Property of

JBF

Please return to
Graduate Theological
Union Library

Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/compendiumtheolo0000vari

COMPENDIUM

THEOLOGIÆ MORALIS UNIVERSÆ

Proprietas Literaria

Typ. A. Giuliani & S.

COMPENDIUM

THEOLOGIÆ MORALIS UNIVERSÆ

PIO IX PONTIFICI M. DICATÆ

AUCTORE P. SCAVINI

Ad normam Compendii J. S. Gury exaratum

EDITIO PRIMA

Recentioribus S. Sedis resolutionibus
Constitutionis quæ censuras limitat Commentariis
Codicis civilis suo quoque loco allegatione
Aliisque pluribus nove additis ad hodiernam praxim potissimum pertinentibus
Locupletata

Cura et studio J. A. DEL-VECCHIO Eccles. Cath. Novar. Canonici

TOMUS SECUNDUS

De Justitia et jure, de Restitutione, de Sacramentis in genere et in specie

MEDIOLANI
Apud ERNESTUM OLIVA Edit. Proprietar.

1876

#903.

TRACTATUS SEPTIMUS

DISPUTATIO PRIMA

De Justitia et Jure.

1. **Justitia.** Justitia interdum accipitur pro virtutum omnium complexu, ita ut *vir justus* idem sit *ac vir omni virtutum genere donatus*. Hoc sensu de s. Josepho dicitur Matth. 1: *Joseph autem.... cum esset justus.* In præsenti tamen justitia sumitur prout est virtus specialis, et definitur ab Augustino: *Virtus quæ sua cuique tribuit.* Communiter autem: *Virtus moralis constanter firmans voluntatem ad reddendum alteri jus suum.*

Dicitur *alteri*, atque ideo justitia requirit personarum diversitatem; neque enim proprie quis justus dicitur erga seipsum, vel sibi facere injuriam, quæ est læsio alterius juris.

2. *Divisio.* Triplex est justitiæ species. *Legalis* una, quæ conducit privatum ad reddendum communitati quod ipsi debitum est propter bonum commune. Dicitur *legalis*, quia habet pro objecto quod communitati debetur *vi legum.*

Distributiva altera, quæ conducit voluntatem superioris ad bona et onera communitatis distribuenda juxta merita et vires subditorum; vel ad irrogandas pœnas juxta modum culpæ. Unde justitia distributiva alia erit remuneratoria, alia vindicativa.

Tertia *commutativa*, quæ conducit privatum ad reddendum alteri privato ad æqualitatem quod eidem rigorose debetur, ratione pacti vel contractus vel alterius tituli peculiaris. Et hæc est justitia stricte sumpta, cum alteri reddat quod stricto jure ei debetur, id est juxta æqualitatem rei ad rem, nullo habitu respectu ad conditionem personæ.

3. *Objectum.* Objectum justitiæ *materiale* est quidquid alteri debitum est; *formale* est ratio ob quam aliquid alteri debetur; et huc venit præcipue jus, quod est justitiæ fundamentum.

4. **Jus.** Definitur: *Legitima facultas ad aliquid*, idest ad aliquid agendum, acquirendum, vel retinendum (1). Et præcipue dividitur in jus ad rem et jus in re.

(1) Juris significatio multiplex: 1) Significat quod est rectæ rationi consentaneum. 2) Scientiam ipsam æqui et boni: et ideo in hac scientia versatos *Juris-*

Jus ad rem est ratio quam quis habet, ut res aliqua fiat sua; ideoque dat actionem non in rem, sed tantum in personam: efficit nempe, ut persona possit per judicis sententiam cogi, ut rem vel ejus pretium tradat; non autem efficit, ut res ante sententiam possit occupari.

Jus in re est illud, quod quis habet in re jam sua; ideoque confert actionem realem, id est jus in ipsa insistendi eamque retinendi.

Fontes juris. Fontes e quibus jus emanat, sunt: *dominium proprietatis;* et *servitus* sive *realis* sive *personalis.*

CAPUT PRIMUM

De Dominio proprietatis.

5. **Dominium proprietatis.** Est: *Jus disponendi pro arbitrio de re tanquam propria, nisi id prohibeatur.* Potest enim prohiberi tum a lege, sic minor etsi suorum bonorum sit dominus, ea non potest alienare; tum a privati voluntate, ut si quis fundum legasset alicui, sed ea conditione, ut illo non fruatur nisi post annum.

6. *Divisio.* Dominium privatorum vel *plenum* est vel *non plenum.* Dominium *plenum* (seu perfectum) est jus disponendi de re simul et de ejusdem fructibus tanquam suis rem etiam destruendo. Dominium *non plenum* (seu imperfectum) est jus disponendi vel de re sola; et tunc dicitur dominium *directum;* vel de solis fructibus rei, et tunc habetur dominium *utile.*

Hæc de dominio proprie dicto; solet etiam adsignari dominium *altum*, seu *publicum*, quod definiri potest: *Facultas quæ convenit reipublicæ disponendi de bonis subditorum, sic exigente bono publico.* Hæc autem exigentia vera sit oportet et præmitti debet, ultra prætium, æqua indemnitas (a. 438); neque enim respublica est bonorum ac civium domina, sed potius curatrix ac vindex.

7. **Dominii origo.** In mundi exordio res omnes fuerunt communes seu nemini in particulari adjudicatæ. Sed vix crescente mortalium numero, ipso naturali jure compellente, necesse fuit a prima illa rerum communione pedetentim discedere; quia aliter vitæ securitati consuli non poterat, neque discordiæ evitari, quæ in re communi solent oriri.

peritos nuncupamus. 3) Ipsam collectionem legum, quibus regitur homo in religiosa ac civili societate. 4) Judicis sententiam vel locum ubi judicia fiunt: unde dicitur judex *jus* dicere, et reus *in jus* vocari. 5) Rem ipsam quæ rigorose debita est: sic res nostra dicitur *jus nostrum;* et jus ita sumptum est justitiæ objectum. 6) *Legitimum titulum seu facultatem ad aliquid*, sub quo sensu venit tum dominium jurisdictionis, nempe jus superioris seu potestas gubernandi subditos; tum proprietatis seu jus disponendi pro libito de re propria, de qua nunc.

Nil ergo mirum, si vel ab ipsis terræ exordiis bona a particularibus occupata fuerint, et sic rerum divisio induci cœperit, et jus proprietatis. Sic Abel pastor effectus, ovile proprium habuit offerens Deo *de primogenitis gregis sui;* et Cain agricola factus sibi vindicabat fructus, etc. Semel autem facta apprehensione ac divisione, rerum dominium evasit inviolabile et sacrum:

1) *De jure naturæ*, nam illo sublato subverteretur societas; quisque enim vellet omnibus dominari, et nulli servire, nec laborare.

2) *De jure divino*, ut patet ex septimo et decimo Decalogi præcepto, ubi furari prohibetur, et domum proximi concupiscere.

3) *De lege humana*, tum ecclesiastica tum civili, quæ in eo tota est ut jus proprietatis cuique tueatur. Ex hisce jam patet absurditas Communismi, Radicalismi, atque Fourierismi; itemque *Facti completi*, ac materialis.

8. **Communismus**. Qui proclamat omnium civium æqualitatem in bonis, seu omnia bona esse in mundo communia, a Pio IX fuit damnatus Encycl. *Qui pluribus*. Hoc enim systema est *impium* cum ordinem a Deo statutum subvertat; *societati noxium*, cum hæc sine jure proprietatis stare nequeat; *absurdum*, quia attentis circumstantiis vitæ humanæ impossibilis evadit bonorum communio.

Radicalismus. Qui proclamat æqualitatem omnium civium in auctoritate, in imperio et jurisdictione. Hujusce systematis absurditas statim patet; societas enim absque capite et directione consistere nequit: et statim ac in effectum vellet illud reduci, horrenda anarchia succederet, et societas ipsa periret.

Fourierismus. Qui unicuique adsignat communes domos ad domicilium, ad victum, ad artes, ad lucra sub certa lege. Et hic quoque impossibilis est in tanta diversarum gentium multitudine, indole, genio, tenacitate, contentionibus ac pertinacia (*De his plura apud Scavini*, l. IV, n. 160, etc.).

Factum completum. Si jus in materiali facto consisteret, actum esset de omni proprietate et civili ordine. Tunc non ratio sed vis, non justitia sed præpotentia dominatum haberet in mundo; et proinde nulla securitas, nulla quies: quod enim hodie meum est, cras a fortiori usurpabitur et ita successive, quin reclamari possit. Regimen haberemus belluarum, non hominum. At merum factum non creat jus; usurpatio non destruit æternæ justitiæ principia; furtum sive in parvis sive in magnis semper latrocinium est a septimo Decalogi præcepto gravissime proscriptum (1). Hinc Pius IX solemni et infallibili judicio in Syllabo propositionibus 59 et 61 contrarios errores damnavit (*V. Scavini*, l. IV, n. 117).

(1) Hoc vel ipsi quibus omnia licent, ultro fateri coacti sunt; unus eorum ajebat: « I dieci comandamenti ci sono anche per la politica internazionale, e sul settimo io non intendo ragione; perchè non c'è ragione che valga a farmi

CAPUT SECUNDUM

De Dominii objecto et subjecto.

9. **Objectum dominii.** Sunt omnes res quæ hominis usui subjiciuntur. Hinc Scriptura: *Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves: terram autem dedit filiis hominum* (Ps. 8 et 113). Res porro, quæ in hominis dominio esse possunt, sunt corporales vel incorporales, fungibiles vel non fungibiles, mobiles vel immobiles.

I. *Corporales*: quæ tangi possunt (id est sensibus obnoxiæ), uti vestis, fundus, domus. *Incorporales* quæ percipiuntur tantum intellectu, et in jure consistunt, uti jus habitationis, jus fruendi, utendi.

II. *Fungibiles* sunt res, quæ aliarum rerum vice fungi possunt, et unæ aliis æquivalenter substitui. Quod maxime evenit in his quæ usu consumuntur: sic vino substituitur aliud vinum. *Non fungibiles* sunt res quæ tradi debent in natura, seu identice; quia non de facili ab alia repræsentantur, uti pictura.

III. *Mobiles* sunt quæ loci mutationem de facili recipiunt: et tales sunt vel ex *natura propria*, ut massa auri; vel ex legis determinatione, ut proventus vitalitii, et syngraphæ debiti publici. *Immobiles* quæ transferri nequeunt; id vel ex natura sua, ut fundus; vel propter earum destinationem, ut animalia quæ a proprietario fundi dantur ad culturam; vel propter objectum quod respiciunt, ut jura usufructus, habitationis et usus rerum immobilium (*C. It.*, a. 416).

10. Q. 1. *An homo in alterum hominem dominium habere possit?*

R. 1. Negative si agatur de dominio proprietatis pleno; homo neque respublica habet directum dominium in hominis vitam, ita ut possit illam ad libitum extinguere vel conservare; solus enim Deus sicut vitæ hominis auctor est et conservator, ita solus est ejusdem dominus. Ideo nullus potest neque alium neque se ipsum absque divina auctoritate directe occidere.

Diximus *directe*, quia aliquando fas est indirecte se interimere: scilicet fas est gravi causa aliquid facere vel omittere vel permittere, ex quo mors sequatur, modo non intendatur. Hinc potest quis navem incendere, ne inimici ea potiantur cum gravi reipublicæ damno: etsi prævideat et se periturum; cum sui perditio non sit directe volita, sed directe intendatur aliud, quod bonum est.

Item respublica habet in necessitate ad se tuendum dominium in-

entrare in capo che il mio è quello degli altri. In questo caso per diritto di rappresaglia io sarei capace d'invertire i due termini, e dire che quello degli altri è mio, consegnandone le prove ad una carta geografica di fantasia. » *La Voce della Verità*, 11 agosto 1875.

directum in subditos; ideo si publicum bonum expostulat, potest illorum vitam in bello exponere. Item scelestos interficere, utpote custos tranquillitatis publicæ, eo modo quo custos vitæ suæ potest putridum ejus membrum resecare pro salute totius.

R. 2. Affirmative, si sermo sit de dominio utili; Deus enim reliquit hominem in manu consilii sui, ut bene agendo vitam consequatur æternam. Ideo etiam propriæ famæ dominium tenet; nam fama est fructus nostræ industriæ, ut liceat illam prodigere. Quare homo potest justa de causa se infamia afficere ad petendum consilium, ad coercendam superbiam, ad Dei misericordiam commendandam, ad famam alteri restituendam, etc.

Diximus: *Justa de causa;* secus valet illud Ecclesiastici 41: *Curam habe de bono nomine.* Imo aliquando sub gravi fama servanda est, uti esset si infamia redundet in scandalum vel in dedecus conditionis propriæ, v. g., Clericatus, Instituti religiosi, familiæ. Vel si officiat proprii muneris executioni, Parochi, Magistri, Rectoris (*S. Alph.*, l. III, n. 366).

11. **Resolve**. Si homo potest se ad tempus alteri vendere seu locare quoad operas suas, cum illarum sit dominus, nil obstat spectato jure naturæ quod id agat in perpetuum; ideo per se non repugnat servitus seu status subjectionis perpetuus, voluntarie susceptus.

Diximus 1) *Spectato jure naturæ*; nam jure civili id prohibetur (a. 1628). Diximus 2) *Voluntarie susceptus*; omnino enim illicitum est omni jure homines injuste libertate spoliare, et illos vi ad servitutem redigere (nisi jure belli, nativitatis ac justæ pœnæ). Contra hanc immanem negotiationem habemus Bullas Pauli III. Urbani VIII, Benedicti XIV et Gregorii XVI (vid. *Scavini*, l. II, n. 362, *ubi plura hac de re*).

12. Q. 2. *An quilibet habeat proprietatem exclusivam in iis quæ ingenio suo excogitavit sive in scientiis sive in artibus?*

R. Violat jus alienum et tenetur de restitutione qui opus manuscriptum sine consensu auctoris typis evulgat; nam opus quandiu in lucem non est emissum, sub dominio auctoris remanet. Idem dicendum si quis typis daret lectiones publicas alicujus professoris, vel concionem oratoris, si eas audiendo memoria tenuerit. Aliud enim est, quod quis publice doceat aut concionetur, aliud quod opus suum alteri transmittat ad illud edendum et vendendum.

Si vero liber sit jam editus, et publici juris, seclusa lege positiva, Gury docet uti probabilius eum qui typis librum edidit (quod etiam valet de inventis industrialibus) non amplius gaudere jure proprietatis; nam res in communitatem tradita fit eo ipso de juri communi. Hoc tamen alii negant; nam de jure naturali homo jus semper habet in fructum suæ industriæ, sive sit sub aliorum oculos positum, sive non.

Ceterum lege positiva provisum fuit per privilegia concessa auctoribus et inventoribus: æquum sane est ut fructum suæ industriæ auctor percipiat; id enim allicit homines ad utilia inquirenda in bonum

societatis. Et ideo ajunt legem illam obligare in conscientia (v. *Scavini*, l. II, n. 507).

13. **Subjectum Dominii.** Certum est, solam substantiam intellectualem dominii esse capacem: dominium enim est legitima facultas disponendi pro libitu de re aliqua tanquam sua. Atqui sola substantia intellectualis hanc facultatem habet.

Art. — De dominio parvulorum, infidelium, peccatorum, Ecclesiæ, Ecclesiasticorum et personarum moralium.

14. Q. 1. *An parvuli sint capaces dominii?*

R. Affirmative, etsi actu careant rationis usu; nam usus rationis necessarius est ad disponendum hic et nunc de bonis, non vero ad habendum dominium in potentia. Hinc Apostolus Galat. 4: *Quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium.*

Quod etiam ad amentes extendi debet, cum eadem sit ratio. Idipsum firmatur omnium populorum consensu, et praxi.

15. Q. 2. *An infideles et peccatores sint capaces dominii?*

R Joannes Hus et Wiclephus docuerunt, non esse dominii capaces qui sunt in statu peccati mortalis. Qui damnati fuerunt in Concilio Constantiensi; infideles enim, hæretici et peccatores non carent facultate disponendi de quacumque re tanquam sua; cum rationalis natura, non vero fides aut caritas sit dominii fundamentum.

16. Q. 3. *An Ecclesia sit capax dominii?*

R. Quod Ecclesia jure innato polleat acquirendi et possidendi bona temporalia sive mobilia sive immobilia et frugifera, *innumera prope Conciliorum acta* (ut utamur verbis Pii Pp. IX Allocut. *Quibus luctuosissimis*) *et sanctorum Patrum sententiæ et exempla, et romanorum Pontificum Constitutiones apertissime loquuntur, sapientissime docent ac demonstrant.* Concilium autem Constantiense damnavit contrariam doctrinam Wiclephi, et Pius IX laudatus eundem errorem proscripsit in *Syllabo* (1).

Accedit ratio: Ecclesia suam habet a Deo existentiam a Statu et principibus independentem; est ergo societas sui juris, perfecta, quæ cum inter homines sit exercenda et ab hominibus, proprietatibus indiget. Adsunt ministri, ædes sacræ reparandæ, conservandæ (2), adest clericorum educatio, cultus instrumenta, solemnitates, sacrificia, atque alia plurima.

(1) V. *Scavini*, l. IV, append. 31, et 32 ubi plura: *De hoc legitimo ecclesiæ jure; de facultatibus a S. Sede tributis quoad bonorum Ecclesiæ occupatores, etc. — Quoad pœnas vid. t.* I, nn. 580 et 626, *hujus Compendii.*

(2) Si Ecclesia parochialis reparanda sit, et illius proventus non sufficiant, supplere debet loci Communitas. Si renuat, recurrendum ad provinciæ præfectum.

17. Q. 4. *An ecclesiastici bona temporalia possidere possint?*

R. Bona ecclesiasticorum sunt vel patrimonialia, vel quasi-patrimonialia, vel ecclesiastica.

1) Bona *patrimonialia* ecclesiasticis obveniunt ex titulo laicis quoque communi, v. g. ex paterna hæreditate, ex officio docendi profana, etc.

2) *Quasi-patrimonialia* ecclesiasticis qua talibus obveniunt quidem, sed per modum stipendii, ex functionibus ecclesiasticis, ex munere docendi Theologiam vel sacram Scripturam, ex Sacramentorum administratione, concionibus, Missis, benedictionibus, funeribus, anniversariis. Item alii incerti Parochorum proventus ex stola, vulgo *incerti*, et oblationes fidelium; sicut fructus piorum legatorum ac beneficii laicalis. Item Distributiones quotidianæ, quæ dantur Canonicis, quia istæ quamvis ex titulo Beneficii proveniant, attamen tribuuntur uti merum personale stipendium. Quæ quidem bona dicuntur etiam *industrialia*.

3) Bona *ecclesiastica* sunt proventus illi, quos ecclesiastici immediate acquirunt ex Beneficiis ecclesiasticis: huc referuntur bona, quæ *titulo supplementi* a gubernio solvuntur Pastoribus (et Canonicis quoad præbendam), uti declaravit S. Pœnitentiaria 19 jan. 1819. Item primitiæ de jure debitæ, ac decimæ quæ habentur uti partes præbendarum. Quo posito en resolutio:

I. Si sermo sit de bonis *patrimonialibus* seu profanis, certum est clericos esse absolutos illorum dominos; habentur enim in hoc uti ceteri cives.

II. Si sermo sit de bonis *quasi-patrimonialibus* commune est cum Benedicto XIV, ecclesiasticos eorundem verum obtinere dominium; quia fideles bona hujusmodi illis elargiuntur uti debita ob ministerium personale, cum quilibet operarius dignus sit mercede (*S. Alphonsus*, l. IV, n. 180) (1).

III. Si quæstio sit de fructibus qui proviniunt ex *bonis ecclesiasticis*, an illorum ecclesiastici sint domini, affirma, si agatur de iis qui eorum honestæ sustentationi sunt necessarii; respectu enim istorum ecclesiastici se habent tanquam operarii qui sibi acquirunt dominium stipendii, etsi divites sint (2). Idem communiter dicunt de

Item est de restauratione domus parochialis. *Lege Commun.* 20 mart. 1865 (v. *Scavini*, l. I, n. 617). — Si loci Communitas teneatur concurrere ad cultus expensas, jus habet libros administrationis invisendi (non ideo tamen cultum ordinandi ac dirigendi). *Lege Commun.* 20 mart. 1865. — Circularis autem Minist. 1 jul. 1875 sub specie parsimoniæ spontaneum concursum Communitatis ad divini cultus expensas non admittit.

(1) Quod obtinet etsi ecclesiastici ex propriis bonis divites sint; nam *quis militat suis stipendiis unquam?* inquiebat Apostolus: *Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere* (1 Cor. 9).

(2) Quid intelligendum sit pro honesta sustentatione, non potest definiri æqua-

parsimonialibus, quæ nempe clerici studiosa frugalitate ab honesta sustentatione subtrahunt; talia enim bona jam data sunt uti stipendia laborum.

18. **Bona ecclesiastica superflua.** Certum est beneficiarios sub mortali teneri (saltem ex virtute Religionis et præcepto caritatis) reditus omnes propriæ sustentationi superfluos in usus pios vel in pauperes erogare; nam sunt bona dicata Deo. Constat ex pluribus Conciliorum et Canonum decretis. Sed notant communiter, quod peccatum expendendi superflua in usus profanos, ut pertingat ad mortale, majorem requirit materiam quam in furto: d. Thomas requirit *multum excessum*. Sed quinam multus excessus disputant; verius sufficit pars vigesima: unde si ecclesiasticus expendat in usus profanos in materia gravi quinque pro quolibet centenario superfluo graviter peccat (*S. Alph.*, l. III, n. 491).

Diximus *saltem ex virtute religionis et præcepto caritatis;* nam quæstio est, an beneficiatus teneatur etiam ex justitia ad superflua pauperibus distribuenda, ita ut negligens insuper teneatur ad restitutionem. Sententia mihi probabilior affirmat quia nulla ratione probatur, beneficiatum adipisci dominium horum fructuum. Attamen negari non potest oppositam sententiam (valde communiorem inter recentiores) satis esse probabilem præsertim ob auctoritatem d Thomæ, qui expresse docet, quod si clericus abutitur fructibus suæ præbendæ, *non tenetur ad restitutionem, sed solum ad pœnitentiam peragendam* (Quod l. 6, q. 2, a. 12).

Ceterum (monet Bellarminus) parum refert utrum beneficiatus damnetur, quia peccavit contra justitiam; an vero quia peccavit contra caritatem, non bene distribuendo facultates ecclesiasticas (*S. Alph.*, l. IV, n. 184).

19. Q. 1. *Superflua beneficii an pauperibus sint tribuenda?*

R. Exclusa gravi pauperum necessitate, potest ecclesiasticus bona superflua impendere in alios usus pios, puta ad Dei cultum augendum; nam Tridentinum dicit tantummodo *ne dissipentur*. Imo ex Angelico: *Siquis necessitate non imminente providendi pauperibus, de his quæ superfluunt ex proventibus Ecclesiæ, possessiones emat, vel in thesauro reponat in futurum utilitati Ecclesiæ et necessitatibus pauperum, laudabiliter facit* (2, 2, q. 105, a. 4). At per testamentum citius ea in tuto ponantur, ne de die in diem differendo, veniat mors et bona illa non ad pia loca, sed ad parentes perveniant: quod non raro lugendum est (*S. Alph.*, l. III, n. 491).

liter respectu omnium plus enim congruit Episcopo quam Canonico, plus Canonico in Ecclesia cathedrali quam simplici presbytero, plus in uno loco quam in alio. Ideo attendi potius debet ad usum aliorum timoratæ conscientiæ in eodem gradu, et in iisdem circumstantiis rerum, locorum et temporum (*S. Alph.*, l. IV, n. 180; l. III, n. 489).

20. Q. 2. *An qui pensione fruuntur ex beneficio ecclesiastico, teneantur superflua erogare in usus pios, ut ipsi beneficiati?*

R. Alii affirmant; nam cum obligatio sit adnexa redditibus beneficii, pensio utpote ab istis detracta transit cum eodem onere. Sed alii satis probabiliter negant; etenim cum Pontifex extrahit pensionem ex fructibus beneficii, jam eosdem fructus applicat ad usus pios, ergo non est cur denuo pie applicentur (*S. Alph.*, l. III, n. 491).

21. **Persona moralis.** Persona moralis seu collective sumpta est societas pluribus personis physicis constans, et *corpus morale* vocatur, uti Capitula, Monasteria, Collegia, Nosocomia, Montes pietatis, Confraternitates, loca pia; item societates industriales anonimæ ad damna ab incendiis reparanda, etc. Si legitime erecta et recognita, instar privatorum habentur, et bona acquirere possunt, contractus inire, alienare, in judicio agere; sed generatim opus habent superiorum licentia ad validitatem, maxime si agatur de civitatibus et locis piis quæ in pluribus minoribus æquiparantur (a. 2).

Art. 2. — De dominio filiorum familias et uxorum bonis.

22. **Bona filiorum-familias.** Hæc bona *peculii* nomine solent appellari. Quousque filii legitimi vel legitimati sunt sub patria potestate habent quidem suorum bonorum proprietatem; sed parentes et administrationem tenent et usumfructum consequuntur, si quædam excipiantur bona.

1) *Administrationem tenent;* neque filii in illa ætate satis experti habentur, ut utiliter propria bona ministrent. Non tamen possunt parentes alienare, hypotecæ subjicere bona filiorum; neque alias obligationes onerosas contrahere, nisi accedente vera utilitate aut necessitate, et facultate a civili tribunali obtenta (a. 224).

2) *Usumfructum consequuntur,* et in propriam utilitatem convertunt proventus bonorum, quæ filiis obveniunt vi successionis, donationis vel alterius tituli lucrativi. Hoc concessum est parentibus ad eorum curas compensandas quoad educationem et alias expensas quas sustinere debent pro filiis.

3) *Si quædam excipiantur bona,* quorum quidem usumfructum et administrationem ipsi filii consequuntur. Esset si filio quidquam conferatur hoc pacto ut aliquam artem acquirat; vel si filius bona sibi acquisierit causa aut occasione militiæ; vel ex alicujus officii gestione, vel ex proprio labore, arte et industria separatim a negotio patris, nempe sibi unice propria, uti pictura, musica, etsi filius habitet cum patre (a. 229) (1).

(1) Bonorum filiorum-familias quorum parentes non habent ullum dominium, dicebantur *castrensia*, adquisita scilicet in militia vel in obsequio principis; vel *quasi-castrensia* adquisita ex beneficio, professione scientiæ aut artis liberalis. Bonorum vero quorum filii habent dominium directum, sed parentes usumfruc-

23. Q. 1. *Quandonam cessat parentum ususfructus?*

R. Ususfructus in filiorum bonis cessat: 1) Si filius moriatur, emancipetur, matrimonium contrahat vel fiat ætate major, id est si compleverit ætatem 21 annorum. 2) Si genitor superstes ad secundas nuptias transierit. 3) Si pater patria potestate abutatur aut obligationes non curando, aut bona male administrando. Quo in casu poterit vel in parte vel etiam in toto usufructu privari; et tunc ususfructus devolvitur ad matrem, etsi adhuc remaneat apud patrem patria potestas.

Quod si cessante usufructu, adhuc pergant parentes illum percipere, filio apud ipsos morante et quin inita fuerit conditio reddendæ rationis, parentes vel eorum hæredes non tenentur nisi ad fructus existentes a die quo postulantur (a. 234).

24. *An filiifamilias possint sibi in conscientia vindicare aliquod lucrum seu stipendium exigere a patre, quia in ejus negotio aut ejus nomine laborantes ipsum adjuvant?*

R. Si in negotio patris impendunt laborem ordinarium, citra conventionem, nihil sibi rètinere possunt filiifamilias; censentur enim agere uti partes ipsius familiæ.

Si vero impendant laborem extraordinarium, et præ ceteris fratribus vel sororibus adlaborent, patrimonium paternum non parum augendo ipsos aliquod lucrum super alios sibi vindicare posse docent plurimi Nam ex una parte filiifamilias, non censentur deterioris conditionis, quam sit extraneus, cui concederetur stipendium illius excessus; ex alia parte nullo jure extraordinaria illa titulo gratuito adjudicantur patri. Unde filii possunt sibi compensare illa lucra, si ex rubore non petierint, neque remiserint gratis laborare volendo, vel nisi remittere debuerint ob patris necessitatem. Sed tunc deducendæ sunt expensæ, quas pater fecerit in alendo et educando filio; eas enim dare non tenebatur filio potenti lucrari et volenti (*S. Alph.*, l. III, nn. 544, 910).

25. Q. 3. *An filiusfamilias perfectum habeat dominium in bona minuta ac mobilia, quæ sibi a parentibus tradita sunt?*

R. Si hæc bona non sunt illico usu consumptibilia, uti vestes, libri, filiusfamilias utile tantum habebit in iis dominium; nam ex communi sensu illa non censentur absolute donata. Ideo nequeunt filii illa absque parentum consensu saltem rationabiliter præsumpto donare, vendere, mutuare, alienare.

Si vero ea bona primo usu consumuntur, ut pecunia, et data sint sine ulla conditione, potest filius de iis pro nutu disponere, ut patet. Si autem data sint sub conditione aliqua, v. g., emendi libros scho-

tum et administrationem, dicebantur *adventitia*, quæ nempe filiis obveniunt neque a patre neque intuitu patris, v. g. ex donatione. *Profectitia* autem dicebantur bona quæ filii adquirunt ex bonis patris vel patris intuitu, v. g., laborando cum patre; quorum quidem dominium perfectum est patris.

lasticos, solvendi pensionem, filius si ea alium in finem impenderet, v. g., in ludo consumeret, peccaret contra justitiam; cum disponeret contra jus ipsi tributum. Imo onus incurreret restitutionis, nisi rationabiliter judicaret, parentes de hoc rogatos esse condonaturos: quod non facile præsumendum, si pater-familias non ita sit dives, et habeat alios filios educandos.

26. **Patria potestas.** Definitur: *quoddam quasi imperium a lege parentibus datum tam relate ad custodiam et educationem filiorum, quam relate ad usumfructum bonorum iisdem competentium.* Et patri et matri convenit hæc lege naturæ inspecta; attamen lege civili mater nonnisi in patris defectu illa gaudet (a. 22 et 46).

Pro parte, qua patria potestas nititur jure naturali, nunquam dissolvitur; ideo cum officia honoris, amoris, reverentiæ filiorum erga parentes nitantur hoc jure perpetua sunt.

At pro ea parte qua hæc potestas innititur jure civili dissolvitur: 1) Si filius compleverit annum 21, id est fiat ætate major. 2) Si filius emancipetur, ad quem actum deveniri nequit ante 18^{m} annum completum filii. Est autem emancipatio: *actus legitimus, quo pater filium minorem a sua potestate dimittit, ut sui juris efficiatur.* 3) Si pater abutatur patria potestate, accedente sententia judicis (a. 20 etc.)

27. **Bona Uxorum.** Alia sunt *dotalia*, quæ marito dantur ad sustinenda onera matrimonii. Alia *Paraphernalia* seu extradotalia quæ uxori obveniunt extra dotem, v. g. donatione, hæreditate. Si omnia bona uxoris paraphernalia sunt, de illis ipsa tenetur ad conjugii onera concurrere. Alia *Communia*, quæ communi utriusque conjugis labore acquiruntur.

I. Bonorum *dotalium* marito usumfructum et administrationem habet; uxor autem proprietatem, de qua ideo libere potest disponere, soluto matrimonio. Potest tamen constitui in contractu, quod uxor singulis annis recipiat partem fructuum pro minutis expensis. In ipsa autem dotis constitutione sponsi simul pacisci possunt de aliquo lucro super dote favore conjugis superstitis. Attamen lucrum dotale non potest præjudicare iis, qui jus habent ad legitimam, quæ semper salva esse debet. Maritus non tenetur ad assecurationem dotis, si non fuerit conventum in instrumento constitutionis. — Potest autem uxor judicialiter separationem petere bonorum dotalium a viri sui bonis, si dos in periculo sit, vel res viri vergant in malum, vel ab ipso sit judicialiter separata (a. 1388).

II. Bonorum *paraphernalium* proprietas, usufructus et administratio est penes uxorem (a. 1431). Ad bona paraphernalia spectant ea etiam quæ uxor sibi comparat singulari sua industria vel labore omnino extraordinario, adhibita rei familiaris sufficienti cura. Item ea quæ accumulat aliquid subtrahendo de sibi concessis ad vestitum, recreationem, etc.

III. Bonorum *communium*, ob receptam consuetudinem, ea conditio est, ut quidquid uxor acquirit ex communibus operibus, v. g., si maritum in negotio vel in opificio adjuvet, non sibi, sed marito acquirat (a. 1433). Secus vero si mulier proprio nomine laboraret, uti si pictrix sit, vel propria pecunia negotietur: tunc sibi acquirit ex communi sententia.

Art. 3. — De interdicto, inhabilitato, surdomuto, cæco, mortuo et absente.

28. **Interdictio.** Est privatio exercitii actuum vitæ civilis. Interdictus declaratur incapax personam suam gerendi et bona sua administrandi, eique adsignatur tutor. Duplex est interdictio judicialis et legalis.

Judicialis pronuntiatur ob statum habitualem mentis imbecillitatis a tribunali civili ad instantiam conjugis, consanguinei vel publici ministerii, audito consilio familiæ aut tutelæ. Interdictus judicialiter nequit ex civili lege matrimonium contrahere, testamentum conficere, bona sua administrare (a. 61, 63, 64 et 763).

Interdictio *legalis* est quæ a lege civili infligitur uti pœnæ consectarium ob aliqua crimina: nempe qui condemnatus est ad pœnam mortis, ad ergastolum, ad triremes ad vitam, interdictus est ipso jure, qui ideo cadit a patria et maritali potestate, nequit bona sua alienare, vel hypotecæ subjicere, item neque illa administrare.

29. **Inhabilitatio.** Pronuntiatur et revocatur sicut interdictio: statuta est tum contra prodigum qui expensis inutilibus et excessivis celeriter dilapidat bona sua; tum contra illum qui laborat quidem mentis imbecillitate, non tamen ita gravi ut debeat interdici. Inhabilitatus non potest exercere nisi actus simplicis administrationis; eique adsignatur curator quoad cetera. Prodigus etsi inhabilitatus potest et matrimonium contrahere et testari. Sicut etiam infirmus mente qui non sit interdictus; si tamen constat illum eo tempore fuisse sui compotem (a. 339, 763).

Nullitas actuum qui fiunt ab interdictis et inhabilitatis proponi nequit nisi ab ipsis interdictis et inhabilitatis, ab eorum hæredibus, tutoribus, curatoribus et illis quorum interest; non tamen ab iis qui cum ipsis contractum inierunt (a. 335, 341).

30. **Surdusmutus vel cæcus a nativitate.** Quandiu minores, sunt sub tutela; semel autem adepta majori ætate, habentur uti inhabilitati, nisi a publica potestate declarati fuerint ad rebus propriis providendum habiles (a. 340) (1).

(1) Surdi autem muti cæcique simul a nativitate amentibus comparantur, et pueris (et *idiotas* vocant). Quibus proinde tutor deputatur, parentibus semel defunctis.

31. **Mortuus**. Vel talis est civiliter vel naturaliter. Naturaliter qui revera ex hac vita migravit; civiliter, qui in pœnam patrati criminis politica et civilia jura perpetuo amisit (et juxta Ecclesiæ leges etiam qui regulare Institutum professus est). Verum quoties *mortis* simpliciter mentio fit, mors naturalis intelligitur (a. 1) (1).

32. **Absens**. Si ignoretur utrum absens vivus vel mortuus sit et ejus absentia modis a jure civili præscriptis declarata fuerit, post annos triginta continuos absentiæ, vel post lapsos centum annos a vita absentis, ipse mortuus præsumitur quoad successionem bonorum. (a. 20, etc.).

DISPUTATIO SECUNDA

De dominii acquisitione.

33. Vel acquiritur res, quæ est nullius aut nullius censetur, et modus iste dicitur *originarius*; quia cum dominii origine nectitur. Huc venit *occupatio*, cum aliquid acquirimus facto nostro; et *accessio*, cum acquirimus vi rei nostræ.

Vel acquiritur res, quæ alicujus jam est, et modus iste dicitur *derivativus*; quia per eum dominium ab uno derivat in alium. Huc maxime venit *hæreditas, præscriptio, et conventio.*

CAPUT PRIMUM

De occupatione et accessione.

34. **Occupatio**. Definitur: *apprehensio rei in nullius dominio existentis, animo eam sibi comparandi.* Occupationis autem species sunt *inventio, venatio, piscatio.*

1) Per *inventionem* occupatio casu fit. Res autem quæ inveniuntur, *aliæ* dominum neque habent, neque habuerunt: v. g. lapilli et gemmæ, quæ in litore maris reperiuntur. *Aliæ* dominum quidem jam

(1) Jura quæ hominibus in civili societate competunt, alia sunt *naturalia*, quæ nempe hominum naturæ et societati humani generis ita inhærent, ut sine his societas ipsa interiret, ut emere, vendere, locare, conducere etc. Alia sunt *politica*, quibus nempe aliquid jurisdictionis inest, ut quæ habet juratus, prætor, syndacus, deputatus vel quivis alius publici muneris particeps. Alia *civilia*, quæ immediate in ipso civili codice continentur, quæ habent jus matrimonium ineundi, tutorem agendi, in judicio testandi, bona propria administrandi et de iis disponendi. Qui civilia jura amisit, privatus est ipso facto etiam politicis; non vicissim. Jura naturalia perpetua sunt.

habuerunt, sed nunc desierunt habere: uti sunt thesaurus, bona vacantia et derelicta. *Aliæ* dominum habent, sed ignoratur quisnam sit: ut sunt res amissæ.

2) Per *venationem* et *piscationem*, data opera, nostra facimus animalia, quæ sunt nullius in particulari. Hic animalia alia sunt *natura sua fera*, quæ libere vagantur, vel terrestria, uti lepores; vel volatilia, ut aves; vel natantia, ut pisces. Alia sunt *natura sua mansueta* et *domestica*, ut oves, gallinæ, boves. Alia *cicurata*, quæ ex feris mansueta fiunt, ut columbæ in columbario, cuniculi in garena (*S. Alph.*, l. III, n. 493).

35. **Venatio et Piscatio.** Utraque licita est per se: nulli enim fit injuria capiendo quod est nullius. Diximus *per se;* quia leges utramque justis de causis prohibere vel moderari possunt. Ut autem sciatur cujusnam sint animalia venatione et piscatione capta, videndum est an animalia sint mansueta vel mansuefacta vel fera.

I. Si *mansueta*, illa semper sunt domini sui, etsi ab ejus conspectu subtraxerint se; quia utpote domestica numquam censentur libera. Ideo siquis lucrandi animo ea detineret, vel fructus ab iis perciperet v. g., plumam, ova, furtum committeret.

II. Si *mansuefacta*, quoadusque retinent consuetudinem revertendi ad dominum, semper sunt domini prout animalia mansueta. Si vero illam consuetudinem amiserunt, erunt primi occupantis, non secus ac animalia fera; quia eo in casu cum iis æquiparantur. Attamen quoad apes quæ alveare reliquerint, dominus habet jus eas insequendi per duos dies: cetera autem animalia mansuefacta quæ illius custodiam evaserint, poterit repetere intra dies viginti. Excipe, nisi agatur de columbis, cuniculis et piscibus, qui si sedem propriam mutaverint, acquiruntur a domino novæ sedis, si tamen illos non attraxerit arte vel fraude (a. 462).

III. Si animalia sunt *fera*, apud omnes definitum est eadem esse primi occupantis (*S. Alph.*, l. III, n. 604).

36. **Resolve.** 1) Peccat contra iustitiam qui venatur vel piscatur in fundo alieno qui sit omnino clausus, ita ut feræ exire nequeant; quia tunc censentur ad fundi dominum pertinere. Secus non; et tunc dominus fundi non habet jus accipere prædam in suo fundo ab alio occisam, etsi possit prohibere ne in suis prædiis venetur.

2) Si fera ita vulnerata erat aut illaqueata, ut adhuc posset fugam arripere, fit primi occupantis; quia adhuc censetur in naturali sua libertate. Si vero ita vulnerata erat aut illaqueata, ut non amplius potuisset fugam arripere, propria erit vulnerantis et illaqueantis; est enim jam inchoata ejus possessio. Si res dubia sit, dividatur; cum æquale sit utriusque jus et spes. Sed juxta alios tenet lex illa generalis: *Feræ bestiæ capientibus cedunt, non vulnerantibus.*

3) Qui extrahit ovem ab ore lupi, non potest illam retinere; nam res semper clamat ad dominum quousque salvari potest. Idem dicendum de eo qui abstrahit rem quamlibet ex incensa domo, etsi certo esset peritura; illam salvat non sibi, sed domino.

4) Dicunt communiter quod dominus potest occidere columbas alienas, si graviter noceant suo fundo tempore messis aut seminationis, si alio modo damnum vitare nequeat; nam quisque jus habet damnum sibi præcavendi. *Lugo*, *Billuart*, *Gury*. (v. Scavini, l. II, nn. 512 et seqq. *ubi plura ad praxim*).

37. **Thesaurus.** Est: *Vetus depositio pecuniæ cujus non extat memoria, ita ut nemo possit demonstrare illam esse suam.* Sub nomine *pecuniæ* venit res quæcumque pretio æstimabilis, ut numisma, vasculum, campanula, urna, statua. Dicitur *depositio*, ad indicandam rem infossam vel absconditam; secus ipsa non haberetur ut verus thesaurus ex communi acceptione, sed simplex res amissa.

Thesaurus, attento solo Jure naturae, ad inventorem spectat; quia habetur uti res nullius; unde esse debet primi occupantis. Attamen spectato jure civili, totus quidem est inventoris thesaurus, si in proprio fundo inveniatur. Verum si casu inveniatur in fundo alieno thesaurus dividitur per dimidiam partem inter inventorem et dominum fundi. Si autem data opera quæratur in alieno fundo, totus domino fundi cedit (*a.* 714). Hic notandum est:

1. Per dominum fundi intelligitur qui habet dominium directum fundi ipsius, non vero qui habet utile tantum. Unde usufructuario nullum competit jus in thesaurum, nisi quatenus est inventor (*a.* 496).

2. Censetur invenisse thesaurum qui primus rem viderit aut visibilem reddiderit, etsi nondum apprehenderit. Unde si artifex coram domino laborans thesaurum videt, et dominus eum removeat ne illum apprehendat, artifex jus habet ad dimidium. Excipe nisi artifex præcise a domino conductus fuit ad quærendum thesaurum.

3. Qui invenit thesaurum in fundo alieno etiam casu, tenetur illico in conscientia dimidium reddere domino fundi. Nam hæc civilis juris dispositio est determinativa proprietatis, ratione boni communis, ut tenent fere omnes. Qui vero ex industria thesaurum invenit in alieno fundo, utrum debeat non tantum dimidium, sed totum domino reddere ante judicis sententiam, negant communiter quia quoad hoc lex habetur uti pœnalis, quæ non obtinet ante sententiam.

4. Si thesaurus inveniatur in fundo communitatis, Ecclesiæ, aut demanii, in illum jus habet una cum inventore communitas, Ecclesia, demanium; quia habentur uti totidem personæ (*a.* 425).

5. Qui bona fide emit arcam, in qua gemmas vel pecuniam invenit, totum sibi retinere potest, si nulla sint vestigia ut judicetur ad quem hæc pertineant. Quia est simul inventor et dominus.

6. Opifex, si in domo aliqua laborando inveniat in aliquo angulo parietis vel in arca veteri summam pecuniæ, dimidiam partem retinere potest, si nulla adsint vestigia pecuniam illam esse talis personæ vel familiæ. Quia tunc rationem thesauri haberi videtur.

7. Qui pretio communi emit agrum suspicans ibi reconditum thesaurum, totum retinere potest, si inveniat; nam thesaurus non-

dum repertus ad dominum agri non pertinet, neque est pars fundi, quae ejus pretium augeat (v. *apud* Scavini, *aliæ resolutiones*, l. III, nn. 219 et seqq.).

38. **Bona derelicta atque vacantia.** *Bona derelicta* sunt bona quæ dominus sponte rejicit animo a se abdicandi eorum dominium. Unde huc non veniunt quæ dominus necessitate coactus projicit, v. g. in viam, quia incensa est domus; in mare ne submergatur navis, quæ semper domini sunt. Bona derelicta ex lege civili si mobilia, sunt primi occupantis; si immobilia, cedunt fisco (*a.* 711).

Bona vacantia sunt quæ quis reliquit ab intestato moriens, quin habeat hæredes intra decimum consanguinitatis gradum; vel habeat sed isti hæreditatem repudiant. Hæc lege civili nulla facta distinctione mobilium et immobilium, pertinent ad fiscum (*a.* 758).

39. **Res inventæ.** Si agatur de rebus inventis quæ dominum nec habent nec habuere, lege civili definitum est, ratione ipsa suggerente, eas pertinere ad ipsum inventorem. Hinc lapilli, gemmæ, fragmenta auri, margaritæ, coralla, etc., quæ in fluminum fundo reperiuntur vel scopulis adhærent, sunt inventoris. Non sunt tamen inventoris, sed domini fundi, petrolium, fossilia, torba, lignitis, guanum; quæ considerantur tamquam pars fundi in quo inveniuntur, uti aquæ fons, qui ibi scaturiret; quæ ideo neque veniunt nomine thesauri (1).

Si vero agatur de rebus inventis, quæ dominum adhuc habere censentur, si diligentia adhibita, statim invenitur dominus, res ei tradenda sunt; cum clament ad dominum. Hinc illud Augustini: « Quod invenisti, et non reddidisti, rapuisti. » — At si quæras: cuinam sit in conscientia tradenda res inventa, si debita diligentia adhibita, ejus dominus non potuerit inveniri, alii communius docent illam pauperibus esse distribuendam, vel in pios usus. Alii autem sic verius distinguunt cum d. Thoma: Si post adhibitam diligentiam aliqua appareat spes inveniendi dominum, res conservanda est aut ejus pretium; et si neutrum servari potest, debet distribui pauperibus, quia tali spe durante dominus habet dominium rei; ideo illa distribuenda est juxta ejus præsumptam voluntatem. Si e converso res (spectatis circumstantiis temporis, distantiæ, loci) non sit amplius possibile, quod dominus inveniatur illam potest inventor sibi retinere, cum sit nullius; et si casu postea dominus compareat, nihil ei debetur, cum amiserit omne jus.

Ad judicandum quando intervenit ista impossibilitas norma esse potest lex civilis; ex qua res inventa syndaco consignari debet publico notificanda (alicubi parocho consignari solet, maxime si res non sit tanti momenti); si compareat dominus ei redditur, reservato

(1) Venæ metallicæ, lapidicinæ, salinariæ, etc. (*miniere, saline*) specialibus reguntur legibus. Facultas requiritur ad eas inquirendas: præfertur earum inventor quoad eas excolendas, tributo œrario soluto, et domino fundi praestita indemnitate.

præmio inventori (1). Si dominus post lapsum biennium non inveniatur res habetur ut derelicta et est inventoris (*a.* 715). Si tamen agatur de aliquo tantum nummo ordinario et minuto amisso, illud inventor retinere potest, nisi statim dominus compareat. Expectando vix potest inveniri verus dominus.

40. **Accessio**. Est modus acquirendi dominium, *quo nostrum fit quod vel rebus nostris adjungitur, vel a rebus nostris producitur*. Duo igitur sunt genera accessionum:

1) Evenit quando *res una ab altera producitur* vel *naturaliter*, ut fructus agrorum, partus animalium; animal enim, quod ex nostro animali nascitur, nostrum est, etsi conceptum de animali alieno: qui enim habet matrem, jus habet ad ejus partus. Vel *civiliter* ut pensio domus vel fundi locati; pensio illa pertinet ad proprietarium domus et fundi.

2) Evenit quando *res alterius nostræ adjungitur*, uti fundus fundo, pecunia pecuniæ. Idque contingit per plantationem, ædificationem, et cursum aquarum quoad immobilia. Quoad mobilia vero per adjunctionem, specificationem et commixtionem seu confusionem (*a.* 443).

41. **Accessio per plantationem et ædificationem.** Hac de re tres factorum species supponi possunt:

I. Quod dominus plantet vel ædificet in fundo proprio, sed materia aliena: et tunc evadit dominus plantationis et ædificii, sed tenetur solvere materiæ valorem, et potest etiam cogi ad compensationem damni et usurarum. Imo proprietarius materiæ habet jus ad illam sibi vindicandam, si id fieri possit, quin opus destruatur, vel facta plantatio depereat.

II. Quod extraneus plantet vel ædificet in fundo alieno, sed materia propria; et tunc si id egit mala fide, dominus fundi habet jus vel sibi retinendi illa opera compensando materias et expensas, vel exigendi ut e fundo penitus evellantur ædificatoris expensis. Quid vero si adsit *bona fides?* tunc dominus fundi potest rem illam retinere persolvendo alteri vel valorem materiæ et expensas operum, vel augmentum valoris fundi, sed nequit exigere ut opera e fundo evellantur.

III. Quod tertius plantet vel ædificet in fundo alieno et materia aliena, v. g., si Titius in fundo Sempronii domum ædificavit adhibens materiam Caji. Dominus fundi potest exigere ut illa destratur

(1) « Primo dovere di chi trova qualche oggetto, è di consegnarlo al proprietario. Ciò implica una certa latitudine nell'impiego dei mezzi per iscoprire il proprietario. Chi trovando una cosa in Chiesa la consegna in sacrestia, mostra senza fallo il suo buon volere di riescire più prontamente nella ricerca. Chi potrebbe avvisare nel suo operato quel dolo che è necessario a costituire un reato? Se però il proprietario non si trova, bisogna consegnare l'oggetto al sindaco. » (*Giorn. delle leggi*, 1875.

vel illam sibi retinere prout tertius est in mala vel bona fide, ex dictis. Dominus autem materiæ eam sibi vindicare nequit, sed potest ejus pretium exigere (*a.* 451).

42. **Accessio vi cursus aquarum.** Huc venit:

I. *Alluvio;* contingit quando aliquid vi fluminis successive et insensibiliter ita fundo Titii adjicitur, ut intelligi nequeat quantum quovis temporis puncto adjiciatur; hoc incrementum pertinet ad Titium, cujus est fundus, sub certis clausulis. Similiter quando aqua currens paulatim unam ripam deserit alteram supergrediendo, proprietarius ripæ a flumine derelictæ hujus alluvionis incrementum acquirit; si excipiantur loca a mari relicta, quæ sunt demanii.

II. *Avulsio;* contingit, quando vi et impetu improviso, v. g. fluminis, pars aliqua notabilis distrahitur ab uno fundo et adjungitur alteri. Hæc semper manet in dominio illius, a cujus fundo detracta est si intra annum vindicetur.

III. *Mutatio alvei*; evenit, cum flumen, primo alveo relicto, per novum decurrit. Alveus relictus eorum est qui prope ripam prædia possident, pro modo latitudinis cujusque prædii.

IV. *Insula in flumine nata*; si flumen navigationi inservit, insula est fisci, nisi opponatur præscriptio (quod si fuerit impetu avulsa compensandus proprietarius fundi a quo avulsa). Si flumen non inservit navigationi, neque insula impetu sit avulsa, pertinet ad eos, qui utrinque prædia possident (*a.* 453).

43. **Accessio per adiunctionem, specificationem, confusionem.** Haec maxime regitur principiis naturalis æquitatis quæ judex sequi debet. Attamen normæ assignantur.

I. *Adjunctio* est, quando una vel multæ res mobiles, quæ ad diversos pertinent, coalescunt alteri rei tanquam principali: v. g., si plures gemmæ plurium dominorum annulo includantur, ita ut unum annulum constituant. Si res secundaria quæ principali adjungitur, est longe pretiosior, proprietarius rei adjunctae (si factum sit absque ejus consensu) potest vel totum sibi vindicare, soluto pretio rei principalis; vel petere separationem ejusdem a re principali. Si vero res secundaria non est longe pretiosior, tunc si res possunt separari absque detrimento, quilibet dominus retinet proprietatem rei suæ. Si non possunt, totum pertinebit ad dominum rei principalis, soluto pretio rerum adjunctarum.

II. *Specificatio* est quando nova species conficitur ex re aliena, v. g., si quis ex lana Titii conficiat pannum. Si res ad specificationem adhibita valde superatur a labore impenso in specificatione, industria habebitur ut principalis, et ideo artifex poterit eam sibi retinere solvendo domino valorem materiæ; esset si pictor adhibuisset ad pingendum colores non suos. Si vero res non multo superatur a labore, dominus rei poterit novam speciem vindicare sibi, sol-

vendo pretium specificanti pro ejus labore. Quod si species fuerit confecta partim ex propria, partim ex aliena materia, si separari nequeat absque detrimento opus commune erit publica hasta vendendum.

III. *Confusio* sive *commixtio* est, quando diversæ materiæ ad complures dominos pertinentes simul commiscentur. Id contingit vel in corporibus liquidis v. g., si vinum duorum simul infundatur in unum vas; vel in corporibus solidis, v. g., si nummi Titii cum nummis Sempronii immisceantur. Quo posito, en resolutio:

1) Quando novum corpus confectum fuit ex commixtione diversarum materiarum quarum neutra potest haberi tamquam principalis, si materiæ adhuc separari valeant, ille quo inscio commixtæ sunt, separationem petere potest. Quod si separari nequeunt, novum corpus fit commune, publica hasta vendendum.

2) Si materia unius proprietarii quantitate et pretio longe alteram superaret, dominus materiæ pretiosioris sibi vindicare potest corpus totum, tribuendo alteri pretium illius materiæ.

3) Qui res alterius cum propriis commiscuerunt, tenentur etiam de damnis si id egerint sine consensu proprietarii. Imo et pœnis subjiciuntur si res fuerint furto ablatæ (*a.* 474).

CAPUT SECUNDUM

De Hæreditate.

44. **Hæreditas.** Definitur: *Successio in jus, quod defunctus habebat tempore mortis.* Duplex est: vel enim defertur ab hominis voluntate per testamentum et dicitur: *hæreditas legitima* sive *successio testamentaria.* Vel defertur ex dispositione legis, si non adsit testamentum, vel testamentum sit invalidum; et dicitur *hæreditas legitima* sive *successio ab intestato.* Qui defert hæreditatem, dicitur *testator;* is, cui defertur, *hæres.* Hæres autem alius est necessarius, alius legitimus, alius extraneus.

Necessarius, quem testator debet saltem in parte de necessitate instituere, nisi incapax habeatur ad succedendum. Hæredes necessarii sunt maxime descendentes, in eorum defectu ascendentes defuncti.

Legitimus qui ipso jure succedit, deficiente testamento; ideoque *ab intestato* ex vi legis ipsius. Legitimi habentur omnes consanguinei in linea collaterali usque ad decimum gradum in civili, usque ad quintum in computatione canonica.

Extraneus seu *voluntarius*, qui pro arbitrio institui potest. Ubi notandum quamcumque dispositionem testamentariam nullam esse, si ille, in cujus favore facta est, testatori non prævixerit (*a.* 890).

Art. 1. — De Testamento et hæreditate testamentaria.

45. **Testamentum.** Est *actus legitimus et revocabilis, quo quis libere disponit de bonis suis, in toto vel in parte, morte adveniente.*

Dicitur *legitimus*, id est ex legum præscriptione. Etsi enim facultas testandi probabilius sit repetenda a jure naturali, nam apud omnes ultima voluntas sacra habetur; attamen pertinet etiam ad jus civile illam moderari, cum agatur de bono publico.

Dicitur *revocabilis*, neque enim quis potest renuntiare facultati revocandi vel mutandi ultimas suas voluntates. Additur vero in toto vel in parte; quia hodie testator, contra veterem juris Romani præscriptionem, potest etiam disponere de aliqua tantum parte rerum suarum, et relinquere ut ceteræ deferantur ad hæredes *ab intestato*. Item potest plura relinquere legatario, quam hæredi (a. 759).

Ne testator differat testari de die in diem; sed præstat ut statim ac liber est de suis bonis disponat, ne post ejus mortem jurgia, lites aliaque incommoda oriantur, et provideat si quas habeat obligationes. Hinc illud: *Testamentum facito, dum sanus es, dum liber es, dum tuus es* (v. *Scavini*, l. II, n. 525, ubi perplura habes monita ad rem; et l. IV, n. 44).

46. **Distinctio testamentorum.** Testamentum duplex est: *ordinarium* et *speciale*. Ordinarium aliud dicitur *holographum*, si nempe conficiatur ab ipso testatore, quin notarius aliquam partem habeat. Aliud dicitur *publicum* vel *secretum*, prout a notario vel conficitur, vel tantummodo recipitur. Speciale vero extraordinariis circumstantiis intervenientibus scribitur sine tot solemnitatibus (1).

47. **Testamentum holographum.** Ad testamenti holographi validitatem oportet: 1) Ut totum sit scriptum manu propria ipsius testatoris. 2) Ut in fine vel sub initio dispositionis indicentur dies, mensis et annus quo confectum. 3) Ut sit sub fine omnis dispositionis subscriptum ab ipso testatore; atque adeo ut sine ambiguitate constet de ipsius persona.

Potest hoc testamentum paucis verbis scribi quacumque lingua, ac charta, etsi non obsignata (*bollata*). Et novæ possunt fieri additiones; modo tamen semper subscribantur. Non autem necessario notatur locus, cujus indicatio non est præscripta nisi pro notariis. Neque officiunt lacunæ, nec lituræ aut interpositiones, modo integræ scribantur ab ipso testatore, adeo ut si vel unum verbum aliena manu sit con-

(1) Forma extrinseca actus inter vivos vel causa mortis servanda ea est ubi conficitur actus; *locus regit actum*, est regula juris (et concordat *Cod. It.*, a. 9, *proœm.*).

scriptum tanquam vera pars ipsius testamenti, tota dispositio irrita sit (*Plura pro praxi hac de re apud Scavini*, l. II, n. 526) (1).

Cum facile testamentum holographum possit lacerari ab iis quorum interesse potest; ideo præstat ut illud tradatur custodiendum amico, vel notario aut in publico archivio, etsi hoc non requiratur ad validitatem. Ceterum, ut suum habeat vim testamentum holographum, requiritur ut deponatur morte testatoris secuta penes notarium loci, ubi successio aperta est, præsentibus prætore mandamenti ac duobus testibus. Aperitur autem successio ab ipsa testatoris morte in loco ultimi illius domicilii, ubi nempe larem, rerum fortunarumque suarum summam præcipue retinebat (2).

Id etiam notandum quod testamentum secretum a notario vel alio officiali ad id deputato receptum, si non potest ob aliquam circumstantiam valere uti tale (puto quia testis non fuit idoneus), obtinebit uti testamentum holographum, si tamen habeat omnia supra dicta requisita (a. 774, 804, 912).

48. **Testamentum publicum.** Hoc recipitur ab uno notario coram quatuor testibus (vel etiam a duobus, et tunc ordinarie duo testes sufficiunt).

Testator declarare debet coram testibus suam ultimam voluntatem notario qui eam scribat (potest etiam ad scribendum uti opera amanuensis). Dein notarius actum perlegat intelligibili voce una simul testatori et testibus præsentibus. Quæ omnia notare debet in ipso testamento, declarando nempe se et actum per se vel per alium scripsisse juxta voluntatem a testatore sibi significatam, et illum legisse coram testibus et testatore simul.

Actus postea subscribatur a testatore, a testibus et a notario. Si autem testator subscribere nequeat vel nesciat debet declarare causam impedimenti; et notarius tenetur adnotare et impotentiam, et declarationem impotentiæ a testatore factam (a. 787).

49. **Testamentum secretum.** Forma testamenti secreti recepti a notario est:

1. Ut testator schedulam subscribat, et quidem in fine, si testamentum totum ipse scripserit. Si usus est ad scribendum etiam in parte opera aliena, debet schedulam subscribere ad singulas paginas (3).

(1) *Exemplum*: « Io sottoscritto chiamo erede universale di tutti i miei beni il mio fratello Carlo.

Il primo gennaio mille ottocento settanta cinque.

PIETRO MIRA del fu Andrea. »

(2) Ne confundas aperitionem testamenti cum aperitione successionis. Aperire testamentum est illud resignare cui de jure ut aperiatur et legatur quæ sit voluntas testatoris; aperiri successionem significat incipere in hærede jus in rebus defuncti.

(3) *Inalphabetus* et *cæcus* non potest testare nisi testamento publico; cum nequeant legere.

2. Ut schedula claudatur, et sigillo muniatur coram notario et quatuor testibus, ut nequeat sine læsione legi. Si schedula jam clausa et sigillo munita sit, testator coram prædictis eam notario præsentet, declarans in ea contineri suam ultimam voluntatem.

3. Si testator manu aliena usus est ad scribendum suum testamentum, nec potuit illud subscribere, declarare debet in actu consignationis causam hujus omissionis; ac insuper se testamentum legisse; quorum omnium fieri debet expressa mentio a notario.

4 Restat ut notarius actum conficiat secutæ testamenti consignationis (absque interruptione), in qua indicet traditionem ipsam et declarationem testatoris, numerum et imaginem sigillorum, testibus continue præsentibus: actus autem debet subscribi a testatore, testibus et notario. Quod si testator consignationem, impedimento superveniente, nequeat signare, causa impedimenti ab ipso testatore declaranda est, et notarius tenetur hujusce declarationis mentionem facere (a. 782).

50. **Testes in testamento**. Testes idonei sunt illi omnes qui non reputantur incapaces Lege naturali ac civili. Quoad legem naturæ habentur incapaces ad testimonium ferendum surdi omnino, muti si nesciant scribere, cæci; item qui testatoris linguam penitus ignorant: quia isti omnes non satis fidem facere possunt de actu exarando. De amente, qui lucida habeat intervalla, disputant.

Quoad legem autem civilem, si agatur de testamentis ordinariis statuitur, ut testes sint masculi, majores, subditi vel extranei residentes in regno, fruentes juribus civilibus; non amanuenses, seu scribæ notarii qui testamentum recipit, nec ejus tyrones (a. 788).

51. **Testamentum speciale**. Hoc revocatur:

1) Ad testamentum *tempore pestis* vel *contagii dominantis*, quod valet receptum a notario vel judice vel syndaco vel ministro cultus, aut ab aliis qui dictorum vices gerant; si duo sint testes, etiam alterutrius sexus, modo sexdecim annos compleverint: et aliqua alia serventur. Valet ad sex menses post morbi cessationem, etc.

Surdus autem omnino si sciat legere et scribere potest testari quocumque modo; at in testamento publico cum ipse non valeat audire notarium qui illud clara voce coram testibus legit, tenetur illud testator legere coram tabellione et testibus, et de hoc expressa fieri debet mentio ab ipso tabellione. Quod si legere nesciat, tunc ad testamenti veritatem melius tuendam requiruntur quinque testes, si testamentum ab uno notario recipiatur; tres autem testes si duo notarii interveniant.

Tandem *mutus* et *surdusmutus*, si scribere nesciant inhabiles sunt ad testandum. Si sciant legere, et scribere, nequeant quidem conficere testamentum publicum, cum non valeant notario declarare propriam voluntatem: possunt tamen testari testamento holographo; et etiam secreto, sed tunc debent scribere in præsentia testium et notarii in ipso consignationis actu quod in eo habetur suum testamentum; quod si ab alio scriptum sit, declarare debet illud a se lectum. Et de his omnibus notarius mentionem facere debet (a. 786).

2) Ad testamentum conditum *in itinere super mari*, quod a superioribus navis potest recipi: hic pariter sufficiunt duo testes, sed mares et ætate majores. Valet ad tres menses, ex quo testator in terram descendit, et venit ubi testamentum ordinarium scribere potest.

3) Ad testamentum *militare*, quod recipi potest a superiore militiæ, aut chirurgo si miles ægrotet: satis est, si duo sint testes, masculi et ætate majores. Hoc testamentum (quod valet ad tres menses a cessatione impedimenti) confici potest ab iis, qui sunt actu in expeditione militari etiam intra ditionem; vel occupant præsidia extra ditionem; vel sunt captivi apud hostes, aut in locis belli causa omni ex parte interclusis (a. 789).

52. Q. *An testamentum cui desunt tantum solemnitates extrinsecæ, a jure civili sub validitate præscriptæ valeat in conscientia?*

R. Quod sit nullum in foro externo, certum est; cum id expresse declarent omnes civiles codices. Quæ necessariæ solemnitates, seu formulæ habentur superius notatæ numeris 47 et seqq. An autem testamentum illud valeat saltem in foro interno et conscientiæ, dissident inter se Theologi.

Alii cum s. Antonino satis probabiliter affirmant; nam a voluntate oritur obligatio, cum lex civilis sit tantum in subsidium juxta illud: *Non fit locus provisioni legis, nisi quando cessat provisio hominis.* Hic porro hominis provisio habetur, licet erratum sit in forma.

Alii cum Alasia contendunt testamentum nullum esse; quia lex solemnitates præscribens, cum sit lata ob bonum publicum, ad fraudes præcavendas, etiam in conscientia ligat.

Verum alii plurimi cum Billuart, Ferraris, Gousset, Talento, Sanchez tuentur, eo in casu (cum nempe partium jura sint utrinque incerta ob tantorum Doctorum inter se discrepantiam) præferendum esse qui jam est in possessione bonorum hæreditatis, semper ac dispositio illa per testatorem sit libere facta, inter personas jure habiles et sine legitimæ læsione. Hanc sententiam non solum puto probabiliorem, sed in praxi omnino tenendam; quia potius omni jure est jus possessionis: sane nimis durum esset in tanta animorum conflictatione, ut quis proprio marte re, quam jam possidet, expoliare se debeat. Quapropter legitimus hæres non tenetur solvere legata ex tali testamento indicta; et a contrario legatarius si jam bona fide ipsa legata sit consecutus, non tenetur illa hæredi restituere, nisi accedat judicis sententia, cui parendum est ob bonum commune, ut paci consulatur, simulque litibus imponatur finis (*S. Alph.*, l. I, n. 35; l. III, nn. 711 et 927).

53. *An* (quæres) *dato quod testamentum etiam in conscientia nullum sit defectu legalis solemnitatis, valeat saltem quoad legata pia?*

R. Sunt qui negant; quia corruente principali, nempe testamento, corruit etiam accessorium, nempe pium legatum. Verum probabilius est affirmandum; nam specialis ratio hic habetur in accessorio quæ non est in principali, nempe favor Religionis. Adde: piæ causæ cum ad Ecclesiam pertineant, ejus subjacent jurisdictioni; at Ecclesia

passim declaravit per S. Pœnitentiariam talia legata firma esse debere, si duo interfuerint testes; vel si certo constet ipsi hæredi voluntas testatoris sive per verba, sive per scripturam (1).

54. **Casus**: 1) Paulus ægrotans aperte declarat famulo suo, ut repositam pecuniam e scrinio sumat, quam ei donat independenter a salario. Famulus donum acceptat, sed antequam sumat herus moritur; potest adhuc pecuniam sumere et retinere? *Affirm.* nam famulo revera donata fuit ab eoque acceptata. *Gousset.*

2) Titius frequenter dicit famulo, se in animo habere aliquod legatum ipsi relinquere vel pecuniam dare ultra mercedem. Sed Titius moritur quin in testamento aliquid pro famulo decernat. Potest hic pecuniam sumere? *Negat.* aliud est revera donare; aliud de donando consilium et intentionem tantum prodere. *Gousset* (plures alios casus practicos apud *Scavini*, l. II, n. 528).

§ 1. — De Testatore, de Legitima et Hærede.

55. **Facultas testandi.** Juræ naturæ hæc competit omnibus, qui nullo laborant animi et corporis vitio, quo declarent quid de rebus suis fieri velint post mortem; neque prohibeantur a lege.

Prohibentur autem jure civili: 1) Minores ætate annorum octodecim completorum: quod si in ea ætate testamentum confecerint, non postea fit validum, illa completa. 2) Interdicti ob mentis imbecillitatem, toto tempore interdictionis. 3) Quos constat tempore conditi testamenti fuisse mentis non sanæ, uti amentes, furiosi, imbecilles (a. 762).

56. Poterit autem testator vocare sive hæredem sive legatarium quemcumque voluerit; modo 1) Salvet legitimam, si cui illam debeat. 2) Non sit obstrictus aliis obligationibus, saltem in conscientia. 3) Non vocet incapaces ad adquirendum (a. 827, 761 etc.).

57. **Legitima.** Quæ semper salva esse debet, definitur: *Portio hæreditatis defuncti pleno jure quibusdam personis debita ex legum præscripto, in proprietatem absolutam* et sine onere; legitima enim non recipit onus neque gravamen.

Quibus legitima tribuenda est, dicuntur *legitimarii.* Sunt autem omnes filii (etiam emancipati) legitimi, legitimati et adoptivi; et omnes eorum descendentes, qui tamen etsi plures, non computantur

(1) Sed monent pro praxi cum Gousset, ut omni quidem modo confessarius legatorum solutionem suadet, vel inducat saltem hæredem ad rem cum piis locis componendam. Ast caveat ne rigidam obligationem imponat, et ideo absolutionem deneget, si renuentes viderit hæredes eo quod testamentum sit nullum in foro civili; neque agatur de satisfaciendo obligationi justitiæ, si tamen sint in bona fide.

Item non raro evenit ut hæredes testatoris ad sæcularem potestatem recurrant pro reductione piorum legatorum. Quod si nullo opposito mendacio, id est quin falso suas exaggerent necessitates, reductionem obtinuerint, inquietandos non esse docet idem Gousset; si nempe revera putant id sibi licere.

nisi pro filio quem repræsentant. Deficientibus autem filiis et eorum descendentibus, jus habent ascendentes testatoris.

Quæres: *Quæ legitimæ quantitas, et quomodo computanda?*

R. Si testator relinquat filios aut horum descendentes, quicumque sit eorum numerus, legitima ipsis de necessitate tribuenda est dimidium totius assis. Et proinde de alio dimidio liberum est testatori aliter disponere (a. 805).

Si vero testator non relinquat nec filios nec descendentes, sed ascendentes, legitima ipsis tribuenda erit tertia pars hæreditatis; et ideo testator poterit libere disponere de reliquo. Et tunc si superstites sint pater et mater, ex æquo illa tertia pars inter ipsos dividitur; alterutro vero deficiente, ex integro illa superstiti debetur. Quod si genitores non supersint, pars illa debita est aliis ascendentibus in linea tam paterna quam materna, ex æquo dividenda si sint in gradu æquali; quod si in gradu inæquali sint, spectat ad ascendentem proximiorem (a. 807).

Resolve: 1) Parentes non videntur teneri in conscientia omnia bona relinquere filiis. Sufficit, si eis relinquant portionem legitimam a jure præscriptam, saltem si hæc ipsis sufficiat ad vivendum secundum propriam conditionem. Nam aliter parentes fructuarii, non domini bonorum suorum dicendi essent.

2) Si in familia adsint filii, qui de ea specialiter præ aliis sint benemeriti, nihil impedit, quominus in testamento parentes ipsis plus tribuant, sed aliis salva semper legitima. Ratio dictat plus merentibus plus deberi; attamen caveant, ne ideo concitent odia et discordias.

3) Ex civili lege nulla adest obligatio vocandi hæredes vel legatarios fratres et sorores. Imo neque in conscientia; cum non sint hæredes necessarii. Sed si graviter indigeant, tenetur illis relinquere quantum sufficit ad levandam eorum indigentiam; ex præcepto tum generali caritatis, tum speciali pietatis, propter quod certum est ex communi, talem læsionem habere specialem malitiam (*S. Alph.*, l. III, n. 946).

58. **Conjugum ac filiorum naturalium jura.** Hæc sunt:

I. Si *conjux* non sit legaliter separata a conjuge testatore, jus habet ususfructus in hæreditatem defuncti conjugis majoris vel minoris habita ratione ascendentium vel descendentium quos defunctus reliquit (ex dicendis infra n. 79). — Ceterum poterit testator cum superstite conjuge magis abundare, vel ei adsignando usumfructum bonorum; vel etiam ei tribuendo partem disponibilem in proprietatem cum limitatione tamen, si testatori supersint filii ex alio matrimonio. Si adsignatio ususfructus superat partem disponibilem, qui jus habent ad legitimam si nolit talem usumfructum tribuere, debet cedere proprietatem partis disponibilis (a. 810 et 770).

II. Quoad *filios naturales* qui sint ex legis præscripto a genitore recogniti, statuitur a. 815: In concursu cum legitimis sive descendentibus sive ascendentibus, filii naturales consequuntur in proprietatem medietatem quotæ quæ ad ipsos spectaret si legitimi essent.

Quod si nulli sint neque descendentes neque ascendentes legitimi, tunc filii naturales recogniti (vel si præmortui, eorum filii legitimi), consequuntur in proprietatem duas tertias partes quotæ ad quam jus haberent, si legitimi essent (v. *exempla apud Scavini*, l. II, n. 333).

59. **Hæredis institutio.** Quicumque hæredes institui possunt qui a jure positivo non declarantur incapaces (1). Porro incapaces ad succedendum ex civili lege, alii sunt tales absolute et in universum; alii relative et secundum quid; alii tandem partialiter, seu pro parte dumtaxat.

Incapaces absolute et in universum, seu in omni casu sunt: 1) Filii nondum concepti tempore aperitionis successionis. Attamen excipiuntur filii immediati alicujus personæ determinatæ et viventis tempore mortis testatoris (a. 724, 764).

2) Non vitales, idest vitæ non capaces. Verum in dubio tales non præsumuntur, qui enascuntur vivi, etsi brevi moriantur (a. 724) (2).

3) Personæ incertæ, si nullo modo certificari possint: vel si persona incerta sit determinanda ab aliquo tertio. Sed valet dispositio titulo particulari pro persona a tertio eligenda ex variis sive familiis sive corporibus a testatore determinatis (a. 830) (3).

4) Instituta, Congregationes et aliæ fundationes, quarum existentia legaliter non est probata. Item dispositiones generice factæ pro anima vel favore animæ (a. 831, 833).

5) Indigni, qui nempe injuriose se habuerint erga testatorem. Hæc tamen indignitas, non præjudicat filiis aut descendentibus indigni; nam personalis culpa suos auctores tenere debet. Cessat autem indignitas, si testator indignum habilitaverit (a. 725).

Incapaces relative ad accipiendum per testamentum (etiam per legatum) sunt: 1) Notarius vel alius officialis qui testamentum publicum recepit relate ad ipsum testamentum. Item et testes.

2) Qui testamentum secretum conscripserunt, nisi dispositio eorum favore expresse approbetur in ipso testamento manu testatoris, vel in actu præsentationis.

3) Tutores ex testamento sui minoris; nisi rationes administra-

(1) Si dubium sit inter duos vel plures quis primo mortuus sit, puta in communi naufragio, si id certo probari nequeat, omnes uno et eodem tempore defuncti præsumuntur. Et ideo nulla habetur bonorum transmissio de uno in alium (a. 924).

(2) Nasci aliquis potest mortuus, abortivus et vitalis. Qui nascuntur *mortui* neque nati neque procreati habentur. *Abortivi* habentur qui nascuntur ante dies 182 a conceptione; hi si mox diem suum obeunt, habentur quasi mortui; sin minus quasi qui *vitales* nascuntur, id est vitæ capaces: et de hoc pertinet ad peritos judicium.

(3) Item potest vocari hæres universalis aliquod pium opus nondum erectum, sed ab executore testamentario erigendum accedente auctoritatis approbatione.

tionis jam recognitæ sint ante testamenti confectionem. Vel nisi tutor sit ascendens, aut descendens, frater, soror aut conjux testatoris (a. 769).

Incapaces partialiter, seu pro parte sunt: 1) Filii legitimationis incapaces, utpote nati ex nefario connubio, nempe incestuosi et adulterini, qui consequi nequeunt nisi alimenta (a. 767).

2) Filii naturales legaliter agniti, vel uti tales declarati. Qui, si adsunt descendentes aut ascendentes legitimi testatoris, tantum capere possunt quod lex ipsis assignat, si succederent ab intestato.

3) Conjux qui nequit percipere ex testamento conjugis, qui ex alio matrimonio filios superstites relinquat, majorem portionem quam uni ex istis minoris consideratis tribuerit (a. 815).

60. **Hæreditatis acceptatio.** Acceptatio seu aditio hæreditatis est actus quo quis assumit personam hæredis. Facultas acceptandi præscribitur spatio 30 annorum; qui nondum acceptata hæreditate moritur, jus suum ad hæredes transmittit. Hæreditas potest acceptari.

1) *Tacite*, ut si quis talia agat quæ nonnisi ab ipso hærede fieri possunt, uti si vendat tertio hoc jus. Solvere tamen expensas funerarias, vendere fructus qui conservari nequeunt, præscriptionem interrumpere, etc. non habentur uti tacita acceptatio, modo hæc non agantur tanquam a legitimo hærede 2) *Expresse* ut si scriptura publica vel privata hæredis titulum assumat. 3) *Cum beneficio inventarii*; si nempe timens ne oneribus hæreditatis nimium gravetur, moram petit ad deliberandum, facto totius substantiæ inventario (a. 959).

61. **Repudiatio Hæreditatis.** Per se loquendo potest quilibet hæreditatem sibi delatam repudiare, cum nemo sit cogendus ad beneficium accipiendum invitus, juxta axioma: *Nemo hæres, nisi velit.* Attamen repudiatio non supponitur, sed juridice fieri debet apud Cancellarium Præturæ, ubi aperta fuit successio. Repudiando hæres hæreditatem non censetur repudiare legata in proprii favorem relicta. Ut autem quis valide repudiet hæreditatem, requiritur non tantum, ut hæreditas jam actu favore ipsius aperta sit; sed insuper, ut renuntians capax sit alienandi. Ideo absque formis legalibus nequeunt hæreditatem repudiare uxores, minores et interdicti. Imo hæreditas delata interdicto, minori, inhabilitato et corpori morali semper est acceptanda cum beneficio inventarii: et pro corpore morali requiritur gubernii auctorizatio (a. 932).

62. **Jura et onera hæredis.** Hæredis *jura* hæc sunt:

1) Hæres statim post mortem testatoris succedit in omnia ejus jura realia, eorumque fit verus dominus. Jura vero personalia, quibus testator fruebatur, ut usufructus, habitationis, una cum ipso testatore extinguuntur, cum personam comitentur.

2) Hæres gaudet *jure accrescendi*, nempe acquirit etiam portionem cohæredum, si hi testatori præmoriantur, vel si eam renuntia-

verint, aut acceptandi sint incapaces. Hoc tamen intelligendum, si hæredes sint conjunctim vocati; si enim testator singulis suam quotam expresse determinaverit, jus accrescendi non obtinent, sed portio cohæredum volvitur ad legitimos testatoris hæredes (a. 879).

Sicut hæres succedit in omnia bona et jura realia defuncti, ita et omnibus ejusdem *oneribus* realibus subjicitur, æquitate ipsa postulante. Quod si hæredes sint plures, unusquisque onera ferre tenebitur pro parte sua, nisi testator aliud determinaverit.

Cum autem *supremæ defuncti preces sacræ sint*, hæreditatis onera sub gravi sunt implenda, et quidem tempore definito; et si tempus non sit statutum, quoad primum moraliter possibile est. Indignus autem est absolutione qui id non curat; et aliquando incurrit in reservationem, si nempe pia legata v. g. intra annum sine legitima causa non solvat (*S. Alph.*, l. III, n. 911).

63. **Divisio hæreditatis**. Hæc semper peti potest ab hæredibus. Sed testator eam poterit impedire usque ad elapsum annum a die, qua postremus ex hæredibus majorem ætatem attigerit; facta nihilominus judici facultate divisionem permittendi, urgente gravi causa. Semel autem acta divisio rescindi nequit, nisi causa vis aut doli, aut causa læsionis ultra quartum propriæ quotæ. Sed si quid fuit omissum, quin scindatur divisio, res omissa erit dividenda.

Quænam (quæres) *conferenda in hæreditatis divisione?*

R. Descendentes cum succedunt ascendentibus suis (etiam cum beneficio inventarii), bona sibi ab iis inter vivos donata sive directe sive indirecte, simul in unum conferre seu computare debent in massa hæreditaria una cum fructibus et usuris perceptis, ut postea omnia inter se æqualiter dividant, nisi ab ipso defuncto aliter fuerit dispositum (a. 1001).

Diximus: 1. *Descendentes cum succedunt ascendentibus suis.* Unde fratres succedendo fratribus, ascendentes descendentibus nihil conferre debent. Item neque simplices legatarii.

2. *Bona inter vivos sibi donata sive directe sive indirecte.* Ideo conferenda sunt quæ data sunt pro dote, pro constituendo patrimonio ecclesiastico, pro obtinenda aliqua professione et debitis solvendis. Sed excipiuntur munera usualia, expensæ in ipso die nuptiarum, sumptus pro educatione et laurea.

3. *Cum fructibus et usuris;* quæ debentur a die qua aperitur successio. Quare si ante donatoris obitum donatarius ex fructibus rei donatæ immobilo sibi comparaverit, non tenetur illud conferre.

§ 2. — De Legatis, Substitutionibus, Executore testamentario et Testamenti caducitate.

64. **Legatum.** Definitur: *Dispositio testamentaria facta titulo particulari ab hærede præstanda.* Ideo legatarius, etiamsi rei legatæ do-

minium a testatoris morte adipiscatur, ejus tamen possessionem petere debet ab hærede. Legatum autem generatim sustinetur et cadit iisdem fere causis, quibus testamentaria dispositio (*S. Alph.*, l. III, n. 932).

65. Q. *Quinam legare possunt, et quas res?*

R. Illi possunt legare, qui possunt testari; qui enim potest majus etiam minus posse dicendus est. Iis autem potest legatum assignari, qui recipiendi capaces sunt. Res vero quælibet legari possunt, modo:

1. *Sint legantis.* Hinc nullum est legatum de re, quæ alterius sit, nisi sciverit testator, et in testamento expresserit. Tunc hæres tenetur vel rem illam procurare, vel ejus pretium tribuere.

2. *Res legatæ adhuc existant.* Hinc cadit legatum si res legata perierit, etiam post testatoris mortem; non tamen culpa vel facto hæredis. Item nullum est, si res legata a testatore alienata fuerit, etiam sub pacto revendicationis; imo etsi alienatio nulla sit. Item si testator rei legatæ formam omnino mutaverit, ut si leget alicui sua cochlearia argentea, sed ex illis calicem conflaverit.

3. *Sint aliquo modo determinatæ.* Hinc nullum est legatum, si ex omni parte determinatio quantitatis relicta sit arbitrio hæredis vel tertii, nisi agatur de remunerandis præstitis servitiis in ultimo testatoris morbo (a. 857, 862).

Possunt etiam legari res incorporales, uti si testator alicui leget quod sibi debetur ab altero, et dicitur *legatum nominis.* Vel leget quod sibi debetur a legatario ipso, et dicitur *legatum liberationis.*

66. **Jura et onera legatarii.** Legatarius *jus* habet ad legatum ab ipsa morte testatoris. Si tamen legatum sit factum sub conditione alicujus eventus, verificatio expectanda est; adstringi tamen interim potest hæres ad dandam cautionem (*S. Alph.*, l. III, n. 930).

Quando quis legavit proprietatem alicujus immobilis, et eandem proprietatem auxit aliis novis fundis acquisitis, isti licet contigui non constituunt partem rei legatæ, nisi testator novam condiderit dispositionem. Rei tamen legatæ partem constituunt ornatus, novæ extructæ ædes in fundo legato, et ampliationes.

Quoad *onera* legatarii statuit lex civilis:

1) Expensæ necessariæ pro Legati præstatione sustinendæ sunt ab hæreditate, quin tamen ideo legitima minuatur. Tributum vero ærario pro successione debitum solvendum est ab hæredibus, qui postea regressum habent contra legatarium, si res legata tali tributo subjecta sit, nec a testatore sit facta liberatio (a. 877) (1).

2) Si res legata aliquo onere gravata sit, v. g. canone solvendo, servitute sustinenda fundo ipsi inhærenti, illud legatarius sustinere debet (a. 878).

(1) Intra quatuor menses a morte testatoris hæreditas consignanda est tributo ærarii (*ricevitore del registro*); et intra sex menses ab ejusdem testatoris morte taxa solvenda est; sub pœna.

3. Si autem legatum hypothecæ sit subjectum ob debita hæreditatis, ad hæc solvenda non tenetur legatarius, nisi testator aliter disposuerit; et si solverit, habet regressum apud hæredes ad repetendum solutum (a. 1033).

67. **Legati reductio aut commutatio.** Certum est, hæredes et executores legatorum non posse neque in melius commutare legata, nisi a testatore sit data facultas; nam eorum munus est exequi, non invertere voluntatem defuncti.

Utrum autem id possint supremi rerum moderatores, videndum an legatum sit profanum, an pium. Legata pia sunt quæ intuitu Religionis et impulsu pietatis facta existimantur, uti sunt legata relicta Ecclesiæ, locis piis, vel pauperibus, pro puellis nupturis, vel Religionem ingressuris. Item eleemosynæ pro anniversariis, pro missis et ceteris ad cultum divinum. Cetera legata habentur profana uti ea quæ testator reliquit alicui particulari ob affinitatem, amicitiam; vel communitati sæculari ad scholas, ad asyla infantium aperienda, ad medicum conducendum, etc.

Porro si legatum est profanum, poterit sæcularis Princeps illud commutare in aliud profanum; et etiam in pium; quia commutaret in melius. Poterit autem Pontifex legatum pium in aliud pium convertere. Sed non nisi justa de causa, adeo ut secus in veriori sententia commutationes invalidæ sint; quia tam Princeps, quam Pontifex non sunt nisi testatorum voluntatis tutores (*S. Alph.*, l. III, n. 931).

68. **Resolutiones.** 1) Si legatum relictum sit orphanis, dari potest pauperibus habentibus patrem inutilem. Si tamen extet concursus vere orphanorum voluntas testatoris debet impleri in sensu proprio.

2) Si tempore quo legatum relictum fuit nupturis, obtinebat matrimonium religiosum, illud dari nequit qui civiliter tantum contrahunt. *Imperocchè sebbene la legge civile non conosca altro matrimonio che quello celebrato nella forma del codice, non vieta che lo sia anche nella forma religiosa; perciò la condizione di così celebrarlo non essendo contrario alla legge, è protetta del pari di tutte le altre volontà dell'uomo.* Si porro tempore legati solum obtinebat religiosum matrimonium, recte supponitur testatorem ad illud respexisse; dispositiones enim interpretantur juxta legem, quæ vigebat quando conitæ fuerunt (*Cassaz. di Firenze*, 10 dic. 1874).

3) Si legatum sit relictum filiabus matrimonio collocandis, potest dari viduis iterum nupturis, si non sint aliæ fœminæ nupturæ ætate nubiles, ex benigna interpretatione. Secus tamen si adsint; quia nomine *filiæ*, *mulieris* aut *fœminæ* in matrimonium collocandæ ex jure proprie intelligitur ea quæ nunquam nupsit, vel invalide nupsit.

4) Legatum relictum virginibus ad nubendum, non poterit dari corruptæ, si publice constat de corruptione; quia non adimpleretur finis testantis. Secus si clam sit puella corrupta, quia in communi æstimatione virgo reputatur; neque tenetur fœmina suam prodere turpitudinem. Attamen probabilius fœmina illa non potest petere legatum; quia id vergeret in aliarum præjudicium, si virgines non desint.

5) Si legatum relictum sit puellis de legitimo matrimonio natis

et educatæ in tali loco, sunt admittendæ puellæ etiam per subsequens matrimonium legitimatæ, et quæ usque ad septennium commoratæ fuerint in loco a testatore designato. S. C. C. 18 dec. 1858 (plures aliæ resolutiones maxime ad hodiernam praxim penes *Scavini*, l. II, n. 534).

69. **Substitutio.** Substitutio est *designatio alterius personæ in locum hæredis vel legatarii.* Duplex est:

Alia *directa* seu vulgaris qua quis directe, absolute et proprio nomine vocatur ad hæreditatem vel legatum in locum eorum qui primitus vocati nolunt vel non possunt hæreditatem aut legatum accipere: ut si dicas *Lucius meus hæres esto; si Lucius hæres non erit, tunc Petrum voco hæredem*, et sic successive.

Alia est indirecta, qua quis vocatur hæres vel legatarius, sed sub onere hæreditatem vel legatum, v. g. morte adveniente hæredis vel legatarii, tradendi personæ determinatæ. Si onus exprimatur in ipso testamento, dicitur *fideicommissum, seu substitutio fideicommissaria.* Si vero onus non exprimatur, sed clam sit data fides de tali restitutionis onere, dicitur *substitutio fiduciaria.* Hoc posito, dicimus:

I. Substitutio *directa* legitima habetur, et substituti tenentur onera implere quæ imposita fuerint eis, in quorum locum substituuntur, nisi tantum primitus vocatis præsumantur certe imposita (a. 898) (1).

II. Substitutio *fideicommissaria*, nullius est roboris ex lege civili; et ideo habetur tanquam non scriptum onus reddendi hæreditatem vel legatum alicui tertio. Sed primitus vocatus hæreditatem consequitur sine illo onere (a. 902).

III. Substitutio *fiduciaria* item nulla est *in foro externo*; et hæreditas vel legatum ei adjudicatur qui nominatur in testamento. Neque admittitur ulla contraria probatio; nisi suspicio sit, quod obtineat substitutio in favorem eorum, qui sunt ad accipiendum incapaces (a. 829).

Diximus *in foro externo;* nam cum sic institutus verus non sit hæres, hæreditatem retinere non potest; sed tenetur clam datam fidem exequi, si legitima ea sit (2). Secus hæreditati renuntiare, ut illa ad hæredes suos transeat (*S. Alph.*, l. III, n. 952).

70. **Executor testamentarius.** Præter hæredem solent ali-

(1) At non prohibetur annuam pensionem constituere ad tempus vel in perpetuum distribuendam pro indigentibus, ad remuneranda opera virtutum vel ad publicam utilitatem; etsi designatæ sint determinatæ personæ quibus annalia legata sint tribuenda (a. 902).

(2) Huc facit casus. Titius cœlibatarius hæredibus necessariis destitutus, graviter decumbens, ut animæ suæ consulat, statuit partem bonorum in pia opera erogare. Ad hunc finem Bonifacium legatarium universalem instituit per testamentum debitis vestitum formis. Scriptum autem privatum Bonifacio tradit in quo piam manifestat voluntatem postulatque ab ipso ut eandem fideliter exequatur. Bonifacius vero (mortuo Titio) hæreditatem integram servat eo quod testamento valido eam teneat. An in conscientia tutus esse possit? S. Pœnitentiaria 23 junii 1844 pro foro conscientiæ respondit: *Bonifacium teneri in conscientia ad implendam voluntatem Titii certe ipsi cognitam.*

quando a testatoribus una vel plures designari personæ, quibus mandatum incumbat executione donandi extremas ipsorum voluntates: istæ dicuntur *executores testamentarii.*

Hoc munus nemo tenetur suscipere, cum non sit officium publicum: semel tamen quis acceptet, illud dimittere nequit sine gravi causa; sed potest etiam per procuratorem illud adimplere. Hoc autem onus suscipere prohibentur minores et qui non possunt se obligare. Omnes autem expensæ hac de re sustinendæ sunt ab hæreditate; nam *nemini proprium officium debet esse damnosum.* Neque executor cautionem dare tenetur de re bene abministranda, cum officium suscipiat de sui natura gratuitum, etsi testator illi aliquid donare soleat grati animi ergo (a. 903).

Executor invigilare debet: 1) Ut apponantur sigilla si inter hæredes sint minores, interdicti, absentes, aut corpus morale. 2) Ut fiat inventarium præsente vel advocato præsumpto hærede. 3) Ut vendantur mobilia si pecunia ad legatorum solutionem non sufficiat. Et omni modo curare testamenti executionem etiam litem sustinendo si opus sit (a. 908, etc.).

71. **Testamenti caducitas.** Testamentum amittit vim:

1) Ex parte ipsius testamenti, si nempe deficiat in forma substantiali; si res, de qua disposuit testator, ex toto perierit, vel sua non sit.

2) Ex parte *hæredis*, si v. g. ipse renuntiaverit; vel non supravixerit testatori; vel incapax sit ad succedendum.

3) Ex parte *testatoris*: v. g. si tempore conditi testamenti non erant ei filii aut descendentes, vel ignorabat se eos habere sed postea aliquis supervenerit, testamentum ipso jure nullum est, nisi filius testatori præmoriatur (a. 888). Si testator illud invalidaverit vel *expresse*, nempe legaliter illud instrumento derogando Vel *tacite* tui si testator novum conficiat testamentum contrarium vel incompatibile cum primo; etsi novum testamentum non obtinuerit effectum, aliqua causa superveniente, uti si in eo vocati hæredes præmoriantur testatori (a. 916, etc.).

72. **Testamentum sub conditione.** Si conditio testamenti validitatem ligat ad incertum eventum, dispositio nulla est, si hæres ante illius verificationem moriatur. Si vero conditio suspendit ejus executionem, non ejus valorem, hæres (vel legatarius) acquirit jus; et si moriatur, illud transmittit ad suos hæredes.

Ceterum loquendo de conditionibus generatim, istæ validæ sunt, si sint possibiles ac licitæ; nam unusquisque potest pro suo libitu de re sua disponere, modo non faciat contra leges. Si vero conditiones sunt impossibiles, turpes aut legi contrariæ, habentur uti non adjectæ, id est vitiantur (seu nullæ sunt), sed non vitiant testamentum (a. 849).

Porro conditiones *impossibiles* sunt quæ naturaliter ab hominibus poni nequeunt: esset si quis Titium institueret hæredem, si cœlum manu tetigerit. Conditiones *turpes* sunt quæ fiunt contra honestatem, ut si quis aliquem vocet hæredem, si patrem occidat. Conditiones *contra leges* sunt quæ pugnant cum ordinationibus a legitimis superioribus constitutis: talis est conditio, quæ præfinit diem, qua cessare debet institutio hæredis, ut si quis diceret: *Titius meus hæres esto ad biennium tantum.*

Item nulla est conditio quæ impedit nuptias sive primas sive ulteriores; interest enim Reipublicæ, ut multiplicentur cives Excipe: 1) Nisi agatur de aliqua pensione, usu vel usufructu præstando, durante viduitate. 2) Nisi conditio a conjuge sit posita conjugi superstiti; hoc enim postulat fides data primo marito (a. 858; *S. Alph.*, l. III, n. 930).

Art. 2. — De hæreditate ab intestato et jacente.

73. **Hæreditas ab intestato.** Hæreditas *ab intestato* seu legitima est, cum ob defectum testamenti lex decernit quis debeat succedere in bonis defuncti. Testamentum deficit cum non est conditum, aut conditum est invalide, vel vocati hæredes nolunt aut nequeunt illud acceptare (a. 720).

Hæc successio fit *in capita* et *in stirpes*. In capita, quando hæreditas dividitur in tot partes *viriles* seu æquales, quot sunt capita, seu personæ proprio jure concurrentes ad hæreditatem.

In stirpes, cum succeditur *jure repræsentationis*, seu cum succedentes obtinent tantum illam partem hæreditatis, quam, si viveret, accepisset defunctus, cujus personam repræsentant; unde hic non attenditur numerus personarum, sed stirpis suæ familiæ. Repræsentatio non fit in linea ascendentali, in qua proximior excludit remotiorem; sed tantum in linea recta descendentali, in infinitum: et in transversali ad decimum gradum. Etiam absentes, et incapaces repræsentantur.

74. **Stipes.** Est illa persona, ex qua aliæ ortæ sunt ac descendunt, de quarum conjunctione quæritur. Ex eodem stipite venientes dicuntur *consanguinei* generali significatione: qui si per mares se contingunt, *agnati;* si per fœminas, *cognati* dici solent.

75. **Linea.** Est series generationum seu personarum ab uno et eodem stipite provenientium. Et alia est *recta*, quæ exhibet seriem personarum, quarum una ab altera genita est: et dicitur *descendentalis*, si in ea conficienda descendamus a stipite ad posteros; *ascendentalis* vero, si a posteris ascendamus ad stipitem. Utraque maschulina est vel fœminilis, prout masculos comprehendit vel fœminas: item paterna vel materna, prout patrem respicit vel matrem.

Alia est *obliqua*, et dicitur etiam *transversa* vel *collateralis*, quæ exhibet seriem personarum, quarum una non est procreata ab alia, ut fratres et sorores. Hæc vel est æqualis, quando personæ quas exhibet, æqualiter distant a stipite, uti duo fratres; vel inæqualis si personæ quas exhibet, distant inæqualiter a stipite, uti sunt frater et fratris filius.

76. In linea descendentali primo loco veniunt filii. Sunt autem alii legitimi, alii illegitimi, alii adoptivi.

I. *Legitimi* qui orti sunt a legitimo matrimonio, vel publice et bona fide uti legitimo contracto saltem ex una parte. Qui proinde conditione et jura parentum adquirunt (a. 116).

II. *Illegitimi*, si extra matrimonium nati sunt; et generatim a jure civili *naturales* appellantur (1). Horum alii uti tales coram lege civili agnosci prohibentur, ut sunt filii adulterini, incestuosi, et tunc non habent jus nisi ad alimenta. Alii sponte vel judicis auctoritate a parentibus possunt vel debent recognosci, et tunc assequuntur statum certum: jus aliquod habent in bona parentum, et capaces sunt legitimationis. Est enim legitimatio actus quo filius naturalis jam agnitus forma præscripta legitimus fit, patriæ potestati subditur et omnia jura adquirit ad legitimos spectantes. Quod fit vel subsequenti matrimonio, vel speciali parentum voluntate, vel principis rescripto (a. 159 etc.).

III. *Adoptivi*, sunt extranei, qui in filios assumuntur, qui quidem quoad plura filiis legitimis æquiparantur. Ad adoptionem non pauca requiruntur ex parte tum adoptantis tum adoptati ex lege (a. 202, etc.).

IV. *Expositus* est filius, cujus parentes ignoti sunt. Ubi filius expositi fuit ibi patriam tenet; et ejus tutelam Hospitium suscipit quod illum recepit. Communiter habetur ut legitimus, et est legitimæ familiæ initium. Civilibus juribus gaudet, et potest etiam inquisitionem instituere ad inveniendam matrem; imo etiam patrem, si tamen vehementia indicia adsint (a. 172, 262, 336, etc.).

77. In linea ascendentali veniunt pater, mater, avus, avia et ita successive. — In linea collaterali fratres et sorores etc.: qui si ab eodem patre eademque matre progeniti sunt, *germani;* si ex eodem tantum patre, *consanguinei;* si ex eadem matre tantum, *uterini* appellantur (2).

78. **Gradus.** Est ipsa distantia personarum inter se. In civili computatione (quæ quidem semper intelligitur, cum de rebus agitur civilibus) tot sunt gradus in linea recta et transversalis, quot sunt personæ genitæ, quæ generationem multiplicant, dempto stipite: sic fratres sibi invicem sunt in secundo gradu, filius fratris mei in tertio gradu ad me est (a. 48).

In computatione vero canonica (quæ est communis ac vulgaris)

(1) Ex jure Canonico concepti vel orti ex viro et muliere, inter quos matrimonium constare potuisset, *naturales* dicuntur, secus *spurii*. Spurii vel sunt *adulterini* si ex adulterio; vel *incestuosi* si ex incestu; vel *sacrilegi* si ex obstrictis solemni voto castitatis; vel *nefarii*, si ex parentibus in linea recta, v. g. a patre et filia nascantur.

(2) Filii duorum fratrum vocantur *patrueles*; duarum sororum, *consobrini*; filii fratris et sororis, *amitini*. At vulgus isti omnes *consobrinos* vocat; et consobrinorum filios, *sobrinos*.

quoad lineam rectam nihil diversitatis est. Sed quoad obliquam sic gradus computantur, ut in obliqua æquali eo gradu distent collaterales inter se, quo gradu unus eorum distat a stipite: sic fratres distant uno tantum gradu inter se. At in obliqua inæquali eo gradu distant, quo remotior distat, semper dempto stipite: sic frater et filius alterius fratris distant duobus gradibus.

79. Q. 1. *Quinam habent jus ad hæreditatem ab intestato?*

R. Ex lege jus habent ad succedendum defunctis, si sint capaces descendentes legitimi, ascendentes, collaterales, filii naturales, conjux juxta ordinem et regulas designatas. Qui si omnes deficiant usque ad decimum gradum, hæreditas devolvitur ad fiscum (a. 721).

I. Est *successio descendentium.* Hi si legitimi vel legitimati eorumque descendentes, etsi nati ex matrimonio diverso, succedunt proprio patri et matri, eorumque ascendentibus. Succedunt autem per capita, si omnes sint in primo gradu: per stirpes, si primum gradum excesserint. Ubi veniunt etiam filii adoptivi eorumque descendentes, qui succedunt adoptanti in concursu aliorum filiorum; sed excluduntur a successione parentum adoptantis (a. 736).

II. Est *successio ascendentium.* Si nulli sint descendentes, hæreditatem sibi vindicant ascendentes: ac 1) Pater et mater defuncti, si adhuc vivant (secus eorum ascendentes proximi). Qui succedunt in capita filio defuncto una cum fratribus et sororibus ejusdem germanis; si quos habeat (et si mortui, repræsentantur ab eorum filiis). Quod si adsint fratres aut sorores consanguinei vel uterini et ipsi quoque succedunt, sed tantum in dimidia parte quotæ quæ spectaret ad germanos, etsi non existant — 2) Si nulli sint fratres nec sorores, tunc genitores succedunt soli, et quidem in parte æquali; si vero non supersit, nisi vel pater vel mater, succedit solus superstes. Sed notandum quod portio ascendenti vel ascendentibus debita nunquam potest esse minor tertia hæreditatis parte (a. 740). — 3) Ubi non adsint neque genitores neque fratres aut sororcs neque istorum descendentes, usque ad decimum gradum inclusive succedunt ascendentes lineæ tam paternæ quam maternæ pro parte æquali, si sint in gradu æquali. Si vero sint in gradu inæquali, magis proximus excludit remotiorem absque lineæ discrimine (a. 739).

III. Est *successio collateralium.* Si defunctus non habeat neque descendentes, neque ascendentes, hæreditatem sibi vindicant fratres ac sorores germani, et unilaterales (nempe consanguinei ac uterini), ipsi per capita, et eorum descendentes per stirpes. Attamen consanguinei et uterini non succedunt nisi in dimidia parte; adeo ut quilibet germanus duplum semper consequatur. — Quod si neque fratres neque istorum descendentes habeat defunctus, hæreditas devolvitur ad ejus propinquum proximiorem, vel proximioresabsque discrimine lineæ paternæ aut maternæ usque ad gradum decimum inclusive (a. 749).

IV. Est *successio filiorum naturalium:* 1) Filii naturales legaliter agniti aut declarati succedunt una cum filiis legitimis aut eorum descendentibus. Sed eorum portio est tantum dimidia pars quotæ hæreditatis quæ ad ipsos spectaret, si legitimi essent — 2) Si testator superstites non relinquat filios legitimos nec eorum descendentes, sed patrem et matrem vel unum illorum aut eorum ascendentes vel conjugem, filii naturales consequuntur duas tertias partes hæreditatis — 3) Si filii naturales una simul concurrunt cum ascendentibus et cum conjuge genitoris, dempta tertia parte pro ascendentibus, et quarta parte pro conjuge in proprietatem, reliquum cedit filiis naturalibus (*a.* 745) (1) 4) — Si genitor non habeat neque descendentes legitimos neque ascendentes, neque conjugem, tota devolvitur hæreditas ad filios naturales. Qui tamen nullum jus habent in bona propinquorum patris aut matris; sicut neque ipsi propinqui in bona filiorum naturalium (2).

V. Est *successio conjugis superstitis* (si tamen non fuerit a conjuge defuncto legaliter separatus): 1) Si defuncto conjugi supersint filii legitimi, conjux superstes succedit cum iisdem in parte aequali, sed tantum quoad usumfructum. Quod si cum legitimis etiam filii naturales recogniti vel agniti concurrant, ususfructus conjugis æqualis esse debet quotæ quæ spectat ad filios legitimos, modo non superet quartam partem hæreditatis (*a.* 753) — 2) Si non supersint filii legitimi, sed ascendentes, aut filii naturales, aut fratres aut sorores vel eorum descendentes, conjugi devolvitur tertia pars hæreditatis in proprietatem. At si conjux una simul concurrat cum legitimis ascendentibus, et filiis naturalibus, ejus portio erit quarta pars — 3) Si supersint cum conjuge alii propinqui defuncti successibiles, propinquis devolvitur tertia pars hæreditatis, conjugi duæ tertiæ partes in proprietatem. Demum conjux succedit in omnibus substantiis, si defunctus non relinquat propinquos intra sextum gradum successibiles.

VI. *Successio fisci.* Deficientibus vocatis a lege, tota hæreditas devolvitur ad fiscum; *Fiscus post omnes*, est regula juris (*a.* 758).

(1) Sed in omni casu filii naturales computare debent omne quod a suis genitoribus jam perceperunt, si tale sit ut conferri debeat.

Item quoties conjux ad successionem vocatur cum alii hæredibus computare debet in sua portione hæreditaria quidquid jam obtinuit ob conventiones matrimoniales et lucra dotalia.

(2) Si vero ipse filius naturalis non habeat descendentes neque conjugem, ejus hæreditas devolvitur ad patrem et matrem, qui illum agnoverunt vel sibi filium declararunt; aut ad unum ipsorum, si unus tantum agnovit vel declaravit. Quod si relinquat superstitem conjugem, dimidia hæreditatis pars pertinet ad ipsum conjugem, et alia dimidia ad patrem et matrem, vel ad unum ipsorum, ut supra dictum est (a. 193, 752).

CAPUT TERTIUM

De Præscriptione.

80. **Praescriptio.** Definitur: *medium quo quis temporis decursu et sub determinatis conditionibus vel aliquod jus acquirit vel liberatur ab aliqua obligatione.*

In confesso est, præscriptionem obtinere in foro tum externo seu judiciali, tum interno seu conscientiæ. Quare Angelicus: *Si quis præscribat bona fide possidendo, non tenetur ad restitutionem, etiamsi sciat alienum fuisse post præscriptionem.* (Quod. l. 2, a. 74). Imo tanta vis est praescriptionis ex civili lege, ut ipsa obtineat etiam quoad delicta; nam certo tempore transacto nequeunt amplius puniri (*S. Alph.*, l. III, n. 504).

81. **Capacitas ad praescribendum.** Regula generalis est, ut omnes præscribere possint, qui capaces sunt acquirendi dominii, ideo etiam corpora moralia, uti Ecclesia, communitas, publica instituta non secus ac privatæ personæ præscribere possunt et praescriptioni subduntur (*a.* 2114). At nemo contra se ipsum præscribit. Hinc si beneficiatus jam a multo tempore ex errore quatuor celebraverit in hebdomada Missas, cum tamen ex Beneficii fundatione non obligetur nisi ad duas, non ideo tenebitur in posterum ad quatuor.

82. **Conditiones ad praescribendum.** Ad legitime praescribendum requiritur, ut:

Sit res apta, fides, titulus, possessio, tempus.

I. *Res apta.* Sic præscribi nequeunt: *a)* Quæ sunt *Juris naturalis* aut *divini;* ita subditus quandiu talis, nequit præscribere immunitatem ab obedientia erga suum superiorem. *b)* Quæ sunt *ordinis publici;* ita non præscribitur actio filii ad reclamandum proprium statum (*a.* 197). Neque res publicis usibus deputatæ, uti via publica, platea, pontes, fons publicus, nisi earum usus in populo cessaverit. *c)* Quæ *non sunt in commercio*, uti res sacræ; vel quæ lex declarat *imprescribilia*; sic non præscribuntur immobilia dotalia durante matrimonio, litus maris, etc. (*a.* 630, 427, 2114).

II. *Fides*, nempe *bona*; cujus nomine intelligitur *persuasio, qua quis prudenter existimat rem quam possidet esse suam.* Hinc regula canonici juris: *Possessor malæ fidei ullo tempore non præscribit.* Non est ergo dubitandum, quin civiles Codices bonam fidem supponant saltem initio præscriptionis; neque enim credendum est, ipsos transferre dominium rei in possessorem malæ fidei; quod esset approbare ipsum furtum (1).

(1) Quod autem praescriptione generali annorum triginta generatim cautum

III. *Titulus.* Titulus generatim est causa, propter quam aliquid possidemus. Hic non agitur de titulo vero; nam tunc non esset necessaria præscriptio; sed de titulo qui laborat aliquo vitio latente, sed suapte natura habilis est ad transferendam proprietatem, ut esset venditio, donatio. Titulus alius est *coloratus* sive apparens, qui occulta laborat nullitate. Alius *existimatus*, qui prudenter creditur interfuisse, licet non interfuerit. Alius *præsumptus*, si nempe allegari non potest certus titulus, sed ob temporis diuturnitatem præsumitur interfuisse. Jam vero ad legitimam præscriptionem, titulus coloratus vel existimatus sufficit, cum satis salvetur bona fides. Imo ad præscriptionem annorum triginta sufficit præsumptus, cum recte supponatur titulum adfuisse.

IV. *Possessio*, quæ definitur: *Detentio rei vel fruitio juris.* Hæc porro est fundamentum præscriptionis; nam ex jure *sine possessione præscriptio non procedit.* Possessio autem ex civili lege debet esse *continua*, proinde sine interruptione toto tempore præfixo. Qui tamen in re succedit sive titulo universali, nempe ex hæreditate, sive titulo particulari, puta quia rem emit, tunc in hisce casibus ad præscribendum recte unit tempus quo ipse possidet cum tempore quo possidebant ejus antecessores. *Pacifica*, unde si vis adhibeatur ad acquirendam possessionem, vel litis contestatio intercesserit, non currit præscriptio. *Publica*, id est talis ut is, contra quem currit præscriptio, eam cognoscere possit et reclamare si vellet accurate attendere. Sic qui furtim aquam haurit ex alieno puteo, licet per longus tempus, jus non acquirit illo clandestino usu. *Non æquivoca* seu dubia, sed certa, id est demonstrata per actus attestativos veræ possessionis. *Titulo proprietarii:* hinc qui detinet rem nomine alterius, ut colonus, depositarius, usufructuarius, nequit præscribere, seu efficere ut possideat rem uti proprietarius, cum illam non retineat nisi alieno nomine (*a.* 1472) (1).

V. *Tempus a lege definitum.* Tempus computatur in dies, non in horas, et si fiat computatio in menses, hi sunt triginta dierum; et præscriptio completur ultima die completa (*a.* 2133). Tempus autem requisitum ad præscribendum variat: etenim præscriptio alia est *bre-*

sit, ut omnes actiones ad rem suam recuperandam extinguantur, id est quod nulla detur actio in foro externo, ne prætextu malæ fidei turbentur possessiones et lites in infinitum protrahantur (v. *Scavini*, l. II, n. 553).

(1) Neque actus meræ facultatis aut simplicis tolerantiæ possunt esse fundamentum præscriptionis. Actus *meræ facultatis* illi sunt quos eliciendi vel non eliciendi potestatem habemus a natura; hoc porro nihil confert ad præscriptionem. Sic ex eo quod per 30 annos non aedificaverim in fundo meo, vicinus nequit impedire quin hodie ædificem.

Actus *simplicis tolerantiæ* ii sunt qui fiunt ex tacito vel præsumpto consensu domini; titulo amicitiæ, aut viciniæ multa tolerantur aut permittuntur, quin ex iis aliquod jus acquiratur (*a.* 686).

vis temporis, quæ particularis appellatur et complectitur spatium sex mensium ad annos quinque. Alii *longi temporis*, quæ generalis, seu communis et ordinaria nuncupatur, et spatium complectitur triginta annorum. Præscriptio autem annorum decem, uti *media* habetur.

83. **Praescriptio generalis**. Spatio triginta annorum omnes actiones (sive jura prosequendi in judicio quod nostrum est) præscribuntur sive reales sive personales sint, quin opponi possit ei qui allegat præscriptionem tituli defectus vel mala fides : quæ ideo præscriptio *extinctiva* dicitur, quia debitum irrevocabiliter extinguit. Hæc currere incipit ab eo puncto quo libere opponi potest ; hinc si Titius mutuatus est a Sempronio cum pacto mutuum restituendi intra quinque annos ; præscriptio, si non restituat, non incipit nisi quinquennio elapso (1).

84. **Praescriptio media**. Præscriptio decem annorum æquiparari solet a juristis communi et generali, si bona fide incepta. Porro :

1) Qui bona fide per titulum in sua forma validum et transcriptum acquisivit aliquod immobile, vel jus super immobile, illius dominium obtinet post decem annos (*a.* 2137).

2) Jura minoris contra tutorem et protutorem ac vicissim, spatio decem annorum a die quo minor major evadit vel mortuus est, præscribuntur (*a.* 309).

3) Jura solidaria creditoris præscribuntur, si per decem annos separatim, et sine reservatione ab uno ex debitoribus solvatur sua portio (*a.* 1197).

4) Jus contra illum qui cedendo censum perpetuum fidejubet pro debitore, decem annis præscriptum est (*a.* 1544).

5) Jus contra artificem et architectum ob vitium constructionis post decem annos ab ædificio completo præscribitur (*a.* 1639).

85. **Praescriptiones particulares**. Quoad istas statuitur :

I. Spatio sex mensium præscribuntur actiones *cauponum* quoad cibaria ac præstita hospitia (*a.* 256).

II. Spatio unius anni præscribuntur actiones : 1) Eorum, qui scientias, vel artes edocent, pro eorum lectionibus ad dies vel ad menses. 2) *Janitorum* (vulgo *uscieri*) pro eorum mercede. 3) *Mercatorum* pro mercibus quas vendiderunt non mercatoribus. 4) Eorum qui *contubernia* tenent, pro pensione ipsis debita. 5) *Servorum* et *opificum* pro mercede (*a.* 2139).

III. *Spatio biennii* præscribitur actio ad vindicandam rem mobilem subreptam vel amissam. Item *janitores* post biennium ab actuum consignatione non amplius tenentur rationem reddere (*a.* 2143).

(1) Ad impediendam hanc præscriptionem modum adsignat lex : Qui tenetur solvere præstationem aliquam ultra triginta annos duraturam, debet suis expensis, elapsis annis viginti et octo creditori si petit, tribuere novum documentum quo suum debitum fateatur (*a.* 2136).

IV. Spatio triennii præscribuntur actiones: 1) *Magistrorum*, qui stipendio conducti sunt ad tempus, sed ultra mensen. 2) *Medicorum, chirurgorum* et *pharmacopolarum* pro medicinis et cura. 3) *Advocatorum* et *procuratorum* a die terminatæ litis vel revocati patrocinii, pro honorariis. 4) Actionem *notariorum* pro expensis et honorariis. Item actionem contra *architectos, mensores, calculatores* pro mercede ab operis complemento (*a.* 2140).

V. Spatio quinque annorum præscribuntur: 1) Actiones contra *cancellarios, advocatos, procuratores* quoad rationem reddendi scripturarum lite terminata. 2) Actiones pro exigendis pensionibus *census perpetui* vel *alimentarii* vel *domus conductæ* aut *fundi*. Item pro exigendis *usuris* pecuniæ mutuatæ; et generatim pro eo quod solvi debet annuatim vel periodis brevioribus (*a.* 2143).

86. Q. *An particulares præscriptiones valeant etiam in conscientia?*

R. Particulares præscriptiones a solutione debiti non liberant in conscientia, si revera constet eam factam non fuisse. Quod supponit ipsa lex civilis in præscriptionibus triennii et infra, et etiam quinque annorum, si agatur de cancellariis, advocatis, procuratoribus ceterisque defensoribus quoad reddendam rationem scripturarum. In his enim casibus illis qui præscriptionem invocant, potest ab interesse habentibus deferri juramentum, an debitum revera solverint.

Quod item valet de ceteris præscriptionibus particularibus liberativis, licet non admittatur juramentum; quia communiter deest bona fides; nam fere semper notum est debitum adhuc subsistere. Hinc tuti non sunt in conscientia qui generatim has præscriptiones opponunt, vel malitiose differunt satisfacere propriis justitiæ obligationibus, ut sic valeant eas opponere. Quod enim non amplius convenire possint in judicio, non est ope præscriptionis, sed vi præsumptæ solutionis; quia solutio præsumitur. At notum est quod præsumptio cedere debet veritati.

87. **Præscriptio rerum mobilium.** Ad præscribendas res mobiles, v. g., gemmas, numismata, ex lege civili generatim sola possessio sufficit: unde hic præscribitur statim ac possidetur, et valet illud *possideo quia possideo.* Requiritur tamen:

1) Ut possessio sit titulo proprietatis; sic qui mutuum habet librum, non potest præscribere, etsi plurimis annis librum retineat.

2) Ut possessio sit in bona fide: ideo fur aut inventor rei alienæ (nondum præmissa diligentia a lege præcepta ad dominum inveniendum) nequeunt præscribere, cum probe sciant rem non esse suam.

3) Ut res mobiles tales sint ex natura sua; non autem ex destinatione legis; atque agatur de mobilibus in particulari, non vero de generalitate mobilium, v. g. totius domus.

Sed quid (quæres) *de eo, qui a fure vel ab inventore rem mobilem emit bona fide, credens illam esse propriam venditoris?*

R. Tunc ad præscribendum requiritur biennium, et ideo eo durante,

dominus rei eam repetere potest a quovis possessore. Tamen si possessor eam emerit occasione nundinarum aut publicæ venditionis, vel a mercatore, qui hujusmodi res vendere soleat, dominus ut illam recuperet, debet solvere quanti empta fuit (*an.* 2146).

Quæ singulares legum civilium dispositiones (ubi vigent), communius dicunt Lyonet, Gousset, Gury contra plures, obtinere etiam in conscientia; cum sint in bonum commerciorum, ne incerta reddantur dominia in iis quæ facile de manu in manum venire possunt, uti sunt mobilia.

88. **Præscriptionis interruptio.** Dicitur præscriptio interrumpi, quando ob impedimentum superveniens ita cessat, ut iterum inchoari debeat. Idque contingere potest naturaliter et civiliter.

Naturaliter, cum quis a possessione dejicitur, et rei fruitione privatur ultra annum: tunc de novo incipienda est.

Civiliter, quando intervenit litis contestatio vel injunctio, aut cum quis sequestrum illi indicit, cujus praescriptionis decursum impedire vult (*a.* 2125).

89. **Præscriptionis suspensio.** Id evenit quando certis intervenientibus adjunctis, inchoata præscriptio in suspenso remanet, seu non currit. Sed cessantibus illis adjunctis tempus, præcedens potest conjungi cum subsequenti.

Sic v. g. non currit præscriptio inter administratos et administrantes. Inter eos qui gaudent patria potestate et eos qui subduntur. Inter hæreditatem et hæredem cum beneficio inventarii (*a.* 2119. Non currit contra minores non emancipatos, interdictos ob infirmitatem mentis, et milites in actuali servitio tempore belli, nisi agatur de præscriptionibus particularibus. Non currit quoad fundum dotale uxoris, ac fundum ideo speciali hypothecæ subjectum, matrimonio durante, etc. (*a.* 2120).

90. **Præscriptio bonorum Ecclesiæ.** Ex modernis legibus civilibus non amplius admittitur præscriptio quadraginta et centum annorum, vel immemorialis quoad bona ecclesiæ; sed nulla distinctione facta, statuitur omnia bona æque præscribi. Verum ecclesia suas habet leges quoad bona sua, cum illius sint.

1) Ad præscribenda immobilia Ecclesiæ romanæ requiruntur centum anni; contra alias ecclesias quadraginta. Sede tamen vacante, nulla currit contra bona ecclesiæ præscriptio.

2) Possidens beneficium aut ejus fructus per tres annos, legitime præscribit ad illud legitime retinendum juxta regulas Cancellariæ, etsi titulus fuerit nullus; modo non intercesserit intrusio aut simonia.

3) Potest præscribi onus solvendi decimas et similes præstationes, si adhuc ministris necessaria maneant. Sed requiritur spatium quadraginta annorum cum titulo; et sine titulo tempus immemoriale; et in omni casu bona fides. Non tamen laicus potest præscriptione jus acquirere decimas percipiendi, cum non sit capax juris spiritualis.

4) Missarum onera, et numerus; item legata piæ eleemosynæ, etc. non præscribuntur neque immemorabili consuetudine contraria, ut verius dicunt, et declaravit S. C. Concilii 13 aug. 1845.

5) Ex jure canonico non possunt præscribi limites seu termini provinciarum, diœcesium, et parochiarum, si certo constet tales limites fuisse legitima auctoritate constitutos; secus præscribuntur, et tunc potior habetur possidentis conditio. Domus autem in limite paræciarum constructa ad eam paræciam pertinent in cujus territorio est ab initio ejus constructionis janua principalis (*v. Reinfenstuel; et S. Alph.* l. III, n. 506. H. Ap. tr. X, n. 10; tr. XV, n. 71; trac. XX, n. 84).

DISPUTATIO TERTIA

De Obligationibus et Contractibus

CAPUT PRIMUM

De Obligationibus generatim erga alios.

91. **Obligatio.** Obligatio in genere erga alios definitur: *Juris vinculum, quo necessitate adstringimur ad aliquid dandum vel faciendum vel omittendum.* — Obligatio duplex: *imperfecta* et solo caritatis titulo innititur vel gratitudinis vel religionis: proinde non supponit jus strictum. *Perfecta*, quæ quidem fundatur in justitia commutativa, et jus strictum inducit.

Obligatio perfecta oritur: 1) Ex lege, ut obligatio quæ afficit tutores. 2) Ex contractu, quasi-contractu, delicto et quasi delicto.

92. **Obligatio conventionalis.** Obligatio in mutuis conventionibus triplex distinguitur:

1) *Mere naturalis*, quæ obligat conscientiam, sed nullam dat actionem in foro externo: ut est obligatio debitum solvendi, quod juridice nequit probari.

2) *Mere civilis*, quæ actionem parit in foro externo ob aliquam facti præsumptionem, quæ cum non subsistat, non obligat in conscientia. Ut si quis ex falsis depositionibus damnetur a judice ad mulctam, et nulla ei suppetat via ad innocentiam probandam.

3) *Mixta*, quæ obligat in utroque foro: et sic generatim sumitur obligatio; cum generatim contractus honestati naturali, et legi innitantur.

93. **Modi obligationem contrahendi.** Obligatio conventionalis iniri potest *pure*, hoc est sine ulla clausula ac conditione; et sub *qualificatione*, si nempe conventio aliquam includat conditionem. Idque contingit multiplicitur (a. 1172 etc.).

I. *Ad diem*, quæ nempe statuit diem executionis, ut si dicas: *promitto tibi centum scuta sequenti anno solvenda.*

II. *Alternativa*, quando res variæ obligatæ sunt. Debitoris est electio, si aliter conventum non sit; et liberatur unam solvendo.

III. *Solidaria*, est quando vel totum creditum potest exigi a singulis creditoribus; tunc solutio facta uni creditori totaliter liberat debitorem. Vel ad totum debitum solvendum singuli debitores adigi possunt; tunc solutio facta ab uno debitore ceteros liberat quoad ipsos creditores.

IV. *Divisibilis* vel *indivisibilis;* si nempe coalescat ex aliqua re vel facto, quod dividi potest vel non. Ceterum debitoris obligatio etsi in se possit dividi, debet executioni mandari ut indivisibilis, uti esset obligatio solvendi mille libellas. Divisibilitas non valet nisi quoad hæredes debitoris vel creditoris.

V. *Sub aliquo onere vel clausula pœnali. Sub onere*, uti si quis alicui tribuat prædium cum obligatione dotandi tot puellas annuatim. Qui contractus statim valet, manente in comparte onere. *Sub clausula pœnali;* id evenit cum quis ad firmandam obligationem se adstringit ad aliquid, si eam non servet. Invalida obligatione, est invalida pœna; non vicissim. Pœna a judice moderari potest, si debitor obligationem jam exequi cœperit in parte (1).

VI. *Conditionalis*: conditio est *qualitas seu accidens quoddam contractui adjectum, quod illum suspendit vel resolvit ad incertum aut futurum eventum.* Suspendit contractum, donec eventus ille eveniat; contractum vero resolvit seu firmat vel irritat, prout talis eventus contingit vel non contingit. Conditio semel verificata suum obtinet effectum a die initæ obligationis; si ante verificationem creditor mortuus est, illius hæredes succedunt in ipsius jura.

94. **Conventio sub conditione.** Conditiones præcipuæ, quæ conventionibus opponi solent, aliæ sunt: 1) *Propriæ* vel *impropriæ;* primæ respiciunt futurum eventum liberum vel contingens; secundæ respiciunt præteritum vel præsens vel futurum, sed necessarium. 2) Aliæ sunt *possibiles* vel *impossibiles.* 3) Aliæ *honestæ* vel *turpes.*

R. 2. Conventiones initæ sub conditione impropria illico sunt validæ, si conditio vera sit; nam non pendent ab incerto eventu, sed a re certa. Si vero conventiones initæ sint sub conditione proprie dicta, id est quæ pendet ab exitu contingenti, tunc si illa conditio sit possibilis et honesta, semel verificata conditione, conventiones validæ erunt; et interim oritur obligatio expectandi conditionis verificationem.

Quod si conventiones celebrentur sub conditione impossibili, v. g. si cœlum manu tetigero, per se nullæ sunt; nam *de re impossibili*

(1) Quod tribuitur anticipate a contrahentibus, tenet locum cautionis pro damnorum compensatione, si conventio non adimpleatur (nisi aliter conventum sit), et dicitur *caparra.* Pars quæ non est in culpa, si non velit urgere conventionis implementum, potest arrham ab alio acceptam sibi retinere; vel duplum petere illius, quam tribuit (a. 1217).

nulla est obligatio. Quod etiam valet si conditio turpis sit, nempe contra legem vel bonos mores, v. g., do tibi 100, si homicidium perpetraveris. Certum est enim ante peccati patrationem nullam esse conventionem; nam justitia non obligat ad illicitum. Unde nec promittens tenetur dare pretium conventum, nec alter retinere potest pretium acceptum (a. 1160).

Excipe si conditio turpis vel impossibilis apponatur in testamentis; nam ex jure habetur pro non adjecta. Item est si apponatur in matrimonio, modo non sit contra illius substantiam. Quæ quidem juris humani dispositio valet etiam in foro conscientiæ, nisi constet contrahentes revera voluisse voluntatem suam illi conditioni alligare. *(S. Alph.,* l. VI, n. 891).

95. Q. *Si opus turpe et illicitum pars una jam præstiterit, debetne altera solvere pretium promissum, et solutum poterit ab acceptante in conscientia retineri?*

R. Quoad meretricem certum est cum d. Thoma, illam posse meretricii pretium petere et retinere. Dat enim meretrix usum sui corporis, qui pretio æstimabilis est: unde jus civile ait, meretricem *turpiter facere*, quod *sit meretrix, non turpiter accipere, cum sit meretrix.* Et S. Pœnitentiaria 22 apr. 1822: *Mulier pœnitens non cogenda est, sed hortanda ut pretium meretricii, juxta prudentis confessarii judicium, eroget in usus pios.*

Agendo de aliis peccatis, v. g., pro patrato maleficio, furto, sacrilegio, homicidio, injusta sententia lata vel propugnata, adulterio fornicatione, etc., alii cum Gousset negant solvendum esse pretium; peccatum non est vendibile; et si esset, non præstat mala promissa servari. Sed probabilior et communis sententia cum Alasia, Antoine, Billuart docet teneri ex justitia promittentem solvere pretium, et contra accipientem tuta conscientia posse illud retinere. In quocunque enim contractu oneroso lex naturæ dictat, quod cum quis partem suam præstiterit, teneatur et alter implere suam. Et eadem est ratio quæ de meretricio (*S. Alphonsus*, l. III, n. 712).

96. **Conventionis probatio.** Qui certus est, se valide contraxisse, nec suam adimplevisse obligationem, tenetur in conscientia ad satisfaciendum, etsi legaliter altera pars probare non possit sibi nondum fuisse satisfactum. Sed in foro civili ad fraudes præcavendas qui petit executionem alicujus obligationis a tertio susceptæ, eam probare debet modis a lege præscriptis. Qui sunt:

I. *Scriptura publica* vel *privata* juxta diversitatem contractus. Scriptura publica seu publicum instrumentum, ubi rite confectum (idest coram duobus testibus et a publico ministro ac insinuatum) omnem facit fidem. Etiam privata scriptura suam habet vim, si juxta legis normam confecta sit (a. 1325).

II. *Libri negotiatorum, tabulæ, chartæ familiares* ac *tesseræ. Li-*

bri negotiatorum fidem non faciunt quoad res suppeditatas contra personas quæ non negotiantur. Attamen a judice deferri potest juramentum ut veritas elucescat (a. 1328). *Tabulæ* et *chartæ familiares* (registri, carte domestiche) non prosunt illi qui eas descripsit; at fidem faciunt contra ipsum, ubi formaliter annuntiant factam fuisse solutionem pecuniæ sibi debitæ (a. 1380). *Tesseræ* valent inter contrahentes, qui hoc probationis medio utuntur quoad merces minutas, uti solent lactarii, pistores, etc. (a. 1332).

III. *Actus recognitionis* et *ratihabitionis*; quo nempe debitor suam obligationem recognoscit. Inservit autem ad impediendam præscriptionem (a. 1340).

IV. *Partis confessio;* judicialis vel extrajudicialis. Potest revocari si intervenerit error facti (a. 1360).

V. *Præsumptio*: est consectarium quoddam, quod lex vel judex deducit a facto notorio ad ignotum (a. 1350).

VI. *Probatio per testes:* ordinarie non admittitur quoad conventionem 500 libellas excedentem, quamvis excessus a fructibus rei provenerit (a. 1350 et seqq.).

VII. *Juramentum:* quod semper personaliter præstandum est. Aliud est *decisorium*, quod in judicio ab una parte alteri defertur, ut lis finiatur. Aliud *suppletorium*, seu *delatum a judice* (a. 1362).

97. **Effectus obligationis.** Hic est præcipuus, ut qui aliquam obligationem contraxit, illam adimpleat tempore statuto; et quidem si deficiat, sub damnorum compensatione, nisi intervenerit vis vel casus fortuitus. Quoad istam compensationem notandum est:

1) Si obligatio consistit in certa pecuniæ summa tradenda, si ea tradita non fuit tempore suo, ex civili jure solvi debent usuræ (vulgo *interessi*), juxta taxam legis (quin teneatur creditor probare damna, quæ passus est). Hæc autem solutio debetur a die judicialis petitionis, nisi lex declaret usuras statim decurrere pleno jure (a. 1231). Quæ civilis legis determinationes generatim loquendo locum habent probabilius etiam in conscientia (quin attendatur, an revera evenerit damnum); cum id conferat ad bonum publicum occurrendo omnibus anxietatibus ex parte creditoris et fraudibus ex parte debitoris.

2) Si materia contractus non sit pecunia, sed alia res, tunc si compensatio sit a conventione determinata, ipsi standum est. Secus compensanda sunt, dolo non interveniente, tantum damna quæ prævisa sunt aut potuerunt prævideri tempore contractus (a. 1223). At interveniente dolo sunt compensanda omnia damna quæ directe sequuntur ex contractu (*S. Alph.*, l. III, n. 704).

98. **Extinctio obligationis.** Pluribus modis ex jure obligatio rescinditur:

I. *Solutione* debiti, uti patet. Sed non valet solutio, si creditor est incapax ad accipiendum, nisi probetur in ejus utilitatem factam

solutionem cessisse. Si autem creditor injuste renuat solutionem accipere, debitor potest illam apud judicem deponere. Ad solutionem revocatur etiam *cessio bonorum;* cum quis solvendo impar, omnia bona sua cedit creditoribus (a. 1238).

II. *Novatione;* quæ non præsumitur, sed probari debet. Evenit quando vel nova erga creditorem constituitur obligatio, veteri extincta. Vel novus debitor substituitur antiquo, qui ideo a creditore liberatur (a. 1267).

III. *Confusione*, idest debiti et crediti in eandem personam reunione, uti esset si creditor fiat hæres sui debitoris (a. 1296).

IV. *Rei debitæ interitu*, si agatur de re certa et determinata, quæ absque culpa debitoris interierit, nisi ipse se obligaverit etiam ad casus fortuitos (a. 1298).

V. *Actione nullitatis*, vel *rescissionis* (quæ durat ad quinque annos, nisi aliter statutum sit). Obligatio rescinditur, si intervenerit læsio (vel metus injustus), gravis tamen; alioquin vix ullus contractus firmus esset. Unde licet in conscientia semper adsit obligatio corrigendi excessum, ne quis ex alieno locupletetur; attamen si læsio non sit gravis vel si lex illam non permittat, rescissio non admittitur in judicio; et si quando admittatur non iis præjudicat qui jura in immobilia jam acquisierunt (a. 1300, etc.).

Actio vero *nullitatis* admittitur: 1) Si non fuerint observatæ solemnitates præscriptæ. Si intervenerit dolus, vis, error in substantialibus. 2) Si minor non emancipatus actum perfecit sine illius concursu, qui ipsum repræsentat. 3) Si minor emancipatus actum perfecit sine suo curatore. Non poterit tamen obligatio impugnari, si minor dolose hanc suam qualitatem occultaverit (imo æquiparatur majori, si agatur de illius delicto aut quasi-delicto). Ceterum nemo jus habet ut sibi restituatur quod tribuit minori, interdicto aut inhabilitato aut uxori, si conventio nulla declarata fuerit; nisi probetur solutum in dictorum commodum cessisse (a. 1303).

Item obligatio extinguitur *remissione*, *compensatione* et *præscriptione* de quibus suo loco.

CAPUT SECUNDUM

De contractibus in genere.

99. **Contractus in genere.** Contractus definitur: *Conventio, qua duo vel plures se obligant ad aliquid dandum aut faciendum aut omittendum.* Hinc simplex promissio unius, ab alio non acceptata, nullam parit obligationem.

100. Contractus dividitur præcipue:

1) In *nominatum* et in *innominatum*. Prior habet speciale no-

men, uti emptio, venditio. Posterior retinet genericum contractus vocabulum, v. g. *do ut des; do ut facias; facio ut des; facio ut facias.*

2) In *purum* seu *simplicem*, et *non purum* seu *qualificatum*. Purus absolute fit. Non puro adjungitur aliqua conditio.

3) In *formalem* et *virtualem*. Ille adnexum habet expressum contrahentium consensum. In isto implicite tantum suscipitur obligatio justitiæ ex susceptione alicujus muneris; et dicitur *quasi-contractus*.

4) In *bilateralem* et *unilateralem*. In bilaterali uterque contrahentium obligatur, ut in venditione; in unilaterali unus tantum obstringitur, ut in donatione. Primus est *onerosus*, quia onus importat ex parte utriusque. Alter *gratuitus*, *lucrativus*; quia vergit in utilitatem unius tantum, quin hic erga alterum obligetur.

5) In *principalem*, et *accessorium*. Principalis non dependet ab alia conventione, ut venditio. Accessorius utique, ut fidejussio.

6) In *solemnem*, ad cujus valorem requiritur specialis legis formalitas, v. g. scriptura. *Non solemnem*, qui subjicitur tanto dispositionibus generalibus. Primus dicitur *vestitus*, secundus *nudus*.

7) In *realem* et *consensualem*. Realis non perficitur nisi per rei, de qua convenitur, traditionem, uti in pignore. Consensualis solo contrahentium consensu completur, ut in locatione.

Art. 1. — De requisitis ad contrahendum.

101. Tria ad contractus validitatem requiruntur de essentia: 1) *Subjectum capax.* 2) *Materia apta.* 3) *Consensus legitimus.* His positis contractus erit rite initus, qui obligabit non solum ad id quod pacto exprimitur, sed ad omnia consectaria, quæ æquitas postulat, lex aut usus. Contrahentes enim censentur agere bona fide, id est de bono et æquo. — Præsumitur autem quod quisque pro se, vel a se jus habentibus contractum inierit, nisi contrarium statuatur vel ab ipso contrahente vel ex natura rei (*a.* 1127).

102. **Subjectum capax.** Ii soli contrahere possunt qui rationis libertatisque usu fruuntur, et a lege non prohibentur. Ex primo capite contrahere nequeunt qui habituali detinentur imbecillitate, amentia vel furore. A lege autem prohibentur minores, interdicti, surdomuti ac cæci a nativitate in casibus a lege expressis.

Attamen contractus ad quos prædicti inhabiles declarantur, non videntur omnes ipso facto nulli; nam variæ adsignantur regulæ pro eorum rescissione: quod probat æquitate naturali servata, valere quousque rescindantur. Imo qui cum dictis contraxerunt opponere nequeunt incapacitatem (si excipiantur interdicti; *a.* 1107).

Item uxores viro non præsente vel sine ejus in scriptis consensu nequeunt donare, immobilia alienare, vel pignori dare, sortes exigere, fidejussionem interponere, transactionem inire, mutuum acci-

pere, nisi mercaturam exerceant; neque in judicio agere aut conveniri, nisi de iis de qu bus contrahere permittuntur (*a.* 134). Item determinati contractus cum determinatis personis prohibentur : nempe

1) *Conjugibus*, qui matrimonio perdurante, nequeunt sibi invicem donare, nisi actu ultin æ voluntatis (*a.* 1054) — 2) *Sponsis* qui bonorum societatem universalem secum inire prohibentur (*a.* 1433) — 3) *Genitoribus* quoad bona filiorum sub patria eorum potestate. Item *tutoribus* et *curatoribus* cum suis administratis — 4) *Judicibus*, *notariis cancellariis*, *advocatis* et *procuratoribus*, quibus pacta interdicuntur circa res de quibus causam dicunt (*a.* 1457).

103. **Materia apta.** Nempe requiritur ut sit :

1) *Possibilis*, nam impossibilium nulla obligatio ; quod si res ex parte tantum sit possibilis, valet contractus pro hac parte, si dividi queat ; quia utile non debet per inutile vitiari.

2) *Honest*, nam *quæ legibus, aut bonis moribus adversantur, ea nec nos facere posse, credendum est.*

3) *Determinata* saltem in specie, secus contractus esset illusorius. Hinc si non constat, an in contractum deducatur vinum vel frumentum contractus est nullus ; attamen non officit quod ignoretur quantitas, modo ex adjunctis determinari possit.

4) *Propria tradentis ;* quia illa, quæ nostra non sunt, nequeunt a nobis in obligationem deduci.

Et quidem ut sit in *civili commercio*, quæ æstimari possit. Hinc irritus est contractus de domo, quæ tempore venditionis combusta fuit : quia quod non existit, non habet æstimationem.

Etiam res futuræ constituunt objectum contractus, ut si quis venderet uvas anni advenientis ; nam spes rerum futurarum est prætio æstimabilis. Attamen omne pactum circa successionem hæreditariam personæ viventis in lege nullius est roboris (*a.* 1118).

104. **Consensus.** Qui est anima contractus; oportet ut sit :

I. *Internus* et *verus*. Requiritur nempe, ut contrahens veram habeat voluntatem explicitam vel implicitam sese obligandi : patet ex ipsa contractus definitione. Idque semper supponitur ; neque auditur qui diceret se internum consensum non dedisse.

II. *Liber ac plene deliberatus*, ita ut contrahens agat cum advertentia. Secus non esset nisi voluntas imperfecta, quæ strictam obligationem parere non posset. Hinc nullus esset contractus, si sit initus ab ebrio.

III. *Exterius manifestatus*, talis nempe, ut consensus unius possit ab alio cognosci et acceptari. Est enim actus humani commercii ; atqui talis esse nequit nisi exterius manifestetur.

IV. *Mutuus*, quia contractus est conventio saltem duorum. Hinc necesse est, ut ambo consentiant, id est ut consensus unius ab altero acceptetur (*S. Alph.*, l. III, n. 709).

Resolve. 1) Qui ficte consensit tenetur in conscientia partem deceptam indemnem facere, vel internum et verum consensum præstare.

2) Si contractus ficte initus fuerit executioni mandatus, dominium rei translatum non est; sed deceptus ratione rei habetur ut possessor bonæ fidei; deceptor ut possessor malæ fidei.

3) Si mecum contrahis per procuratorem, contractus perficitur, quando tuus procurator acceptat; licet tu nondum acceptaveris, quia acceptatio tui procuratoris moraliter tua est.

4) Si Titius dicit Petro: *do Cajo centum aureos;* si Petrus sine ulla Titii delegatione, id referat Cajo qui donum acceptet: non ideo Titio censetur obbligatus. Est merum dandi propositum; nam intimatio prossionis non fuit facta de mandato donatoris. *Gury.*

105. Q. *Quænam adversantur consensui in contractibus?*

R. Consensus potest impediri ex parte intellectus per errorem et dolum; ex parte voluntatis per vim et metum — 1) *Error* est acceptio unius rei pro alia — 2) *Dolus* est astutia et calliditas ad decipiendum; est *positivus* si contrahere volens directe et ex proposito aliquid agat ad alium decipiendum; *negativus*, si tantum dissimulet aliquid, ex quo nascatur alterius deceptio. — 3) *Vis* est externa coactio ad contrahendum. Quæ porro si absoluta sit, de jure naturæ contractum invalidat, cum nulla voluntas sit ubi nulla libertas — 4) *Metus* habetur cum quis ad contractum inducitur timore alicujus mali imminentis. (*S. Alph.*, l. III, n. 714).

106. **Error in contractu.** Si error versetur circa contractus *substantiam*, uti si quis emat vitrum credens esse gemmam, contractus invalidus est; quia error circa contractus substantiam impedit consensum, cum illa sit tota ratio consentiendi.

Si vero error versetur *circa accidentia*, v. g. si emerim equum decennem putans esse quinquennem, valet in opinione communi et probabiliori contractus, etsi accidentia illa dent causam contractui, quia remanet quod est substantiale. Excipe, nisi ipsa qualitas in contractum sit expresse deducta; quia tunc transit in rei substantiam.

Si tandem error versetur *circa personam* contractus est nullus, quando qualitas personæ fuit principalis contrahendi causa, ut si nummum aureum præcise dare intendas Petro, et contrario dones Paulo (*a.* 1109).

Resolve. 1) Si error cadit tantum in motivum impellens: v. g. tribuis eleemosynam Titio pauperi quem valde probum credis, cum ita non sit, valet ista donatio; nam non habetur nisi error accidentalis (*S. Alph.*, l. III, n. 757).

2) Qui a librario librum emit quem existimat bonum, sed postea pravum deprehendit, valide contraxit; quia absolute emit, etsi certe non emisset si illum pravum cognovisset. Secus autem si falsus titulus libro inscriptus fuisset; quia tunc falsus ille titulus causam erroris substantiali præbuisset.

107. **Dolus in contractu.** Dolus invalidat contractum, si evidenter colligatur ipsum totam illius causam fuisse, adeo ut pars una minime contraxisset, si non intervenisset dolus ex altera parte.

Dolus probandus est: quod generatim valet etiam de errore et vi, cum actus semper supponatur rite positus (*a.* 1115).

108. **Metus in contractu.** Si metus sit levis, contractum non invalidat, neque probabilius rescindibilem facit; quia talis metus non impedit, quominus in contractum vere et libere consentiatur: hinc in jure *vani timoris justa excusatio non est.* Item est si metus sit gravis sed juste incussus, quia nulla intervenit injuria.

Si vero sit injuste incussus, communissime et probabilius cum d. Thoma docent, ordinarie loquendo, talem contractum sive onerosum sive gratuitum esse validum, sed rescindibilem ex parte illius, qui passus est metum. *Validum*, quia non invalidatur, neque jure naturæ, cum metus hic non tollat voluntarium omnino, sed faciat tantum ut contractus fiat cum repugnantia. Neque jure positivo, quia jus civile præcipit judicibus ut tales contractus rescindant, quod supponit eos esse validos. *Rescindibilem* tamen ex parte illius qui passus est metum, ratione injuriæ illi irrogatæ (*a.* 1112).

Diximus *ordinarie loquendo*, quia excipiuntur præcipue sequentes contractus, qui celebrati ex metu gravi injuste incusso sunt invalidi ipso canonico jure: 1) Matrimonium. 2) Professio religiosa. 3) Electio Papæ. 4) Traditio rerum ecclesiasticarum. 5) Jurisdictio ecclesiastica per metum acquisita. 6) Absolutio a censuris. 7) Renuntiatio ecclesiasticorum Beneficiorum (*S. Alph.*, l. III, n. 715).

109. *Quid* (dices) *de metu reverentiali in contractu?* Metus tantummodo reverentialis contractum non invalidet ex lege civili (*a.* 1114). Ceterum pro foro interno merito distinguunt; si subditus operatur ex sola reverentia superiori debita, subsistit contractus. At si hæc ejus reverentia induat timorem alicujus gravis damni imminentis ex inobedientia, v. g., diuturnæ indignationis, potest in conscientia irritari. Quod verius dicendum est etiam de precibus importunis, si minas includant (*S. Alph.*, l. III, n. 717).

Resolve. 1) Si mineris alicui in furto deprehenso, te eum esse delaturum ad dominum læsum, nisi det tibi pecuniam, juxta Gury tenet promissio. Sed alii negant cum Lugo; nam silentium promissum est contra publicum bonum; ideoque non est pretio æstimabile.

2) Si viator a latrone oppressus hominem transeuntem in auxilium vocaverit ei promittens pecuniam, valet promissio; quia metus non est promissionis causa sed occasio tantum. Et aliunde præstitum auxilium est prætio æstimabile.

3) Nil refert si metus sive a contrahente sive ab alio incutiatur. Item si incutiatur ipsi contrahenti, vel ejus uxori aut marito, aut illius ascendentibus vel discendentibus; quod enim nostris fit, nobis fieri censemus. Quoad alias personas judicis erit pronuntiare, habita ratione circumstantiarum.

4) Non datur locus rescissioni, si metum passus ratum habuerit (etiam implicite) contractum. Item est si labi sinat tempus ad illum impugnandum, quod est regulariter quinquennium a die metus cessationis (*a.* 1112, 1300).

5) Qui metum gravem passus est, potest in conscientia etiam sine auctoritate judicis contractum rescindere. Quod si alter renuat, potest occulte sibi compensare. Ita communiter, et ratio est, qui metum injuste incussit, injuriam intulit: unde tenetur rem in priorem statum restituere et alter jus habet id exigendi. Quod autem uti debeat opera iudicis, est tantum modus a lege præstabilitus ad facilius jus suum consequendum, a quo quidem sæpe adesse potest causa excusans, v. g., impensae, difficultas meturi probandi juridice in foro externo (*S. Alph.*, l. III, n. 177).

110. **Juramentum in contractu.** Si contractus sit jure naturæ irritus, juramento non firmatur; nam juramentum sequitur naturam actus; sed actus invalidus est, ergo et juramentum. Idem communius dicunt cum Billuart, si contractus sit ipso facto irritus de jure positivo; quia lex irritans agit ex motivo boni communis. Quod extendunt etiam ad contractus rescindibiles; si tamen rescindibilitas inducta sit ob bonum publicum. Hinc non valent juramenta uxorum, minorum, etc., ad firmandos contractus, quos ex lege ipsi possunt rescindere; secus mali homines eos de facili ad illa inducerent (*S. Alph.*, l. III, n. 177).

In aliis casibus juramentum firmat contractum; imo etsi fuerit metu exortum ad illum firmandum, longe probabilius est tale juramentum obligare. Quia tenemur efficere ut verum sit quod juramus, ne Deum testem falsi faciamus (*S. Alph.*, l. III, n. 174).

111. Q. *An obliget in conscientia contractus initus absque formalitatibus a lege civili præscriptis ad ejus valorem?*

R. Alii affirmant, quia de jure naturæ consensus est qui obligationem parturit. Alii negant, quia lex civilis invalidans, fundatur in bono publico, ideo obligat etiam in conscientia. Alii vero probabilius docent semper præferendum esse possessorem, quatenus contracto inito, potest in illo insistere donec per judicem rescindatur (*vid.* n. 52).

Art. 2. — De contractus interpretatione, de quasi-contractu, delicto et quasi delicto.

112. **Interpretatio contractus.** Si quid inveniatur obscuri, contractus interpretandi sunt juxta juris regulas; quæ sunt:

I. Contrahentium voluntas, potius quam verba spectanda est. Titius locavit Lucio dimidiam domum pretio libellarum mille: si, finita locatione, Titius renovet contractum dicendo: *Eodem pretio domum loco*, intelligenda est non tota domus, sed dimidia tantummodo (a. 1131).

II. Quoties idem sermo duas sententias exprimit, illa tenenda est quæ rei aptior est, juxta morem et consuetudinem. Carolus locavit agrum per annos decem libellis tercentum; pretium intelligitur solvendum quolibet anno (a. 1136, 1153).

III. Casus specialiter indicatus in contractu non excludit alios ad quos obligatio naturaliter extendi potest. Petrus stipulavit revocationem donationis, si ejus filius revertatur ab America: tenit conventio etsi filius ab alia regione revertatur (a. 1139).

IV. Clausulæ quæ in usu sunt in contractu, etsi non expressæ, subintelliguntur. Sic in contractu locationis usus se habet, ut pretium locationis solvatur quolibet anno vel semestre, non in fine locationis.

V. Clausulæ unæ per alias explicandæ sunt; et remanente dubio, resolvitur in favorem illius qui se obligavit; cum quisque censeatur se minus quam potuit, voluisse se obstringere (a. 1135).

113. **Quasi-contractus.** Potest definiri: *assumptio alicujus officii.* Et sic omnia comprehenduntur munera, quæ quis quoque modo suscipit; qualia sunt judicis, tutoris, advocati, parochi, famuli, opificis, etc., in quibus tacita censetur existere conventio inter eos qui hæc exercent, et eos qui opus illorum requirunt.

Huc revocatur *negotiorum gestio.* Evenit quando quis alterius negotium suscipit, sive inscio sive sciente proprietario (1). Qui tenetur negotium prosequi ut bonus paterfamilias; et proprietarius tenetur implere obligationes ab illo contractas, et indemnem ipsum facere (a. 1140).

114. **Delictum, quasi-delictum.** Factum hominis culpabile, ex quo alter damnificatur, si cum directa damnificandi intentione ponatur, erit *delictum.* Si vero ponatur quidem cum culpa, sed absque directa nocendi intentione, ut si adsit peccaminosa ignorantia vel inadvertentia, habetur *quasi-delictum.* Damna quæ ex hisce factis eveniunt, resarcienda sunt; qui enim est in culpa, tenetur de damnis (a. 1151. Imo et pœna mulctatur (*Cod. pœn.*)

Qua obligatione quisque tenetur ex facto:

1) *Personarum*, quæ sunt suæ custodiæ, uti est filius familias (seu adhuc minor) respectu patris, vel in ejus defectu matris, si una secum moretur. Minor respectu tutoris quocum una cohabitet. Domesticus ac commissionarius respectu domini et committentis quoad munia proprii officii. Discipulus et addiscentes respectu præceptorum et artificum, quamdiu sub eorum tutela. Nisi isti omnes probent se non potuisse damnum impedire.

2) *Animalium*, quæ proprio servitio sunt, si nempe alicui noceant; erant enim custodienda.

3) *Rerum*, quibus nostrum est providere; ut esset si tuum ædificium ruens, quia illud instaurare culpabiliter neglexisti, vel ob vimihi tium constructionis, damnum intulerit (a. 1153).

(1) *Inscio.* Uti esset v. g. si dum Paulus procul abest a suis dominiis, advenit vindemiæ tempus; Petrus amicus uvas colligit. Is contrahit hoc facto obligationem curandi ut vinum prematur et in tuto collocetur. *Sciente*, ut si ego veniam dum amicus meas colligit uvas, et illi permitto ut operam prosequatur.

CAPUT TERTIUM

De contractibus in specie.

Art. 1. — De venditione-emptione.

115. **Emptio-venditio**; Definitur: *conventio, qua unus se obligat ad rem aliquam tradendam, alter vero ad ejus pretium solvendum.* Emptio-venditio perfecta est, et rei proprietas pleno jure ad emptorem spectat et ejus periculo stat, statim ac conventum est de re et pretio, etsi res nondum sit tradita. Sed excipe:

1) Si agatur de re mobili ex natura sua (cui æquiparantur syngraphæ debiti publici; *titoli al portatore*). Quæ si duobus successive obligata fuerit, is præfertur cui ea jam tradita est et eam possidet, si ejus possessio sit bonæ fidei, etsi titulo posterior (a. 1126).

2) Si merces vendantur juxta earum pondus, numerum aut mensuram, venditio non est perfecta, si nondum pondere, numero vel mensura quantitas determinata fuerit. Hinc si quis vendat alicui totum frumentum, quod habet in arca, decem libellis pro singulo modio, usquedum mensuratum non sit, venditio perfecta non est; et si perit, stat periculo venditoris.

3) Si vendantur res quæ antequam emantur, soleant prælibari, ut sunt vinum, oleum, etc., venditio non est perfecta, quoadusque res gustatæ et approbatæ non sint. Quod valet etiam de aliare, si vendita sit sub pacto præviæ degustationis (a. 1447).

Contractus venditionis (imo et promissio vendendi, ut vim habeat in foro externo) fieri debet sub pœna nullitatis vel actu publico vel scriptura privata authentica ac transcripta, si agatur de immobilibus aut alio jure hypotheca capaci. Expensæ autem necessariæ nisi aliter conventum sit, pertinent ad emptorem (a. 1455, 1932).

116. Quær. *Quænam res cadunt sub emptione et venditione?*

R. Cadere possunt res omnes, quæ sunt in humano commercio et pecunia æstimantur, nisi lex vetet. Sic vetatur emptio-venditio:

I. Rei alienæ, quæ ipso jure nulla est, etiamsi facta bona fide. Quod si facta mala fide a venditore, emptor bonæ fidei potest repetere pretium solutum, damna et usuras.

II. Jurium successionis personæ viventis; etiamsi ista consentiat. Item alienatio bonorum dotalium, durante matrimonio, nisi in contractu matrimoniali id statutum sit vel permittat auctoritas (a. 1404).

IV. Rerum, quæ noxiæ esse possunt; unde illicita est per se loquendo venditio rei, qua emptor prævideatur certe abusurus; nam lex caritatis est, ut nemini occasio præbeatur peccandi. Hinc lex (*C. pœn.*) sub pœna mulctæ, carceris, reclusionis, juxta circumstan-

tias, prohibet claves adulterinas aut venena conficere, retinere, vendere iis, quibus a lege permissum non est.

Diximus 1) *Illicita est:* valide enim vendi potest; cum etiam res nociva ratione substantiæ sit pretio æstimabilis. 2) *Per se loquendo:* justa enim extante causa, etiam licite venditur; nam ex una parte hæc traditio est tantum occasio: ex altera cooperatio materialis non est prohibita, cum gravi causa. 3) *Certo abusurus;* in dubio enim memo præsumitur velle rebus male uti (*S. Alphonsus*, l. III, n. 793).

§ 1. — De venditoris obligationibus.

117. **Venditoris obligationes.** Venditor tenetur: 1) Rem tradere emptori. 2) Rem sine vitio ei consignare. 3) Indemnem ipsum reddere, si ideo ipse molestari contingat.

1) *Tenetur rem tradere emptori.* Si porro agatur de rebus incorporeis, traditio fit per consignationem documentorum, aut per usum earundem rerum de consensu domini. Si vero agatur de rebus corporeis et immobilibus, traditio fit per consignationem clavium, ubi res sit de aliquo ædificio; vel documentorum, ubi de alia proprietate sit sermo. Si tandem de rebus agatur corporeis, et mobilibus, traditio fit vel eorum reali consignatione; vel clavium quæ ea continent; vel mutuo partium consensu (a. 1464).

2) *Tenetur rem sine vitio emptori consignare*, adeo ut si hac de causa res perierit teneatur venditor, et pretium solutum et omnes expensas emptori restituere. Sed vitium a vitio distinguere opus est: etenim vitium in merce si est circa substantiam (ut si vendatur stamnum pro argento) venditio nulla est, etsi fiat sine malitia: cum tota deficiat contractus materia. Si est circa quantitatem, ut si dentur quinque pro octo; vel circa qualitatem, ut si vendatur vinum aqua commixtum pro vino puro, venditio valida est, modo tale vitium non impediat, quominus adhuc res emptori sit conveniens, et de pretio subtrahatur quantum oportet: quod merito statutum est; secus vix ulla negotiatio subsisteret. Attamen emptor potest vel rescindere contractum vel petere compensationem, si vitium tale sit, ut eo cognito, non contraxisset. Venditor vero si vitia non ignoraverit, tenetur de damnis; imo punitur (a. 1498).

3) *Venditor tenetur emptorem indemnem reddere* (vulgo *garantire)* ab omni molestia circa rem venditam, et ab oneribus. Ideo emptori competit actio apud judicem contra venditorem, ut indemnis reddatur si patiatur *evictionem*, seu deturbetur in re empta (1). Hoc, ipsa na-

(1) Est *evictio* deturbatio juridica emptoris a possessione rei, quam emit. Titius v. g. vendit vineam Cajo; Sempronius vero probat vineam esse suam, et ideo judex decernit illam esse Sempronio reddendam, cum res clamet ad dominum. Hinc Cajus jus habet petendi a Titio indemnitatem.

tura dictante, obtinet etsi nulla facta illius mentio : quod si conventum fuerit de re nullatenus assecuranda, si tamen fiat evictio, restitui debet pretium a venditore nisi emptor venditionis tempore cognoverit periculum evictionis, vel emerit proprio periculo (a. 1482).

118. Q. 1. *Quibus expensis, quo tempore, et quo loco res vendita tradenda est?*

R. *Expensæ* ob traditionem rei factam emptori, a venditore; expensæ vero adsportationis rei de uno in alium locum, ab emptore ferendæ sunt, nisi aliter stipulatum sit.

Tempus traditionis illud erit, quod fuerit constitutum; quod si a venditore non observetur, jus erit emptori vel venditionem dissolvere vel rem sibi venditam exposcere, sub compensatione damnorum. Attamen venditor a re tradenda liberatur, quoties emptor pretium non solvat, nec ei concessa sit mora ad solvendum. Imo etiam concessa mora non tenetur venditor rem tradere, si de pretio in periculum veniat, nisi emptor cautionem pro solutione tribuat.

Res tandem tradenda est in *loco*, ubi præstabilitum fuit: quod si nihil statutum sit, in loco quo res erat cum venumdata fuit. Et in eo statu, quo erat tempore venditionis, una cum suis accessionibus; nam a venditione res emptori fructificat (a. 1467).

119. Q. 2. *Teneturne venditor rei venditæ vitium aperire?*

R. Si vitium sit circa substantiam, affirma; cum afficiat ipsam venditionis naturam. Item est per se loquendo, si vitium sit circa quantitatem; esset enim damnosa deceptio. Si quis tamen vel ob injustam taxam vel ob iniquitatem mercatorum qui fraudulenter agunt, nequeat consequi justum pretium dando totam quantitatem, non est improbabile vendentem posse uti mensura tantum manca quantum ad pretium justum consequendum sufficiat; esset enim injustam pretii diminutionem sibi juste compensare. Hoc tamen periculosum est; si enim emptor velit pondus verificare, venditor habetur uti dolosus (*S. Alph.*, l. III, n. 821).

Si vitium sit circa qualitatem patens et manifestum, venditor non tenetur illud aperire; tunc emptor illud sibi imputet: neque venditor tenetur manifestare quod omnibus manifestum est; consonat lex civilis (a. 1498) — Sed excipe pro foro saltem interno: 1) Si venditori constet de emptoris ignorantia, uti si esset puer. 2) Si qualitas transierit in substantiam, uti si emptor expresse declaret, se velle rem talis qualitatis, vinum, v. g. vetus, non recens, maxime si id petat pro speciali casu, puta pro infirmo.

Si vero vitium circa qualitatem est occultum et latens, tenetur venditor vitium aperire casu, quo noxium emptori futurum sit: alioquin illum deciperet, et injustitiam patraret. At si vitium non ita noxium futurum est, tunc si rogetur ab emptore de illo vitio occulto in specie, v. g. de ætate equi vendendi, tenetur responsum dare pro

veritate rei; nam emptor ad id jus habet. At si non rogetur, non tenetur vitium aperire, alioquin fere nulli contractus firmi essent. Oportet tamen ut venditor tantum *subtrahat quantum oportet de pretio*, ait Angelicus (*S. Alph.*, l. III, n. 823).

120. **Resolve.** 1) Ad restitutionem tenentur qui guttam hydrargirii in aures equi infundunt, ut generosus appareat. Qui in sacci summitate melius triticum, in dolii extremitate majores pisces reponunt, ut sic emptores decipiant. Qui angulum et tenebras quærunt, ne mercium suarum detegatur vitium. Qui pannum adustum pro bono vendunt, etc.

2) Est contra justitiam pacisci cum emptore de pretio infimo, et postea pretium summum recipere occulte minuendo pondus, vel mensuram. Esto quod illud non excedat latitudinem justi; at celebrato contractu, pondus, mensura ac pretium ita remanent determinata, ut nullam amplius patiantur variationem. Excipe nisi id fiat ad se indemnem reddendum; quod tamen non ita facile concedendum est.

3) Fieri potest, ut res vitiata minoris sit valoris respectu quorundam hominum, non respectu aliorum; tunc his secundum totum valorem vendi potest absque revelatione vitii. Sic bos, qui propter aliquem defectum ad arandum est inhabilis, vendi potest sine revelatione vitii et absque imminutione pretii, mercatori, qui ad lanium eum præparabit.

4) Videtur posse excusari qui herbas aqua aspergit, ut majoris sit ponderis, qui aliquantulam oryzæ farinæ admiscet ut panis majus habeat pondus, si revera aliunde non possit consequi quod justum est, ob morem regionis. Idem dicunt de pharmacopola qui aliquando unam medicinam pro alia tribuit, si tamen pretium sit æquum, et medicina æqualis virtutis. Ceterum isti omnes generatim exaggerant damnum quod patiuntur; ideo non facile iis acquiescendum.

5) Qui mendaciis et perjuriis emptores inducunt ad merces carioris emendas (protestando se illas tali pretio comparasse) peccant non solum peccato mendacii et perjurii, sed etiam injustitiæ; quilibet nempe jus habet, ne fraude inducatur ad carioris emendum. Quod multo magis dicendum, si despiciant aliorum mercatorum merces, ut suas attollant; tunc etiam tenentur de damno erga mercatores illos. Attamen regulariter nulla ei tribuitur fides, cum eorum verba communiter habeantur ut quædam tantum stratagemata ad emptores facilius alliciendos. Unde nisi certo constet, emptorem illis revera credidisse et ideo majoris justo emisse, et alios mercatores deseruisse, venditor qui illis utitur, peccat mentiendo et perjurando; sed non ideo tenetur restituere (*S. Alph.*, l. III, nn. 820, etc.).

6) Si venditor protestetur se nolle rationem reddere de quolibet rei suæ defectu, per id censetur omnem a se labem injustitiæ repellere, et emptor satis apparet admonitus, ut sibi consulat (a. 1500).

§ 2. — De obligationibus emptoris.

121. **Emptoris obligationes.** Duæ sunt præcipuæ:

1ª Ut pretium solvat eo loco ac tempore, quo res est ipsi tradenda, nisi aliud pactum sit; vel nisi a possessione rei molestari timeat, et venditor cautionem non præstiterit.

2ª Ut solvat pretii usuras (nempe quinque pro quolibet cente-

nario; est enim interesse legale); si hæc fuerit conventio, vel si res tradita fructus producat, vel emptor sit in mora solvendi (a. 1507).

122. Q. 1. *Quodnam est pretium justum?*

R. Pretium justum dicitur quod rei venalis valorem adæquat. Est aliud *legitimum* vel legale, quod taxatur a lege vel a magistratu; aliud vulgare (seu ordinarium), quod, spectatis circumstantiis, peritorum judicio determinatur.

Ligitimum situm est in indivisibili, ita ut non liceat plus accipere, quam per legem fuerit statutum; et restitutionis urgeat obligatio, si ultra exigatur: talis est venditio salis — *Vulgare* vero patitur latitudinem ex communi peritorum judicio. Triplex iccirco distinguitur: *summum*, supra quod a prudentibus æstimari non solet; *infimum*, infra quod intelligentes non solent judicare; *medium* quod stat inter summum et infimum. Hæc autem regula communiter assignari solet in determinatione pretii vulgaris, ut res vilior minorem, pretiosior vero majorem habeat latitudinem. Attamen quanta sit hæc latitudo non ita facile dignosci potest; perpendenda est generatim loquendo praxis communiter a negotiatoribus bene moratis hic et nunc adhibita; variat enim (*S. Alph.*, l. III, n. 804).

Quamvis autem in foro externo non invalidetur venditio, nisi deceptio sit ultra dimidium justi pretii, in foro tamen interno omnis damnosa deceptio obligat ad restitutionem. Nam justitia sive in parvis sive in magnis læsa est restauranda.

123. Q. 2. *Quid si venditio supra pretium legitimum vel vulgare bona fide contigerit? Vel si contrahentes valorem rei ignorent; et ideo sese mutuo commiserint sorti in contrahendo?*

R. In primo casu, venditor tenetur id saltem restituere, in quo rebus suis pepercit, ne ditescat de alienis.

In secundo casu, si contrahentes expresse se sorti commiserint, utpote de vero valore dubitantes, valet contractus, etsi postea detegatur deceptio; quia censetur uterque sibi invicem voluisse excessum liberaliter concedere (*S. Alph.*, l. III, n. 805).

124. Q. 3. *Quid si res nullum habeat pretium determinatum in humano commercio, uti aves indicæ, veteres picturæ, statuæ, libri antiqui, etc. Vendine tanti poterunt, quanti quis voluerit?*

R. Res extraordinariæ, non necessariæ ad communem convictum probabiliter juxta alios possunt vendi quanti plurimi; quia cum non sint taxatæ, illud pretium putatur justum, quod convenitur inter partes. Sed probabilius negandum; tunc quia etsi pretium magnam recipiat latitudinem, æquum semper est, ut habeat quandam taxam judicio prudentum.

Attamen in his venditionibus, quando ex utraque parte bona existat fides, communiter pœnitentes non sunt inquietandi, nisi ex fundato indicio appareat veram extitisse injustitiam. Sic quotidie veteres libri in se optimi vili pretio venduntur, qui si novi, quadruplo pluris venderentur; at nemo suspicatur aliquam ibi esse injustitiam, quia sic inter homines receptum est. Idem dicendum de illis qui emendo bibliothecam, v. g. defuncti sacerdotis, libros novos sicuti alios tenui pretio emunt; ex communi enim æstimatione libri tunc vilescunt (*S. Alphonsus*, l. III, n. 808).

125. Q. 4. *Quando pretium ordinarium potest licite augeri?*

R. Licite augeri potest, seu venditor sine justitiæ læsione potest aliquid supra summum pretium exigere:

I. Ratione *damni emergentis* vel *lucri cessantis*, quod ideo venditori evenit (modo emptor admoneatur); non enim tenetur incommodum illud venditor sustinere. Quod quidem valet, etsi res sit a Principe taxata.

II. Ratione *singularis bonitatis aut raritatis mercium*. Quæ etsi probabilius vendi nequeant quanti plurimi, utique aliquo pretio majori; cum tunc augeatur communis æstimatio.

III. Ratione *specialis molestiæ* obventuræ ipsi venditori ob peculiarem affectum erga rem suam, ut verius tradunt, uti si eam accepisset a principe. Nam id pretio æstimabile est (1).

IV. Rationi *modi*, quo merces venduntur, si pretium non sit taxatum. Sic qui res minutim vendunt, possunt aliquantulo carioris vendere; quia majores debent labores et expensas effundere ad mercas eas conservandas. Ut stabularii qui fœnum carioris vendunt.

V. Ratione *periculi* in pretio exigendo. Hoc satis communiter ac probabilius defendunt plures; nam tali periculo se exponere, si revera adest, est pretio æstimabile (*S. Alph.*, l. III, n. 806).

126. Q. 5. *An pretium vulgare seu ordinarium possit licite minui?*

R. Pretium vulgare potest minui, seu emptor potest minus pretio infimo tuta conscientia solvere: 1) Ratione copiæ mercium et paucitatis emptorum; quia tunc merces minoris æstimantur. 2) Ratione modi, quo res venditur; sic emptor potest minoris emere, eo quod multa simul emat (vulgo *all'ingrosso*); quia venditorem liberat a multis curis. 3) ratione temporis sic res potest vilioris emi si tradenda tempore, quo minoris valebit; nam tunc tantum res incipit esse utilis emptori (*S. Alph.*, l. III, n. 801).

126. **Merces ultroneæ.**

Communius et verius licet minoris emere merces, quas ultro quisquam offert, emptorem quæritando et quasi compellendo ad eas emendas; quia cum merces sic offeruntur, adest parvus emptorum numerus. Imo cum Vasquez id tenent, etsi merces fiant ultroneæ ob solum paupertatem venditoris; quia res ultronea pretio decrescit ex ipsa communi hominum æstimatione, nulla habita ratione inopiæ vendentis.

(1) Si vero iste affectus sit tantum in emptore, carioris vendere non licet, ut docent communiter cum Angelico; nemo videlicet vendere potest quod suum non est; atqui in hypothesi affectio illa peculiaris est in emptore, non vero in venditore (2 q. 277 a. 1.).

Sunt tamen plures moderni, qui etiam hoc secundum licere affirmant; ex eo quod venditor emptori illud commodum procuret, et consequenter justum sit, ut idem cum ipso dividat, pretium rei adaugendo. Ita nunc in praxi admitti tradit card. Gousset, qui exposita priori sententia olim communissima, posteriorem amplectitur: saltem non vult inquietandos qui id agunt.

Verum alii id negant; quia caritati et justitiæ adversari videtur rem vilioris emere a paupere, qui vendit necessitate coactus, nisi id fiat in solam gratiam venditoris ipsius. Haec sententia est æquior et omnino suadenda; sed prima non videtur improbabilis, spectata ratione (*S. Alph.*, l. III, n. 802).

127. Q. 1. *An pretio currenti vendi possint merces, quas ex notitia peculiari dominus certo scit mox valituras esse multo minoris?*

R. Affirmant communiter cum d. Thoma; ratio quia pretium præsens est justum et nondum immutatum. Eadem de causa fas erit cuilibet emere merces pretio currenti, etiamsi certo sciat contra omnem dominorum expectationem brevi pretium augendum fore, uti patet exemplo Josephi in Ægypto. (*Gen.* 41). — Imo in justitiæ rigore potest etiam quis in emendo adhibere illas pecuniæ species, quas privatim scit brevi prohibendas, modo absint mendacia, vis et fraudes. Nam quilibet consulere potest rebus suis, etsi per accidens alteri damnum obveniat. Sed obstat caritas (*S. Alph.*, l. III, n. 824).

128. Q. 2. *An liceat carioris vendere ob dilatam solutionem?*

R. Non licet si id fiat præcise ob dilatam pretii solutionem (*a credenza*); nam esset pluris facere pecuniam numeratam numeranda, quod damnavit Innocentius XI sub n. 41. — Sed quæstio est, an id licitum sit titulo communis æstimationis, sive spectata consuetudine: alii negant; quia consuetudo non potest efficere ut numerata pecunia pluris sit numeranda, si de ejus solutione nullum sit dubium. Verum alii probabiliter affirmant, quia communis æstimatio revera auget pretium rerum, quæ ad creditum venduntur. Adde periculum illud amittendi ob inopinatos casus in commercio non raro evenientes (*S. Alph.*, l. III, n. 811).

Ideo mercatores sic agentes inquietandos non esse arbitror, propter rationes superius expositas, et quia in dubio prudentia non sinit conscientias turbari. *Bouvier.*

129. **Credita, seu chirographa.**

Si credita non sunt litigiosa, sententia suadenda ac communior docet cum Angelico, minoris emi non posse, quia actio ad creditum certum et tutum, quin adsit difficultas in eo exigendo, tanti valet quanti ipsa pecunia debita. Attamen plurimi cum Bellarmino non improbabiliter volunt etiam credita tuta emi posse pretio minori quam infimo, quia non emitur pecunia, sed actio ad illam: porro ex jure *minus est habere actionem quam rem.* Revera hæc credita æstimantur minoris a negotiatoribus in communi praxi; ideo magis, quia vix unquam libera sunt a molestiis et incommodis. Propterea non erit inquietandus qui in praxi id sequitur (*S. Alph.*, l. III, n. 825).

At si credita sunt incerta vel litigiosa fatentur omnes minoris emi posse, habita ratione periculi, laboris, difficultatis, quæ omnia sunt pretio æstimabilia. Ex lege civili credita reputantur litigiosa quando

de illis adest judicialis contestatio. Facta cessione, debitor ordinarie potest se liberare solvendo emptori pretium ab eodem emptore solutum cum expensis et usuris (*a.* 1548).

§ 3. — De venditionis resolutione, et permutatione.

130. **Venditionis resolutio.** Emptio venditio generatim iis solvitur modis, quibus ceteræ conventiones. Speciatim vero:

Primo *venditor* causa læsionis (licet huic beneficio renuntiaverit) scissionem petere potest in judicio, si agatur de immobilibus (nisi illa vendita sint hasta publica, judicis auctoritate); et læsio sit ultra dimidium, habita ratione valoris, quam res habebat tempore venditionis; et si intra biennium scissionem petat. Sed emptor poterit rem emptam retinere, soluto pretio justo (*a.* 1529).

Item venditor habet a jure ut contractus solvatur si emptor tempore præfinito non se obtulerit ad rem recipiendam; vel si pretium non solverit (*a* 1513).

Secundo *emptor* poterit rescissionem contractus urgere non tantum si venditor mercem non tradat tempore debito, sed etiam:

1) Si immobile excedat vigesimam partem quantitatis in contractum deductæ, et intra annum rescissio petatur.

2) In casu evictionis, licet una tantum rei pars evicta sit. Item si agatur de fundo servitutibus onusto, quæ declaratæ non fuerint, neque sint apparentes.

3) Si res vitiosa sit, modo vitium non sit parvi momenti, neque de re agatur judicialiter vendita, et actio pro rescissione sit proposita tempore a lege statuto (*a.* 1494, etc.).

131. **Permutatio.** *Est contractus, quo contrahentes rem aliquam sibi vicissim dant ad aliam habendam.* Haec jure civili iisdem fere legibus regitur, quibus venditio. Attamen rescissio causa læsionis non admititur in permutatione (*a.* 1551, etc).

§ 4. — De venditione per proxenetas, de retrovenditione, de mohatra, de venditione sub hasta et monopolio.

132. Q. *An ille cui res a domino traditur vendenda, pretio designato, possit sibi retinere excessum, quem forte traxerit?*

R. Si dominus tradat rem vendendam suo famulo, certum est hunc non posse excessum sibi retinere; quia famulus jam tenetur domini negotia utiliter agere ratione stipendii. Item est si dominus utatur opera amici; hic censetur renuntiasse mercedi.

Si vero rem vendat per proxenetam (vulgo *sensale*, *commissionario*), qui a republica deputatur ad aliorum negotia gerenda, soluto stipendio, vera sententia adhuc negat; cum jam iste speciali salario sit conductus. Adsignatio enim pretii facta a domino communi-

ter intelligitur, ne infra pretium illud venditio sequatur, non autem ne supra; ideo excessus pertinet ad dominum rei ipsius. Sed excipiunt communiter :

1. Si adhibita communi diligentia et pretio majori non invento, proxeneta rem sibi emat, et postea suo tempore vendat pluris, quia tunc venderet rem propriam. Caveatur tamen fraus et illusio.

2. Si lucrum sit parvi momenti; nam dominus facile præsumitur consentire (*S. Alph.*, l. III, n. 825).

Resolve. 1) Famuli, qui emunt pro dominis suis cibaria, possunt parva munuscula a mercatoribus accipere, ut fert usus. Sed caveatur fraus, ne scilicet id cedat in dominorum damnum, qui pluris ideo debeant solvere pro merce.

2) Si sartor fideliter negotium domini gerat minoris v. g. pannum emendo, et ex alia parte mercator aliquid ei donaverit vere gratis, quia officinam suam frequentat, vel ut eum alliciat ad ipsam frequentandam licite potest sibi retinere donatum; nam diminutio pretii, vere fieret in ejus gratiam. Sed caute hic procedendum, ne justitia ledatur ex dictis (*S. Alph.*, l. III, n. 826).

133. **Retrovenditio.** Est pactum, quo venditor facultatem sibi reservat rem suam repetendi sub conditione, quod pretium ejus restituat, sumptus venditionis solvat, aliaque damna resarciat, et compenset instaurationes necessarias, et illas quibus res pretiosior evasit. Hæc venditori licita est, si rationem habeat gravaminis, quod imponitur; cum tunc servetur æqualitas.

Ipsi etiam emptori probabilius jure naturæ spectato permittitur; nam solo consensu pacta per se firmantur, et hoc nil continet inhonesti. Attament lex civilis retractum conventionale pro solo venditore admittit et quidem tantum ad quinquennium; quo elapso, emptor irrevocabiliter proprietarius evadit (*S. Alph.*, l. III, n. 812.)

Quando locum habet redemptio, venditor recipit rem suam a quovis onere per emptorem imposito liberam. At locationem sustinere debet, si neque in venditoris fraudem, neque ultra triennium illa inita sit (*a.* 1155).

134. **Contractus Mohatra.** Ille est, quo quis pecunia indigens merces emit majori pretio ad creditum cum pacto explicito vel implicito, ut eadem sibi statim retrovendatur pretio minori, numerata pecunia. Uti si Titius indigens nonaginta nummis, petat illos mutuo a Sempronio mercatore. Hic quia lucrari cupit, denegat mutuum; sed offert tot frumenti mensuras, quas Titio vendit summo pretio ad creditum, nempe centum nummis, addito pacto, ut Titius emptor Sempronio venditori, numerata pecunia illas illico revendat minoris, v. g., nonaginta nummis, quibus hic et nunc indiget Titius.

Talis contractus illicitus est; nam usuram palliatam includit; venditor enim dat 90, ut statim recipiat 100 sine titulo. Idque Innocentius XI damnavit propositione 40. Attamen si res sine prævio pacto

retrovendatur etiam minoris eidem venditori, et absit usurarius animus, contractus de se licitus erit; quia tunc nulla conventio extat lædens æquitatem (*S. Alph.*, l. III, n. 813).

135. **Venditio sub hasta** (vulgo *incanto*). Est quæ fit voce præconis, in qua ultimo licitanti res adscribitur. Hæc venditio sive privata sive a judice indicta, licita est, si absit fraus; nam tam ementes, quam vendentes in pari conditione constituuntur lucri et damni. Res autem, quæ sic exponuntur, possunt et carius vendi et vilius emi; quia potestas publica vel communis æstimatio approbat pro justo pretium illud quod publico emptorum concursu probatur.

Diximus: *Si absit fraus*, quæ esse potest tam ex parte venditoris si immittat fictos licitantes, quam ex parte emptoris, si alios dolo vel pecunia impediat a licitatione; item ex parte illorum qui non habent intentionem emendi, sed simulant concurrere, ut aliquid a veris licitantibus extorqueant. Hoc valet etiam de proxenetis, si ex industria mercem exponant, cum pauci sunt emptores, ut sic amicis faveant; hac de re fraudes lex punit (*Cod. pen.*).

Verum inspecto modo, quo hodie licitationes fieri solent, non tam facile est damnandus venditor, qui et ipse per alios licitaretur; tum quia emptores jam de hoc suspicantur, ideoque possunt sibi providere; tum quia adhuc libertas remanet licitandi. Sicut neque illico damnandus est emptor, qui alios roget ne licitentur; ideo enim non aufertur libertas.

Imo non immerito aliqui docent, neque plures amicos damnandos qui conveniunt, ut unus eorum tantum licitetur, modo cum aliis tale quoque non ineant pactum.

Imo aliqui addunt non tam facile damnandum emptorem qui pactum faciat cum aliis, ne licitentur aut ne plus offerant, si alicubi sit usus, ut venditor rem suam retrahat, quando pretium inferius ei offertur. Si ipse potest impedire, ne pretium nimis decrescat, æquitas postulat, ne conqueratur si emptores conveniant ne pretium nimis augeatur (*S. Alph.*, l. III, n. 808).

136. **Monopolium**. Definitur *machinatio unius vel plurium mercatorum simul conspirantium, ut ipsi soli vendant vel emant merces quo voluerint pretio.* Hoc est contra justitiam, et contingit:

1. Si mercator impediat fraude vel mendacio, ne aliæ merces advehantur, ut ipse solus merces suas carius vendat cum gravi et publico damno. Vel si unus aut pauci emant merces omnes, ut illas solito carius vendant. Vel si emptores conveniant de non emenda merce, nisi infra pretium infimum.

2. Si venditores conspirent inter se, ut supra pretium summum vendant; neque privatorum est mutare legitimam pretii taxationem. Item est si ad hoc falsam notitiam spargant, v. g., naves esse submersas, gelu periisse oliveta, res publicas tali in loco esse turbatas,

ut sic publici census descendant (*fondi publici*). Et ideo eos ipsi emant minoris et postea vendat supra justum pretium.

3. Si artifices conveniant, ne doceant artem suam, nisi pretio injusto : vel ut nullus operariorum perficiat opus, ut sic injuste compellantur domini ad augendum pretium (vulgo *sciopero ;* de quo Scavini l. I, n. 687).

4. Item dicendum si officinarum magistri inter se injuste conveniant de minuendo opificum salario. Quæ quidem omnia etiam puniuntur (Cod. pœn.)

137. Q. 1. *Quid de uno vel alio mercatore qui tempore messis aut vindemiæ omne triticum aut vinum regionis pretio vili tunc currenti emunt, ut postea vendant carius ?*

R. Id licitum est, modo alios non inducant ad carius vendendum, neque ipsi vendant supra pretium, quod excluso illo monopolio, currerct. Nemo enim tenetur negligere suum commodum, ut damnum alienum evitet, si id eveniat sine dolo ; sane pretium summum est semper pretium justum (*S. Alph.* l. III, n. 816).

138. Q. 2. *Mercatores qui conspirant, ne merces vendant, nisi summo, licet justo pretio, peccantne contra justitiam et caritatem ?*

R. Quoad justitiam duplex sententia : alii probabiliter affirmant ; quia per medium iniquum cives pretio supremo emere cogunt. Verum alii forte probabilius negant, si mercatores non conspirent vi vel mendaciis ; nam tunc nulla injuria : neque enim ipsi cogunt emptores, sed a propria necessitate coguntur ad emendum pretio summo : aliunde pretium summum adhuc justum est.

Attamen peccant contra caritatem, quæ etsi non te obliget ad vendendum infra pretium summum, videtur te obligare ad non dissuadendum aliis, ut non vendant pretio mitiori. Unde merito hæc conspiratio sub pœna a lege civili prohibita est (*S. Alph.* l. III, n. 817).

139. Q. 3. *Facto semel monopolio ab aliquibus mercatoribus pretio injusto vendendi, licetne aliis merces eodem pretio vendere ?*

R. Alii affirmant, quia pretium illud jam commune est et currens ; et est per accidens quod de injustitia natum sit. Sed sententia, quæ mihi omnino melior videtur, negat ; nam pretium sic adauctum, cum proveniat ex injustitia, ad justitiam reducendum est (*S. Alph.* l. III, n. 617).

Art. 2. — De locatione, emphyteusi, censu et vitalitio.

140. **Locatio-conductio.** Definiri potest : *Contractus quo vel operæ præstatio vel rei usus alicui conceditur pro pretio.* Qui rem confert vel mandat operam perficiendam, *locator ;* qui vero re fruitur, vel operam perficit, generatim *conductor* vocatur vel *locatarius.*

Variæ numerantur locationis species, uti locatio *ædificiorum, agrorum, animalium, laboris* et *famulatus.* Si locatio immobilium fiat ultra

novennium, requiritur scriptura transciptaad ejus validitatem in foro civili (a. 1314, 1932). Vid. *Scavini* l. II, nn. 563 et seqq.

141. **Obligationes locatoris.** Locator generatim tenetur vi contractus, alia conventione seclusa, ad hæc præcipua:

1) Rem locatam tradere aperiendo vitium, si quod sit, v. g., si domus sit ruinosa.

2) Solvere expensas extraordinarias ad conservationem necessarias, v. g., servare tectum domus locatæ, publica tributa persolvere, nisi aliter sit consuetudo.

3) Rei locatæ formam non immutare. Quod si, urgente causa, reparari contingat, conductor id pati debet, sed pretium conductionis imminuendum, si ultra 20 dies labor producatur. At si reparationes tales sint ut conductor et ejus familia nequeat frui domo, habita ratione circumstantiarum, poterit solvi locatio.

4) Conductorem indemnem tueri, ut re pacifice fruatur. Item indemnitatem concedere, si conductor patiatur damnum notabile ex fundo locato ob sterilitatem, nisi se obligaverit ad omnes casus fortuitos (a. 1617, et seqq.).

142. **Obligationes conductoris.** Quoad *conductorem* spectat, hæc debet præcipua:

1) Ut re locata fruatur tanquam bonus paterfamilias, parvas etiam reparationes agendo. Poterit autem rem a se conductam tertio locare, nisi expresse fuerit interdictum.

2) Ut locationis pretium suo tempore solvat; et si nullum statutum tempus, solvat juxta regionis consuetudinem. Quod si fuerit in mora culpabili, tenetur etiam ad usuras a die judicialis petitionis: et locator quoad hoc privilegio gaudet super fructus et mobilia domus vel fundi locati.

3) Ut rem restituat, finito tempore, eo statu quo in principio locationis fuit descripta. Quod si nulla descriptio, restituenda in statu laudabili, exceptis rebus vetustate vel vi majori detritis.

4) Ut teneatur tum de detrimentis, quæ culpabiliter in re locata contingunt, etiam ob factum suæ familiæ, aut tertii sui conductoris; tum de incendio, nisi probet illud contigisse sine culpa (a. 1583).

143. **Locationis duratio.** Pro locatione operarum quæ a famulis et operariis præstantur, statuit jus civile: nemo potest suas operas obligare nisi ad tempus, aut ad certum aliquod opus perficiendum (a. 1628).

Quoad rerum locationem, si res sunt Ecclesiæ, ut locentur ultra triennium, requiritur S. Sedis auctoritas ex canonico Jure (v. tamen t. I, n. 621). Quoad bona profana, si *mobilia*, nullum tempus constitutum est; ideoque id contrahentium arbitrio relinquitur. Sed quoad *immobilia* inculta et silvestria quæ locantur cum pacto, ut ad debitam culturam redigantur, locatio fieri potest etiam ad annos centum,

non ultra. Si vero immobilia jam culta sint, locatio fieri non potest ultra annos triginta, nisi agatur de domo quæ potest locari ad vitam inquilini, et etiam ad biennium post ejus mortem favore hæredum. Attamen ii, quibus actus simplicis administrationis permittuntur, ut sunt tutores et ii qui opera pia administrant, nequeunt locare ultra novennium (a. 1571).

144. Q. *Qui succedit locatori in re locata, potestne ante completum terminum conductorem expellere?*

R. Hic plures casus possunt fingi.

1) Qui in re locata succedit titulo emptionis, non potest conductorem expellere ante tempus, si locatio sit facta publico actu, vel scriptura privata, sed certa *(di data certa);* nisi in ipsa locatione aliter pactum sit.

2) Si locatio sit inita sine scripto, conductor poterit locatiomem continuare toto illo tempore quo fieri solent locationes temporis indeterminati juxta morem illius regionis. Quo tempore consummato, si emptor velit expellere conductorem, potest: sed illum monere debet juxta quod fert loci consuetudo; attamen conductor potest petere a locatore compensationem damnorum.

3). Si ex ipsa locationis conventione facta sit facultas (casu quo res vendatur) conductorem dimittendi, nulla ipsi debetur indemnitas, citra pactum. Attamen conductor monendus de dimissione tempore a loci consuetudine præstabilito: et si res sit de fundis rusticis, erit monendus saltem anno ante.

4). Si emptor emerit sub conditione retractus conventionalis, non poterit uti facultate quam aliunde haberet expellendi conductorem, nisi postquam irrevocabiliter proprietarius absolutus evaserit.

5) Contratus locationis non solvitur neque locatoris neque conductoris morte (a. 1596). Attamen locationes factæ ab usufructuario, v. g. beneficiato, ultra quinquennium, si usufructus cessat, non durant ultra illud quinquennium quod currit a tempore cessationis usufructus. Si locationes non sint ultra quinquennium, tunc breviori tempore solvuntur juxta legis determinationem (a. 493).

145. **Locationis resolutio**. Locatio-conductio rerum solvitur:

1) Si res totaliter perit: perit autem locatori; cum ipse dominus sit, modo conductor non sit in culpa. 2) Elapso tempore præfinito, quin necesse sit, ut detur dimissio. Si tamen, elapso tempore conductor non rejiciatur, habetur repetita locatio. 3) Si compars in suis deficiat obligationibus, aut res locata fiat inutilis. 4) Mutua contrahentium voluntate (a. 1578 et seqq.).

146. **Emphyteusis.** Definitur: *contractus, quo in perpetuum vel ad tempus alteri conceditur dominium utile rei immobilis sub onere eam meliorem efficiendi, et domino annuum canonem præstandi.* Differt a feudo; quia huic inest onus obsequii personalis; emphyteusi vero

onus pensionis realis. Cum emphyteusis sit quædam species alienationis, non potest iniri nisi inter illos qui de bonis libere possunt disponere.

Is cui res consignatur fruenda ac melioranda, dicitur *emphyteuta* (dominus utilis). Qui rem illam tradit, *proprietarius* (directarius . Res tradita, *bona emphyteutica* (bene livellario). Annuus canon præstandus nuncupatur *libellus* (livello) (1).

147. Emphyteuta: 1) Solvit tributa prædialia et cetera fundi onera, tenetur integrum canonem tribuere, non obstante insolita sterilitate; a quo tamen liberatur si ex integro fundus perit.

2) Sibi acquirit omnes fructus fundi et ejus accessiones; et iisdem juribus utitur quibus proprietarius quoad thesaurum, et ea omnia quæ in fundo inveniuntur.

3) Potest semper fundum redimere ab onere emphyteusis, solvendo præscriptam pecuniæ summam proprietario (a. 1564).

Proprietarius vero potest fundi devolutionem petere, (nisi emphyteuta vel ejus creditores jure redemptionis uti velint): — 1) Si post legitimam interpellationem duobus annis successivis emphyteuta canonem non solverit, sed compensanda melioramenta; — 2) Si fundo detrimentum afferat, vel de eo meliorando non curet. Præstat autem ad evitandam præscriptionem, ut singulo quoque anno vigesimo nono petat ab emphyteuta recognitionem sui juris (a. 1563 etc).

148. **Census** (costituzione di rendita). Definitur *contractus quo emitur jus percipiendi pensionem annuam, mediante vel cessione alicujus immobilis, vel pecuniæ solutione.* Qui jus ad talem pensionem acquirit seu emit, dicitur *censualista* (creditor); qui vero pensionem solvit, *censuarius* (debitor). Ipsa autem pensio dicitur *canon* vel *reditus.* Census scriptura confici debet (a. 1781).

Si censualista alteri cedit rem immobilem reservata sibi super ea re annua pensione, appellatur *census reservativus (rendita fondiaria);* v. g., do tibi agrum meum sub conditione, quod annuatim mihi solvas 50 francos. Quæ immobilium venditio vel cessio transfert plenum dominium in censuarium, non obstante quocumque contrario pacto. Regitur autem juxta leges venditionis si ea sit facta titulo oneroso; juxta leges donationis si facta titulo gratuito.

Si vero censualista alicui consignat pecuniæ summam, sibi reservando jus percipiendi annuam pensionem, tunc dicitur census *con-*

(1) Si agatur de bonis ecclesiasticis in emphiteusim tribuendis requiritur beneplacitum apostolicæ Sedis ex Extr. *Ambitiosæ*; nisi agatur de bonis pauci valoris et quæ jam solebant dari in emphyteusim, ut declaravit Rota. Ecclesia contractum non permittit nisi ad tertiam generationem.

In translatione emphyteusis novus emptor solvere tenebatur duo in centum domino, quod pretium *laudemium* dicebatur, quasi sit translationis laudatio. Verum ex civ. cod. *laudemium* non amplius obtinet. De hoc porro contractu v. S. Alph., l. III, n. 865.

signativus (rendita semplice o censo): v. g., mille francos tibi trado, ut 60 francos quotannis mihi solvas.

149. *Divisio.* Census tam reservativus quam consignativus, alius est *redimibilis,* alius *irredimibilis*, prout potest vel non redimi.

Alius *perpetuus,* qui per se semper durat, nisi a censuario redimatur. Alius *temporarius*, qui durat ad certum tempus v. g. ad 10 annos: vel ad tempus incertum, v. g. ad vitam alicujus, et tunc dicitur *vitalitius*, qui specialibus regitur legibus (art. 1778, etc.) (1)

150. Q. 1. *An census sit licitus?*

R. Affirma, si agatur de *reservativo*; nihil enim impedit, quominus quis rei suæ proprietatem vendat, reservato jure ad partem fructuum, si in pretio hujus reservationis ratio habeatur. Item licitus est census *consignativus;* nam quilibet alteri donare potest jus percipiendi annuam pensionem ex re sua frugifera; ergo et hoc jus alteri vendere. *(S. Alph.*, l. III, n. 839*).*

151. Q. 2. *An census possit redimi?*

R. Jus civile tribuit censuario facultatem censum redimendi, adeo ut pactum contrarium sit nullum (2). Attamen conveniri potest, ne census redimatur durante vita censualistæ, vel ante præfinitum aliquod tempus, quod non potest excedere annos 30 in censu fundiario, 10 in censu simplici. Licet quoque pactum inire, ut censuarius censum redimere nequeat, quin primum censualistam præmonuerit, et a monitione tempus non longius anno effluxerit (*a* 1783).

Censualista autem etsi non possit censum redimere suo marte; potest tamen censuarium adstringere, præter casus in conventione notatos, ad censum redimendum: 1) Si post legitimam interpellationem per duos annos successivos pensionem non solverit. Vel omittat exhibere cautelas in ejus securitatem. 2) Si fundus pro censu datus, aut hypoteca subjectus plusquam inter tres possessores dividatur. Vel si debitor evaserit decoctus vel obæratus, juxta tamen legis limitationes (art. 1785).

152. **Contractus vitalitius.** Est quædam species census, nempe est contractus quo quis ex certa pecuniæ summa, vel etiam ex re mobili aut immobili pretio æstimabili alteri tradita, ab eo jus emit

(1) Census proprie dictus *realis* est, cum in re fundetur; et de hoc solummodo agit lex civilis; sed a theologis solet etiam distingui census tum in *personalem*, si nempe aliqua persona obliget se ad annuam pensionem solvendam ex arte, labore seu industria sua, mediante cessione ipsi facta alicujus summæ vel rei immobilis ab altero contrahente; tum in *mixtum*, qui fundatur in re et persona simul ita ut pereunte re, adhuc persona remaneat obligata.

Communius et probabilius docent censum personalem non esse jure naturæ prohibitum; non enim ipsa venditur persona quæ utique est invendibilis, sed tantum emitur jus ad pensionem annuam ex labore vel industria personæ percipiendam (*S. Alph.*, l. III, n. 940).

(2) De census redemptione v. *Scavini* t. II, n. 568. Et supra t. I, n. 628.

pensionem annuam recipiendi usque ad finem vitæ propriæ aut alterius. Cum adsit periculum tum in emptore accipiendi plus vel minus, quam traditum ab eo est, tum in venditore solvendi plus vel minus, quam fuerit acceptum; iccirco vitalitium potius considerant pro contractu sortis. Qui contractus ab omnibus legibus admittitur tam titulo oneroso, quam gratuito (v. g. donationis) modo non excedat quotam pro liberalitatibus a lege concessam (1).

Vitalitii pretium lex civilis liberum relinquit, cum sit contractus meræ sortis, modo tamen pensio annuatim tribuenda superet fructum rei traditæ (id est quinque pro centum). Quæ quidem pensio debetur proportionatim ad numerum dierum, quibus proprietarius vivit, nisi ex conventione anticipate solvenda sit. Sed necesse est, ut persona illa acquirendi sit capax. Non tamen extinguitur amissione jurium civilium, semel valide celebrato vitalitio; sed solutio tunc fit ex legis præscripto, v. g. ejus curatori vel filiis.

Ille, in cujus utilitatem vitalitius constitutus fuit mediante pretio, petere potest resolutionem contractus, si alter cautelas pactas non servet. Non tamen, si annuam pensionem non solvat; sed ad solvendum judicialiter debitorem compellat. Item si vitalitius sit titulo gratuito, in contractu constitui potest, ut pensio sequestro non subjiciatur a creditoribus (a. 1800).

Art. 3. — De pignore, antichresi, hypotheca, cambio et transactione.

153. **Pignus**. Est contractus, quo debitor rem mobilem creditori dat in assecurationem crediti. (*S. Alph.*, l. III, n. 913).

Debitor tenetur: 1) Creditori pignus idoneum tradere. 2) Ipsi refundere expensas necessarias pro pignoris conservatione. 3) Pignus non repetere, nisi debito soluto; excipe si creditor abutatur pignore.

Creditor vero jus habet: 1) Retinendi pignus usque ad totius crediti extinctionem; illud tamen custodiendo ut bonus paterfamilias, et fructus ex pignore forsan perceptos computando in debiti ipsius diminutionem.

2) Postulandi a judice ut sub hasta vendatur pignus, si debitum non solvatur; privata tamen auctoritate, quocunque pacto non obstante, de illo disponere prohibetur.

3) Exigendi solutionem sui crediti cum privilegio et prælatione relate ad ceteros creditores; si tamen pignus fuit consignatum atque

(1) Ad vitalitii validitatem si fiat titulo gratuito, requiritur actus publicus; si titulo oneroso, etiam satis est scriptura privata, quæ authenticitate donari debet si agatur de immobili; imo etiam transcribi, si vitalitius in re constituatur hypothecæ capaci (a. 1314, 1932, 1935).

descriptum, et si declarata summa debita, et agatur de objecto excedente valorem 500 libellarum (a. 1878 et seqq.) (1).

154. Pignori accedit *Antichresis*, qua scilicet debitor tradit rem immobilem in usum creditori (non in proprietatem) usquedum debitum solvatur (*S. Alph.*, l. III, n. 916). — Creditor tenetur rem illam custodire diligenter uti suam. Solvere tributa annua eidem inhærentia, nisi secus convenerint; et alias expensas, sed cum jure compensationis ex fructibus rei (2).

155. **Hypotheca.** Est *contractus, quo res immobilis creditori obligatur* (non traditur) *in securitatem sui crediti*; ita ut ex illa sibi solvere possit, si debitor non solverit. Etiam syngraphæ debiti publici hypothecæ subjici possunt, etsi ex dispositione legis habeantur uti res mobiles (a. 1967).

Divisio. Hypotheca est legalis, judicialis et conventionalis.

1) *Legalis* seu implicita et tacita est quæ vi legis absque speciali conventione inducitur. Sic uxor hypothecam habet in cunctis bonis mariti pro dote recuperanda. Minor et interdictus in bonis tutorum. Fiscus vero pro expensis judicii repetendis a reis condemnatis, etc.

2) *Judicialis*, quæ ex judicis decreto statuitur in gratiam eorum, qui litem vicerunt ad ipsorum resarcienda damna. Sententia autem obtinet a die, quo ipsa apud hypothecarum conservatorem inscripta fuerit.

3) *Conventionalis* pendet a mutua contrahentium voluntate et confici debet scriptura publica; vel privata attamen authenticitate donata. Hypotheca legalis et judicialis potest complecti immobilia præsentia et futura; conventionalis sola præsentia.

156. Illi solum possunt hypothecam concedere, qui alienare non prohibentur: sic prohibentur minores, et uxores (nisi mercaturam exerceant) sine auctorizatione tribunalis vel mariti. Interdicti sine deliberatione consiliifamilias quæ homologari debet; inhabilitati sine assistentia curatoris, etc.

157. Ut hypotheca suam habeat vim: 1) Debet constitui super bona specialiter designata, et ob determinatam pecuniæ summam. 2) Publica fieri debet, quod evenit per inscriptionem ad Officium hypothecæ, et in loco ubi sita sunt bona. Hæc autem inscriptio durat per 30 annos, quibus elapsis, renovanda est ut iterum obtineat. Expensæ inscriptionis et renovationis sustinendæ sunt a debitore nisi aliter

(1) Hæ autem dispositiones non derogant specialibus præscriptionibus quoad commercium item quoad instituta adprobata ad pecuniam mutuo dandam sub pignore (a. 1890).

(2) Ad antichresim requiritur actus publicus, vel scriptura privata authentica et transcripta. Ad pignus autem simplex requiritur scriptura; et quidem tantum, si agatur de re excedente valorem 500 libellarum (a. 1891, 1314, 1952 et 1933).

conventum sit. Pro administratis vere renovatio fieri debet ab ipsis administratoribus sub pœna damnorum (a. 1964, etc.).

158. **Cambium.** Est *permutatio pecuniæ pro pecunia cum lucro permutantis.* Ille, a quo petitur cambium, vocatur *campsor* vel *bancarius.* Qui illud petit, *campsarius.*

Divisio. Cambium aliud est fictum, aliud reale.

1) *Fictum* (quod dicitur etiam *siccum;* quia succo et humore caret) non aliud est quam usura palliata. Nam datur pecunia tanquam in loco distanti transferenda et recipienda (et ideo pretium pro translatione recipitur), quæ tamen non transfertur, sed illico et statim recipitur in præsenti loco. Hoc S. Pius V., Bulla *In eum* damnavit uti usurarium, cum nullus sit titulus percipiendi lucri. Sed hodie vix obtinet.

2) *Reale* seu verum illud est in quo de facto pecunia commutatur. Si commutatur pecunia præsens pro præsenti, v. g. aurum pro argento, habetur *cambium minutum* seu *manuale.* Si commutatur pecunia præsens pro distanti, ut si detur campsori pecunia Novariæ, restituenda Taurini, habetur *cambium locale* seu *trajectitium;* quod hodie maxime fit per *literas* (sic dictas) *cambiales*, ac moderatur a Codice commercii. Si tandem Novariæ detur campsario pecunia ea lege, ut post aliquod tempus, v. g. ad proximas nundinas, Taurini restituatur cum majori vel minori lucro pro nundinarum distantia, dicitur *cambium ad nundinas.*

Cambium *reale* licitum est; quia in eo adest justus titulus lucrandi, nempe labor campsoris in pecunia transferenda, in nummis cujuscunque generis conquirendis; expensæ in famulos, pericula tum furum tum cessionis debitorum, etc. (*S. Alph.*, l. III, n. 852).

159. Qui artem cambiendi non exercet, potest nihilominus lucrum ex commutatione percipere; quisque enim jus habet ad lucrum pro suo labore et industria (*S. Alph.*, l. III, n. 851). Attamen ecclesiasticis cambium exercere vetitum est (vid. t. I, n. 225).

160. Q. 1. *An accipiens pecuniam adulterinam possit expendere?*

R. Negative si pecunia intrinsece sit falsa, ut si des stamnum pro argento; non enim justum pretium solveres. Neque obstat, quod tibi fuerit tradita; non enim quia tu ab aliis deceptus fuisti, tibi licet decipere alios.

Si vero pecunia falsa sit quoad formam tantum extrinsecam accidentalem, non est contra justitiam per se eam expendere. Cavendum tamen ne quis se vel alios eam expendendo gravi damno exponat; cum lege civili monetas falsas expendere sit sub maximis pœnis vetitum (*S. Alph.*, l. III, n. 850: *C. pœn.*).

161. **Transactio.** Est conventio, qua res litigiosa et incerta inter partes componitur (1). Nemo potest valide transigere, nisi habeat

(1) Ad transactionem requiritur actus publicus, vel scriptura privata quæ tamen transcribenda est (et ideo prius authenticanda) si respiciat immobilia vel bona aut jura hypothecæ capacia (a. 1936).

facultatem disponendi de rebus, quæ sub transactione cadunt. Unde tutores transigere nequeunt super bonis minorum, nisi interveniant formulæ juris. Neque corpora moralia sine legitimi superioris facultate; cum juris alienationem importet.

Transactionis autem magna vis est; cum ipsa nequeat amplius impugnari neque causa læsionis neque ignorantia juris, etsi postea casu inveniantur documenta, ex quibus constet rem fuisse unius partis quæ transegit. Et si error contigerit in calculo, error corrigitur, sed transactio subsistit.

Rescinditur tamen, si error sit vel in persona; vel in objecto controverso, vel si intervenerit dolus aut vis. Item si fundata super falsa documenta; vel lis jam judicialiter sit definita, etsi partes (vel una illarum) id nesciverint (a. 1764).

Art. 4. — De societate, et contractu trino.

162. **Societas.** Est *duorum vel plurium conventio contribuendi aliquid ad commune lucrum* (S. Alph., l. III, n. 904).

Divisio. Societas est vel universalis vel particularis.

I. Societas *particularis* respicit tantum res determinatas, aut earum usum vel fructus, uti si duo simul fundum sibi comparent, quo simul fruantur. Huc pertinet etiam societas, qua plures conveniunt de certo opere perficiendo, uti si duo pictores contractum ineant de exercenda arte propria in communione (a. 1697).

II. Societas *universalis* duplex est. Alia complectitur omnia bona præsentia, et evenit quando socii omnia quæ nunc possident sive mobilia sive immobilia et lucra obvenientia, in commune ponunt (bona autem quæ donatione vel successione erunt acquisituri, ita conferri possunt, ut eorum fruitio tantum, non proprietas communis evadat). Alia complectitur omnia lucra, quæ socii, durante societate, quovis titulo erunt comparaturi. Bona quæ jam a sociis possidentur tempore contractus, non comprehenduntur in hac societate, nisi quoad eorum fruitionem.

Notandum: 1) Societas universalis absque ulla alia declaratione inita non inducit, nisi societatem universalem quæstuum. 2) Quilibet sociorum, absque aliorum consensu, potest sibi adjungere alium quoad suam portionem, non tamen in societatem admittere. 3) Socii non tenentur in solidum ob debita societatis non commercialis: neque unus alium potest obligare sine facultate expressa (a. 1703, 1725).

163. Q. 2. *An contractus societatis sit licitus?*

R. Affirmative, si requisitis conditionibus fulciatur; nam valde ad commercium confert. Porro conditiones præcipuæ sunt:

1) Ut societas fiat in negotiatione honesta; nam *delictorum turpis atque fœda communio est.*

2) Socius qui est in mora ad conferendum quod promisit, tenetur ad usuras solvendas et damna compensanda.

3) Lucrum ex æquo dividendum est juxta illud quod quisque sive de re sive de industria ad societatem confert.

4) In vera sententia finita societate, prius reddenda est sors domino pecuniæ et postea lucrum, si quod remanet, inter socios dividendum. Quare si quis ad negotium confert navem et alter operam, completo negotio, navis tota debetur domino (nam nonnisi ad usum data fuit); dein lucrum dividendum.

5) Quilibet socius subire debet proportionatim onus damnorum et expensarum societatis. Esset enim contra justitiam si quis vellet percipere de lucris, et nulli subjici damno: tunc veniret reprobata societas, quam *leoninam* vocant (*S. Alph.*, l. III, n. 908) (1).

164. **Societas inter fratres.** Inter fratres societas seu communio bonorum tacite inita censetur, si ipsi habeant patrimonium indivisum et de communi mensa vivant. At si unus plus laboris conferat, potest plus accipere juxta æstimationem sui laboris. Item dicunt, fratrem posse sibi compensationem facere (secluso pacto contrario aut consuetudine), si ejus frater qui solum filios habet pro societate non laborantes, multo plus insumit in alenda familia.

Si frater absens negotietur communi nomine ex communibus bonis intelligitur habere societatem, usquedum moneatur a ceteris fratribus, velle ipsos divisionem facere; neque tunc de se desinit communio pro negotiis jam incæptis (*S. Alph.*, l. III, n. 904).

165. **Societatis dissolutio.** Contractus societatis finitur:

1) Finito tempore constituto; vel finita negotiatione: vel rei in societatem datæ extinctione; vel etiam unius sociorum interdictione decoctione.

2) *Morte* alterius socii; etenim in societate primario spectatur personalis industria mercatoris. Pactio tamen potest fieri, ut morte interveniente unius socii, societas vel cum ejus hærede, vel cum so- aut ciis qui supersunt, continuetur.

(1) Nomine *damnorum* intelliguntur quæ solo intuitu societatis obveniunt socio, puta si ipse causa custodiendi aut transferendi aut comparandi merces diripiatur a latronibus. Non autem (seclusa conventione) damna quæ remote occasione societatis socius patitur, uti si ideo prætermittat negotiis domus suæ providere, etc. Si vero causa societatis vulneretur socius vel ejus servus, de jure solum expensæ curationis debent a consociis in communi sustineri.

Nomine *expensarum* veniunt sumptus itinerum, solutionis vectigalium, conservationis mercium, etc. An socius itinerans societatis causa possit sibi deducere omnes iteneris expensas, ex pecunia communi, alii negant; quia societas non tenetur ad sumptus quos socius domi fecisset; ergo neque illos quos fecit in itinere, nisi fuerint excedentes. Ita si necessario in itinere quis consumpsit centum, et domi non comsumpsisset ex propriis nisi quinquaginta, societas debet illi refundere quinquaginta Verum alii concedunt omnes itineris sumptos posse deduci, nisi diversa sit consuetudo aut conventio; quod videtur probabilius utpote juri conformius (*S. Alph.*, l. III, n. 905).

3) Mutuo sociorum *consensu;* imo etiam *voluntate* unius tantum, modo talis renuntiatio non sit intempestiva, id est in grave damnum societatis; et agatur de societate temporis indefiniti. Secus requiritur auctoritas judicis (*a.* 1729).

166. **Contractus trinus.** Contractus triplex *est ille, in quo simultanee cum una eademque persona concurrunt contractus societatis, assecuratio sortis et emptio lucri.* Lucius confert mille aureos in societatem cum Titio; en primus contractus *societatis.* Cum vero ex ea non abs re speret quindecim pro singulis centum, veritus ne negotiando sua pecunia pereat, quinque ex eis cedit Titio, ut sortem sibi assecuret; en secundus contractus *assecurationis.* At sciens melius esse modicum certum, quam majus incertum, quinque alios sic speratos cedit Titio ipsi, ut quinque certa quiquid eveniat, sibi solvat; en tertius contractus *emptio lucri.* Duo igitur Lucio certa sunt, sors et lucrum.

Hunc contractum simultanee cum eadem persona initum plures negant esse licitum; nam per tales contractus societati adjunctos, societas destruitur, cum de hujus natura sit, ut damnum et lucrum stent ex utraque parte. Unde solum remanent lucrum fœneratitium; amovere enim omne periculum sortis mutuum est; ex mutuo autem lucrum pacisci, usura est. Hinc ille a Sisto V damnatur Bulla, *Detestabilis.*

Alii vero affirmant licitum esse; nam si tres hi contractus disjunctim valent, etiam conjunctim valere debent. Neque enim in contractibus per se attenditur diversitas personæ; sed æqualitas rei ad rem; et hæc adest, cum pro majori periculo et major tribuatur spes lucri. Neque destruitur societas; quamvis enim unus non sentiat incommodum periculi, sentit tamen incommodum minoris lucri (1).

Art. 5. — De mutuo et usura, ac montibus pietatis.

167. **Mutuum** (*prestito di consumazione*). Hoc nomen aliquando sumitur pro ipsa re mutuo donata; aliquando et sæpius pro contractu, quo ea res alteri datur. Quo sensu definitur: *Contractus, quo dominium rei primo usu comsumptibilis, per traditionem in alterum transfertur, cum obligatione tantundem reddendi in eadem specie et bonitate post lapsum temporis* (*S. Alph.*, l. III, n. 757).

(1) Neque obstat Bulla Sixti V; vel enim usu contrario est abrogata, vel per eam solum usurarii contractus fuere reprobati uti ajunt Pontificem respondisse: quod confirmavit Romana Rota. Hæc secunda sententia quam plures tuentur Universitates, licet communior sit ac satis probabilis, est tamen valde periculosa in praxi; hinc expedit ut prima universim suadeatur. Et Benedictus XIV (De Syn. l. X, c. 7) ait, eam *minus congruere Sixtinae Constitutioni.* Imo ipsa civili lege videtur expresse reprobata (art. 1709, *S. Alph.*, l. III, n. 754).

Dicitur: 1. *Contractus, quo res primo usu consumptibilis;* res porro illico usu destruitur physice vel moraliter. *Physice* destruitur quod natura sua consumitur ad humanis necessitatibus subveniendum, ut panis, vinum. *Moraliter* vero destruitur pecunia mutuo data, quæ licet usu non pereat in se, ei tamen perit qui illam alteri tradit. Unde patet in rebus, quæ usu non consumuntur mutuum non obtineri, sed commodatum aut locationem (*a.* 1820).

2. *Dominium per traditionem in alterum transfertur.* Qui enim rem mutuo accipit, ea uti potest, alioquin merum esset depositum. Sed concipi nequit quomodo illa uti queat et eam consumere, si ejus dominium non habeat. Ex quo etiam patet, rei mutuatæ periculum devolvi ad eum qui illud accipit.

3. *Cum obligatione tantundem reddendi in eadem specie*, v. g., pecuniam pro pecunia. Si enim res traderetur absque ulla obligatione eandem restituendi, esset donatio. Si res dissimilis esset reddenda, v. g. vinum pro frumento, esset permutatio. Si vero res identica, seu eadem physice et in individuo esset reddenda, esset commodatum. Additur; *et bonitate*: secus indemnis non servaretur, qui mutuum dedit: uti si vinum ordinarium restituatur pro generoso.

4. *Post lapsum temporis;* sic mutuum distinguitur a cambio, in quo aurum, v. g., pro argento statim datur; a precario, quo res ad libitum concedentis reddi debet.

Qui mutuum dat, dicitur *mutuans* vel *mutuator;* qui illud accipit, *mutuatarius.* Res quæ mutuo datur et capitale constituit, *sors* appellatur. — Mutuum dare possunt omnes, qui liberam habent bonorum suorum administrationem, neque lege prohibentur. Illud vero recipere, qui ex contractu valent obligari.

168. Q. 1. *Quænam sunt obligationes mutuantis ac mutuatarii?*

R. 1 Mutuans tenetur; 1) De damnis si scienter rem vitiosam tradiderit. 2) Non repetere mutuum ante tempus præfinitum; et si non fuerit definitum, judicis erit ratione adjunctorum illud definire.

R. 2. Mutuatarius regulariter tenetur: 1) Res mutuatas restituere tempore ac loco, quo conventum: et in eadem quantitate ac qualitate: quod si nequeat, solvere illarum valorem. 2) Solvere usuras a judiciali petitione, si non restituat tempore suo (*a.* 1826 etc.).

169. Q. 2. *Quid de pacto, ut restituatur res mutuata in eadem specie et qualitate, si ea augenda sit vel minuenda tempore restitutionis?*

R. Si dubium est, utrum res tempore restitutionis augenda sit an minuenda, licitum erit pactum, quia in tali dubio æqualis est contrahentium conditio, ac id induit naturam sortis.

Si certo prævidetur tempore restitutionis pluris esse valitura, tunc pacisci non potest ut restitutio fiat in eadem qualitate, tempore quo pluris est valitura; non enim servaretur æqualitas; de facto enim plus tribueret mutuatarius.

Quod si prudenter prævideatur tempore restitutionis valitura minoris, poterit mutuator pacisci de majori mensura sibi restituenda, quantum sufficiat ad se servandum indemnem.

Nota. Iuverit referre quæ a lege civili sancita sunt circa mutui restitutionem, maxime pro casu quo nullum fuerit initum pactum inter contrahentes : quæ quidem communiter admittunt etiam in conscientia, cum æquitati sint consona, et statuta sint ad publicum bonum — Vel igitur mutuo datæ sunt virgœ metallicæ aut aliæ res fungibiles a pecunia distinctæ, ut vinum, triticum ; vel ipsa pecunia.

Si 1, sive res pretio crescant sive decrescant, non est restituendum, nisi tantundem ejusdem quantitatis ; nam in his rebus plus entitas physica attenditur, quam valor earum extrinsecus. Unde reddi debet una libra butyri pro una libra butyri, nulla habita ratione, quod pretium variatum sit ; si tamen adhuc res sit in commercio. Si non sit in commercio, mutuatarius tenetur solvere illius valorem, habita ratione temporis et loci ubi juxta conventionem restituenda erat res mutuata. Et si conventio nulla sit inita, solutio fit juxta valorem, qui obtinebat eo in loco ac eo tempore, quo res fuit mutuo data.

Si 2, satis est, ut idem valor extrinsecus detur, etsi moneta quæ tradita fuit, interim creverit, vel decreverit ; nam ubi de pecunia numerata agitur, magis valor extrinsecus attenditur, quam entitas physica ; et revera objectum contractus non est ipsa aurea moneta ut talis, sed ejus valor (*a* 1821).

170. **Casus**. Titius, cum nondum gubernium papyraceæ pecuniæ coactivum usum præcepisset mutuum dedit Sempronio centum aureos (*marenghi*) sub conditione totidem in sua specie restituendi excluso alio ære, et alio quocumque pecuniæ repræsentativo. Quod mutuatarius promisit, jam nunc pro tunc renuntiando beneficio legis, si quid hac de re fuisset statutum. Quod si lex non admittat renuntiationem, mutuatarius se obbligat ad compensandum omne damnum vel auream solvendo pecuniam vel super papyraceam addendo quantum tempore restitutionis requiritur ut aureæ juxta differentiam (vulgo *aggio*) æquiparetur.

Lex tandem 1 mai 1866 prodiit qua statuitur : *I biglietti di banca savanno dati e ricevuti come danaro contante pel loro valore nominale, pei pagamenti effettuabili nello Stato..... non ostante qualunque contraria disposizione di legge o patto convenzionale.* Hinc ad animarum directionem quæritur : 1) An simplex conditio adjecta in chirographo de restitutione non aliter quam in sonanti pecunia facienda, vim suam amittat etiam in foro conscientiæ per subsequentem legem civilem illam irritantem ? et quatenus affirmative. 2) An Sempronio hoc in casu, idest propter speciales conditiones ut supra stipulatas, tuto se possit etiam in foro interno conformare huic sibi perutili legi civili, quando hæc, etiam his in adjunctis, in foro externo illi suffragasset ?

S. Pœnitentiaria 21 jan 1873, mature consideratis propositis dubiis, respondet : *Ad I, regulariter affirmative, nisi peculiares obstent circumstantiæ, super quibus recurrendum erit in casibus particularibus, iisdem diligenter expositis. Ad 2 attenta qualitate pactorum, nec non attento tenore legis de qua in casu, negative* (vid. *Acta S. Sedis*, t. VII).

171. **Usura**. *Usura* significat usum quemcumque rei sive bonus sit sive malus ; mos tamen invaluit, ut in malam partem assumatur. Et communiter definitur : *Lucrum ex mutuo immediate proveniens seu præcise vi ipsius mutui* (*S. Alph.*, l. III, n. 750).

Dicitur 1. *Lucrum*, quo nomine intelligitur non solum pecunia, sed res quælibet pretio æstimabilis, vel onus quodcumque mutuatario impositum, ad quod alioquin non tenetur ; quod ideo nequit in pactum

deduci. Hoc lucrum ex mutuo proveniens appellatur etiam *auctarium* (*quasi superadditum*), et vulgari vocabulo *interesse*.

2) *Ex mutuo proveniens*; quia proprie in solo mutuo usura obtinet: quod si in aliis contractibus contingat iniustitia, non appellatur *usura*, nisi ibi adsit mutuum saltem implicitum.

3) *Immediate, seu præcise vi ipsius mutui*; quia non est usura aliquid percipere solum occasione mutui, nempe ob titulum honestum et mutuo extrinsecum.

172. *Divisio.* Usura alia est *explicita*, si expressa fiat conventio de illa solvenda. Alia *implicita*, et locum habet cum mutuans nullam quidem init conventionem de lucro; sed sufficienter declarat aliquo actu, se illud expectare: veluti si dicat, se indigere ut sua pecunia aliquid sibi producat.

Alia *palliata* quæ intervenit, quando in alio contractu implicite continetur, ut evenit in contractu mohatra. Alia *realis*, quando ex aliquo pacto sive explicito sive implicito ea percipitur.

Alia *pure mentalis*, quando solo animo intenditur sine ulla usuræ datione. Alia *mentalis*, quando revera percipitur, nullo tamen præcedente sive implicito sive explicito pacto.

173. Q. 1. *An usura proprie dicta, id est lucrum ex mutuo immediate proveniens vi ipsius mutui prohibeatur?*

R. Cum Benedicto XIV (de *Syn.* l. 10, c. 4): *Omne lucrum ex mutuo præcise ratione mutui, usurarium atque omni jure, naturali, divino et ecclesiastico illicitum esse, perpetua fuit et est catholicæ Ecclesiæ doctrina, omnium Conciliorum, Patrum et Theologorum unanimi consensione firmata.* Et de hoc nequit amplius dubitari post ejus Encyclicam *Vix pervenit*, quæ in eo tota est, ut usuram proprie dictam, id est vi mutui perpetuo damnet. Sane mutuum suapte natura est omnino gratuitum juxta illud Lucæ 6: *Date mutuum nihil inde sperantes.* Dare mutuum (ait Angelicus) non semper tenetur homo, et ideo quantum ad hoc ponitur inter consilia; sed quod homo de mutuo lucrum non quærat, cadit sub præcepto.

Hoc enim percipi nequit: 1) Neque tanquam *pretium rei mutuatæ;* nam res mutuata non habet pretium a se distinctum; etenim ipsa per se non est fructifera sicut domus, ager; nec ideo est lucri causa. Sed totum lucrum ex industria matuatarii venit: quod magis verum est respectu pecuniæ quæ merum est instrumentum quo fiunt permutationes, industria exercetur et datur occasio lucrandi.

2) Neque tanquam *pretium usus rei mutuatæ;* nam usus ab ipsa re, in rebus fungibilibus, non distinguitur. Unde injustus est qui vellet seorsim vendere vinum et vellet seorsim vendere usum vini; venderet enim eandem rem bis.

3) Neque *propter utilitatem quæ ex mutuo percipitur;* cum mutuatarius periculum rei in se suscipiat, illius fit dominus: et ideo

ejus sunt fructus si quos negotiando percipiat; nam res fructificat domino (*S. Alph.*, l. III, nn. 763, 773, 783).

174. **Resolutiones**: *qui sunt causa, ut usuræ solvantur et graviter* peccant, et insupertenentur ad restitutionem casu, quo usurarius, qui primo loco tenetur, non restituat; cum efficaciter influant in alterius damnum. Hinc tenentur: 1) Advocati qui consilium præbent, notarii qui instrumentum condunt; nisi id egerint in gratiam mutuatarii, consentienti enim nulla fit injuria. 2) Judices, legislatores, omnesque potestates, quæ in causa sunt, ut solvantur usuræ.

2) Hæredes usurarii tenentur singuli restituere secundum vires hæreditatis, si usurarius ipse non restituerit, cum bæredes in bonis defuncti repræsentant.

3) Famuli si efficaciter cogunt ad usuræ solutionem, probabilius in defectu domini tenentur ad restitutionem. Aliter est si tantum pecuuias numerant, pignora deferunt, etc.

4) In dubio an mutuatarius aliquid gratis dederit supra sortem, id potest præsumi, si non sit pauper aut avarus, aut non dederit ex gravi metu; et maxime si munuscula sint levis momenti.

5) Videtur posse retinerisquod mutuatarius dedit ex timore, ne deinceps mutuum sibi denegetur; neque enim tunc datur uti debitum ex justitia (*S. Alph.*, l. III, n. 761).

6) Esset usura, si mutuas ea lege, ut mutuatarium obliges ad necessaria emenda in tua officina, si tamen id in pactum deducas; quia mutuatario vi mutui onus revera imponitur (*S. Alph.*, l. III, n. 780).

175. Q. *An sit titulus, vi cujus aliquid exigi possit in mutuo?*

R. *Tituli* nomine hic intelligitur ratio, cuius intuitu aliquid in mutuo exigitur. Titulus vel est mutuo *intrinsecus*, qui ita eius substantiam ingreditur, ut nequeat separari, v. g. aliqua temporis mora in eo restituendo. Vel est eidem *extrinsecus*, qui nec semper nec necessario illud comitatur: ut damnum, quod ideo mutuanti evenit.

Ob titulum intrinsecum nihil exigi potest; secus vi mutui exigeretur; cum mutuum natura sua omnino gratuitum sit. Ob titulum vero extrinsecum, si legitimus sit, bene poterit aliquid repeti; quia tunc nulla mutui ratio. Qui titulus multiplex est: 1) *Damnum emergens et lucrum cessans.* 2) *Pœna conventionalis.* 3) *Periculum sortis.* Quoad *legem civilem* disputatur.

176. **Damnum emergens et lucrum cessans.** Tam ob damnum emergens ob mutui elargitionem, quam ob lucrum cessans licet mutuanti quod sibi interest exigere a mutuatario, si conditiones debitæ intersint; *hoc enim*, ait d. Thomas, *non est vendere usum pecuniæ, sed damnum vitare.* Neque enim patitur æquitas, ut mutuans ex collatione mutui gratiosi *dispendium patiatur, unde videtur præmium meruisse.* Quod probabilius valet etsi mutuans se ultrò offerat ad mutuandum; non enim ideo intendit damnum pati. Conditiones hac de re sunt:

1) Ut interesse in pactum statim deducatur, præmonito mutuatario; nam post contractum mutuans nequit amplius exigere. *Debebat*

enim ille qui pecuniam mutuavit, ait Angelicus, *sibi cavisse, ne detrimentum incurreret.* Excipe si elepso tempore, non restituatur mutuum.

2) Ut interesse illico non exigatur; secus non totum realiter tribueretur. Sic si mutues centum, et statim pro lucro cessante accipias quinque, revera non mutuas centum; sed nonaginta quinque.

3) Ut non plus exigat mutuans, quam sit damnum quod pati timet, aut lucrum quod sperat ex alio contractu licito, deductis expensis; est enim hæc tota ratio exactionis.

4) Ut mutuum vera sit causa damni emergentis aut lucri cessantis. Nam si mutuans mentem non habuerit ex illa pecunia lucrum alia via comparandi, nequit quidquam exigere (*S. Alph.*, l. III, n. 766).

177. **Pœna conventionalis.** Licet ex communi sententia *in mutuo pacisci de pœna solvenda a mutuatario, si sortem non reddat tempore definito;* nam ea apponitur, ut impediatur negligentia mutuatarii. Sed requiritur:

1) Ut mora debitoris sit *notabilis;* nam aliqua est mutuo intrinseca. Et *culpabilis*; qui enim non peccavit, non est puniendus.

2) Ut absit *animus lucrandi* vi mutui per illam pœnam: qui animus adesse præsumitur, si debitor oneretur obligatione restituendi sortem eo tempore, quo certo scitur, eum solvere non posse.

3) Ut pœna sit *culpæ proportionata*, alioquin injusta esset. Pœna hæc probabilius ante sententiam debita est; nam magis habet rationem pacti quam pœnæ (*S. Alph.*, l. III, n. 766).

178. **Periculum sortis in mutuo.** Ratione periculi sortem seu ipsum capitale amittendi, communiter docent cum Antoine aliquid exigi posse supra sortem; tum quia diversimode æstimatur res in tuto et res in periculo posita; tum quia id firmavit pro Missionariis Sinensibus Congregatio de Propaganda Fide, approbante Innocentio X, 1645. Item S. Pœnitentiaria anno 1815, ut refert Bouvier: et Lateranense V — Attamen ad hoc requiritur:

1) Ut periculum amittendi sortem, vel eam non recuperandi sine expensis ac laboribus non sit vanum, sed prudenter timeatur. 2) Ut mutuator non recuset sortis assecurationem, si sibi offeratur; hoc enim in casu verum periculum non adesset (*S. Alph.*, l. III, n. 765).

179. **Titulus Legis civilis.** Lex civilis hac de re statuit:

1) *Il mutuatario che ha pagato interessi non convenuti o eccedenti la misura convenuta, non può ripeterli nè imputarli al capitale* (a. 1830).

2) *L'interesse è legale o convenzionale; l'interesse legale è determinato nel cinque per cento in materia civile, e nel sei per cento in materia commerciale* (1); *e si applica nei casi in cui l'interesse sia dovuto, e*

(1) Dictum est *in materia commercii*; ut si mercatores mutuent a mercatoribus; vel mercatores mutuent non mercatoribus, quia ut dicunt adhuc vergit in commercii favorem. Imo plures contra plures eadem ratione idem docent, si non mercatores mutuent mercatoribus, quia semper esset in commercii utilitatem. Plura de *commercio* Scavini l. II, nn. 490 et seqq.

manchi una convenzione che ne stabilisca la misura. L'interesse convenzionale è stabilito a volontà dei contraenti: nelle materie civili l'interesse convenzionale eccedente la misura legale deve risultare da atto scritto, altrimenti non è dovuto alcun interesse (a. 1831).

3) *Il debitore può sempre, dopo cinque anni del contratto, restituire le somme portanti un interesse maggiore della misura legale, nonostante qualsiasi patto contrario. Deve però darne sei mesi prima per iscritto l'avviso, il quale produce di diritto la rinunzia alla più lunga mora convenuta* (a. 1832).

4) *Le disposizioni dell'art. precedente non sono applicabili ai contratti di rendite vitalizie, nè a quelli che stabiliscono la restituzione per via di annualità che comprendono gli interessi ed una quota destinata alla restituzione progressiva del capitale. Esse non sono del pari applicabili a qualunque specie di debito contratto dallo Stato, dai Comuni, o da altri corpi morali colle autorizzazioni richieste dalle leggi* (a. 1833) (1).

Quo posito dicimus:

1. Quoad taxam conventionalem, certum est, quod etsi lex civilis liberam cuique eam relinquat definiendam, non licet in conscientia illam exigere (si superet taxam legalem), nisi quatenus adesset justus titulus mutuo extrinsecus, uti damni emergentis, lucri cessantis, etc. Si enim libera hominum conventio faceret jus, actum esset de omni justitia; unde tunc dicendum est: quod lex civilis tolerat, lex naturalis, divina et ecclesiastica prohibet, quibus porro in conscentia est ab omnibus parendum.

2. Quoad taxam legalem an hæc in se exhibeat etiam in conscientia justum titulum lucrum (si moderatum) exigendi, plures ex modernis affirmant; nam in præsenti rerum civilium statu pecunia non amplius infrugifera dici potest, quin subvertantur commercia, cum gravi reipublicæ damno. Accedit lex principis quæ id statuit ob bonum commune. Verum plurimi negant, quia non est legis civilis rei naturam immutare, et facere licitum quod illicitum dicit Dominus; in ejus porro tabernaculo non habitabit, *qui pecuniam suam dedit ad usuram.*

Resolutio ad praxim. Pro tuta fidelium directione in hac quæstione, quæ quotidiana est, satis erit in medium declarationes proferre a Romanis Congregationibus datas, ipsis Pontificibus probantibus.

I. Fideles qui capitalia aliis tradunt, ut ex illis fructus percipiant juxta taxam legis civilis, *non sunt inquietandi, neque cogendi ad restitutionem fructuum perceptorum, nec in foro Pœnitentiæ absolutione sacramentali iccirco privandi.* Neque obstat, quod dubia vel mala fide lucrum ex solo legis titulo perceperint, modo de patrato ob dubiam vel malam fidem peccato sincere doleant, et parati sint stare mandatis S. Sedis, si quæ edentur.

(1) Et art. 1834 habetur: *La quitanza pel capitale rilasciato senza riserva degli interessi fa presumere il loro pagamento, e ne produce la liberazione, salva la prova contraria.*

II. Non sunt inquietandi neque absolutione privandi presbyteri illi, qui contendunt legem principis esse titulum sufficientem percipiendi aliquid ultra sortem *quousque sancta Sedes definitivam decisionem emiserit, cui parati sint se subjicere.*

III. Neque illi confessarii inquietandi qui absolvunt pœnitentes, qui (nulla facta mentione tituli legis civilis) *mutuo pecuniam dant negotiatoribus ut ditescant, quando nempe isti objicientes sententiam lucro faventem non fuisse damnatam a S. Sede, promittunt tamen obedire judicio summi Pontificis, si intercedat* (1). Quæ verba *non sunt inquietandi* non meram tolerantiam, sed positivam permissionem significant ex *S. Alph.*, l. VI, n, 765.

IV. Quoad autem lucri mensuram facit hoc S. Sedis responsum: quæsitum fuit: 1) *An liceat ecclesiasticis ex mutuo exigere quinque pro quolibet centenario, prout jam permittebant leges legitimi gubernii?* 2) *An hodie sint inquietanda illa pia loca, moniales et monasteria quæ exigunt sex pro quolibet centenario ex illorum pecuniis; cum hodie id communiter et tribuatur et acceptetur?* Congregatio S. Officii 28 feb. 1872 respondit ad utrumque: *Juxta responsiones alias datas, dummodo sint parati stare mandatis S. Sedis, non esse inquietandos.* (V. Scavini, l. IV, append. 33, *ubi decreta, et varias resolutiones legere est hac de re).*

180. Q. 1. *An liceat titulo legis civilis lucrum exigere a mutuo pauperibus dato?*

R. Si pauper mutuo indiget ad sui sustentationem, mutuum gratuito tribuendum est. Si vero uti velit ad negotiandum, ut ad meliorem fortunam transeat, licet ex mutuo lucrum exigere legis titulo; tunc enim pauper sufficienter provisus est.

Si tamen ab absolute paupere lucrum perceptum sit, estne illi restituendum? affirmat Gury, quia mutuans tenebatur dare gratis. Sed alii negant, quia titulus legis valet pro omnibus: quod autem eo in casu tenebatur gratuito tribuere, erat tantum de lege caritatis, cujus violatio non obligat ad restitutionem, cum non sit debitum justitiæ.

181. Q. 2. *An liceat percipere interesse de ipso interesse?*

R. Affirm. ex lege civili. At requiritur quod jam annus elapsus sit ex quo usura debetur, ut hæc alias usuras valeat producere; item quod adfuerit specialis conventio vel petitio judicialis (a. 1232, etc.). Quod etiam affirmandum videtur pro foro interno; est enim reditum seu pecuniam quæ jam debita est, de novo capitali adjungere. *Gury.*

182. **Montes Pietatis.** Sunt cumulus pecuniæ aliarumque rerum

(1) Verum non sunt necessario interrogandi pœnitentes a confessario de hac dispositione, tum quia id non exigitur in illis responsis, tum quia id præsumitur de pœnitente nisi contrarium constet. Ita Gury cum Bouvier; Kerinch ait, quod S. Sedes hanc conditionem jam consuevit omittere.

ad hoc *ut pauperes, dato pignore, ex illis mutuo accipiant ad tempus, quæ sibi sunt necessaria.* Aliquando aliquod auctarium exigitur: sed non vi mutui ad ditescendum, bene vero ratione expensarum ad alendos ministros aliaque onera sustinenda; et ideo si Mons sit valde dives, nihil est percipiendum. Si mutuum non restituatur suo tempore, pignus sub hasta venditur, ac retento pretio, quod Monti debetur, reliquum restituitur domino pignoris, si ille inveniri poterit; secus pauperibus, vel cedit eidem etiam Monti si pauper sit.

Nil refert si Montes pietatis (seclusa speciali prohibitione) instituantur a privatis, dummodo ex mutuis ipsi non amplius accipiant, quam quod necessarium est ad se indemnes servandos (*S. Alph.*, l. III, n. 765).

Art. 6. — De donatione, promissione, et fidejussione.

183. **Donatio**. Est *contractus liberalis et irrevocabilis, quo quis transfert dominium rei suæ in alterum, qui acceptat.* Qui donat dicitur *donator*; ille cui donatur, *donatarius.* Donatio autem perfecta est, et rei donatæ proprietas translata habetur etsi nondum tradita, semel ac est acceptata a donatario.

184. *Divisio.* Est donatio *inter vivos,* quando donator vult rem cito fieri propriam donatarii. Est donatio *causa mortis,* si donator velit rem non fieri propriam donatarii, nisi post mortem suam: hæc solo testamento fieri potest; unde a legato non distinguitur.

Est donatio *mere gratuita,* quæ procedit a sola donantis liberalitate. *Remuneratoria* quæ oritur ex animi gratitudine ob aliquid acceptum. *Onerosa,* quæ aliquid oneris includit, quin tamen cesset esse liberalis datio. Ceterum omnes donationis species in jure sub eodem donationis nomine veniunt.

185. Q. 1. *An donatio ante acceptationem sit valida?*

R. Negative: non est valida neque in conscientia, nemo enim potest acquirere jus in res alienas, quin prius consentiat. Hinc donatio ante acceptationem revocari potest etiamsi juramento firmata; cum juramentum sequatur naturam actus, cui adnectitur.

Excipitur, si sit facta contemplatione certi et determinati matrimonii: quæ donatio ob defectum acceptationis nequit impugnari, lege civili sic statuente. Item ex canonico jure valet donatio facta ad causas pias ante acceptationem, si immediate sit facta Deo, v. g., *promitto Deo dare tali Ecclesiæ;* quia cum intentio feratur in Deum, donatio valet uti votum (*S. Alph.*, l. III, n. 726) (1).

(1) **Resolve.** 1) Donatio facta absenti potest revocari, donec coram nuntio a donante misso acceptetur a donatario.

2) Si donatio nondum sit facta, sed mandata fieri a nuntio (per illum etiam dono transmisso), post mortem donantis juxta Lugo nequit amplius a donatario acceptari; quia voluntas donatoris ejus morte finitur, neque est consummata donatio. Sed alii putant illam adhuc posse acceptari in conscientia cum, sit quasi gratia facta; sicut potest acceptari si hæc donatio fuerit facta a nuntio, inscio tam nuntio quam donatario mortis mandantis.

186. Q. 2. *An validæ donationes, si fiant ab ære alieno gravatis?*

R. Sunt qui affirmant; nam debitis gravatus semper disponit de re sua. At communiter ac verius docent invalidas esse donationes factas illis qui id sciunt; et ideo donatarium mala fide accipientem teneri de damno quod inde obvenerit creditoribus. Nam sicuti donans læsit justitiam se reddendo imparem solvendis debitis suis, ita læsit quoque donatarius qui positive ac scienter cooperatus est injustæ donantis actioni cum creditorum præjudicio. Attamen jure civili non tribuitur creditoribus jus postulandi reductionem donationis peractæ a debitis gravato, nisi in hæreditate, si nempe legitima sit læsa (a. 1092).

Qui vero est in bona fide, nempe ignorat donatorem esse debitis gravatum, non peccat contra justitiam accipiendo; nec restituere tenetur, nisi res ipsa sit aliis hypotheca ligata. Nam tunc non potest dici quod voluntarie reddat impossibile quod creditoribus debetur. Lugo (*S. Alph.*, l. III, n. 735).

187. Q. 3. *Quæ res donari possint, a quibus, et cui?*

R. Ad 1. Omnes res præsentes lege positiva et ipsa ratione probante, donari possunt. Et potest quis donare sub reservatione usus-fructus etiam pro aliis (non tamen successive alios post alios vocando). Vel sub conditione, ut iterum res ad se revertatur, v. g., si donatarius donanti præmoriatur. Si vero donator sibi reservat facultatem disponendi de aliqua re quæ in ipsa donatione comprehenditur, si moriatur antequam disponat, illa res transit ad hæredes donantis, non vero ad ipsum donatarium; quacunque clausula contraria non obstante (a. 1039).

R. Ad 2. Illi soli donare possunt, qui liberam habent bonorum suorum administrationem, et valent testari. Hinc donare nequeunt 1) Tutores de bonis minorum, nisi agatur de parvis donationibus remuneratoriis et de eleemosynis ordinariis. 2) Inhabilitati a die quo promota fuit inhabilitationis instantia; item interdicti, mente infirmi, prodigi. 3) Minores, licet habilitati, nisi agatur de contractu matrimoniali, vel donationibus modicis. 4) Uxores sine consensu mariti (a. 134, 763, 1052).

R. Ad 3. Possunt donationes valide acceptare non prohibiti a lege. Prohibentur inter ceteros: 1) Incapaces ad acquirendum per testamentum. 2) Conjuges inter se, matrimonio durante (a. 1055).

188. **Conditiones ad donationem.** Ad validam donationem jure naturali requiritur, ut donatio non sit facta sub conditione impossibili vel bonis moribus contraria. Jure autem civili necesse est:

3) Mortuo donatario ante acceptationem, probabilius ejus hæres nequit acceptare donationem, quia res est personalis. Concedit tamen Lessius quod si hæres sit filius donatarii, ex æquitate acceptare posset, ex præsumpta mente donatoris (*S. Alph.*, l. III, n. 728).

1) Ut donationis actus fiat publico instrumento. Qui actus transcribi debet, si donatio respiciat bona aut jura quæ hypothecæ subjici possunt; syngraphis exceptis debiti publici (a. 1932). Si vero agatur de mobilibus satis est actus publicus, sed omnes res singillatim designandæ sunt cum proprio valore (a. 1070).

2) Ut donatio non sit facta sub conditione, cujus implementum a solo donante pendeat. Vel sub conditione satisfaciendi oneribus etiam non expressis aut non extantibus donationis tempore (a. 1065).

3) Ut donatio sit a donatario acceptata vel in ipso donationis actu; vel postea alio publico actu qui donanti notificetur, ideo ante donatoris mortem. Donatio autem acceptari potest vel ab ipso donatario si sit major, vel ab alio illius nomine. Minores, interdicti, corpora moralia non restituuntur in integrum ob defectum acceptationis; sed habent regressum contra illos qui eorum nomine acceptare tenebantur. Ceterum donationes factæ intuitu alicujus futuri ac determinati matrimonii non possunt impugnari defectu acceptationis, si matrimonium revera sequatur validum (a. 1063, etc.).

Non tenetur autem donator de evictione indemnem reddere donatarium; nisi donator id expresse promiserit; vel evictio dolo donatoris nata sit; vel donatio respiciat dotis constitutionem quæ libera esse debet; aut sit onerosa (a. 1077).

189. **Donationes manuales**. Donationes usuales seu brevi manu etsi fiant sine solemninate a lege præscripta, v. g. scriptura, attamen commune est, et in civili jurisprudentia receptum, si libere facta inter personas habiles, in parte disponibili, in utroque foro vim habere. Inter hæc dona numerantur:

1) Donatio *de manu ad manum*, ut cum donantur libri, pictura, annulus, horologium, etc.

2) Donatio *indirecta*, quæ nempe occultatur sub specie contractus onerosi, ut cum quis vendit Titio villam suam 100, sed statim obligationem illi tradit pretio non accepto, cum intentione nempe pretium condonandi.

3) Donatio *remuneratoria*, id est quæ fit ob beneficium acceptum vel ob præstitum famulatum, aut extraordinarium in re domestica; cum hæc sit quasi compensatio.

4) Donatio *onerosa*, ea nempe cui donator quoddam adnectit onus; tunc est potius quædam solutio vel commutatio, ut si quis pecuniam daret parocho, ut pro se mortuo missas celebret.

190. **Donationis revocatio**. Etsi donatio inter vivos ex natura sua sit irrevocabilis; attamen a lege adsignantur casus, quorum vi ipsa potest revocari. Huic autem revocationis juri nulla conventione renuntiari potest. Est:

1) Si donatarius erga donantem fuerit enormiter ingratus; tunc potest intra annum habitæ notitiæ ingratitudinis, a donante postulari donationis revocatio.

2) Si donatori, cui nulli erant legitimi descendentes tempore donationis, supervenerit filius legitimus (non adoptivus), etsi natus post mortem patris (si tamen vivus et vitalis): poterit expostulari donationis revocatio. Item est, si filius naturalis legitimetur per subsequens matrimonium, si tamen natus post donationem.

3) Si donatio sit inofficiosa, uti si pater tantum donaverit, ut filii portione legitima priventur; vel alii qui jus habent ad hæreditatem. Morte patris potest donationis reductio postulari (a. 1082, 1087, 1092; v. exemplum *apud Scavini*, l. II, n. 580).

191. **Promissio.** Est *contractus, quo quis se libere, et gratuito obligat ad aliquid in alterius favorem.* Qui promittit dicitur *promittens, promissor;* ille cui promittitur, *promissarius.*

Conditiones. Ad validitatem promissionis requiritur: 1) Ut consensus promittentis plene sit liber; ideo ut absit error et dolus circa substantiam. 2) Ut promissio ab altera parte sit acceptata; nam omne pactum firmatur consensu saltem duorum. Potest autem acceptari etiam per alium si delegatus sit, vel ab eo qui gerit curam promissarii, ut est pater pro filio minori, etc.

192. Q. 1. *An obligent in conscientiæ promissiones semel acceptatæ?*

R. Satis probabiliter alii contra alios docent promissionem semel acceptatam per se obligare, etiam in materia gravi, ex sola fidelitate et sub veniali. Qui enim sic promittunt, non intendunt suscipere rigorosam et gravem obligationem; sed obligationem tantum honestatis. Sane siquis eos interrogaret, an tanquam fures vel tanquam injusti rei alienæ detentores haberi velint in hypothesi, quod promissiones taliter factas non impleant, negative statim responderent. — Imo plerumque promissiones ut fiunt communiter inter amicos neque ex fidelitate obligant; indicant enim tantummodo bonam animi voluntatem et contestationem officiosi animi (*S. Alph.*, l. III, n. 720).

Diximus *per se*, censetur enim promissionem obligare ex justitia et sub gravi quando materia gravis sit ac:

1) Si promissor sic intendat se obligare; nam efficacia promissionis pendet ab ipsa promittentis intentione. Cum tamen non sit imponendum onus sine certa obligatione, hinc in dubio, an quis voluerit se obligare ex justitia, an tantum ex fidelitate; an graviter, an leviter, probabilissimum erit, eum non obligari nisi ex fidelitate et quidem sub levi.

2) Si promissio juramento serio firmetur: neque enim quis censetur illud usurpare inaniter. Vel si fiat coram testibus ad hoc vocatis; et maxime si detur chirographum aut aliud scriptum. Virtus enim sinceritatis et veritatis exigit, ut scripta factis conformia sint; alioquin mendaciis via panderetur.

3) Si secus grave damnum promisssario obveniret: v. g., si quis legatum solvere promiserit eos liberando, qui ad illud tenebantur, sed

postea renuat, quia ejus promissio est legali forma destituta; et sic legatum insolutum remaneat. Vel si ideo quis filium suum educari curaverit, quia alter promiserat ad expensas concurrere, et postea recuset. Tunc obtinet illud: *Promissio boni viri fit obligatio.*

Advertunt tamen communiter ad constituendam materiam gravem in promissione requiri, ut ipsa sit quadruplo major, quam in furto mortali: quia promittens agit de proprio, fur autem de alieno. Quod si promissio sit prodiga, obligat ad id quod prodigum non est; quia si ex una parte *nulla est obligatio de illicito;* ex altera *utile per inutile vitiari non debet* (*S. Alph.*, l. III, n. 720).

193. Q. 2. *Quandonam vis promissionis cessat?*

R. Cessat: 1) Quando promissarius jus suum remittit; remissio enim obligationem tollit. 2) Quando res fit illicita vel impossibilis; nam inhonestorum ac impossibilium nulla obligatio. 3) Quando ea fit noxia vel inutilis promissario; cum omnis cesset promissionis finis. 4) Quando contingit notabilis mutatio non prævisa (*S. Alph.*, l. III, n. 720).

194. **Fidejussio** (*vulgo* sicurtà, malleveria). Est contractus, *quo unus vel plures in se suscipiunt obligationem alterius debiti solvendi, si debitor non solverit; eo tamen adhuc manente ligato.* Pro ea pretium accipi potest, cum assumptio talis oneris sit pretio æstimabilis.

Ad validitatem requitur: 1) Capacitas se obligandi: unde uxor excluditur sine mariti auctorizatione, nisi agatur de mercatura; et sic de ceteris qui nequeunt se obligare.

2) Validitas contractus, unde debitum exurgit; nam fidejussio est accessorium, ac illam supponit. Excipe nisi contractus nullus sit ratione incapacitatis personæ; tunc adhuc valet fidejussio.

3) Obligatio fidejussoris admittitur, sed habita ratione suorum bonorum quæ hypotheca subiici valent, nisi agatur de rebus commercii quæ majorem admittunt latitudinem, vel nisi res sit de debiti tenuitate (a. 1898).

195. Hæc de fidejussione *voluntaria.* Adest enim fidejussio tum *legalis* si a lege ea imponatur, ut fieri solet cum usufructuario; tum *judicialis*, ut cum judex uni litigantium permittit repetere id, de quo contestatio est, mediante cautione (a. 1921).

ART. 7. — De deposito, sequestro, commodato, precario et mandato.

196. **Depositum.** Est *contractus, quo res mobilis gratis custodienda traditur alteri, in integrum restituenda.* Qui rem deponit, *depositor* vel *deponens;* cui res deposito datur, appellatur *depositarius.*

Dicitur *res mobilis*, nam quando committitur vigilantia alicujus immobilis, habetur mandatum. Dicitur *gratis custodienda;* attamen id non impedit, ut depositario aliqua tribuatur remuneratio, modo mercedis naturam non induat (a. 1837).

Depositarius nonnisi traditione rei perficitur; et etiam solo con-

sensu, si res jam sit in manu depositarii alio titulo (*S. Alph.*, l. III, n. 746).

197. Duplex est depositum: *voluntarium* et *necessarium*.

I. *Voluntarium* fit libero partium consensu; sed locum habere nequit inter personas ad contrahendum incapaces. Si autem persona contrahendi capax accepit ab incapaci depositum, tenetur ad omnes depositarii obligationes. Si e contra depositum a contrahendi capaci factum sit incapaci, id unum habet deponens ut sibi vindicet depositum, si adhuc extet; vel ut sibi restituatur quod in commodum ipsius depositarii cesserit. Quod si perierit etiam culpa depositarii, dominus non habet jus ad damnorum compensationem (a. 1839).

II. Depositum *necessarium* illud est cui dat causam casus inopinatus, uti incendium, naufragium. Idem dicendum est de rebus viatorum depositis penes cauponas, in quibus admittitur probatio per testes, qualiscumque sit valor; cum hæc probatio in deposito voluntario non admittatur si illud scripto non sit factum, et si ejus valor excedat libellas 500 (a. 1864).

198. **Deponentis obligationes.** Deponens tenetur præcipue: 1) Ad nutum depositarii (etsi tempus statutum sit) rem suam recipere: et si illi importuna videatur restitutio, judex definiet.

2) Damna resarcire, quæ depositarius passus est; æquitas enim postulat, ut ex onere gratuito non sentiant detrimentum. Imo potest depositarius depositum retinere, donec integram acceperit indemnitatem (a. 1862).

199. **Depositarii obligationes.** Depositarius tenetur:

1) Ad diligentem rei depositæ custodiam, quasi ea esset sua. Imo ad majorem, si sponte se obtulerit ad depositum; vel si conventa sit aliqua remuneratio ipsi tribuenda; vel si in ejus commodum tantum vergat facta depositio; vel si expresse se obligaverit ad respondendum pro quacunque culpa.

2) Depositum restituere cum fructibus perceptis (nisi sint fructus industriæ) statim ac a deponente petitur, etsi nondum expiraverit tempus in conventione determinatum ad restitutionem. Nisi obstet sequestrum, vel cognoscatur rem esse furtivam, vel evaserit deponens ad acceptandum incapax ex lege, ut si interdicatur; vel sit re abusurus in perniciem aliorum, uti puta si furiosus arma deposita deposcat — Si deponens moriatur, hæredibus fiat restitutio, qui convenire prius debent de modo illud accipiendi, si depositum sit indivisibile.

3) Indemnem deponentem servare, si res sua culpa deterior facta sit; vel etiam si sit in mora culpabili et res perierit, etsi casu fortuito. Hæres autem depositarii, si rem depositam vendidit bona fide credens esse suam, tenetur solum pretium acceptum restituere, vel cedere actionem contra emptorem si nondum solverit (a. 1843).

200. Q. *Depositarius potestne re sibi deposito tradita uti?*

R. Minime, quia depositarius custodiam habet, non usum; excipe nisi adsit consensus domini saltem præsumptus.

Si nihilominus deposito utatur, et res sit usu consumptibilis, ut triticum, vinum, pecunia, quæ in ejus usu absumitur, eaque tradita sit certo numero, pondere et mensura, non videtur depositarius peccare saltem graviter iis utens, si certus sit, tantundem habiturum ejusdem bonitatis, quando repetetur; quia tunc communiter præsumitur consensus domini. Secus, si agatur de pecunia tradita, sacculo vel arca inclusa vel munito sigillo: si ea utatur depositarius, graviter peccat; non tamen fructus inde perceptos tenetur restituere, quia sunt fructus industriæ. Ex lege autem civili qui non restituit pecuniam depositam, solvere debet usuras a tempore nempe quo constituitur in mora (a. 1852).

Si vero depositum non sit res primo usu consumptibilis, ut currus, equus, si depositarius ea utatur sine deponentis consensu, peccat et fructus perceptos tenetur restituere, cum res domino fructificet; et damna item compensare.

201. **Sequestrum.** Est *contractus, quo res controversa deponitur apud tertium custodienda, ut postea tradatur ei cui adjudicabitur.*

Duplex est: *conventionale* et *judiciale*, prout vel sola partium voluntate vel judicis præcepto fit. Utrumque extenditur ad bona tam mobilia, quam immobilia. Si sit gratuitum, iisdem subjacet regulis ac depositum proprie dictum; attamen depositarius non potest liberari, nisi finita controversia; vel nisi partes conveniant, aut causa restitutionis legitima judicetur (a. 1869).

202. **Commodatum** (vulgo *prestito ad uso*). Est contractus, *quo res ad usum gratis alicui conceditur, post certum tempus eadem reddenda.* Qui rem concedit, dicitur *commodator;* cui conceditur, vero *commodatarius.*

Commodatum transit ad hæredes tum commodantis tum commodatarii: nisi aliud eruatur ex natura conventionis, vel nisi exclusive sit contemplata persona. Ad commodatum non requiritur de necessitate scriptura, etsi præstat illam ad majorem securitatem adhibere. Est autem essentialiter gratuitum; si enim sub pretio concederetur, haberetur potius locatio (a. 1805; *S. Alph.*, l. III, n. 744).

203. **Commodantis obligationes.** Commodator: 1) Non potest ante tempus absque injustitia rem commodatam repetere; esset enim contra datam fidem. Poterit tamen, interveniente judicis auctoritate, si sibi grave damnum impenderet, licet impenderet etiam commodatario, illud repetere.

2) Tenetur de damnis si scienter rem vitiosam tradiderit. Attamen culpa non facile supponitur; etenim non facile puniendus est qui tribuit favorem.

3) Tenetur restituere expensas extraordinarias et urgentes quas

commodatarius sustinere debuit ad rem commodatam necessario conservandam, si iste non sit in culpa (a. 1815).

204. **Obbligationes commodatarii.** Commodatarius tenetur: 1) Commodatum diligenter custodire et expensas ordinarias facere, v. g., alere equum commodatum.

2) Damna resarcire, quæ sua culpa in rem contigerint; non tamen detrimenta quæ ex usu necessario eveniunt.

3) Si sit in culpa, tenetur etiam de casu fortuito, cum eam servare potuisset suam substituendo; vel fuerit in mora restituendi; vel ita conventum sit; vel ea fuit æstimata nec aliter pactum sit; vel ad diversum usum aut ad tempus diuturnum contra præscriptum, ea fuerit usus (a. 1808).

205. **Precarium.** Est *gratuita concessio usus rei ad nutum revocabilis.* Ceterum quamvis precarium dicatur *ad nutum* revocabile, in praxi illud ad certum tempus scriptura constitui solet, et nemo inficiatur illius obligationem neque in civili jurisprudentia (*S. Alph.*, l. III, n. 745).

206. **Mandatum** (vulgo *procura*). Definitur: *contractus quo negotium gratis gerendum committitur alteri illud suscipienti.* Ex mandati natura excluditur merces proprie dicta; non tamen honorarium. Qui mandat, appellatur *mandator* vel *mandans;* cui datur mandatum, dicitur *mandatarius.*

Uxor non potest mandatum suscipere sine viri auctorizzatione; item neque minores. Attamen minor si emancipatus illud suscipere valet; sed mandans non habet actionem contra ipsum, nisi intra limites illius de quo minor disponere potest (a. 1743).

207. *Divisio.* Mandatum aliud *judiciale* est (vulgo *procura ad lites*). Aliud *extrajudiciale* (seu *procura ad negotia*).

Aliud *generale*, si omnia gerenda negotia comprehendat; mandatum tamen generalibus verbis conceptum non respicit, nisi actus administrationis. Aliud *speciale*, si aliquod tantum negotium, vel certa negotia comprehendat.

Aliud *expressum*, si viva voce vel scripto conferatur. Aliud *tacitum*, si ex circumstantiis eruitur: sic tacito viri mandato uxor providit familiæ expensis — Ad mandati tamen valorem requiritur mandatarii acceptatio expressa vel tacita.

208. **Mandantis obligationes.** Hæc sunt præcipue: 1) Ut mandatario refundat expensas quas fecerit et damna resarciat, quæ mandatarius occasione mandati passus est, etsi res felicem exitum non habuerit.

2) Ut solvat usuras pecuniarum, quas mandatarius in antecessum solvit. Et exequatur obligationes a mandatario contractas etsi sint ultra mandatum, si saltem tacite eas approbaverit.

3) Si mandatarius sit a pluribus constitutus, singuli tenentur erga

ipsum in solidum: si tamen plures constituti mandatarii, isti non tenentur in solidum erga mandantem, pacto præcluso (a. 1752).

209. **Obligationes mandatarii.** Sunt: 1) Ut mandati limites non excedat; negotium diligenter gerat nomine mandantis; et compleat, si incæperit ante mortem mandantis.

2. Ut respondeat non tantum de dolo; sed etiam de negligentia, non ita tamen rigorose, si mandatum sit gratuitum.

3) Ut reddat quidquid vi mandati percipit; quia cum non agat nisi nomine mandatis, eidem, non sibi acquirit. Et usuras pecuniarum solvat a die quo constituitur in mora illas solvendi; vel si illis usus sit pro sui utilitate.

4) Si mandatarius alium substituit, tenetur de substituti culpa, quando substituendi non fuit ei tributa facultas; vel si fuit tributa, substituit inhabilem, non designatum. Semper tamen poterit mandans contra substitutum agere (*a.* 1745).

210. **Mandati extinctio.** Mandatum extinguitur: 1) Per revocationem mandati etiam tacitam, ut si alium substituat primum certiorem reddendo. 2) Per mandatarii renuntiationem notificatam tempore congruo. 3) Per mortem, interdictionem vel decoctionem sive mandantis sive mandatarii.

Sed adhuc data mandati revocatione, quidquid agit mandatarius, validum est quoad illos qui sunt in bona fide. Quare præstat, ut revocatio in Diario officiali publicetur, ut omnibus atur opponi. (*a.* 1757).

Art. 8. — De contractibus aleatoriis.

211. **Contractus aleatorius.** Definitur: *mutua conventio, cujus effectus tum quoad lucrum tum quoad jacturam pendet ab incerto eventu.* Huc maxime venit sponsio, ludus, sortitio, et assecuratio.

212. **Sponsio** (vulgo *scommessa*). Est *contractus, quo duo vel plures de veritate et eventu alicuius rei contendentes sibi invicem aliquid spondent ut sit ejus, qui veritatem fuerit assecutus.*

Lex civilis nullam in judicio concedit actionem quoad solutionem sponsionis (*a.* 1802). Attamen sponsio si debitis conditionibus prædita sit, licita est; est enim contractus fortunæ, quo uterque spondens sese periculo æqualiter exponit. Imo aliquando est honesta recreationis species inter amicos usitata, et etiam stimulus ad aliquid perficiendum. Debitæ sponsionis conditiones jure naturæ sunt:

1) Ut sponsio sit de re dubii eventus quoad utrumque spondentem; secus non esset æqualitas.

2) Uterque accipiat eodem sensu id, de quo spondetur; secus non conveniret in unum.

3) Ut non sit circa illicita; neque est obligatio contra bonos mo-

res; talis est sponsio vere animalis: qui plus bibit vel plus manducat. Nec tenet, si sit circa Pontificis electionem, ejusdem vitam vel mortem; quod prohibuit s. Pius V Bulla *In eligendis.*

213. *Quid* (dices) *siquis manifestet se certo rem scire, et alter adhuc perseverat in sponsione?*

Probabilius tenent sponsionem hujusmodi invalidam esse; nam æqualitas deesset, et sponsor haberetur uti insanus. Sicut qui vellet pertinaciter emere gemmam tamquam veram, licet certior factus sit esse falsam. Nec refert quod ille cedat juri suo; cedit enim ex errore; excipe nisi ille qui principio certus videbatur, postea, altero contradicente, incipiat et ipse dubitare advertens jam alias errasse in iis quæ sibi certa videbantur (*S. Alph.*, l. III, n. 869).

214. **Ludus.** In ordine ad justitiam definitur: *Contractus quo ludentes inter se conveniunt de certo pretio victori cessuro.* Est triplicis generis: alius, in quo sola virtus: alius, in quo mera sors: alius in quo partim virtus, partim sors dominatur Porro talis contractus Jure naturæ spectato et si debitæ adsint conditiones, est validus et licitus. Sicut enim potest quilibet dominus rem suam absolute donare; ita potest etiam illam tradere sub conditione aliqua.

Diximus 1: *Jure naturæ spectato;* nam quoad ludos meræ sortis, eos vetat expresse lex civilis, ac contravenientes punit (*Cod. Pen.*). Et merito; hi enim ad paupertatem reducunt, otium fovent, rixas et blasphemias. Per se tamen commune est et certum inter Doctores, laicis id non esse sub gravi peccato prohibitum. Imo est probabilissimum respectu ad leges positivas, quod tales ludentes ne venialiter quidem peccent; ajunt enim jus canonicum consuetudine esse abrogatum; jus vero civile respicere tantum pœnas (*S. Alph.*, l. III, n. 893).

Diximus 2: *Si debitæ adsint conditiones*; quæ quidem quoad validitatem sunt: 1) Ut quæ ludo exponuntur, sint propria ludentium et in eorum libera disponendi facultate. 2) Ut absit omnis vis et fraus, et inter ludentes æqualitas moralis sit in spe lucrandi et in periculo perdendi; secus læderetur justitia.

Ad licitatem vero insuper requiritur: 1) Ne ludo aliquid misceatur inhonestum, sive facto sive verbis. 2) Ut nulla in ludo sit occasio peccandi, neque scandalum. 3) Ut non ludatur principaliter ob lucrum; nam finis proximus ludi esse debet animi levamen. 4) Ut modus sit in ludo tum ex parte summæ quæ exponitur; tum ex parte temporis, quod impenditur.

215. Q. 1. *An lucrum ex ludis possit tuta conscientia retineri?*

R. Loquendo de filiofamilias, summa contra ipsum victa in ludo etiam licito non potest in conscientia retineri, sed ipsi restituenda est; cum rei dominus non sit; nisi ludat de bonis propriis, vel in parva quantitate. Et ideo in veriori sententia tenetur etiam filiusfamilias lucratum restituere; neque enim esset æqualitas, si hic posset lucrari et non perdere (*S. Alph.*, l. III, n. 872, l. IV, n. 36).

Loquendo de ceteris, qui rei expositæ in ludo liberam habent administrationem, qui vicit potest lucratum (licet de ingenti re agatur ac ludo prohibito) tuto retinere; nam talis ludus declaratur quidem illicitus, non tamen invalidus. Utrum vero teneatur victus in conscientia solvere quod perdidit, negant communius et probabilius si lex tribuat jus repetendi solutum, uti tribuere solet generatim minori, interdicto, aut inhabilitato. Vel si dolus, vel fraus in ludo intervenerit; etenim quando datur a lege beneficium repetendi, datur etiam non solvendi; nam *frustra solvitur quod statim repetendum est.*

Si vero lex non tribuat repetendi beneficium, victum teneri in conscientia solvere quod perdidit (etiam in ludo illicito), docent probabilius; nam libera conventio est observanda, cum potest sine peccato.

Ex jure tamen civili, si victus in ludo neget solvere, victori nulla tribuitur actio, ut ille ad solvendum compellatur, nisi agatur de ludis quæ corporis exercitio inserviant, ut sunt cursus, lucta, jactus, pugna, pila et similes. Imo et in hisce ludis potest a judice actio denegari si conventio sit excessiva, habita ratione personarum ac ludi. Quod si agatur de ludis puræ sortis (vulgo *d'azzardo e d'invito*) eos lex vetat et punit graviter ludentes, eosque qui illis cooperantur vel locum præstant ad ludendum.

Attamen in omni casu de quocumque ludo sermo sit, victus qui voluntarie solvit, non potest repetere solutum, nisi fuerit minor, interdictus aut inhabilitatus, vel nisi dolus vel fraus intervenerit ex parte victoris (*a.* 1804).

216. *Q.* 2. *Quid de iis, qui fraudibus utuntur in ludo?*

R. Si fraudes non adversantur ludi regulis et receptæ consuetudini, non peccat qui iis utitur; scit enim uterque ludens fraudes hujusmodi esse solitas, et sic in illas libere assentitur. Esset si quis sciens se chartas meliores habere, conqueratur tamen et simulet timorem, unde alter non ita attente ludat; vel si quis chartas alterius ex sola ipsius negligentia inspiceret, absque dolo; vel erraret in numerando; nam nemo tenetur alterius partes agere.

Si vero adversantur, ut si quis ita se collocet malitiose, ut chartas alterius perspiciat; aut alium constituat a quo de iisdem admoneatur: aut eas clam a tergo signo aliquo notet, lucrum est illegitimum et debet victor illud restituere, etiam cum eo, quod juste retulisset alter, si abfuissent fraudes (*S. Alph.*, l. III, n. 877).

217. **Sortitio.** (vulgo *riffa*, *lotteria*) seu ludus ollæ potest definiri: *Contractus, quo plures quandam pecuniæ summam in commune ponunt, ac dein sortiuntur quisnam objectum sit accepturus.* Hæc nihil continent mali in se: est enim emptio juris sortiendi et acquirendi id quod per sortem advenerit; vel si placet, ludus aleæ est, qui sua natura est licitus. Hinc fraude et abusu remoto, permittitur.

Huic affinis est sortitio regia (*regio lotto*) at periculosa nimis; nam,

fovet majorem lucri spem, etsi inanem. Inde plura mala, præsertim familiarum ruinæ (*Scavini*, l. III, n. 283).

218. **Assecuratio**. Definitur: *contractus sortis, quo quis rei alienæ periculum in se suscipit obligando se sub certo pretio, et aliquando gratis ad eam, si perierit, compensandam.* Si fiat gratis, est gratuita promissio: si pretio, est quasi emptio, qua assecurans vendit suam obligationem præstandi alterum in sua re indemnem.

Hic contractus est licitus: 1) Si pretium sit periculo proportionatum. 2) Si periculum verum sit, et utrique parti æque notum. 3) Si assecurator habeat unde solvere possit, ut servetur æqualitas (*S. Alph.* l. III, n. 911).

DISPUTATIO QUARTA

De servitutibus realibus et personalibus.

219. **Servitus**. Prout est fons juris, definitur: *Jus tertio competens in re aliena, vi cujus dominus rei in ea aliquid pati, vel non facere cogitur in tertii utilitatem.* Ille qui hoc potitur jure, dicitur gaudere *servitute activa*; qui vero tenetur hoc jus alteri cedere, dicitur habere *servitutem passivam* (*a.* 531).

220. *Divisio.* Servitus generatim duplex est: *Realis*, quæ a re debetur alteri rei, v. g., ab uno prædio (et dicitur etiam *servitus prædialis*). *Personalis*, quæ debetur personæ in cujus utilitatem immediate cedit, ut est *usus*, *ususfructus*, *habitatio* et *possessio*. Hic autem notandum quod servitus in rebus Ecclesiæ cadit sub Extravagante *Ambitiosæ;* est enim diminutio juris; adeoque sine Apostolico beneplacito Ecclesiæ imponi non potest (1).

221. **Servitus prædialis**. Definitur: *onus uni prædio impositum in utilitatem alterius prædii diversi proprietarii.* (2).

Divisio. Multipliciter distinguuntur hæ servitutes:

(1) Invito Episcopo laicus non potest locum specialem sedendi in Ecclesia sibi vindicare, cum sit quædem species servitutis Ecclesiæ imposita. Attamen ex benignitate Ecclesiæ et usu universali cum licentia Episcopi pluries declaravit S. Concilii C. quod fideles possunt illud jus acquirere et scamnum ponere. Quod jus transit ad hæredes, et etiam publico istrumento licite venditur; cum non vendatur res Ecclesiæ, sed honor præcedentiæ ac sedis pretio æstimabilis, et nonnisi remote adnexus Ecclesiæ. Si quæ tamen suboriantur contestationes hac de re, lex civiles illas dirimere solet (v. apud *Scavini*, l. I. n. 624, *plures resolutiones*).

(2) Conventiones quæ constituunt servitutes prædiales vel moderantur, ad validitatem fieri debent actu publico aut privata scriptura authentica quæ transcribatur (*a.* 1314). Quod si constituantur titulo gratuito, requiritur actus publicus, cum donatio tunc habeatur (*a.* 1056).

I. *Rusticæ* quæ fundis inhærent. *Urbanæ* quæ inhærent ædificiis. Codices moderni non amplius admittunt hanc distinctionem.

II. *Affirmativæ*, quæ verbis affirmativis exprimuntur, et obligant dominum fundi servientis ad permittendum, ut proprietarius fundi dominantis aliquid in illo agat. *Negativæ*, quæ verbis negativis indicantur, et obligant dominum fundi servientis, ut se abstineat ab aliquo peragendo in ipso.

III. *Continuæ*, quarum exercitium est vel esse potest continuum absque actuali hominis opera, v. g., cursus aquæ. *Discontinuæ*, quarum exercitium requirit actualem hominis operam, uti est aquam haurire e puteo in fondo alieno.

IV. *Apparentes*, quæ exterius conspiciuntur, uti aquæductus, fenestra, janua. *Non apparentes*, quarum nullum signum exterius apparet, uti sunt servitutes negativæ, quæ obligant ad abstinendum ab aliquo opere, v. g. a muro altius attollendo.

222. Q. 1. *Ex quibus fontibus dimanant servitutes prædiales?*

R. Dimanant vel ex naturali dispositione locorum; vel ex mutua conventione; vel ex præscriptione annorum 30, si agatur de servitute continua et apparente (a. 629); vel tandem ex legis præscripto (a. 534, etc. Eas refert *Scavini*, l. II, nn. 584 et seqq.)

223. Q. 2. *Quomodo extinguuntur servitutes prædiales?*

R. Triplici modo servitutes prædiales amittuntur:

1) Si amplius non inserviant. Si tamen res reducantur ad primum statum, servitutes reviviscunt, nisi obstet præscriptio.

2) Si serviens et dominans prædium in dominium unius transeant: sane res sua nemini servit.

3) Triginta annorum non usu. Tunc si agatur de servitutibus discontinuis, tempus currit a die quo quis illis non fuit usus. Si de continuis, currit a die quo aliquid contra illas actum est (a. 668).

224. **Servitus personalis.** Servitutis personalis, seu *usus*, *usufructus* et *habitationis* titulus constituitur tum actu inter vivos tum actu causa mortis, seu testamento (a. 1314, 1932).

225. **Usus.** Definitur: *Jus utendi tantum re aliena, salva ejus substantia.* Cui competit usus, dicitur *usuarius;* ad quem vero pertinet rei dominium, *proprietarius* (*S. Alph*, l. III, n. 487).

Dicitur: *Utendi*, et significat facultatem usuarii extendi ad illa dumtaxat, quæ ad usum quotidianum sibi et familiæ necessaria sunt. Tenetur autem (nisi dispensetur a judice) præstare cautionem re utendi instar boni patrisfamilias. Neque potest jure suo uti, nisi bonorum confecto inventario. Item pro ratione fructuum quos percipit, tenetur de reparationibus, tributis et cultura.

Dicitur: *Salva ejus substantia*: unde usuarius non potest ne in meliorem quidem formam rem, cujus usum consecutus est, immutare. Item

neque potest usus alteri locari, vendi, sequestrari, aut donari: et ideo qui usum habet, v. g., equi, vestis, horti, pro se tantum ac suis hisce uti potest. Usus autem et jus habitationis eodem modo extinguuntur ac usufructus (a. 524 et seqq.)

226. **Usufructus.** Definitur: *Jus utendi et fruendi aliena re, sicut ipse proprietarius; salva eius substantia, tum quoad materiam, tum quoad formam.* Ideo usufructuarius non potest immutare rem, etsi in melius (*S. Alph*, l. III, n. 487).

Usufructus usu latior est; nam usufructuarius non solum potest fructibus uti pro se et suis, sed eos etiam alienare et extraneis elargiri. Usufructus constituitur: 1) *Lege:* sic lex concedit patri et matri usumfructum in bonis filiorum. 2) *Voluntate hominis*, v. g., vi conventionis, donationis, testamenti. Potest autem constitui absolute, vel conditionate, ad tempus vel non.

227. *Divisio.* Usufructus dividitur præcipue in *proprium*, et in *improprium.* Ille constituitur in rebus, quæ usu non consumuntur, uti sunt domus et hortus. Iste vero in *rebus fungibilibus* quæ usu consumuntur, uti sunt panis, vinum et oleum: usufructus improprius dicitur *quasi-usufructus* (a. 478).

228. **Jura fructuarii.** Habet fructuarius in genere, seclusa speciali conventione:

1. Ut possit fructus omnes percipere sive naturales sive industriales, eosque suos facere, sive collegerit per se sive per alios. Collecti intelliguntur, cum a solo vel a re fuerint separati, si tamen maturi sint.

2. Ut possit fructus vendere, donare, locare et pignori tradere; nam qui per alium fruitur, per se frui censetur; attamen sine proprietarii damno. Sed quoad locationem observanda quæ lex speciatim præscribit (a. 493).

3. Ut fruatur juribus iis modis, quibus frueretur proprietarius. Legi etiam consentaneum est, ut (nisi contraria appareat domini voluntas) tradantur fructuario fundi instrumenta, puta torcularia, vasa vinaria, quæ in ipso reperiuntur (a. 479 etc).

229. **Onera fructuarii.** In genere ad hæc revocari possunt:

I. Ut initio usufructus ipse conficiat inventarium rerum mobilium, et descriptionem immobilium. Expensæ sunt sustinendæ ab usufructuario; qui si fuerit ab inventario dispensatus, puta a testatore, hæres poterit adhuc illud agere, sed propriis expensis.

II. Ut rebus fruatur uti bonus paterfamilias: ideo tenetur cautionem præstare *bene utendi*, nisi eum dispenset lex. Sic lex dispensat genitores circa usumfructum in bonis filiorum; et venditorem ac donatorem qui usumfructum in re vendita vel donata sibi reservant.

III. Ut reparationes ordinarias peragat; et damna præcaveat, etiam lites sustinendo, si agatur de usufructu tuendo. Tenetur item

dominum commonere, si tertius proprietati damnum inferat, sub pœna damna illata resarciendi. Item solvere tributa et annualitates, quibus res in usumfructum data gravatur: si illum habeat titulo universali. Secus si illum habeat titulo particulari; quod si fuerit compulsus, habet regressum contra dominum rei.

IV. Ut restituat proprietario rem in eo statu in quo illam accepit. Si agatur de re quæ usu consumitur ut pecunia, frumentum debet finito usufructu solvere ejus valorem. Si vero agatur de rebus quæ tantum deteriores evaserunt, ut lintearia, satis est si illæ restituantur uti sunt, restitutionis tempore, nisi detrimentum evenerit culpa vel dolo fructuarii (a. 496, etc.)

230. Hæc de oneribus fructuarii in genere; si enim agatur de usufructu agri, gregis ac sylvæ suæ sunt speciales leges.

1 Quoad usumfructum *agri*, nullum jus competit fructuario in metalli fodinas vel lapidicinas, quæ non fuerint apertæ incipiente usufructu. Nec in alias materias ad comburendum aptas, quæ nondum effodi cœperant. Nec in thesaurum, qui durante usufructu inveniretur; nisi quatenus est inventor (a. 494).

2(Quoad usumfructum *gregis*, si ille in uno tantum animali consistat, eo sine culpa pereunte, ad nihil tenetur fructuarius. Si vero consistit in toto grege, fructuarius, qui fœtus, lac, pilos ac lanam percipit, tenetur in locum demortuorum alia substituere: habita ratione natorum. Sed si integer grex casu perit, non tenetur nisi ad reddendam rationem coriorum, aut eorum æstimationis (a. 512).

3) Quoad *usumfructum sylvæ* hæc statuuntur: I. Quod pertinet ad sylvas cæduas, quæ nempe succisæ ex stirpibus radicibusque renascuntur, fructuarius potest illarum arbores succidere, modo servet ordinem statutum, aut mensuram consuetudine inductam. Sed non habet jus ad compensationem, si illos non succiderit usufructu durante.

II. Potest juxta mensuram, praxim ac modum statutum cædere de arboribus alti roboris, si ita sint distributæ, ut earum complures statis temporibus succidantur. Potest sibi vindicare arbores alti roboris, quæ per fundos huc illucque reperiuntur, si usus sit ut periodice succidantur. Qui autem casu abscinduntur, uti potest ad necessarias fundi reparationes. Sed ideo illos cædere nequit, nisi proprietarius de necessitate certior fiat; et si agatur de beneficiatis, nisi prius facultate a regio æconomato obtenta.

III. Potest tot palos e sylvis cædere, quot sunt necessarii pro instruendis vinetis, quorum habet usumfructum; servato tamen more regionis aut proprietariorum praxi (a. 486, 487).

IV. Usufructuario cedunt arbores frugiferæ quæ pereunt, aut casu avulsæ vel fractæ; cum onere totidem alias substituendi (a. 490).

231. **Ususfructus extinctio.** Ususfructus extinguitur: 1) *Finito tempore constituto.* Si tamen tibi, v. g., sit concessus ususfructus usquedum Titius ad talem ætatem pervenerit et ante moriatur, ususfructus nihilominus durat ad præfinitum tempus.

2) *Resoluto jure* usumfructum concedentis; v. g., si Titius vendit Cajo domum suam sub pacto redemptionis: et Cajus illam in usumfructum cedit Sempronio, statim ac locum habet domus revendicatio, cessat etiam ususfructus.

3) *Morte fructuarii.* Ususfructus autem communitatibus vel corpori morali relictus extinguitur post annos triginta.

4) *Totali rei interitu*, ut patet. Si vero res partialiter tantum perit, ususfructus sustinetur in eo quod remanet.

5) *Non usu*, si nempe neque per se neque per alium per annos triginta fructuarius suo jure non utatur, et interim eo utatur proprietarius. Item *abusu*, extinguitur si nempe bona in usufructu non curet, vel vendat.

6) *Renuntiatione*, at si fraudulenta, potest invalidari. Item cessat per *consolidationem*, si nempe fructuarius rei proprietarius evadat, ut patet (a. 515).

232. Q. 1. *Quid de meliorationibus ab usufructuario factis?*

R. Usufructuarius non habet jus ad compensationem pro meliorationibus a se factis, licet res pretiosior inde facta sit; nam eas donasse censetur. Tamen augmentum pretii compensari poterit cum detrimentis, si quæ secuta sint sine gravi culpa fructuarii.

Quæ compensatio si locum habere nequeat, licet usufructuario aut ejus hæredibus resumere sibi factas additiones, modo absque fundi detrimento, et cum aliqua fructuarii utilitate auferri possint; et modo ipse proprietarius non eligat additiones sibi retinere, solvendo usufructuario illarum æstimationem.

Attamen semper licebit usufructuario ejusque hæredibus sibi recuperare specula, tabulas depictas et alia ornamenta, modo omnia in pristinum statum restituantur (a. 495).

233. **Habitatio.** Est *jus alienas ædes habitandi, salva earum substantia.* Qui inhabitandi jus habet, una cum familia habitare potest, licet postea matrimonium contraxerit; sed nequit hoc jus alteri cedere vel locare. Lex civilis jus habitationis concedit uxori anno luctus (a. 1415).

Quoad onera autem, qui totam habitat domum, tenetur ad omnes ordinarias expensas: qui partem, tenetur pro rata. Ceterum nisi alia sit conventio, habitatio regitur eodem modo quo usus (a. 522).

TRACTATUS OCTAVUS

De restitutione

DISPUTATIO PRIMA

De Restitutione in genere.

234. **Restitutio.** Communiter definitur: *Actus justitiæ commutativæ, quo res alterius domino redditur, vel damnum ei injuste illatum reparatur.* Dicitur *Injuste;* nam si damnum fuisset illatum vel fortuito id est sine culpa, vel ob causam justam, v. g. ob justam vitæ propriæ defensionem, nulla esset obligatio restitutionis.

Restitutionis necessitas. Restitutio in re vel in voto necessaria est ad animæ salutem iis, qui graviter aliorum jus læserunt. Hinc Ezechiel ait, quod tunc tantum vita vivet et non morietur impius, si *egerit pœnitentiam a peccato suo rapinamque reddiderit.* Vel ipsa natura clamat suum cuique tribuendum, et nemini faciendum quod nobis fieri nolumus.

Diximus: vel *in re* vel *in voto;* nam qui absolute nequit restitutionem peragere, excusatur quidem actu a restitutione in re, cum nemo teneatur ad impossibile; non tamen a restitutione in voto, id est a proposito restituendi cum primum poterit. Secus ipse retineret adhuc affectionem malam ad rem alienam, et sic versaretur in peccato habituali. Quare d. Augustinus proferens notissima verba in jure canonico relata: *Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum,* addebat: *cum restitui potest.*

235. *Præceptum de restitutione facienda, quamvis secundum formam sit affirmativum, implicat tamen in se negativum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere* ex d. Thoma (2, 2, q. 62, a. 8); ideoque omni tempore urget. Hinc peccat qui impensas superfluas in mensa, in habitu, in itineribus, in libris, in supellectili, et similibus resecare non curat, ut debitis satisfaciat *(S. Alph.,* l. III, u. 549).

CAPUT PRIMUM

De radicibus restitutionis.

236. **Radices restitutionis.** Sunt illæ causæ ex quibus restitutionis obligatio oritur. Ex duplici autem capite desumuntur a d. Thoma: 1) Ex acceptione vel, retentione rei alienæ sive culpabili sive inculpabili. 2) Ex injusta damnificatione, sive immediate id fiat et per se, sive mediate seu per alios.

Ipsa lex et judicis sententia uni ex his innititur, cum aliquem da restitutionem obligat *(S. Alph.*, l. III, n. 549).

Art. 1. — De acceptatione et retentione rei alienæ.

237. *Principium generale.* Solus rei dominus habet jus eam possidendi: Hinc nata sunt axiomata: *Res clamat ad dominum*; *res fructificat domino suo, et naturaliter domino suo perit; nemo ex re alterius locupletari debet.* Hæc tamen in praxi diversam habent applicationem pro diversa possessorum qualitate, prout nempe qui alienum occupat vel retinet est in bona, dubia vel mala fide.

238. **Possessor bonæ fidei.** Possessor bonæ fidei, qui nempe accipit aut retinet rem alienam prudenter tenens esse suam, quæ tamen ob vitium latens sua non est, tenetur statim ac id cognoscit illam domino reddere si adhuc retineat, nec eam legitime præscripserit; quia res semper clamat ad dominum, ac nemo debet cum alterius jactura locupletari.

Si vero rem non amplius retineat, neque ex ea est factus ditior, puta quia eam consumpsit vel donavit, quin ideo pepercerit rebus suis, ad nihil tenetur; quia alienum nec in se nec in æquivalenti possidet.

Si vero ditior factus est, v. g. quia illam cum alia re commutavit, vel vendidit, restituere tenetur in eo, in quo ditior effectus est; quia in hoc æquivalenter retinet alienum. Hinc qui vestem alterius bona fide credens esse suam, attriverit, si postea dominus compareat, tenetur eam restituere, et insuper solvere quantum attrita est, si aliam vestem æqualis valoris attrivisset (*S. Alph.*, l. III, nn. 607, 706).

239. Q. 1. *An facta donatione rei alienæ et errore detecto, teneatur possessor bonæ fidei donatarium monere ut rem domino reddat, vel ipsum dominum ut rem suam recuperet?*

R. Tenetur ex generali lege caritatis, si id commode præstare potest; imo videtur etiam teneri ratione justitiæ, ex generali obligatione auferendi causam damni etsi materialiter positam.

240. Q. 2. *An possessor bonæ fidei debeat restituere fructus quos ex re aliena percepit?*

R. Negative quoad fructus suæ industriæ; nam hi sunt illius qui illam exercet. Affirmative quoad alios fructus spectato jure naturæ, si inde factus sit ditior; cum isti fructus ex re proveniant, pertinent ad rei dominum. Attamen expensæ deducendæ sunt.

Diximus *spectato jure naturæ*; ex jure enim civili possessor bonæ fidei suos facit omnes fructus ex aliena re perceptos usque ad diem petitionis judicialis (a. 703). Quæ legis dispositio probabilius videtur obtinere etiam in conscientia; cum faveat bono publico de medio auferens omnes difficultates et querelas, quæ jugiter moverentur quoad fructus restituendos. *Gousset, Gury, Carriere.*

241. Q. 3. *Qui emit bona fide rem furtivam, sine læsione justitiæ potestne illam iterum furi restituere, si nequeat alio modo pretium suum recuperare?*

R. Conveniunt: 1) Quod non potest eam furi restituere, si dominus rem suam petat; dominus enim de jure naturæ a quocunque et quocunque loco potest rem suam recuperare. At ex jure civili si res empta fuit in foro publico vel ab eo qui hujusmodi res vendere solet, emptor rem domino non tenetur reddere, nisi pretio sibi soluto. Quæ dispositio probabilius obtinet etiam in conscientia, cum faveat bono publico, ac possessionum securitati (a. 700).

Conveniunt: 2) quod emptor bonæ fidei potest rem furi restituere, si dominus facile posset a fure illam recuperare; tunc dominus nullum patitur damnum, et emptor suum recuperat pretium.

Extra hos casus, utrum possit in conscientia emptor iterum rem furtivam reddere, alii valde probabiliter, imo forte probabilius affirmant cum s. Antonino; quia nullum damnum infertur domino, cum res in priori suo statu collocetur, a quo ex justitia emptor illam non tenetur batur liberare. Alii autem multo probabiliter negant: nam res clamaad dominum, non ad furem. Idque pœnali Codice præcipitur sub pœna quadrupli (*S. Alph.*, l. III, n. 569).

242. Q. 4. *Ad quid tenetur possessor bonæ fidei, si rem a fure emptam alteri vendiderit?*

R. Si dominus rem suam ab emptore vindicaverit, venditor emptori pretium reddere tenetur; quia omni jure venditio rei alienæ irrita est. Si vero dominus non vindicet rem suam, venditor juxta plures ad nihil tenetur, nisi factus sit ditior. Non tenetur neque ratione *rei*, cum illam non possideat; neque ratione *damni*, cum non sit vera et proxima causa, cur dominus re sua privetur. Sed alii volunt pretium esse domino restituendum utpote rei repræsentativum; est autem per accidens quod se non possit indemnem reddere.

Si autem bonæ fidei possessor rem alienam vendiderit prætio majori quam emerit, an teneatur lucrum sic perceptum domino reddere, affirma si res ex natura sua aut ex communi æstimatione creverit; res enim fructificat domino suo. At nega, si id totum debeatur industriæ alterius.

243. Q. 5. *An possessor bonæ fidei repetere possit expensas quas in re aliena sustinuit?*

R. Impensæ factæ in re aliena, aliæ sunt *necessariæ*, sine quibus res servari nequit. Aliæ *utiles*, quæ rem meliorem reddunt. Aliæ *voluptuariæ* quæ rem tantum exornant.

Porro impensæ necessariæ a domino compensandæ sunt, si res erat infructifera: secus si fructus reddat, quia possessor bonæ fidei sat compensatur ex perceptis fructibus. Impensas utiles debet proprietarius compensare pro valore incrementorum, quia revera pretio æstimabilia sunt. Idem æquitas postulat quoad impensas voluptuarias, saltem in quantum rei valorem augent, ne dominus de alieno ditescat. Si tamen absque deterioratione possint auferri, ut sunt statuæ, dominus nihil refundere tenetur (a. 705).

244. **Possessor dubiæ fidei.** Ille est qui dubitat an res quam possidet sua sit vel aliena. Ideo dicimus:

1) Si ipse possidere incipiat jam dubitans sua ne sit, ut si emerit rem alienam dubitans, an sit venditoris, peccat; quia se exponit periculo rem alienam usurpandi; et tenetur illi eam reddere, ad quem multo probabilius existimat rem spectare. Quod si nesciat dominum, debet illam distribuere pauperibus ex præsumpta illius voluntate. Si vero post adhibitam sufficientem diligentiam multo probabilius judicet rem esse suam, potest eam sibi retinere, paritate rationis. Quod si dubium remanet hinc inde æquale, res dividi debet juxta dubii rationem, ut docent probabilius; nam par est utriusque conditio.

2) Qui vero rei possessionem adeptus est bona fide putans eam esse suam; sed postea dubium superveniat, communius et probabilius docent eam (dubio post diligentem inquisitionem perseverante) ad nihil teneri. Nam quandiu dominium rei est dubium (sive negative sive positive), tamdiu possessor retinet jus insistendi in ipsa, ita ut ante diligentiam ad veritatis assecutionem adhibendam teneatur quidem rem servare; non autem postea. Tunc valet illud: *Melior est conditio possidentis.* En axioma quod in materia justitiæ omnes admittunt quando dubium supervenit post bona fide inchoatam possessionem; en axioma quod obtinet in omnibus judiciis. Ideo non potest eo in casu cogi sub peccato pœnitens ut tribuat vel compenset pro rata dubii (*S. Alph.*, l. III, n. 625).

245. *Quid* (dices) *si possessor iste, superveniente dubio, culpabiliter negligat adhibere diligentiam ad veritatem inveniendam, et postea eam non possit amplius invenire?*

R. Nonnulli putant possessorem mortaliter peccasse omittendo illam diligentiam, sed ad nihil teneri: quia damnum illatum semper dubium est; jus vero possessionis est certum.

Attamen verius puto, quod talis possessor et peccaverit et teneatur aliquid restituere ei, de quo dubium est, an sit verus dominus; sin autem pauperibus. Cum enim culpabiliter dominum privaverit spe, quam habere poterat ad rem suam, et ista spes sit pretio æstimabilis, aliquod damnum certo est eidem illatum (*S. Alph.*, l. III, n. 626).

Resolve 1) In dubio an quis bona vel mala fide possessionem inceperit, præsumendum est in favorem possessori; nam delicta non præsumuntur.

2) Si quis actu sit in mala fide, præsumi debet eum etiam ab initio in mala fide fuisse; quia ex jure *semel malus semper præsumitur esse malus.*

246. **Possessor malæ fidei**. Est qui per injuriam rem alterius accipit aut detinet, (vel damnum intulit). Iste tenetur domino reddere rem suam cum omnibus fructibus, nisi sint mere industriales. Item omne damnum emergens et lucrum cessans a die possessionis; quidquid uno verbo ex re percepit, vel potuisset percipere, si ut bonus paterfamilias ipsam administrasset. Secus illata injuria ex integro non repararetur *(S. Alph.*, l. III, n. 618).

Hinc si res apud furem deterior facta fuerit, restituenda est secundum valorem quem habebat quando sublata est. Imo tenetur fur ad augmentum quod res furto ablata acquisivit in ejus manu; nulla facta exceptione (ut verius dicunt alii contra alios) sive fuerit sive non fuerit dominus conservaturus rem suam usque ad illud majus pretii incrementum; nam quælibet res semper crescit et augetur domino suo (*S. Alph.*, l. III, n. 621).

Diximus *nisi sint mere industriales;* nam fructus industriæ sunt ei, qui illam exercet. Hinc thesaurarii, quæstores, telonarii et alii, qui ex pecuniis alienis sibi commissis vel apud se depositis lucrum faciunt, v. g. negotiando, cambiendo, ludendo, illud restituere non tenentur. Peccant quidem contra fidelitatem et obedientiam, si hæc invito domino faciunt; sed non contra justitiam commutativam, quia pecuniæ fructus sunt industriales.

Possessor malæ fidei potest etiam deducere expensas tum necessarias tum utiles ad rem conservandam; nam dominus non habet jus nisi ad rem suam integram cum omnibus fructibus debitis obtinendam. Excipe nisi malæ fidei possessor in pœnam ad expensas amittendas condemnatus fuerit a judice (*S. Alph.*, l. III, n. 618).

247. **Resolve**. 1) In computandis infaustis consectariis ne exorbitemus, notare juvat, mala quæ alicui inferuntur, non ad inanes possibilitates extendenda, sed dimetienda esse ex ipsa communi hominum æstimatione. Ideo qui seminavit alienum frumentum in agro suo, quod fructum reddidit centuplum, satis est si frumentum domino reddat æqualis bonitatis et mensuræ. Qui aliena ova supponit suæ gallinæ et inde pulli enascantur, satis est si ovorum valorem restituat. Qui gallinam alterius occidit, satis est si aliam restituat; ridiculum enim esset illum obligare ad tot pullos restituendos quot ex illa gallina potuissent nasci.

2) Cum fere semper non innotescant omnes circumstantiæ, vel difficilis sit ac vexatrix illarum minuta inquisitio, ordinarie urgenda est compensatio valoris quem tempore furti res habebat, vel tempore quo ipsa vendita fuit.

248. Q. 1. *Quid si res aliena ablata apud furem perierit?*

R. Tenetur fur ad illius pretium, etsi perierit absque ejus vel alterius culpa, sed casu fortuito; nam fur rem subducendo totum rei periculum in se suscipit. Excipiunt communiter pro conscientia, si res

illa pereat apud possessorem malæ fidei absque sua vel alterius culpa, eodem tempore ac periculo quo fuisset pariter penes dominum certo peritura, v. g. in eodem incendio, vel ex vitio rei intrinseco. Tunc quamvis furtum cum injuria commissum fuerit, non fuit tamen causa damni efficax; nam per subsequentem casum verificatur, quod actio furis non erat vere damnosa, prout putabatur (*S. Alphonsus*, l. III, n. 620).

Diximus: 1. *Sine sua culpa;* si enim ipse ante periculum rem consumpsit, vel negligentia culpabili eam perdidit, videtur excusari non posse a restitutione; quia obligatio tunc evasit personalis.

2. *Sine culpa alterius;* nam si res periisset apud furem per alterius injustitiam, v. g. per novum furtum a tertio commissum; sicut iste tertius obligationem contraxit restitutionis, sic et ille primus personaliter remanet obstrictus qui jam ea obligatione tenebatur.

3. *Eodem tempore ac periculo;* nam si cessante communi periculo, fur non restituat, et postea res pereat in alio periculo superveniente, videtur ad restitutionem teneri; quia non restituendo tempore debito fuit in mora culpabili. Verum probabiliter adhuc ipsum excusant, si secundum periculum fuerit æque commune.

4. *Pro conscientia;* nam in foro externo quocunque modo ac tempore res furtiva perierit, semper a judice obligatur ad restitutionem malæ fidei possessor (a. 1298).

249. **Pretium pro re jam debita acceptum.** Si res jam debita erat ex justitia, acceptum restitui debet; quia alter habet jus, ut actio ponatur absque ulla pretii solutione. Sic detractor; qui summam accepit, ne alterum diffamaret, debet acceptum restituere.

Si vero res non erat debita ex justitia commutativa, sed alia virtute, communius et probabilius nulla debetur restitutio; nam qui pretium præbuit, juri non stricto jus strictum superaddit. Hinc qui ex caritate deberet curare infirmum, non violat justitiam, si pretium exigat (*S. Alph.*, l. III, n. 713).

250. Q. *Quid de ficto paupere, qui eleemosynas extorquet, puta si falso fingat se pauperem, ægrotum, claudum,* etc.?

R. Si eleemosyna fraudulenter extorta parva sit, ut est quæ datur ostiatim mendicantibus juxta alios sub levi restituenda est, quia est contra intentionem dantis; juxta alios retineri potest; illa enim censetur absolute data atque remissa.

Qui tamen fraudulenter eleemosynam extorquent in magna quantitate, etsi parum a singulis, et graviter peccant et tenentur ad restitutionem; id enim furtum est, rapina est. Restitutio autem (si ab uno accipitur) ipsi restitutio fieri debet; si vero a pluribus, congruentius restitutio fit veris pauperibus, cum tunc donantes censeantur abdicasse dominium in favorem pauperum; nisi aliud præsumatur (*S. Alph.*, l. III, n. 622).

Hinc qui insimulando pensiones obtinent pauperibus tantum relictas, dum propriis expensis studere commode possunt, tenentur ad restitutionem; quia fraudant benefactorum voluntatem.

Art. 2. — De damnificatione immediata.

251. Q. 1. *Quænam culpa, seu potius quænam actio requiritur in damnificatore, ut teneatur restituere?*

R. Ut actio nostra obligationem restitutionis inducat, requiritur, ut sit injusta, theologice culpabilis et efficax causa damni.

1) *Injusta*, id est contra justitiam commutativam; obligatio enim restitutionis necessario supponit jus strictum alterius violatum.

2) *Theologice culpabilis*, id est quæ ligat in conscientia; etenim dari non potest restituendi obligatio in foro conscientiæ, nisi in eodem foro injuria commissa sit. Ideo qui bona fide fuit causa damni, de illo non tenetur si damnum amplius reparare nequeat.

3) *Efficax causa damni*, adeo ut actio per se influat in damnum et ex illa sequatur. Non enim potest detrimentum actionis cuipiam adscribi, nisi ejus actio fuerit illius detrimenti vera causa.

252. Q. 2. *Ex quotuplici causa damnum evenire potest?*

R. Multiplex est causa ex qua damnum potest evenire:

I. *Physica* et *moralis*. Prior necessario damnum producit, ut ignis incendium. Posterior causam liberam ad damnificandum movet: sic homicidium suadens est causa moralis, et efficax occisionis.

II. *Immediata* et *mediata*. Prior damnum affert, nulla alia in ercedente causa, v. g. si quis gladio transfodiat pectus alterius, erit causa immediata mortis. Posterior damnum non affert nisi alia causa interposita: huc revocatur causa moralis.

III. *Proxima* et *remota*. Prima habet per se et natura sua cum effectu connexionem: sic potus excessivus per se est causa ordinaria ebrietatis. Posterior, quæ vocari solet etiam causa per accidens non est natura sua directe ordinata ad damnum producendum; attamen aliquando illud producere potest. Hæc autem potius dicitur occasio, quam causa; quæ quidem cum per se non habeat connexionem cum damno, non est dicenda illius causa efficax. Hinc si tradas gladium Titio, quin prævideas ejus abusum, non es injustitiæ reus, si ille cum eo gladio homicidium patraverit.

Item si ex causa levi sequitur aliquid grave, illa magis occasio quam causa dicenda est, uti si quis ex levi aspectu aut lectione venialiter turpi, polluatur (*S. Alph.*, l. III, n. 484).

253. **Quanta est obligatio restitutionis.** Obligatio restituendi debet culpæ theologicæ proportionari et damno.

1) *Culpæ*, unde qui reus est furti gravis tenetur sub gravi ad restitutionem; sub levi qui levis furti reus est. Qui tamen grave

damnum intulit sed cum culpa levi, v. g. defectu advertentiæ, probabilius ad nihil tenetur; nam ex una parte gravis obligatio non habet proportionem ad culpam levem; ex alia levis obligatio proportionem non habet ad rem gravem (*S. Alph.*, l. III, n. 552) (1).

2) *Damno*, et ejus consectariis prævisis. Hinc si artifex operam suam omittere cogatur, eo quod ei necessarium instrumentum abstuleris, illum compensare debes non solum de valore instrumenti, sed etiam de lucro cessante. Secus non reddetur omnino indemnis.

Neque obstat quod ex damnificatione proximi nullum damnificanti commodum obvenerit; nam tota ratio restitutionis non ex utilitate percepta ex aliena re; sed ex damno illato petenda est.

254. Q. 1. *An ex culpa juridica oriatur obligatio restitutionis?*

R. Culpa juridica est omissio diligentiæ ab humanis legibus requisitæ. Quæ per se subsistit absque culpa theologica, ut cum quis ob ignorantiam vel inadvertentiam, quæ excusat coram Deo, damnum alicui infert; quod tamen absolute loquendo diligentiori cura caveri poterat, et ideo non semper excusat coram hominibus.

Culpa juridica triplex distingui solet. *Lata;* est omissio diligentiæ, quam homines ejusdem conditionis solent in talibus circumstantiis communiter adhibere: uti si quis librum sibi commodatum relinquat absque ulla custodia ante ostium domus: hæc fere semper includit culpam theologicam. *Levis;* est omissio diligentiæ, quam homines diligentiores adhibere solent: uti si quis librum commodatum domi quidem reponat, sed ostium minime claudat cum clave. *Levissima;* est omissio diligentiæ, quam adhibent diligentissimi; ut si quis librum domi reponat et ostium claudat, sed manu etiam non tangat ut probet, an clausum bene sit.

255. Certum est contrahentes posse, si velint, obligare seipsos ad restitutionem etiam ex sola culpa juridica; cum juxta conventionem sit obligatio. Sed utrum hæc eorum voluntas in contractibus semper de facto existere dicenda sit, etiamsi non expressa, adeo ut contraventores teneantur ad restitutionem, non satis conveniunt. Alii cum Antoine et Concina affirmant si res aliena cedat in ejus tantum utilitatem, ut in commodato; id enim ut dicunt æquitas postulat. Sed cum Lugo et Lessio alii valde probabiliter negant; quia non est æquum obligare aliquem sine speciali conventione ad pœnam gravem

(1) Attamen etiam ex culpa veniali ob parvitatem materiæ, potest oriri per accidens restitutionis obligatio gravis. Casus est in eo qui (non longo intervallo) furta multa committit, sed singula in se levia: ex furtulo levi, sed complente materiam gravem oritur in fure obligatio restitutionis sub gravi (saltem illius ultimi furtuli), etiamsi illud patraverit non advertens ad furta præterita. Tunc enim gravitas obligationis non accipitur ex ultima acceptatione injusta, quæ utpote levis non potest obligationem gravem inducere; sed ex tota simul, quæ ex accessione illius ultimi furtuli evadit gravis (*S. Alph.*, l. III, n. 550).

absque culpa theologica gravi; vel nisi interveniat judicis sententia, cui parendum est ob bonum commune, cum tendat ad homines cautiores reddendos (*S. Alph.*, l. III, n. 554).

256. Item ad restitutionis obligationem neque in quasi-contractu, seu officio sufficit, ut quis in eo implendo fuerit efficax causa damni; sed insuper requiritur, ut damnum illud voluntarie intulerit; nam *res, quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit.* Hinc nemo obligat medicos, advocatos, confessarios ac theologos ex culpa tantum juridica ad restitutionem; si enim res aliter esset, nemo benemoratus, his officiis perfungi vellet: quod in reipublicæ damnum cederet. Congruit cum lege civili, quæ in his casibus eam tantum requirit diligentiam, quam bonus pater-familias adhiberet (a. 1143) (1).

257. Q. 2. *An quis in periculo debeat rem alienam suæ præferre, adeo ut teneatur de damnis, si eam non præferat?*

R. Si res aliena cedat in mei tantummodo commodum, æquitas postulat, ut rem illam meæ præferam; modo res mea non sit pretiosior: quo in casu possum rem meam præferre, sed ex jure civili teneor pretium rei alienæ restituere (a. 1810).

Si res aliena cedat in alterius commodum tantum, et illa sit magis pretiosa, debeo illam conservare; quia rei alienæ eam debeo custodiam, quam prudens quisque habet. Attamen possum exigere compensationem damni quod passus sum eam servando.

Si demum res aliena cedat in utilitatem utriusque, ceteris paribus, potero præferre rem meam, cum caritas a nobis incipiat. Volunt tamen alteri parti fieri debere aliquam compensationem; quia cum par sit ratio utilitatis, par quoque esse debet ratio periculi. Id lex præscribit si merces in mare projiciantur, ut navis salvetur. Tunc merces servatæ regulariter veniunt dividendæ; æquum est enim, ut omnium contributione sarciatur, quod pro omnium necessitate datum est (*Cod. comm.*; S. Alph., l. III, n. 752).

258. Q. 3. *Quid si quis alium impedit a consecutione alicujus boni?*

R. 1. Qui alium voluntarie et efficaciter vi, precibus aut consilio impedivit a consecutione alicujus boni ipsi debiti ex justitia, tenetur ad restitutionem; quia est causa efficax et injusta damni, quod proximus patitur in rebus suis, cum jus jam acquisitum habeat. Hinc qui consilio impedivit, ne quis jus habens ad Beneficium, illius possessionem adipisceretur, tenetur de damnis.

R. 2. Qui alium impedivit a consecutione alicujus boni quod ei ex justitia non sit debitum, si impedivit malis artibus, nempe per dolum,

(1) Quæ diligentia debet rei proportionari, ita ut major debeatur pro negotio delicatiori, quam pro communi; hoc enim rei ipsius natura expostulat, adeo ut gravetur culpa theologica qui in hoc voluntarie deficit. Qui sane adsportat vitrum, majorem cautelam debet adhibere illo, qui ligna defert comburenda (*S. Alph.*, l. III, n. 555).

fraudem, mendacium, detractionem, calumniam, aliosve similes modos impellentes et iniquos, tenetur illi compensare damnum, judicio prudentis, juxta certitudinem aut probabilitatem, quam habebat bonum illud consequendi. Licet enim iste non habeat jus strictum in rem illam, jus tamen strictum habet, ne violenter impediatur ab illa. Hinc qui fraude, aut detractione alium a testamento vel a legato condendo impedivit, tenetur ex justitia compensare omnia damna quæ patiuntur hæredes et alii.

R. 3. Qui alium conatur impedire precibus tantum, consilio aut suasione a consecutione boni quod ei non sit ex justitia debitum, juxta sententiam communem et probabiliorem non tenetur ad restitutionem, licet id egerit ex malo nocendi animo; quia ad injuriam damnosam non sufficit mala intentio, sed requiritur actio externa, quæ vera et efficax sit damni causa (*S. Alph.*, l. III, n. 584).

259. Ex his deducitur: 1) Eum non teneri ad restitutionem etsi peccat, qui Episcopo etiam determinato ad conferendum Beneficium digniori, ex odio (non tamen vi, vel calumnia) suadet, ut illud conferat minus digno. 2) Neque eum teneri qui sine vi, fraude ac dolo impedit testatorem, quominus relinquat hæreditatem alicui, qui nullum ad eandem jus habeat. 3) Officiorum iniquus distributor probabilius non tenetur ad restitutionem erga dignum prætermissum, secluso casu concursus; quia nullius jus strictum violavit. At tenetur de damnis societati provenientibus ex electione indigni; cum graviter deficiat in officio suo, ex quo tenetur providere bono publico.

260 Q. 4. *An teneatur restituere qui inculpabiliter causam posuit damni, sed postea illud non impedivit, licet potuerit?*

R. Affirmant communiter; esto quod actio fuerit inadvertenter posita; sed postquam advertitur, et non revocatur, cum potest, illa incipit esse voluntaria. Hinc qui inculpabiliter venenum pro medicamento ex errore vendidit, ex justitia emptorem monere debet. Qui ex errore aliquid contra proximi famam dixit, tenetur, cognito errore, illud corrigere. Advocatus, medicus, theologus, omnis qui noxium consilium dedit inculpabiliter, tenetur postea facere quantum potest, ne eveniat damnum.

Et ni faciant graviter peccant, et tenentur de damnis; nam eo ipso, quo cognoscit suam actionem inculpabiliter positam adhuc in damnum influere, nec tamen illam impedit, sua actio evadit ei culpabilis. Aliter est, si (quando advertit) damnum jam sit consummatum, et proximi fama jam sit irreparabiliter læsa, venenum haustum: tunc per ipsum amplius non stat, ut provideat (*S. Alph.*, l. III, n. 564).

261. Casus I. *Didacus vas cristallinum pretiosum sub nocte reponit in angulo domus, qua nemo erat proxime transiturus, intendens illud summo mane in tuto loco collocare. Sed Basilius eadem nocte domum sine lumine ingreditur, in vas offendit illudque frangit. Quid?*

R. Neque Didacus, neque Basilius ad restitutionem tenetur; quia non adest culpa theologica; neuter enim cogitavit de damno, vel ejus peri-

culo. Imo nec tenetur, si periculum aliquod valde remotum prævidisset, quia in moralibus non attenditur ad meram possibilitatem.

II. *Quirinus pannum furari intendens officinam de nocte ingreditur, lumen accendit, adhibita diligentia ad periculum incendii vitandum. Sed inopinato casu, candela in paleas dejicitur, et brevi tota officina incenditur.*

R. Ad nihil tenetur Quirinus; quia periculum non prævidit. Imo nec tenetur de panno quem furari voluit, etiamsi hunc apprehendisset; nam apprehensio panni non est causa damni; nec gestatio candelæ proximum periculum incendii, adhibita sufficienti cautela, creabat.

III. *Titius projecit in mare gemmam Sempronii quam existimavit valere decem, cum tamen valeat centum.*

R. Alii obligant Titium ad restituendum centum; quia damnificans cum culpa gravi tenetur ad omne damnum factum, licet ignoratum. Alii communius ac probabilius dicunt teneri tantum ad decem; quia obligatio restitutionis correspondet culpæ, et culpa injuriæ quæ intenditur: hic autem non intenditur injuria, nisi uti decem. Verum quidem est teneri ad totum damnum, cum saltem apprehenditur in confuso (ut ceteroquin regulariter apprehenditur); sed neutiquam, cum invincibiliter ignoratur verum pretium; nam voluntas non fertur in incognitum (*S. Alph.*, l. III, n. 613).

Art. 3. — De damnificatione per alios, seu de injusta cooperatione.

262. **Damnosa cooperatio.** Qui proximo damnum infert modo efficaci ac voluntario, etsi tantum mediate indirecte et per alios, tenetur ad restitutionem; nam: *Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus* (*Rom.* I).

Attamen *culpæ* nomine, ea intelligitur, quæ sui natura alterum inducit ad damnum, non vero quæ simplex est occasio: alioquin vel ipsa caritatis violatio ad restitutionem obligaret, quod nemo dixerit. Neque per se sufficeret ratum habere damnum ab altero jam illatum, id est illud approbare; nam cum ratihabitio sequatur commissum facinus, in illud efficaciter non potest influere (1).

263. Dupliciter potest quis in damnum alterius cooperari:

1. *Positive:* et est quando quis physice vel moraliter influit in damnum proximi. *Physice*, si actionis damnificativæ particeps fiat, v. g., concurrendo in grassationem ad viatoris spoliationem. *Moraliter*, si quempiam ad damnum proximo inferendum determinet, v. g., grassationem suadendo, fures dirigendo.

2. *Negative:* est quando quis potest impedire et non impedit proximi damnum. Hæc autem non vera est cooperatio, sed simplex ne-

(1) Diximus *per se*; nam ratihabitio ex jure mandato æquiparatur si hæc simul concurrant: 1) Si id quod quis ratum habet, suo nomine vel in sui gratiam fuerit p..tratum. 2) Si ratihabitio externe significetur. 3) Si is qui delictum ratum habet, tempore quo illud evenerit, fuerit habilis ad illud mandandum saltem habitualiter. Ideo si fuerit amens cum delictum perpetratum fuit, non nocet ratihabitio; aliud est si tunc ebrius fuerit aut dormiens; quia id momentaneum est et per accidens (*S. Alph.*, l. III, n. 267).

gatio, quæ generatim non obligat ad restitutionem; quod enim debeamus damnum proximo avertere, est de lege caritatis, non justitiæ. Excipe nisi quis ex pacto vel rigoroso officio teneatur revera et sub gravi damnum impedire, ut evenit in pastoribus animarum, si non impediant damnum spirituale suarum ovium (*S. Alph.*, l. III, n. 573; l. II, n. 40; l. VI, n. 621).

264. **Modus malæ cooperationis.** Pluribus modis causæ tum positivæ tum negativæ cooperantur in damnum. Novem præcipuos hisce versiculis enumerat Angelicus quorum sex sunt positivi, tres autem sunt negativi:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

265. **Casus.** Actio mala fuit posita; sed dubium est, an ex tua mala actione damnum evenerit; vel potius ex actione alterius, qu pariter causam posuit. Quid?

R. Alii valde probabiliter obligant ad restitutionem; quia in tali dubio possidet crimen pravæ actionis, quæ cum esset de se apta ad damnum irrogandum, in dubio præsumitur vera damni causa. Alii vero satis etiam probabiliter negant; nam nemo cogendus est ad eam, nisi de obligatione certo constet; atqui in proposito dubio de tali obbligatione certo non constat. Et licet actio de se apta sit ad influendum, cum tamen non semper influat, ideo influxus est probandus (*S. Alph.*, l. III, n. 562).

266. **Obligatio in solidum.** Solidaritas est onus incumbens singulis cooperatoribus integrum damnum illatum reparandi, ideo etiam partem aliorum si non restituant. Porro vel damnum a pluribus illatum potest dividi, vel non.

1) Si damnum potest dividi, atque ad actionem damnosam diversi concurrerunt sine motore principali, aut mutua conspiratione, singuli tenentur pro rata tantum, cum unus in alterius operam non influxerit. Unde si plures æque concurrant ad expoliandam domum, vel ad depopulandam vineam, singuli eorum pro rata tantummodo restituere tenentur.

Si autem omnes excitati fuerint a principali, hic tenetur ad totum, et alii in ejus defectu pro rata. Ratio quia principalis agens ipso facto in se suscipit totum onus damni reparandi; cum non utatur aliis, nisi velut instrumentis ad damnificandum.

Quod si motor principalis non adsit, sed omnes invicem se excitaverint et conspiraverint ad damnum, singuli tenentur in solidum, quia singuli sunt totius damni causa. Unus enim alterum juvat; unus procedit a confidentia, quam habet in alterius auxilio.

2) Si res ad quam diversi concurrerunt dividi non potest, si ita concurrerunt, ut sine illorum opera damnum non fuisset secutum, certum est illos teneri ad restitutionem in solidum; quia totus effectus

a causis singulis procedit. Hinc si præbeas tuum suffragium ad injustam actionem, quæ secus non obtineret, teneris in solidum.

Si vero sine ipsorum opera illud damnum adhuc secutum fuisset, ut si apponas ignem simul cum aliis ad domum proximi, quam, te absente, alii nihilominus incendissent, utrum hoc in casu tenearis cum ceteris in solidum, disputant. Prima probabilis sententia affirmat; nam propter concursum particularis cooperatio cujusque unam actionem constituit contra justitiam. Verum secunda adhuc probabilis docet singulos teneri tantum pro parte sua; quia cum obligatio restitutionis pendeat ab influxu seu causalitate in damnum, obligatio non debet esse major, quam sit influxus ipse; sed influxus est tantum pro parte damni (*S. Alph.*, l. III, n. 579).

Lege autem civili qui simul damnantur ob idem crimen, tenentur in solidum ad damna, et expensas (*Cod. Pœn.*).

267. *Quando est certa obligatio restituendi in solidum, ad quid tenetur qui nescit aut dubitat, an consocii restituerint vel restituturi sint?*

R. Alii dicunt quod si dubium perseverat facta diligenti inquisitione, cooperator non tenetur nisi ad partem suam: nam præsumendum est alios socios jam restituisse. Sed id minime probatur; nam hic certa est obligatio restituendi totum in aliorum defectu. Huic ergo per dubiam solutionem non satisfit.

Advertendum tamen, quod rudes, etiamsi teneantur in solidum; raro in praxi eosdem expedit obligare ad totum; cum difficulter isti sibi persuadeant sese teneri ad restituendam etiam partem a sociis ablatam. Quo in casu illi sunt in bona fide relinquendi (*S. Alph.*, l. III, n. 579).

§ 1. — De mandante et consulente.

268. **Mandans.** Mandantis seu jubentis nomine eum intelligimus *qui alterum inducit ad damnum proximo inferendum*: et dupliciter potest inducere, expresse vel tacite. *Expresse*, idest verbo, scripto, nuntio; *tacite*, idest nutu, signo vel aliquo facto, uti si pater vel dominus filio vel servo significet sibi gratam fore illius personæ occisionem, aut cum iisdem conqueratur, quod nemo injuriam sibi factam ulciscatur. Item est, si quis paratus sit tuo nomine damnum inferre, et tu cum commode possis impedire, non impedis; censeris enim tacite mandare.

269. Mandans, *seu ille, qui jubet, est principaliter movens*, inquit Angelicus; *unde ipse principaliter tenetur ad restituendum* (2, q. 62, a. 7); qui enim facit per alium, per se facere censetur. Tenetur autem ad omnia damna quæ ex mandato regulariter sequuntur, nisi mandatum serio revocaverit, idque mandatario innotuerit ante executionem (*S. Alph.*, l. III, n. 558).

270. Tenetur etiam de damnis quæ mandatario obveniunt in mandati executione; quia mandans censetur in se suscepisse obligationem mandatarium indemnem servandi. Excipiunt nisi hic sponte susceperit mandati executionem; vel nisi mandantis limites excesserit vel si erraverit v. g. unum pro alio lædendo, et errorem cavere facile potuisset.

271. Mandatum extinguitur non solum per mandantis retractationem, sed etiam per mortem mandantis; quia morte voluntas hominis finitur. Non tamen per temporis diuturnitatem; sola enim temporis longitudo non est signum mutatæ voluntatis sine aliis indiciis.

272, **Consilium damnosum**. Malum consilium vel respicit tantum *modum* uti si quis jam determinato ad occisionem proximi, non suadeat nisi medium, v. g. venenum, non gladium; aut tempus, hodie et non crastina die quæ est festiva. Vel suadeat *minus malum* ad majus vitandum, v. g. ut feriat tantum quem vult occidere. Vel verum tribuit *impulsum*, ut cum quis actionem suadet, seu alium impellit ad eam peragendam cum damno alterius. Vel *doctrinam* continet; ut cum quis pronuntiat de bonitate vel malitia, justitia vel injustitia alicuius actionis.

I. Qui consulit tantum modum injustæ actionis, alii affirmant, ipsum teneri ad restitutionem, quia suggerendo damnificationis modum, de facto concurrit ad damni substantiam. Sed alii plures probabilius negant si est certum, quod alter non sit voluntatem mutaturus. Nam cum executor jam certo supponitur determinatus ad malum inferendum, consulens simpliciter modum, in rigore non potest dici causa efficax quoad substantiam damni. Huc referri potest quod Christus dixit Judæ proditori, Joan. 13; *Quod facis fac citius* (*S. Alph.*, l. III, n. 563).

II. Qui consulit minus malum ad majus vitandum juxta alios et peccat et tenetur ad restitutionem; nam semper malum est malum consulere. Verum sententia probabilior docet, id generatim licitum esse; tunc enim qui suadet non quærit malum, sed bonum, scilicet electionem mali minoris; sic homini jam determinato ad occidendum potero suadere, ut potius ei furetur.

Dictum est *generatim*; non enim liceret suadere volenti facere malum Titio, ut faciat Sempronio, licet minus; tunc suadens esset determinata, directa et tota causa damni tertii; nisi hic ex caritate teneatur hoc minus malum pati ad damnum alterius gravissimum impediendum (*S. Alph.*, l. III, n. 565).

III. Qui consiliis, precibus, suasione, promissis vel motiva utilitatis proponendo, facilitatem executionis ostendendo etc., alium movet et impellit ad damnum proximo inferendum, tenetur ad restitutionem; cum sit causa injusta et efficax damni. Hinc ex canonico jure si consilium dedisti ut Cajus Titium occideret, secuta morte,

teneris de homicidio. Si consilio movisti servum, ut fugeret aut furtum faceret, teneris furti vel servi corrupti. Et Innocentius XI damnavit n. 39 contrariam propositionem (*S. Alph.*, l. III, n. 537).

IV. Qui consilium doctrinale præbet licet ex ignorantia, sed cum gravi culpa, ratione proprii officii, ut solent medici, advocati, confessarii, parochi, theologi, dicendo talem actionem esse licitam cum licita non sit, vel in tali casu non restituendum, cum tamen restituendum sit, tenentur damnum reparare; eo enim ipso quo quis aliquid suscipit munus, justitia ab eo exigit, et omnes jus habent expectandi, ut scientiam muneri respondentem habeat.

Si tamen consulens non sit talis qui ratione sui status vel officii peritiam non præseferat, ut est mulier, plebejus, ad nihil tenetur erga petentem consilium, nisi dolo det, vel nisi præseferat magnam peritiam qua caret. Sed obligatur erga tertium si hic damnum patitur, ac consulens propriam imperitiam noverit, et damnum secuturum saltem in confuso præviderit (*S. Alph.*, l. III, n. 564).

273. Q. *Quid si consulens damnosum consilium revocaverit, sed damnum adhuc sequatur?*

R. Si revocatio non innotuit damnificatori, adhuc tenetur consulens; nam idem est, ac si revocatio non contigisset.

Si vero innotuit, et datum consilium consistebat in doctrina falsa, v. g., quod talis contractus esset licitus cum tamen esset illicitus, revocato consilio, consulens non tenetur ad restitutionem, quia per revocationem consilium penitus extinguitur. Si vero consistebat in ostensione utilitatis aut in manifestando modo damnum inferendi, ut si furi ostendas modum ingrediendi domum, quem secus ille non invenisset, communissime et probabilius consulentem obligant ad restitutionem. Consilium enim ab eo datum, etiam post revocationem, efficaciter in damnum influit. Negant tamen alii satis probabiliter cum s. Antonino, casu quo consulens in dati consilii revocatione curaverit omni meliori modo damnum dissuadere, adducendo rationem gravissimi reatus. Quia id debet in homine præsertim christiano præponderare ceteris rationibus mundanis (*S. Alph.*, l. III, n. 559).

574. **Resolve.** 1) Ad restitutionem probabilius non tenetur qui præbet tantum pravum exemplum et scandalum; quia hoc est potius occasio, quam vera causa influxiva. Exemplum ex se non est natum ad alios efficaciter movendos, licet de facto ex eorum fragilitate illi sæpius moveantur (quo sensu explicatur illud *verba movent, exempla trahunt*). Adde scandalum de se opponitur caritati, non justitiæ (*S. Alph.*, l. III, n. 537; l. II, n. 45).

275. 2) Qui sua suasione causa fuit, ut majus damnum inferatur, tenetur tantum de excessu. Unde si furi parato ad surripiendum quinquaginta, suadeas ut centum furetur, probabilius tu non teneris, nisi de quinquaginta.

276. 3) Si duo simul consulunt furtum Titio, uterque tenetur de illo furto, si Titius non restituat. Nam licet etiam uno tantum consulente Titius furatus fuisset, de facto uterque causa fuit illius furti.

§ 2. — De consentiente, palpone, receptatore, et participante.

277. **Consentiens.** Venit qui *approbatione, favore, suffragio alium efficaciter movet ad damnum proximo inferendum.* Dupliciter id evenit: consensu nempe inefficaci et efficaci.

Inefficaci, si quis de malo proximo inferendo vel illato simpliciter sibi gaudet. Hic nihil tenetur restituere; cum damnum non causet. *Efficaci*, quando malum proximo inferendum pendet, vel determinatur a suo consensu. Sic consentiunt senatores, deputati ac judices, cum per sua suffragia positive et efficaciter concurrunt ad legem vel sententiam injustam ferendam. Qua de re resolve:

278. Certum est: 1) Suffragantes omnes ad restitutionem teneri in solidum, si de condicto suffragia dederint. Nam semel inita conspiratione, unica fit actio moralis influxiva; etsi non omnium suffragia necessaria sint ad damnum inferendum.

2) Omnes suffragium dantes contrahere obligationem restituendi, quando eodem tempore suffragati sint. Quia cum nullus tunc prior fuerit neque posterior, sententia resultans ex suffragiorum summa, singulis suffragantibus merito tribuitur.

3) Illos qui prima suffragia præbent antequam numerus compleatur, teneri ad restitutionem in solidum, etsi præviderint alios item consensuros. Quia de facto in damnum efficaciter jam influxerunt.

4) Eos quoque teneri ad restitutionem, qui cum ex officio teneantur suffragium dare, ab illo abstinent; si talis omissio sit causa efficax damni gravis et injusti. Abstinentia enim esset de industria quæsita ad damnificandum.

279. Q. *Quid si nulla proprie dicta sanctio requiratur, sed tot suffragiis jam numerus sufficienter sit completus, uti evenit in apertis nominationibus? An seclusa omni conspiratione et simultanea suffragiorum collatione, qui suffragium suum tribuit, jam sufficientibus datis, teneatur nihilominus sicut ceteri ad restitutionem?*

R. Sunt qui affirmant: quia etiam ejus nomine iniqua deliberatio executioni mandatur; et iste se habet ut ille qui se adjungit curro, qui jam a duobus sufficienter trahitur: nunc revera trahitur a tribus. Sed probabilius negandum; nam quando suffragia jam irrevocabiliter data sunt sufficientia ad damnum, qui postea dat suum, non potest dici in damnum efficaciter influere utpote jam consummatum: esto quod de scandalo teneatur, si ejus suffragium notum fit. Ideo hic se adjungit curro jam ad metam suam ab aliis ducto, non ad illud ducendum.

280. Qui vero dubitat, an suum suffragium fuerit ex prioribus et necessariis ad damnum alicui inferendum, quod evenit si suffragia secreto data sint, verius docent ipsum teneri uti ceteros pro rata:

et si alii non restituant, in solidum; per illius enim suffragium jus alterius saltem deterius evasit ac incertum (*S. Alph.*, l. III, n. 566).

281. **Palpo.** Ille est qui laudando, plaudendo, injuriam exaggerando, tolerantiam exprobrando alterum impellit ad damnum proximo inferendum. Palpo, utpote efficax causa damni, ipsa lege civili tenetur illud reparare; nam sæpe quis magis laudibus et vituperationibus impellitur ad malum quam pravo consilio *(Cod. pœn.)*.

Neque necesse est ut palpo damnum intendat; sed sufficit, ut sciat se in damnum efficaciter influere *(S. Alph.*, l. III, n. 567).

282. **Receptator.** Seu recursum præstans, est *qui alteri securitatem aut commoditatem præbet, ut malum inferat, vel ne illatum reparet.* Receptator tenetur ad restitutionem; cum in damnum positive efficaciter influat. Hinc tenebitur ad damni compensationem, qui furta occultaverit aut emerit; nam hoc generatim idem est ac rapinas fovere. Item tenebuntur caupones, qui a filiisfamilias acceptant res a parentibus subreptas (*S. Alph.*, l. III, n. 568).

Attamen non teneretur ad restitutionem tanquam receptator qui post furtum juvat furem ad fugam capiendam, modo non influat in damna futura. Sicut nec qui furem et malefactorem domi tenet, qua amicum aut parentem, vel qui ratione officii furem recipit tantummodo, uti caupo apud quem ipse diversatur; vel defendit uti advocatus; id enim non est de crimine participare, sed humanitatis officia exercere. — Lege civili graviter in receptatores animadvertitur; et plura sapienter ad furta cavenda præscribuntur, tum artificibus circa res a privatis emptas, tum cauponibus quoad personas suspectas vel incognitas, quas hospitio excipiunt *(Cod. pœn.)*

283. **Participans damno.** Est *qui vel in præda, vel in actione damnificativa fit socius quoad damnum proximo irrogatum.* Fit socius *in præda*, si v. g., post furtum suscipiat partem de re furto ablata. *In actione damnificativa*, si in illam concurrat.

Participans in præda tenetur restituere quantum participavit. Participans in actione damnificativa tenetur ad restitutionem pro modo concursus; ideo aliquando etiam in solidum (*ex dictis* n. 266).

Qui concurrit ad damnum alterius, sed nonnisi ob metum gravis detrimenti, si damnum quod timet non concurrendo, est superioris ordinis, v. g. si timet mortem, mutilationem, etc., nisi furto gravi cooperetur, in mea sententia, neque peccat, neque tenetur de restitutione, quocumque modo cooperetur sive mediate sive immediate, quia habet supremam causam. Neque dominus potest esse rationabiliter invitus; cum illius bona necessaria evadant alteri ad se tuendum in re ordinis superioris (vid. *de cooperat.*, l. I, n. 925).

Si autem damnum non sit ordinis superioris, sed vel inferioris, uti si quis timeat verbera, nisi morti alterius cooperetur; vel ordinis æqualis, uti si timeat mortem si non concurrat ad mortem alterius,

aut ad ejus membrorum mutilationem; cum id sit intrinsece malum, concurrere non licet. Item neque licet concurrere si damnum timeat in bonis fortunæ, nisi cooperetur in furto; quia in causa ejusdem generis quisque legitime jus habet, ut sua bona possideat (1).

§ 3. — De cooperatoribus negativis, seu de muto, non obstante et non manifestante.

284. *Mutus* dicitur qui ante damnum tacet, et non monet; cum monere teneatur. *Non obstans* qui dum fit damnum, illud non impedit; cum teneatur impedire. *Non manifestans* qui post damnum, illud non denuntiat; cum teneatur denuntiare.

Mutus, non obstans, non manifestans tunc restituere tenentur, ait Angelicus, cum malum alterius vel ex pacto implicito aut explicito, vel ex officio vel ex stipendio tenentur impedire, et culpabiliter non impediunt; nam violant alterius jus strictum (2, 2, q. 62, a. 7). Hac quippe de causa conducti sunt, mercedem recipiunt ac officium sustinent, ut clament, obstent, manifestent. Sic Magistratus et Duces belli tenebuntur ad restitutionem damnorum, quæ a latronibus ac militibus ob culpabilem illorum negligentiam inferuntur (*S. Alph.*, l. II, n. 40; l. III, n. 573).

Ceterum observandum est non omne officium obligare sub restitutionis onere, saltem in foro conscientiæ; sed illud tantum, quod ex justitia ortum habet, et delictum vel quasi-delictum supponit. Quare parentes ad restitutionem non videntur per se teneri, si omittant filios corrigere; nam illorum officium ortum ducit a sola pietatis obligatione. Quamvis merito in foro externo puniantur, ut diligentiores se gerant in cura suorum (a. 1153).

CAPUT SECUNDUM

De circumstantiis restitutionis.

285. **De restitutionis ordine.** Restitutio generatim fieri debet domino rei, si certus sit et notus, nisi adsit gravis causa excusans; res enim clamat ad dominum. Diximus *generatim;* nam qui subduxit rem apud alium legitime depositam, locatam ved commodatam, non domino, sed ipsi possessori, si causa non obsit, est restituenda; hic enim habet jus illam penes se retinendi (2).

(1) Excipe nisi nimia sit inæqualitas, ut si furando parum de alienis possis servare te indemnem in magnis. Quo in casu teneris rei ablatæ valorem domino restituere; cum agatur de re in eodem genere, et æquivalenter possideas alienum (*S. Alph.*, l. II, n. 66. l. III, n. 571).

(2) Quoad restitutionem faciendam pro damnis regno seu reipublicæ certo il-

Ceterum ex lege civili: 1) Solutio bona fide facta illi, qui crediti titulum possidet, valida est, etsi postea possessor crediti evictionem patiatur (a. 1242).

2) Nulla est solutio facta creditori, qui ad eam recipiendam capax non est, ut est minor, interdictus; nisi debitor probaverit rem solutam in creditoris utilitatem versam fuisse, ut si inservierit ad necessarias impensas pro conservatione ejus fundi.

3) Solutio facta a debitore creditori suo contra quem a tertio fuit facta exceptio vel positum sequestrum, non tenet (a. 1246).

4) Debitor adigere nequit creditorem ad recipiendam per partes solutionem, seclusa conventione; licet debitum sit divisibile (a. 1237).

286. Q. 1. *Quibusnam sunt restituenda bona, quorum dominus post diligentem inquisitionem cognosci non possit?*

R. Si dominus incertus est in particulari, si nempe sciatur bona illa spectare ad tres aut quatuor, sed ignoretur ad quemnam præcise pertineant, bona inter tres vel quatuor illos dividenda erunt pro rata dubii.

Quod si res etiam in generali incerta est adeo ut ignoretur penitus illius dominus, tunc vel illa acquisita fuit *mala fide*, puta ex furto, aut usuris; vel *dubia fide*, ut si rem obtinueris suspensus, an tua revera esset necne; vel *bona fide*, ut si ab ignoto et transeunte mercatore decem ulnas panni accipias pro quinque.

Si 1, res illa est danda pauperibus aut locis piis; nemo enim commodum debet reportare ex sua iniquitate. Si 2, perseverante dubio post debitam inquisitionem, res illa partim tribuenda est pauperibus et partim retineri potest; cum enim par sit ratio, et par esse debet conditio. Si 3, videantur supra resoluto de rebus inventis n. 39 (*S. Alph.*, l. III, n. 589).

287. Q. 2. *Quisnam ordo inter cooperatores quoad restitutionem?*

R. Inter varios cooperantes ille tenetur primo loco restituere, qui rem alienam habet; cum ea semper clamet ad dominum. Neque obstat, si eam consumpserit; quia ex jure *pro possessore habetur qui dolo desiit possidere.* Quod si nemo rem alienam habeat, uti si ea incendio fuerit consumpta, tunc primo loco tenetur restituere *mandans;* quia ipse fuit princeps causa.

Secundo loco *executor*; quia est principalis, qui post mandantem damnum immediate attingit.

Tertio loco ceteræ *causæ positivæ*: consentiens, laudans, etc., habita ratione cooperationis. Quia tamen ad totum est cooperata, sunt qui quamlibet causam obligant ad totum damnum resarciendum, aliis deficientibus. Hæc de causis positivis.

latis, si ab ipso gubernio modus constitutus sit, nulla difficultas. Si nihil habeatur præstabilitum, alii dicunt restituendum tributorum præpositis; alii esse impendendum vel in pia opera, vel in pauperum levamen, ex præsumpta gubernii voluntate; vel etiam et potius in damnificatos ab illo. Apud nos bene potest restitui rei æræriæ officio (*Finanze*), vel publicanorum magistro (*Ministro delle finanze*), prout factum scio.

Ultimo veniunt *causæ negativæ*, sed in aliarum defectu; quia cum causa positiva sit potior in influxu, prima esse debet in restituendo. Porro inter causas negativas illa primitus tenetur, quæ magis damnum avertere tenebatur: sic custos specialis rei alicujus probabilius tenetur ante custodem generalem. Imo valde probabiliter unaquæque causa negativa tenetur ad totum in aliarum defectu; nam unaquæque totum damnum avertere tenebatur. Hic autem notandum:

1) Causa, quæ primo loco tenetur semper tenetur restituere, licet aliæ causæ subordinatæ restituerint, id est solutum in istas refundendo. Nam ipsa est causa prima: ceteræ autem non tenentur, nisi in illius defectu.

2) Si damnum passus illud principali damnificatori condonaverit, ceteræ causæ liberantur; quia principale deficit cum accessorio. Secus si condonatio fiat tantum minus principali; tunc hic solum liberatur (*S. Alph.*, l. III, n. 689).

288. Q. 3. *Quisnam ordo restitutionis servandus est quoad diversos creditores?*

R. Si debitor omnibus creditoribus satisfacere potest, nullus ordo necessario servandus, modo suo tempore omnibus solvat. Si vero nequeat omnibus satisfacere, creditores a creditoribus sunt distinguendi, quorum alii sunt *privilegiati*, qui ex lege civili privilegium habent debitum suum ante alios repetendi. Alii *hypothecarii*, qui in bonis debitorum oppignoratis jure potiuntur solutionem obtinendi post privilegiatos. Alii *communes* et simplices, qui nullo privilegio vel hypothecæ privilegio gaudent. Quæ distinctio obtinet etiam in conscientia, cum sit in bonum publicum, ut ait s. Antoninus cum Theologis communiter. Hoc posito dicimus:

Ante omnia in conscientia solvenda sunt debita privilegiata, etsi aliis debitis sint tempore posteriora; ita jure statutum est. Privilegia autem alia constituta sunt in omnibus mobilibus, ita ut de iis omnibus peti possit solutio: tales sunt impensæ judiciales et funeris, stipendia medicorum, famulorum, subministratio alimentorum a sex ultimis mensibus, etc. Alia constituuntur in quibusdam mobilibus tantum; alia in immobilibus; alia in universam substantiam, ita ut de universa solutio peti judicialiter possit (a. 1952, etc.).

Secundo loco solvendi sunt creditores hypothecarii, servato temporis ordine, nempe qui primo inscripti sunt in officio hypothecarum.

Tertio loco solvendi sunt creditores communes, dividendo bona inter illos juxta debitorum proportionem; nam cum debitor omnibus æqualiter sit obstrictus, per se iniquum foret omnia uni solvere, aliis posthabitis (1). Diximus *per se*; quoad praxim enim plura notanda quoad creditores communes:

(1) Et tunc qui accipit etiam in bona fide, tenetur pro rata restituere; secus retineret cum damno creditorum, qui saltem æquale jus habent in bona debitoris.

1) Creditores si priores sunt tempore, posterioribus posse præferri probabilius et communius affirmant cum S. Antonino, et d. Thoma. Nam regula *qui prior est in tempore, potior est in jure*, licet a lege civili pro solis hypothecariis assignata sit; attamen a jure canonico, ipsa ratione suadente, admittenda videtur pro omnibus.

2) Debita ex titulo oneroso, v. g., ex contractu venditionis, prius solvenda sunt debitis ex titulo gratuito, v. g., ex donatione, ut communiter docent, etiamsi hæc facta sit ab eo, qui quando donavit, impar non erat ad solvenda debita. Est enim axioma: *Nemo liberalis, nisi liberatus.* Hinc debita defuncti solvenda sunt ante vota et legata pia.

3) Communius et probabilius debita ex delicto v. g. furto, non sunt solvenda ante debita ex contractu, v. g. emptione. Nam commutativa justitia non respicit nisi id quod debitum est; et delictum pœnitentia deletur qua delictum, non restitutione.

4) Si certo debeas, sed dubitas cui debeas, regulariter teneris restituere pauperibus juxta præsumptam domini voluntatem. Sed an hoc debitum sit postponendum illis quorum domini certi sunt, alii probabiliter affirmant; neque enim pauperes jus strictum habent ut ipsis, domino incerto, restituatur. Alii satis item probabiliter docent omnia debita certa et incerta esse pro rata solvenda; nam creditores incerti æquales sunt in jure suo cum creditoribus certis; ideo tenet eorum interpretativa voluntas tribuendi propriam quotam pauperibus.

5) An creditor pauper præferri possit creditori diviti, probabiliter affirmant cum d. Thoma; quia obligatio restitutionis datur ad reparandum damnum proximi. Attamen alii probabilius negant, quia nullo jure hæc prælatio pauperibus tribuitur; quando enim agitur de justitia commutativa, omnium jus æquale est, utpote in re fundatum.

6) Si creditor in judicio petit, commune est licere ipsi prius totum persolvere, etsi tempore aliis creditoribus posterior sit: lex enim tale tribuit privilegium in obsequium publici judicii (a. 1970). Imo adhuc communissime et probabilius affirmant, si creditor sibi satisfieri petat extra judicium, modo ipsi tribuantur bona non aliunde obligata, id est quæ jam aliis non sint debita ratione privilegii vel hypothecæ, et modo absit fraus; jura enim favent vigilantibus, et non distinguunt in judicio, an extra (*S. Alph.*, l. III, n. 687, etc.).

Diximus: *modo absit fraus*; quæ tamen adesset, si publice jam declarata sit cessio bonorum; nam tunc debitor omni actione spoliatus existeret. Hinc creditores a lege jus habent impugnandi omnes actus, quos debitor egit in fraudem creditorum (a. 949).

Utique leges civiles statuunt generatim semel solutum non posse repeti in foro externo, sed non dicunt quod possit retineri (*S. Alph.*, l. III, n. 693; et *Scavini*, l. II, nn. 746, etc., ubi de ordine et restitutionis modo ex ipsa lege civili).

289. **De tempore restitutionis.** Jus naturale præcipit ut res aliena invito rationabiliter domino non retineas, et præceptum hoc semper urget; ideo quamprimum fieri potest sub gravi in re gravi fieri debet restitutio, nisi obstet gravis aliqua causa. Hinc nullimode absolvendus qui restitutionem semper differt de die in diem, tanto magis si non vult restituere nisi in morte.

Idque maxime currit de doloso detentore. Quod si ipse nequeat obligationi satisfacere pro toto, tenetur pro parte quam potest; utile enim per inutile non vitiatur. Item qui non potest commode restituere aperte, restituat occulte; qui nequit per se, faciat per alium. Attamen excusatur a mortali qui differt restitutionem ad breve tempus, si dominus nec grave damnum patiatur nec graviter censeatur invitus; Palaus spatium viginti dierum putat ordinarie tempus breve esse.

Ceterum probabilius et communius docent debitorem ex delicto teneri compensare omne damnum, item lucrum cessans ex dilatione proveniens, etsi habeat nunc justam causam differendi; quia licet justa dilatio posterior non sit causa damni, tamen revera causa fuit prima injusta acceptio (*S. Alph.*, l. III, n. 680 et 704).

290. Q. *Qui culpabiliter restitutionem differt ac negligit, præter peccatum habituale, committitne nova peccata actualia?*

R. Probabilius est, quod si voluntas retinendi non revocatur per contrariam voluntatem, unum tantum adest peccatum, licet per annum et amplius restitutio negligatur, quia in illa retentione nunquam retractata virtualiter permanet prima voluntas. Ideo sufficit si pœnitens confiteatur restitutionis omissionem, quin tempus exprimat, quo omissio perduravit.

Sed notandum: pœnitens ordinarie non est absolvendus ante restitutionem, si restitutio ipsi moraliter sit possibilis; quia cum restitutio sit res valde difficilis, pœnitens semel absolutus non amplius curat illam adimplere ex communi experientia. Attamen si prudens confessarius revera deprehendat ipsum debitorem sincere paratum esse ad restituendum quam primum, absolutionem poterit impertiri una vel altera vice; imo probabilissime admittit Lugo etiam pro tertia vice, modo tales occurrant circumstantiæ impellentes, ut ipse confessarius solo restituendi proposito debeat esse contentus (*S. Alph.*, l. III, n. 683; l. V, n. 40).

291. **Locus et impensæ pro restitutione.** Si agatur de solutione facienda ratione contractus, casu quo locus ad solvendum non fuerit a contrahentibus determinatus, solutio pretii fieri debet apud debitoris domicilium et ejus expensis. Si tamen agatur de re certa ac determinata, solutio fit eo in loco, ubi res ipsa invenitur (a. 1249).

Si restitutio facienda sit ab eo qui rem alterius bona fide possidet, ipsa fieri debet in loco, in quo res extat, et impensis domini; ipsa enim naturalis æquitas non patitur, ut possessor bonæ fidei absque

culpa sua damnum aliquod patiatur. Quando tamen primo adverti rem esse alienam, statim debet ejus dominum admonere, ut possit sibi consulere.

Si tandem agatur de possessore malæ fidei, restitutio facienda est in loco ubi dominus eam possedisset, si non fuisset ei subrepta, et expensis possessoris malæ fidei vel injusti damnificatoris, iis tantummodo deductis, quas fecisset dominus in ejus conservatione. Nam si ex una parte dominus ob alterius culpam jacturam pati non debet, ex alia neque locupletari de alienis.

292. Q. 1. *Quid si debitum per nuntium fidelem ad creditorem missum, alterius culpa vel casu perierit in translatione?*

R. Si res est restituenda a possessore bonæ fidei, illa perit domino; quia possessor bonæ fidei non est in culpa. Hinc qui in grege suo ovem alterius casu inveniat, et mittat per virum fidelem ad dominum, perit domino, si in translatione pereat.

Si autem agatur de debitore ex delicto (seu fure) an liberetur a nova restitutione, affirmant Palaus, Sotus, Ladesma. etc.; nam cum fur secreto (ne se prodat) rem mittit per virum fidelem, puta confessarium, non agit imprudenter neque contra rationabilem domini voluntatem, adeo ut debeat iterum restituere, si res pereat. Huic opinioni, ait S. Alphonsus, olim adhæsi; sed oppositum docet communis et tenenda sententia. Ratio quia debitor ex delicto tenetur efficaciter reddere dominum indemnem. Et quidem tenetur (ut certum est apud doctores) ad omne damnum etiam fortuitum, quod domino evenit ex sua injusta ablatione; quia ex jure *culpa præcedente casus etiam fortuitus imputatur.* Adde si res in manu furis periret, fatentibus omnibus, ipsi periret; ergo a pari ipsi perire debet in manibus nuncii, cum illius personam repræsentet (1).

Excipe: 1) Si dominus designaverit nuntium, per quem res mittenda erat; tunc nuntius gereret personam creditoris. 2) Si nuntius a judice fuerit delegatus; judex enim creditoris causam tuetur ac vestit. 3) Si creditor debitori libertatem tribuerit eligendi nuntium, et nuntius prudens ac fidelis fuerit electus.

293. Q. 2. *Cum quo damno debet injustus damnificator restituere?*

R. Damnum hic est pensandum comparative ad subjectum; nam fieri potest, ut damnum decem libellarum respectu debitoris inopis sit longe majus, quam damnum libellarum centum respectu creditoris opulenti, et contra. Quo posito, sententia communissima et pro-

(1) « Olim (*Concludit S. Alphonsus*, l. III, n. 754) primam sententiam vere probabilem censebam; sed ex rationibus mox allatis melius postea perpensis, de illius probabilitate valde dubito. At quia Lessius et Sporer cum Tamburini non audent primam opinionem damnare, nec ipso audeo. » Non audet utique hanc damnare, sed neque docet ipsam solida probabilitate pollere; imo absolute dicit contrariam esse tenendam.

babilior negat damnificatorem teneri ad restitutionem cum quocunque sui damno etiam gravissimo; esset enim contra æquitatem. Neque dominus id potest velle, quin sit irrationabilis.

Pro certo iccirco dico damnificatorem hujusmodi teneri ad restitutionem cum damno simili: imo Lugo, si agatur de re magni momenti, obligat furem ad restituendum cum damno duplo majori, ut si ad restituendum tria debeat expendere sex; cum enim sit in culpa, merito illum excessum sustinere debet, ut dominum indemnem faciat. At si restituere nequeat, nisi cum sumptibus longe majoribus, et nequeat ope cambii pretium transmittere, vel rem conservare domino aut ejus hæredibus, in probabiliori saltem sententia, sufficit, ut tribuat pauperibus; tunc enim restitutio habetur moraliter impossibilis (*S. Alph.*, l. III, n. 598).

294. Q. 3. *An valeat restitutio debiti si fiat per simulatam donationem, ad furtum v. g. tegendum?*

R. Communius ac probabilius affirmant; quia non requiritur ad veram solutionem, ut debitor externe fateatur se debitum extinguere. Attamen si creditor tunc gratitudine motus et aliquid ipse donet, non est acceptandum; quia id non fit spontanee; cum procedat ex opinione obligationis gratitudinis, quæ non subsistit.

295. Q. 4. *An debitor si immemor debiti donet creditori quod ei debet ex justitia a restitutione excusetur?*

R. Communis sententia affirmat: 1) Si obligatio restitutionis oriatur a præcepto ecclesiastico, ut si beneficiatus Horas culpabiliter omittat, et postea eleemosynas elargiatur immemor suæ obligationis; nam totum posuit, quod erat in præcepto, nempe *non faciendi fructus suos*. 2) Si agatur de debitis incertis, vel si creditor probabiliter præsumatur libenter debita remissurus, si id sciret; etenim non esset positive invitus.

Hisce exceptis, utrum liberetur a restitutione debitor, communius ac valde probabiliter alii negant, quia non potest una solutione satisfieri duabus obligationibus, uni ex justitia, alteri ex titulo gratuito. Sed alii affirmant quorum sententia satis est probabilis; quia censetur quisque, cum dat bona sua, velle potius satisfacere obligationi justitiæ, quam liberalitati (*S. Alph.*, l. III, n. 700; l. I, n. 33).

CAPUT TERTIUM

De causis a restitutione excusantibus.

Causæ excusantes a restitutione aliæ sunt temporaneæ, quæ excusant ad tempus; aliæ perpetuæ quæ penitus obligationem extinguunt.

296. Q. 1. *Quæ causæ temporaneæ excusant a restitutione?*

R. Tres numerantur: impotentia, damnum et cessio.

I. **Impotentia.** Neque tantum *physica*, videlicet absoluta impossibilitas, quæ habetur in necessitate extrema debitoris vel suorum, id est uxoris et proximorum consanguineorum. Sed etiam *moralis*, si nempe absque magna difficultate restitui non possit; hæc enim in moralibus idem est ac si esset omnino impossibilis. Qua in re com-

mune est, debitorem non teneri ad restitutionem cum jactura bonorum superioris ordinis: ideo regulariter nemo restituere debet bona fortunæ cum detrimento suæ famæ. Item a restitutione bonorum fortunæ liberat tum jactura animæ suæ vel suorum, v. g., periculum desperationis, vel ne filii dent operam latrociniis; tum jactura status juste acquisiti, adeo ut nemo teneatur vendere instrumenta suæ artis, quibus necessaria comparat ad sustentationem, aut si ideo magnum damnum subeant.

Idem est si civis primarius debeat obire artem mechanicam sibi insuetam; vel si nobilis nequeat restituere, nisi se privet omnino famulis, equis, et si inde magnam admirationem excitet in ejus dedecus. Nam pertinet ad bonum commune proprii status conservatio. Id tamen intelligitur, modo creditori æquale damnum ideo non sit obventurum. Insuper ipsi tenerentur studere parsimoniæ, minuendo famulos, mensam, vestitum, etc., ut debita saltem paulatim solvant; neque enim decentia status consistit in indivisibili (*S. Alphonsus*, l. III, n. 703 et 762).

II. **Damnum** grave creditoris, si prævideatur eidem obventurum in restitutionis hypothesi, v. g., si petat pecuniam mutuo datam, ut ea utatur ad peccandum. Tunc dominus non potest esse rationabiliter invitus, si debitor ei differat restitutionem. Aliter tamen dicendum, si restitutionis denegatio non serviat ad culpam impediendam; quia aliam pecuniam habet; vel si absolute petat minando; vel si damnum proportionate grave debitori immineat, nam caritas cum tanto incommodo non obligat.

Excusat item grave damnum reipublicæ, cum sit damnum publicum, ut si pecunia dominus uti velit ad conspirandum. Item damnum tertii: unde quando dominus re in tertii damnum est abusurus, tu teneris ex justitia denegare illam, si sine tuo damno saltem æquali, id possis. Nam tertius jus habet, ne quis in sui damnum cooperetur (*S. Alph.*, l. III, n. 571 et 697).

III. **Cessio** bonorum. Est quando debitor debitis suis solvendis factus impar, bona omnia ac credita suis creditoribus cedit. Cessio duplex est: una *voluntaria*, quam omnes creditores libere acceptant; altera *judicialis*, quam lex ipsa debitori bonæ fidei ac infelici tribuit. Sed in omni casu manet semper obligatio præstandi integram solutionem, si ad pinguiorem fortunam debitor venerit (nisi creditores debitorem liberent ab ulteriori solutione). Leges ipsæ civiles concedentes illam bonorum cessionem, non intendunt creditores jure suo privare, sed tantum debitori privilegium impertiri, ne queat ob debita, quibus solvendis est impar, in carcerem detrudi.

Qui autem bona sua cedit, attento jure naturæ, potest sibi aliquid clam retinere, si certo videat, quod pars sibi adsignanda insufficiens sit sui suorumque necessitatibus; et si iis omnino indigeat, potest

judici interroganti respondere, se non habere, quod nempe teneatur cedere. Verum in hac re caute procedendum; quia plerumque bonorum cessores suas necessitates plus nimium exaggerant, nunquam contenti (*S. Alph.*, l. III, n. 669 et 158).

297. Q. 2. *Quæ causæ perpetuæ excusant a restitutione?*

R. Sunt remissio creditoris, præscriptio, compensatio et compositio.

I. **Remissio** creditoris, si tamen non extorta, neque aliqua lege prohibita (sic prohibita est Canonicis condonatio amissarum distributionum facta absentibus). Cum enim creditor sit dominus rei suæ et liberam habeat rerum suarum administrationem, ut supponitur, potest eam alteri donare. Ceterum pignoris restitutio non satis est ad præsumendam remissionem ex lege civili (a. 1280).

Remissio etiam tacita valet; nam ex juris regula *taciti et expressi consensus eadem ferme est vis atque conditio.* Imo etiam certo præsumpta remissio liberat, ut satis communiter docent cum Angelico: *Quid enim dolo facit, qui putat dominum consensurum fuisse?* Hinc dominus ob levia furtula servum expellens eidem remittere censetur omnem obligationem, eo quod nihil petat (*S. Alph.*, l. III, n. 706).

II. **Præscriptio.** Si tamen debitis conditionibus vestita. Hæc autem pro debitis regulariter non completur, nisi spatio annorum triginta; et vix obtinere potest quoad ipsum qui immediate debitum contraxit, ob defectum bonæ fidei (*vid. de præscrip.* n. 80).

III. **Compensatio.** Alia est *impropria*: et est recuperatio crediti, inscio debitore, facta. Evenit quando tantum auferimus de bonis debitoris, quantum satis est ad recuperandum quod nobis debitum est. Hæc licita est, si creditum sit certum et liquidum. Attamen præstat ut hoc medio non utamur, nisi quando creditum nequeat recuperari neque via juris, neque alio modo sine notabili damno et molestia; nam bono publico expedit, ut nemo sibi jus dicat. Id tamen omittere est tantum veniale; quia defectus non esset nisi in modo. Item curandum, ut aliquo modo debitor, si fieri potest, moneatur de debiti sui extinctione, ne vivat in conscientia erronea; ideo cum res sit plena periculi et hallucinationis, bonum erit, si nunquam fiat sine consilio (*S. Alph.*, l. III, n. 521).

Alia est *propria* seu legalis, quæ nempe in contractibus obtinet, et definitur: *Debiti et crediti inter se invicem contributio;* evenit quando duo debita mutua compensatione extinguuntur. Hæc non tantum est licita, sed expedit; sic enim inanes circuli evitantur in rerum translatione. Et probatur lege civili, quæ statuit compensationem ipso facto, sub datis conditionibus, obtinere, insciis quoque debitoribus, usque ad concurrentem quantitatem utriusque debiti, quod sit ejusdem speciei, æque exigibilis ac liquidi (a. 1285).

Compensatio impropria liberat debitorem a restitutione sicut propria; non tamen a peccato si sit in mora culpabili restituendi; cum restitutio clam facta sit, ipso nesciente.

IV. **Compositio.** Est quando Pontifex suprema qua pollet auctoritate in commune fidelium bonum, ita rem componit, ut unam partem debiti impendat in pias causas, aliam condonans ipsi debitori; supplendo tamen de thesauro Ecclesiæ utilitatem quæ domino obvenerit, si totum debitum in eleemosynam datum fuisset.

Ut compositio legitima sit et liberet debitorem in foro conscientiæ requiritur: 1) Ut bonorum domini post adhibitam debitam diligentiam incerti remaneant (secus ipsi nequeunt absque eorum consensu expoliari); id evenit in damnis illatis, v. g. huc illuc per campos discurrendo, venando, merces pluribus minutim vendendo. Non tamen obtinet, si quis ignoret quisnam ipsi dederit eleemosynas missarum; nam absolute ipse determinari potest, missas pro creditore applicando. 2) Ut adsit causa v. g. si debitor sit pauper; secus esset illicita compositio in rebus ecclesiasticis, et in aliis etiam invalida: quia in primo casu Papa dispensat in lege propria, non in secundo casu (1).

298. Q. 1. *An debitor restituere teneatur si versetur in eadem necessitate sive gravi sive extrema cum ipso creditore?*

R. Si creditor jam reperiatur in gravi necessitate, et debitor restituendo in eandem decidat, restitutio fieri debet, quia in pari casu melior est conditio creditoris. Si vero uterque jam sit in gravissima necessitate, probabilius non tenetur debitor ad restitutionem; quia secus caderet in extremam longe graviorem. Item est dicendum probabilius si uterque jam sit in extrema necessitate; nam tunc omnia sunt communia (*S. Alph.*, l. III, n. 701).

299. Q. 2. *An restituere debet qui alienam rem arripuit et comsumpsit in extrema necessitate?*

R. *Affirm.* Si habeat alibi bona propria; tunc enim non erat absolute pauper. Item est si habeat probabilem spem habendi; tunc per mutuum sibi sufficienter providere poterat. In aliis casibus probabilius negative, quia tunc rem alienam suam fecit, cum in extremis omnia bona evadant communia (*S. Alph.*, l. III, n. 520) (2).

(1) Episcopus verius hac facultate non gaudet cum sit actus supremæ potestatis. Hæc tamen compositio fieri potest per Bullam Cruciatæ pro iis quibus illa concessa est vel communicata. Item obtineri potest a S. Pœnitentiaria, quæ ex Bulla *Pastor bonus* habet ut possit remittere partem de male ablatis vel retentis, si dominus sit incertus, casus occultus et delinquens pauper, reliquum erogando in pauperes, vel pia opera, in locis si fieri potest, ubi illa ablata sunt.

Si facta compositione dominus certus compareat, alii contendunt ipsi restituendum in quo debitor factus est ditior; nam non præsumitur Pontifex dominum expoliare rebus suis. Sed alii negant; quia Pontifex ut administator bonorum temporalium, quatenus spectat ad bonum animarum, transfert dominium per compositionem propter bonum publicum (*S. Alph.*, l. III, n. 592).

(2) Et idem dicunt de necessitate proxima extremæ, aut illi æquivalenti; cum in moralibus parvi non habeatur æstimatio. Talis esset necessitas illius, qui est in probabili periculo amittendi membrum aliquod principale, aut aliquem sensum, puta oculum; vel incidendi in perpetuam captivitatem.

Id autem quod licitum est auferre pro propria, licet quoque pro necessitate

300. Q. 3. *An possit famulis permitti, ut sibi occulte compensent de bonis domini, si non satis sibi tribui contendant?*

R. Negandum est generatim loquendo; nam hoc semel admisso, furta passim inducerentur. Unde Innocentius XI damnavit propositionem: *Famuli et famulæ domesticæ possunt occulte ab heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt.* Quare non facile famuli audiantur, cum fere semper soleant conqueri. Attamen Salmanticenses Pontificis condemnationem explicantes docent:

1) Famulus, artifex, operarius, agricola, non potest quidem sibi occulte compensare, si absque necessitate libere convenerit cum domino de stipendio minori; tunc dominus illi dicere potest: *Nonne ex denario convenisti mecum?* Potest tamen, si ex necessitate (ad levandam miseriam) convenire debuerit de salario quod absolute injustum sit; nam nemo intendit obligare contra justitiam.

2) Famulus si ex sui electione operas augeat, nihil potest sibi compensare; etenim censetur id agere ad domini benevolentiam conciliandam. Si vero operas augeat ex domini voluntate expressa vel tacita, compensatio erit concedenda; quia *dignus est operarius mercede sua* (*S. Alph.*, l. III, n. 522).

DISPUTATIO SECUNDA

De Restitutione in specie.

CAPUT PRIMUM

De læsione in bonis animæ et corporis.

301. **Læsio in bonis animæ et corporis.** Qui alterum vi, fraude aut dolo læsit in bonis animæ ordinis supernaturalis, v. g., illum inducendo ad peccatum, vel avocando a virtute, vel imbuendo falsa doctrina, tenetur ex justitia vim, fraudem et dolum auferre, eumque in pristinam libertatem restituere et omnia damna resarcire inde secuta; cum istorum fuerit causa positiva, efficax et injusta. Hinc qui pravos libros propagarunt contra fidem vel bonos mores, eos quantum possunt colligere tenentur et publice reprobare, ne ulterius damnum voluntarie afferant.

suorum, nempe uxoris, parentum et filiorum. Quidam addunt fratres et sorores, si adhuc isti sint in tenera ætate, et sibi aliter providere nequeant (*S. Alph.*, l. II, n. 31; l. III, nn. 520, 701).

Qui vero mero consilio ac suasione alium ad peccatum induxit, ex justitia ad nihil tenetur erga inductum; nam tunc qui peccat, peccat sciens ac volens; scienti autem et volenti non fit injuria. Sed tenetur ex caritate, quoad potest, conversionem seducti procurare; ipsa enim naturalis æquitas exigit, ut auctor mali illud reparare nitatur suadendo saltem ac monendo.

302. **Læsio in bonis naturalibus.** Qui alium læsit in bonis animæ naturalibus, puta si alium veneno vel alio quovis medio efficaci privavit memoria, ingenio vel usu rationis, tenetur ex justitia reparare tum damnum personale, eum nempe a morbo curare quoad potest; tum reale, quod inde secutum est, ut est amissio officii, etc. judicio prudentum.

Item si quis officium susceperit alios edocendi artem, scientiam aut disciplinam aliquam, si id susceperit absque sufficienti peritia, vel negligenter impleverit non tantum prætium acceptum restituere tenebitur pro ratione ignorantiæ aut negligentiæ: sed etiam damnum, quod intulit male docendo, quoad potest reparare.

303. **Obligatio homicidæ.** Homicida (vel mutilator) ipsorumque hæredes tenentur ad compensanda omnia damna temporalia ex homicidio vel mutilatione directe secuta; fuerunt enim eorum causa injusta et efficax. Hinc compensare debet expensas in medicinis peractas ad vulnus curandum, et lucra, quæ per occisionem cessaverint, non quidem in totum, ut si jam de facto ea fuissent acquisita (potuisset enim occisus multipliciter impediri), sed pro majori vel minori spe eadem acquirendi juxta viri prudentis æstimationem. Nihil vero tenetur restituere pro expensis funeris; cum ipsæ aliquando faciendæ essent: excipe si ob occasionem necis illatæ (v. g. extra patriam) oportuerit eas fieri majoris (*S. Alph.*, l. III, n. 363).

Item probabilius nihil restituere debent secundum rigorem præcise pro vita, membro; quia hæc non sunt pecunia æstimabilia, etsi æquum sit ut confessarius pro pœnitentia vel ex æquitate aliquid læso vel ejus hæredibus (maxime si indigeant) tribuendum imponat (*S. Alph.*, l. III, n. 627).

Ad homicidii autem (vel mutilationis) imputationem requiritur in foro conscientiæ, ut opus sit non tantum illicitum et periculosum; sed ita frequenter periculosum, ut ex eo communiter soleat mors vel mutilatio evenire. Diximus in *foro conscientiæ*, in foro enim civili punitur etiam qui ex inadvertentia id agit, ex quo homicidium sequatur (*Cod. Pœn.*)

304. Q. 1. *Quibusnam restitutio facienda est ex mutilatione, vel homicidio?*

R. Ipsi læso: qui si mortuus sit, restitutio fieri debet qui defuncto sunt proxime conjuncti, nempe descendentibus, ascendentibus

et uxori. Tenetur autem injustus homicida compensare damnum emergens et lucrum cessans non solum quod cum occisi vita cessavit; sed etiam quod cessavit post ejus mortem, juxta tempus quo defunctus verosimiliter fuisset vitam suam acturus, attenta ejus ætate, valetudine aliisque circumstantiis. Ratio, quia isti unam personam constituunt cum occiso, atque in illius jura succedunt.

Si tamen uxor post occisum maritum æque commode nubat, aut si quis ea occasione sponte ipsi succurrat, recte dicit Croix, quod non est opus aliquid illi pro damnis futuris restituere: quia reipsa non remanet damnificata. Idem est dicendum de filiis, aliisque hæredibus necessariis, si qui sunt (*S. Alph.*, l. III, n. 639).

Loquendo autem de aliis hæredibus qui necessarii non sunt, ut sunt fratres, ceterique consanguinei, tenetur quidem homicida ipsis restituere damnum jam bonis occisi irrogatum per occisionem, et lucrum quod amisit ipse vulneratus tempore quo vixit; nam moriendo transmisit ipsa lege ad illos (aliis supra memoratis hæredibus deficientibus) omnia sua jura jam acquisita. Sed non tenetur restituere lucrum quod cessavit a tempore mortis; istud enim non erat debitum reale cum defuncto ipso contractum, sed personale fundatum in industria futura personæ occisæ; in illud ergo nullum ipsis competit jus, cum non censeantur una persona cum defuncto. Item probabilius neque tenetur iis restituere quæ occisus si viveret, erat probabiliter daturus, licet homicida hæc damna præviderit, si ea directe non intenderit (*S. Alph.*, l. III, n. 681).

305. Q. 2. *Quid si læsus omnia ante mortem lædenti remiserit?*

R. Si remisit dumtaxat injuriam (ut plurimum fieri solet), adhuc viget obligatio compensandi damna: nam hæc duo non sunt necessario connexa, injuriam dimittere, et condonare damna; primum præcipit caritas; secundum pietas aliquando prohibet, ut si læsus relinquat indigentes propinquos.

Quod si læsus revera remisit omnia damna inde obvenientia, lædens ad nihil tenetur erga hæredes; isti enim quidquid acquirunt, non acquirunt nisi per ipsam voluntatem defuncti. Neque dicas patrem teneri alere uxorem et filios, ideo saltem condonationem quoad illos invalidam esse. Etenim pater ad id ex pietate tantum, non ex justitia tenetur (*S. Alph.*, l. III, n. 630 et 705).

306. Q. 3. *An homicida teneatur restituere creditoribus occisi?*

R. Sunt qui absolute affirmant, cum bona ab occiso relicta non sufficiunt, saltem si damnum præviderit; quia creditores jus habebant in debitorem, et eo per mortem scienter et inique expoliati sunt; qui ergo fuit causa mortis, fuit etiam causa damni. Verum negant probabilius, quamvis creditorum damna præviderit, modo ea non intenderit; quia actio occisionis non est directe contra illos, et hæc est etiam fori externi praxis, quæ homicidam ad id non obligat.

Qui tamen hominem interficit animo nocendi directe creditoribus vel aliis, recte dicunt communius et probabilius ipsum peccare contra justitiam erga illos; nam tunc læsio fit ex proposito injusta, et efficaciter damnificativa (*S. Alph.*, l. III, n. 133).

307. Q. *Quid si homicidium imputetur innocenti?*

R. Si homicida non prævidit suum homicidium imputandum esse innocenti, ad nihil tenetur etsi innocens condemnetur. Neque tenetur se prodere ut innocentem liberet; nam damnum pendet ab aliorum falso judicio.

Imo si id prævidit, adhuc probabilius docent occisorem ad nihil teneri; nam semper verum est quod damnum evenit non per se, bene vero ex errore aliorum, licet error iste prævideatur. Homicidium nempe est utique causa occasionalis imputationis; non vero efficiens causa damni.

Imo probabilius centra Lugo contendunt adhuc homicidam ad nihil teneri, si ab eo talis error non solum prævideatur, sed etiam intendatur, nam sola intentio prava non necessario causat damnum, et ideo ex tali malo animo tota imputatio homicidii in talem personam non necessario sequitur; sed imputatio pendet ex judicio aliorum putantium, ob extrinsecas ac labiles conjecturas, ipsum fuisse homicidam. Excipe nisi ideo præcise aliquid ipse faciat, unde alii naturaliter id colligant; v. g., si vestibus alterius indutus occidat (*S. Alph.*, l. III, n. 636).

308. **Malefactorum occisio.** Licita est, prout patet ex Scriptura: *Maleficos non patieris vivere*, ait Dominus (Exod. 22). Quod firmat praxis et universalis omnium sensus. Ait autem Angelicus: *Occidere malefactorem licitum est in quantum ordinatur ad salutem totius communitatis; et ideo ad illum solum pertinet, cui committitur cura communitatis conservandæ* (2, 2, q. 64, a. 3).

Nomine autem *publicæ auctoritatis* intelligitur quae societati politicae nulli subordinatæ præest; nam supremum jus nonnisi supremæ auctoritati convenit. Hinc qui præsunt aliis communitatibus etsi numerosis, sibi subjectos corrigere possunt poenis ordinariis præservativis; non pure vindicativis exterminantibus, ut est mutilare, occidere; quæ nempe damnum irreparabile inferunt. Hinc privato non licet tyrannum occidere; numquam enim licet occidere hominem privata auctoritate (*S. Alph.*, l. III, n. 376; *plura apud Scavini de revolutione et poena mortis* l. I, n. 360, l. II, n. 759).

309. **Innocentis occisio.** Non licet directe occidere innocentem neque auctoritate publica ob quodcumque bonum; est enim intrinsece malum et divina lege prohibitum ex illo Exod. 23: *Insontem et justum non occides.* Dictum est directe, ubi enim justa adest causa, fas est indirecte aliquid agere ex quo præter agentis intentionem mors innocentis sequatur. Hæc tamen causa debet esse maximi momenti (*S. Alph.*, l. III, n. 393).

Resolve: 1) Non licet occidere lethaliter vulneratos ne diutius patiantur, nec rabidos ne aliis noceant, dummodo ab aliis nocendo cohiberi possint; non enim sunt facienda mala ad obtinendum bonum.

2) Si tyrannus minetur urbis excidium, nisi innocens occidatur, non licebit quidem illum directe interficere, cum non sit nisi pars moralis reipublicæ, a qua non accipit esse et vivere, ut accipit membrum corporis a corpore. At in probabiliori sententia, poterit publica auctoritas illum cogere, ut se ad tyrannum conferat: et ubi nolit, etiam tradere; nam eo ipso quod renuit, evadit reipublicæ noxius, cum quisque ex caritate et justitia legali teneatur vitam exponere pro republica. Traditio autem est tantum indirecte occisiva; cum non ex traditione, sed ex mala tyranni voluntate directe eveniat occisio.

3) Aliud dicunt, si tyrannus puellam ad stuprandum peteret, vel Libros sacros ad eos ad contemptum comburendos; quia in priori casu puellam proximo periculo peccati exponeret, in altero casu videntur in Dei contemptum sacri Libri postulari. *Dens.*

Art. 1. — De bello, suicidio, mutilatione, duello et abortu.

310. **Bellum.** Bellum a suprema potestate licite indicitur, si illud inferendi adsit causa omnino gravis; cum enim e bello tot mala et corpori et animæ proveniant, illud nonnisi in extremis tentandum est.

Qui propterea bellum injustum indicunt, tenentur in solidum de damno per exercitum illato; cum sint causæ principales. Milites autem in bello evidenter injusto tenentur singuli de damnis quæ per actionem privatam (id est non qua milites) privatis intulerint. Et singuli pro rata de damnis a toto exercitu illatis, et unus etiam in defectu alterius; cum omnes agant simul conspirando, nisi ex gravi metu ad belligerandum coacti fuerint (*S. Alph.*, l. III, n. 404).

311. Q. *Ad quid tenentur Duces exercitus?*

R. Duces tenentur sub gravi curare, ut milites præcepta Dei et Ecclesiæ (quoad potest) observent: sunt enim sub eorum cura; neque qua milites desinunt esse christiani. Item præcavere, ne populis scandalo sint vel damno; ideo debent illis stipendia persolvere, alioquin tenerentur compensare damna et militibus et aliis, qui a militibus damnificati sunt. Qua de re peccant duces, tribuni, centuriones aliique officiales et tenentur ad restitutionem:

1) Si pauciores habeant milites, quam exhibent in stipendiorum solutione. Vel si dent militibus cibum vel potum corruptum, ex quo morbi oriantur. — 2) Quando stipendium militibus debitum subtrahunt, et permittunt, ut isti ab innocentibus extorqueant, etc.

V. *Scavini*, l. IV, Append. 39, ubi de bello, militia, militibus, vexillis, arbitratu internationali et clerico milite, et parochi cura quoad milites ac cappellano militiæ, etc.

312. **Desertores.** Peccant, et tenentur sub gravi ad castra redire ex obedientia seu legali justitia. Imo si a principe stipendio conducti sunt, ad id tenentur etiam ex justitia; nisi bellum sit certo injustum, vel si media necessaria ad vitam ei non suppeditentur, vel si redeundo gravissimis pœnis essent plectendi; nemo enim videtur ultro teneri iisdem se subjicere.

Si bellum sit certo injustum (quod tamen in praxi non ita facile judicari potest), quam citius sub gravi est deserendum, ne cooperatur malo gravissimo; nam tot vitas obtruncat. *Interim tamen*, ait Sporer, *quandiu milites ex bello sine gravi incommodo et periculo recedere nequeunt.... excusantur quidem a culpa, et præstare tenentur quæ juste præstari possunt, ut vigilias servare, stationem tenere, fodere, etc. Abstinere autem debent, quantum sine periculo æquali possunt, ab omni injusto damno ex injustitia belli proveniente, v. g. occisione, incendio, spoliatione, explodendo in aera; ita nimirum, ut totam partem defensivam sui principis teneant, non autem offensivam.* Ceterum etsi belli injustitia sit manifesta; attamen in praxi raro præstat milites in bona fide de illa monere.

313. Q. *Quid de iis qui sorte designati a militia se subtrahunt?*

R. Conscripti, qui ut a militia se subtrahant, pecunia, seductione magistratus vel medicos corrumpunt graviter peccant, cum illos positive inducant ad proprii officii infractionem (nisi ipsi sint in jure se eximendi; et pecuniam tribuant, ut sibi fiat jus). — Item peccant si ideo in se sæviant, ut inhabiles evadant; tum in seipsos se mutilando sine causa, tum contra justitiam legalem gubernio non obediendo, ac ideo gravissime puniuntur: non tamen videntur teneri ad restitutionem, quia non efficaciter influunt in alios vocandos suo loco, ut docent alii contra alios.

Quidquid sit, in praxi non præstat illico monere juvenes neque de restitutione; tum quia hodie cum omnes militare cogantur, non unus pro alio vocatur; tum quia generatim putant id sibi licere, et raro moniti obtemperarent; relinquendi ergo sunt in illorum bona fide. Gousset, Lyonnet, Gury, etc.

314. **Suicidium**. Absque divina auctoritate nefas est seipsum directe interficere. Id repugnat (ut notat Angelicus) caritati erga seipsum, et est graviter injuriosum tam Deo, qui solus est directus et absolutus dominus vitæ humanæ; quam societati et reipublicæ, quæ injuste per suicidium privatur sua parte, seu cive. Et prohibetur generali illo præcepto: *non occides. Neque enim*, ait Augustinus, *qui se occidit, aliud quam hominem occidit (S. Alph.*, l. III, nn. 366, 375 et *Scavini*, l. II, n. 762).

Rituale privat suicidam sepultura ecclesiastica: porro ad dubium: « Utrum liceat ecclesiasticam sepulturam dare suicidis, aut solemnes exequias cum missa pro iisdem celebrare? S. Officii C. 16 mai. 1866 decrevit: *Quod moneantur parochi et missionarii ut in singulis casibus quibus præsens dubium refertur, recurrant, quoad fieri possit ad Ordinarium. Quod regula est, non licere dare ecclesiasticam sepulturam seipsos occidentibus ob desperationem vel iracundiam (non tamen si ex insania id accidat), nisi ante mortem signa dederint pœnitentiæ. Quod præterea quando certo constat vel de iracundia vel de desperatione, negari debet ecclesiastica sepultura, et vitari debent pompæ et solemnitates exequiarum. Quando autem certo constet de insania, datur ecclesiastica sepultura cum solemnitatibus exequiarum. Quando tamen dubium superest, utrum mortem quis sibi dederit per desperationem an per insaniam, dari potest ecclesiastica sepultura; vitatis tamen pompis et solemnitatibus exequiarum* » De sepultura Viv. t. I, n. 531).

315. **Mutilatio sui.** Non licet se ipsum mutilare, nisi ad conservationem totius corporis sit necessarium (idque etiamsi fiat ad tuendam castitatem); solus enim Deus est vitæ humanæ dominus absolutus; homo non habet, nisi convenientem usum.

Dictum est: 1) *Nisi ad conservationem totius corporis sit necessarium;* cum enim pars ordinetur ad totum, poterit membrum resecari, quando aliter toti corpori subveniri nequit. Hinc licet probabilius sibi abscindere manum catena ligatam ad fugiendum incendium; 2) *Etiamsi fiat ad tuendam castitatem*; quia hoc remedium non est absolute necessarium, cum saluti spirituali semper possit aliter subveniri. Imo neque utile, uti docent Basilius, Chrysostomus et Augustinus, cum potius tentatio inde fiat vividior; privatio enim generat appetitum.

Ex quo patet quid sentiendum de puerorum eviratione ad vocem conservandam, licet consentiant pueri et absit periculum mortis. Id non pauci permittunt ex consuetudine, et bono quod pueris obvenit: *Sed vicit apud plerosque* (ait Benedictus XIV, *de Syn.*, l. II, c. 7), *et facta est communior opinio negans.* Nam conservatio vocis non est bonum tanti momenti ut liceat quod tantopere natura reprobat. (*S. Alph.*, l. III, *n.* 374).

316. Q. 1. *Quibus mediis tenetur homo vitam sibi servare?*

R. Tenetur mediis ordinariis; qui enim tenetur ad finem, tenetur etiam ad media quæ sunt facilia. Sed non tenetur ad extraordinaria, nempe quoties remedium durissimum est; vel pudori valde repugnans: nisi ejus vita bono communi sit omnino conducens.

Hinc non tenetur quis abscissione cruris, vel alia ejusdem generis operatione dolores nimis atroces afferente, vitam sibi servare; cum id sit extra communes vires positum: eo in casu in communi æstimatione censetur justa de causa mortem tantummodo permittere. Item puella cancro, aliove morbo, in verendis laborans, non tenetur admittere chirurgi inspectionem quamvis licite possit; quia plerunque ab hoc abhorrent fœminæ non minus quam a morte (*S. Alph.*, l. III, n. 372).

317. Q. 2. *Quid de vigiliis, macerationibus, aliisque pœnis, quibus indulgere solent christianæ perfectionis studiosi?*

R. Pœnitentiæ istæ licitæ sunt, si exerceantur consilio prudentis confessarii, ad corpus in servitutem animæ redigendum, quamvis per aliquot annos vita brevior efficiatur. Et sane si licet fabrisferrariis vitam sibi minuere laborando quotidie corpore prope ignem, a quo non potest non notabiliter consummari humidum illud naturale, quo tam indiget vita hominis: si licet studiosis sanitatem sibi labefactare ad scientias addiscendas; si licet militibus exponere vitam tot ærumnis et mortis etiam periculis ob bonum temporale; cur non licebit religiosæ perfectionis amatoribus austeritates corporales moderate am-

plecti, ut rebellem carnem in servitutem redigere valeant, id est ob bonum animæ? Aliud profecto est procurare directe vitæ imminutionem et aliud illam permittere ob justam causam (*S. Alph.*, l. III, n. 371; et *Scavini* l. II, nn. 763 etc. ubi plura ad praxim).

318. **Duellum.** Duellum definitur: *Pugna inter duos vel paucos ex condicto inita, designatis loco et tempore, cum periculo occisionis, mutilationis, vel vulneris.*

Dicitur: *Ex condicto inita*, id est ex conventione prius facta pugnandi; et ideo additur *designatis loco et tempore*, sicque a rixa distinguitur, quæ non supponit pactum præcedens. *Cum periculo occisionis* etc. quia pugnæ quæ fiunt pugnis, avulsione crinium et similibus, possunt quidem esse gravia peccata, sed non dicuntur proprie duella. Habetur tamen duellum etsi sit indictum ea lege, ut uno vulnerato pugna cesset; nam Clemens VIII prohibet etiam ipsa duella non fatalia.

Duellum aliud fit auctoritate publica ex supremi principis delegatione ob publicam causam; aliud fit auctoritate privatorum. Duellum privatum dividitur in solemne et simplex seu clandestinum. *Solemne* fit speciali forma, v. g. missis chartis provocatoriis, invitatis spectatoribus, assumptis testibus quos profanato nomine *patrinos* vocant. *Simplex* vero fit sine dictis solemnitatibus.

Porro duellum initum auctoritate publica, quale fuit illud Davidis cum gigante Golia, licitum est; imo desiderandum, quia paucorum cæde finitur bellum. At duellum privatum sive solemne sive simplex, est intrinsece malum et mortale. Nemo enim potest seipsum privata auctoritate exponere periculo hominis occidendi vel mutilandi; hoc enim jus nonnisi Domini est, ac illius qui Dei vices gerit. Et Tridentinum dicit *detestabilem duellorum usum fabricante diabolo introductum* (*Sess.* 25, c. 19, *de Ref.*)

Resolve: 1) *Vir equestris ad duellum provocatus non potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat*: propositio contraria damnata est ab Alexandro VII. Quod valet ex Benedicto XIV, licet aliunde *officio et sustentatione privaretur;* licet *certo sciat pugnam non esse secuturam*, utpote ab alio impediendam; licet id faciat *ad bona conservanda.*

2) Si duellum suscipiatur ad veritatem indagandam, ad innocentiam detegendam, indueret etiam malitiam superstitionis; cum nulla sit proportio mediorum ad finem.

3) Non licet neque auctoritate publica duellum suscipere ad finiendam litem privatam; quia non est medium ad hunc finem ordinatum. Dicunt autem alii contra alios licere duellum suscipere ex præscripto judicis a duobus ad mortem damnatis, ut inde victor liberetur; nam alter alterius esset constitutus minister justitiæ (*S. Alph.*, l. III, n. 400; *Scavini*, l. II, n. 767).

4) Licet pugnare in duello ad meram defensionem, etiam arma acceptando ab adversario, si mors ab ipso intentetur, nisi pugna acceptetur, nec adsit alia via periculum mortis proximum evadendi.

5) Qui alterum occidit in duello, probabilius ad nihil tenetur quoad

restitutionem sive occumbat provocans sive provocatus; licet enim peccaverit contra caritatem provocando, non tamen peccavit contra justitiam pugnando (nisi illum induxerit vi aut gravibus minis, sicque quasi coegerit). Nam statim ac constat provocatum libere acceptasse duellum, uterque ad invicem sibi facultatem facit: at volenti nulla fit injuria damnosa. (*S. Alph.*, l. III, nn. 401 et 638).

319. **Pœnæ in duellantes.** Præter excommunicationem ipso facto Pontifici reservatam, quam incurrunt provocantes, acceptantes, de industria spectantes et non prohibentes (vid. t. I, n. 598); duellantes privantur etiam sepultura ecclesiastica, si in conflictu ipso decedant, etiamsi ante obitum dederint pœnitentia signa. Imo *etiamsi, extra locum conflictus, Sacramentis muniti decesserint*, uti præcipit Benedictus XIV Bulla *Detestabilem;* quanquam hoc ultimum, testante Alasia, non sit apud omnes receptum. — In clericos autem adest etiam privatio Beneficiorum jam obtentorum, et inhabilitas ad alia obtinenda. — Etiam lex civilis in duellantes animadvertit; *Cod. pœn.*

Advertendum autem est: 1) Has pœnas incurri etiam ob duellum privatum seu sine patrinis, modo tamen agatur de duello stricte sumpto, id est *de condicto*, convento loco et tempore. Non vero ob conflictum quemcunque improvisum, quamvis pugnantes ex eodem rixæ impetu ad locum aliquem perrexerint, ut declaravit S. Concilii C. 5 oct. 1744.

2) Dictas pœnas, præter excommunicationem, non incurri, nisi post sententiam saltem declaratoriam criminis.

3) Nisi duellum sit notorium aut deductum ad forum contentiosum, posse Episcopos absolvere ab excommunicatione ex Tridentino capite *Liceat.*

320. **Abortus.** Definitur *præmatura ejectio fœtus* (id est nondum ad vitalem nativitatem apti) *ex utero matris.* Quando vero fœtus incipiat anima donari, vulgo recepta fuit opinio Aristotelis pronuntiantis corpus viri quadragesimo, fœminæ vero octogesimo die a conceptu suo esse omnibus partibus absolutum, et anima informari. Ut aliquid certi habeatur in foro externo juxta hanc sententiam, si agitur de pœnis, (excepta excommunicatione) judicandum est, cum hæc sit praxis S. Pœnitentiaria. Ceterum moderni physici pro certo habent, nulla habita sexus distinctione, animam a Deo infundi statim ac fœtus pervenit ad figuram humanam, quod accidit triginta vel quadraginta dies post fœcundationem.

Quicunque malitiose in se vel in altero abortum procurat, graviter peccat, sive fœtus animatus sit sive non. Etenim in primo casu est verum homicidium, in secundo tendit in homicidium; cum proxime impediat vitam hominis. Quod nulla ratione ideo excusari potest: hinc Innocentius XI damnavit propositionem: *Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur;* non enim sunt facienda mala ut eveniant bona.

Hoc tamen intelligendum: 1) De vero fœtu; nam si sit corruptus licet illum expellere, quia potius est massa putrida.

2) De fœtu, qui jam sit in uteri possessione. Ex quo resolvitur, quod mulier oppressa poterit se vertere, coitum interrumpere, semen prohibere ne immitatur; cum tunc per accidens ex viri malitia effundatur. Non tamen poterit expellere, si jam illud receperit; quia jam tunc esset in pacifica possessione.

3) De directa fœtus ejectione; etenim licet indirecte abortum procurare seu illum permittere, videlicet remedia (etsi fœtui nociva) subministrare matri (sed gravi morbo laboranti; nam remedia periculosa tantum in extremis tentanda sunt); tunc enim per accidens et citra intentionem abortus evenit.

Q. 1. *Quid faciendum, dum sacerdos, novit chirurgum in animo habere fœtum, forcipibus adhibitis, extrahere? vel in utero extinguere, pharmaco dato, ut matris servetur vita?*

R. Kerink: Equidem quum utrinque periculum sit, puto haud oportere se aliquatenus chirurgi consiliis immiscere; nil enim proderit, et in se mortis matris suscipiet odium. Plerisque quidem chirurgis videtur fœtus non possidere plenum jus ad vitam, donec utero egressus sit; eum scilicet veluti partem matris habent, quæ cum ipsius morte non est servanda; imo tanquam aggressorem in matris vitam, omnino tollendum censent. Quod si chirurgus quid liceat sibi petat, nescio quomodo vita fœtus tolli absque culpa queat. Si mater petat, quid sibi faciendum sit, videtur dicendum oportere chirurgum orare ut vitæ fœtus omni qua possit ratione consulat (*De operatione cæsaria* v. n. 470).

321. **Pœnæ abortus.** Procurantes scienter et efficaciter abortum incurrunt: 1) Ex Constitutione *Apostolicæ Sedis* excommunicationem latæ sententiæ Ordinariis reservatæ (vid. t. I, n. 615).

2) Ex Bulla *Effrœnatam* Sixti V privationem privilegii clericalis cum degradatione; item cujuscunque dignitatis, officii ac Beneficii ecclesiastici, necnon inhabilitatem ad ea consequenda. Quod pertinet ad privationem, ad eam incurrendam requiritur sententia saltem declaratoria criminis; sed inhabilitas statim incurritur. Hæc autem privatio et inhabilitas lata a Papa (ut teneo contra plures) non potest auferri ab Episcopo.

3) Irregularitatem ex Bulla *Sedes* Gregorii XIV, si tamen agatur de abortu fœtus animati. Quæ irregularitas, nonnisi a Pontifice potest auferri, etsi abortus sit occultus ex Tridentino (Sess. 24, c. 6; *S. Alph.*, l. III, n. 397).

In Synodis Diœcesanis procuratio abortus est casus reservatus, etsi fœtus sit inanimatus, et irrito effectu tentatus. Cui tamen deputatur facultas ab hoc casu absolvendi, illi solet etiam delegari facultas absolvendi ab excommunicatione. — Ipsa lex civilis procurantes abortum (etsi sit ipsa mulier gravida) punit (*Cod. pœn.*).

Art. 2. — De vitæ, pudicitiæ, honoris et bonorum aggressore.

322. **Aggressor vitæ.** Licitum est vitæ aggressorem occidere; nam licet unicuique propriam vitam (et membrorum incolumitatem)

defendere contra iniquum aggressorem, attamen cum moderamine inculpatæ tutelæ. Quisque enim jus habet conservandi propriam vitam eamque tuendi contra injustos invasores. Hinc illud: *Vim vi repellere omnes leges et omnia jura permittunt.* Neque obstat quod tunc præferatur vita nostra temporalis æternæ vitæ invasoris, qui in eo statu occisus, damnabitur; nam non ipsi nos, sed ipse se invasor ex sui malitia conjicit in periculum damnationis.

Diximus *licet*: non enim tenetur quis aggressorem occidere; nam (si non agatur de eo, cujus vita sit omnino necessaria bono communi) actus virtutis est sui occisionem permittere, ne alter vita temporali simul et æterna privetur.

Diximus *iniquum aggressorem*; non enim licet reo se defendere contra ministros justitiæ, a quib uscapitur vel ad supplicium trahitur. Neque enim datur jus juri oppositum.

Diximus *cum moderamine inculpatæ tutelæ;* ut scilicet in tuendis nostris juribus illud moderamen servemus, quod nequeat culpari. Nempe qui aggressionem patitur, non utatur majori violentia, quam sit necesse ad mortem vitandam, ideo si ab injusto aggressore liberare se queat clamando, fugiendo vel vulnerando tantum, non potest occidere; alioquin occideret injuste (*S. Alph.*, l. III, n. 380).

323. Q. *An liceat injustum aggressorem vitæ alterius occidere?*

R. Affir. idque ratione caritatis. Imo communiter docent id locum habere, quamvis aggressus velit pati occidi: tunc non defenderes jus quod habet aggressus se tuendi, cui cessit; sed jus ad vitam, cui cedere nequit.

Attamen privatus generatim loquendo ad id non tenetur; nam in tali occisione non potest evitari incommodum grave, v. g, timorem inimicitiarum aut publicæ justitiæ, vel horrorem qui concipitur fœdando manus nostras sanguine humano; porro caritas non obligat cum tanto incommodo. Diximus *generatim loquendo;* nam excipe: si invasus esset necessarius ad bonum publicum, vel sit pater, filius, uxor aut frater, quos pietas obligat tueri.

324. **Invasor Pudicitiæ.** Si mulier aliter non potest ab invasore se liberare, an possit illum occidere, sunt qui negant; quia pudicitia quatenus virtus, cum in anima resideat, nemo eam formaliter potest auferre, nobis invitis. Materialis autem pudicitia non est tanti facienda, ut ideo liceat in invasorem ita acriter insurgere.

Verum communiter id licitum affirmant; nam mulier utitur jure suo quo licet vim vi repellere; idque admittit etiam lex civilis. Ideo quamvis puella invasorem occidere non teneatur, sed passive se habere, quia castitas invite non amittitur; ad id non obligatur; tum quia ipsa materialis corporis integritas maximum est bonum, ita ut quis mallet mori, quam vel solum materialiter violari; tum

quia id refugit pudor in *bonis fœminis morte gravior* (1); tum quia se mulier facile exponit periculo consentiendi peccato (*S. Alph.*, l. III, n. 386).

Neque dicas, quod potior est vita proximi quam materialis nostri corporis integritas. Nam hoc semel indiscriminatim admisso, neque fas esset occidere invasorem vitæ nostræ; quia invasor occisus amittit etiam vitam æternam, quæ est potior vita nostra temporali.

325. **Honoris invasor.** Non licet injustum honoris invasorem occidere aut mutilare, si dehonoratio verbis tantum fiat, ut si viro honorato contumeliose dicatur *mentiris*; aliter enim repelli injuria potest et solet, nempe verbis potest responderi verbis. Neque etiam licet si honor factis lædatur, sed facta jam consummata sunt; tunc enim esset vindicta, non defensio. Huc spectat propositio ab Innocentio XI damnata, utpote nimis generalis, cum etiam sola contumeliosa verba comprehendere possit: *Fas est viro honorato occidere invasorem qui nititur calumniam inferre si aliter hæc calumnia vitari nequit*; *idem quoque dicendum, si quis impingat alapam vel fuste percutiat, et post impactam alapam vel fustis ictum fugiat.*

Si vero res de illo sit qui factis honorem hic et nunc lædere conatur, viro honorato licebit omni modo injuriam propulsare. Neque illi imponi posset obligatio passive se habendi, dum alter in contemptum conatur, v. g. impingere alapam, aut vestes conspurcare; sed poterit vi injuriam repellere. Et si pervicax aggressor repulsus arma arripiat, fas erit alteri armis arma opponere. Ita plurimi cum s. Antonino contra plures (*S. Alph.*, l. III, nn. 381, 391).

Attamen in praxi impossibilis aut valde rarus est casus, quo id liceat, si de solo honore agatur; nisi forsan cum Principe res sit. Cum generatim fuga videatur in casu potius prudens dicenda; et de facili honor ordine justi judicii recuperari possit.

326. **Invasor bonorum.** Multi negant posse occidi invasorem bonorum fortunæ; cum nulla sit proportio inter rem, quæ defenditur et vitam invasoris. Verum in sententia aliorum si bona fortunæ sint magni momenti, et non possent aliter defendi aut recuperari, potest dominus omni modo resistere et vim vi repellere etiam usque ad latronis necem. Itque docent freti auctoritate Sanctorum Thomæ, Antonini et Raymundi. Ratio generalis et decretoria est quod præceptum caritatis (quod unice movet adversarios) tunc tantum obligat præferre bona proximi altioris ordinis, quando proximus est in extrema necessitate; non vero quando ipse ex malitia sua periculo mortis occurrit.

(1) S. Ambrosius: l. III, *De Officiis*. Imo licet etiam ex caritatis suasione interficere invasorem *pudicitiæ alienæ*, si aliter defendi nequeat (*S. Alphonsus*, l. III, n. 386).

Neque facessit, quod persona hominis superet omnem æstimationem pecuniæ. Nonne vita animæ superat omnem æstimationem vitæ corporis? Attamen licet vitam spiritus injusto aggressori adimere etiam in adversariorum sententia pro nobis servanda vita corporis. Quare? quia non necessitate, sed voluntate aggressor in illud discrimen se committit: unde per ipsum tantummodo stat si velit perire.

Dictum est: *Si bona fortunæ sint magni momenti;* etenim non expedit *pro conservandis vilibus et transitoriis rebus* (agebatur de conservanda veste) *tam acriter in alios excandescere;* sunt verba juris canonici. Generatim loquendo bona illa censentur magni momenti, quibus ablatis, deficeret alicui sustentatio pro se et suis. Gravis autem notæ Theologi, inter quos Lugo, docent etiam hoc nomine donari posse illa, quorum jactura damnum notabile afferret domino juxta qualitatem personæ.

Præstat tamen notare tres propositiones sub Innocentio XI proscriptas: — 1ª *Regulariter possum occidere furem pro conservatione unius aurei.* — 2ª *Non solum licitum est defendere defensione occisiva quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, et quæ nos possessuros speramus.* — 3ª *Licitum est tam hæredi quam legatario contra injuste impedientem, ne vel hæreditas adeatur vel legata solvantur, se taliter defendere; sicut et jus habenti in cathedram vel præbendam contra earum possessionem injuste impedientem (S. Alph.*, l. III, n. 383).

Art. 3. — De restitutione propter stuprum et adulterium.

327. **Stuprum.** Stuprum quamvis, si proprie sumatur, sit *illicita defloratio virginis invitæ;* attamen quoad obligationes inde evenientes stuprum dicitur sive virgo consentiat sive non. Lege autem civili (*Cod. pæn.*) stuprum accipitur pro concubitu violento cum persona alterius sexus; et violentia semper supponitur, si persona stuprata nondum compleverit annum duodecimum, vel non fuerit compos sui. (v. t. I, n. 460).

328. Q. 1. *Ad quid tenetur qui defloravit virginem consentientem absque ulla matrimonii promissione?*

R. In foro conscientiæ ad nihil tenetur erga puellam; nam *volenti et consentienti non fit injuria.* Attamen aliquando in foro externo stuprator cogitur puellam dotare, quia præsumitur seducta. Item communissime negant teneri stupratorem ad aliquid tribuendum parentibus, si ob stuprum debeant augere dotem ut puella possit nubere; etenim ipsa puella se conjecit libere in tale discrimen.

Excipe 1. Si stuprator facinus propalando puellam infamaverit; tunc iniqua manifestatio esset efficax causa damnorum.

2. Si stuprator sit valde dives et puella pauper, aliquam ad minus partem dotis eidem tradere debebit, etsi non promiserit; quia censetur puella sub hac spe deflorationi consensisse.

3. Si judex defloratorem ad aliquid condemnaverit ob injuriam parentibus illatam ; superiori enim est obtemperandum (*S. Alphonsus*, l. III, n. 641).

329. Q. 2. *Ad quid tenetur qui virginem dissentientem seduxit sine promissione matrimonii ?*

R. Si stuprator adhibuerit preces repetitas et importunas, vel dona et similia ad seducendam puellam, communissime dicunt, ad nihil teneri ; preces enim, dona et similia non tollunt quod virgo sponte consentiat ; si tamen precis, dona talia sint ut facile potuerit molestias illas excutere.

Si stuprator virginem dissentientem seduxerit, vi, minis, metu, fraudibus, et crimen manifestum est, tenetur tam puellæ, quam parentibus reparare damna honoris et fortunæ ; cum eorum sit causa injusta et efficax. Hinc ob dehonorationem debebit veniam petere a parentibus (nisi illam non curent) ; puellæ vero dotem augere ita, ut bene nubere valeat perinde, ac si minime violata fuisset. Non tamen tenetur illam sibi ducere in uxorem, cum id non promiserit ; nisi forte damnum aliter reparari nequeat, vel nisi ex sententia judicis.

Si crimen sit occultum et puella æque nubat, ad nihil tenetur seductor : non enim ad id tenetur pro violatione *virginitatis*, quæ probabilius non est pecunia commensurabilis ; non pro *damno*, quia nullum adest : non pro periculo *nuptias non inveniendi*, quia inventæ sunt : non pro *injuria parentum*, quia defloratiouem ignorant (*S. Alph.*, l. III, n. 642).

330. Q. 3. *Ad quidnam tenetur stuprator, qui virginem seduxerit matrimonii promissione ?*

R. Sententia communis et tenenda cum d. Thoma docet, quod cum promissio adest, deflorator tenetur, generatim loquendo, puellam seductam ducere, non solum si promissio est vera, sed etiam si ficta : tum quia aliter nequit damnum adæquate reficere ; tum quia in contractibus innominatis *do ut des*, *facio ut facias*, quando unus suam partem onerosam implevit, tenetur et alter ex justitia implere suam. Idque declaravit S. Concilii Congregatio 29 nov. 1862, et 27 julii 1867.

Diximus *generatim loquendo* ; sunt enim casus in quibus stuprator a servanda promissione excusatur, nempe : 1. Si stuprator *aliam jam duxerit*, uti ait Angelicus ; *tunc sufficit ei si de nuptiis provideat.*

2. Si fœmina ex verbis aliisque conjecturis facile cognoscere poterat promittentis deceptionem : in hoc enim casu ipsa censetur libere consensisse. Uti si struprator nobilitate vel divitiis valde superet conditionem mulieris quæ disparitatem non ignoraverit.

3. Si vir fœminam cognoverit existimans esse virginem, sed illam corruptam invenerit.

4) Si stuprator exhibeat consensum ad matrimonium quod promisit, sed puella renuat ; tunc per ipsum non stat, quominus matri-

monium contrahatur. Quod si puella non recuset, sed contradicant parentes, in veriori sententia tenetur stuprator ad damnum reparandum; nam matrimonium principaliter ad damni compensationem promisit. Et licet per ipsum non stet quominus nubat, sed neque id stat per puellam (*S. Alph.*, l. III, n. 642).

331. Q. 4. *Quid si virginis seductor vera aut falsa matrimonii promissione, voto castitatis aut ingrediendæ Religionis sit ligatus? Vel sit cum illa consanguinitate vel affinitate conjunctus?*

R. Ad 1. Si stuprator votum illud emisit post promissionem, tenetur ad conjugium; nam votum nullius est ponderis, utpote emissum in injuriam puellæ deceptæ. Imo in probabiliori et tenenda sententia adhuc tenetur etsi voverit ante promissionem; quia damnum defloratione per se adæquate non reparatur, nisi per conjugium. Nec obstat votum; nam debita onerosa sunt communiter præferenda gratuitis; et ideo petenda voti dispensatio. Hinc si quis voverit, dare bona sua Ecclesiæ et postea damnum alicui inferat, prius tenetur resarcire damnum et postea implere votum.

Imo Lugo certe et longe probabilius id censet valere, etsi virgo violata fuerit conscia voti; quia cum post copulam facile posset obtineri voti dispensatio, potuit fœmina intelligere, sibi promitti dispensationis procurationem. Quod si eam obtinere non valeat, tunc tenetur ad compensandum damnum.

R. Ad 2. Violans virginem, quam scit sibi esse conjunctam, sub matrimonii promissione etiam ficta (casu quo mulier non potuisset fictionem animadvertere), tenetur dispensationem impetrare ad pacta servanda et damna resarcienda (quamvis, ut verius puto, nulla sit facta mentio dispensationis impetrandæ). Id enim subintelligitur; prout si religiosus promittat se aliquid daturum, subintelligitur: *De licentia Prælati.* Si tamen stuprator inculpabiliter non advertisset ad impedimentum, et pro dispensatione opus esset magna difficultate aut sumptu, tunc satis est si damna reficiat (*S. Alph.*, l. III, n. 650).

332. Q. 5. *Quæ stupratoris et stupratæ obligationes erga prolem?*

R. Si proles enascatur, magis urget obligatio matrimonium celebrandi ad illam legitimandam ac sustinendam.

Quod si nuptiæ locum habere nequeunt, et agatur de stupro violento, jure naturæ sub gravi stuprator tenetur ad omnes *ventris expensas*, ut vocant, nempe ad prolis alimoniam, quamdiu hæc victum sibi per se valeat comparare; cum solus fuerit causa damni. Attamen in ejus defectu tenetur mater, etsi culpam non admiserit; nam mater est: sed habet regressum in stupratorem, qui omnes expensas ei refundere tenetur.

Si vero agatur de stupro voluntario, cum uterque in culpa sit, seductor et puella tenentur in conscientia æqualiter et in solidum ex officio naturæ prolem sustinere et educare quousque sibi sufficiat.

Jure autem civili, si filius legitimetur, legitimorum jura acquirit. Si non legitimetur, sed legaliter recognoscatur est alendus, et educandus. Quod si recognosci prohibeatur a lege, jus tantum habet ad alimenta si certo colligi possit quis pater vel mater illius sit (a. 186) (1).

333. **Adulteri obligationes.** 1) *Si proles ex adulterio non est nata*, nulla erit ex hoc capite obligatio restitutionis. Imo si crimen marito occultum sit, adulteri ad nihil tenebuntur neque erga eundem; cum non teneantur se infamare. Quod si ei innotuerit, debent personalem injuriam compensare per veniæ petitionem, signa doloris, etc., nisi maritus hæc non curet.

2) *Si proles ex adulterio nata est*, et uxor vi, minis aut dolo, ad adulterium fuit inducta, damna omnia reparare tenetur adulter, utpote qui solus est eorum causa efficax. Nempe tenetur restituere filiis legitimis tam hæreditatem suæ proli relictam quam alimenta huic exhibita, et expensas pro ejus educatione procuratas, etc. Quæ restitutio fieri potest occulte per confessarium vel aliam personam fidelem.

Si vero uxor libere adulterio consenserit, et ipsa tenetur in solidum ad alendam adulterinam prolem quousque valeat sibi per se providere. Et quoad damna tam marito quam filiis legitimis obvenientia ex introductione prolis illegitimæ in familiam, si adultera uxor nequeat damnum familiæ alia ratione compensare absque gravi dispendio famæ, vel rixarum periculo, debet aliis industriis uti, diligentius curare rem familiarem, cultum sui corporis minuere, adulterum filium inducere, ut Religionem ingrediatur, si sit ad illam idoneus; et si bona propria habeat, plus legitimis quam spurio tribuere per donationes manuales, per contractum, legata, testamentum, etc.

3) *Si dubitetur an nata proles, nata sit ex adulterio* (puta, quia tempus partus correspondet etiam tempori adulterii, vel quia maritus antea filios ex uxore non genuerat), communis sententia cum Concina adulterum liberat ab omni restitutionis obligatione; quia, stante tali dubio, possidet matrimonium, et filius semper reputatur legitimus, donec constet oppositum. Neque rarum est, ut qui steriles videbantur, filios insperato obtineant (*S. Alph.*, l. III, n. 651) (2).

(1) *Monitum:* Identidem parochus publice in catechesi et concione, et privatim in confessionali gravibus verbis puellas hortari debet (monendo item parentes ut sedulo invigilent) ne familiariter utantur cum juvenibus, neque fidant eorum promissis, qui semel ac eis rapuerint honestatem, honorem et animam, ipsas miserrime despiciunt ac derelinquunt.

Quod si aliqua puella jam seducta sit, ad publicum scandalum amovendum curet animarum pastor, ut quam citius potest matrimonium contrahatur; seductio enim fere semper evenit sub vera vel ficta matrimonii promissione.

(2) Fœtus editur nono plerumque mense, ex quo conceptus; interdum septimo ineunte; nonnunquam decimo completo. Itaque in foro externo qui vel post septimum ab inito, vel ante decimum mensem a soluto matrimonio nascitur, huic pater est quam nuptiæ demonstrant. Lege enim civili filius præsumitur

334. Q. 1. *Quid si proles sit certo illegitima, sed incertum sit ex duobus adulteris quis auctor fuerit?*

R. Alii communius et absolute obligant utrumque adulterum ad restituendum pro rata, quia eo in casu damnum est certum et constat illud ab alterutro patratum esse; uterque igitur est causa incertudinis quæ impedit ne compensatio ab uno determinato exigi possit.

Verum alii probabilius id tantum admittunt, si duo illi adulteri ex communi consilio adulterium patraverint; vel si posterior sciat adulterium jam factum ab altero advertens ad dubium quod ideo ex suo adulterio potest exurgere. Tunc enim ipse esset causa voluntaria incertitudinis prolis, ideo vera et culpabilis causa, ne a primo possit exigi compensatio (*S. Alph.*, l. III, nn. 562 et 658).

335. Q. 2. *An adultera teneatur se prodere, si alio modo non potest damnum reparare?*

R. Generatim loquendo, negative; tum quia spurius non tenetur credere matri id asserenti; nulla enim est causa quæ unius testimonio quamvis legitimo terminetur in alterius præjudicium. Tum quia hæc revelatio sine gravi familiæ mærore et sine magna infamia, aliisque malis fieri nequit. Deinde nemo meretur fidem allegans turpitudinem suam (*S. Alph.*, l. III, nn. 654 et 924).

336. Q. 3. *Quid de adulteris, stupratoribus, fornicariis et aliis qui prolem ad hospitale detulerint?*

R. Graviter peccant parentes qui sine justa causa, v. g. infamiæ, scandali, impotentiæ prolem hospitali exponunt. Justinianus delictum vocat *a sensu humano alienum.* — An autem divites exponentes prolem, teneantur hospitali reficere expensas, plures affirmant; quia xenodochia solum pro pauperum sustentatione instituta sunt. Et in Diœcesi Mediolanensi infantis expositio culpabiliter facta a divite est reservata, ni damna pio loco resarciantur (quod in tanti criminis pœnam constitui potest) (1). Verum alii negant teneri divites parentes ex justitia reficere hospitali (etsi pauper sit) expensas pro nutrienda prole. Quod putamus probabilius; quia hospitalia hujusmodi proprie erecta sunt eo fine, ut infantes et illegitimi quicunque sint liberentur a periculo mortis tum

conceptus durante matrimonio, si nascatur non ante 180 ab eo inito diem, vel post diem 300 ab eo matrimonio soluto. Natus ante vel serius non habetur legitimus, nisi vir duxerit sciens uxorem prægnantem, vel natum illico non repudiavit, vel natus non sit vitalis (a. 160, etc.).

(1) Q. *Qualis restitutio facienda est hospitali, si proles illi exponatur, in sententia eorum qui obligant exponentes ad restitutionem?*

R. *Si proles vixerit*, restituendi sunt hospitali omnes sumptus qui apud nutricem fieri debuerunt et dein in ipso xenodochio usque ad annum 12, quo sufficienter laborare supponitur puer ad lucranda absolute necessaria ad victum: qui sumptus æstimatur moraliter 1000 fr.

Si proles mortua sit, sumptus restituendi a die expositionis ad diem mortis erunt computandi franchi 84 circiter pro singulis annis: quæ restitutio fieri potest per confessarium vel alium fidum ac secretum.

Si deprehendi non possit an proles sit mortua, an vero adhuc vivat (prout ordinarie contingit), quid in hoc casu tribuendum sit, non potest, ait Gury, certa regula definiri: solutio enim pendet a variis rerum et locorum adjunctis, a vita producta plus vel minus, aut a morte præmatura pueri. Vix (ajunt) sexta pars illorum puerorum ad ætatem annorum duodecim pervenit: unde dicunt, satis esse si pro rata dubii 200 vel 150 franchi nosocomio solvantur (ex Bouvier 300).

æternæ tum temporalis, cui exponerentur, nisi in iis piis locis gratis susciperentur (*S. Alph.*, l. III, n. 656).

Ceterum pro praxi omnes, uti par est, conveniunt enixe esse urgendos genitores divites saltem titulo pœnitentiæ, ad aliquid hospitali tribuendum, ut tanti facinoris gravamen sentiant.

CAPUT SECUNDUM

De læsione bonorum famæ et honoris,

337. **Fama et honor.** Fama hic sumitur *pro opinione publica de alterius excellentia:* honor pro *ipsa testificatione alienæ excellentiæ.* Hinc patet discrimen famam inter et honorem.

Fama fertur de absente: *honor* exhibetur præsenti in se vel in alio qui illum repræsentat, sicut rex honoratur in sua statua. *Fama* læditur vel interius per dubitationem, suspicionem, opinionem et judicium temerarium; vel exterius per detractionem. Honor per contumeliam læditur.

Utrumque est in confessione explicandum; quia continet diversam specie malitiam læsio famæ ab ipsa læsione honoris.

338. Q. 1. *An committat diversa peccata qui detrahit alicui in pluribus materiis, adeo ut debeat illas explicare in particulari?*

R. Negant alii cum Lugo; nam una semper læditur fama. Sed alii affirmant probabilius cum Sylvio, quia læduntur diversa jura in genere morum; per hoc enim quod quis est diffamatus in uno crimine, non ideo est diffamatus in alio. Tunc enim non habentur quidem plura peccata specie diversa, sed plura numero distincta, ratione diversitate objectorum totalium.

Excipe, nisi crimina diversa sint connexa et unum præseferat affinitatem cum alio, ut si dicas de ebrio rixari cum uxore. Item recte excipiunt mulierculas et plebejos, qui simul rixantes eodem impetu diversis contumeliis se dehonorant. Nam in communi æstimatione hæc convicia non habentur uti gravia, et audientes ipsis non præstant fidem, putantes illa potius proficisci ex impetu iræ, quam ex animo et rei veritate (*S. Alph.*, l. v, n. 48).

339. Q. 2. *An qui detrahit alicui in una tantum re, sed coram pluribus plura committat peccata?*

R. Affirmat Croix quia tot jura lædit, quot sunt personæ, apud quas alter infamatur. Sed negat Lugo, quia jus ad famam est unicum apud omnes; est ergo tantum circumstantia aggravans. Ideo sufficit dicere: *Detraxi in tali re coram pluribus* (*S. Alph.*, l. v, n. 49).

Art. 1. — De læsione et reparatione famæ.

340. **Dubitatio. suspicio. et opinio temeraria.**
Dubitátio temeraria est *suspensio animi circa proximi bonitatem absque fundamento rationabili.* Suspicio temeraria est *assensus inchoatus, quo quis absque fundamento rationabili inclinatur ad malum judicandum de proximo suo.* Opinio temeraria dicit *assensum in illud judicium, sed de opposito formidinem habentem.* Hæc cum parum inter se discrepent promiscue usurpantur: imo Angelicus ea sub uno *suspicionis* nomine includit (*S. Alph.*, l. III, n. 962).

Dubitatio, suspicio et opinio temeraria regulariter loquendo non sunt nisi peccata venialia. Sane *suspicio* non est nisi quædam animi propensio ad assensum. *Dubitatio* est simplex animi suspensio in partem neutram inclinantis. *Opinio* est cum formidine oppositi, ergo manet adhuc in mente aliqua bona proximi existimatio.

Diximus: *regulariter loquendo;* quia probabilius docent esse mortale, si suspicio. dubitatio vel opinio temeraria fieret de peccatis gravissimis, ut si de religioso temeraria fieret suspicio, dubitatio vel opinio, quod sit hæreticus: id enim ut maxima injuria haberi solet (*S. Alph.*, l. III, n. 964).

341. *An* (quæres) *dubia sint in meliorem partem interpretanda?*
R. Affirmat. si dubia sint circa personæ qualitatem generatim; nam nemo supponitur malus, et quilibet jus habet ad propriam famam. Tamen si agatur de damno præcavendo, possumus dubia de personis pejorem in partem accipere, non quidem definiendo, ut ait Angelicus; sed tantum suppouendo. Hinc qui ignotum domi recipit, potest se gerere, quasi esset fur; et superior se gerere potest, ac si subditi velint delinquere; cum hoc non sit nisi ad cautelam. Neque enim ideo possunt illis aliquod detrimentum afferre.

Si vero dubia sint *de rebus*, v. g., an talis contractus sit licitus, non necessario sunt ea in meliorem partem interpretanda; sed res est suis æstimanda momentis. Quia in his solum agitur de eo, ut veritas attingatur; nec ideo alicui irrogatur injuria.

342. **Judicium temerarium.** Est *firmus animi assensus de proximi improbitate ex insufficientibus indiciis.* Si sit de gravi, communiter loquendo erit mortale; gravem enim proximo injuriam irrogat; cum violet jus quod habet, ne absque justa causa reprobus judicetur. Hinc Matt. 7: *In quo judicio judicaveritis, judicabimini.*

Diximus: *communiter loquendo*, nam tale judicium erit veniale: 1) Si habeatur magna probabilitas sic judicandi, ut si quis judicet procacem juvenem inventum solum cum puella in cubiculo, inhonesta tractasse. 2) Si quis advertat quidem se male de proximo judicare; sed non advertat signa sic judicandi non esse sufficientia (*S. Alph.*, l. III, n. 962).

Attamen etsi judicium temerarium jus strictum alterius lædat, cum tamen internum sit, nullum damnum externum læso infert; ideo satis est, quod de illo reus doleat, et imprudens mentis suæ judicium corrigat.

343. **Detractio.** Est *alienæ famæ injusta et occulta denigratio.* Dicitur *occulta*, id est in absentia ejus cui detrahitur; quia si fit in præsentia, superadditur contumelia.

Detractio fieri potest directe et indirecte. *Directe*, si falsum crimen imponatur, si verum amplificetur, si occultum manifestetur, si opus bonum sinistre accipiatur. *Indirecte*, negando bona opera proximi vel illa imminuendo, frigide laudando vel aliquando etiam tacendo, dum alii laudant etc. Detractio fieri potest tam verbis, quam facto ut libellis infamatoriis.

Detractio ex genere suo mortalis est, quia est contra justitiam, imo est gravior ipso furto; nam lædit proximi famam, quæ est majus bonum quam opes et divitiæ. Hinc in Scriptura: *Abominatio hominum detractor; neque maledici.... Regnum Dei possidebunt* (Eccl. 10; 1 Cor. 6). Et unico ictu detractio tres interficit lethaliter ex d. Bernardo, detractum, detrahentem et audientem detractionem.

Porro si alicui detrahatur, crimen verum aperiendo, dicitur simplex *detractio*; si aperiendo falsum, dicitur *calumnia*, quæ est gravior cum detractioni mendacium superaddat proximo perniciosum. Attamen sive detractio sive calumnia potest esse tantum venialis, vel ex defectu deliberationis vel ex levitate materiæ seu damni proximo illati. In casu autem particulari ad judicandum de gravitate vel levitate damni consideranda est qualitas tum *lædentis*, an sit gravis et discretus, an garrulus et levis; tum *læsi*, an sit bonæ vel malæ famæ etc. (*S. Alph.*, l. III, n. 967) (1).

344. Q. 1. *An peccet graviter qui grave crimen verum revelat; sed uni vel alteri tantum, qui illud sub secreto continebit?*

R. Si hæc revelatio fiat ad leniendum offensæ dolorem, communissimum est; ipsam non esse peccaminosam; durum enim videtur, ut quis prohibeatur solatium quærere suum dolorem amico manifestando.

Hinc excusant saltem a mortali famulos, qui referunt injurias sibi a domino illatas, uxores quæ referunt improperia mariti, etc.

Si vero revelatio fiat ex levitate et sine causa, alii censent, esse mortale etiamsi hæc uni tantum fiat, quisquis enim ægre fert, quod apud virum cordatum dehonoretur. Multi tamen satis probabiliter negant; nam fama consistit in opinione multorum: unde non est in-

(1) Detractionis vitium omnes invasit; siquidem in quotidiana hominum conversatione vix alia sermocinatio auditur quam de aliorum vita et moribus. Ideo parochi et confessarii esse debet omnem curam adhibere ad hanc pestem estirpandam; videat tamen qui alios corrigere debet, ne ipse prior correctione indigeat. (v. *Scavini*, l. II, n. 673).

famario, si crimen uni vel alteri vico prudenti reveletur. Huic sententiæ adhæret aperte Angelicus: *Hic tamen*, addit, *ut non proveniat fraus vel infamia vel vituperium proximo delinquenti*, id est, nisi alter alteri sit crimen manifestaturus (quod observatu difficile est), et dummodo semper excludatur animus nocendi (*S. Alph.*, l. III, n. 973).

345. Q. 2. *An aliquando liceat crimen occultum alterius revelare?*

R. Si notitia extra sacramentum et casum consilii habita sit, illud revelare fas est *propter aliquod bonum necessarium debitis circumstantiis observatis*, ut ait s. Thomas. Quibus intervenientibus non amplius læditur justitia, neque caritas. Imo tunc caritas ad criminis manifestationem urget. Urget autem quando adest:

1) Utilitas *delinquentis*, ad ipsius correctionem. Ideo tanto magis licet crimen revelare ad consilium petendum pro delinquentis ipsius emendatione.

2) Utilitas notabilis *revelantis*, ut auxilium petat, si res ipsum respiciat; secluso tamen quocumque affectu ad detractionem.

3) Utilitas *publica*, nam bonum commune bono privato præferendum est. Hinc detegenda sunt crimina quæ in religionem vel rempublicam vergunt.

4) Utilitas etiam *privata* et gravis aliorum, ut a malis, damnis et incommodis probabiliter eventuris liberentur, quæ ex detractore evenire possunt (*S. Alph.*, l. III, n. 969).

346. Q. 3. *An liceat indiscriminatim revelare crimen jam publicum?*

R. Triplici modo crimen publicum dici potest:

1) *Publicitate juris*, cum de eo publice constat per judicis sententiam, qui reum convictum condemnavit.

2. *Publicitate facti*, cum delictum in publico patratum est, ita ut non amplius possit ulla tergiversatione celari.

3) *Publicitate famæ*, quando fama criminis pervenit ad majorem partem communitatis. Ut autem crimen dici possit publicum fama, sufficit quod si communitas constet octo personis, illud sciant quatuor: si centum, sciant quindecim; si mille, sciant viginti circiter diversarum familiarum. Sed hic est attendendus non solum numerus, sed etiam hominum garrulitas aliæque circumstantiæ temporis, criminis et locorum, ut prudenter judicetur, an possibile sit ut res secreta maneat. Hodie maxime cum omnia loca contigua censeantur ob nubem publicorum diariorum, itinerum facilitatem, ac viatorum multitudinem etc. Quibus præmissis, dico:

I. Nullum peccatum est verum alterius crimen revelare in loco, ubi sive juris, sive facti, sive famæ publicitate generatim jam est notum; *Si palam res est, repetitio injuria non est*, ex juris adagio.

II. Satis probabiliter et communius non videtur peccare mortaliter neque contra justitiam neque contra caritatem qui crimina in uno loco publico, in alio loco manifestat ubi nondum notitia perve-

nit, nec perventura erit ita facile, si agatur de illis criminibus quæ hominem reddunt perniciosum, et ab aliis vitandum, ut sunt crimina latrocinii, scandalosæ impudicitiæ, etc. Expedit enim hæc delicta publica execratione notare, ut omnes ab illis caveant.

III. Si agatur de aliis criminibus non adeo perniciosis, non est contra justitiam neque contra caritatem ea revelare ubi notitia non est perventura, si illa nota sint notorietate juris; nam judex vult quod sententia publica evadat, ut ceteris sit in exemplum. — Si vero crimina nota sint notorietate facti vel famæ, an sit grave contra justitiam et contra caritatem ea revelare ubi illorum notitia non esset perventura vel nonnisi post notabile tempus, controvertitur. Communius negant, nam semper expedit ut publica et gravia delicta ubique dignoscantur ad illorum execrationem. Idque consuetudo passim confirmat, dum historici nemine reclamante, narrant ubique, præsentibus et futuris, delicta solummodo in uno loco nota (*S. Alph.*, l. III, n. 974).

Resolutiones. I. *Detrahere coram pluribus, sed reticita persona, v. g., in tali loco esse qui male vivunt*, grave non est generatim loquendo; in omnibus enim locis hodie maxime sunt qui male vivunt. Verum aliter esset, si inde aliqua infamia alicui redundaret; sic peccat qui detrahit Ordini religioso, vel nominat Monasterium, in quo quis grave peccatum occultum commiserit; id enim toti Ordini graviter nocet. Excipit Concina si agatur de aliquo Ordine amplo, neque sit strictioris observantiæ, cum in quolibet amplo loco ferme semper sint aliqui discoli.

II. Si nominetur persona, sed non notentur ejus peculiares defectus, ut si dicas: *Multa scio de illo, sed patefacere prohibet caritas, scit me illum posse ad tacendum cogere*, id per se videtur mortale; nam gravis suspicio ingeritur in audientium animis. Si tamen nominentur defectus, sed in genere dicendo talem esse avarum, iracundum, etc., ex se non videtur mortale; quia, ut plurimum, audientes id interpretari solent de quadam propensione naturali.

III. Si nominentur defectus, sed isti naturales sint, per se mortale non est; cum enim a voluntate non profluant, animam non afficiunt, neque sunt dedecori. Poterit tamen id esse mortale ratione magni mœroris, ut si proferantur in faciem, v. g. si dicas de aliquo, ipsum esse spurium.

IV. Si nominentur quidem defectus morales, sed defuncti jam sint quibus graviter detrahitur, concedunt ceteris paribus, non adeo grave esse ac detrahere vivis; cum defuncti non amplius fama indigeant ad recte vivendum. Tamen adhuc mortale esset; nam juxta communem æstimationem semper in fama sua vivere censentur. Unde proverbium habet: *De mortuis nonnisi bene.*

V. Lethale esse potest de aliquo in conspicua dignitate constituto, varios defectus, etsi singuli non sint graves, revelare; nam notabiliter ejus fama læderetur.

VI. Mortale est dicere aliquem esse adulterum, vel publicare talem sacerdotem duellum commisisse aut si serio dicas quod ipse est amans puellarum, aliaque id genus. Sed sæpe lethale non est id asserere de milite, aut etiam de juvene mediocris æstimationis; quia eorum fama non graviter censetur læsa Uti nec dicere de puella, quod sit satis garrula, vana, etc.

VII. Non licet *revelare alterius crimen occultum simul narrando pœnitentiam peractam*, nam culpæ manifestatio non compensatur per subsequentem pœnitentiam; semper enim quædam sinistra opinio in aliis ingeritur. Unde si quando id factum legimus, divina Providentia factum est ad horrorem vitii ejiciendum, ad veritatem factorum conservandam, ad divinam misericordiam patefaciendam (*S. Alph.*, l. III, n. 979).

VIII. Detractores lege civili multa et carcere puniuntur si aliquem publice facto vel verbo diffamaverint de aliqua re, de qua ejus opinio lædatur, etsi crimen probari possit et notum sit; nisi accedat judicis sententia, vel agatur de illo qui ratione sui officii teneatur crimina revelare, aut reprimere, et ideo in hac re caute procedendum, etsi causa adsit crimen propalandi (*Cod. Pœn.* tit.: *Della diffamazione, dei libelli famosi, delle ingiurie e della rivelazione dei secreti*).

347. **Detractionem audientes.**

Si gravem detractionem audiens, ipsi cooperatur, detractorem excitando, laudando, approbando, interrogando, etc. graviter peccat contra caritatem et justitiam; cum influat in illam efficaciter.

Si vero detractionem gravem audiens, de illa tantum secum ipse gaudeat, peccat mortaliter contra caritatem, et affective etiam contra justitiam: cum delectetur de gravi damno proximi sui.

Si tandem audiens detractionem de illa non gaudeat, non peccat si se habeat modo tantum negativo, nihil dicens, nil addens, nec urgeat præceptum detractionem impediendi. Qua de re notandum est:

I. Si gravem detractionem audiens est *superior*, tenetur illam sub gravi et ex justitia in suo subdito impedire; cum ratione officii adstrictum sit ad corrigendum subditum.

II. Si detractionem audiens est *privata persona*, et eam non impediat, contra justitiam non peccat; quia nulla ei obligatio ex officio incumbit; sed neque contra caritatem, si inutiliter corrigeret juxta illud Eccl. 32: *Ubi auditus non est, non effundas sermonem*; vel si non posset sine gravi incommodo, quocum non obligat caritas.

III. Pro praxi Lugo regulam tradit; corrigere sub gravi æqualem raro, inferior rarissime tenetur; imo absolute dicunt cum communi Thomistarum, nonnisi leviter peccare privatum, qui ex verecundia, timore, negligentia detractioni non resistit. Hæc sententia (quæ occurrit plurimorum angustiis) rationabiliter sustineri potest; tum quia in hac materia difficillime constat monitionem fore profuturam; tum quia facillime offenduntur detrahentes coram aliis corripi, et periculum est quod potius confirment detractionem. Excusantur autem etiam a veniali qui vel discedunt, vel sermonem ad alia industrie divertunt, vel referunt bona de illo cui detrahitur; vel faciem tristem ostendunt juxta illud Eccl. 7: *Per tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis* (*S. Alph.*, l. III, n. 979).

348. **Restitutio Famæ.** Si gravis est obligatio reparandi damnum grave in divitiis, a fortiori urgebit hæc obligatio, quando agitur de recuperanda fama; nam *melius est bonum nomen, quam divi-*

tiæ multæ. Detractor autem tenetur non solum ad reparandum famam, sed etiam ad compensanda omnia damna temporalia ex diffamatione provenientia, si aliquo modo prævisa; cum horum fuit efficax causa detractio. Obligatio autem reparandi famam est personalis; obligatio vero reparandi damna est realis, quæ ideo transit ad hæredes detractoris (*S. Alph.*, l. III, n. 991).

349. Q. *Quomodo fieri debet restitutio famæ?*

R. 1. Si restitutio famæ facienda est ob revelationem criminis veri sed occulti debet infamans, quoad potest, opinionem de eo ab audientibus conceptam abolere, v. g., *se male dixisse, injuste diffamasse.* Quia tamen hic modus vix hodie sufficiens est apud rusticos et simplices, qui adhuc crederent vera esse quæ a detractore dicta fuerunt; ideo convenientius erit dicere: *se male locutum fuisse, errasse*, vel quid simile; non enim solum errant qui a veritate, sed etiam qui a rectitudine recedunt juxta illud Ps. 14: *Errant qui operantur malum.* S. Alphonsus solet hoc consilium dare, ut dicant detractores: *Ex capite meo hoc erui* (me l'ho cavato dal capo) *æquivocando nempe; quia omnia verba a mente, pro qua accipitur caput, certe procedunt.*

Verum si prudenter judicetur restitutionem sic factam potius fore noxiam maxime apud nasutos et intelligentes, qui talem modum jam sciunt, melius erit ut tacendo de delicto, industrie agant, offensum pluries data occasione honorando, vel de eo bene loquendo.

R. 2. Si imputatio est de falso crimine gravi, detractor sub gravi tenetur illud aperte retractare, adhibito etiam, ubi sit opus, juramento; nam qui intulit damnum, ad totum id tenetur, quod necessarium est ad injuriam reparandam, si adeo difficile non sit, uti non est juramentum.

Ceterum non sufficit, ut verius dicunt, si retractatio fiat apud auditores immediatos; sed ea est facienda, quantum moraliter est possibile, etiam apud mediatos, quibus nempe crimen revelatum est ab auditoribus immediatis, si præviderit detractor, hos crimen esse aliis revelaturos, et simul videat eos retractationem negligere. Nam ipse fuit prima et efficax causa damni; at secundis causis deficientibus, semper remanet obstricta causa prima (*S. Alph.*, l. III, n. 992).

Resolve. 1) Si ex læsione famæ ob delicti falsi propalationem ortum est aliud damnum, ut si læsus privatus est famulatu, officio, si excidit spe matrimonii divitis, simul cum fama reparanda sunt damna illa juxta æstimationem prudentum, si saltem in communi fuerint prævisa; nam detractio fuit vera, culpabilis, atque efficax causa illorum damnorum.

2) Idem est si damna ortum habeant ex propalatione delicti veri. Quamdiu enim crimen est occultum (nec publico perniciosum), idem est ac si non esset perpetratum. Ideo tunc tota ratio damni est sinistra opinio quam injuste detractor ingessit in audientium animos sua iniqua propalatione.

3) Qui detrahunt libellos famosos publicando, gravius peccant quam illi, qui verbis tantum detrahunt; nam scripta ac signa evulgantur facilius et manent diutius. Unde ut restitutio sit efficax ac ad æqualitatem, fieri debet per publica scripta, vel publica revocatione, et compensando omnia alia damna quæ inde secuta sunt. In auctoris et complices libelli famosi animadvertit etiam lex civilis (*Cod. pœn.*) (1).

350. **Excusantia a famæ restitutione.**

R. Sequentia excusant: 1) Si adsit impotentia non tantum physica, sed etiam moralis, uti si quis eam peragere nequeat sine suo damno longe majori. Neque tunc probabilius tenetur famam quam non potest restituere, pecunia compensare: nam justitia obligat tantum ad reddendum ablatum aut æquivalens; porro pecunia non potest esse famæ æquivalens, cum sit alterius ordinis.

2) Si crimen quod erat antea occultum, alia via evadat publicum; jus enim ad famam jam esset amissum. Item est si prudenter judicetur res jam oblivione deleta; nam periculosum est renovare criminis memoriam etiam per illius retractationem.

3) Si adsit infamati expressa, vel tacita condonatio: imo quandoque sufficit præsumpta, uti si ille ita sit bono animo affectus, ut si rogaretur, certo condonaret; nam quilibet est suæ famæ dominus. Attamen læsus remittere nequit, si inde sequatur scandalum, vel damnum aliorum, ut si agatur de infamia sacerdotis, magistratus, etc.

4) Si fama aliis modis sit recuperata, v. g., judicis sententia, veritatis evidentia. Item est si auditores crimen narranti fidem non adhibuerint; tunc nullum damnum (*S. Alph.*, l. III, n. 997, etc.).

Art. 2. — De læsione et reparatione honoris, ac secreti manifestatione.

351. **Contumelia.** Est injusta honoris læsio alicui aperte irrogata. Dicitur *aperte*, quæ fit vel in præsentia ejus qui læditur, vel in ejus absentia, sed eo fine ut id resciat.

Contumelia irrogari potest tum *negative* per omissionem testificationis honoris debiti; tum positive vel verbis, vel factis, vel signis. Huc revocantur 1) *Convicium* quo alicui naturales defectus objiciuntur. 2) *Improperium*, si objiciatur ejus paupertas. 3) *Derisio*, qua quis verbis et visu contemnitur, ut erubescat. Quæ omnia sub uno contumeliæ nomine accipi solent, et eandem speciem habent, si excipias derisionem, quæ differt ex parte motivi; nam ex Angelico alii modi intendunt honorem deprimere, hic pudorem causare (2, 2, q. 75).

352. *Principia.* I. Contumelia est peccatum ex genere suo mortale, sicut detractio; nam quemadmodum detractio proximum lædit in fama, ita contumelia lædit eundem in honore, qui est bonum præ-

(1) Censetur auctor libelli famosi qui aliquod signum infamatorium appendit ad januam domus alicujus, quo publice eum infamet; item qui schedulas vel litteras evulgat cæcas, vel defert judici contra aliquem (*S. Alph.*, l. III, n. 995).

stantius divitiis quibuscunque. Hinc Apostolus contumeliosos a Regno Dei excludit: et Christus dicit illos reos gehennæ; et vel ipsa lex civilis graviter calumniatores punit (*Cod. pœn.*). — Attamen erit tantum peccatum veniale tum ex imperfectione actus, tum si sit leve convicium non multum hominem dehonestans. Imo nullum peccatum, si convicium aliquod leve proferatur ad jocum, vel ad correctionem (*S. Alph.*, l. III, n. 334, 966, 984).

II. Contumelia gravis gravem inducit obligationem honorem restituendi (et damna reparandi, si in confuso saltem prævisa); est enim gravis juris alterius violatio.

353. **Honoris reparatio.** Ad restitutionem honoris illa satisfactio requiritur, quæ censeatur sufficiens ad integrandam æstimationem juxta modum dehonorationis et conditionem personæ dehonoratæ.

1) Si publice fuerit ablatus honor, publica satisfactio requiritur, quæ fieri potest per se vel per alios.

2) Si dehonorator fuit *superior*, sufficit, si honorabiliter dehonoratum salutet, domum invitet et benevolentia excipiat; si enim amplius ageret, non satis consuleret suæ dignitati. Unde ajunt raro teneri veniam petere Episcopum a clerico, herum a famulo, principem a subdito, *ne* (ex d. Augustino) *dum nimia servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas.*

3) Si dehonorator fuerit *æqualis* vel *inferior*, requiritur satisfactio major, v. g., ut locum ei cedat, salutando præveniat et similia peragat, quibus prudenter judicetur satis reddi ablatus honor.

4) Multoties expedit, ut confessarius omittat monere pœnitentem in bona fide existentem qui alium inhonoravit, de satisfactione præstanda, si prævideat monitionem non profuturam. Experientia constat quod pœnitentes facile tales satisfactiones promittunt; sed difficulter in facto adimplent, ob ruborem quem postea in hoc sentiunt (*S. Alph.*, l. III, n. 988).

Ab honoris reparatione excusatur: 1) Qui recte credere potest, læsum reparationem recusare, ne memoria injuriæ renovetur. Vel adsit periculum, ne ideo renoventur odia. — 2) Si manifesta appareat condonatio, ut si offensus sponte ad offensorem accedat, cum eo familiariter loquatur, jocose conversetur. — 3) Si offensus jam sibi vindictam sumpserit, offensorem percutiendo; injuriis afficiendo, etc. Hac ratione eximuntur rustici, si inter ipsos habita fuerint ferma æqualia improperia. Idem dicit Lugo, si pro honore ablato a judice pœna inflicta fuit; tunc videtur satis honor reparatus.

354. Q. *Quomodo sustinendæ sunt contumeliæ?*

R. Omnes tenemur contumelias patienter ferre animi præparatione, quatenus abjiciamus omnem vindictæ amorem; nam vindicta Domini est. Diximus *animi præparatione*; non enim semper contumeliam silentio ferre tenemur: sic ipse Christus cum suscepisset alapam, dixit: *Quid me cædis?* Igitur oportebit contumeliam illatam repellere:

1) Ob bonum ejus, qui contumeliam infert, ut ejus audacia reprimatur, dicente Scriptura (Prov. 26): *Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur.*

2) Ob bonum aliorum, et nostrum. *Aliorum*, ut si Prælatus eam tolerando redderetur subditis contemptibilis. *Nostrum*, ut fama nostra salva sit; et ideo possumus etiam in judicio, si opus, honoris satisfactionem urgere (*Scavini*, l. II, n. 778).

355. **Secretum.** Est *notitia rei occultæ*; triplex distinguitur; *naturale, commissum* et *promissum.*

Naturale quod ab ipsa natura imponitur, ut si quid sciam, quod manifestare nequeam sine gravi alterius damno.

Commissum seu *rigorosum* quando quis alteri quidpiam manifestat eidem committens silentium, vel expressis verbis silentium imponatur. Vel tacite, si ab ipsa rei natura id deducatur: uti contingit medicis, advocatis, theologis aliisque, ad quos vel pro remedio vel pro consilio fit recursus.

Tandem *promissum* quando qui rem manifestat, silentium exigit; et qui accipit notitiam silentium promittit (*S. Alph.*, l. III, n. 970; de secreto confidentiæ, amicitiæ, massonico v. *Scavini*, l. II, n. 688, etc.).

356. **Secreti violator.** Qui violat secretum sine causa, peccat; quia violat jus alienum: et ideo tenetur etiam de damnis. Id autem per se mortale est; nam loquendo de secreto *naturali* ipsa naturæ lex jubet illud servari sub mortali et ex justitia, quoties ex illius revelatione graviter læditur ille, cujus est secretum. — Quod magis valet de *commisso* et *promisso*: nam in commisso exigitur; in promisso insuper promittitur secretum non revelari. A gravi tamen peccato excusat parvitas damni in secreto naturali ac commisso; et in promisso excusat etiam a gravi culpa, si promittens tantum sub levi se obligaverit ad silentium.

Diximus *sine causa*, quæ intervenit:

I. Si res jam aliunde cognita est, aut publica. Imo probabiliter tuentur mortale non esse, rem gravem sub secreto cognitam revelare sub eodem secreto uni vel alteri probo, modo hic sub secreto illam contineat; et modo nullimode manifestetur illi, cui maxime celanda est, ut patet.

II. Si adest præsumptus consensus ejus, qui illud commisit. Vel manifestatio contingit ex inadvertentia, ex indeliberatione, aut ex animi persuasione, quod res non sit gravis.

III. Si secretum verteret in grave damnum publicum vel innocentis vel ipsius committentis vel ei cui committitur. Tunc etiamsi jurasses servare, ex caritate illud recte revelas.

IV. Si cogeris ad secretum quod non sit gravissimi momenti manifestandum metu gravis damni, potes manifestare etsi promiseris illud servare cum jactura vitæ; tunc enim promissio illa non obtineret utpote irrationalis. Excipe nisi agatur de secreto consilii.

Qui enim ex officio consilia dant, ut medici, pharmacopolæ, advocati, procuratores, obstetrices et alii, ad quos recurritur pro remedio et consilio, non possunt secretum sibi commissum qua talibus revelare, etsi agatur de gravi damno vitando. Etenim boni publici omnino interest, ut sint hujusmodi consiliarii ad quos tuto et fideliter recurri possit. Idque etiam lege civili firmatur (*Cod. proc. pœn.*, a. 288); ideo vix datur casus in quo liceat talis revelatio. Id dicendum est de theologis et viris doctis, et præsertim de animarum pastoribus, qui ratione proprii ministerii consuluntur circa casus conscientiæ (*S. Alph.*, l. III, n. 971).

357. **Literarum aperitio.** Licet alienas aperire et legere:

1. Si certo constet, eas in nostrum injustum damnum conscriptas, quod habemus jus propulsandi. Item Princeps potest aperire literas quæ tempore belli a locis hostium finitimis circumferuntur.

2. Si id sit expediens ad avertendam injuriam alteri imminentem, modo ille, cui imminet, jus habeat literas aperiendi ad malum illud propulsandum.

3. Si Communitatis vel Instituti regulæ, aut legitima consuetudo id sinunt: sic superior religiosus et Collegii literas aperit subditorum; id enim valde confert ad disciplinam sustinendam.

Hisce exceptis, erit mortale contra justitiam legere literas alienas (sive sigillo clausas sive non), si existimetur in iis contineri res graves; et exurgit obligatio gravis damna resarcienda, quæ inde venire possunt. Nam violatur jus strictum quod proximus habet ad suum secretum (*S. Alph.*, l. V, n. 705. De literis *cæcis*, ita dictis, v. *Scavini*, l. II, n. 792).

358. Q. 1. *Quid si dominus literas dilaceraverit, in publicum abjecerit, et alter colligat, jungat et legat?*

R. Plures eas legere permittunt; si enim dominus ea legi noluisset, debuerat comburere (erit tamen veniale, si id fiat ex curiositate). Sed alii probabilius contradicunt; hoc enim ipso, quod dominus illas minutatim dilaceravit, satis ostendit haut velle, ut legantur; ex industria ergo colligere est agere fraudulenter (*S. Alph.*, l. V, n. 70).

359. Q. 2. *Quid si quis furtim scripta*, v. g., *conciones alterius legit, invito domino?*

R. Sic legens peccat: 1) Peccato curiositatis, etiamsi faciat solo animo discendi; cum hic discendi appetitus non sit secundum ordinem. 2) Peccato injustitiæ; quia quilibet habet jus secreti suis in scriptis. Erit mortale, si contingat cum notabili proximi damno (quod erit reparandum quoad potest), vel cum magna ejusdem animi conturbatione.

CAPUT TERTIUM

De læsione in bonis fortunæ seu de furto.

360. **Furtum.** Definitur: *ablatio vel detentio injusta rei alienæ.* Dicitur *ablatio*, ut distinguatur a semplici damnificatione, quæ fit absque ablatione rei, uti patet de eo, qui domum alienam incenderet.

Dicitur *vel detentio;* nam (ex *d. Thoma*, 2, 2, q. 66, a. 3) *detinere id, quod alteri debetur, eandem rationem nocumenti habet cum acceptione injusta.*

Dicitur *injusta;* aliquando enim qui alienum accipit, non furatur, imo actum virtutis exercet. Esset si uxor auferat a marito pecunias, ne ludis aut vino indulgeat; librum perniciosum, ne pervertatur; tunc dominus non est rationabiliter invitus. Prudenter tamen hic agendum est, ne dum unum peccati genus impedire quærimus, aliud gravius excitemus provocantes alterius indignationem.

361. *Divisio.* Furtum aliud est *simplex*, modo descriptum; aliud *qualificatum*, si aliquid superaddat. Et multiplex distinguitur:

1) *Rapina*, seu usurpatio rei violenta, nempe facta præsente et contradicente domino; et tunc præter furtum adest injuria in personam. 2) *Sacrilegium*, seu furtum rei sacræ, vel rei profanæ in loco sacro; et hoc induit etiam malitiam sacrilegii. 3) *Peculatus*, quo aufertur pecunia vel res ad Fiscum pertinens. *Plagium*, quo surripiebatur mancipium a domino. *Abigeatus*, quo abducuntur animalia e grege alieno. Quæ gravius puniri solent (1).

362. **Gravitas furti.** Furtum est peccatum ex genere suo mortale; Apostolus enim scribit: *Neque fures, neque rapaces Regnum Dei possidebunt.* Sane per furtum maxime perturbatur pax et tranquillitas Reipublicæ; unde s. Thomas ait, quod si passim homines sibi invicem furarentur, periret humana societas. Imo vel ipsum furti desiderium graviter prohibetur decimo Decalogi præcepto. Diximus: *ex genere suo;* nam furtum erit veniale vel ex levitate materiæ, vel ex imperfectione actus.

Si furtum grave est, gravis erit obligatio restituendi: si leve, erit levis obligatio; justitia enim exigit, ut omnibus reddatur ad ultimum

(1) Item generatim legibus civilibus furtum uti qualificatum habetur, et ideo gravius puniendum: 1) *Ratione valoris*, si excedat libellas 500. 2) *Ratione personæ*, si persona quæ furatur sit famulus, hospes, caupo. 3) *Ratione temporis*, si noctu sit commissum in habitatione. 4) *Ratione loci*, si fiat in Ecclesia vel regiis possessionibus. Ut tale etiam habetur furtum animalium e stabulis vel agris: imo erit abigeatus, si valor illorum excedat 500 libellas. 5) *Ratione mediorum*, si adhibeantur arma, claves adulterinæ, etc. 6) *Ratione rei*, ut esset res sacro cultui dicata surrepta in ipso loco sacro. Item dicendum de pecunia regia.

quadrantem, et pro mensura illatæ injuriæ, sit reparatio (*S. Alph.*, l. III, n. 518).

363. Q. *Quænam materia censetur gravis in furto?*

R. Materia furti potest esse gravis vel ratione circumstantiæ specialis, vel absolute et in se, vel relate ad damnificatos.

I. Ratione *specialis circumstantiæ* furtum rei etiam levis erit mortale, tum ob damnum secutum, ut si acum fureris sartori quem scis alium non posse habere; tum ob scandalum, ut si noscas ideo alium esse blasphematurum; tum ob intentionem, ut si quis putet se rem notabilem auferre.

II. Furtum erit *absolute* grave, si independenter a damno quod patitur dominus, communi sensu per se censetur sufficere ad peccatum lethale. Quod evenit, si res furto ablata prudentum judicio satis est ad quotidianam sustentationem honesti mediocriter divitis.

III. Furtum censetur *relative* grave, si attenditur ad damnum, quod patiuntur domini juxta diversam illorum conditionem et statum.

Patet autem, quod determinatio materiæ absolutæ et in se ad judicandum de peccati gravitate, tunc tantum habet locum, quando ignoretur status ac conditio personæ damnificatæ. Antiquitus rigidiores erant theologi in assignanda materia furti gravis sive relative sive absolute; cum tunc pecunia esset rarior. At hodie communiter non adeo severiores sunt; nam pecunia (certe *chartacea*) hisce temporibus utpote in humano commercio abundantior, non ita habetur pretiosa; ideoque majorem summam requirunt ad mortale.

Si igitur agatur de summa absolute gravi, eam hodie determinant ad octo vel decem circiter libellas (vulgo *franchi*). Si vero agatur de materia gravi relative, ex modernis requiri videtur: 1) Circiter valor unius franci relate ad vere pauperes, et non raro minus pro majori pauperis necessitate. 2) Circiter duo vel tres franci relate ad operarios, qui labore diurno victum sibi comparant. 3) Quatuor circiter vel quinque franci relate ad homines mediocriter divites. Et circiter octo, vel decem franci relate ad divites ordinarios. 4) A peccato gravi nunquam excusabitur qui vel viginti francos subripuerit apud ditissimos, etiam principes.

364. **Minuta furtula.** Minuta furta tripliciter possunt contingere: vel quando unus multum furatur in se consideratum, sed parum singulis personis. Sic mercator, qui utitur statera dolosa, parum a singulis fraudat, sed multum ab omnibus simul sumptis — Vel quando plures furantur uni, singuli parum, sed simul sumpti multum: ut si plures latrones ingrediantur domum alienam, et parum singuli surripientes domum expolient — Vel quando unus pluries furatur uni, sed parum singulis vicibus, ut famulus vel filius, qui quotidie parum a domino vel patre sustulit ad ludum. Hoc posito:

I. Qui pluribus personis furatur, parum quidem singulis, sed

multum in globo seu simul sumptum, statim ac pervenit ad notabilem quantitatem peccat graviter; quia dolose ditescit de re aliena gravi; et *statera dolosa abominatio est apud Dominum* (*Prov.* 11). Porro certum est quod in hoc casu facienda est sub gravi restitutio; hinc ab Innocentio XI damnata est contraria propositio. Sed cui restituendum? Si domini incerti sunt, restitutio sub gravi fieri debet pauperibus aut locis piis. Si vero domini recognoscantur, quamvis ipsis videatur facienda restitutio juxta regulam generalem; nihilominus puto probabilius, non peccare graviter qui restitueret pauperibus loci; nam fur in eo casu non intulit damnum grave dominis, sed reipublicæ: quæ merito præsumitur non esse graviter invita, si restituatur partibus magis indigentibus reipublicæ. Hinc tabernarii pro minutis furtis ex se loquendo, excusantur a gravi culpa, si quod ablatum est non tribuant ipsis damnificatis, sed pauperibus loci, vel in pias causas (*S. Alph.*, l. III, nn. 534, 595).

II. Si plerique simul uni furentur pauca, quæ simul collecta damnum grave proximo irrogent, si id agant communi consensu, singuli graviter peccant; ideo singuli tenentur in solidum ad restitutionem. Quod si agant independenter unus ab alio, nemo eorum peccat mortaliter, aut contrahit gravem restituendi obligationem: quia nemo esset causa formaliter injusta gravis damni. Imo probabilissimum est, neminem eorum peccare graviter, etiamsi sciant per minuta illa furta grave damnum domino irrogari; semper enim verum est neminem eorum esse causam efficacem totius damni; etsi graviter peccare possint ratione scandali.

III. Qui uni pluries furatur, sed parum singulis vicibus, si non intendat inferre grave damnum, neque paullatim ditescere, in singulis furtis levibus non peccat graviter. Quia nulla est ratio, qua latro possit damnari de mortali; nam res furti a modica est; et animus furis non est nisi de levi. Excipe casum, quo furta levia simul sumpta pervenerint ad notabilem quantitatem, quin inter illa notabile intervallum intercesserit; tunc simul uniuntur ex re accepta. Unde fur sub gravi tenetur ad restitutionem, etiamsi illa furtula singulis vicibus consumpserit; tenetur enim non quatenus illa retinet, sed quatenus ea accepit.

Ajunt tamen plures furtula moraliter non coalescere, si inter illa notabile adsit intervallum, v. g., saltem duorum mensium, et absit animus amplius furandi. Tunc ex communi acceptione non amplius videntur constituere unum et idem objectum in genere moris (*S. Alph.*, l. III, n. 530).

Nota. Ad costituendam gravem materiam major quantitas requiritur in furtis minutis, quam in aliis; minus enim in minutis solent domini esse inviti. Hinc si hæc furtula fiant eidem personæ diversis vicibus, aut personis diversis eodem tempore, ad materiam gravem

requiritur unum simplex cum dimidio; v. g. si sint materia gravis libellæ sex, per furta minuta requiruntur novem libellæ.

Si vero furtula fiant diversis personis, requirunt duplum, libellas nempe duodecim; quia tunc gravitas non tam exurgit ex damno illato, quam quod fur ditescat de alieno. Item est quoad furta rerum expositarum, ut sunt fructus secus vias et ligna in sylvis, ad gravitatem major requiritur materia. Quod idem ordinarie docent de furto esculentorum ac poculentorum (*S. Alph.*, l. III, n. 530).

365. **Ligna in sylva cædere.** Certum est Communitati cuilibet fas esse ob bonum publicum sub aliqua pœna vetare, ne quis ligna in sua sylva cædat, si aliunde oppidani possint sibi commode providere. Hac tamen prohibitione data, communiter docent quod non peccat saltem graviter incola in eadem Communitate ligna cædens: neque tenetur ad restitutionem, nisi magnam fecerit lignorum stragem; sed tenetur tantum ad pœnam post judicis sententiam. Talis enim prohibitio habetur communiter uti pure pœnalis.

Diximus: nisi *magnam faciat lignorum stragem*, tunc enim excederet in jure suo particulari et restituere deberet Communitati læsæ (nempe pauperibus vel pio instituto loci ipsius). Hæc tamen, ut *magna* dicatur, non est attendenda gravitas materiæ in se, sed damnum quod ipsi infertur Communitati. Hinc videtur non peccare saltem mortaliter qui sibi comparat unam sarcinam singulis diebus pro usu proprio, vel duas singulis hebdomadibus etiam ad vendendum; quia quod dives accipit ad usum proprium, pauper accipit ad vendendum ut cetera necessaria emat (*S. Alph.*, l. III, n 529, *Scavini*, l. II, n. 793).

366. **Furtum uxorum.** Uxor, cui commissa est domestica administratio, non est furti rea subducendo aliquod de communibus bonis (etsi habeat bona propria) pro victu, vestitu, ceterisque familiæ necessariis, vel pro ordinariis eleemosynis quæ sæpe mariti nolunt intelligere vel nonnisi cum rixarum periculo.

Hoc tamen esse debet in ea mensura, quam proprius status concedit; nam si uxor, mariti voluntate non satis prudenter præsumpta frumenta, pecunias et hujusmodi in notabili quantitate impenderet in eleemosynas, donationes et similia ex bonis communibus, peccaret graviter et debet restituere ex bonis paraphernalibus; quæ si non habeat, tenetur majori cum solertia in re domestica curare compensationem (*S. Alph.*, l. III, n. 540).

367. *Quid* (quæres) *si uxoris pater, mater, vel proles alio matrimonio suscepta egeat?* Ubi maritus nolit ipsis opitulari, poterit uxor ex communibus bonis, si propria non habeat iis subvenire. Nam jure naturæ tenetur eosdem alere et maritus debet consentire, si sit rationabilis. Quam facultatem extendunt plures ad fratres et sorores; et concordat jus civile (*a.* 139).

368. Q. *Quid si maritus notabilem partem bonorum uxoris prodige vel mala impendat?*

Si dissipet dotem, illam tenetur restituere uxori vel ejus hæredibus; quia dotis proprietatem non habet. Quod magis dicendum si, ista invita, distrahat bona paraphernalia, quorum et proprietas et administratio et ususfructus est solius uxoris.

Si vero dissipet bona communia, alii obligant ad restitutionem; quia uxor habet dominium dimidiæ partis illorum. Alii generatim negant; quia uxor ex lege non habet jus strictum, nisi ad suam partem bonorum, quæ, soluto matrimonio, extabunt. Ideo quamvis maritus bona communia dissipando peccet graviter contra pietatem erga uxorem et filios; non tamen contra justitiam. Sed uxor præcavere potest bonorum dissipationem illorum separationem juridice postulando; et interim præstat ut bona caute abscondat, ut in utilitatem familiæ servet (*a.* 1112; *S. Alph.*, l. III, n. 539, 546 (1).

369 **Furtum filiorum familias.** Filiifamilias graviter peccant, si invitis parentibus, ex bonis domesticis surripiant summam notabilem; non enim sunt bonorum illorum domini. Unde si cohæredibus noceant notabiliter, tenentur sub gravi ad restitutionem ex bonis propriis si habeant; vel quantitatem rei ablatæ conferendo in divisione hæreditatis post mortem patris, nisi pater expresse aut tacite restitutionem remiserit, et remittere potuerit: quod præsumitur si furtum jam sit consumptum, nec ideo filius ditescerit.

Quod si filius sit solus, neque habeat cohæredes, cum liberant a restitutione, quia pater in hoc casu censetur minus invitus (*S. Alph.*, l. III, n. 543).

Nota. In furtis filiorumfamilias (et uxoris) plus requiritur ad gravem materiam, quam in furtis extraneorum; quia paterfamilias est minus invitus, et si invitus sæpe est magis invitus quoad modum clam nempe surripiendi, vel ratione finis ob quem surripitur, v. g., ad ludendum; quam quoad substantiam rei surreptæ. Volunt autem non esse grave quoad filios furari a patre decem vel quindecim libellas; et aliquid amplius si pater sit nimis dives. Verum regula generalis adsignari nequit: id enim pendet a variis personarum vel conditionum circumstantiis.

Ex lege civili non datur actio patri vel marito in filiorum furtis, uxorum et vicissim. Neque in furtis inter fratres et affines in eodem gradu, si tamen sit simul conviventes. Cooperatores tamen extranei puniuntur (*Cod. Pœn.*).

370. **Furtum famulorum.** Si famuli esculenta et poculenta domo exportent in materia gravi aut vendant, graviter peccant et tenentur ad restitutionem; cum domini graviter et jure sint inviti.

(1) An teneatur uxor de suo restituere quæ maritus furatur ab extraneis, negat: nam obligatio restituendi et personalis et realis est; uti *personalis* obligat ipsum damnificatorem vel cooperatores; uti *realis* rem ferit furto sublatam. Porro, ut supponitur, uxor neque ratione detentionis neque ratione cooperationis damnari potest. Hoc vicissim currit de furtis uxoris quoad maritum.

Si vero domi consumunt, facilius excusantur, nisi sint pretii extraordinarii; quia dominus, maxime si non ita tenax, in his esse solet magis invitus circa modum illum occultum, quam circa rerum substantiam. Sciunt enim domini id communiter evenire ; ad modum quo operarios in vineam conducens scit, uvas ab iis esse comedendas ad saturitatem, nam quis bovi trituranti os alligabit? (*S. Alph.*, l. III, n. 344 et 454).

Si autem famuli furentur pecuniam aut res sedulo custoditas, peccant mortaliter, et de restitutione tenentur; nec major quantitas requiritur, quam in aliorum furtis. Imo eorum furtum jure civili gravius punitur; cum domini in hoc sint maxime inviti, et famuli ipsorum abutantur confidentia (*Cod. Pœn.*).

371. *Quænam excusant a malitia furti?*

R. Præter compensationem, de qua n. 297, excusat necessitas. Quo nomine non intelligitur necessitas *ordinaria*, quam communiter patiuntur pauperes ostiatim viventes; alioquin nihil esset magis commune, quam furtum. Neque *gravis*, in qua nempe vita valde molesta ducitur; hanc enim facile quisque fingere potest, et aliunde aliquo modo potest depelli; quod si moleste vivitur, vivitur tamen. Sola igitur *extrema* necessitas vel proxima extremæ excusat (in qua nempe ipsa vita periclitatur vel gravissimum omnino malorum imminet). Non jam quod hæc necessitas permittat furari, et faciat licitum furtum (hoc enim semper malum est), sed ideo est quia tum omnia bona evadunt communia adeo ut furtum nequeat amplius locum habere; et surripiendo, non amplius surripiatur alienum (*S. Alph.*, l. III, n. 702, vide supra n. 298).

372. **Resolutiones pro praxi.**

I. In tanta opinionum circa obligationem restitutionis varietate, caveat confessarius, ne statim obliget pœnitentes ad restitutionem : *Si enim sciens urgeat* (ait Bouvier) *obligationem restitutionis in casu, quo duplex datur opinio probabilis, injuste urgeret cum damno poenitentis. Sed ille qui est causa injusti damni, ad restitutionem tenetur.*

II. Etsi in dubio solutionis generatim adhuc sit facienda restitutio (nam nequit fieri satis obligationi certæ per dubiam impletionem); attamen si debitor sit probus diligensque in debitis solvendis, et agatur de re longi temporis, adeo ut prudenter judicari possit ipsum solvisse, non esset inquietandus, etsi pro certo id affirmare nequeat. Idque magis tenet de meticulosis qui jugiter dubitant.

III. Graviter confessarii reprehendant illos genitores, qui aliquid domum deferentibus eorum filiis, leviter acquiescunt ipsorum rationibus. Principiis fortiter obstent, neque sinant, ut vel quid minimum surripiant quocumque prætextu.

IV. Ne facile confessarii compensationem suadeant; nam præterquam quod ordo juris negligitur, discussio causæ ad privatum judicium in causa propria defertur. Unde etiam in confessionali, ubi hujus generis casus exponuntur, nos cautissimos esse oportet, ita ut eam raro con-

sulere expediat. At vero compensatione jam facta, si nullæ ex necessariis conditionibus desiderentur, pœnitens ad restitutionem haud obstringatur.

V. Si confessarius vel Parochus debeat consilium infirmo tribuere, qui de rapinis occultis ditescerit, maxima prudentia opus habet in restitutionis modum suggerendo. Rationem habere debet: 1) *Familiæ* infirmi, si enim sint hæredes necessarii, coram lege civili præteriri nequeunt quod legitimam saltem. 2) *Personarum*, si enim prudenter damnificatis fieri possit restitutio, ipsis certo facienda est. 3) *Temporum*, si infausta sint, et timendum, ne si legata pro Ecclesia non habeantur rata, suggerat, ut legata præcipua in pauperum favorem, pro hospitalibus etc. legaliter fiant.

Si non sit amplius modus testamenti condendi, curet ut per hæredes plures celebrentur Missæ, plura tribuantur pauperibus, etc., intendendo propriis satisfacere obligationibus. Quæ si locum haberi nequeant, satis est, si infirmus dispositus sit ad providendum si convaluerit (v. *Scavini*, l. IV, nn. 44 et seqq.; et l. II, n. 705).

TRACTATUS NONUS

De Sacramentis in genere, de Baptismo Confirmatione et Eucharistia

DISPUTATIO PRIMA

De Sacramentis in genere.

373. **Sacramenti definitio.** Novæ Legis sacramentum communiter definitur: *Signum sensibile, sacrum a Christo permanenter institutum ad significandam et producendam gratiam.*

Dicitur *permanenter* (seu stabiliter); cum enim præcipue per sacramenta populus Dei in unam religionem coalescat et ab aliis distinguatur, tandiu sacramenta erunt perduratura, quandiu ipsa catholica religio, quæ durabit usque ad consummationem sæculorum.

Dicitur: *Ad significandam et producendam gratiam;* nam ad naturam Sacramentorum novæ Legis pertinet non tantum significare, ut volunt Novatores; sed etiam et maxime producere gratiam interiorem nempe sanctificantem, qua efficiamur justi et Deo grati. Ideo signa quibus nostra Sacramenta constant non sunt mere speculativa; sed etiam practica, id est gratiam operantur, quam significant. Et ideo nonnisi a Deo esse possunt, cum hæc signa ex natura sua non habeant ut indicent, tanto minus ut gratiam causent.

374. **Sacramentorum existentia.** De fide est, in nova Lege septem esse Sacramenta proprie dicta, a Christo instituta: nempe Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extrema-Unctionem, Ordinem et Matrimonium. Id definitum est in Concilio Lugdunensi, Constantiensi, Florentino; Tandem Tridentinum ait: *Si quis dixerit Sacramenta novæ Legis non fuisse omnia a Domino N. J. C. instituta, aut esse plura aut pauciora quam septem, videlicet Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam Unctionem, Ordinem et Matrimonium; aut etiam aliquod horum septem non esse vere et proprie Sacramentum, anathema sit* (Sess. 7, c. 4). Adde ss. Patrum consensum qui data occasione septem Sacramenta memorant; adde omnium ecclesiarum liturgias, et constantem

universale traditionem; at quod semper unum apud omnes invenitur; non est erratum (1).

Diximus *in nova Lege;* si enim Sacramenti nomen sumatur pro quocumque signo, etiam in veteri lege fuerunt Sacramenta. Idque supponit Tridentinum, dum tradit novæ Legis Sacramenta a Sacramentis antiquæ Legis differre: tale fuit lignum vitæ in statu innocentiæ; sacrificium Melchisedechi in statu legis naturæ; agnus paschalis, circumcisio, et variæ purgationes in lege Mosaica. Hæc tamen Sacramenta et vel ipsa circumcisio in probabiliori sententia non conferebant interiorem justitiam, quod sacramentorum legis gratiæ proprium est; sed conferebant justitiam externam ac legalem. Ad peccatum autem originale delendum probabilius sufficiebat fides in Christum venturum aliquo signo exteriori manifestatum, maxime per circumcisionem (*S. Alph.*, l. VI, n. 4).

Christus autem non solum Baptismum et Eucharistiam (quod generatim admittunt vel ipsi protestantes et de fide est a Tridentino definitum); sed alia Sacramenta immediate instituit, nempe ipse per se omnia singillatim distinguendo. Hinc Apostolus se et ceteros in apostolatu socios haberi voluit non ut auctores, et promulgatores, sed tantum ut *dispensatores mysteriorum Dei* (1 Cor. 4).

Imo probabilius ipsa materia et forma non tantum Baptismi et Eucharistiæ; sed aliorum quoque sacramentorum fuerunt a Christo Domino in specie determinatæ, ut docet cum d. Thoma Benedictus XIV. Nam Tridentinum definivit, posse Ecclesiam mutare ritus, in administratione Sacramentorum; *salva tamen illorum substantia* (at posset et hanc mutare si ecclesia sacramenta instituisset). Nihil autem ad substantiam magis pertinet, quam eorum materia et forma, quippe quæ sunt partes, ex quibus illa coalescunt (*S. Alph.*, l. VI, n. 12).

375. Q. *An omnia sacramenta sint paria dignitate?*

R. Negative; Tridentinum enim habet: *Si quis dixerit hæc septem Sacramenta ita inter se esse paria, ut nulla ratione aliud sit alio dignius, anathema sit* (Sess. 4, c. 3). Est autem Eucharistia omnium

(1) D. Thomas congruam rationem cur Christus nec plura nec pauciora quam septem instituerit Sacramenta, desumit ex analogia vitæ spiritualis cum vita corporea. Nempe sicut in ordine naturali et corporis requiritur: 1) Ut homo nascatur. 2) Ut crescat. 3) Ut nutriatur. 4) Ut medicinam accipiat ægrotans. 5) Ut muniatur contra hostes in periculis. 6) Ut regatur. 7) Ut species humana per generationem conservetur.

Ita in ordine supernaturali et animæ datur: 1) *Baptismus* ad nativitatem. 1) *Confirmatio* ad accretionem. 3) *Eucharistia* ad nutrimentum. 4) *Pœnitentia* ad medicinam. 5) *Extrema-Unctio* ad munimen. 6) *Ordo* ad regimen. 7) *Matrimonium* ad fidelium propagationem. Huc facit illud Proverbiorum 9: *Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem* (De pedum lotione et circumcisione v. *Scavini*, l. III, 194).

Errores quoad Sacramenta a Tridentino damnati vid. t. I, n. 964.

excellentissima, eo quod non gratiam solum contineat, sed ipsum gratiæ Auctorem. Ratione necessitatis Baptisma est potissimum Sacramentorum. Ratione perfectionis et ministri Confirmatio et Ordo. Extrema-Unctio vero et Pœnitentia sunt inferioris gradus; quia ordinantur ad vitam christianam tantem in casu supervenientis defectus.

376. **Sacramentorum divisio.** Sacramenta dividuntur:

1) In *necessaria* singulis hominibus et *non necessaria*. Hinc Tridentino, *Si quis dixerit, Sacramenta novæ Legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua; et sine eis aut eorum voto, per solam fidem homines a Deo gratiam justificationis adipisci, licet omnia singulis necessaria non sint, anathema sit* (Sess. 7, c. 4).

2) In *imprimentia characterem* in anima, ut sunt Baptismus, Confirmatio et Ordo; et in *non imprimentia*, uti cetera.

3) In *vivorum* et *mortuorum*, prout vel sanctificantem gratiam tantummodo adaugent, vel ex ipsa primaria eorum institutione illam conferunt.

4) In *formata* et *informia*, prout gratiam producunt dum suscipiuntur; aut intercedente obice, effectum suum suspendunt, donec obex removeatur (v. *Scavini*, l. III, n. 208).

377. Q. *Quid requiritur ad Sacramentorum confectionem?*

R. Omnia sacramenta (supposito subjecto capaci ea recipiendi) tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materia, verbis tanquam forma, et persona ministri cum intentione faciendi quod facit Ecclesia; quorum si aliquid desit non perficitur Sacramentum.

CAPUT PRIMUM

De materia, forma et ministro Sacramentorum.

378. **Materia et Forma Sacramentorum.** *Materia* est res sensibilis præexistens, quæ adhibetur ad Sacramenti confectionem. *Forma* vero sunt verba quibus utitur minister ad applicandam rem illam præexistentem ad esse Sacramenti.

Divisio materiæ. Multiplex dividitur materia Sacramentorum:

1) Alia *remota*, et est ipsa res externa et sensibilis, ex qua Sacramentum conficitur. Talis est aqua in Baptismate. Alia *proxima*, et est actio, qua minister materiam remotam applicat subjecto Sacramentum suscipienti. Talis est in Baptismo ablutio, quia per hanc materia remota, nempe aqua, applicatur baptizando.

2) Alia *certa*, quam certo constat esse reapse illam quam Christus determinavit: puta aquam naturalem in Baptismo. Alia *dubia*, ut si dubitetur, utrum reapse sit illa, quæ pro dato Sacramento constituta est: puta si pro Baptismo exhibeatur liquidum quoddam, de quo incertum est, utrum sit aqua naturalis.

3) Alia *essentialis*, quæ requiritur ad validitatem Sacramenti. Alia *accidentalis*, quæ ad majorem tantummodo significationem aut reverentiam pertinet.

Divisio formæ. Item multiplex distinguitur forma Sacramentorum:

1) Alia est *absoluta*, quæ absolutis verbis enunciatur, v. g., *ego te baptizo.* Alia *conditionalis*, cui adnectitur aliqua conditio, v. g., *ego te baptizo, si non es jam baptizatus.*

2) Alia *certa;* alia *dubia:* prout nempe vel certum vel dubium facit Sacramentum.

3) Alia *substantialis*, alia *accidentalis*; prout de necessitate requiritur ad valorem, vel non.

379. Q. 1. *Quæ unitas seu conjunctio necessaria est materiæ et formæ ad validitatem Sacramenti?*

R. Certum est in Eucharistiæ confectione requiri proximitatem sive conjunctionem physicam materiæ cum forma; quia pronomen demonstrativum *hoc, hic*, non potest verificari, nisi materia sit præsens. In aliis vero Sacramentis ad eorum validitatem proximitas talis esse debet, quod juxta moralem hominum æstimationem, spectata natura Sacramenti cujuslibet, verba ita censeantur cadere in talem materiam ut inde unum totale exurgere judicetur.

Diximus: 1) *Ad eorum validitatem*; ex præscripto enim Ritualis verba uno et eodem tempore, quo applicatur materia, proferenda sunt. Ad scrupulos tamen repellendos communiter advertunt, non esse opus simul formam et materiam incipi, nec simul finiri; sufficit enim ad ipsam licitatem, ut forma proferatur, dum applicatur materia, saltem antequam desistatur applicari.

2) *Spectata natura cujuslibet Sacramenti;* nam conjunctio moralis diversa esse debet pro diversitate Sacramentorum. Sic in Baptismate, Confirmatione, Extrema Unctione et Ordine conjunctio materiæ cum forma debet esse talis, ut dum minister verba pronuntiat moraliter censeatur lavare, signare, ungere et consecrare. Quod fit, sive materia applicetur immediate antequam pronuntietur forma, sive immediate postquam prolata est.

In Pœnitentia vero aliquandiu poterit absolutio differri; cum sit instituta ad modum judicii forensis, in quo non semper subito profertur sententia; modo præsens sit pœnitens, quando absolvitur. Imo in matrimonio tandem poterit consensus unius tamdiu sequi consensum alterius, quandiu hic moraliter censetur permanere, uti in contractibus, quorum naturam Matrimonium imitatur (*S. Alphonsus*, l. VI, n. 9).

380. Ceterum materia et forma applicari debet ab eodem ministro erga idem subjectum. Nam si unus materiam, alter formam poneret, verba formæ non verificarentur. Si enim Titius diceret v. g., *ego te baptizo* dum Cajus effundit aquam, Titius falsum proferret, siquidem ipse non baptizaret.

381. Q. 2. *An liceat Sacramenta ministrare cum opinione tantum probabili de eorum valore?*

R. Cum valor Sacramentorum pendeat a sola Christi institutione, non vero ab opinione hominum, etsi probabiliori; patet generatim loquendo et extra casum necessitatis, nos sequi debere quod securius est: id deducitur etiam ex propositione 1ª ab Innocentio XI damnata quæ dicebat *licitum esse in Sacramentis conficiendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore.*

Hinc qui secus agit, graviter peccat: *a*) Contra Religionem, quia Sacramentum exponit periculo nullitatis. *b*) Contra caritatem, quia sine causa discrimini se committit proximum fructu defraudandi. *c*) Contra justitiam; quia eo ipso quod vult Sacramentum ministrare, se tacite ad valide ministrandum obligat in bonum illud suscipientis.

Diximus: 1) *Generatim loquendo;* nam cum adest vera probabilitas, ea Sacramenta bene possunt ministrari, in quibus potest Ecclesia defectum supplere: ut evenit in Pœnitentia, si forte sacerdos jurisdictione careat; justa enim causa adveniente ac titulo, Ecclesia jurisdictionem supplet in bonum fidelium.

Diximus 2 *Extra casuum necessitatis;* si enim homo sit in extrema necessitate suscipiendi hic et nunc Sacramentum, nec præsto sit materia certa seu tutior, dubia est adhibenda ut ipsi provideatur quoad potest; sub conditione tamen est administrandum ob rever entiam Sacramenti ipsius (*S. Alph.*, l. VI, n. 49).

382. **Sacramentorum sub conditione iteratio.** Sacramenta sine gravi culpa iterari non possunt nisi, in dubio prudenti de eorum validitate; nam gravis injuria illis irrogaretur, ea inaniter repetendo. Si vero adest prudens dubium quod invalide sint collata, tunc et possunt et ordinarie debent sub conditione iterari; id enim postulant tum Sacramenta ipsa ne frustrata maneant, tum ea suscipientes ne ipsorum effectu priventur.

Hinc 1) Loquendo de Baptismo, si prudenter dubitetur an quis sit valide baptizatus, sub conditione rebaptizandus erit, ut ejus saluti consulatur. Idem dicendum de Confirmatione et Ordine, si prudens dubium sit, an quis hæc Sacramenta valide receperit; cum enim ea iterari nequeant, qui ea dubie recepit, semper dubie viveret, an sit confirmatus et ordinatus.

2) Loquendo de Eucharistia, qui prudenter dubitat, an verba consecrationis protulerit, illa repetat sub conditione: v. g., *Si nondum consecravi:* ex Rubrica Missalis.

3) Loquendo de Matrimonio, si agatur de legitimanda prole et jamjam mater sit moritura, nec satis possit verificari, si prior conjux adhuc vivat, illud sub conditione contrahitur, *si soluta.*

4) Loquendo de Extrema-Unctione, si eam conferens dubitet an infirmus adhuc vivat, prosequatur conditionate, *si adhuc vivis.*

5) Loquendo de Pœnitentia, licitum est prudenter dubitanti, an absolverit, sub conditione: *si nondum es absolutus* absolvere.

Diximus *in prudenti dubio;* qui enim leviter dubitat, nescitque cur timet, aut solum non recordatur reflexe se verba form æ pronuntiasse, peccat si formam iteret, aut etiam verbum unum ter aut quater repetat; quia formam mutat, inducitque Christum quem repræsentat, ridicule agentem. Attamen in praxi scrupulosi qui hoc agunt, plerumque excusantur; quia nimis agitati ex perplexitate vel sine advertentia ita agunt.

Qui vero non valet mente quieta revolvere conditionem suis terminis expressam, et tamen Sacramentum conficiat sub conditione, quia advertit hic et nunc ita esse agendum, non est condemnandus. Hinc non est damnandus sacerdos, qui extemplo accurrens ad infirmum jam sensibus destitutum, illum absolvit sub conditione, quia ita didicit esse in simili casu peragendum; quin præcise sciat quænam ista conditio. Non est item necesse, ut intelligibili voce conditio proferatur; imo dicit Voit ejusmodi conditiones satis esse si sola mente exprimantur. Juxta alios tutius voce sunt exprimendæ; at submisse, ad impediendam adstantium admirationem (*S. Alph.*, l. VI, nn. 29 et 480).

An (quæres) *semper valida sint Sacramenta sub conditione?*

R. Loquendo de conditione generatim: 1) Si conditio Sacramento apposita est de præterito, v. g., *baptizo te, si non es baptizatus;* aut de præsenti, v. g., *absolvo te, si capax es*, valet vel non valet Sacramentum, prout existit aut non existit illa conditio; illi enim conditioni jam subsistenti Sacramentum est alligatum.

2) Si conditio est de impossibili, v. g. *absolvo te si cœlum digito tetigeris*, non obest; nugatoria ipsa censetur posita. Nullum autem esset sacramentum, si adhiberetur forma sub conditione de futuro contingenti, v. g. *absolvo te, si futurus es sacerdos;* quia conditio tunc suspendit intentionem ministri, et ideo impedit ne forma hic et nunc applicetur materiæ. Excipe matrimonium quod cum sequatur naturam contractus, etiam sub conditione de futuro contingenti iniri potest (*S. Alph.*, l. VI, n. 26).

383. **Mutatio materiæ et formæ.**

1) *Materiæ mutatio* contingit dupliciter, *substantialiter* et *accidentaliter*. Mutationem *substantialem* patitur materia, quando ex communi judicio eadem amplius non censetur ac illa, quæ a Christo fuit instituta: ut si in Baptismo vinum pro aqua adhibeatur. *Accidentalem*, quando licet ex aliqua parte differat ab illa, quam solet Ecclesia adhibere; adhuc tamen eandem naturam sibi retinere existimatur: ut si quis aquæ Baptismi cineres in parva quantitate immisceret.

2) Idem de *formæ mutatione*. Substantialiter mutatur forma, si verba ita immutentur, ut eorum sensus non amplius habeatur, v. g., si quis in Baptismo diceret: *Ego te ungo in nomine,* etc. Accidentaliter vero, si etiam mutatis verbis, sensus idem maneat, ex communi hominum usu; ut si quis in Baptismo diceret: *Ego te abluo,* loco:

ego te baptizo. Mutatio autem formæ facilius erit substantialis, si fia in principio quam in fine verborum; quia facilius pro audientibus sensus mutatur, ut si dicatur in nomine *matris* pro *patris.* Ceterum ad cavendum ab erroribus maxime cavendum a præcipitatione.

Sex modis præcipue mutari potest forma: additione, detractione, variatione, transpositione, corruptione, interpolatione. Hinc versus:

Nil formæ ponas, nil demas, nil variabis,
Transportare cave, corrumpere verba, morari.

Qui scienter formam Sacramentorum *substantialiter* mutat (quod valet etiam de mutatione materiæ) peccat mortaliter; imo et sacrilegii se reum constituit. Nam nullum facit Sacramentum; et ideo gravem injuriam irrogat ipsi Sacramento et fidelibus illud suscipientibus. — Imo peccaret mortaliter etiam mutando *accidentaliter,* etsi sacramentum non invalidet, si id agat ex contemptu, vel si omissio sit multum importabilis ac sub gravi præcepta, ut esset aqua consecrata in Baptismate solemni, et azymus in Eucharistia pro latina Ecclesia (*S. Alph.*, l. VI, nn. 109, 432, 224; *Scavini*, l. III, n. 16).

384. **Sacramentorum Minister.** Minister Sacramentorum est qui nomine Christi cujus vices gerit, actionem sacramentalem peragit. Est autem solus homo viator: cum ipsi tantum de ordinaria Dei providentia id tributum sit: est contra Lutherum, qui etiam diabolo (quocum familiariter utebatur) hanc tribuit facultatem. Veritas patet ex Scripturis, ubi legitur: *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum* (*Hebr.* 3).

Diximus: *De ordinaria Dei providentia;* nihil enim impedit, quominus Deo dispensante, et Angeli et animæ corpore proprio solutæ ea possint extraordinarie ministrare, in assumpto corpore.

385. Duplex autem distinguitur minister Sacramentorum:

1) *Ordinarius* qui per legitimam ordinationem, ideo vi muneris proprii Sacramenta conficit. Hinc Tridentinum definivit: *Si quis dixerit christianos omnes in verbo, et omnibus Sacramentis administrandis habere potestatem, anathema sit* (*Sess.* 7, c. 10).

2) *Extraordinarius*, qui conficit aliqua Sacramenta, sed ob peculiare privilegium, delegationem vel necessitatem.

Art. 1. — De requisitis ad Sacramenti confectionem seu de intentione, attentione, fide et probitate ministri.

386. **Intentio.** Est actus voluntatis, quo quis intendit aliquid agere vel omittere. Ideo intentio debet esse serio posita et ex animo, seu interna; secus non haberetur verus actus voluntatis, sed ejus fictio. Multiplex autem distinguitur intentio, id est *actualis, virtualis, habitualis, interpretativa* (ex dictis t. I, n. 12).

387. Q. *Quæ intentio requiritur ad validam Sacramenti confectionem?*

R. Ad validam Sacramenti confectionem requiritur in ministro *deliberata voluntas saltem faciendi quod facit Ecclesia* per illum ritum; nempe faciendi aut quod Christus instituit, aut quod vidit per Parochum fieri, aut quod christiani faciunt vel vera Ecclesia. Est de fide; Tridentinum enim definit (*Sess.* 7, c. 11): *Si quis dixerit in ministris, dum Sacramenta conficiunt et conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia, anathema sit.* Hinc si mulier ignara fidei nostræ puerum in vitæ discrimine abluat his verbis: *Ego te baptizo* etc. volens id facere quod christianas obstetrices eo in casu alias fecisse vidit, vere baptizat. Aliter esset si hæc mulier ea ablutione non aliud putet, quam medicinam præbere; tunc enim non haberet intentionem faciendi quod christiani ex institutione Ecclesiæ faciunt.

Quæ intentio non est necesse ut sit *actualis*, etsi exoptanda; cum ea non sit in nostra potestate. Sed sufficit *virtualis*, hæc enim satis influit in actionem ministri, adeo ut vere humana ac deliberata dici possit. Non tamen sufficeret *habitualis*, quamvis enim ea aliquando elicita fuerit, tamen in nullo effectu seu actionum serie perdurat. Tanto minus sufficeret intentio *interpretativa* quæ nunquam elicita fuit, sed eliceretur tantum, si de re agenda mens cogitaret; non enim intentio quæ *esset*, sed quæ *est* in actum influit (*S. Alph.*, l. VI, n. 16).

388. *Resolve.* 1) Ad validam Sacramenti confectionem, non requiritur, ut minister expresse intendat Sacramentum conficere (modo tamen Sacramentum positive non excludat); vel ejus effectus producere, puta gratiam et characterem; sed sufficit intentio generalis, si tamen serio posita; nempe sufficit si minister applicando materiam subjecto velit facere quod tali ritu intendit Ecclesia, licet quid sit Sacramentum ignoret; imo etsi teneat nullum effectum habere baptismum in animam; *quia non obstante errore quoad effectus baptismi, non excluditur intentio faciendi quod facit Ecclesia,* uti declaravit S. Officii Congr. 18 dec. 1872.

2) Neque requiritur, ut intelligatur Ecclesia Romana; sane valet Baptisma collatum ab hæreticis, qui Ecclesiam Romanam non putant veram; nam prævalet semper generalis intentio faciendi quod facit vera Ecclesia (*S. Alph.*, l. VI, n. 21).

389. **Attentio.** Est applicatio mentis ad ea quæ peraguntur. Duplex est: alia *interna* quæ consistit in ipsa advertentia mentis ad id quod agitur; alia *externa,* quæ excludit omnem aliam actionem quæ impedit ut actio fiat humano modo (v. t. I, n. 191).

Porro ad Sacramenti validitatem omnino requiritur attentio externa, qua scilicet minister externos ritus præscriptos humano modo perficiat, seu voluntarie, id est cum intentione illos ponendi; secus non haberetur nisi actio materialis. Non tamen requiritur ad validitatem attentio interna, ita ut intellectus hic et nunc deliberate consideret quod actu agit; id non est totaliter positum in nostra potestate. Igitur valide administratur Sacramentum a ministro distracto.

Attamen ad licitatem collationis requiritur ut absit omnis voluntaria distractio; reverentia enim Sacramento debita id exigit. Verum commune est, non peccare nisi venialiter ministrum, qui voluntarie se distrahit, nisi inde oriatur periculum errandi. Et excepta Eucharistia, in qua qui voluntarie omnino se distrahit probabiliter mortaliter peccat; ob maximam reverentiam ipsi debitam (*S. Alph.*, l. VI, n. 14).

390. **Fides in ministro.** Ad validitatem Sacramenti non requiritur in ministro ut habeat catholicam fidem, ideoque valida sunt Sacramenta rite ab hæreticis collata. Hinc Tridentinum: *Si quis dixerit Baptismum, qui etiam datur ab hæreticis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, non esse verum Baptisma, anathema sit* (*Sess.* 7, c. 4).

Quoad alia autem Sacramenta non est quidem expresse definitum; sed est fidei proximum ob intimam analogiam. Virtus enim Sacramenti agit ex meritis solius Christi, qui per ministrum uti per instrumentum illa conficit: porro effectus alicujus rei sequitur conditionem causæ principalis, non instrumentalis. Excipe Pœnitentiam; nam hæretici publici et vitandi eam invalide administrant extra mortis articulum, defectu jurisdictionis.

Fides autem catholica requiritur ad licitatem, nam sine vera fide impossibile est placere Deo: qui porro Deo non placet, peccat scienter usurpando ea quæ sunt Dei.

391. **Vitæ probitas in ministro.** De fide est, ad validam Sacramenti confectionem, non requiri in ministro probitatem vitæ: est contra Donatistas, qui sæculo IV Ecclesiam diro schismate lacerarunt. Contrarius error pluries damnatus fuit. Tandem contra protestantes omnes Tridentinum definivit: *Siquis dixerit ministrum in peccato mortali existentem, modo omnia essentialia quæ ad Sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, servaverit, non conficere aut conferre Sacramentum, anathema sit* (*Sess.*, 7, c. 12).

Augustinus qui ex professo contra hanc hæresim stilum acuit, ministros comparat modo cum agricola, qui solo mandat semina; modo cum canali, quo devehitur aqua. At agricola licet impius, semini non nocet; canalis sive lapideus sive alterius materiæ, fœcundas aquas semper vehit. — Neque opponas, quod *arbor mala nequit bonos fructus facere*, id utique verum est, quando arbor mala, idest impius, propria virtute agit: et Sacramentorum minister non agit propria, sed divina Christi virtute. Ideo non repugnat ut qui gratiam non habet, v. g. hæreticus, infidelis, se polluat et alios mundet et gratiam tribuat. Sic famulus licet pauper, tamen aureis sua opera a domino missis alium ditat.

Attamen sub gravi ad licitam confectionem omnino requiritur, ut minister sit in statu gratiæ; tum quia ipse debet in hoc conformare se Christo, cujus ministerio perfungitur; tum quia ad hoc peculariter

ordinatur et consecratur, ut sancte sancta Sacramenta conficiat. Ideo certum est ministros consecratos solemniter (id est uti ministros et in ritu præscripto) in mortali sacramenta conficientes, ac ministrantes mortaliter peccare.

392. Utrùm vero peccet mortaliter etiam laicus vel sacerdos qui sacramentum privatim administrat in peccato mortali, controvertitur. At sententia mihi probabilior affirmat; nam semper clamat ratio: *Sancta sancte esse tractonda.* Et licet tunc isti non agant uti ecclesiæ ministri, agunt tamen uti ministri Christi, cujus personam repræsentant: unde gravem tum Christo, tum Sacramento injuriam irrogant. Excipe, nisi periculum sit in mora, ut si infans jamjam sit decessurus et privatim baptizans non advertat in ea confusione ad se perfecte conterendum; non enim habetur ratio accidentis (*S. Alph.*, l. VI, n. 32) (1).

Resolve. 1) Probabilius peccat graviter mulier, si baptismum in statu mortalis peccati ministrat. Item contrahentes matrimonium in mortali, non solum sacramentum suscipiendo, sed etiam ministrando.

2) Peccat graviter qui extra missam ministrat in mortali eucharistiam; sed probabilius unum tamen mortale committit qui plures una vice communicat, nam est una actio moralis et unum tantummodo convivium; sicut unum dicitur prandium, quamvis plures in eo se reficiant. Attamen verius confessarius tot sacrilegia committit quot absolvit; quia singulæ actiones sunt singula completa Sacramenta (*S. Alph.*, l. V, n. 6; l. VI. n. 35).

393. Q. 1. *An minister sibi conscius mortalis teneatur confiteri antequam Sacramenta conferat; an vero sufficiat ut conteratur?*

R. Si agatur de Eucharistia, certum est et conficientem et suscipientem teneri sub gravi ex Tridentino Confessionem præmittere et absolutionem curare (*Sess.* 13, cap. 7, et can. 11). Quoad alia Sa-

(1) Si in conficiendis et in administrandis Sacramentis status gratiæ requiritur, recte infertur, omni temporis momento debere obstetrices in gratia vivere; cum ex earum munere omni momento vocari possint ad levandas mulieres ac infantes baptizandos. Quod magis dicendum de sacerdotibus ad ampla nosocomia, ad monasteria vel communitates deputatis. Et fortius de Parochis, quibus obligatio continue urget Sacramenta ministrandi.

Quot (quæres) *peccata committit qui celebrat in mortali?* Sporer docet celebrare in mortali unum esse sacrilegium, quia actiones celebrantis, licet sint plures, tamen integrant unum ministerium sacrificii. Sed verius dicendum, quod celebrans in mortali quatuor sacrilegia committit: 1) Quia *conficit Sacramentum indigne.* 2) Quia *Sacramentum suscipit indigne* (secus dicendum, si post sumptionem sumat particulas superfluas; quia hæc ultima sumptio pertinet ad unum sacrificium. 3) Quia *ministrat indigne*, nempe sibi, celebrans enim duas agit partes, unam uti sumens, et unam uti minister. 4) Quia Eucharistiam *ministrat indigne.* Unde duodecim sacrilegia committit, qui in Nativitate tres Missas celebret in mortali: quanta in uno facinore sunt crimina! (*S. Alph.*, l. V, n. 44, l. VI, n. 35; *Scavini*, l. III, n. 109).

cramenta multi idem affirmant ex Catechismo Romano, nam eadem est ratio irreverentiæ; certitudo autem status gratiæ per contritionem perfectam difficile habetur.

Longe tamen plures (ait Antoine) id negant, et quidem probabilius; tum quia tale præceptum nulla lege statuitur, et Tridentinum illud non imposuit, nisi casu quo agatur de Eucharistia: tum quia Rituale R. dicit quod eo in casu convenit confiteri. Verbum *convenit* satis declarat Confessionem esse tantum de majori convenientia: quo sensu explicant Catechismum Romanum. Quod etiam currit de ipsius Eucharistiæ distributione; unde sufficit in ministro moralis ad se justificandum diligentia per contritionem; nec requiritur summa per absolutionem (*S. Alph.*, l. VI, n. 34).

394. **Sacramenti susceptio ab indigno.** A ministro certe indigno ob peccatum mortale nisi gravis adsit causa, nefas est petere aut recipere Sacramenta tum ob reverentiam ipsis debitam; tum ob caritatem quæ postulat, ne ministrum ponamus in occasionem peccandi, indigne sacra tractando.

Diximus: *nisi gravis adsit causa*; nam in omnium sensu fas est; causa gravi interveniente, ab alio petere rem bonam, licet ex pravitate sua eam cum peccato sit præstiturus. Esset si urgeat præceptum Confessionis vel Communionis vel Missæ audiendæ, si ex dilatione Confessionis sit periculum relapsus vel manendi, licet ad horam, in mortali (*S. Alph.*, l. VI, n. 88 (1).

395. A ministro vero indigno ob aliquam censuram, aut inhabilitatem canonicam, non licet petere aut recipere Sacramenta, si sit vitandus ob gravem Ecclesiæ prohibitionem. Excipe tamen casum gravissimi momenti; ita certe licet petere Baptismum et Poenitentiam, cum sint tantæ necessitatis: idem docent de Extrema Unctione, si infirmus aliter juvari non possit; de Ordine, si communitas egeat sacerdotibus; de Matrimonio, si fama illud contracturi vel prolis bonum postulet.

Si vero minister non sit vitandus, Sacramenta accipere et petere licet juxta veriorem sententiam (præcluso scandalo). Concilium enim Constantiense indistincte concessit fidelibus cum toleratis communicationem. Neque probabilius ad talem communicationem requiritur causa (nisi adhuc peccato mortali talis excommunicatus inquinatus sit) cum illa universim concessa sit (*S. Alph.*, l. VII, n. 171).

396. Q. *An peccet mortaliter qui in mortali exercet functiones sacras, quæ sacramenta non sunt?*

(1) Ceterum non est simplicis fidelis inquirere in vitam sacrorum ministrorum; id enim et odiosum est in se et in praxi periculosum et onerosum fidelibus. Ubi non adest seductionis periculum, et omnibus nota et apertissima non est ac scandalosa nimis sacerdotis vita; item si ipse sub oculis et approbatione episcopi ministerium exercet, minister habebitur uti sufficientibus dispositionibus præditus ad sacra ministranda. *Billuart* (v. Scavini, l. III, n. 200).

R. Sunt qui affirmant, quia est semper indigna Sacrorum tractatio. Sed communius et satis probabiliter negant; cum istæ functiones non sint proxime ordinatæ ad sanctificationem. Ex quibus deducitur:

I. Probabiliter non peccat mortaliter subdiaconus ministrans solemniter in mortali. Neque diaconus; licet enim Diaconatus sit Sacramentum, non tamen diaconus ministrans facit Sacramentum.

II. Probabiliter non peccat mortaliter Episcopus in mortali conficiens Chrisma vel Oleum sanctum; nam Sacramentum non conficit.

III. Communissime ac probabilius nec peccat mortaliter minister qui in mortali dedicat templum, benedicit vestes, conficit aquam lustralem, exorcizat; quia non facit Sacramentum. Neque qui assistit matrimonio, cum illius ministri sint contrahentes.

IV. Valde probabiliter peccat graviter qui in mortali Eucharistiam ex officio tangit ob maximam quæ huic debetur reverentiam; etsi alii non improbabiliter negent, cum non sit administratio Sacramenti. Billuart autem tenet lætale esse si Eucharistia tangatur immediate et in se; veniale vero si tangatur tantum mediate, puta Ostensorium in processione gestando vel populum benedicendo.

V. Si concionator est publicus peccator, non excusatur a mortali, si increpet vitium, de que ipse est publice jam diffamatus; quia facit ut contemnatur prædicatio, ac scandalum præbet. Si est occultus, probabilius et communius non peccat, nisi venialiter ob aliquam tantum irreverentiam; tum quia doctrinæ scopus non impeditur, tum quia prædicatio non est exercitium Ordinis, sed officii Ordini adnexi (*S. Alph.*, l. VI, n. 35, etc.).

Art. 2. — De Sacramentorum administratione.

397. **Sacramentorum administratio.** Qui curam animarum non habent, non tenentur nisi ex caritate sacramenta ministrare, habita ratione necessitatis, ideo etiam sub gravi si fideles versentur in gravi necessitate spirituali; ex dictis t. 1, n. 279.

Si vero agatur de Parochis, de Coadjutoribus in cura animarum, de viceparochis seu iis quibus ex officio id onus incumbit, certum est eos teneri ex justitia Sacramenta ministrare subditis etiam cum periculo vitæ in gravi, ac multo magis in extrema eorum necessitate. Item commune est, eos teneri ex justitia Sacramenta ministrare subditis quoties rationabiliter petunt, cum pro illis *constituti sint in iis, quæ sunt ad Deum*; et teneantur ovium profectui consulere (*S. Alph.*, Ho. Ap. tr. 9, n. VII, *Prax. Conf.*).

Resolve. 1) Peccant graviter animarum pastores, qui se morosos et difficiles sæpe præbent in confessionibus audiendis; quia sic fideles a sacramentis avertunt. Attamen non censetur grave si denegatio fiat raro, secluso scandalo et gravi petentis contristatione atque ejusdem ac necessitate.

2) Non tenetur pastor quotidie cum scrupulosis tempus terere; cum tam frequens confessio ipsis non expediat; nec jus strictum ipsi tam frequenter habeant ad absolutionem.

3) Peccant graviter generatim loquendo pastores qui subditorum

confessiones excipere nolunt ob suam commoditatem, nisi statis diebus ; cum fideles possint esse in necessitate spirituali, ea statim suscipiendi, cum petunt.

4) Cum parochorum sit sacramentorum frequentiam urgere, ita ipsorum esse debet fideles qui frequenter et sponte accedunt, benigne excipere et eis præsto esse.

398. **Simulata Sacramenti administratio.** Simulatio seu fictio duplex est: una *formalis*, qua quis directe intendit alium decipere. Altera autem *materialis*, quæ fit ob causam permittendo proximi deceptionem.

Simulatio formalis illicita est non modo in administratione Sacramenti sed in omni alia re; est enim mendacium facti. Imo in Sacramentis neque simulatio *materialis* licita est quando ficte ponitur quod pertinet ad Sacramenti essentiam; est enim gravis injuria in Christum abutendo rebus sacris ab ipso institutis. Hinc Innocentius XI damnavit propositionem: *Urgens metus gravis est causa justa Sacramenti administrationem simulandi.* Ideo in nullo casu licet proferre sine intentione verba absolutionis supra indispositum ; celebrare Missam non proferendo verba consecrationis; hostiam non consecratam pro consecrata præbere. Esset etiam causa idololatriæ, quæ utique est materalis in populo qui fictionem ignorat ; non tamen in ipso qui scienter tribuit fidelibus occasionem hostiam non consecratam adorandi et accipiendi (v. *Scavini*, l. II, n. 902).

Diximus *si ficte ponatur quod pertinet ad Sacramenti essentiam:* si enim aliud signum ponatur quod non sit usurpatio Sacramenti, tunc materialis simulatio, secluso scandalo et contemptu, cum causa licita est; nam neque fit injuria Sacramento, cum illud non frustretur; neque mendacium committitur, cum non intendatur directa proximi deceptio. Sed simpliciter veritas occultetur, quod justa accedente causa omnes cum d. Thoma permittunt. Hinc licet confessario super indispositum recitare aliquam orationem cum signo crucis loco absolutionis, ne adstantes cognoscant ipsum dimitti inabsolutum. Idem agere licet, si pœnitens minetur mortem ob negatam absolutionem non jam intendendo deceptionem pœnitentis, sed solam liberationem ab illa vexatione, quamvis pœnitens se decipiat credens illam orationem esse formam absolutionis (*S. Alph.*, l. VI, nn. 59, 61 et 659).

CAPUT SECUNDUM

De Sacramentorum subjecto

399. **Subjectum Sacramenti.** Dicitur qui est capax illud valide suscipiendi. Est autem solus homo viator ; cum in eo solum omnis vera justitia vel incipere vel cœpta augeri possit vel amissa reparari; nam Sacramenta ad hæc producenda instituta sunt.

Non tamen omnes homines viatores sunt omnium sacramentorum capaces: sic mulieres Ordinem, ac pueri qui nondum sunt adepti usum rationis, Extremam Untionem, aut Pœnitentiam valide suscipere possunt.

400. Q. *Quid requiritur ad validam Sacramenti susceptionem?*

R. 1. Baptisma prærequiritur in omni subjecto ad valorem aliorum Sacramentorum, quæ pro solis Ecclesiæ membris sunt instituta: porro per solum Baptisma membra ipsius Ecclesiæ omnes efficiuntur. Hinc si Judæo Eucharistia ministraretur, ipse reciperet Corpus Christi materialiter tantum sicut in pyxide recipitur.

2. In infantibus, et amentibus a nativitate ad valide suscipienda Sacramenta quorum sunt capaces, nimirum Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam et Ordinem, nulla requiritur dispositio; quia nullam habere possunt. Pro his supplet Christi et Ecclesiæ intentio.

3. In adultis ad validam uniuscujusque Sacramenti susceptionem, requiritur intentio illud suscipiendi. Neque enim est conveniens, ut adultus sanctificetur, nisi velit. Excipe Eucharistiam, quæ cum jam Sacramentum sit, a suscipientis voluntate nullimode pendet (*S. Alph.* l. VI, n. 80).

401. **De intentione in adultis requisita.** Ad validitatem:

I. Ad suscipiendam Extremam-Unctionem, Confirmationem et Eucharistiam docent communiter sufficere intentionem interpretativam; nam cum hæc Sacramenta nihil importent oneris, facilius præsumitur volitio generalis. De Extrema-Untione expresse habet Rituale: *Hoc Sacramentum est præbendum sensibus destitutis qui ante illud petierunt, seu verosimiliter* (nota) *petiissent.*

II. Ad Baptismum et Ordinem non sufficit ad validitatem intentio interpretativa, quia sine voluntate explicita nemo debet obligationem legum Ecclesiæ et status clericalis suscipere. Sufficit tamen intentio habitualis; nempe ut quis prius habuerit nec retractaverit intentionem Sacramenti suscipiendi. Id tenet universalis Ecclesiæ praxis: id expresse docet Benedictus XIV Instructione *Postremo.* Hinc si constet, dormientes, ebrios, et lapsos in amentiam prius habuisse intentionem Sacramentum suscipiendi, communissime et probabilius affirmant, iis valide hæc Sacramenta administrari. Attamen illicitum est Sacramenta hisce conferre, nisi necessitate urgente.

III. Ad Pœnitentiam et Matrimonium valide suscipiendum intentio requiritur saltem virtualis. *Ad Pœnitentiam;* quia in hac pro materia requiruntur actus pœnitentis ipsius, qui haberi nequeunt sine voluntate saltem virtuali recipiendi Sacramentum. Si tamen agatur de moribundo sensibus destituto, sub conditione absolvendus est; intentio enim supponitur; aliunde ipse adjuvandus est meliori, quo potest modo. *Ad Matrimonium;* tum quia ad contractum requiritur consensus saltem virtualis; tum quia cum uterque conjux juxta re-

ceptam sententiam non solum sit subjectum, sed etiam minister, requiritur in ipsis intentio illa, quæ requiritur in ministris aliorum Sacramentorum (*S. Alph.*, l. VI, n. 81).

402. **Fides et probitas in Sacramenta suscipiente.** Ad validam susceptionem sacramentorum non requiritur neque fides, neque probitas: patet tum ex constanti Ecclesiæ praxi, quæ semper prohibuit hæreticos conversos rebaptizare; tum ex ratione; nam Sacramentum non perficitur hominis justitia, sed Dei virtute. Excipe Pœnitentiam; cum actus pœnitentis sint illius materia, et inter materiam sit contritio, quæ vera esse nequit sine fide et pietate.

403. **Conditiones ad licite Sacramenta suscipienda.** In infantibus et perpetuo amentibus ad licite et utiliter recipienda Sacramenta nulla requiritur dispositio, cum sint nullius capaces. Quoad adultos vero:

Dico I. Ad recipienda *Sacramenta mortuorum* requiritur in adultis dispositio fidei, spei et doloris de peccatis: 1) Fidei, quæ est *fundamentum et radix omnis justificationis.* 2) Spei, *qui enim hæsitat.... non æstimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino.* 3) Doloris de peccatis, quia sine pœnitentia non fit remissio. Hoc tamen intellige de actualibus, si quæ habeat subjectum: non autem de peccato originali; quia facti alieni neminem pœnitet.

Dico II. Ad utiliter suscipienda *Sacramenta vivorum* requiritur in adultis status gratiæ præexistens; quia ipsa ad gratiæ augmentum instituta sunt, et nonnisi per accidens aliquando conferunt primam gratiam. Hinc graviter peccaret qui ea sciens in mortali susciperet: imo gravius eo, qui illa tantum conficeret vel ministraret; quia non solum illa indigne tractaret, sed frustranea redderet et gratiæ obicem poneret (*S. Alph.*, l. VI, n. 86) (1).

404. **Sacramentorum denegatio.** Fatentur omnes generatim loquendo gravissime peccare ministrum, qui Sacramenta ministrat indignis, nisi indignitas ex confessione sacramentali sit nota ob inviolabile sigillum. Nam et malæ eorum susceptioni cooperaretur et se

(1) *Sed* (quæres) *an aliquando licitum sit in mortali suscipere Sacramenta vivorum, si casus extemplo contingat, ut v. g. si jamjam sit Hostia ab hæretico profananda?*

R. Alii negant, quia ex una parte illico contritionem elicere quis potest, si ad Deum recurrat; ex alia nulla est impurior cloaca immundo corde. Sed communius affirmant; idque pro rarissimo casu non videtur improbabile, si subito irruat hostis; nam difficillimum est contritionem extemplo elicere. Et tunc in mortali existens reflexe non intendit sumere Eucharistiam uti Sacramentum, sed vult illam abscondere in corpore suo sicut in pariete ad majorem cavendam injuriam. Idem dicunt de laico accumbente in scamno communicantium, qui mortalis recordetur et subito conteri nequeat. Hi tamen susciperent Sacramentum, tamen sine fructu.

infidelem exhiberet dispensatorem. Hinc Christus : *Nolite Sanctum dare canibus* : ubi *canum* nomine ex Sanctis ecclesiæ Patribus veniunt peccatores.

Dictum est: generatim loquendo ; nam ut licite Sacramenta denegari possint, et sub gravi debeant: 1) De petentis indignitate constare debet, adeo ut ejus delictum (ex Angelico) nulla possit tergiversatione celari: quia nemo præsumendus malus, nisi probetur. 2) Videndum an indignitas sit publica vel non, et petitio Sacramentorum fiat in publico, vel in occulto.

405. Q. 1. *Quandonam peccator dicitur publice vel occulte indignus ; et quando publice vel occulte petens potest vel non Sacramento donari* ?

R. Peccator *publicus* ille dicitur, cujus crimen vel pessima vita communiter cognoscitur ; ut sunt notorie excommunicati, meretrices, concubinarii, civiliter tantum nupti etc. Si vere improbitas non sit nota vel solum pauci illam sciant, peccator dicitur *occultus*.

Peccator autem occulte petens dicitur qui solus reperitur cum ministro vel paucis aliis nullius momenti, ut sunt pueri. Si secus, publice petere censetur. Quo posito dicimus:

1) Si pœnitentis indignitas publica est, procul dubio sacramenta illi sunt deneganda sive publice sive occulte petat (nisi velit emendari et de ejus emendatione publice constet ad scandali reparationem). Tunc obtinet illud: *Nolite sanctum dare canibus*. Neque ideo peccator ille infamatur ; cum omne jus amiserit ad famam ob ejus publicam indignitatem. Imo grave scandalum fidelium ex sacramentorum, concessione sequeretur. — Attamen si sensibus destitutus sit et mortis periculum instet, poterit ei absolutio dari sub conditione et etiam Extrema Unctio (non tamen Viaticum). Tunc enim præsumitur ut quantum in se est, ipsum pœniteat ; ideoque adjuvandus gratia sacramentorum, ne forsan pereat qui per illa salvari potest.

2) Si vero pœnitentis indignitas est occulta, ei debet denegari sacramenta casu quo ille occulte petat (nisi veli priu reconciliari cum Deo); quia sacramenti reverentia et caritas proximi, ne ipse re sacra abutatur, id postulant. Neque tunc infamatur, cum denegatio occulta sit. — Si vero publice petat, sacramenta non sunt neganda prout omnes docent cum d. Thoma ; et Eugenius Papa id confirmat exemplo Christi, qui Judam non repulit a Communione. Sane peccator occultus habet jus, ne publice infametur ; at infameretur, si palam repelleretur a sacra Mensa. Adde scandala et perturbationes quæ secus orirentur in Ecclesia ; fideles enim timentes ne aut odio, aut imprudentia sacerdotis rejiciantur, a sacramentis retraherentur.

Excipiunt tamen, si agatur de *Ordine* suscipiendo ; qui enim se ingerit in munia publica sine idoneitate, repelli etiam debet cum illius infamia, si aliter non possit, ob publicum bonum ; et quamvis etiam delictum juridice probari nequeat. Ita S. Concilii C. 22 martii 1643.

Idem est de *Matrimonio*, cui Parochus assistere prohibetur, v. g., si extra Confessionem impedimentum aliquod agnoscat (*S. Alphons.*, l. VI., n. 48).

406. *Quid si peccatum notum sit aliquibus tantum ex præsentibus?*

R. Si peccatum est publicum, debent negari sacramenta, etsi peccàtum non sit notum illis in quorum præsentia publicus ille peccator petit; nam jam amisit jus ad famam.

Si vero peccatum non sit publicum, quamvis notum plerisque ex præsentibus, probabilius sacramenta non sunt deneganda; nam petens adhuc possidet famam suam respective ad omnes illos, qui ejus crimen ignorant.

Ideo sequitur, tunc tantum indigno publice petenti denegandum esse sacramentum, cum maximæ populi parti, nempe ferme omnibus certa sit et nota ejus actualis indignitas; id quod raro admodum in magnis civitatibus, ob defectum præsertim personalis cognitionis, evenire potest.

Idem tenendum si peccator petat Sacramentum eo in loco ubi suum crimen est occultum, etsi publicum sit in alio loco; nisi notitia criminis facile sit ibi perventura (*S. Alph.*, l. VI, n. 43).

407. Q. 2. *Quid requiritur, si quis fuit publicus peccator, ut Eucharistia illi possit publice ministrari?*

R. Alii cum Laymano requirunt, præter Confessionem, aliquod tempus bonæ ac publicæ conversationis ad tollendum scandalum. Alii vero cum Possevino dicunt sufficere peccatoris Confessionem coram pluribus. Huic sententiæ recte adhæret Croix, modo: 1) Illius pœnitentia sit brevi publice manifestanda. 2) Non debeat prius aliquam occasionem aut scandalum amovere, aut alicui obligationi satisfacere. Qui publice confessus est, si hæc peculiariter non obsint, publice censetur emendatus (*S. Alph.*, l. III, n. 47).

408. Q. 3. *An possint dari sacramenta publice indignis, si secus timeantur damna gravissima, carcer diuturnus, propriorum bonorum expoliatio etc.?*

R. Alii cum Roncaglia affirmant, si sacramenta non petantur in odium fidei, vel in contemptum Religionis et absit scandalum; quia licite permittitur alterius peccatum ad propriam tuendam vitam ac bona.

Alii distinguunt cum Alasia (qui casum suum ponit de metu mortis). Si indignitas pœnitentis non faciat validum Sacramentum, ut si quis te compellat ad dandam Extremam-Unctionem infanti aut sano; vel indisposito absolutionem, non licet: quia non Sacramentum, sed ejus abusus daretur: quod est malum intrinsecum. Si vero indignitas respicit dumtaxat licitatem, sed adhuc relinquat Sacramentum validum, uti si sacerdos compellatur gravissimis minis, v. g. ad Eucharistiam publice indigno ministrandam, ajunt illam, urgente causa (et religionis contemptu ac scandalo, quoad potest, remoto) posse tribui: tunc culpa sumenti imputabitur; quia verum Sacramentum daretur ac res bona, qua tamen alter ex mera sua malitia abutitur. *Nam exterior receptio Sacramenti ad quam cooperatur ministrans, non est per se mala, sed solum habet adjunctam malitiam per accidens, ex prava nempe dispositione suscipientis, et posset esse bona, si recipiens vellet.* Ita argumentatur Antoine loquens de administratione facta occulto peccatori: quod quidem (ajunt) valet etiam si peccator sit publicus, cum nulla diversitas assignari possit, nisi quod

ob publicitatem superadditur scandalum. Verum scandalum satis auferri potest si publice fiat protestatio vim esse factam, et fiat nota coactio.

Hæc sententia (ait s. Alphonsus, *Opus Mor.*, l. VI, n. 49) olim mihi probabilis visa fuit. Sed, melius re perpensa, oppositum nunc teneo; hoc enim et videtur directe cooperari sacrilegio. Adde: vix ac ne vix quidem evitari potest scandalum fidelium; cum videant adeo aperte sanctum dari canibus. Adde S. Sedis responsa, quæ jugiter præcipiunt, ut administrationi Sacramentorum retractatio præcedat manifesta pro manifeste indignis. Hinc volunt illud d. Chrysostomi usurpandum casu adveniente: *Animam potius tradam meam quam Dominicum alicui Corpus indigne concedam* (1).

CAPUT TERTIUM

De Sacramentorum effectibus.

409. **Effectus Sacramentorum.** Duplex est effectus a Sacramentis immediate proveniens: unus omnibus communis, *gratia.* Alter proprius nonnullorum tantum, *character.* Diximus: *immediate proveniens;* nam tertius est, *cognatio spiritualis* proveniens ex Baptismo et Confirmatione; sed tantum ecclesiastico jure.

Duplex autem in Sacramentis est modus gratiæ producendæ:

1) *Ex opere operantis;* est cum Deus gratiam elargitur intuitu fidei et pietatis illius, qui operatur. Sic si quis extra Sacramentum eliciat actum perfectæ contritionis, et sic obtineat peccatorum remissionem et gratiam, dicitur eam obtinere ex opere operantis.

2) *Ex opere operato*, quando gratia confertur non propter fidem et pietatem operantis; sed propter opus in se, habens ejus producendæ efficaciam independenter a merito operantis.

410. **Gratia Sacramentorum.** De fide est omnia Sacramenta novæ Legis continere gratiam quam significant, eamque semper conferre non ponentibus obicem, ex opere operato. Tridentinum, sessione VII, canone 6 (*De Sacr. in genere*) definivit: *Si quis dixerit Sacramenta novæ Legis non continere gratiam quam significant, aut*

(1) Habet Gousset: Cum personam certo admittendam non esse judicabimus, erit dimittenda, vel potius ipse discedat minister absque rumore, absque solemnitate, quin ullam sibi observationem permittat, nisi id fiat de instantia personæ quæ sacramentum postulat, cui tantum respondebit sibi *displicere* quod ei concedere non possit quod postulat.

Si persona notorie indigna communione ad sacram mensam accedat, sacerdos illam præteribit quin eam communicet. Quod si ea sit sola, ipse eam monebit, sed non dicat quare eam non communicat. Quidquid ab hac negatione sequatur, abstineat parochus a revelandis e suggestu vel quoquo modo publice causis quæ possunt suam agendi rationem justificare; secus potest ex diffamationis prætextu inquietari. — Attamen in hac re adeo salebrosa ad difficultatibus occurrendum et ne discrimini facile se committat, præstat ut in antecessum consulatur episcopus, ut omnibus tutam eandemque normam indicet.

gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre..... anathema sit. Et canone 8: *Si quis dixerit per ipsa novæ legis Sacramenta ex opere operato non conferri gratiam, sed solum fidem divinæ promissionis ad gratiam consequendam sufficere, anathema sit.* Veritas evidentissime nititur cripturæ testimoniis (ex dicendis de singulis Sacramentis); eademque est unanimis Patrum doctrina, ipso fatente Calvino. Adde constantem ecclesiæ sensum, quæ semper uti validum habuit parvulorum Baptismum, etsi a malis ministris collatum: at talis Baptismus non ex virtute ministri, quia malus; non ex virtute infantis, quia nullius actus est capax: ergo ex opere operato valere debet.

Dictum est: *Non ponentibus obicem;* etsi enim nulla suscipientium dispositio requiratur tanquam causa efficiens gratiæ, cum hæc producatur per vim Sacramenti; tamen quædam in ipsis requiruntur dispositiones tanquam conditiones, quibus obices et obstacula removeantur, a quibus effectus actu impediri potest. Sic ignis utut actuosus, in ligna tamen madida suam non exercet activitatem.

Et ideo etiam patet, quod Sacramenta gratiam conferunt majorem vel minorem pro majore vel minore suscipientis dispositione. Sacramenta enim sunt causæ necessariæ, quæ operantur vi promissionis a Deo factæ; at illud causæ necessariæ proprium est, ut majorem vel minorem effectum sortiatur, prout magis vel minus idoneum est subjectum, in quo operatur. Sic idem ignis ligna vividius vel remissius comburit, prout illa magis vel minus sicca sunt.

411. Q. 1. *Quamnam gratiam Sacramenta producant?*

R. Gratia divina multiplex distinguitur a Theologis in præsenti materia; *actualis*, *habitualis*, *prima*, *secunda* ac *Sacramentalis*.

I. *Actualis* est illustratio intellectus et motio voluntatis ad salutarem actum in nobis producendum. *Habitualis* (alio nomine *sanctificans*) est, qua homo immediate fit justus, filius Dei adoptivus, æternæ vitæ hæres; gratia enim per modum habitus animæ inhærentis concipitur.

II. *Prima*, quæ nullam aliam supponit in subjecto cui infunditur et est ea qua primum justificatur peccator. *Secunda*, quæ aliam supponit in subjecto, cui datur, præexistentem: quam tamen auget, ita ut non sint diversæ gratiæ, sed diversi gradus ejusdem gratiæ.

III. *Sacramentalis;* est jus digne suscipientis Sacramenta ad gratias actuales necessarias ad finem cujusque Sacramenti.

Hoc posito dico: Sacramenta gratiam producunt tum habitualem, primam vel secundam; tum sacramentalem.

1) *Gratiam habitualem*, non vero actualem: ut patet in parvulis, qui incapaces sunt ad actus eliciendos; et tamen gratiam recipiunt per ea Sacramenta, quorum sunt capaces.

2) *Primam* vel *secundam;* nam Sacramenta mortuorum, Baptisma videlicet et Pœnitentia de se et primario conferunt gratiam primam,

qua nempe homo mortuus Deo fit Deo acceptus (1). Sacramenta vero vivorum primario instituta sunt, ut gratiam sanctificantem jam in homine existentem per se augeant (2).

3) *Gratiam Sacramentalem* ; nam Sacramentum quodlibet præter habitualem conferre debet gratiam, quæ respondeat fini, ob quem fuit institutum. Hinc baptismus præter gratiam habitualem suppeditat auxilium speciale, ut christianus contemnere possit vanas mundi pompas, quibus renuntiat. *Confirmatio*, ut fidem, data occasione, intrepide profiteatur. *Eucharistia*, ut maneat et progrediatur in amore Christi, occasiones peccatorum devitet et in gratia perseveret. *Extrema-Unctio*, ut infirmus roboretur animo, a peccati reliquiis purgetur, dæmonis insidiis resistat facilius, et in pristinam corporis sanitatem restituatur si animæ expediat. *Ordo*, ut sacri ministri functiones digne exerceant. *Matrimonium*, ut conjuges fidem servent, cupiditates reprimant, prolem valeant pie educare, et conjugii onera patienter ferre *(S. Alph.*, l. vi, nn. 5, etc.).

412. Q. 2. *An valide possit Sacramentum suscipi sine gratia?*

R. Affirmative ; nam contingere potest ut omnia ponantur, quæ ad validam, sed desint in suscipiente quæ ad utilem receptionem ponenda sunt. Uti si adultus susciperet Baptisma, quin doleat de actualibus peccatis, Sacramentum valet et character imprimitur ; quia nihil de substantia deest : adest intentio, et subjectum capax. Esset tamen *informe*, idest sine gratia, quæ indisposito non datur ; et ideo si in eo statu moritur, excluditur a regno Dei. — Si validum, ideo accedente dispositione (seu fictione, ut ajunt, recedente), Sacramentum reviviscit, et gratiam confert. Ad modum, quo remoto obice a flumine, aquæ statim revertuntur in alveum suum marte proprio, ac fluunt sicut ante.

Hoc in omnibus Sacramentis evenire docent cum d. Thoma et d. Bonaventura (vid. *Scavini*, t. 3, n. 207).

413. **Character Sacramentalis.** Definitur : *Signum spirituale indelebile, impressum animæ quo, homo ad divina deputatur, et ab aliis distinguitur.*

Dicitur : *Indelebile ;* per characterem enim homines ordinantur seu consecrantur ad ea quæ sunt divini cultus. Quæ autem semel consecrata et dedicata sunt, quandiu subsistunt, semper consecrata ac dedicata remanent. Dicitur : *Ad divina deputatur ;* deputatur enim

(1) Baptismus delendo peccatum originale, et alia si quæ forte præcesserint ; Pœnitentia delendo cetera peccata post Baptismum commissa. Notandum illud *de se* et *primario* ; quia aliquando potest utrumque per accidens gratiam justificantem jam in anima existentem invenire eamque augere, v. g., si quis adultus ad Baptismum accederet perfectam jam habens in se caritatem. Is ornaretur gratia sanctificante ante Sacramenti susceptionem ; et tunc gratia illa non posset nisi augeri.

(2) Hoc tamen non impedit quominus hæc quoque Sacramenta per accidens primam gratiam conferre possint : ut si quis putans bona fide se esse in gratia, non sit, et ea suscipiat. Nam cum Sacramenta vivorum non compatiantur peccatum, e consequenti si casu peccatum mortale inveniant, ipsum tollunt, modo alius non ponatur obex. *Angelicus*, 3 p. q. 3, a. 1.

per Baptismum ad cetera Sacramenta suscipienda; per Confirmationem ad fidem Christi profitenda, ut bonus miles Christi; per Ordinem ad rite obeunda munia ministerii clericalis. Dicitur: *Et ab aliis distinguitur*, nempe baptizatus a non baptizato, miles a non milite, sacerdos a laico.

De fide est contra protestantes Sacramentalem characterem esse admittendum, eumque a tribus tantummodo Sacramentis imprimi quæ ideo nequeunt iterari. Sic enim Tridentinum definivit: *Si quis dixerit in tribus Sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione et Ordine non imprimi characterem in anima, hoc est signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possunt, anathema sit.* (Sess. 7, c. 9). Idipsum docuit Eugenius IV Decreto ad Armenos. Hæc veritas, quæ in Scripturis satis innuitur, ex constanti traditione firmissime sustinetur, cujus quidem testes sunt Patres græci et latini (*S. Alph.*, l. VI, n. 6).

CAPUT QUARTUM

De Sacramentorum cæremoniis et Sacramentalibus.

414. **Cæremoniæ Sacramentorum.** Sunt *ritus illi qui ex Ecclesiæ institutione solent in Sacramentorum celebratione adhiberi.*

Non satis est, ut minister ea quæ ad materiam et formam Sacramentorum spectat diligenter observet; sed etiam curare debet omnes ritus et cæremonias ideo præscriptas, quæ si graviter ac debite fiant multum conferunt ad fidelium pietatem et ædificationem. Caveat ne ob agendi consuetudinem vel memoriæ defectum quidquam omittat; præstat ideo ut identidem cæremonias privatim percurrat, et semper præ manibus habeat ad preces recitandas Rituale.

415. Peccat minister qui cæremonias vel mutat vel negligit vel aspernatur; quia non curat Ecclesiæ præcepta gravibus de causis imposita: et fideles a devotione revocat, a pietate et a fide, experientia teste. Peccant autem mortaliter qui partem notabilem illarum negligunt, aut aliquam tantum, sed cum gravi scandalo fidelium, vel ob contemptum. Venialiter vero, si eas non servant *per invincibilem omnimodam imprudentiam, aut aliquando etiam propter parvitatem materiæ*, ut dicit Benedictus XIV (*de Sacr. Miss.*, l. 3, c. 13). In hac re nihil negligendum est. Hinc ajebat S. Teresia: *Io darei la vita per la più piccola cerimonia della Chiesa.*

Merito igitur d. Thomas cæremonias præterire *pestiferum* esse dicit (2. 2. q. 93). Et Tridentinum: *Si quis dixerit receptos et approbatos Ecclesiæ catholicæ ritus in solemni Sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni aut sine peccato a ministris pro libito omitti, aut in novos alios per quemcumque Ecclesiarum Pastorem mutari posse, anathema sit* (Sess. 7, can. 13).

416. Monet Gousset: « Est parochorum, prædicatorum, catechistarum officium non solum Sacramentorum naturam et effectus, sed etiam Ecclesiæ cæremonias fidelibus explicare, quæ tam aptæ sunt ad excitandam fidem, spem et pietatem. Pauci sunt sacerdotes etiam inter exercentes sacrum ministerium, qui aliquid sibi in hac re exprobrare non debeant. Hinc populi ignorantia quoad partem catholici cultus, quæ maxime est momenti. Hinc in plures fideles tædium et indifferentia quoad mysteria et sacramenta religionis. » (*De cæremoniis ecclesiasticis ac ritibus, de variis benedictionibus, de nitore et munditie sacræ supellectilis* vid. *Scavini*, l. IV, append. 51, 52, 53, 54 et 55, *ubi fuse quoad omnia*).

417. **Sacramentalia**. Sunt quædam cæremoniæ sacræ ab Ecclesia institutæ ad quosdam effectus spirituales producendos: ut sunt aqua lustralis, benedictio cinerum, palmarum, cereorum; et Agnus Dei, imagines nempe cereæ a solo Romano Pontifice benedictæ, ac chrismate delibutæ, etc.

Sacramentalibus vis inest remittendi venialia et gratiam sanctificantem augendi, non ex opere operato ut verius et communius docent cum d. Thoma; sed quatenus per illa pii motus in nobis excitantur doloris aut caritatis, quibus venialia delentur. Qui pii motus obtinentur per modum impetrationis ratione precum Ecclesiæ, quibus Sacramentalia conficiuntur (*S. Alph.*, l. VI, n. 92; et *Scavini*, l. III, n. 211, etc., *præcipuæ* l. IV, append. 53, *de variis benedictionibus*).

DISPUTATIO SECUNDA

De Baptismo.

418. **Baptismus**. Vox *baptismus*, vel *baptisma* idem est ac vox *immersio*, *ablutio*, *lavatio*. Prout Sacramentum est, definitur a Catechismo Romano: *Sacramentum regenerationis per aquam in verbo*. Communiter solet definiri: *Sacramentum a Christo institutum ad spiritualem hominis regenerationem per exteriorem corporis ablutionem factam in aqua sub præscripta verborum forma*.

Quibus verbis omnia habentur quæ necessaria sunt ad sacramentum novæ Legis. Nempe 1) *Ritus sensibilis et externus* in aquæ ablutione. 2) *Christi institutio*, cum ipse ad baptizandum mandaverit. 3) *Gratiæ collatio* in spirituali regeneratione. Idque definitum habemus in Florentino et Tridentino Conciliis; et firmus semper fuit christianorum consensus.

Valde probabile est cum d. Thoma, Baptismum fuisse institutum cum Christus in Jordane voluit a Joanne baptizari: tunc videtur aquæ virtutem regenerandi illo contactu tributam fuisse. Promulgatum vero constat post resurrectionem, cum Christus Apostolos misit in universum mundum: *Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti* (*S. Alph.*, l. VI, n. 96).

419. **Necessitas Baptismi**. Baptismus primum novæ Legis

[illegible] *votum vel martyrium.*

[illegible]

[illegible] *anathema sit* (Sess. 7, can. 5).

[illegible] *triplex distingui solet baptismus juxta hunc versiculum:*

Baptismum reddunt et votum et sanguis et unda.

[illegible]

[illegible] *baptismi votum* (S. Alph., l. VI, n. 95).

CAPUT PRIMUM

De Baptismi materia et forma

[illegible] **Baptismi materia remota.** [illegible]

et naturalem non esse de necessitate Baptismi ; atque ideo verba illa D. N. J. C.: nisi quis etc., *ad metaphoram aliquam detorserit, anathema sit* (Sess. 7, can. 2),

Resolve. I. Est materia valida: 1) Aqua fontium, puteorum, fluminum, maris, stagnorum, paludum, lacuum, cisternarum. 2) Aqua resoluta ex glacie, nive vel grandine ; sulphurea vel mineralis, collecta ex vapore, rore, vel effluens tempore nimboso e pariete, foliis etc. 3) Aqua turbida, mixta cum aliis substantiis, modo aqua sit certo prædominans, et non ita ingrossata, ut recedat a vera raritate aquæ (1).

II. Est materia invalida: 1) Lac, sanguis, lacrymæ, sudor, saliva, sputum, urina. 2) Vinum, oleum, cervisia, jus densum ex adipe etc. 3) Lutum, atramentum, fel, liquores, succus herbarum ac florum; non est enim aqua.

III. Est materia dubia: 1) Cervisia et atramentum, etsi sint valde tenuia, Jusculum, et lixivium. 2) Aqua ex sale soluta, vel arte alchymica educta e floribus, plantis etc. 3) Nix, glacies, pruina et alia similia nondum resoluta. Materia dubia adhibenda est in necessitate quando non potest haberi materia valida, baptismum tunc conferendo sub conditione*: Si hæc materia sit sufficiens ego te baptizo*, etc. Quod si sic baptizatus supervixerit, erit iterum (sub conditione tamen *si non es baptizatus* etc.) baptizandus, ut certo provideatur ejus saluti.

Ceterum ad licitatem quod spectat, extra necessitatem sub mortali est adhibenda aqua munda; et in baptismo solemni aqua specialiter et Oleo catechumenorum ac Chrismate consecrata tum ex præcepto Ecclesiæ; tum in reverentiam Sacramenti (*S. Alph.*, l. VI, n. 102).

421. **Materia proxima Baptismi.** Cum materia Sacramenti proxima non aliud sit, quam actualis applicatio materiæ remotæ facta subjecto, cui Sacramentum confertur, cumque aqua applicetur baptizando per ablutionem, clare deducitur, *ablutionem* ipsam esse materiam Baptismi proximam. Quæ ablutio tripliciter fieri potest:

1) Per *immersionem*, corpus nempe mergendo in aqua sicut in balneo : primis sæculis Baptismus ordinarie conferebatur hac trina immersione. 2) Per *aspersionem*, modo quo solent aspergi fideles aqua lustrali. 3) Per *infusionem*, vel potius *effusionem*: et est ablutio hodie in usu in Ecclesia latina romani ritus, quæ consistit in effundendo aquam super caput baptizandi.

Ad valorem Baptismatis nihil refert quocunque modo ex dictis puer

(1) Proposito dubio de baptismo collato cum aqua benedicta, quæ tamen ob climatis intemperiem fœtida evaserat, S. Officii C. 17 apr. 1830 respondit: *Baptismos collatos cum aqua corrupta fuisse validos, quamvis illicitos extra casum necessitatis. Et in casu necessitatis præferendam aquam naturalem ; sed providendum renovatione aquæ fontis baptismalis juxta Rituale Romanum.*

abluatur, cum semper censeatur vere ablutus. Attamen in qualibet Ecclesia sub gravi observanda est quæ viget consuetudo. Hinc (extra necessitatem) trina ablutio ex Rituali sub gravi requiritur in Ecclesia romana, nempe infunditur aqua super caput infantis in modum crucis, simul verba proferendo hoc modo: *N.* (exprimatur nomen baptizandi) *ego te baptizo in nomine Patris* † (fundat primo) *et Filii* † (fundat secundo) *et Spiritus Sancti* † (fundat tertio). *S. Alph.*, l. VI, n. 108 (1).

422. **Pars abluenda in Baptismo.** Pro certo valet Baptisma, si ablutio contingat in capite uti præcipua corporis parte in qua fundantur omnes sensus. Imo communissime docent valere etiam, si contingat in scapulis, humeris, pectore vel parte alia principali; quia est vera hominis ablutio. Quia tamen semper remanet aliquale dubium, cum dissidium sit inter Doctores, ut notat Benedictus XIV, eumque hac in re tutiora sequenda sint; merito docet Angelicus, quod si caput non possit ablui, Baptisma sit postea iterandum sub conditione, uti etiam Rituale præscribit. Quod multo magis fieri debet, si Baptismus datus sit in digito, in pede, vel alia parte minima corporis.

Si vero ablutio contingat solum in *veste*, tale Baptisma esset prorsus invalidum; cum non abluatur homo. Quod si ablutio tangat tantum *capillos*, res dubia est; ideo in necessitate baptisma est conferendum sub conditione: *Si capax es.* Quod si jam absolute fuerit datum, vel si postea puer possit rite baptizari, Baptisma est iterum sub conditione: *Si non baptizatus*, repetendum. Hinc monet Rituale, quod si baptizandus sit capillatus, *digitis sinistræ manus cæsariem ejus discriminet sacerdos, dum dextera aquam infundit:* et optimum tunc erit, si in fronte abluatur puer (*S. Alph.*, l. VI, n. 107).

423. **Puer adhuc in utero matris.** Alii cum d. Thoma negant posse valide baptizari puerum in ipso utero matris per aliquod instrumentum, si nondum pars aliqua prodierit: quia nemo dici potest *renatus*, nisi prius natus sit; nam de Baptismo dictum est: *Nisi renatus fuerit ex aqua.* Verum alii satis probabiliter affirmant (maxime, si ablui potest caput): quibus non parum adhæret Benedictus XIV; quia talis homo jam existit viator. Nonne de Christo in utero Vir-

(1) Ex Rituali Ambrosiano: « Parochus infantem supinum a patrino sublatum utraque manu excipit, ita ut dextera capiti ejus propior sit; tunc ter occiput mergit in aqua in crucis formam; et mergendo, si certo scit illum non esse baptizatum, explicate profert: *N. ego te baptizo in nomine Patris;* † *et Filii;* † *et Spiritus Sancti. Amen.* Quæ verba proferantur, dum ter mergit; semel dum ait: *N. ego te baptizo in nomine Patris;* iterum dum ait: *et Filii;* tertio dum dicit: *et Spiritus Sancti. Amen.* Compater autem postremo manum infanti supponit, et de fonte levat; atque ita tenet, ut orientem spectet.

Sin autem parochus re investigata atque explorata, dubitat an infans baptizatus sit, ita dicit: *N. si baptizatus es, non te baptizo; sed si nondum baptizatus es: Ego te baptizo in nomine Patris,* † *et Filii,* † *et Spiritus Sancti. Amen;* idque mergendo modo supra notato. Parochus baptizati infantis caput mantili abstergit. »

ginis vix concepto dictum fuit Matth. 1: *Quod in ea natum est, de Spiritu Sancto est?*

Quidquid sit, puto, in casu necessitatis talem puerum esse omnino baptizandum sub hac conditione, *si es capax*. Et de hoc a Parocho instruendæ sunt obstetrices; ideo magis, quod tunc Baptismus non a Parocho, sed ab obstetrice (vel chirurgo) pudoris causa est dandus. Nec obstat quod puer adhuc sit involutus in secundina; quia hæc est veluti pars infantis.

Monet Rituale: *Si infans caput emiserit et periculum mortis immineat, baptizetur in capite; nec postea si vivus evaserit, iterum est baptizandus.* Quod si aliquam partem emiserit, puer in ea conditionate, *si es capax*, baptizetur, urgente necessitate. Sed postea si perfecte nascatur et vivat, est rebaptizandus sub forma: *Si non es baptizatus, ego te baptizo*, etc. Et hoc multo magis, si fuerit baptizatus in utero clausus (*S. Alph.*, l. VI, n. 107).

424. **Forma Baptismi.** Definitum est tum in Lateranensi, tum in Tridentino, veram et legitimam Baptismi formam consistere in his verbis: *Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*, juxta illud Christi præceptum: *Euntes in mundum universum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine*, etc.

Vides ergo quinque ad formam pertinere, juxta quæ Baptismi valor expendi debet: 1) *Persona, quæ baptizat*, ut exprimatur actio ministri. 2) *Persona, quæ baptizatur;* nam forma circa determinatam personam versari debet; ideo nullum est baptisma si omittatur pronomen *te*. 3) *Actus baptizandi*, nempe actualis applicatio aquæ corpori, ut ita materia determinetur ad specialem effectum. 4) *Unitas divinæ naturæ*, ut vera habeatur Dei confessio. 5) *Divinarum personarum distinctio cum propriis vocabulis*, ut probat Patrum consensus, Ecclesiæ praxis ac Christi institutio. Ideo nullum esset baptisma collatum tantum *in nomine Christi;* ita omnes post s. Thomam (*S. Alph.*, l. VI, n. 108).

425 **Variatio formæ Baptismi.** Est substantialis et accidentalis. Variatio *substantialis* habetur, quando non amplius existit substantia verborum, quæ præscripta sunt: hæc profecto Sacramentum invalidat. Esset si quis dicat: *Ego te baptizo in nominibus Patris*, etc.; vel *in Patre et Filio*, etc.; vel *cum Patre et Filio*, etc. Non enim satis explicaretur unitas essentiæ divinæ.

Variatio *accidentalis* habetur, quando sensus adhuc remanet quoad substantiam: hæc Sacramentum non invalidat (nisi variet in ministro intentionem faciendi quod facit Ecclesia). Esset si quis vel mutet idioma; vel substituat verba synonima; vel omittat verbum *ego:* nam adhuc satis redditur sensus. Vel (saltem in probabiliori sententia) omittat verbum *in:* latino enim idiomate tacentur præpositiones ad elegantiam. Vel ob balbutiem formam corrumpat in fine; sic enim voces constitutæ sunt, ut si aliquando cum vitio proferantur, idem significent, cum jam ab initio sensus præoccupatus sit (*S. Alph.*, l. VI, n. 112) (1).

(1) Baptismum infanti collatum sub forma: *Io ti battezzo nome di Padre, del*

426. Q. *An valeat baptismus si dicatur:* Ego te baptizo in nomine Sanctissimæ Trinitatis? *Vel si formæ consuetæ addatur:* et in nomine B. M. Virginis?

R. Ad 1. Baptismus est valde dubium, cum non satis distincte exprimantur singulæ personæ SS. Trinitatis, ut voluit Christus.

R. Ad 2. Si additio illa fiat ex importuna devotione, valet baptismus. Secùs si intentio habeatur tribuendi B. Virgini veram efficaciam ad baptismi valorem; nam perverteretur vera Divinitatis confessio (*S. Alph.*, l. VI, n. 111).

CAPUT SECUNDUM.

De Baptismi ministro.

427. **Baptismi minister.** Triplex distinguitur. *Ordinarius*, qui jure ordinario baptizat solemniter. *Extraordinarius*, qui solemniter quidem (seu publice) baptizat, sed tantum ex delegatione. *Necessitatis*, qui in necessitatis casu privatim, cæremoniis omissis, baptizat.

428. **Minister ordinarius Baptismi.** Est non solum episcopus, sed quilibet sacerdos. Constat ex Decreto ad Armenos, ex Catechismo romano et praxi Ecclesiæ. Verum facta parœciarum distinctione, hodie jure ecclesiastico *minister ordinarius ac legitimus est Parochus, vel alius sacerdos a Parocho vel ab Ordinario loci delegatus*, uti ait Rituale Romanum. Nam æquum est, ut ipse Pastor suis ovibus provideat (*S. Alph.*, l. VI, n. 115).

Resolve. 1) Parochus absque commissione extra parœciam suam, vel intra eam alienos illicite baptizat. Et peccant etiam qui sine licentia sui parochi alteri deferunt prolem baptizandam; siquidem jus parochi violant.

2) Peregrini et vagi possunt baptizari in qualibet parœcia. Si autem mulier casu pariat in pago non suo, proles ab illius pagi parocho est baptizanda. Si tamen pagus proprius parum distet, v. g. duabus aut tribus horis; tunc potest baptizari etiam in propria parœcia. Imo in nonnullis Synodis id præcipitur, si possit commode fieri, ut in Novariensi.

Figliuolò e dello Spirito Santo, validum censuit S. C. C. 12 sept. 1801; cum non dubitaretur de fide regionis et proferentis. Inspecto vulgari proferendi usu, corruptio ex lapsu linguæ accidentaliter procedens non mutat sensum substantialem formæ sacramentalis. Idem dicendum paritate rationis de forma: *Io ti battezzo* (vel *abbatezzo*) *del nome del Padre, del Figliuolo e dello Spirito Santo.*

Item valere dicunt si obstetrix sic baptizet: *Io ti batesimo nel nome del Padre, del Figliuolo e dello Spirito Santo:* est enim *batesimo* a voce vernacula *batesimare*, quæ recte redditur pro *battezzare.* Item plures dicunt valere si mulier dicat *io ti battezzo in domine Patris et Filii et Spiritus Sancti*; ajunt adhuc sensum haberi, cum in latinæ linguæ ignaro non censeatur substantialis corruptio (v. apud *Scavini*, l. II, n. 217 plures aliæ formæ).

Invalidum vero videtur esse baptisma si loco *te baptizo*, dicatur *et baptizo*; nam non satis determinatur subjectum baptizandum.

3) Qui non est ordinarius minister, et publice baptizat, peccat graviter; quia usurpat jus alienum in re gravi. Imo clerici diaconatu inferiores irregulares evadunt, si id temerarie audeant. Hanc tamen pœnam communius et probabilius non incurrunt laici; quia textus loquitur de clericis tantummodo (*S. Alph.*, l. VI, n. 114).

429. **Minister extraordinarius Baptismi.** Minister extraordinarius qui potest publice seu solemniter baptizare vi suæ ordinationis est Diaconus, ut constat ex jure canonico et Pontificali romano. Verum tantummodo de commissione, vel licentia Episcopi aut Parochi. Quæ licentia vel commissio adeo est in præcepto ut (in communiori ac probabiliori sententia) sub gravi prohibeatur diaconus sine illa publice baptizare, licet Parochus absit a quo petatur facultas, et urgeat casus. — Hæc item commissio seu delegatio nequit diacono fieri, nisi ob magnam necessitatem vel Ecclesiæ utilitatem, ut si non adessent sacerdotes, si permulti essent baptizandi, si Parochus graviter infirmetur, etc. (*S. Alph.*, l. VI, n. 118).

430. **Minister necessitatis Baptismi.** Quilibet homo rationis utens, sive vir sive mulier, sive catholicus sive hæreticus, sive fidelis sive infidelis potest semper valide, et in necessitate etiam licite baptizare. Imo tunc baptizare tenetur; *secus*, ut ait Tertullianus, *laicus reus erit perditi hominis.*

Id traditione constat et de fide est; prout declaratum fuit a Lateranensi IV capite *Firmiter*, et ab Eugenio IV in Decreto ad Armenos. Sane ut habet Angelicus, pertinet ad divinam misericordiam, ut quæ absolute sunt de necessitate salutis, quisque facile inveniat (*S. Alph.*, l. VI, n. 117).

431. **Ordo inter ministros Baptismi.** Rituale ordinem designat: *Si adsit sacerdos diacono præferatur, diaconus subdiacono, clericus laico, et vir fœminæ, nisi pudoris gratia deceat fœminam potius quam virum baptizare infantem non omnino editum; vel nisi melius fœmina sciret formam et modum baptizandi.* Item jure canonico prohibetur pater et mater propriam prolem baptizare, si alii adsint. Item si adsit sacerdos, sed excommunicatus, in veriori sententia postponendus est; cum uti putidum membrum habeatur.

Verius autem docent laicum peccare graviter, si baptizaret, præsente sacerdote, sine legitima causa; cum sacerdoti commissum sit ex potestate Ordinis baptizare. Si laicus autem baptizaret sine causa, præsente diacono, qui non habeat commissionem, utrum adhuc peccet graviter, disputant, cum diacono hoc jus non competat, nisi ex ipsa commissione. Si vero laicus, præsentibus aliis clericis inferioribus, baptizaret, recte ajunt id non esse mortale; cum sit tantum aliqualis indecentia (*S. Alph.*, l. VI, n. 117).

432. **Baptismus quando ministrandus.** Infantibus quo citius fieri potest Baptismus a parocho est ministrandus; et graviter

peccat qui illum diu differt. Hinc Rituale: *Parochus hortetur, ne pueris Sacramentum tantopere necessarium nimium differatur cum periculo salutis*; infantes enim infinitis pene periculis obnoxii sunt: aliunde præstat eos citius a potestate dæmonis liberare. Qualis autem reputetur (extra gravem causam, et periculum mortis infantis), dilatio mortalis, videtur communius et probabilius eam non esse talem, nisi 10 vel 11 dies excedat (*S. Alph.*, l. VI, n. 118).

Si vero agatur de adultorum baptismate, id ex Rituali, *ubi commode fieri potest, ad Episcopum deferatur, ut si illi placuerit, ab eo solemnius conferatur; alioquin Parochus ipse baptizet, statuta cæremonia.* Præstat autem ad aliquod tempus eum differre ob utilitatem baptizandorum, ut plenius instruantur, et probentur. Non tamen diu, ne baptizandus tanto bono privetur.

Ad validam vero susceptionem Baptismi in adultis requiritur et sufficit intentio saltém habitualis, id est habita et non retractata Baptismi suscipiendi. Valet autem Baptismus etsi metu gravi susceptus; quia sufficienter voluntarium: sed tunc habetur Sacramentum informe, seu suscipitur Sacramentum, non res Sacramenti.

Ut et Sacramentum et res Sacramenti seu gratia suscipiatur præter liberam voluntatem requiritur in adultis:

1) Fides; nam *sine fide impossibile est placere Deo* — 2) Spes justificationis: secus fictitia esset illius voluntas — 3) Initium amoris Dei; impossibile enim est, ut eum non incipiamus diligere, a quo bonum speramus — 4) Propositum christiane vivendi; secus nugatoria esset Satanæ renuntiatio — 5) Dolor seu pœnitentiæ virtus juxta illud: *Pœnitentiam agite et baptizetur unusquisque vestrum* (excipe si quis solum originale haberet). Attamen verius cum d. Thoma sufficit attritio; cum enim Baptismus ad delenda etiam actualia ante ipsum commissa sit institutus, si præexigeret contritionem, quæ *operit multitudinem peccatorum*, præexigeret effectum, ad quem producendum institutus est (*S. Alph.*, l. VI, n. 139).

433. **Locus ad Baptismum.** Locus ordinarius Baptisma conferendi est Ecclesia parochialis, vel alia ubi jus Fontis est; ideo generatim loquendo in illa debet sub gravi Baptisma administrari. Excipe: 1) Casum necessitatis, v. g. periculum infamiæ parentum, vel periculum vitæ ipsius infantis. Tunc privatim domi conferatur baptismus. 2) Si baptizandus sit filius regis vel principis, nepos aut eorum descendens. Tunc ex Rituali id fieri potest *in eorum Capellis seu Oratoriis et in aqua baptismali de more benedicta*, et cum omnibus cæremoniis; quia illarum omissionem solus casus nesessitatis excusat (*S. Alph.*, l. VI, n. 118).

Sine rationabili causa ab episcopo probanda non licet baptismum solemniter conferre in Sacristia. *S. R. C.* 16 mart. 1861.

CAPUT TERTIUM.

De Baptismi subjecto.

434. **Baptismi subjectum.** Subjectum Baptismi dicitur quisquis est capax et idoneus ad illum recipiendum. Talis est omnis et solus homo vivus ab Adamo descendens, et nondum baptizatus sive adultus sive infans. Hinc Tridentinum definivit contra novatores: *Si quis dixerit neminem esse baptizandum, nisi ea ætate qua Christus baptizatus est, vel in ipso mortis articulo, anathema sit* (*Sess.* 7, can. 13, *de bap.*). Neque obstat quod parvuli actum credendi non habeant; nam ut ait d. Thomas: *Sicut ad incurrendum peccatum originis sufficit aliena voluntas, ita ad optinendam gratiam in parvulis sufficere debet Ecclesiæ fides.*

435. **Baptismi iteratio.** Baptismus validus in nullo casu iterari potest; tum quia imprimit characterem qui indelebilis est; tum quia principaliter datur contra originale peccatum; sed originale *peccatum non iteratur, ita nec baptismus.* Hinc nullus est Baptismus iteratus: et qui temere baptizat valide baptizatum, aut qui baptizatus scienter iterum Baptismum suscipit, grave committit sacrilegium et irregularitatem incurrit (*S. Alph.*, l. VI, n. 122).

Si de baptismi validitate grave sit dubium, illud conditionate iterandum est, uti patet. Verum quoties est iterandum Baptisma adultorum catholicorum, secreto est faciendum ad evitanda murmura. Et quidem sine præjudicio matrimonii (quod semper subsistit) si forte eo ligatus sit ille de cujus Baptismo dubitatur. Quod si res difficilis sit, consulendus Episcopus, uti in omni gravi re (v. Scavini, l. II, n. 222, *ubi modum edocet*).

Resolve. I. Ad probandam Baptismi collationem sufficit unus testis ocularis, probus et fidei dignus, sive masculus sit sive fœmina. Neque hic periculum est deceptionis: quod timeri potest in ceteris rebus humanis, in quibus vel acceptio personarum vel lucri spes unus testis facile corrumpitur.

II. Baptisma præsumitur valide collatum, si sermo sit de adultis, qui nati sunt a parentibus catholicis, et inter catholicos educati; tametsi nullum extet in Libris baptizatorum testimonium, nisi graves adsint conjecturæ in contrarium. At baptizandus est sub conditione adultus, qui ab infantia raptus fuerit a barbaris; nec certo scitur, an fuerit baptizatus (*S. Alph.*, l. VI, n. 131.

III. Etsi validus sit baptismus collatus ab hæreticis, si omnia requisita observent: in praxi tamen (nisi contraria judicia certe habeantur) merito docent ab hæreticis baptizatos iterum esse sub conditione baptizandos; nam isti parum curant illud rite administrare,

cum necessarium non judicant. Absolute autem et sub gravi prohibet Congr. S. Officii 10, mai. 1770, Pontifice probante, vel per se vel per alios fungi officio patrini in baptismate quod hæreticorum filiis ab hæreticis administratur (v. *Scavini*, l. II, n. 219; et l. III, n. 230).

IV. Quoad baptizatos domi ab obstetrice vel alio laico monet S. Carolus: *Si, re accurate investigata, Parochus exploratum habuerit puerum, forma servata, baptizatum esse, caveat omnino ne tunc sub conditione baptizandi formam adhibeat.* Quæ investigatio maxime erit: 1) Quam formam pronuntiaverit. 2) Quam et quantam aquam et ubi infuderit. 3) An simultate morali et formam protulerit et abluerit. 4) Quam habuerit intentionem. Parochi autem tenentur eas, quæ obstetricam artem exercent, rite instruere, illis aperiendo difficiles casus, qui in Rituali notantur et passim evenire possunt (*S. Alph.*, l. VI, n. 137).

436. Quia tamen obstetrices ex officio non habentur ubique, curent parochi, ut nonnullæ integerrimæ ac prudentes mulieres ad hoc munus deputentur. Quæ identidem accurate sunt examinandæ, et semper monendæ, ut duas saltem præter infantis matrem personas, si fieri possit, Baptismo adesse curent, ut de administrationis modo fidem facere possint. Imo tenentur omnibus suis parochianis diligenter explicare quæ ad Baptismum pertinent, etiam vernaculo sermone: cum evenire possit, ut inopinato casu, illud ministrare debeat (*apud* Scavini *plura hac de re* l. II, n. 223).

437. **Fœtus abortivus.** Qui scilicet ab utero egreditur ante tempus partui destinatum et immaturus, utcumque parvus, si habeat formam humanam et det signum vitæ, absolute baptizandus est; jam enim animatus est. Si vero in eo vix appareant indicia humanitatis et vitæ, fœtus baptizandus est sub conditione: *Si es homo.* Item dicendum de informi productione (nisi manifesta putrefactionis signa jam exhibeat) idque hodie præsertim, cum vigeat et fundata sit peritorum opinio, fœtum nempe citius animari.

438. **Infantes monstruosi.** Si ita *monstruosi*, ut formam referant plane bestialem, non sunt capaces Baptismi. Quod si in capite saltem et pectore hominis formam habeant, absolute baptizandi erunt. Si vero caput tantum sit ferinum, differendum erit Baptisma, donec certius res cognoscatur consulendo Episcopum, et peritos. Quod si adsit periculum mortis, erit conferendum sub conditione: *Si es capax*, vel *si es homo*, *ego te baptizo*, etc.; ex Rituali, ne forte pereat qui salvari potest.

439. Quod si infans membra hominis habeat geminata, unum sit caput et unum pectus, licet quatuor sint brachia vel pedes, unum est individuum completum; ideo unum tantum dandum est Baptisma. Si vero duo sint capita et duo pectora, duo judicantur individua;

ideo duo sunt danda Baptismata. Si duo essent capita et unum pectus, datur absolute unum Baptisma super unum caput; aliud vero conditionate super caput secundum, dicendo: *Si tu es alius homo.* Si tandem unum sit caput et duo pectora, primo est baptizandum caput absolute; dein infunditur aqua super duo pectora simul, cum intentione non adhuc baptizatum abluendi, dicendo: *Si alius es homo, ego te baptizo*, etc. Rituale.

440. **Infantes expositi.** Qui *expositi* sunt sine ulla schedula testante de Baptismo, baptizandi sunt sub conditione; *Si non es baptizatus*, etc. Imo liceat schedulam habeant, sententia verior et communior adhuc tenet baptizandos esse sub conditione, nisi ea talis sit ut certitudinem pariat, v. g. si a Parocho noto scripta sit vel subscripta. Alias semper remanet prudens dubium de valore. Ita Benedicta XIV et S. Concilii C. (*S. Alph.*, l. VI, n. 121 etc).

441. **Filii hæreticorum et apostatarum.** Per se loquendo et valide, et etiam licite baptizari possunt infantes filii hæreticorum, etiam invitis parentibus, quia Ecclesia in istos habet jus. Verum in praxi ordinarie non expedit: tum quia hodie vix fieri potest sine magna ac publica perturbatione; tum maxime quia nulla probabilis spes concipi, potest ut puer baptizatus possit suo tempore in vera fide instrui. Firmatur ex vigenti consuetudine Ecclesiæ quæ id non præstat, etsi omnium saluti sit studiosissima — Excipiunt tamen casum extraordinarium, ut si puer sit in mortis periculo, et secreto et prudenter baptizari valeat.

442. Hæc prohibitio non ita facile admittitur quoad *apostatas a fide* inter catholicos degentes, qui nolunt filium baptizare; tum quia id caute fieri potest sine ullo discrimine; tum quia cum filius adhuc degat inter catholicos, perversio non adeo timenda est; tum etiam quia puer ex iniquitate patris pati non debet animæ suæ detrimentum. Verum sine episcopi consilio non expedit, ut Parochus quæstionem resolvat ab incommodo quæ oriri possunt. *Gousset.*

443. **Filii infidelium.** Certum est valide baptizari infidelium filios, parentibus invitis; *non enim*, ut ait Augustinus, *scriptum est: Nisi quis renatus fuerit ex parentum voluntate; sed nisi quis renatus fuerit ex aqua.* etc.

An vero etiam licite, invitis parentibus baptizentur, communior et tenenda sententia, quæ firmatur ex praxi ecclesiæ et consuetudine universali, docet generatim loquendo filios infidelium illicite baptizari, si eorum parentes sint vel censeantur fore repugnantes (quamvis aliunde christianis principibus civiliter subjiciantur. Etenim baptizati vel subducuntur a parentibus, et eis fit injuria; nam (ait Angelicus) *de jure naturali est quod filius antequam habeat usum rationis sit sub cura patris*, vel relinquuntur penes eosdem, et fit injuria Sacramento; cum illud exponatur irreverentiæ *(S. Alph.*, l. VI, n. 126).

444. Dixi *generatim loquendo*: nam quando infidelium filii christiane educari valent, licite baptizantur: 1) Si parentes sint nostra mancipia. Item si jure belli capti sint. 2) Si alteruter parentum petat vel si, mortuo patre, ille consentiat apud quem est patria potestas. 3) Si infans sit in certo periculo mortis. 4) Si puer jam compos rationis Baptisma petat, vel sit positus extra curam parentum, uti si esset expositus. 5) Si pater offerat filium, et postea consilium mutet; jam enim Ecclesia jus acquisivisset. Ita Benedictus XIV, S. Congregationis Concilii decreta, ac communis Doctorum sensus (*Plurimas S. C. resolutiones refert* Scavini, l. III, n. 224).

CAPUT QUARTUM

De Baptismi effectibus et cœremoniis.

445. **Baptismi effectus.** Sunt divino jure:

I. *Gratia santificans;* quæ hominem interius regenerat ac justificat peccata omnia tum originale tum actualia totaliter remittens et quoad culpam et quoad pœnam. *Quoad culpam* nam *in renatis, nihil odit Deus.* Quoad pœnam, cum *nihil prorsus eos ab ingressu cœli removeatur*, ex Tridentino (*Sess.*, 5, c. 5). Remanet tamen peccati fomes qui peccatum non est.

II. *Gratia sacramentalis*, id est gratia tribuens jus ad gratias actuales necessarias ad conservandam vitam spiritualem per baptismum acceptam et ad digne suscipienda alia Sacramenta, quorum Baptismus est janua.

II. *Characteris impressio*, quo baptizatus Deo sacratur et ejus servitio æterne mancipatur (vid. supra n. 401, de sacram. in genere et *S. Alph.*, l. VI, n. 138).

446. **Baptismus Joannis.** Tridentinum habet: *Si quis dixerit Baptismum Joannis habuisse eandem vim cum Baptismo Christi, anathema sit.* (*Sess.* 7, c. 1). Hinc docet Angelicus: *Baptisma Joannis non fuisse per se Sacramentum, sed quoddam Sacramentale disponens ad Baptisma Christi* (3 p. q. 38).

447. **Baptismus flaminis.** Nempe votum seu desiderium baptismum aquæ suscipiendi tempore opportuno, si adjunctam habeat contritionem vel amorem Dei super omnia, vices veri baptismi supplere de fide est a Tridentino definitum (*Sess.*, 5, c. 4). Sane qui diligit, non manet in morte. Unde quoad remissionem peccatorum et collationem gratiæ baptismus flaminis eosdem effectus producit ac Baptismus aquæ. Non tamen quoad characteris impressionem, et cujuscunque reatus pœnae remissionem; cum hoc solius sit Sacramenti. Baptismi autem desiderium sufficit, si implicitum, prout continetur in generali dispositione faciendi omnia a Deo præscripta, ut docet d. Thomas (*S. Alph.*, l. VI, n. 96).

448. **Baptismus sanguinis**. Hic baptismus (si non suppetat tempus suscipiendi baptismum aquæ) quasi ex opere operato ex privilegio ratione imitationis passionis Christi remittit culpam et pœnam; excluso tamen charactere sacramentali. Imo martyrium vices supplere Bapstimi etiam in infantibus, probat Ecclesiæ praxis, quæ semper uti martyres venerata est infantes ab Herode pro Christo necatos; qui Ipsum moriendo confessi sunt. Quod fundamentum habet in verbis Domini: *Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo* (Matt. 10).

449. In adultis præter acceptationem martyrii ex motivo supernaturali, requiritur probabilius etiam contritio vel dilectio Dei super omnia, ex illo Apostoli: *Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest* (*S. Alphonsus*, l. VI, n. 97.

450. **Baptismi Cæremoniæ**. Has *vetustate* laudari fatetur ipse Calvinus *Universalitate* celebrari, constat ex utriusque Ecclesiæ Ritualibus. Tandem commendari *sanctitate*, ex mysteriis quæ significant probant passim cæremoniarum expositores.

451. Harum aliæ Baptismum antecedunt, ut *designatio patrini*, qui pro puero respondeat. *Nominis alicujus Sancti impositio*, ut puer patronum habeat. *Exorcismi* ad dæmonem fugandum.

Aliæ baptismum comitantur, ut *abrenuntiatio Satanæ*. Item *fidei professio* quam spondemus. *Oleum sanctum*, quo nempe inungimur quasi athletæ Dei.

Aliæ subsequntur uti *unctio chrismatis*, ut baptizatus intelligat se nomen habere a Christo, quod idem est ac unctus. *Cerei accensi traditio*, ut luceat lux noviter baptizati coram hominibus. *Impositio vestis albæ*, ut innocentiam jugiter servet, etc.

452. Cæremonias negligere in parte notabili est mortale; ut esset solemniter baptizare sine patrinis, cum id sit ex præcipuis cæremoniis, aut admittere patrinos non designatos; baptizare in aqua non consecrata; vel sine unctione Chrismatis aut Olei catechumenorum; vel cum Chrismate, et Oleo alterius anni, si recentia haberi possint.

453. Ex S. R. C. 19 sept. 1859, non debet omitti Chrismatis et Olei unctio, quia Chrisma et Oleum recens nondum haberi potuit; nec defectus est ratio differendi Baptismi; etsi ad breve tempus. Imo tunc etiam benedictio Fontis baptismalis debet fieri cum Chrismate et oleo præcedentis anni: non autem differri (*S. Alph.*, l. VI, n. 141 (1).

(1) Bis in anno solemnis fontium baptismalium benedictio peragitur in locis præcipuis, videlicet in sabbato Sancto et in vigilia Pentecostes.

Si in anno ita aqua deficiat ut timeatur eam omnino defecturam, aqua non benedicta minori in quantitate permisceri potest; quod si aqua prorsus defuerit est a proximiori parœcia poscenda vel aliam juxta præscriptum Ritualis be-

454. **Patrini in baptismo.** Patrini sunt quasi patres spirituales qui baptizatum de sacro fonte levant et in se ejus curam suscipiunt. In baptismo privato patrini non necessarii sumuntur, etsi laudabilius adhiberi possint. At in publica administratione sub gravi adhibendi sunt ex Ecclesiæ præcepto (*S. Alph.*, l. VI. n. 146).

455. Qui alium suscipit de sacro fonte, obligatur ad curam de ipso quoad res fidei et morum. *Sed ubi nutriantur inter catholicos christianos* (ait d. Thomas) *satis possunt patrini ab hac cura excusari præsumendo quod a suis parentibus diligenter instruantur* (3 p. q. 67, a. 7). Quæ suppositio hodie vix habet locum ex Gousset.

456. *Quibus prohibetur officium patrini in baptismo?*

R. Prohibentur ex Ecclesiæ lege. 1° Monachi et moniales. 2) Publice criminosi aut infames; schismatici, apostatæ et hæretici; manifestim excommunicati vel interdicti; quique rudimenta fidei ignorant. 3) Conjuges respectu propriæ prolis extra necessitatem. 4) Plures duobus. Cum tamen dicat Tridentinum *sive vir*, *sive mulier*, patrinus si unicus sit, probabilius potest esse tam masculus, quam fœmina in omni casu.

457. Insuper ex Constitutionibus synodalibus prohibentur sacerdotes et clerici sine speciali Episcopi licentia. Item muti, impuberes, qui præcepto Paschalis non fecerint satis; nondum confirmati; exteri ignotique (*Cetera de matrimonio*) (1).

Quando patrinus et matrina cum infante accedunt, parochus si alterutrum debeat certo respuere, id sine strepitu agat, neque causam aperiat; sed candido dulcique animo (remotis testibus) tantum innuat, ægre se pro patrino illum suscipere non posse, addens quod potest adesse ut simplex testis. Verum vel remaneat vel secedat, si puer in Ecclesia relinquitur, parochus sacrum ritum celebret; sufficit enim unius patrini vel matrinæ præsentia. *Gousset* (v. *Scavini*, I III, n. 228).

458. **Nominis impositio baptizando.** Monet Rituale: *Curet Parochus, ne obscena, fabulosa, vel ridicula, vel inanium Deorum, vel impiorum ethnicorum hominum nomina imponantur; sed potius, quatenus fieri potest, Sanctorum.* Ex quo deducit Croix, non esse peccatum imponere nomen non Sancti; cum ex Ritualia hoc sit monitum, non præceptum.

459. Imo ait neque illicitum nomen in Baptismo impositum mutare

nedicenda est. Quando autem fons renovatur, quidquid aquæ benedictæ superest non in pila aquæ lustralis, sed in baptisterii vel Ecclesiæ sacrarium effundenda est. Sacrarium est fovea quædam modicæ profunditatis: potest etiam inservire locus ubi sacerdotes lavant manus pro missæ sacrificio, et in illum etiam infundenda aqua qua lavantur purificatoria, corporalia, pallæ, etc. si proprium sacrarium non adsit. Quoad *Baptisterium*, vid. Rituale R.

(1) Qui paschali præcepto non fecerunt satis hodie prudentius admitti possunt, nisi aliud obstet, sive propter ingentem numerum qui hac culpa tenentur; sive quia illos admittendo, opportune adest occasio illos ad meliorem frugem revocandi. *Gousset.*

auctoritate propria; cum hoc nullo jure sit prohibitum. Id licet saltem in Confirmatione, ut constat ex S. Rituum C. 20 sept. 1849.

460. Nomen designatur a parentibus vel patrinis; in defectu a Parocho. Parochus autem statim ante cæremonias nomen baptizandi sciscitari debet, cum incipiat illum nominatim interrogare. Quæ interrogationes in collatione Baptismi non possunt fieri vernacule, neque vernacule iterari etiam postquam latine factæ sunt ex S. R. C. 31 aug. 1867.

461. Q. 1. *Si baptismus nulliter fuerit collatus, suntne repetendæ cæremoniæ simul cum ipso baptismo?*

R. Si baptismus solemniter collatus deprehendatur nullus, cum baptismo repetendas esse cæremonias alii cum S. Antonino, secluso scandalo vel infamia baptizantis aut baptizati, affirmant; quia cæremoniæ habentur uti accessorium, ideo repetendæ cum principali. Sed communius negant, quia in Sacramentis characterem imprimentibus tenenda est regula canonica et generalis, nempe nihil iterandum, sed caute supplendum quod fuerit prætermissum. Utraque sententia videtur probabilis; at prima consulenda (*S. Alph.*, l. VI, n. 144).

462. Certum est quod infans domi baptizatus etsi valide, gravi cogente necessitate, intra nonum ab ortu diem (vel cum primum fieri poterit) ad Ecclesiam est deferendus, ut omissa suppleantur; et quidem sub mortali, cum agatur de re gravi. Porro ex S. Rituum C. 27 aug. 1836 si supplendæ sint cærimoniæ super adultum valide a catholico baptizatum, illæ sunt adhibendæ quæ in Rituali sunt assignatæ pro Baptismate infantium. Si vero sint supplendæ super adultum ab hæreticis baptizatum, servandæ sunt designatæ pro Baptismate adultorum (1).

463. Q. 2. *Quid agere debet minister post Baptisma?*

R. Rituale monet Parochum: 1) Ut adnotet de vice in vicem sine mora in libro apposito, modo præscripto, annum, diem et horam nativitatis, parentes, patrinos: si infans jam vel sub conditione baptizatus, si expositus, etc. — Multi Parochos damnant de mortali, si hæc negligant, neque obstat quod status civilis non amplius utatur eorum opera; sed suos habeat deputatos ad hæc acta conscribenda. Id enim adhuc necessarium est et sub gravi ab Episcopis merito præscriptum, cum sit in bonum Ecclesiæ ad dignoscendas parentelas, gradus, etc., quoad Ordines, matrimonia, etc. Neque id grave est, si statim fiat, de vice in vicem (v. Scavini, l. I, n. 614).

2) Ut instruat patrinos de cognatione spirituali contracta, et de obligationibus inde prodeuntibus. Matribus autem et nutricibus præcipiat, ut caveant a decumbendo cum infantibus ob periculum suffo-

(1) Ex decreto autem ejusdem Congregationis 22 sept. 1820: *Si sacerdos in necessitate extra Ecclesiam baptizet, omittere debet omnes cæremonias quæ Baptismum præcedunt, etiamsi infans tamdiu victurus videatur. Collato autem Baptismo ut supra, debet infantem in vertice ungere Chrismate si habeat, imponere vestem albam et candelam accensam præbere. Cum autem convaluerit infans, præsentandus est in Ecclesia: ibique et nunquam extra Ecclesiam supplendæ sunt cæremoniæ omissæ quæ baptismum præcedunt.*

cationis. Imo in pluribus Synodis hic decubitus cadit sub episcopalem reservationem (*S. Alph.*, l. VI, n. 160).

464. **Operatio caesarea.** Operatio seu sectio cæsarea in hoc consistet quod uterus matris ferro aperiatur, ut fœtus extrahi possit et baptizari. Vivente matre non est licita, etiam adest probabile periculum mortis matris. Mortua matre, fieri potest et debet, sed statim ac de matris morte constat (*S. Alph.*, l. VI, n. 106).

465. Verum si nec chirurgus daretur nec medicus nec alia persona perita, num parochus vel presbyter illam exequi tenetur? Negat Gousset et consentit Kenrik, id enim characterem sacerdotolem dedecet, horrorem incutit, et forsan fit sine ullo fructu; nam præterquamquod incisio fieri debet statim, peritissimum chirurgiæ hominem exigit hæc difficilis operatio, etiam matre mortua. Imo Parochus nec illam consulat in arte non peritis, et matrem nondum certe mortua; secus se gravissimo discrimini exponeret coram civili lege.

466. Concludo cum cl. Rivarolo: (*Il governo della parocchia*): « O la malattia che temesi, è per recare la morte alla donna incinta, è malattia comune e di qualche durata, e allora havvi tutto il comodo di renderne partecipe il sanitario locale (aut viciniorem) di prendere a tempo tutte le cautele, perchè al verificarsi della morte se ne faccia da chi di dovere l'operazione. O la pregnante soccombe di morbo repentino, e fors'anche nell'atto stesso che il sacerdote le amministra i primi soccorsi della religione, ed allora è vietato dalla legge civile egualmente che dall' ecclesiastica di procedere indilatamente alla sezione cadaverica, non essendo mai lecito, come l'insegna l'Angelico, di sacrificare la madre per provvedere col battesimo alla salute spirituale della prole. Ma in tali casi è necessario lasciare scorrere alcune ore perchè abbiano agio a svilupparsi i segni principali e più certi della seguita morte, sia perchè possano esaurirsi gli incombenti prescritti dalla legge, vale a dire la visita del medico necroscopo ed il legale accertamento della morte. Ed un tale intervallo di tempo somministrebbe al Parroco zelante uno spazio abbastanza comodo per renderne informato o il medico o il cerusico, o il flebotomo o la levatrice del comune, ed averne la loro opera senza che abbia ad operare egli stesso. Solo in questo frattempo egli dovrebbe curare che si mantenga con panni riscaldati al fuoco sempre calda la regione dell'utero della defunta, e d'innestare nella bocca della stessa una cannuccia per introdurre nell'utero un' aria più pura, e per coadjuvare la esalazione degli aliti cadaverici, i quali potrebbero recar la morte al bambino » (v. Scavini, l. IV, Append. 44: (*De fœtus animatione, causis abortus amovendis et operatione cæsarea*, nn. 295 et seqq.).

DISPUTATIO TERTIA

De Sacramento Confirmationis.

467. **Confirmatio.** Secundum est novæ Legis Sacramentum, et communiter definitur: *Sacramentum a Christo institutum, quo per manuum impositionem et sacri Chrismatis in fronte unctionem, sub præscripta verborum forma, baptizato Spiritus Sanctus datur, ad fidem firmiter tenendam et intrepide profitendam.*

468. De fide est Confirmationem esse verum Sacramentum a baptismate distinctum. Eugenius IV in decreto fidei ait: *Per baptismum spiritualiter renascimur: per Confirmationem augemur in gratia et roboramur in fide.* Et Tridentinum (*Sess.* 7, c. 1): *Si quis dixerit Confirmationem baptizatorum otiosam cæremoniam esse et non potius verum et proprium Sacramentum anathema sit.*

Id clare evincunt Scripturæ: nam Actorum 8 legitur, quod Petrus et Joannes missi Samariam ad confirmandos fideles jam baptizatos, *imponebant super eos manus et accipiebant Spiritum Sanctum.* Ubi habentur tria ad verum Sacramentum necessaria: 1 *Signum sensibile* in manus impositione. 2) *Gratiæ collatio*, acceptio Spiritus Sancti. 3) *Divina institutio,* cum ritus externus a sola Dei institutione possit habere vim gratiæ conferendæ. Hinc d. Augustinus: *Sacramentum Chrismatis ... in genere visibilium signaculorum sacrosanctum est, sicut ipse Baptismus.* Accedit perpetuus omnium Ecclesiarum orientalium, etsi a se invicem sint in pluribus discrepantes, consensus.

469. **Institutio.** Sacramentum probabilius fuit institutum in nocte Cœnæ, ut expresse docet S. Fabianus papa: *Dominus Jesus postquam cœnavit cum discipulis suis et lavit eorum pedes (sicut a sanctis Apostolis prædecessores nostri acceperunt nobisque reliquerunt) chrisma conficere docuit.* Et forte ob eam causam in die Cœnæ chrisma consecratur (*S. Alph.*, l. VI, n. 161).

470. **Necessitas.** Non adest obligatio Confirmationem sumendi de necessitate medii; nam etiam sine ipsa haberi potest remissio peccatorum et vita æterna; per baptismum nempe et Pœnitentiam.

471. An ipsa sit de necessitate præcepti sub gravi sumenda, sententia negativa non videtur satis probabilis postquam Benedictus XIV Bulla Etsi Pastoralis declaravit *eos gravis peccati reos teneri, si cum possint, ad Confirmationem accedere renuunt ac negligunt* (*S. Alph.*, l. VI, n. 182).

CAPUT PRIMUM

De materia, forma et ministro Confirmationis.

472. **Materia remota Confirmationis.** Est Chrisma confectum ex oleo olivarum et balsamo, benedictum ab Episcopo.

I. *Oleum* necessarium est de necessitate Sacramenti; et de olivis expressum. Nam cum simpliciter dicitur *oleum*, semper intelligitur olivarum.

II. *Balsamum*, quod sit de necessitate præcepti, certum est. Sed an sit etiam de necessitate Sacramenti, adeo ut secus invalidum sit, communius et probabilius affirmant cum s. Thoma ac Cathechismo R.

Et Eugenius IV ad Armenos docet materiam Confirmationis esse Chrisma confectum ex oleo et balsamo.

III. *Chrisma benedicendum* esse de necessitate Sacramenti constans traditio probat. Est autem ab Episcopo benedicendum, uti a proprio ministro. Imo Episcopalis benedictio est etiam de necessitate Sacramenti, ut affirmant communius cum Angelico; in decreto enim Eugenii IV materia Confirmationis expresse dicitur *Chrisma ab Episcopo benedictum.*

Hæc sententia uti tutior tenenda est; quamvis quæ docet benedici posse etiam a simplici sacerdote de Papæ licentia, sit speculative probabilis. Sicut enim Papa potest committere chrismandi facultatem simplici sacerdoti; ita videtur posse eidem committere Chrismatis benedictionem (*S. Alph.*, l. VI, n. 162).

473. **Proxima Confirmationis materia**. Hac de re diversimode opinantur; at sententia quam sequor cum Sanctis Thoma, Bonaventura et Antonino, docet materiam adæquatam totalem et necessariam consistere in Chrismatis unctione, quam agit Episcopus in fronte confirmandi, et in simultanea illa manus impositione super chrismandum, quando dicit: *Signo te signo crucis, et confirmo te Chrismate salutis*, etc., quæ manus impositio ab unctione est indistincta. Ex historia enim patet illam Chrismatis unctionem fuisse semper adhibitam in Ecclesia tam Latina quam Græca) *S. Alph.*, l. VI, n. 164) (1).

474. Unctio de necessitate Sacramenti fieri debet in fronte. Patet tum ex praxi Ecclesia: tum ex *Sacramentario* Gregorii Magni; tum ex decreto ad Armenos Eugenii IV. Imo de essentia Sacramenti in modum crucis facienda est; alioquin verba formæ non verificarentur: et advertere debet Episcopus, ne Chrisma in pollice deficiat. Quod autem fieri possit etiam penicillo vel alio instrumento, merito negatur; nam deesset immediata impositio manus quæ requiritur (*S. Alph.*, l. VI, n. 165).

475. **Forma Confirmationis**. Consistit in illis verbis: *Signo te signo crucis, et confirmo te Chrismate salutis, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.* Sic definivit Eugenius IV ad Armenos. Ad essentiam autem pertinent verba:

1) *Signo te signo crucis*, quibus christianus fit Christi miles. Item *confirmo te* (si dicatur *corroboro*, mutatio esset accidentalis) *chrismate salutis*, quibus indicatur robur et gratia quæ datur.

2) *In nomine Patris*, etc., ut exprimatur causa principalis roboris spiritualis quæ est Ss. Trinitas. Et sicut in Baptismo Trinitas exprimitur, ita et in Confirmatione quæ est Baptismi perfectio. Ita d. Thomas (*S. Alph.*, l. VI, n. 168).

(1) Non autem consistit partialiter in generali ac prima impositione manus ab Episcopo in omnes confirmandos facta: et S. C. de Propaganda Fide 6 aug. 1840, declaravit: *non esse repetendum neque sub conditione confirmationem, si illa prima manuum impositio omissa fuerit.*

476. **Minister Confirmationis.** Minister ordinarius qui nempe vi ordinationis suæ completam potestatem accipit, est solus Episcopus. Est de fide; ait enim Tridentinum: *Si quis dixerit sanctæ Confirmationis ordinarium ministrum non esse solum Episcopum; sed quemvis simplicem sacerdotem, anathema sit* (*Sess.* 7, c. 7). Id eruitur ex Actis Apostolorum, ubi semper leguntur confirmasse Episcopi. Et firmat Patrum auctoritas.

477. Sacerdos simplex ex speciali Pontificis delegatione potest esse minister Confirmationis extraordinarius. Constat ex Decreto ad Armenos; eruitur ex Tridentino, quod dicens Episcopum esse *ordinarium* ministrum, supponit alium existere extraordinarium, nempe simplicem sacerdotem (*S. Alph.*, l. VI, n. 170).

478. Q. *An episcopus teneatur confirmare?*

R. Tenetur non solum confirmare subditos petentes quoties commode potest, sed etiam opportunitatem illis præbere hoc Sacramentum suscipiendi. Hinc peccat graviter si longo tempore v. g. per octo aut decem annos a Confirmatione conferenda abstinet, nisi illum excuset moralis impossibilitas. Quia tamen illa non est absolute necessaria, ideo difficillimum est tueri teneri Episcopum eam ministrare peste laborantibus; etsi præstat imitari s. Carolum, qui etiam illis tribuit (*S. Alph.*, l. VI, n. 125).

479. *Hoc Sacramentum*, ait Pontificale, *potest conferri minus solemniter quocumque die, hora et loco ex causa ad arbitrium Episcopi.* Et ideo jejunium tam in confirmante quam in confirmando de quo in jure canonico, hodie est tantum de consilio.

Quoad *vestem:* præscribit Pontificale, ut Episcopus induat amictum super rochetum (vel superpelliceum si sit religiosus) ac stolam, pluviale albi coloris, ac mitra et baculo utatur. Sed declaravit S. C. de propag. fide, sufficere quod Episcopus sola stola adhibita super rochetum (vel superpelliceum si religiosus) confirmet (*S. Alph.*, l. VI, n. 184).

CAPUT SECUNDUM.

De subjecto, effectibus et cæremoniis Confirmationis.

480. **Confirmationis subjectum.** Subjectum sunt omnes et soli baptizati, nondum confirmati. *Omnes*, quia nemo est, qui adversus tentationes et naturæ imbecillitatem non debeat roborari. *Soli*, quia Baptismus est janua omnium Sacramentorum; nemo sane in Ecclesia potest adolescere, nisi prius in ipsam intraverit. *Nondum confirmati:* sic indicatur Sacramentum hoc non iterari.

Etiam perpetuo amentes esse possunt subjectum Confirmationis. Licet enim nunquam videantur spiritualiter pugnaturi; id tamen per per accidens contingit. Et fieri aliunde potest, ut aliquo saltem perfruantur lucido intervallo, quo eis tam magnum robur prosit ad salutem. Ceterum ipsis, sicut et infirmis et moribundis hoc Sacramentum datur, *ut in resurrectione perfecti appareant* (*d. Thomas*, 3. p. q. 67,

a. 12). Adde: periculose decumbentes fortius cum ipso diabolo pugnare debent.

Infantes vero valide suscipiunt hoc Sacramentum, quacunque ætate; sic fuit usus in Ecclesia latina usque ad sæculum XIII (et etiam nunc in Hispania; in græca autem Ecclesia Confirmatio infantibus ministratur immediate post Baptismum). Verum hodie apud nos, deficiente alia causa v. g., periculo mortis vel longa absentia Episcopi, *maxime convenit Sacramentum iis differre usque ad annum septimum* ex Catechismo R. et Pontificali; nam rationis usum assecuti Sacramentum uberiori fructu suscipient (*S. Alph.*, l. VI, n. 180).

481. Q. *An Episcopus possit ubique etiam non subditos confirmare?*

R. Episcopus graviter peccat, si in aliena Diœcesi confirmet sine licentia illius Episcopi. Imo confirmans in aliena etiam subditos suos, incurrit ex Tridentino ipso jure suspensionem a pontificalibus (*Sess.* 6, c. 5 *de R.*). Valida tamen nempe est Confirmatio, quia hæc ab Ordine dependet.

Ceterum communius et probabilius licitum esse in propria Diœcesi alienos subditos confirmare, constat ex praxi ubique recepta; præsumitur enim consensus illorum Episcopi (*S. Alph.*, l. VI, n. 173).

482. **Dispositiones in confirmando.** Ut valide suscipiatur Confirmatio, in infantibus sufficit Baptisma. In adultis requiritur insuper intentio, saltem interpretativa seu generalis, quæ non fuit, sed præsumitur habenda.

Ut tamen confirmandi fructuose eam suscipiant, debent esse in in gratia, cum confirmatio sit Sacramentum vivorum. Utrum autem debeant confiteri, id probabilius videtur tantum de consilio etiam pro iis qui sibi mortalis conscii sunt, modo contritionem perfectam eliciant. Curandum insuper:

1) Ut quantum ætas tulerit, confirmandus rudimenta fidei, Orationem Dominicam, Symbolum Apostolorum, et Sacramenti suscipiendi naturam edoctus sit. Benedictus XIV Constit. *Etsi*, eos prohibet, qui parum sunt instructi in doctrina christiana. Et ideo parochi esse debet illos disponere tempore opportuno.

2) Ut jejunus (jejunio naturali) accedat, si adultus mane confirmetur, quod laudat Catechismus R. Sed est tantum de consilio.

3) Monendus etiam, ut vestitu decenti, et fronte non sordibus conspersa, nec capillis obtecta confirmandus accedat. Id enim ad Sacramenti reverentiam pertinet (*S. Alph.*, l. VI, n. 179).

483. **Confirmationis effectus.** Confirmatio:

I. Confert gratiæ sanctificantis augmentum: cum enim Confirmatio sit Sacramentum vivorum, primam gratiam jam supponit in subjecto. Attamen per accidens ex doctrina Angelici potest etiam aliquando primam gratiam producere; si nempe quis bona fide putet se contritionem perfectam habere, cum tamen non habeat; sed tantum sit attritus.

II. Confert gratiam Sacramentalem, seu propriam hujus Sacramenti: quæ est speciale robur ad fortiter pro fide præliandum. Huic autem gratiæ comites sunt septem dona Spiritus Sancti: *In hoc Sacramento*, ait d. Thomas, *datur Spiritus Sanctus ad robur, sicut Apostolis datus est in die Pentecostes* (1, 2, q. 68).

III. Imprimit characterem (v. *de Sacramentis in genere*). Et cognationem spiritualem inducit, sed hoc secundum tantum ex jure Ecclesiæ (*S. Alph.*, l. VI, n. 169).

484. **Confirmationis cæremoniæ.** Aliæ ipsam antecedunt; aliæ comitantur; aliæ ipsam subsequuntur.

1) Præcipua quæ antecedit, est *patrini designatio*, quæ sub gravi requiritur, si haberi possit. Designatio patrini quando est confirmandus puer, pertinet ad parentes, et in defectu ad Episcopum. Patrinus unus tantum sit oportet ex canonico jure, et quidem sub gravi requiritur jam confirmatus. Et diversus a baptismi patrino, nisi aliqua adsit causa in contrarium; et ejusdem sexus cujus est confirmandus juxta usum Ecclesiæ et ritum Pontificalis (nisi alicubi forsan aliud ferat legitima consuetudo).

Patrinus autem nequit esse religiosus vel monialis, nisi persona confirmanda esset pariter regularis. Item prohibetur manifestus censuratus, vel gravioribus criminibus illigatus, vel fidei rudimentis ignarus ex Pontificali. Patrinus penes nos manum dexteram ponit super dexterum humerum confirmandi: quod sufficit ex S. R. C. 20 sept. 1749 (1).

2) *Alapa* comitatur, quæ leviter infligitur in maxilla confirmati; tum ut Confirmationis recordetur; tum maxime ut intelligat se paratum esse debere ad omnia fortiter toleranda pro Christo. Omissio alapæ, secluso scandalo, non est mortalis. Postea statim abstergitur frons confirmati gossipio comburendo.

3) Confirmationem subsequitur *communis benedictio*, quæ confirmatis omnibus simul ab Episcopo datur in fine. Quæ cum sit simplex cæremonia ex communi Doctorum, probabiliter non videtur obligare facta admonitio, ne ante illam ab Ecclesia discedatur. Imo Layman et Palaus docent illam monitionem esse omittendam, si magnus sit concursus, ut aliis fiat locus, ac pluribus quoad pueros inconvenientibus occurratur, qui diu in templo clausi sistere nequeunt (*S. Alph.*, l. VI, n. 188).

Quoad Confirmationem præstat legere præclara monita quæ habentur in Rituali ambrosiano. Item oportet, ut parochi notent qui

(1) In Rituali ambrosiano legitur: « Qui confirmandi sunt sinistrum pedem supra dextrum suorum patrinorum ponant, manibus pie junctis sint, et recti stent.... Quo in statu (confirmatus) permanebit quoad frons abluta abstersaque erit. Nemo autem frontem, sacro chrismate illitam attingat, ne Crucis quidem causa, nisi prius ablutam atque abstersam. »

confirmati sunt in libro speciali vel in libro animarum: ita facilius curare poterunt ut omnes hoc Sacramento muniantur, et opportunas attestationes facere, si quando requirantur.

DISPUTATIO QUARTA

De Eucharistia.

485. **Eucharistia** (græce *bona gratia*) appellatur Sacramentum Corporis Christi, tum quia Christus illud instituit *gratias agens;* tum quia per illud possumus dignas pro acceptis beneficiis gratias Deo rependere: tum quia in eo Christum recipimus omnium gratiarum fontem.

Dupliciter Eucharistia consideratur: vel respective ad homines, quos sanctificat, sub qua ratione est Sacramentum; vel respective ad Deum, quem colit et placat, sub qua ratione est Sacrificium. *Differunt autem plurimum inter se hæ duæ rationes*, ait Cathechismus Romanus; *Sacramentum enim consecratione perficitur; omnis vero Sacrificii vis in eo est, ut offeratur. Quare sacra Eucharistia dum in pyxide continetur vel ad ægrotum defertur, Sacramenti, non Sacrificii rationem habet.*

PARS PRIMA

De Eucharistia prout est Sacramentum.

486. **Eucharistiæ Sacramentum.** Communiter definitur: *Sacramentum a Christo institutum ad spiritualem animæ alimoniam, in quo Corpus et Sanguis Christi vere, realiter et substantialiter continetur sub speciebus panis et vini.* Dicitur ad spiritualem animæ alimoniam; sicut enim per cibum et potum alitur vita hominis corporalis, ita per Eucharistiam alitur vita hominis spiritualis, dicente Christo Domino: *Si quis manducaverit ex hoc pane vivet in æternum.*

Eucharistiam verum esse Sacramentum definitum est a Florentino et Tridentino Conciliis; in Eucharistia enim reperiuntur conditiones verum Sacramentum novæ Legis constituentes: 1) Ritus sensibilis, et sunt species externæ panis et vini. 2) Divina institutio; nam *Dominus Jesus* (verba sunt Apostoli 1, Cor. 4) *in qua nocte tradebatur accepit panem et gratias agens, fregit et dixit: Accipite et manducate, hoc est Corpus meum.* 3) Gratiæ promissio: *Qui manducat hunc panem*, ait Christus, *vivet in æternum.* Accedit omnium fidelium persuasio, constans traditio, et Patrum consensus.

Christus autem instituit Eucharistiam in ultima cœna, et quidem feria quinta, ut commune est. Ipse enim fuit occisus feria sexta; porro Eucharistiam instituit pridie quam pateretur (v. *Scavini*, l. III, n. 235).

487. *Principia.* I. De fide est, Christum in Sacramento Eucharistiæ esse realiter præsentem corpore et anima una cum divinitate. Hinc Tridentinum: *Si quis negaverit in sanctissimo Eucharistiæ Sacramento contineri vere et realiter et substantialiter Corpus et Sanguinem unacum anima et divinitate D. N. I. C., ac proinde totum Christum, sed dixerit tantummodo esse in eo uti in signo vel figura aut virtute, anathema sit* (Sess. 13, can. 1). Quod item firmat omnium Patrum doctrina ac perpetua Ecclesiæ traditio. Hinc S. Ignatius episcopus et martyr S. Joannis Evangelistæ discipulus hæreticos Docetos insectatur *eo quod non confiteantur Eucharistiam carnem esse Salvatoris N. J. Christi.* Et constat manifestissime tum ex verbis quibus Christus Eucharistiam promisit: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita;* tum ex verbis quibus illam instituit: *Accipite et comedite, hoc est corpus meum,* etc.

II. De fide est, peracta consecratione, totam substantiam panis et vini converti in Corpus et Sanguinem Christi ita ut panis et vini nihil amplius remaneat præter externas eorum species. Et in hoc situm est dogma *transubstantiationis* (quod est veluti sequela dogmatis de reali Christi præsentia) sic a Tridentino definitum: *Si quis dixerit in sacrosancto Eucharistiæ Sacramento remanere substantiam panis et vini unacum Corpore et Sanguine D. N. J. C.; negaveritque mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiæ panis in corpus, et totius substantiæ vini in sanguinem, manentibus dumtaxat speciebus panis et vini, quam quidem conversionem catholica Ecclesia aptissime transubstantiationem appellat, anathema sit* (Sess. 10, can. 3). Id jam declaratum fuerat in Lateranensi IV, in Constantiensi ac Florentino. Id firmat traditio ss. Patrum. Omnes tandem liturgiæ ab Apostolorum ætate ad nos usque unanimiter concordant. Sane quid Christus dedit manducandum discipulis suis? *Corpus pro ipsis tradendum* (1. Cor. 11). At Christus verum suum carneum corpus morti tradidit (v. *Scavini*, l. III, n. 236).

III. De fide est, consecratione facta, Corpus Christi integrum haberi sub specie panis, et integrum sub specie vini ex eodem Tridentino. Quamvis enim vi verborum Corpus sub specie panis, et sanguis sub specie vini ponatur; totum tamen Corpus Christi indivisim sub singulis speciebus existit. Quia, Corpus Christi cum sit vivum, omnes ejus partes vi naturalis concomitantiæ sunt inseparabiles. Divinitas quoque sub utraque specie existit propter admirabilem unionem hypostaticam, qua corpus et anima conjunguntur. Et cum persona Filii, etiam Pater et Spiritus Sanctus, seu tota Trinitas in Eucharistia præsens est; nam tres sunt personæ divinæ, sed unus Deus.

IV. De fide est in Sacramento Eucharistiæ totum Christum contineri sub utraque specie, et facta separatione, in qualibet specie parte. Hinc Tridentinum: *Si quis negaverit in venerabili Sacramento*

Eucharistiæ sub unaquaque specie, et sub singulis cujusque speciei partibus, separatione facta totum Christum contineri, anathema sit (Sess. 13, c. 3) (1). Christus enim conficiens et præbens Eucharistiam Discipulis suis dixit: *Hoc est Corpus meum; hic est Sanguis meus; manducate ex hoc, bibite ex hoc omnes.* Atqui non omnes ex eo manducassent totum corpus neque totum bibissent sanguinem, si quælibet particula totum non continuisset: manducatio enim debebat esse multiplex; debebat ergo omnis particula totum Christum continere. Hinc Ecclesia canit: *Fracto demum Sacramento, ne vacilles, sed memento, tantum esse sub fragmento, quantum toto tegitur.*

V. De fide est, Eucharistiam non consistere in usu et sumptione, ut contendunt Lutherani et Calviniani; sed in re permanenti. Definivit enim Tridentinum: *Si quis dixerit peracta consecratione, in admirabili Eucharistiæ Sacramento non esse Corpus et Sanguinem D. N. J. C.; sed tantum in usu dum sumitur, non autem ante vel post; et in Hostiis seu particulis consecratis, quæ post Communionem reservantur vel supersunt, non remanere verum Corpus Domini, anathema sit* (Sess. 13, c. 4). — Concors est doctrina Patrum. Et ratio suffragatur: 1) Christus antequam Apostolis Eucharistiam traderet, ait: *Hoc est Corpus meum, hic est Sanguis meus.* Ergo Eucharistia ante sumptionem jam existebat. 2) Eucharistia fuit instituta tanquam cibus; at natura cibi est ut in sua natura existat independenter ab ejus usu (S. Alph., *Opera dogmatica*).

488. Q. 1. *An Eucharistia sit unum vel duplex Sacramentum?*

R. Licet Eucharistia duplici conficiatur materia, et ideo quælibet species sit materialiter diversa, moraliter tamen utraque constituit unum Sacramentum. Tum quia est unus et idem Christus sub utraque; tum quia ambæ materiæ unam animæ alimoniam respiciunt, quemadmodum cibus et potus unum est alimentum.

Ceterum nil prohibet, si Eucharistia physice spectata duplex dicatur Sacramentum. Utrumque videtur innuere Ecclesia dum in sacra liturgia modo Eucharistiam designat numero singulari, ut cum dicit: *Sacramentum Corporis Christi;* modo numero plurali, ut cum habet: *Purificent nos Sacramenta quæ sumpsimus* (*S. Alph.*, l. VI, n. 190).

489. Q. 2. *Quandonam Christi Corpus desinit esse sub speciebus?*

R. Christus desinit esse in Eucharistia, quando tanta fit specierum immutatio, ut juxta consuetum loquendi modum non amplius videatur panis et vinum, sed materia corrupta. Hinc deducunt species in tabernaculo clausas frequenter renovandas esse; cum corruptioni magis subjectæ sint.

Quoad vero susceptores pertinet, alii censent in laico species cor-

(1) Dicitur in Tridentino canone *separatione facta:* unde de fide non est totum Christum esse sub singulis specierum partibus etiam ante divisionem. Attamen omnino certum videtur; neque enim fractio efficere potest, ut Christus totus sit ubi antea totus non erat.

rumpi (etsi non penitus digestæ ac consummatæ) intra quinque *Pater* et *Ave;* in sacerdote vero postquam ille vestibus sacris est exutus. Lugo tamen refert plures medicos Romæ a se consultos putasse, id intra minutum evenire in laico; in sacerdote intra medium quadrantem. Verum hic ratio habenda est majoris vel minoris stomachi caliditatis et dispositionis (*S. Alph.*, l. VI, n. 225).

CAPUT PRIMUM.

De cultu, asservatione, expositione et necessitate Eucharistiæ.

490. **Cultus Eucharistiæ debitus.** Cultus debitus in his maxime consistit, ut Eucharistia latriæ cultu, etiam externo et publice adoretur, peculiari celebritate veneretur et solemniter in processionibus circumferatur (1). Hæc omnia de fide sunt a Tridentino contra novatores definita (Sess. 13, can. 6). Et recte quidem, ut disserit idem Concilium; *nam illum eundem Deum præsentem in eo* (Sacramento) *adesse credimus, quem Pater Æternus introducens in orbem terrarum, dicit:* et adorent eum omnes Angeli ejus.

491. Item laudabilis est consuetudo illam in Sacrario servandi. Imo ex pluribus decretis S. C. Concilii habitualiter servanda est in omnibus Ecclesiis parochialibus et cathedralibus. Potest etiam servari in ecclesiis Regularium vota solemnia emittentium. Sed quoad alias Ecclesias requiritur *præsidium Apostolici Indulti vel immemorabilis consuetudinis, quæ illius præsumptionem inducat*, ut ait Benedictus XIV, Bullo *Quamvis justo* — Servanda autem est in tabernaculo bene clauso, et mundo, quod cooperiri debet conopæo ex serico vel lana vel gossipio ex S. R. C. 21 jul. 1855; in eo autem nec reliquiæ, nec chrisma nec oleum infirmorum, nec quid aliud præter Eucharistiam reponendum est ex Rituali. Est autem jugis obligatio eam servandi cum lumine: quod si redditus deficiant, instituatur eleemosynarum collector; et mortaliter peccat qui per notabile tempus culpabiliter non curat ut ardeat lumen. Plures vero graves auctores dicunt esse notabile tempus, si integro die vel aliquot integris noctibus id fiat (*S. Alph.*, l. VI, n. 248).

Oleo autem olivarum utendum est; at in montanis, cum sine magnis expensis illud haberi nequeat, lampas communiter nutritur oleo

(1) Lex civilis non vetat publicam indicere processionem; potest tamen a provinciæ præfecto illa prohiberi (*Circul. minist.* 20 sept. 1874). Ideo si agatur de aliqua extraordinaria instituenda, præstat ut dignoscatur quæ sit mens auctoritatis civilis, ne frustra indicatur; semper tamen habito episcopi consilio.

Quoad procesiones religiosas et peregrinationes, quibus devotio mire fovetur et catholica fides accenditur ac roboratur plura apud *Scavini*, l. I, nn. 628 et seqq.

ex nucibus, adhuc ex vegetalibus. Utrum vero ob ecclesiæ paupertatem liceat etiam uti oleo ex mineralibus (ipso non excluso petrolio) S. Rituum Congregatio respondit Pontifice, probante: *Generatim utendum esse oleo olivarum: ubi vero haberi nequeat, remittendum prudentiæ piscoporum, ut lampades nutriantur ex aliis oleis, quantum fieri potest vegetabilibus* (v. *Scavini*, l. IV, nn. 350 et seqq.).

492. Imo non tantum asservare, sed illam publicæ venerationi exponere licet. Qui usus et antiquus est, et salutaris, cum retrahat a vanis atque ad devotionem excitet. Quia tamen frequentata vilescunt, ideo curandum, ut omnia debito ordine fiant: qua in re en regulæ:

1) Si quis privatus expositionem fieri curet ad publicam devotionem promovendam, publica potius, quam privata causa videtur.

2) Videndum an iis locis ubi fit expositio, devotio et cultus Sacramenti augeatur magis vel minuatur, et juxta id expositio facienda vel omittenda, debita obtenta Ordinarii licentia. Hæc de expositione publica, quæ præstat ut fiat cum ornatu ac splendore (*De expositione publica* v. Scavini, l. IV,n. 372: *De adoratione, expositione ac visitatione* l. III. nn. 240, etc.).

Si quandoque Eucharistia privatim (ut ingruente tempestate) exponenda videbitur, a tabernaculo non extrahatur, sed Pixide velata in aperto tabernaculi ostiolo cum assistentia sacerdotis stola et superpelliceo induti, et sex saltem luminibus cereis collocetur, et preces cum populo ideo convocato fundantur, quin populus benedicatur; S. C. Epis. 9 dec. 1820 (*S. Alph.*, l. VI, n. 424).

493. **Necessitas Eucharistiæ.** Certum est illam non esse necessariam necessitate medii. Nam incorporatio cum Christo facta in Baptismo sufficit, ut quis Christi ipsius membrum evadat, et filius Dei adoptivus cum jure ad cœlestem hæreditatem: *Quicumque baptizati estis*, ait Apostolus, *Christum induistis; nihil damnationis est in iis, qui sunt in Christo Jesu.* Et signanter quoad pueros habet Tridentinum: *Si quis dixerit parvulis antequam ad annos discretionis pervenerint, necessariam esse Eucharistiæ communionem, anathema sit* (Sess. 21, c. 4).

Est tamen Eucharistia necessario sumenda ex gravissimo præcepto tum divino tum ecclesiastico. Præceptum divinum continetur in illis Christi verbis: *Nisi manducaveritis Carnem Filii hominis et biberitis ejus Sanguinem non habebitis vitam in vobis.* Præceptum vero ecclesiasticum habetur in celebri decreto Concilii Lateranensis IV anno 1215: *Omnis utriusque sexus fidelis postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur.... Suscipiens ad minus in pascha Eucharistiæ Sacramentum, nisi forte de proprii sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab hujusmodi perceptione duxerit abstinendum.* Quod iterum firmavit Tridentinum (Sess. 13, c. 9).

494. **Præceptum divinum communicandi.** Obligat per se et per accidens:

I. Obligat per se et sub gravi non tantum in proximo periculo mortis (ex dicendis infra *De Viatico*), sed etiam sæpius in vita. Constat ex eo quod Eucharistia instituta sit per modum cibi spiritualis ad animam nutriendam et confortandam: at cibus sæpe sumendus est. Attamen Christus tempora non determinavit; sed Ecclesiæ suæ hæc statuenda reliquit; quæ quidem Communionem annuam tempore Paschatis statuit. Unde per Communionem semel in anno eo tempore sumptam præcepto divino, atque ecclesiastico simul satisfit (*S. Alph.*, l. VI, n. 295).

Quod tamen præceptum non adimpletur per communionem sacrilegam; non enim susciperetur *reverenter*, ut vult Lateranense; neque *digne*, ut præcipit Christus. Hinc contraria propositio n. 55 damnata est ab Innocentio XI.

II. Obligat autem hoc præceptum *per accidens* aliquando et forte sæpius in anno, si Eucharistia necessaria sit ad superandam aliquam gravem tentationem. Hoc tamen rarissime evenit, cum ad hoc sufficere possint ordinarie alia media, orationes, pœnitentiæ etc. *S. Alph.* l. VI, n. 295).

495. **Præceptum communicandi in Pascha.** Tempus paschale quo urget præceptum communicandi (declarante Eugenio IV, Bulla *Fide digna* exorditur a Dominica Palmarum, et cessat Dominica in Albis; et ideo dicitur *quindena paschalis*. Unde qui toto illo tempore non communicat, etsi pluries in anno Eucharistiam susceperit, præcepto non satisfacit.

Episcopi tamen et eorum Vicarii solent ex consuetudine ferme ubique inducta, plus temporis concedere sive ad anticipandum sive ad posticipandum, cum hac vel illa paræcia; non item cum diœcesi per edictum generale: cum hæc sit lex Pontificis (Benedictus XIV, *De Syn.* l. 12, c. 6).

496. Q. *An qui Paschali tempore non communicavit, teneatur adhuc ad communicandum sub gravi in illo anno?*

R. Plures cum S. Antonino negant, etsi ex malitia omiserit communicare; nam cum hoc præceptum sit affixum tempori paschali, eo transacto non amplius potest dici quod quis communicando communicet in Pascha; ideo satis est, ut se pœniteat — Hæc sententia non est contemnenda, sed sententiæ communiori affirmanti me subscribo. Hoc enim præceptum continet virtualiter duo præcepta, alterum communicandi saltem in anno, alterum communicandi in Paschate: porro si hoc transiit, illud adhuc perseverat. Id satis colligitur ex verbis Concilii: *Semel saltem in anno; ad minus in Pascha;* ergo si Communio in paschate fuit omissa, debet sumi antequam terminetur annus (*S. Alph.*, l. VI, n. 297).

497. **Quos obligat præceptum Paschale.** In Paschate communicare tenetur *omnis fidelis, cum ad annos discretionis pervenerit*, ut ait Lateranense. Ergo etiam carcere detentus, uti praxis probat; etiam infirmus, ut monet Rituale, etsi ante tempus Paschale jam communicaverit. Sed dantur exceptiones:

I. Quoad *adultos* ex citato Concilio excipitur casus, quo *prius sacerdos* rationabiliter judicaverit Communionem differendam esse. Quo nomine communiter accipitur Parochus vel confessarius.

II. Ad *pueros* quod attinet, communissimum ac probabilius est eos non teneri statim ac usum rationis consequuntur. Discretionis enim anni accipiendi sunt respective ad materiam: porro major discretio requiritur in Eucharistia, quam in Pœnitentia (cum Pœnitentia respiciat actus proprios, nec ita in ea sit exercenda fides). Discretio autem pro suscipienda Eucharistia in eo sita est, ut puer sciat non tantum discernere inter bonum et malum, sed etiam ut appareant in eo signa devotionis, ita scilicet quod sciat discernere panem materialem a sacramentali. Ajunt autem regulariter pueros decennes aptos esse ad communionem, et ideo hujus obligationis esse capaces. Quare merito d. Carolus præcipit parochis ut illos qui decennium non expleverint, sed attigerint, accersant, instruant, atque disponant.

Diximus *regulariter*, nam citius vel serius possunt obligari juxta eorum capacitatem. Unde recte reprehendunt parochos qui indiscriminatim non admittunt ad communionem nisi pueros in certa ætate constitutos (*S. Alph.*, l. VI, n. 301) (1).

498. **Locus ad Communionem Paschalem.** In propria parœcia, et quidem a proprio pastore, nisi dispensatio obtineatur vel privilegium, Communio Paschalis est sumenda. Et non fit satis, si Communio vel in ipsa Cathedrali (nisi a proprio Parocho) suscipiatur. Ita generatim explicant canonem Lateranensem: ita præcipiunt plurima decreta posteriora; ita se praxis habet, et merito; oves enim a proprio pastore cognosci debent. Excipe:

1) Sacerdotes, qui ubivis celebrant, ex consuetudine satisfaciunt; non tamen si tantum communicarent.

2) Religiosos, qui ex privilegio in suis Ecclesiis ad communionem admittere possunt proprios familiares, modo actu inserviant, intra eorum septa resideant et sub eorum obedientia, ut ex Tridentino docet Benedictus XIV.

3) Peregrinos et vagos, qui ex Rituali communicant, ubi actu

(1) Prima puerorum communio cum solemni apparatu fieri oportet, ut facilius puerorum mens per visibilia ad spiritualia assurgat, nec unquam ab eorum animo excedat memoria illius diei, quo primo cœlestis mensæ participes facti sunt. *Vid. Scavini*, l. IV, nn. 430 et seqq. *ubi plura quoad puerorum admissionem, instructionem, praxim et fructus.*

degunt (neque necesse est, ut Communionem sumant de manu Parochi illius loci; cum proprium non habeant Pastorem. Item est de militibus, qui non sint in statione nec domicilium aut quasi-domicilium habeant.

4) Omnes qui habent licentiam Pontificis vel proprii Episcopi aut ejus Vicarii generalis, vel Parochi ut patet. Quæ licentia sufficit etsi tantum præsumpta, si adsit moralis certitudo de consensu (*S. Alph.*, l. VI, n. 240).

499. Q. *An teneatur iterum in parœcia communicare, qui ibi sacrilege adimplevit præceptum paschale?*

R. Negat Gury; quia iste jam adimplevit finem præcepti quoad locum. Sufficit igitur, ut alicubi reverenter communicet ad satisfaciendum præcepto, quod per sacrilegam illam communionem non adimplevit.

500. **Viatici susceptio et administratio.** Extat grave præceptum communicandi in periculo mortis. Constat ex Nicæno Concilio generali I; ex praxi fidelium et ratione; cum enim cibus iste cœlestis sit institutus ad roborandum contra hostium impugnationes, tunc sumendus erit, cum magis oppugnamur. Unde mulieres difficulter parituræ, periculose navigaturi vel præliaturi, cum moraliter possunt, sub gravi tenentur communicare.

Ideo parochi curare debent, ut omnes opportune hoc sacramento muniantur; et administrent debita cum reverentia.

Solius autem est Parochi Viaticum administrare (nisi urgeat necessitas et Parochus non adsit): hoc enim universali lege et consuetudine constat (1). Et Pius IX Constit. *Apostolicæ* subjicit excommunicationi latæ sententiæ et Pontifici reservatæ *religiosos præsumentes clericis aut laicis extra casum necessitatis Sacramentum Extremæ Unctionis aut Eucharistiæ per Viaticum ministrare absque parochi licentia* (vid. t. I, n. 609). Præstat ut Parochus, cum nequit id agere per se, alium deleget, sed confessarium si forsan infirmus Confessione indigeat. Hic plura notanda et resolvenda pro praxi.

I. In dubio *vomitus*, non est tribuendum, nisi cessaverit ad sex saltem horas: et si vomitus proveniat ex cibo, ad experimentum particula non consecrata tribui potest.

II. Quoad *tussim*, si ea sit adeo frequens, ut nequeat infirmus particulam trajicere, Communionem impedit; secus non. Monet Rituale: *Diligenter curandum est, ne iis tribuatur Viaticum, a quibus ob frœnesim, sive ob assiduam tussim aliumque similem morbum aliqua indecentia cum injuria tanti Sacramenti timeri possit.*

(1) Jura tamen administrandi sacramenta episcopo infirmo et ei defuncto funera persolvendi, (et emolumenta causa funerum exigendi) ad Canonicos Cathedralis pertinet, non ad parochum. Neque huic juri Canonici possunt renuntiare; cum inductum sit ut consulatur dignitati et honori episcoporum. *S. Concilii.* C. 24, mart. 1878.

III. Periculose infirmus etiam non jejunus ex Rituali communicet, nisi facile possit Viaticum suscipere jejunus. Qua in re recte ajunt non esse scrupolose agendum, inquirendo an possit vel non possit sumi Sacramentum a jejuno, neque ideo diferri debet medicina sumenda; nam medici præscripta non turbat communio; ideo magis cum in Concilio Costantiensi et Rituali periculose infirmi generatim excipiantur ab hac lege.

IV. Vel ipsi pueri tenentur Viaticum suscipere, si doli capaces sint et cibum istum cœlestem a materiali discernant; etsi nondum habeant ætatem requisitam ad primam Communionem. Ita communissime cum Benedicto XIV. At si tenentur pueri Viaticum suscipere, tenentur etiam Parochi illius administrationem urgere; nam est officium boni pastoris curare ut ovibus suis in tanto periculo constitutis tam salutare remedium suppeditetur.

V. Eucharistia ex Rituali, deferenda est manifeste et honorifice cum luminibus et dato campanæ signo. Hinc Tridentinum anathemate damnat qui dicunt *non licere, ut illa ad infirmos honorifice deferatur*. Sed nocte, urgente necessitate, deferenda est cum lumine, sed sine apparatu; non tamen secreto et in abscondito, ut fit in locis hæreticorum (1).

VI. Utrum liceat non tantum festinare valde, sed currere (ne infirmus sine Viatico moriatur), est probabile, scandalo præcluso.

VII. Parochus, etiam absente indultario, potest in casu necessitatis celebrare in Oratorio privato, ut Viaticum ministret. S. R. C. 23 sept. 1836.

VIII. Viaticum ob locorum distantiam, difficultatem itinerum, viarum asperitatem, ut a Parocho deferri possit equitando, *S. R. C.* indulget; de arbitrio tamen et prudentia Episcopi, qui ideo interpellandus est, si casus occurrere possit: 22 jan. 1740 *in Laudensi*. Imo Parocho laboranti reumate et Viaticum infirmis deferenti, solet indulgeri usus pileoli in itinere, non tamen intra civitatem vel oppidum, de consensu item Episcopi: *S. R. C.* 6 martii 1633; et 10 januarii 1693 (plura apud *Scavini*, l. III, n. 243).

IX. Post Viaticum infirmus adjuvandus est ad gratias agendas divino Hospiti, aliosque virtutum actus exercendos; fiat tamen moderate, quiete, ad intervalla, ne gravetur ægrotus (*S. Alph.*, l. VI, n. 242 e 291).

501. Q. 1. *An pluries possit eidem infirmo Viaticum dari?*

R. Infirmo (cui ob mortis periculum communio administrata fuit non

(1) *Ubi turcarum vis prævalet et iniquitas* (quod cum Gousset dicendum quoque de absoluta impiorum parentum oppositione) *sacerdos stolam semper habeat coopertam vestibus; in sæculo seu bursa pyxidem recondat quam per funiculos collo appensam in sinu reponat; et nunquam solus procedat; sed uno saltem fideli, in defectu clerici, associetur.* S. C. de Propag.

jejuno per modum Viatici) poterit adhuc non jejuno, sed tantum eadem periculosa infirmitate durante, pluries Communio ministrari: nam Sacramentum hoc sumitur non solum ad satisfaciendum præcepto; sed etiam ad robur contra tentationes, quæ in morte validiores sunt. Et tunc adhibeatur forma solita: *Corpus Domini N. I. C. custodiat* etc.

Benedictus XIV monet Episcopos, ut id Parochis insinuent: imo Episcopi possunt ex eodem Pontifice pœnam decernere in Parochos, qui ægrotis devote postulantibus iterum et tertio Eucharistiam deferre detrectent falsis prætextibus. (*S. Alph.*, l. VI, n. 244).

502. Q. 2. *An qui mane communicavit, si eadem die incidat in periculum mortis, adhuc communicare teneatur, et Viaticum sumere?*

R. Alii affirmant cum Diana, quia urget præceptum communicandi in mortis periculo. Alii negant cum Anacleto, quia prohibetur sub gravi bis in die communicare. Alii cum Gobat dicunt id liberum esse ipsi infirmo, ita ut possit, si velit, denuo Eucharistiam sumere per modum Viatici. Probabilius mihi videtur cum Lugo distinguendum esse morbum violentum, ut si quis post communionem fuerit vulneratus mortaliter, a morbo naturali, ut si apoplexia corripiatur. In secundo casu non tenetur communicare, nam videtur posse dici jam mane communicasse in periculo: quia jam aderat morbus, licet occultus. Quod non valet de primo casu (*S. Alph.*, l. VI, n. 244).

CAPUT SECUNDUM.

De materia et forma Eucharistiæ.

503. **Materia remota Eucharistiæ**. Est panis et vinum: de fide est, et constat tum ex ipsa Eucharistiæ institutione, siquidem Christus panem et vinum adhibuit, idque Apostolus facere jussit; tum ex Conciliorum generalium Lateranensis IV, Florentini ac Tridentini definitione; tum ex unanimi Patrum traditione ac constanti omnium Ecclesiarum praxi.

Est autem de necessitate præcepti divini, quod Eucharistia consecrari debeat sub utraque specie. Hoc ipsa Eucharistiæ natura exigit, quæ est per modum convivii, quod cibo et potu perficitur. Firmatur ex Tridentino, ex quo habetur Christum præcepisse sacerdotibus, ut Corpus suum offerrent non aliter quam sub utraque specie per ea: *Hoc facite in meam commemorationem.* Et id semper Ecclesia docuit. Ideo neque in articulo mortis licitum est consecrare unam speciem vel ad Viaticum administrandum (*S. Alph.* l. VI, n. 196).

504. **Panis**. Panis ad validitatem Eucharistiæ confici debet ex farina triticea et aqua naturali (quæ non refert si sit marina, cum hæc vera sit aqua) (1). De fide est: et hoc Ecclesia tum ex Christi

(1) Ergo non est materia apta panis ex oryza, milio indico (vulgo *melica*), hordeo, amylo, phaseolis, phabis, pisis, lentibus, nucibus, avena, panico, castaneis, amygdalis et similibus rebus præparatus; quia non esset panis usualis. Item neque massa triticea cruda aut frixa sine aqua; vel panis triticeus, sed alio liquore, quam aqua confectus, ut butyro, lacte, ovis; quia non esset panis usualis.

exemplo, tum ex communi verborum acceptione semper tenuit, uti demonstrant Patrum testimonia, liturgiæ utriusque Ecclesiæ et Concilia omnia.

Diximus *ad validitatem Eucharistiæ*; nam ad licitam etiam ejus confectionem ex gravissimo præcepto Ecclesiæ requiritur penes Græcos panis fermentatus, penes Latinos panis azymus, ac in forma orbiculari major pro celebrantibus, pro ceteris minor.

Et curandum, ut hostiæ ac particulæ sint tenues, nitidæ, non ante 15 dies circiter confectæ; et quoad fieri potest ab ecclesiasticis viris, vel a sacris virginibus præparatæ, ut tam mundam oblationem decet. Ceterum consecrare sine causa hostiam non adeo maculatam vel fractam, ex se esset tantum veniale. Imo etsi notabiliter fracta vel maculata si post oblationem deprehendatur, amoto scandalo, licite consecratur; quia jam est Deo dicata (*S. Alph.*, l. VI, n. 199).

505. Ex S. Rituum C. 16 dec. 1826 consuetudo consecrandi hostias a tribus vel sex mensibus confectas est ingens abusus. Quod si abusum tolerare videatur Parochus, ejus Vicarii aliique sacerdotes istis hostiis uti nequeunt.

Novas consecratas particulas cum veteribus non misceantur; nec licet veteres conservatas species imponere noviter consecratis. Sed in alia pyxide sunt conservandæ, nisi statim omnes distribui vel a sacerdote in Missa sumi possent. S. R. C. 3 sept. 1672.

In renovatione quæ quolibet octiduo fieri deberet, sunt consummandæ tum hostiæ tum particulæ quæ extant in tabernaculo, post sumptionem Sanguinis ante purificationem ex S. R. C. 9 apr. 1753. Et Benedictus XIV Const. *Etsi* vult ut particulæ singulo octiduo, vel hyemali tempore ad summum quintadecima die omnino renoventur. Et qui ultra mensem renovationem differunt ex Ramsee non videntur tam facile excusari posse a periculo gravis irreverentiæ, maxime si tempus est humidum.

Si sunt plures particulæ consummandæ, poterit sacerdos plures simul sumere; at cum una sit Communio, non debet ad singulas sumptiones se iterum signare.

506. **Vinum**. Solummodo vinum de vite est apta materiæ Eucharistiæ. De fide est ex Decreto ad Armenos. Et sane liquor, quo usus est Christus ad Eucharistiam, *generatio* seu *genimen vitis* expresse vocatur. Praxis Ecclesiæ confirmat, cujus testes sunt inter ceteros s. Justinus, s. Cyprianus; itemque omnes liturgiæ (1).

Neque hostiæ rubræ alteriusve coloris non naturalis, quibus literæ obsignantur; per admixtionem enim cinnabaris alteriusve materiæ heterogeneæ notabiliter alterantur. Sed quoad mixtionem ad rem Angelicus: *Modica permixtio non solvit speciem; quia id quod est modicum, quodammodo absumitur a plurimo.*

Panis autem ex siligine seu secali est saltem materia dubia, et ideo nefas est illum adhibere.

(1) Quare nequit valide consecrari Eucharistia, si liquor exprimatur ex pomis, malis granatis, cerasis, moris, oryza aliisque fructibus, quia vinum non esset. Vel si succus exprimatur ex uvis omnino acerbis; cum sit tantum via ad vinum. Vel si vinum in pane sit imbibitum; quia non est potus, sed cibus. Vel si si ad dimidiam aut tertiam partem decoctum; tunc julapium est, non vinum.

507. Q. *An sit materia ad consecrationem apta mustum* (*seu vinum novitium*), *vinum congelatum*, *acetum vel vinum acescens*?

R. I. *Mustum* non licet adhibere ob fœces quas habet, nisi in necessitate. Hinc Julius Papa: *Si necesse fuerit, botrus in calice exprimatur.* Ergo est validum; sane mustum *jam habet speciem vini.*

II. Vinum *congelatum*, si resolvatur, adhiberi poterit; cum vini naturam habeat. Si maneat congelatum graviter prohibetur: quamvis verius sit materia de se apta; quia licet non sit actu potabile, est tamen potabile de sui natura (sicut est comestibilis panis durus).

III. *Acetum*, cum sit vinum substantialiter corruptum, et ideo genuinam vini naturam non amplius retineat, est materia invalida. Idem dicendum de *vappa*, vino cujus vis omnino evanuit.

IV. In *vino acescente* valide consecratur; sed peccat graviter sacerdos, si tale vinum scienter adhibeat, et agatur de tali acrimonia ut vinum jamjam censeatur ingressum in limites corruptionis (id est *se già sia arrivato ad essere colla punta* ex Lambertini). At si haberet aliquod tantum quasi initium acrimoniæ, et aliud vinum nequeat substitui, levis esset inordinatio: et ita ajunt accipiendam esse Rubricam Missalis, quæ hoc damnare videtur (*S. Alph.*, l. VI, n. 208).

508. **Aqua vini miscenda.** Tridentinum definivit: *Si quis dixerit... aquam non miscendam esse vino in calice offerendo, eo quod sit contra Christi institutionem, anathema sit.* Ex eodem Concilio id factum est, *tum quod Christus Dominus ita fecisse creditur; tum etiam quia a latere ejus aqua simul cum sanguine exivit* (Sess. 22, c. 7 et 8).

Aqua debet esse naturalis, et miscenda cum vino in ipso calice. Hæc mixtio præscripta est sub gravi; attamen non de necessitate Sacramenti, aut præcepti divini. Unde si fuit omissa non amplius post consecrationem facienda est.

Aqua tandem, quæ vino miscetur, esse debet modica: *Parum aquae*, ait Rubrica Missalis; *aqua modicissima*, ait Eugenius IV. In praxi generatim est consulendum, ne sacerdos excedat octo vel decem guttulas (vino calicis concavum superante); et si casu nimium

Item neque est apta materia spiritus vini, cum non sit proprie vinum, sed stillatus vini. Attamen vinum, aromatibus simpliciter conditum illicite quidem, sed valide adhiberetur; nisi tanta sit alteratio, ut in communi æstimatione vinum non amplius censeatur.

Monitum: « Quanto si dee temere in questo secolo di speculazione ed empietà, che sia nulla la materia del santo sacrificio! Morendo in una certa diocesi del Belgio un commerciante che dava il vino delle Messe a tutto il Vescovato, dichiarò che il vino che aveva somministrato in vent'anni, non conteneva un grano d'uva. Persino nelle Ostie hanno talvolta mescolato farina di patate (o di riso) con quella di grano. Perciò alcuni sacerdoti si fanno da loro stessi il vino e le Ostie per la Messa; » Mach., *Tesoro del sacerdote*, par. 2ª (v. *Scavini*, l. III, n. 248).

aquæ infuderit, iterum aliquid vini erit addendum (*S. Alphonsus*, l. VI, n. 208).

509. **Materia proxima Eucharistiæ.** Pro Eucharistiæ validitate et licitate.

I. Ad *validitatem* consecrationis præter materiam aptam necesse est ut ipsa sit physice præsens ita ut a ministro determinari et elevari possit ad esse Sacramenti. Id exigit forma demonstrativa *hoc, hic*, nempe requiritur conjunctio physica materiæ cum forma. Ad hoc necesse est, ut ipsa materia non valde a celebrante distet, et sensu aliquo ab ipso percipiatur vel ratione sui, ut si videatur; vel ratione vasis, in quo continetur, uti si sit in pyxide super corporali; vel ratione cumuli, uti si particulæ unæ aliis sint impositæ; id enim censetur vere præsens, quod potest demonstrari humano modo. Secus esset de hostia post parietem posita, vel tabernaculo inclusa; non enim videtur connaturaliter designari per pronomen *hoc*. Secus pariter, si materia ita parva sit, ut percipi omnino non possit; nam Sacramenta sunt signa sensibilia.

II. Ad *licitam* consecrationem, requiritur ut sacerdos ritus præscriptos observet. Ideo necesse est ut materia consecranda sit decens et munda, et reposita in altari, super corporale, imo supra petra sacra; et pyxis sit discooperta etc. (*S. Alph.*, l. VI, n. 218, etc.).

510. *Resolve.* 1) Qui habet coram se undecim hostias, et non vult consecrare nisi decem eas non determinando, ex Rubrica non consecrat.

2) Si particulæ consecratæ misceantur non consecratis, totus cumulus sub conditione consecrandi non consecratas, consecretur.

3) Si post consecrationem advertat sacerdos duas esse hostias, licet putaret unam, ambas sumat; quia ambæ sunt consecratæ. Neque officit error speculativus; nam semper prævalet intentio absoluta consecrandi materiam præ manibus, nisi fiat positiva exclusio. Si tamen id evenerit post offertorium, unam reponat, quam sumat uti panem benedictum, peracta missa.

4) Si multæ sunt particulæ consecrandæ, satius est eas ponere in pyxide. Si paucæ, poni possunt in alia patena; nunquam vero in alio corporali complicato (S. R. C. 12 aug. 1804).

5) Si quis ante Sacrificium monitus fuit de particulis consecrandis jam super altare positis; vel animadvertit ab alio afferri, ut consecrentur etsi dum consecrat, earum non meminerit, modo sint præsentes in ipso corporali, sunt consecratæ. Quia intentio præcedens consecrandi virtualiter perseverat.

6) Si sacerdoti post oblationem offerantur particulæ, ut eas consecret ad populum communicandum, licite consecrat, suppleta mentaliter oblatione. Imo probabiliter id fieri potest etiam Canone incœpto, si aliunde plures Communione carerent. Si tamen unus vel alter tantum remaneret communicandus aut sit communicandus infirmus, tunc Benedictus XIV suadet potius, ut detur ei pars propriæ hostiæ: et sufficeret pro causa, si communicaturus diu expectare deberet (*De Sacrif.* l. 2, c. 150).

7) Ciborium positum in corporali te advertente, si illud intenderis consecrare, remanet consecratum, etsi ex oblivione remanserit clausum

tempore consecrationis, quia est præsens, et sacerdos censetur semper habere intentionem absolutam consecrandi quidquid, ipso advertente, fuit positum supra corporale, et est honeste consecrabile. Idem dicendum de vino in calice cooperto.

8) An vero ciborium extra corporale ex oblivione relictum remaneat consecratum, alii affirmant; nam jam adfuit voluntas particulas in eo contentas consecrandi, nec fuit retractata. Sed probabilius ac communiter negant, quia cum intentio extra corporale consecrandi sit graviter illicita; illam tu habuisse non præsumeris (1). Attamen prima sententia non videtur improbabilis; cum ideo res dubia sit, pro praxi dico particulas illas esse sumendas post purificationem ante digitorum ablutionem. Quod si multæ sunt, poterunt sub conditione in alia Missa consecrari.

9) Quoad guttas vini quæ sunt interius in calice separatæ a majori quantitate, an remaneant consecratæ si sacerdos circa eas nihil intendat, disputant; ideo res dubia est. Ad tollendas tamen omnes anxietates dicit Croix licitum esse habere intentionem totum consecrandi quod est in calice, ne scilicet in calice sit vinum quod non sit consecratum. Sicut etiam præstat agendo de pane, ut hæc una semper sit sacerdotis intentio consecrandi materiam quam scit positam in corporale, quin numerum designet (*S. Alph.*, l. VI, n. 214, etc.).

511. **Eucharistiæ forma.** *Forma hujus Sacramenti*, ait Eugenius IV ad Armenos, *sunt verba Salvatoris, quibus* (sacerdos) *hoc conficit Sacramentum.* Pro duplici autem materia duplex est forma.

I. Forma pro consecratione panis consistit in verbis: *Hoc est corpus meum*, prolatis a sacerdote assertive in persona Christi. Constat ex Florentino et Tridentino Conciliis, et ex ipsa divina institutione; nam Christus transubstantiavit panem in corpus suum prædicta verba proferendo. Additur secundum consuetudinem romanæ Ecclesiæ propter continuationem ad verba præcedentia particula *enim;* sed hæc non est de essentia, etsi non improbabiliter in re tanti momenti illius omissionem damnent de mortali.

II. Forma pro vini consecratione essentialis, communius hæc habetur: *Hic est calix Sanguinis mei*, (vel quod idem est: *Hic est sanguis meus*); hæc enim verba quæ habentur in Scriptura, satis probabiliter sufficiunt ad significandum id quod in hoc sacramento efficitur, nempe præsentiam Sanguinis Salvatoris sub speciebus vini. Sunt tamen qui requirunt etiam sequentia: *Novi et æterni Testamenti, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem pecca-*

(1) Nec obstat dicere (scite advertit Roncaglia) remanere consecratam hostiam factam cum fermento, quamvis si sacerdos advertisset, noluisset consecrare, cum id sit peccaminosum. Ergo pariter remanet consecratum ciborium extra corporale positum, etsi sacerdos si advertisset, noluisset illud consecrare.

Lata est disparitas, quia principaliter intendit sacerdos velle integre sacrificare, adeoque nolle omittere hostiæ vel vini consecrationem ob aliquem defectum ignoratum. Dum vero intelligitur nolle consecrare particulas nisi modo licito, non destruitur hæc intentio ab alia validiore intentione de essentia sacrificii ponenda; quia ponitur integrum sacrificium etiam sine illarum consecratione. *Vindiciæ Alphonsianæ*, t. 2.

torum, ita ut exprimatur virtus passionis Christi : cum ad hoc quoque Eucharistia sit instituta. Quod cum satis etiam probabile sit, ideo qui ea omisissent, deberent integram sub conditione formam repetere (*S. Alph.*, l. VI, n. 222) (1).

512. Q. 1. *An in consecratione panis requirantur de essentia verba antecedentia :* Qui pridie quam pateretur etc.; *et in consecratione calicis illa* : Simili modo, etc.

R. Communis et probabilissima sententia negat; quia hæc verba historice tantum proferuntur ; nec ullam efficaciam Sacramentalem videntur habere. Sed contrariam sententiam non audeo improbabilem dicere; tanto magis quia juxta Rubricas, si quando ob dubiam consecrationem forma repetenda sit, incipiendum est a verbis : *Qui pridie* et *Simili modo* (*S. Alph.*, l. VI, n. 222).

513. Q. 2. *Quomodo pronuntianda sunt consecrationis verba ?*

R. Ad rem Collet : « Oportet verba consecrationis proferre distincte, « reverenter, continua serie et naturaliter, quemadmodum fert ratio « sermonis communis quidem, sed gravis et serii. Hinc improbandi sa- « cerdotes, aliunde æstimatione digni, quorum aliqui talem ponunt mo- « ram inter singula verba, ut eorum sensum et nexum plene dissolvant; « alii vero unumquodque verbum ita violenter emittunt, ut capite et « corpore trementes convulsionibus agitari videantur. Isti ut nihil omit- « tant, omnia pervertunt, ita ut *hoc* fiat *hocce*, et *meum* fiat *meumme*, et « ita de ceteris. Nos eos de hoc tantum adprecamur ut advertant, num « sit credendum, Jesum Christum ita loquutum fuisse cum sanctam « instituit Eucharistiam. Sed certum est, quod hujusmodi absurdæ com- « motiones et pios contristant et simplices stupefaciunt et libertinos ad « risum provocant. (*De Saints mystéres*, c 5). »

Sed magis improbandi illi sacerdotes qui verba consecrationis lingua tam præcipiti et tono tam libero et profano proferunt, ut non videantur Jesum appellare, nisi ad proprium judicium. *Gousset.*

(1) Valida est, sed graviter illicita consecratio, si dicatur : *Hic cibus, hic potus, hic calix*, etc. vel *hæc res ;* vel *contentum sub his speciebus est corpus meum, est sanguis meus.* Item si dicatur: *Hic est calix novum testamentum in sanguine meo* (ut habetur Luc. XXII) ; vel *hoc est corpus meum quod de virgine sumpsi* ; *hic est sanguis meus infiniti valoris ;* vel *hoc istud est meum corpus, hic est meus sanguis* ; vel *hoc est sanguis meus.* Ratio quia manet idem sensus, nec fit mutatio substantialis. Item valet si dicatur : *Hoc est colpus meum*, vel *copus meum* vel *xanguinis, calis.* Ratio : voces sic institutæ sunt, ut si aliquando cum vitiosa latinitate proferantur idem significent.

Invalida erit consecratio, si dicatur : *Hic* (*nempe* adverbialiter) *est corpus meum ;* si autem *hic* ponatur substantive, sed per errorem grammaticalem loco *hoc*, valet. Item invalida, dicendo : *Hoc corpus est meum, hic sanguis est meus hoc sit*, vel *fiat corpus meum :* quia non significaretur transubstantiatio facta, sed facienda. Item *hoc est substantia mea*, etc. Item communiter dicunt invalidam formam, si dicatur : *Hoc enim corpus meum* ; nam licet illud *est* in aliis verbis adjunctis quandoque subintelligatur ; tamen in præsenti ex ipsa propositione absoluta minime percipitur, dum hic non habentur alia adjuncta, quæ satis denotent subaudiri verbum *est.*

Notandum autem, quod nomen *corpus* accipitur proprie et stricte prout distin-

CAPUT TERTIUM

De ministro et subjecto Eucharistiæ.

514. **Minister Eucharistiæ.** Duplex est: confectionis sen *consecrationis*, et *dispensationis*.

1. Omnis et solus sacerdos est minister Eucharistiæ conficiendæ De fide est, et constat ex Scriptura, ubi Christus solis sacerdotibus in Apostolis hanc tribuit consecrandi potestatem verbis: *Hoc facite in meam commemorationem.* Idque definierunt Nicænum I, Lateranense IV et Tridentinum. Firmatur autem constanti traditione, cujus testes sunt omnes liturgiæ et Ecclesiæ Patres. Hinc d. Hieronymus contra Luciferianos: *Si diaconi qui sacerdotibus adeo proximi sunt consecrandi potestatem non habent, eo minus ceteri clerici et laici.*

2. Minister distributionis Eucharistiæ, alius est ordinarius, alius extraordinarius. Ubi quæstio est de licito; cum enim Eucharistia per se subsistat, valide a quolibet administrari potest.

Porro licitæ distributionis minister ordinarius est quilibet sacerdos. Id constat ex Tridentino, *Semper in Ecclesia Dei mos fuit, ut laici a sacerdotibus Communionem acciperent: sacerdotes autem celebrantes seipsos communicarent; qui mos tanquam ex traditione Apostolica descendens jure ac merito retineri debet* (*Sess.*, 13, c. 8). Debitus tamen ordo postulat, ut solus Parochus, eam dispenset; pastoris enim est oves suas pascere. Ideo qui contra illius vel superioris positivum dissensum eam ministraret, mortaliter peccaret usurpans jus alterius in re gravi. — Dictum est *contra positivum dissensum*, nam hodierna consuetudine consensus semper præsumitur, si excipiatur Communio, quæ fit prima vice a pueris. Viaticum et Communio paschalis. Hinc recte ajunt cum communi, quod cui conceditur facultas celebrandi intelligitur etiam concessa facultas Eucharistiam distribuendi si Communio fiat ex devotione. Ideo nisi adsit gravis causa, id parochus prohibere non debet (*S. Alph.*, l. VI, n. 235).

Minister vero extraordinarius ex jure Canonico est Diaconus; qui in necessitate extrema absente sacerdote potest, imo tenetur Viaticum administrare. Imo ajunt diaconum posse Eucharistiam populo ministrare etiam in gravi necessitate, nempe cum nullus adsit sacerdos qui id commode possit, si tamen tunc ipse teneat commissionem a parocho; et seclusa in populo admiratione. Debet autem esse indutus superpelliceo et stola transversa (*S. Alph.*, l. VI, n. 237).

guitur ab ipso sanguine, comprehendens carnem, ossa, nervos, etc.; adeoque si loco *corpus* diceretur *caro*, non valeret consecratio, nisi iuxta alios per illud *caro* vellent idem intelligere ac illud *corpus*. Res saltem dubia est (*S. Alph.*, l. VI, n. 221; et *Scavini*, l. III, n. 251).

515. **Servanda in Eucharistiae distributione.** Ex debita tanto Sacramento reverentia hæc præcipue in ministro requiruntur: 1) Ut sit in statu gratiæ; sancta enim sancte tractanda sunt. 2) Ut sit immunis a censuris quæ illum prohibeat, secus graviter peccaret et irregularitatem incurreret. 3) Ut tempus, horam, locum atque, modum observet.

I. Quoad *tempus*, excepto Viatico, nequit Eucharistia ministrari, et quidem sub gravi tempore interdicti localis. Item (extra privilegium) neque nocte nativitatis D. N. J. C.; neque feria VI in Parasceve, ex pluribus decretis. Quoad Sabbatum sanctum respondit S. Rituum C. 1850 7 sept.: *Post missam Sabbati sancti licet poscentibus distribuere Communionem, non vero intra, ni adsit consuetudo.*

II. Quoad *horam*, communiter docent quod per se loquendo qualibet diei hora in Ecclesia dispensari potest. Non tamen noctu vel in extrema diei parte. Neque (nisi adsit specialis causa) multo post meridiem. S. Rituum C. 1816 permittit administrationem ad tempus quo in Ecclesia Missa celebratur.

III. Ad *locum* quod attinet, hodie receptum est, Eucharistiam tribui posse in omnibus Ecclesiis, aut Oratoriis publicis. At in privatis ea dari non potest neque particulis in Missa consecratis sine expressa Ordinarii licentia ex Benedicto XIV (Epist. 2 jun. 1751).

IV. Quoad *modum* Eucharistiam administrandi attendendus est ritus Ecclesiæ consuetus; qua de re notamus:

1) Communio extra Missam ministranda est lotis manibus, cum cotta, stola ac luminibus. Si tamen sola lumina desint, Suarez dicit esse solum veniale; idem putat Roncaglia, si sola omittatur stola. In casu vero necessitatis (ut si infirmus jam sit moriturus), communius est et satis probabile hæc omnia omitti sine peccato.

2) In ea ministranda uti debet sacerdos pollice et indice; nam licet tota manus sit consecrata, tamen juxta ritum solummodo pollex et index sunt ad hoc munus destinati. Excipiunt probabiliter casum necessitatis gravissimæ.

3) Nemini plures particulæ tradantur neque grandiores, sed consuetæ. Quando particulæ non sufficiunt, servetur consuetudo dividendi consecratas particulas si adsit necessitas.

4) Si inserviens desit in hac administratione, ipse communicaturus, si sit vir, inservire potest; secus suppleat sacerdos. Mulier supplere nequit; nisi sit monialis, sed intra claustrum (*S. Alph.*, l. VI, nn. 227, 241, etc. (1).

(1) Quæsitum fuit: An in administranda fidelibus sacra Communione liceat loco tobalearum linearum uti tabellis ex metallo; vel ejusmodi usus tolerari possit in iis diœcesibus in quibus fuit introductus? S. R. C. 20 mart. 1875 respondit: *Non esse interloquendum, nihilominus significare R.mo Episcopo Alexandriae non esse improbandum usum tobalearum linearum.*

An vero sacerdote celebrante sacra ipsa Communio intra Missam ministranda

517. *An* (quæres) *cum paramentis nigris dari possit Communio?*

R. Communio in missis defunctorum cum paramentis nigris etiam cum particulis præconsecratis potest ministrari in ipsa Missa, et post missam; imo cum rationabili causa (ut si fidelibus grave sit expectare) etiam ante missam. Sed si fiat ante vel post missam, omitti debet benedictio, ex S. R. C. probante Pio IX 23 jul. 1868 (1).

Optat quidem Tridentinum, ut fideles in singulis missis communicent; at intellige in publica Ecclesia celebratis. Si autem in festo de præcepto plures sint communicandi, præstat ut Communionis distributio fiat absoluta missa; ne fideles tædio afficiantur nimium expectando.

517. **Subjectum Eucharistiae.** Subjectum capax Eucharistiam sacramentaliter suscipiendi est solus homo viator et baptizatus. *Baptizatus*, quia baptismum est janua Sacramentorum; unde eam infidelis susciperet tantum materialiter. *Viator*; nam mortuis quæ ad vitam conferunt, inutilia sunt (*S. Alph.*, l. VI, n. 235).

518. Hæc de validitate, ad licitatem autem requiritur ut administratio componi valeat ex ecclesiæ præscripto et communi doctorum, sensu cum reverentia quæ tanto Sacramento debetur.

Resolve. I. *Pueris* rationis usus impotentibus, Eucharistia in latina Ecclesia non est danda nec in mortis articulo. Sub gravi id præcipitur, ob vigentem disciplinam, nempe ad irreverentiæ periculum avertendum.

2. *Amentibus*, si tales perpetuo sint, cum æquiparentur infantibus, est Communio deneganda ex Rituali. Si vero non semper caruerint usu rationis, nec nunc carent, in mortis articulo (nisi forte timeatur periculum vomitus vel expulsionis) communicandi sunt, si apparuerit in eis devotio hujus Sacramenti, ex d. Thoma et Cathechismo R. (*S. Alph.*, l. VI, n. 302).

3. *Delirantibus* Communio dari poterit in morte, secluso irreverentiæ periculo. Optima est praxis ut infirmo antecedenter detur particula non consecrata ut videatur si decenter communicari possit. *Gury.*

4. *Semifatuis*, si sciunt distinguere cœlestem cibum ab aliis, communicandi tempore paschali et in morte; nam urget præceptum, et ipsi sufficientem devotionem concipere possunt (*S. Alph.*, l. VI, n. 303).

4. *Mutis* ac *surdis* simul a nativitate, urgente præcepto, est Eucharistia danda, si ex signis constet eos discretionem habere; imo

sit prius sacrificio inservienti? Resp. *Ministrum sacrificii ratione ministerii præferendum esse ceteris quamvis dignioribus.* S. R. C. 13 jul. 1658.

Patenæ suppositio per sacerdotem cotta indutum in Communione generali quæ per dignitates agitur, licita est. S. C. R. 3 sept. 1661; et est purificatorio tenenda. Ipse tamen sacerdos administrans Communionem sive intra sive extra Missam prohibetur tenere patenam per se ipsum, uti inter digitos manus sinistræ, quæ sacram pyxidem gestat, mento communicantium illam supponendo. S. R. C. 12 aug. 1854 (v. plures alias resolutiones apud Scavini, l. III, n. 252).

(1) Hoc decreto statuitur in missis defunctorum violacea paramenta adhiberi non posse pro distributione Eucharistiæ, nisi in Ecclesia die 2 novembris, ubi fit expositio pro oratione 40 horarum.

tunc nihil impedit quominus sæpius communicari possint. Sed est deneganda *mutis, surdis ac simul cæcis a nativitate*, cum in illis nulla sit discretio.

5. *Epilepticis* negatur Communio tantum in ipso parosismo. Idem dicendum de *obsessis*, quando non sunt sui compotes. Qui ceteroquin ex Angelico pluries in anno recte communicant juxta prudentiam confessarii, cum Communio sit speciale remedium ad dæmones arcendos (*S. Alph.*, l. VI, n. 303.

6. *Capite damnatis* Communio danda est (etiam non jejunis) vel ipso die mortis et quidem per modum Viatici. Ita S. C. de Propaganda fide 5 julii 1841. Et hunc usum monent ubique invehendum.

519. *An Eucharistia sit necessario sumenda sub utraque specie?*

R. Sumptio Eucharistiæ sub utraque specie solis sacerdotibus est necessaria in actu celebrationis missæ, ut sacrificium compleant. Non vero cœteris; hinc Tridentinum habet Sess. 21, can. 1: *Si quis dixerit ex Dei præcepto vel necessitate salutis omnes et singulos Christi fideles utramque speciem sanctissimi Eucharistiæ sacramenti sumere debere, anathema sit.*

Et sane in Scripturis habetur alterutram speciem totam tribuere virtutem; dicitur enim: *Quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem*, etc. Firmatur ex traditione; nam per tredecim priora sæcula, quibus viguit contraria disciplina, sæpe sub una tantum specie Communio tribuebatur, uti infirmis, pueris, etc.

Ecclesia autem non erravit usum calicis laicis et ecclesiasticis non celebrantibus prohibendo, ut idem Concilium definivit. Imo id convenienter factum est, tum ob multitudinem abstemiorum, tum ob vini penuriam in multis regionibus, tum ob periculum effusionis sanguinis, crescente fidelium multitudine; tum ob nauseam et vomitus periculum in pluribus qui nequirent haurire ex calice communi (*S. Alph.*, *Opera dogmat.* sess. 21; v. Scavini, l. III, n. 250).

Art. unic. — Dispositiones ad suscipiendam Eucharistiam.

Duplicis sunt generis dispositiones ad digne Eucharistiam sumendam: aliæ ex parte animæ; aliæ ex parte corporis.

520. **Dispositio ex parte animæ.** Duplex dispositio seu præparatio necessaria est ad fructuose hoc Sacramentum suscipiendum: *remota* una qua instructus sit oportet fidelis antequam communicet. Altera *proxima*, cum jamjam est communicaturus.

521. **Præparatio remota.** Ad hanc requiritur:

I. Immunitas a censura, cum hæc spiritualibus bonis privet. Attamen urgente necessitate ad scandalum vitandum, communicare licet, si censura occulta sit, et nemo adsit qui ab illa absolvat; cum hæc prohibitio sit tantum juris ecclesiastici.

II. Immunitas a mortali: *Qui enim manducat et bibit indigne*, Apostolo dicente, *judicium sibi manducat et bibit*, id est suam condemnationem; gravissimo enim sacrilegio maculatur.

III. Sacramentalis Confessio et absolutio in eo, qui sibi morta-

lis culpæ conscius est; etsi contritus videatur, nisi urgeat necessitas communicandi vel celebrandi, et simul desit confessarius. Si quis autem contrarium docere, prædicare vel pertinaciter asserere seu etiam publice disputando defendere præsumpserit, eo ipso excommunicatus est ex Tridentino. Idque Concilium ex Ecclesiæ consuetudine deducit et ex illis Pauli verbis; *Probet se ipsum homo, et sic de pane illo edat et de calice bibat* (Sess. 13. c. 7, et can. 11).

Diximus: 1) *Qui sibi mortalis conscius est;* qui enim est dubius, an mortale commiserit, v. g., an adhæserit pravæ cogitationi, etiam quin confiteatur, rigorose loquendo potest celebrare et communicare; quia revera non est sibi conscius mortalis. Attamen tenetur ad contritionem, ne se periculo exponat frustrandi effectum Sacramenti. Imo consultius est confiteri ad conscientiæ tranquillitatem (*Q. Alph.* l. VI, n. 402 et 475).

Diximus: 2) *Nisi urgeat necessitas communicandi vel celebrandi;* et quidem gravis, adeo ut judicio prudentum censeatur grave illud præceptum cessare. Unde per se non sufficeret onus Missæ dicendæ ex Beneficio, magna devotio, Indulgentia lucranda. Esset autem gravis necessitas, si Communio vel celebratio omitti nequeat sine scandalo vel infamia, uti si sacerdos jam populum convocaverit, et sub nullo prætextu suspendere possit celebrationem. Idem esset si allato Viatico ad infirmum, tempus non suppeteret ad complendam Confessionem de mortalibus absque periculo mortis vel infamiæ. Tunc audito aliquo peccato, sacerdos moribundum ad contritionem excitet, absolvat, communicet, et postea suppleat, si adhuc vivat.

Diximus: 3) *Et simul desit confessarius.* Copia autem confessarii non censetur deesse, quia confessarius, cui solemus confiteri, est absens; quia alter confessarius præsens est junior, notior, non doctus. Sed deesse censetur, si adiri nequeat absque magna difficultate, v. g. arduo itinere. Vel adsit quidem, sed sit jurisdictione privatus, aut non approbatus pro eo loco, aut si Confessionem audire recuset. Item est si confessarius sit penitus ignarus idiomatis pœnitentis; vel non habeat facultatem absolvendi a reservatis, et solummodo reservatis sit ligatus pœnitens; cum ea directe remitti nequeant, nec pœnitens teneatur confiteri peccata jam remissa, cum non sint materia necessaria confessionis.

Si tamen simul cum reservatis habeat non reservata, tunc cum possit ab hisce directe absolvi, ea tenetur confiteri. Item si advertat se non habere contritionem sed solum attritionem et habeat sola reservata, tenetur confiteri peccatum aliquod veniale vel mortale jam remissum, ut in statu gratiæ communicet (*S. Alph.*, l. VI, nn. 265, 585).

524. Q. 1. *Quid de illo, qui absque prævia confessione in mortali existens celebravit?*

R. Habet Tridentinum: *Si necessitate urgente sacerdos absque prævia*

confessione celebraverit, quamprimum confiteatur (Sess. 13, c. 7). Illud *quamprimum* rigorosum et grave præceptum continet, ideo Confessio differri non licet. Et Alexander VII damnavit contrarias propositiones. Per illud autem *quamprimum* commune est ac receptum triduum intelligi; nam ex jure *statim fieri dicitur, quod intra triduum fit.* Potest tamen contingere quod sacerdos ille teneatur confiteri eadem die et forte eadem hora, uti si tunc confessarium haberet, quo postea per plures dies carebit; vel si cras eadem necessitas urgeret celebrandi, nec possit cras confiteri (*S. Alph.*, l. VI, n. 266).

Hoc tamen præceptum confitendi *quamprimum* satis probabiliter ac communissime non obligat qui mortali peccati conscius communicavit, necessitate urgente absque confessione; nam Tridentinum loquitur tantum de sacerdote celebrante (*S. Alph.*, l. VI, n. 268).

523. Q. 2. *Quid de illo qui post Confessionem rite peractam recordatur alicujus mortalis ex inculpabili oblivione non declarati: teneturne illud confiteri antequam communicet, vel celebret?*

R. Affirmant communius: cum mortalis vere ille sit conscius, neque illud sit confessus. Attamen plurimi etiam recentiores valde probabiliter contrarium docent. Quod quidem mihi videtur valde rationi consentaneum; nam qui bona fide cum dolore generali suorum peccatorum est confessus, vi Sacramenti justificatus est; et ideo sufficienter se probavit (*S. Alph.*, l. VI, n. 257).

524. Q. 3. *An pollutio impediat communionem, si habita paulo ante?*

R. Si illa fuit voluntaria, communiter docent teneri qui se polluit saltem sub veniali abstinere se ea die a Communione ob reverentiam, licet sit contritus ac confessus; nisi aliud justa causa exigat, prout confessario videbitur.

Si vero fuit involuntaria, casu quo pollutio nullam relinqueret perturbationem, potest communicare; quia externa macula inculpabilis, maxime si præteriit, ad moralem honestatem non pertinet. Si vero reliquit perturbationem, dicunt communiter esse veniale communicare. Verum sufficit tunc, ut homo conetur perturbationem repellere et media adhibeat, ut devote accedat (*S. Alph.*, l. VI, n. 261).

525. **Præparatio proxima.** Ad hanc præcipue pertinet:

1) *Viva fides* qua credimus et confitemur sub specie panis contineri totum Christum, discernentes cœlestem illum cibum ab aliis profanis: quod est *dijudicare Corpus Domini*, uti jubet Apostolus.

2) *Profunda humilitas*, ita ut cum Centurione clamemus: *Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum*, etc. Quo enim minus de nobis in nobis invenit Deus, eo magis de suis nos replet.

3) *Vehemens desiderium* Eucharistiam recipiendi. Vivum enim desiderium de aliquo, erga illud mire inflammat.

526. **Dispositio ex parte corporis.** Ex hac parte requiritur:

1) *Corporis decentia*, ut tantum mysterium revereamur. 2) *Jejunium naturale*, ut nullus cibus sumatur Corpus Domini.

Corporis decentia. Nulla corporis macula per se Communionem impedit, cum ad bonitatem vel malitiam moralem nihil conferat; nec per se obstet devotioni. Hinc lepra, fluxus sanguinis et similia maxime si perpetua Communionem non prohibent. Id unum exigitur, ut sordes apparentes si possunt auferri, auferantur; et omnia in oculis, in incessu, in vestitu sint composita.

Sacerdotes autem more laicorum communicantes vult Rituale, ut cotta et stola sint induti: quod tamen omittere commune est, veniale tantum esse. Alii clerici cotta induti communicent; si tamen sint diaconi, stola pendente ab humero sinistro, ex Cœremoniali Episcoporum. Clerus in Præsbiterio communicat; extra populus (1).

527. **Jejunium.** Communicaturo sub gravi præceptum est jejunium naturale a medio noctis illius diei, quo communicat. Constat ex praxi universali, ex Rituali, ac pluribus Conciliis, præsertim Constantiensi. — Hoc autem præceptum non admittit parvitatem neque *ex parte temporis;* unde cum primo ictu horologii media nox sit expleta, qui aliquid sumit post primum ictum (licet ante ultimum) non amplius potest communicare; nam verificatur illum non esse amplius jejunum. Neque *ex parte rei:* unde si quis vel minimum sumpserit, quamvis per modum medicinæ, sub gravi prohibetur communicare:

Ad jejunium tamen frangendum ex communi requiritur.

I. Ut quod sumitur, *sumatur ab extrinseco et in stomachum trajiciatur;* quod enim sumitur intrinsecus, non reputatur trajici per modum cibi. Hinc deglutiens sanguinem e capite fluentem vel gingivis, non solvit jejunium. Secus si sanguinem sugeret ex digito, illum in stomachum mittendo; sicut frangeret qui noctu, immisso saccharo in ore, adhuc aliquid trajiceret post mediam noctem. Item qui lavando os, vel degustando jusculum aut vinum aliquam guttulam cum saliva voluntarie (non autem casu) trajiciat.

II. Ut quod sumitur, *sumatur per modum comestionis* vel *potionis;* quia juxta communem hominum sensum hoc modo tantum jejunium frangitur. Hinc illud non solvit qui pulverem, vel etiam ex accidenti respirando per os, aut per nares attraheret muscam, pluviam, nivem,

(1) Præparationem corporis brevius describit Rituale Ambrosianum: « Oculis non vagis, sed in Christi Corpus pie conjectis. Barbæ pilis circa os bene præcisis. Ore supra pannum lineum suppositum modeste porrecto. Capite non demisso. Lingua paullulum labrum inferius intus attingente, non tamen extra os prominente. A suspiriis abstineant, manibus pectori admotis instar crucis ex veteri disciplina; aut supplicibus iisque nudis. Armis depositis. Toto denique corporis habitu decenti, humili et modesto, non sordido. Mulieres non sumptuosis, non caudatis vestibus, non crinibus inaniter intortis; non fuco aut pigmentis vultu illito; non pectore nudo, aut tenui velo obtecto; velo denso bene super faciem demisso, etc. »

et deglutiret; quia talis actio non est comestio, sed respiratio. Attamen si hoc fieret ex proposito in re, quæ rationem habet alimenti, esset voluntaria deglutio.

III. Ut quod sumitur, *habeat rationem cibi, vel potus;* secus non esset comestio nec potatio. Hinc non solvitur jejunium, si edantur res omnino indigestibiles, ut capilli, ungues, metallum, ossicula fructuum omnino depurata; quia hæc non habent rationem cibi. Secus esset, si res sint digestibiles, quæ in substantiam hominis converti possint, ut charta, palea, pulvis medicinalis; vel cera, quæ fere semper aliquid mellis retinet; arborum folia, etc. (*S. Alph.*, l. VI, n. 278).

528. Q. 1. *An reliquiæ cibi inter dentes frangant jejunium, si illæ transglutiantur?*

R. Jejunium non frangunt si casualiter deglutiantur; quia non habent rationem cibi. Si vero voluntarie, alii adhuc tenent jejunium non frangere, quia tales reliquiæ non adhuc sumuntur per modum cibi. Hæc sententia non videtur improbabilis; sed contraria probabilior est et consulenda; nam hæc trajectio, si cum vera industria fit, nova comestio videtur.

Attamen cum non sit scrupolose agendum, ideo in praxi subscribo sententiæ Lugonis et Benedicti XIV, nempe quod reliquiæ e dentibus divulsæ quæ sensibiliter in lingua percipiuntur, utique sunt expuendæ. Verum non est obligatio reliquias illas e dentibus extrahendi, etiamsi ideo prævideantur cum saliva deglutiendæ (*S. Alph.*, l. VI, n. 279).

529. Q. 2. *Licetne, bibere, manducare, spuere statim post Communionem?*

R. 1. Olim non licebat usque ad horam sextam sive bibere sive edere post Communionem: quod præceptum hodie abrogatum est. Attamen ex decentia sub veniali aliqua mora servanda est post sumptionem tanti Sacramenti ad alios cibos sumendos; ex Croix saltem ad quadrantem excipe rationabilem causam (*S. Alph.*, l. VI, n. 287).

R. 2. Per se non est illicitum statim post Communionem expuere, modo nullum particulæ fragmentum in ore remanserit. Nullum enim est periculum irreverentiæ erga sacras species; nam via per quam sputa ejiciuntur, non est via cibi et potus; sed est via respirationis. Attamen congruum est, ut communicantes per aliquod temporis, id est ad horæ quadrantem ab expuendo se abstineant (*S. Alph.*, l. VI, n. 283).

530. Q. 3. *An tabacum jejunium frangat?*

R. Olim stricte prohibebatur tabaci usus tum ante Communionem, tum etiam ante Missam; sed aliter hodie se habet usus. Unde commune est nunc licere:

1) Tabacum per nasum sumere, licet aliquid illius in stomachum descendat; non enim sumitur per modum comestionis.

2) Fumum tabaci ore haurire; quia fumus non est cibus, nec potus, neque hoc modo sumitur, saltem id licet ex usu cohonestante, ut ait Benedictus XIV.

3) Tabacum masticare (vel aroma, glycyrhizam aut quid simile) semper ac foras expuatur succus. Nihil enim in stomachum trajicitur, vel nonnisi præter intentionem: neque per modum cibi id fit, sed per

modum salivæ. Non tamen negandum id esse indecens: ideoque veniale, si fiat sine causa (*S. Alph.*, l. VI, n. 280).

531. Q. 4. *Quid in dubio an aliquid deglutiverit post mediam noctem?*

R. Cum præceptum jejunii negativum sit; ne scilicet quis communicet post jejunii fractionem, ideo quoties non dantur præsumptiones tam fortes, ut communicaturus probabilius credat jam sonuisse duodecimam horam, non prohibitio, sed possidet libertas communicari volentis (*S. Alph.*, l. VI, n. 278).

Dicunt autem communissime licere inter plura horologia dissonantia sequi ultimum quod signat mediam noctem, modo non constet de errore, neque sit tale ut plerumque erret. Si autem in loco obtinet *tempus medium*, illud sequendum est ex S. Pœnitentiaria 18 jun. 1873.

532. **Causæ a jejunio excusantes.** Causæ ob quas licet communicare (vel celebrare) non jejunus, sunt:

I. *Periculum mortis*, sive proveniat ex morbo naturali, sive ex judicis sententia, quæ reum damnat ad ultimum supplicium.

II. *Periculum profanationis*, ut si periculum sit, ne Eucharistia male tractetur, v. g., ab hæreticis vel impiis, si non sumatur.

III. *Periculum scandali* vel *gravis infamiæ*. Esset si sacerdos jam Missam inchoaturus recordaretur se non esse jejunum (quod tamen ab aliis ignoratur), et debeat celebrare coram populo, quin causam innoxiam allegare possit.

IV. *Necessitas perficiendi Sacrificii;* cum id sit de jure divino. Hinc si sacerdos, consecrata hostia, moriatur, ab altero licet non jejuno (si jejunus non adsit), etsi jam celebraverit, est perficienda Missa.

V. *Unio moralis ejusdem Sacrificii.* Evenit quando sacerdos post Missam reperit fragmenta a se consecrata; ea sumere debet etiam in Sacrario, modo vestibus sacris adhuc sit indutus; quia id habetur veluti complementum Sacrificii. Si vero jam vestibus sit exutus, vel si fragmenta sint diversi Sacrificii, vel hostia relicta sit integra, tunc tantum ea sumat, si nequeunt reverenter servari.

VI. *Dispensatio R. Pontificis*, qui hac potestate potest uti, et usus est; solus tamen, ex Benedicto XIV (*S. Alph.*, l. VI, n. 289).

533. Q. *An liceat aliquando dare Communionem infirmo minime periculose decumbenti, si morbus sit diuturnus, nec ille possit sine cibo aut potu stare?*

R. Alii permittunt in hoc singulari casu bis vel ter in anno; alii solum in Paschate ad præceptum satisfaciendum. Verum sententia communior et probabilior absolute negat id licitum esse sine Pontificis dispensatione, qui aliquando, sed nonnisi cum gravissima causa, in hoc dispensavit; et ideo præstat ut tunc infirmus suppleat per communionem spiritualem, quæ adeo meretur apud Deum; maxime quando ipse Deus sacramentaliter suscipi nequit (v. *Scavini*, l. III, n. 254).

CAPUT QUARTUM.

De Communione frequenti, spirituali et Eucharistiæ effectibus.

534. **Communio frequens.** Consentiunt Communionis frequentis nomine intelligi non solummodo quotidianam, sed etiam quæ plusquam semel vel bis fit in hebdomada. De Communione autem singulis tantum dominicis peracta, etsi alii illam frequentem dicant; mihi tamen cum pluribus magni nominis auctoribus non videtur habenda uti frequens; quod erudite probat s. Alphonsus (opusc. *Risposta apologetica sulla materia della communione frequente;* et *Praxis*). Et sane postquam in Ecclesia fideles numero aucti fuerunt, sed sanctitate diminuti, id est a sæculo VI, statutum est, *ut fideles omnes singulis dominicis communicarent, nisi criminali peccato et manifesto impedirentur.*

Primitus enim fideles fere singulis diebus communicabant ut refert cardinalis Bona. Jam vero si tunc omnibus Communio hebdomadalis erat in præcepto, ac sola immunitas a mortali requirebatur, ea in se præcise frequens non potest dici — Hæc igitur ad Communionem semel in hebdomada satis sunt: 1) Immunitas a mortali, ne sacrilegio anima gravetur. 2) Communionis desiderium, ne cibus iste fastidio habeatur. 3) Confessarii consilium, ut omnis hallucinatio auferatur (S. Alph., *Praxis*, n. 149).

535. **Communio frequens suadenda.** Certum est contra Jansenistas Communionem etiam quotidiánam, debitis conditionibus intervenientibus, esse optandam exemplo fidelium primitivorum, qui *erant perseverantes in doctrina Apostolorum, et communicatione fractionis panis* (Act. 2). Id vehementer exoptat Tridentinum (Sess. 22, c. 6): quod desiderium explicans Catechismus R. docet esse officium Parochi ad id hortari fideles. Unde s. Carolus Episcopis suæ Provinciæ injunxit severe puniendos animarum pastores, qui oppositum disseminarent, nunquam contenti de pœnitentis dispositionibus.

Hoc demum Episcopis omnibus inculcavit Innocentius XI decreto S. C. C. 1679 declarans nihil obstare, quod sint laici, negotiatores, conjugati (vel ipsi pueri), qui frequenter communicant; modo propria munia non negligantur (S. Alph., *Praxis*).

536. **Conditiones ad frequentem Communionem.** Debitæ conditiones ex d. Salesio verificantur in illis, qui sublato affectu ad venialia, et superata majori parte pravarum suarum inclinationum (id est si pravis resistant inclinationibus, ita ut a venialibus saltem plene deliberatis cavere studeant), magnum communicandi desiderium habent, et Directoris consilium. Ideo si caderent aliquando in veniale voluntarium ob meram fragilitatem, sed cito dolerent emendationemque proponerent, si communicari desiderarent ad robur accipiendum, non videtur illis deneganda Communio.

Secus si frequenter communicando non se corrigerent a venialibus; vel si adhæreant voluptatibus sensuum in audiendo, inspiciendo, edendo, mundane vestiendo, se impatientes monstrando, mundanum honorem ostendendo, alios censurando, ægre obediendo et similia. Hæc enim vita implicat habitum peccati et affectum ad illud, et insuper fieri nequit ut frequentes eorum Communiones non sint causa scandali vel admirationis (S. Alph., *Praxis*).

537. Q. *An actus conjugalis per se impediat hanc frequentiam?*

R. Negative; est enim actus licitus et bonus. Attamen accedens ad Communionem post copulam quam eodem die petiit causa voluptatis, peccat venialiter ob aliquam indecentiam; et ideo præstat ut se abstineat. Aliter est, si copula habita sit ad prolem gignendam, vel ad reddendum conjugale debitum vel ad incontinentiam vitandum. Ceterum a prædicta indecentia excusare valet quævis honosta causa (*S. Alph.* l. VI, n. 277).

Quod si confessarius ab uxore interrogetur quid agere debeat, si ipsa die Communionis vir debitum petat, respondeat ei quæ frequenter communicat, ut reddat et communicet; ne exponatur periculo peccandi contra justitiam vel caritatem. Si vero pœnitens non tamen frequenter accedit ad Eucharistiam, v. g., præcipuis tantum solemnitatibus, illi suadeat, ut precibus (non tamen importunis) compartem roget, ut velit se abstinere in honorem Ss. Communionis, cum agatur de casu raro. Si nolit, poterit reddere et communicare, nisi ex redditione patietur insolitam distractionem, quam nequeat repellere.

538. **Regulae pro frequenti Communione**. En præcipuæ:

1. Quando anima experitur communicando, se crescere in divino amore, nec minui reverentiam Sacramenti, non debet abstinere a Communione etiam quotidiana. D. Thomas (4 Sent. 8, 12, q. 3).

2. Expedit aliquando illi qui quotidie communicat, Communionem prohibere, puta una vice in hebdomada, ut facere solent aliqui prudentes directores, ad probandam ejus obedientiam, humilitatem, atque ut desiderio ferventius ad illam suscipiendam sese disponant, etc. Non ita tamen expedit eum mortificare si sit in ariditate ac tædio; ex Sacramento enim vires acquiret.

3. Si confessarius vult animas valde proficere, curet ut ad sacram Synaxim imparatæ non accedant: et post in gratiarum actione immorentur tempore quo possunt. *Paucissimi sunt directores*, ait s. Alphonsus, *qui sedulo id faciunt*; *quia paucissimi sunt sacerdotes, qui post Missam, cum Jesu Christo in gratiarum actione subsistant*; *et ideo pudet eos alii insinuare quod ipsi non faciunt* (1).

(1) Ad rem Rituale R.: « Moneantur communicantes, ut sumpto Sacramento non statim ab Ecclesia discedant aut colloquantur, ne statim oculis circumspiciant aut expuant; neque de libro statim orationes recitant, ne Sacramenti species ore decidant, sed qua par est devotione aliquantisper in oratione permaneant, gratias agentes Deo de tam singulari beneficio, atque etiam de sanctissima Passione dominica, in cujus memoriale hoc mysterium celebratur et sumitur. »

4, Tandem placet concludere cum Clericato a Benedicto XIV valde laudato: *Nullus est, cui menstrua Communio consuli non possit, pauci quibus Communio hebdomadaria sit prohibenda: paucissimi quibus quotidiana sit concedenda*, si excipias aliquam peculiarem circumstantiam, puta aliquod Novendiale. — Ceterum putamus quoad potest fideles esse ad Communionis frequentiam hortandos. Qui retrahere vellent, falso principio nituntur: nempe Communionem esse *mercedem virtutis*, cum potius sit *medium acquirendæ virtutis* (S. Alph. *Praxis*; it. Scavini, l. IV, Append. 59: *De Communione frequenti, ubi plura ad praxim habes monita*).

539. **Communio Spiritualis.** *Contingit*, ait Angelicus, *spiritualiter manducare Christum in quantum aliquis credit in Christum cum desiderio sumendi hoc Sacramentum* (3 p. q. 88 a. 2). Hæc Communio valde in deliciis fuit Sanctis, et in Tridentino commendatur. Hæc animabus perutilis est; si enim Deus cujuscumque virtutis desiderium præmio afficit, quanto magis desiderium ipsiusmet Dei? Unde confessarii esse debet illam suis pœnitentibus insinuare.

Hæc autem conficitur:

1) *Actu fidei*, quo spiritualiter communicaturus Christum sibi realiter in Eucharistia præsentem exhibeat. 2) *Actu desiderii*, quo exoptat in Sacramento suscipere Christum et cum ipso uniri. 3) *Actu petitionis*, quo Dominum rogat, ut illam gratiarum ubertatem, quam ei elargitur qui ipsum suscipiunt, sibi elargiri dignetur. Tali modo Communio spiritualis fieri potest omni loco et omni tempore; verum tempus opportunius est ipsius Missæ tempus, quo sacerdos communicat; cum ipsum Sacramentum sub oculos tunc exhibeatur.

Qui tamen est in mortali, esto quod non teneatur confiteri, cum id nullibi præcipiatur; at in corde suo conteri debet, si velit utiliter communicare spiritualiter; hinc Tridentinum requirit vivam fidem caritate informatam (sess. 13, c. 8). Quod si nullum doloris actum præmittat, sed velit Deum sistere in corde suo cum peccato mortali, peccabit mortaliter; cum sit sociare Deum cum Belial.

540. **Eucharistiæ effectus.** Unicum vel præcipuum Eucharistiæ effectum peccatorum remissionem esse docuerunt novatores, in Tridentino tamen damnati (Sess. 13. c. 5). Imo mortalium remissio per se non est effectus proprius; nam Eucharistia instituta est per modum cibi; at mortuis cibus non datur.

Effectus Eucharistiæ proprii ac præcipui sunt:

I. *Intima cum Christo conjunctio* juxta illud quod legitur Joan. 6: *Qui manducat meam Carnem et bibit meum Sanguinem, in me manet et ego in eo.*

II. *Gratiæ sanctificantis augmentum* ex illis Christi: *Caro mea vere est cibus.* Sicuti cibus corporeus vitam auget animalem, sic Eucharistia vitam spiritualem in gratia sanctificante sitam.

III. *Actualis dulcedo spiritualis*, ut habet Concilium Viennense. Quæ consistit in promptitudine voluntatis ad res divinas peragendas quam qui obicem non ponit, miram sentit.

IV. *Jus ad gloriam* juxta illud Christi: *Qui manducat*, etc. *habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Hinc ab Ecclesia sancta Communio dicitur *pignus gloriæ.*

V. *Remissio venialium præteritorum*, tum vires animæ reficiendo; tum caritatis fervorem venialibus oppositum augendo. Hinc Tridentinum ait, Eucharistiam *esse antidotum, quo liberamur a culpis quotidianis* (Sess. 13, c. 2). Dixi *præteritorum*, nempe habitu tantum remanentium; nam venialia actu placentia, vel in Communione admissa non dimittuntur, imo mensuram caritatis lædunt ex parte, ut docet Angelicus (3 p. q. 79 a, 8).

VI. *Remissio pœnæ temporalis peccato debitæ*, sed indirecte, quatenus excitat fervorem caritatis. Neque enim Eucharistia uti Sacramentum ad satisfaciendum instituta fuit.

VII. *Præservatio a peccatis;* tum quia roborat contra interiora corruptiva; tum quia munit contra exteriores impugnationes (*S. Alph.* l. VI, nn. 227, 270) (1).

541. *An* (quæres) *Eucharistia prosit eam non sumentibus?*

R. Si accipiatur ratione Sacrificii, prodest etiam eam non sumentibus; quia Sacrificium etiam pro aliis offertur.

At in ratione Sacramenti ex opere operato aliis non prodest; nam sumitur ut cibus, qui ex se solo sumenti proficuus est. Attamen ex opere operantis tam vivis quam defunctis prodesse potest, ratione communionis omnium membrorum inter se, vi cujus opera nostra in caritate facta aliis applicare possumus et prosunt.

PARS SECUNDA

De Eucharistia prout est Sacrificium,

542. **Sacrificium.** Communiter definitur: *Oblatio rei sensibilis legitime instituta, soli Deo facta a legitimo ministro cum aliqua destructione vel immutatione, ad recognoscendum supremum dominatum Ipsius in omnes creaturas.*

Dicitur *a legitimo ministro*; est enim actus publici cultus, qui proinde exigit personas specialiter deputatas juxta illud: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron.*

Dicitur: *Cum aliqua destructione vel immutatione*, id est ut res oblata vel omnino destruatur, vel ita immutetur, ut ponatur quasi

(1) Alios effectus habet Eucharistia quoad corpus ut notat Lugo, nempe diminuit concupiscentiæ fomitem, excitat bonas cogitationes, corpus sanctificat, etc. (*S. Alph.*, l. VI, n. 269).

victima in alio statu ad subjectionem Dei debitam profitendam. Et ideo additur: *ad recognoscendum* etc.: quæ verba finem primarium Sacrificii indicant. Scriptum est enim: *Soli Deo honor et gloria* (1 Tim. I).

543. Q. *An Sacrificium sit admittendum?*

R. *Ex naturali ratione procedit* (ait. d. Thomas, 2. 2. q. 85), *quod homo quibusdam sensibilibus rebus utatur, offerens eas Deo in modum debitæ subjectionis et honoris; secundum similitudinem eorum, qui dominis suis aliqua offerunt in recognitionem dominii; hoc autem pertinet ad rationem sacrificii.* Hinc sacrificiorum usus cæpit ab ipso mundi principio; et sicut nullus est populus sine Religione, ita nullus invenitur sine sacrificio.

Habemus in mundi exordio sacrificia Abelis et Caini. In lege naturæ sacrificia Melchisedech, Abraham, etc. Et plurima in veteri Lege ab ipso Deo præscripta, præcipue agni paschalis immolatio. Sed sacrificia omnia abrogavit Christus Sacrificio suo cruento in cruce oblato, quod incruente renovatur quotidie in Missa. Veterum sacrificiorum abrogationem, novique per totum orbem celebrationem prædixit Malachias: *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra; ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomine meo oblatio munda.* Hinc Apostolus (Eph. 5): *Christus tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo* (*S. Alph.* l. VI, n. 304).

CAPUT PRIMUM

De Missæ Sacrificio, essentia ac Ministro.

544. **Missa est verum Sacrificium.** De fide est: et patet ex constanti traditione, ex liturgiis omnium Ecclesiarum; ex Conciliis; ex unanimi Patrum consensu. Res hæc est adeo evidens, ut eam fateri coacti sunt plures ex protestantibus — Epheeinum Concilium (anno 431) Eucharistiam *vocat sanctum, vivificum incruentumque Sacrificium*; Calcedonense (451) *terribile et incruentum Sacrificium.* S. Hieronymus *legitimum Dei Sacrificium juge atque perpetuum.* S. Augustinus: *Sacrificium pretii nostri.* Hinc merito Tridentinum: *Si quis dixerit in Missa non offerri Deo proprium et verum sacrificium, aut quod offertur, non sit aliud quam Christum dari ad manducandum, anathema sit* (Sess. 22, can. I).

Dices. *In Missa nulla fit occisio seu victimæ mactatio, quod tamen requiritur ad verum sacrificium.*

R. Ad essentiam sacrificii non requiritur victimæ occisio; sic hircus in veteri Lege non occidebatur, sed emittebatur in desertum. Adde:

sacrificium, quod offertur in Missa, est commemorativum sacrificii crucis: at in sacrificio commemorativo non requiritur victimæ occisio, cum ea jam præcesserit in sacrificio absoluto: unde satis est, ut sit illius realis repræsentatio.

Præterea in Missa mystica occisio habetur, seu mystice moritur Christus; nam vi verborum consecrationis, tanquam gladio spirituali, corpus a sanguine sejunctum ponitur in altari, in quo Christus exhibetur tanquam occisus. Ergo Missa est verum sacrificium, imo unum et idem quoad substantiam cum sacrificio crucis; cum idem sit sacerdos et hostia, nempe Christus; idem valor, nempe infinitus; sola autem offerendi ratio diversa sit. Hinc versus:

Mortuus ille semel, licet ultra non moriatur,
Idem quotidie super aras sacrificatur.

545. *In quo posita est essentia Sacrificii Missæ?*

R. Alii communius et valde probabiliter cum Perrone eam consistere volunt in consecratione; cum in ipsa et victimæ mactatio et illius oblatio concurrant. Addunt tamen sumptionem pertinere ad Sacrificii integritatem, et ideo illam præceptam esse de jure divino. Verum mihi magis arridet et probabilior videtur sententia Bellarmini, qui eam collocat partim in consecratione, partim in sumptione. Nam in prima ponitur victima, in secunda consumitur (*S. Alph.*, l. VI, n. 305).

546 **Minister Missae Sacrificii.** Duo hic occurrunt: Christus atque Sacerdos.

1. *Christus*, qui est principalis minister, *idem nunc offerens Sacerdotum ministerio, qui se ipsum tunc in cruce obtulit* (Tridentinum, *Sess.* 22, *c.* 2). Sane Christus est *sacerdos in æternum, qui sempiternum habet Sacerdotium* (Hebr. 7); oportet igitur, ut jugiter sacrificium offerat. Quod quotidie agit Sacerdotum ministerio.

2. Post Christum ministri hujus Sacrificii sunt omnes sacerdotes valide ordinati; secundarii quidem (cum non per se, sed in Christi Domini persona sacrificium offerant), sed veri ministri. Nam Christus tales illos instituit ordinavitque in persona Apostolorum, per verba: *Hoc facite in meam commemorationem.* Hinc Tridentinum anathemate damnat qui dixerit *illis verbis*: Hoc facite in meam commemorationem, *Christum non instituisse Apostolos sacerdotes, aut non ordinasse, ut ipsi aliique Sacerdotes offerrent Corpus et Sanguinem suum* (Sess. 22, c. 2).

CAPUT SECUNDUM

De tempore, hora, loco, modo et obligatione missas celebrandi et applicandi.

547. **De tempore et hora celebrationis.** In Ecclesia romani ritus licet quolibet die celebrare, excepto sub gravi pro omnibus Missis die Veneris sancti, et pro Missis privatis Sabbato sancto, et feria V in Cœna Domini (*S. Alph.*, t. VI, n. 307) (1).

(1) In Ecclesia ritus ambrosiani qualibet sexta feria in Quadragesima prohibetur missam celebrare et communionem distribuere, nisi agatur de infirmo. Quoad distributionem communionis tamen non ita rigorose nunc obtinet præscriptio.

Missa autem ex Rubrica ab aurora (id est a prima aeris illuminatione et lucis initio) usque ad meridiem dici potest. Commune tamen est licere Missam terminare circa auroram, et illam incipere parum ante meridiem. Imo Benedictus XIII et Clemens XII declararunt posse in hoc tolerari latitudinem tertiæ partis horæ tum ante auroram, tum post meridiem.

Probabilius celebrans peccat mortaliter, si absque gravi causa incipit Missam integra hora ante auroram, vel una hora post meridiem. Causa tamen gravis ab omni culpa excusans esset:

1) *Necessitas*, v. g., ut morituro detur Viaticum, quo in casu commune est licere celebrare media nocte.

2) *Mos rationabilis*, ut opifices et famuli possint audire Sacrum; tunc potest celebrari summo mane.

3) *Privilegium* a S. Sede obtentum celebrandi una hora ante auroram vel post meridiem. Quod intelligi debet de una hora ante vel post tempus non privilegiatis consuetudine concessum.

4) *Missa solemnis*, in nocte Nativitatis, at prima tantum. Quam qui audit præcepto pro Natali die satisfacit, etsi ante mediam noctem incipiat; nam jam inchoata est illa solemnitas.

5) *Missa privata* immediata post solemnem in festivitate, etsi protrahatur ad duas horas post meridiem, ne populi magna pars Missa careat.

6) Causa *itineris*, *funeris* alicujus magnati, *publicæ supplicationis*, *concionis*, *sacræ Ordinationis;* in quibus casibus Missa potest anticipari vel postponi per horam (*S. Alph.*, l. VI, n. 341, etc.).

548. **Missæ interruptio.** Ob rationabilem causam licet Missam interrumpere aliquid interponendo. Et 1) Ob concionem post Evangelium uti passim fit; vel etiam ob processionem.

2) In gratiam Principis supervenientis, aut turbæ peregrinorum in die festo, qui alias Missam non audirent. Idem dicunt de adventu Episcopi, aut Cardinalis, aut processionis populi.

3) Si gravis esset necessitas, ut moribundus absolvendus, adjuvandus, baptizandus: tunc Eucharistia in tabernaculo claudatur, et cum redit sacerdos, incipiat ubi desierat. Si vero ante consecrationem interrupisset, et mora plusquam unius horæ fuisset, ab initio incipere deberet. Excipe si interruptio provenerit ex concione vel alia cæremonia juncta cum ipsa Missa; tunc etiam per longam interpositionem unitas moralis semper haberetur (*S. Alph.*, l. VI, n. 353).

549. **Locus celebrandi.** Secluso Pontificis privilegio, commune est non licere, et quidem sub gravi, celebrare, nisi in Ecclesia publica, eaque consecrata vel saltem benedicta (1). Ideo sine speciali

(1) Tamen consuetudo obtinet celebrandi in castris ab Ecclesia remotis pro militibus festis diebus, debitis cautionibus adhibitis. Potest etiam extra Ec-

facultate non licet in privatis Oratoriis quamvis benedictis. Episcopus non potest amplius ut olim concedere facultatem celebrandi in domibus privatorum. Quoad Oratoria privata S. C. C. 23 jan. 1847 ad quæsitum: An episcopus possit justa interveniente causa, facultatem concedere celebrandi in Oratoriis privatis, respondit 20 dec. 1855: *Negative, nisi tamen magnæ et urgentes adsint causæ, et per modum actus tantum* (Vid. S. Alph., l. VI, n. 359).

Licet tamen in Oratoriis, quæ habent ingressum per viam publicam; vel quæ erecta sunt in domibus religiosorum vel communitatis. Item quæ habentur in palatiis Episcoporum (etsi sedes episcopalis vacet ex S. R. C. 8 apr. 1854); hæc enim communi usu reputantur uti Oratoria publica.

Nequit celebrari in locis sacris si interdicti sint: imo celebrantes vel celebrari facientes divina in locis ab Ordinario vel delegato judice vel a jure interdictis, interdictum ab ingressu ecclesiæ ipso facto incurrunt, donec ad arbitrium ejus, cujus sententiam contempserunt, competenter satisfecerint; ex Const. *Apostolicæ Sedis* Pii IX (v. t. I, n. 647).

550. Q 1. *Quid agendum si Ecclesia suam consecrationem, vel benedictionem amiserit?*

R. Ecclesia quæ suam consecrationem vel benedictionem amisit, habetur uti locus profanus; et in ea nisi prius reconcilietur, non licebit sub gravi peccato, nisin necessitate cum venia Episcopi (si adiri possit, alioquin sine ea) celebrare. Necessitas autem sufficiens censetur si populus non habeat aliam Ecclesiam ubi missam audiat. Non tamen remanet reconciliata eo quod ibi sacrum celebratum fuit ex S. C. Congregatione (*S. Alph.*, l. VI, n. 361).

Ecclesia vix profanata, divinum Sacramentum statim auferre debet, si tamen in parœcia vel loco vicino præsto sit alia Ecclesia. Si quo tempore presbyter celebrat Ecclesia profanetur, missam abrumpat canone nondum incæpto ex Rubrica missalis. Attamen putat Gousset quod etiam canone incæpto possit missam continuare, si sit festus dies et prævideat parochus secus gravia oritura incommoda, et jamjam tranquillitas facta sit.

551. **Profanatio Ecclesiæ**. Si Ecclesia sit consecrata, consecrationem amittit per *execrationem*, ita ut de novo sit consecranda ab Episcopo. Si sit benedicta tantum, benedictionem amittit per *pollutionem* seu *violationem*, ita ut de novo ab Episcopo, vel ab eo delegato sit benedicenda.

I. *Ecclesia execratur*, adeo ut nequeat amplius anniversarium Dedicationis celebrari (ex S. R. Congregatione 15 sept. 1815), si parietes secundum majorem partem destruantur, vel omnis eorum crusta, aut major saltem pars simul auferatur: secus si una pars minor post aliam

clesiam celebrari, cum ædes sacræ innundatæ sunt vel destructæ vel si in ruinam jamjam corruant (Scavini, *De oratoriis publicis ac privatis*, l. VI, n. 72).

Ut possit celebrari in navibus super mare requiritur privilegium Pontificium; et exigitur ut cœlum sit tranquillum, serenum cœlum, navis a litore remota, et ut diaconus vel alius presbyter adsistat invigilans curæ calicis. *Gousset.*

et hoc etiamsi per intervalla dierum tota demum Ecclesia nova fiat; quia quæcumque pars accedens manet consecrata, cum major pars trahat ad se minorem. Qua in re auctores non respiciunt ad nobiliorem partem quæ supersit, et quæ adhuc ad cultum inserviat; sed ad notabiliorem partem materialiter sumptam; consecratio enim parietibus potissimum inhæret.

Ceterum Ecclesia non execratur, si totum reficiatur pavimentum, vel si tectum corruat; quia consecratio est in parietibus. Neque execratur Ecclesia per exercitium hæreticum, spurcitias hominum vel animalium ibi stabulatorum, etc.; etsi per Episcopum vel sacerdotem tunc reconcilietur utpote polluta (*S. Alph.*, l. VI, n. 368).

II. *Ecclesia polluitur* (sicut et cæmeterium), quando in ea actiones quædam et loco sacro injuriosæ patrantur, si tamen notæ sint. Ideo quandiu res secreta est, non est obligatio abstinendi a divinis officiis neque ab ipso delinquente. At semel crimen publicatum est, sine nova culpa Ecclesia censetur violata. Id autem contingit ex jure canonico:

1) Per homicidium voluntarium et injustum. Item per effusionem sanguinis ex percussione aut vulnere graviter injurioso. Sufficit autem, si vulnus grave fiat intra Ecclesiam, et sanguis fundatur extra; nam Ecclesia polluitur non tantum per sanguinis effusionem, sed etiam per actionem graviter injuriosam, qua causatur effusio. Item est si quis existens extra Ecclesiam sclopo alterum occidat in Ecclesia existentem. Secus autem, si vulnus infligatur extra et intra sanguis effundatur vel eveniat mors; quia tunc abest injuria in Ecclesiam. Nec sufficiunt parvulæ guttæ sanguinis, sed ex jure requiritur vera, ideo copiosa effusio: imo adhuc non polluitur, si ex percussione vel vulnere levi (v. g. si in rixa puerorum sanguis copiosus effluat a naribus); quia in hoc non admittitur communiter peccatum mortale. Aliter probabilius esset si talis effusio contingeret inter adultos (*S. Alph.*, l. VI, n. 365) (1).

2) Per voluntariam humani seminis effusionem sive in copula carnali sive non: etiam per actum conjugalem, nisi id excusetur ratione necessitatis. Et hoc locum habet etsi conjugalis copula occulta sit, ut probabilius docent; etsi non sit abstinendum a divinis, quandiu occulta remanet (*S. Alph.*, l. III, n. 458).

3) Per sepulturam non baptizati seu infidelis; non tamen probabilius si sit cathecumenus, quia proprie non habetur ut infidelis, uti notat Gousset. Item per sepulturam excommunicati non tolerati. Imo mandantes vel cogentes tradi sepulturæ ecclesiasticæ hæreticos notorios aut nominatim excommunicatos vel interdictos, incurrunt in excommunicationem nemini reservatam ex Const. *Apostolicæ Sedis* (t. I, n. 620).

Verum ut Ecclesia censeatur polluta, hæc crimina debent patrari in ipsa Ecclesia vel Cœmeterio benedicto; non in turri, tecto, in sacristia neque, in aliis cameris Ecclesiæ adhærentibus (*S. Alph.*, l. IV n. 362).

552. Q. 2. *Quomodo reconciliatur seu ad cultum idonea fit Ecclesia?*

R. 1. Si Ecclesia fuerit consecrata, ab Episcopo erit iterum consecranda; vel ab ipso reconcilianda; aut a sacerdote ex privilegio Papæ, si tamen adhibeat aquam ab Episcopo benedictam et ritum Pontificalis. Attamen si non possint omitti Officia divina sine gravi incommodo, Episcopus statim delegare potest sacerdotem ad Ecclesiam benedicendam simplici benedictione, donec ipse eam consecrare valeat.

R. 2. Si Ecclesia fuerit tantum benedicta, reconciliatur servato ritu

(1) Item habetur polluta ecclesia, si ab episcopo publice excomunicato consecrata sit; teste S. Antantonino.

Ritualis cum aqua lustrali a simplici sacerdote. Communiter autem asserunt Episcopi licentiam ex simplici saltem decentia requiri (*S. Alph.*, l. VI, n. 363).

553. *Nota.* 1) Polluta Ecclesiæ parte, integra Ecclesia pollui censetur, etiam cum cœmeterio adjacente. E contra exœcrata Ecclesia, non ideo execratur cœmeterium; nec altaria adhuc integra consecrationem amittunt. *S. R. C.*

2) Ecclesia consecrata, quæ militaribus stationibus et excubiis per biduum inservivit, an censenda profanata, et ideo reconcilianda? *Affirmative ad cautelam: S. R. C.* 27 febr. 1847.

3) Aqua benedicta quæ superfuit in una consecratione, non potest adhiberi pro alia consecratione. S. R. C. 9 febr. 1867.

4) Oratoria privata non possunt consecrari; imo nec benedicuntur ritu in R. Rituali præscripto pro publicis Oratoriis; et ideo satis est si aqua benedicta aspergantur generali precum formula. S. R. C. 11 martii 1820. (*De Ecclesiæ consecratione plura apud Scavini*, l. I, n. 620).

554. Q. 3. *An peccet graviter qui non celebrat in Ecclesia, in altari, nec die et hora ipsi designata?*

R. Affirmative; si hoc sæpius agat, sine causa aut sine dispensatione, et fundator altare, horam, vel diem destinaverit ob motivum satis grave; cum in re gravi infideliter agat. Volunt tamen non ideo ipsum teneri ad novam Missam celebrandam, quia fundator principaliter censetur intendere Missam, quæ celebrata fuit; nisi sit sub conditione expressa, si aliter agatur, non satisfaciendi; vel nisi Missa dicenda sit in altari privilegiato, et celebraverit in altari non privilegiato. Tunc tenetur ad restitutionem, nisi suppleat celebrando in altari privilegiato, ad hoc ut lucretur indulgentiam, pro quibus debebat (*S. Alph.*, l. VI, n. 329) (1).

555. Q. 4. *An qui onus habet missas quotidie celebrandi, teneatur illas applicare, et celebrare per se ipsum?*

R. 1. Sub nomine *celebrationis* missarum, ordinarie intelligitur etiam illarum applicatio, nisi contrarium certo eruatur ex tabulis fundationum. In die tamen Nativitatis Domini, qui ad quotidianam Missæ applicationum tenetur, sufficit si unam tantum applicet; per unam enim Missam adhuc verificatur quotidiana applicatio. Quando autem tenetur pro Beneficio Missam applicare, non potest applicare pro alio ab hoc accipiendo stipendium: alioquin duplex acciperet pro una eademque Missa.

R. 2. Qui onus habet Missas celebrandi ex beneficio, potest etiam per alium celebrare, nisi præcisis verbis statutum sit, quod debeat per se ipsum. Non autem per se ipsum tenetur, si in fundatione di-

(1) Bene potest Episcopus dispensare ut celebretur in alio loco (semper tamen in Diœcesi) ex rationabili causa (firma tamen manutentione debita), v. g. ob utilitatem Ecclesiæ, applicationem studii, infirmitatem, negotium, nimiam molestiam adeundi Ecclesiam designatam, etc.; nisi fundator aliud voluerit ob gravem causam, v. g. ob memoriam vel commodum suæ familiæ, aut populi, vel ob specialem cultum Sancti et similia.

catur tantum: *Ut Missæ celebrentur a cappellano electo;* vel *hæres teneatur eligere cappellanum qui in qualibet hebdomada celebret.* S. C.C.

Qui vero tenetur celebrare quotidie per se ipsum, non per substitutum, communissime docent ipsum quater vel sexies posse in anno pro se celebrare, vel pro amico aut conjunctis, modo stipendium non accipiat; quia in hoc rationabiliter præsumitur consensus fundatoris. Imo dicunt ipsum posse reverentiæ causa abstinere a celebrando semel in hebdomada. Hæc tamen non valent, si de contraria fundatoris voluntate constet; vel si intersit Ecclesiæ, ut quotidie celebretur. (*S. Alph.*, l. VI, n. 330).

556. Q. 5. *Quid si beneficiatus infirmetur quoad Missam?*

R. Si capellanus vel beneficiatus, qui teneatur quotidie, vel ter aut quater in hebdomada sive per se sive per alios celebrare, ægrotat, non tenetur substituere alium aut compensare Missas omissas, si infirmitas sit brevis, et fundator expresse non declaraverit quod nunquam Missa deesse debeat.

Sed quænam brevis infirmitas? Alii eam extendunt ad mensem cum Concilio Mediolanensi VII: ibi tamen dicitur *judicio Episcopi.* Alii ad duos menses; alii ad 15 dies. Omnes opiniones videntur æque probabiles; sed ultima est communior, et pro ea Pitonius affert declarationem S. C. Congregationis; si tamen beneficiatus per se ipsum celebrare teneatur. Si autem infirmitas diutius perseveret, beneficiatus tenetur per alium celebrare, vel dispensationem expostulare si in necessitate versetur (*S. Alph.*, l. VI, n. 333).

557. **Missae duratio.** Regula generalis est, Missam nec longiorem esse debere dimidia hora, ne adstantes tædio afficiantur, nec breviorem triente. Qui autem infra quadrantem Missam lectam absolvit, difficulter poterit a mortali excusari, licet Missa sit ex brevioribus. Hinc illud:

Uno si fuerit brevior tua Missa quadrante,
Mortalis culpæ crederis esse reus.

Rationem affert s. Alphonsus: nempe *quia in tam brevi spatio necessario sacerdos committere debet duos graves defectus: alterum gravis irreverentiæ erga Sacramentum; alterum gravis scandali erga populum.* Vult porro Tridentinum, ut Ordinarii locorum sollicite hac de re invigilent. Impossibile enim moraliter est in tanta temporis angustia reverenter agere cuncta præscripta, devitare periculum mutilandi verba, benedictiones, genuflexiones, etc. Hinc aiebat d. Thomas: *Qui Missam præcipitant, in infernum præcipitant* (*S. Alph.*, l. VI, n. 400) (1).

(1) Ante missam sacerdos pia recollectione se disponere debet ad tantum Sacrificium; et item post missam saltem quartam horæ partem impendere debet in gratiarum actione pro se atque ad fidelium exemplum. S. Alphonsus enixe suadet ut semihora in hoc pio exercitio impendatur (l. VI, n. 400; et *Praxis*, n. 156).

558. **Facultas binandi.** Sub gravi prohibetur pluries celebrare in die ex hodierna praxi et Brevi Benedicti XIV *Declaratis* 16 mart. 1746, excepto die Nativitatis, in qua tres Missæ permittuntur (1). Item potest sacerdos ex gravissima causa ab Episcopo probata gratis binare, id est bis in eodem die celebrare; at non amplius, ex citato Brevi Benedicti XIV (*S. Alph.*, l. VI, n. 351).

Dictum est I *Ex gravissima causa.* Esset si Parochus duas habeat Parœcias, nec incolæ unius ad aliam se conferre possint; nec alter sit sacerdos qui Missam in festo celebret. Item si in una Parochia pars populi nimis distet ab Ecclesia, ad quam difficulter potest convenire pro Missa in festo, nec sit alius sacerdos. Item si nimis angusta sit Ecclesia parochialis pro populo, nec in ipsa Ecclesia alter presbyter possit celebrare. Id tamen accipe semper si populus teneatur Missam audire; non enim liceret bis in die celebrare in festis suppressis ex S. C. 1837.

2. *Ab Episcopo probata causa*, cujus est id concedere, non tamen generaliter, sed in casibus particularibus tantum. Attamen etsi ex Benedicto XIV hoc valeant concedere Episcopi, non raro (ut observat Lucidi), ut tutius agant, facultatem a S. Sede expostulant.

3. *Gratis;* nam stricte prohibetur a S. Concilii C. probante Pio IX 25 sept. 1858 duplicatum stipendium accipere, vel etiam titulo paupertatis; etsi secundum stipendium in pium usum impenderetur ex eadem Congregatione 21 martii 1863; nisi aliquid tribuatur *intuitu tantum* laboris et incommodi se transferendi de uno in alium locum, arbitrio episcopi ex eadem C. C. 23 martii 1861. — Imo Parochus qui duabus distinctis paræciis est præpositus, duplicem Missam in festis applicare tenetur sive per se si facultatem habeat binandi; (vel per alios si ea careat facultate); sive altera die in hebdomada, non obstante redituum tenuitate. S. C. C. 9 mai. 1874. Si tamen paræciæ ita unitæ sint, ut unica prorsus paræcia exurgat, unius Missæ gratuita applicatio sufficit (*Instructio pro casu iterationis Missæ videnda est apud* Scavini, l. III, n. 271).

559. **Obbligatio celebrandi.** Alii celebrare tenentur ratione Sacerdotii (v. t. I, n. 279). Alii ratione officii quod habent, ut beneficiati et maxime parochi (ex dictis t. I, n. 274). Alii vero ratione stipendii seu eleemosynæ, quæ ideo ipsis tribuitur.

Art. 1. — De Missæ stipendio.

560. **Missarum Stipendium.** Licite stipendium accipitur pro Missa, quæ jam non sit obligata; *Sacerdos enim*, ait Angelicus, *non accipit pecuniam quasi pretium consecrationis, sed quasi stipendium suæ sustentationis* (2. 2. q. 10 a. 2). Et possunt etiam divites legitime stipendium accipere; nam stat semper illud Apostoli: *Qui altari deserviunt, cum altari participant.*

(1) Utrum sacerdos possit duas tantum Missas celebrare in die Nativitatis Domini Nostri Iesu Christi; siquidem cum privilegio ter celebrandi eadem die repræsentet Mysterium generationis æternæ, temporalis et per gratiam in anima justi, id non videtur significari, si in prædicta festivitate duæ tantum celebrantur missæ? S. Rituum Congr. re mature accurateque perpensa, rescribere rata est: *Affirmative, seu sacerdotem posse pro suo arbitrio in die Nativitatis Domini duas missas celebrare;* 19 iunii 1875.

Quoad stipendii autem taxationem S. Concilii Congregatio declaravit, *attendendam esse consuetudinem, loci, vel legem Synodalem quatenus adsit; sin minus statuendam esse per Episcopum eleemosynam competentem ejus arbitrio* (*S. Alph.*, l. VI, n. 319).

561. Q. *An sit grave omittere Missam unam, si stipendium pro illa non sit in se materia gravis?*

R. Probabilius affirmant; quia hic gravitas est mensuranda in ordine ad fructum quo privatur eleemosynam tradens. Censet tamen Gousset: qui ab uno plurium Missarum stipendia accepit v. g., 20 vel 30, illum graviter non delinquere si unam tantum omittit: quia in communi æstimatione habito respectu numeri missarum quas celebravit unius tantum omissio, non censetur gravis.

Qui tamen omittit Missam gratis promissam non peccat mortaliter; nam simplex promissio per se non obligat sub gravi nisi revera promittens expresse sub gravi se obliget; secus non indicat nisi benevolum propositum (*S. Alph.*, l. VI, n. 317.

562. **Missæ dilatio**. Certum est, quod si quis tibi det eleemosynam manualem, ut celebres pro ipso in hodierna festivitate, et celebrare omittas, quin illum moneas, etsi postea celebres, peccas. Et teneris et stipendium restituere et admonere qui illud dedit, de Missa tempore apto omissa. Item est, si petitam Missam pro aliqua urgente gratia impetranda, puta pro felici partu, pro lite vincenda etc. sacerdos omittat celebrare intra tempus aptum; nam circumstantia temporis tunc pertinet ad substantiam rei petitæ.

Quoad alias Missas manuales, de quibus nullum est tempus determinatum, si celebrandæ sint pro defunctis, dilatio unius mensis merito gravir censetur. Pro aliis missis, dilatio duorum mensium. Hinc Urbanus VIII decrevit non licere sacerdoti sese onerare missis quibus intra duos menses non potest satisfacere, nisi consentiat dilationi qui stipendia dedit. (*S. Alph.*, l. VI, n. 317).

Qui tamen beneficia, capellanias aut legata possident, satis est ut Missarum onera intra annum adimpleant, nisi aliud præscribant tabulæ fundationis, uti communiter receptum est. At non essent tuti in coscientia si post annum onera illa annuatim implenda, differant de mense in mensem (v. g., ultra duos menses); ideo magis quia illæ Missæ ordinarie sunt applicandæ benefactoribus jam defunctis.

563. Q. *An sacerdos possit alteri tradere missam celebrandam retinendo pro se stipendii partem?*

R. Negative generatim loquendo. Id graviter prohibuit S. Concilii Congregatio probante Urbano VIII et Innocentio XII. Et Alexander VII damnavit contrariam propositionem; hoc enim verum *mercimonium* est seu turpis Missarum mercatura. Imo id adhuc vetitum est, etsi alius sacerdos in minus stipendium (te quærente) *consentiat*: quod

quidem ad omne turpis lucri periculum avertendum expresse prohibuit Benedictus XIV Encyclica *Quanta cura*. Quo in casu probabilius ac communiter docent, restituendum esse quod retentum fuit sacerdoti qui celebravit; nam Missa data fuit celebranda tali stipendio. Tandem Pius IX Const. *Apostolicæ*, tulit excommunicationem ipso facto Pontifici reservatam in *colligentes eleemosynas majoris pretii pro missis, et ex iis lucrum captantes, faciendo eas celebrari in locis ubi Missarum stipendia minoris pretii esse solent* (t. I, n. 607).

Diximus *generatim loquendo;* nam nonnullæ admittendæ sunt exceptiones. Exipe 1) Si stipendii excessus tali personæ non jam intuitu Missæ, sed potius ac præcipue tribuatur intuitu amicitiæ, paupertatis, gratitudinis vel propinquitatis. 2) Si sacerdos qui majorem eleemosynam accepit, omnino sponte (nec rogatus) excessum remittat. 3) Si agatur de Missis quas capellani, beneficiati et parochi dicere tenentur ex obligatione suorum beneficiorum *S. C. Concilii* 25 jul. 1874 (v. *Scavini*, l. IV, app. 58, *ubi plures enumerat casus*).

Resolutiones a S. Sede nuper datæ.

I. Multæ in Ecclesiis parochialibus Missæ cantandæ fundatæ sunt, quibus a fundatoribus assignata est dos pinguior ab administratoribus administranda; ex qua parochi (quibus ex jure diœcesano et consuetudine harum Missarum celebratio competit) eleemosynam ordinarie majorem percipiunt; nullo tamen sacerdote a fundatoribus ad has missas celebrandas expresse vocato.

II. In celebrandis matrimoniis exequiisque defunctorum jure stolæ parocho certa portio adsignata est pinguior, quam missis manualibus.

III. Plurimæ per annum parochis a fidelibus offeruntur eleemosynæ pro Missis cantandis sive secundam taxam ab Ordinario statutam, sive etiam sponte traduntur pinguiores — Hinc quæritur an parochi impediti possint per alios has Missas et functiones peragere, sibi retinendo partem eleemosynæ?

S. Concilii Congregatio 25 jul. 1874 respondit: Ad 1) *Integram eleemosynam a parocho solvendam esse pro missis sive lectis sive cantatis.* Ad 2) *Cum agatur de juribus stolæ satis esse si parochus retribuat celebranti eleemosynam ordinariam.* Ad 3) *Integram eleemosynam solvendam esse, nisi morali certitudine constet excessum communis eleemosynæ oblatum fuisse intuitu personæ ipsius parochi* (Acta S. Sedis, t. 8).

IV. An diarium religiosum dari possit sacerdotibus ea conditione, ut celebrent numerum missarum respondentium pretio quod ab aliis pro diario solvitur? S. Pœnitentiaria respondit 6 oct. 1862: *Affirmative, dummodo Missæ celebrentur.*

V. An illicite agant qui pro missis celebratis recipiunt stipendii loco libros vel alias merces, seclusa quavis negotiationis vel turpis lucri specie? S. C. Concilii 6 sept. 1874, respondit: *Negative.*

VI. An sacerdotes ad bonos libros divulgandos possint per stipendium certis missis a se celebrandis æquivalens eos emere, et postea vendere pretio currente in librorum commercio, ita ut notabile lucrum inde percipiant? S. Pœnitentiaria 19 nov. 1863 respondit: *Negative prorsus, quia prohibetur quælibet negotiatio occasione missarum celebrandarum ob turpis lucri speciem.*

VII. Si Sacrarium prematur inopia, pro expensis missarum aliquid

exigi potest etiam a sacerdotibus qui missas manuales in eo templo celebrare omnino postulant. S. C. C. 14 mai. 1729 (t. 1, n. 608).

564. *An liceat mutare Missas ac dies, non mutato stipendio? v. g. sacerdos cui offertur manualiter stipendium quinque libellarum pro hodierna Missa, potest illo retento, rogare alium sacerdotem, ut hodie illam celebret pro ipso, promittens in crastinum celebrare pro eodem, qui pro sua Missa non percipit nisi libellam unam?*

R. Sunt qui cum Billuart affirmant: quia in hoc fit tantum permutatio Missarum ac dierum. Sed Concina (ait S. Alph., l. VI, n. 743, cujus doctrina circa Missarum stipendia speciatim a S. C. Concilii commendatur) recte hoc non excusat a quadam specie turpis mercimonii (etsi id non audeat damnare de peccato gravi). Sane id esse videtur contra intentionem dantis, cujus voluntas est, non solum ut Missa celebretur, sed ut pro tali stipendio celebretur.

Missarum imminutio. Si reditus deficiant ex toto et sine culpa beneficiati, ipse non tenetur Missas Beneficii celebrare. Hinc si capitale pro missis otiosum et infructiferum remaneat absque culpa Ecclesiæ vel capellani, puta si capitale in censu consisteret (qui fuit restitutus) donec capitale fuerit versum in bona frugifera, Ecclesia vel capellanus non tenebitur ad Missas. Item, percunte capitali capellaniæ, cessare quoque debet Missæ celebrandæ obligatio *S. C. C.* 7 jan. 1687 (1).

Si vero deficiant tantum ex parte, distinguendum est. Si fundator ipse congruam eleemosynam designavit pro qualibet Missa, dicendo v. g. *Lego duas libellas pro qualibet Missa*, aut *tot Missæ in anno dicantur juxta reditum annuum ad taxam synodalem*: tunc adhuc certum videtur posse de se Missas imminuere, quia jam a fundatore res præstabilita habetur. Si vero eleemosynam designavit in genere tantummodo, v. g.; *Centum Missæ dicantur singulo quoque anno*, et minuitur stipendium ordinarium, tunc recurrendum est ad S. Sedem pro reductione, ex pluribus decretis S. C. ut videre est penes Benedictum XIV (*de Syn.* l. XIII, c. ult.) — Sunt qui tenent id etiam esse in Episcopi facultate ex benigna interpretatione; verum an hæc opinio sit probabilis, judicio sapientiorum remitto (*S. Alph.*, l. VI, n. 331; et *Scavini*, l. III, n. 263, *ubi de reductione et condonatione missarum;* l. IV, app. 58 *de missarum stipendio et manutentione ubi plura resolvuntur;* item append. 57) (2).

(1) Actio ad exigendum a Demanio ut impleantur onera beneficii suppressi, competit loci fabricereis si onera respiciunt utilitatem publicam; ut esset missa in die festo celebranda præscripto tempore et hora pro populo. Item et alii quorum interest possunt id urgere.

Si testator hæredibus imposuit annuam celebrationem tot missarum, parochus potest legaliter ad id compellere hæredes; si tamen jus invigilandi quoad implementum testator eidem in testamento vel alio publico actu tribuerit; secus non. *Giornale delle Leggi.*

(2) Olim ex Tridentino sess. 25 c. 4, *de Ref.* Episcopi erat missas reducere ante Tridentinum impositas, vel in ipso limine fundationis antequam acceptarentur.

ART. 2. — De missæ requisitis, cæremoniis et defectibus occurrentibus.

565. **Requisita ad Missam.** Hæc generatim requiruntur ex Rubrica Decretis S. Rituum Congregationis et communi Doctorum.

I. *Altare lapideum* ab Episcopo consecratum ; vel saltem *ara lapidea* consecrata et in altari inserta, quæ tam ampla sit, ut hostias, particulas consecratas et majorem partem calicis capiat. In altari requiruntur tres mappæ ; sufficiunt tamen una separata et altera duplicata. Rubrica præscribit, ut mappæ benedicantur. Celebrare supra mappam non benedictam veniale non excedit (*S. Alph.*, l. VI, n. 372).

II. *Calix ab Episcopo consecratus.* Calix debet esse vel aureus vel argenteus, aut saltem habere cuppam argenteam intus auratam. Ita Rubrica, quæ permittit etiam calicem stamneum modo cuppa sit aurata (*de defect.*, c. X) — Nuper a S. R. Congregatione quæsitum fuit : 1) An fabricari possint calices pro S. sacrificio missæ, quorum cuppæ sint ex metallo, auricalco vel cupro confectæ ? 2) An hujusmodi cuppæ etsi inauratæ licite consecrari queant ab Episcopo ? 3) An tolerari possint quod Ecclesiæ quæ prædictos calices jam habent, eorundem usum valeant retinere ? S. C. 20, mart. 1875, respondit : *Ad* 1 *serventur Rubricæ.* Ad 2 *Provisus in primo.* Ad 3 *Abusum esse interdicendum ; congruo tamen assignato tempore, ut de aliis calicibus provideantur* — Execratur autem seu amittit suam consecrationem calix, si separetur a suo pede et cuppa sit pedi affixa (non si pes tornatilis) ; si notabiliter frangatur in cuppa, vel si in fundo perforetur. Non autem probabilius, si per longum tempus inauratio deperdatur (*S. Alph.*, l. VI, n. 379, *Scavini*, l. IV, n. 637) (1).

III. *Patena.* Quæ sub gravi oportet, ut sit intus aurata, et ab Episcopo consecrata. Item *Ciborium* seu *Pyxis* pro reponendis particulis consecratis ; sed Pixis (addunt et *lunulam* Ostensorii, quæ immediate tangit Sacramentum) verius satis est ut benedicatur juxta formam quæ habetur in Rituali S. R. C. 16 Nov. 1649 (*S. Alph.*, l. VI, n. 385).

IV. *Vestes sacræ*, benedictæ ab Episcopo vel ab alio habente facultatem, nempe amictus, alba, cingulus, manipulus, stola, planeta, dalmatica et tunicella. Graviter peccat qui celebrat sine alba aut planeta ; imo verius etiam sine stola aut manipulo ; aut cum ipsis non benedictis, nisi excuset gravis necessitas. Dicunt autem non esse mortale celebrare sine cingulo aut amictu, aut iis non benedictis. Hic obiter notandum quod cordulæ manipuli, cinguli vel amicti nulla benedictione indigent et libere mutari possunt ; cum non inservient nisi ad commoditatem — Vestes autem execrantur, quando usum deperdunt, ut si ab

Sed hæc facultas sublata est ab Urbano VIII et Innocentio XII ; ideo semper ad Apostolicam Sedem recurrendum. *Benedictus XIV.*

Sunt tamen qui putant contra alios posse Episcopum moderari officia, preces, eleemosynas et anniversaria ; quia prohibitio loquitur tantum de missis (*S. Alph.* l. VI, n. 381).

(1) An calices et alia remaneant benedicta aut consecrata si quis in illis sacrificet non *benedictis* nec consecratis, quæstio est. Sed non recedendum a sententia negativa ; nam non est certum, quod per contactum specierum Sacrarum, res consecrentur.

Si calice impie usi sunt hæretici vel alii, non amittitur consecratio. Neque vestis sacra ad usus profanos adhibita, amittit benedictionem (*S. Alph.*, l. IV, n. 376, l. VI, n. 330).

alba manica abscindatur omnino, vel cingulum ita rumpatur, ut neutra pars cingere possit, vel stola non possit humeros operire (*S. Alph.*, l. VI, n. 376).

V. Indumenta sacerdotalia, planeta, stola, ecc. ex Rubrica integra, munda et pulcra sint: nempe ex pannis pretiosis; saltem ait Ramsèe, ex panno tenui et quo plebei communiter non utuntur. Nil autem vetat si fiant ex lana subtili, ut in usu est penes nonnullos Regulares. At fieri non possunt ex simplici tela linea vel ex gossipio (*percallo*) ex S. R. C. 23 sept. 1837; aliter esset si illa sint ex gossipio contexta et elaborata ex eadem S. C. 18 maj. 1819.

VI. Color paramentorum etiam pluvialis, probabilius est de præcepto; non tamen gravi, scandalo præcluso. Satius est quocumque die facere sacrum in quocumque colore, quam illud omittere: et recte concludit Sporer a fortiori ab hoc excusare omnem rationabilem causam. Et si Ecclesia ob paupertatem nequeat habere paramenta distincta, recurrendum ad Episcopum pro facultate utendi planetis plurium colorum ex S. C. 23 mai. 1846. Cingulum erit album, sed etiam potest esse coloris paramentorum et congruentius adhibetur lineum quam sericum ex S. R. C. (*S. Alph.*, l. VI, n. 378, et *Scavini*, l. IV, n. 382).

VII. *Corporale*, et quidem sub gravi benedictum (quod non amittit benedictionem per lotionem). Corporalia sicut et purificatorium, alba, amictus, mappulæ, palla debent esse ex lino vel cannabe.

VIII. *Palla benedicta*, de qua S. R. C. 1852 habet: *Non obstantibus decretis S. Rituum C. potest in sacrificio Missæ uti Palla a parte superiore drappo serico cooperta, dummodo palla linea subnecta calicem cooperiat, et pannus superior non sit nigri coloris, aut referat aliqua mortis signa* (*S. Alph.*, l. VI, n. 386).

IX. *Purificatorium*, non oportet, ut sit benedictum ex S. R. C. 7 sept, 1816. Idem dic de bursa (*S. Alph.*, l. VI, n. 389).

X. *Missale* continens saltem integrum canonem. Dicunt tamen communissime non esse mortale quandoque celebrare sine Missali, si haberi nequeat, et celebrant memoriter bene sciat, totam Missam et removeatur scandalum (*S. Alph.*, l. VI, n. 390).

XI. *Minister inserviens* sub mortali: nisi adsit Pontificia dispensatio vel urgeat gravissima causa, v. g. dandi Viaticum; aut ad hoc, ut populus vel ipse celebrans satisfaciat Missæ præcepto. Ceterum probabiliter docent, quod incæpta Missa permittitur celebranti pergere sine ministro, si iste abscesserit, et de brevi non revertatur. — Minister debet esse masculus, in habitu decenti et (quoad potest) clericus cum cotta. Fœminæ in jure sub gravi prohibentur. Attamen S. R. C. 27 aug. 1836 declaravit, sacerdotem (omnibus sibi prius dispositis, ne mulieres immediate inserviant altari) posse uti ministerio mulieris tantum pro responsis (et a longe seu extra presbyterium), urgente necessitate (*S. Alph.*, l. VI, n. 391).

XII. *Crux cum Crucifixo* (saltem sub veniali est ponenda visibilis tam celebranti quam populo; ex S. R. C. 17 sept. 1822). Si tamen adest statua, aut imago Crucifixi in majori tabula altaris depicta etsi velata non oportet ut alia Crux ponatur ex Benedicto XIV, Constitutione *Accepimus*. Crux non debet esse de præcepto benedicta ex S. R. C. 12 julii 1704 (*S. Alph.*, l. VI, n. 393).

XIII. *Duplex candela accensa ex cera*. Sub gravi prohibetur celebrare sine ullo lumine, etiamsi urgeat necessitas ministrandi Viaticum; et ideo si ante consecrationem deficiat lumen, desistendum est a celebrando. Est autem mortale celebrare cum candelis ex sebo vel oleo;

quia talis usus est indecentissimus et prorsus alienus ab Ecclesiæ consuetudine. Excipiunt probabiliter casum extraordinarium necessitatis, et modo absit scandalum. Communius tamen et probabilius docent esse veniale tantum, præciso scandalo, celebrare ex aliqua rationabili causa (addunt aliqui etiam solæ devotionis) cum uno lumine cereo (*S. Alph.*, l. VI, n. 394 et *Scavini*, n. 351).

XIV. *Ex parte ipsius sacerdotis* requiritur, ut veste talari indutus, cum conspicua tonsura, ac decenti collari et calceatus reverenter accedat ad templum Missam celebraturus ut, majestas sacrificii requirit et populis veneratio ingerenda (*S. Alph.*, l. VI, n. 402, etc.).

566. **Benedictio Paramentorum et Ss. Vasorum Consecratio**. Consecratio calicis, patenæ, altaris et ipsa indumentorum benedictio ad Episcopos privative spectat: ideo neque possunt ipsi abbates sine privilegio speciali. S. R. C. 16 maji 1744 (*S. Alph.*, l. IV, n. 478). Episcopi autem a S. Sede obtinere solent hanc facultatem alios delegandi.

Vicarius Capitularis nequit sine pontificio privilegio benedicere paramenta; nam est de potestate Ordinis. Neque campanas baptizare, et eas benedictiones facere quæ unctionem requirunt, etsi eas possit delegare alteri Episcopo. Novas tamen cruces, primos lapides Ecclesiæ ædificandæ, novas Ecclesias ac cœmeteria potest benedicere, quia id quilibet sacerdos ab Episcopo delegatus valet. Item reconciliare cœmeterium vel Ecclesiam pollutam (non tamen si prius fuerit consecrata). Marchetti, *Praxis Vicarii capitularis*.

Pluviale, superpelliceum seu cotta non sunt de necessitate benedicenda, etsi sacræ vestes; nec velum ac bursa ex dictis; etsi laudabiliter omnia simul cum ceteris indumentis sacris benedicantur, superpelliceo tamen excepto.

Tactus Sacrorum Vasorum. Audiendus Benedictus XIV, *Notificatione* XXXIV: « Certum est (licet mitiores recentium scriptorum opiniones sequi velimus) sacerdotibus tantum ac diaconis potestatem fieri, ut Sacra Vasa contingant, in quibus Christi Corpus et Sanguis habeantur. Subdiaconis tribuitur, dum altari ministrant, Calicem et Patenam tangere, ubi Christi Corpus et Sanguis non fuerit. Acolytis autem extra Altaris ministerium eadem facultas traditur, cum vasa sacra ad Sacrificium necessaria præparare ipsi debeant. Tandem diuturna consuetudine factum est, ut ordinati omnes et qui sola tonsura præditi sunt, si aliqua causa intercedat, sacra Vasa dum vacua sunt, extra Altaris ministerium, contingat. » Hæc sententia communissima et verior appellatur a s. Alphonso, l. VI, n. 582. — Ait autem peccatum esse tantum veniale in laicis, si sacra Vasa extra necessitatem tangant Eucharistiam non continentia; cum non reputetur hæc materia gravis. Id tamen permittitur laicis regularibus sacristis ex privilegio Callixti III et Sixti IV; item monialibus sacristis ex communicatione privilegiorum.

Lotio Corporalium Pallarum, Purificatoriorum. Lotio prima fieri debet a diaconis vel subdiaconis, et aqua lotionis mitti in Sacrarium. Nec fieri potest sine Indulto a tonsuratis. Si primam lotionem faceret laicus, vel aqua lotionis non mitteretur in Sacrarium, id non posset excusari a veniali ex cap. *Nemo* LX *de consecr.* — Quæsitum fuit a S. R. C.: Utrum moniales seu piæ fœminæ vitam communem sub regula degentes, possint cum licentia Ordinarii, primo abluere corporalia, pallas et purificatoria? Respondit *negative;* 12 sept. 1857 (*S. Alph.*, l. VI, n. 382, et *Scavini*, l. IV, app. 53, 54 et 55).

567. **Missæ Cæremoniæ.** Nihil est in Missæ cæremoniis, quibus utitur Ecclesia catholica, quod non sit sanctum et pium. De fide est Tridentino definitum. Præcipuos autem ritus ab Apostolica traditione manare evincunt antiquæ Liturgiæ quæ supersunt: et Patres antiquissimi confirmant, ut Justinus, Tertullianus, Ciprianus, etc., qui modo unum, modo alterum ritum memorant. Idque exigit ut habet idem Tridentinum, tum tanti Sacrificii majestas; tum hominis infirmitas, qui nonnisi adminiculis exterioribus ad rerum divinarum contemplationem attollitur (*S. Alph.*, l. VI, n. 400).

Patet autem ex pluribus etiam recentioribus Decretis S. Rituum Congregationis Rubricas Missalis intra Missam esse præceptivas. Quapropter non excusatur a veniali qui omittit benedictiones, inclinationes, genuflexiones; qui advertenter non genuflectit usque ad terram, altaris deosculationem omittit, perturbat benedictiones eas agens nimis celeriter aut nimis prolixe.

Diximus *intra Missam*, rubricæ enim quæ extra Missam notantur idest ante vel post Sacrum, ex sententia quam sequor, aliæ habentur quidem communiter uti præceptivæ, ut orationes in induendo vestes; item lotio manuum ante Missam (et quidem sub mortali si manus sint valde immundæ). Aliæ vero habentur tantum ut directivæ, ita ut per se sine peccato omitti valeant, ut est lotio manuum post Missam; orationes ante vel post Missam notatæ; cum rubrica eas tantum insinuet pro temporis opportunitate. Attamen vix aene vix quidem preces omnino omittens ab omni culpa potest excusari, etiam ratione scandali (*S. Alph.*, l. VI. nn. 399 et seqq. Ho. Ap. App. 3, n. 112).

Præter Rubricas Missalis habentur etiam ex dictis decreta ac declarationes S. Rituum Congregationis, quæ facultatem habet a Sixto V dubia circa ritus declarandi: ideoque illius resolutiones habentur uti Pontificia oraculae ne obstat contrarius usus nisi ab ipsa Congregatione probatus sit). Ceterum quisque tuta conscientia ad majora vitanda mala et perturbationes, se conformat contrariæ consuetudini, si vigeat in sua Diœcesi, in rebus, quæ non cedunt in deformitatem cultus publici. Hinc S. C. 9 maji 1857 de quodam usu *Rubricis* contrario respondit: *Episcopus Rubricarum observantiæ consulat quoties tamen admiratio in populo non oriatur, et prudenter et absque scandalo fieri possit, ut hujusmodi usus.... oppositus sensim tollatur.*

568. Q. 1. *Quanam lingua Missa est dicenda?*

R. Contendunt jansenistæ Missam lingua vulgari esse celebrandam; quod tamen nec licet nec convenit. *Non licet*, cum id proscribat Tridentinum sub anathemate (Sess. 22, c. 9). Item Clemens XI Constit. *Unigenitus*, et Pius VI Constit. *Auctorem fidei.* — *Non convenit;* tum quia de facili in contemptum venirent sacra; tum quia infinitæ esse deberent versiones liturgicæ: et hoc nec dignitati, nec gravitati certe Missæ congrueret.

Satis autem fovetur fidelium pietas et si ipsi latinum ignorent, cum jam sciant pergrande opus cui assistunt, et Pastores illis explanare teneantur quæ in Missa peraguntur, et infiniti sint libri qui illa exponunt (v. *Scavini*, l. VI, n. 356).

569. Q. 2. *An sacerdos infirmus possit Missam celebrare, si non valeat observare omnes Rubricas?*

R. Affirm. Si paucas et leviores tantum omittat, maxime si privatim celebret. Dicunt autem plures eum qui non potest celebrare sine baculo, licite posse illo uti. Addit Gobat quod si quis nequiret celebrare nisi utroque brachio super altari innixo, licite sic celebraret privatim. Item si quis non posset elevare Hostiam, sed potest reliqua, potest etiam publice celebrare, modo vitetur populi admiratio. Ceterum praxis retinenda habet, ut hisce intervenientibus fiat recursus ad S. Sedem (*S. Alph.* l. VI, n. 402).

Mortale est celebrare totam Missam cooperto capite; est enim graviter indecens et Rubrica id prohibet. Attamen probabiliter dicunt non esse illicitum sine dispensatione celebrare cum pileolo (excepto canone et præciso scandalo) ex rationabili causa et si celebretur in loco privato, vel adstantibus causa sit manifesta, v. g. ob senectutem sacerdotis vel loci frigus extraordinarium (*S. Alph.*, l. VI, n. 387).

Illicitum est de jure communi et decreto Innocentii XI sine Pontificis dispensatione celebrare cum capillatura ficta. Sed hæc prohibitio abiit a pluribus in locis in desuetudinem; quod magis tenent, si adhuc patentur conspiciatur tonsura (v. *Scavini*, l. I, n. 567).

570. Q. 3. *Quale peccatum est omittere aliqua de iis, quæ dicenda sunt in Missa?*

R. Si omittantur partes ordinariæ, nempe quæ in Missa semper dicendæ vel agendæ sunt, erit mortale, si materia sit notabilis, prout esset omittere in Canone quamlibet orationem; vel *Pater noster;* vel fractionem Hostiæ, et illius mixtionem in calice; vel purificationem patenæ et calicis post sumptionem; vel octo, aut decem verba Canonis. Sic pariter erit mortale extra canonem omittere totum introitum, vel duas ex collectis principalibus, vel Epistolam, Evangelium, Offertorium: vel infusionem aquæ in vinum consecrandum.

Veniale tamen erit omittere tantum Psalmum *Judica; Kyrie eleison;* unam ex *Collectis;* unam vel alteram *crucem* super oblata; *tunsionem pectoris;* vel *ablutionem digitorum.* Et item probabiliter dicunt De-Lugo, et alii de *Evangelio s. Joannis.* Sic quoque veniale tantum est omittere partes extraordinarias, uti sunt *Gloria*, *Sequentia*, *Tractus*, *propria Præfatio*, aut *Communicantes* et *Hanc igitur*, propria. Ita communiter, nisi tot partes omittantur, quæ simul sumptæ notabilem constituunt materiam (*S. Alph.*, l. VI, n. 411).

Si addantur aliæ Collectæ præter præscriptas (importuna devotione), ex eodem tamen messali sumptæ, erit veniale; cum sit contra decreta (*S. R. C.* 12 aug. 1834). Si quæ vero extraordinariæ orationes a superiore injungantur, semper dicendæ sunt post ordinarias orationes de die vel de tempore, nulla ex his omissa, ne illa quidem quæ *ad libitum* dicitur (*S. R. C.* 17 aug. 1709).

Ad orationes extraordinarias pertinet: — 1) Oratio præscripta ab episcopo vel superiore, quæ tamen in festis duplicib. 1 classis omittitur; in *festis* 2 class. dici vel omitti potest in missa privata, sed in solemni est omittenda (*S. R. C.* 15 mai. 1819). Verum in dominicis semiduplicibus 1, et 2 cl. non omittenda, exceptis dominica Palmarum; et quarta Adventus, si in eam Nativitas cadit. (*S. R. C.* 20 apr. 1822). 2) Oratio

de SS. Sacramento quæ ex *S. R. C.* 23 jun. 1736 dicitur in Missa cantata durante expositione publica, sub una tantum conclusione, si duæ sint orationes; si plures sint, unienda est in fine aliarum commemorationum. Item in missis privatis; sed in festis 1, et 2 class. omittenda; item in missi, quæ unicam ad mittunt orationem; 2 sept. 1941. 3) In Oratione *A cunctis* ad litt. N. exprimi debet Titularis ecclesiæ ubi celebratur, non diæcesis. Quæ si jam in oratione occurrit, non alius nominandus (*S. R. C.* 27 sep. 1837). Si titularis sit Angelus, S. Joannes Baptista, S. Joseph, horum nomina præponuntur SS. Apostolis (v. apud *Scavini plures alias decisiones*, *Append.* 52, l. VI, *per totum*) (1).

571. **Defectus et casus occurrentes in Missa.** Ex Rubrica:

I. Si timeatur incursus hostium, alluvionis, ruina loci ante consecrationem dimittatur Missa. Post, sacerdos accelerare poterit sumptionem Sacramenti, aliis omissis: tunc non mutilat sacrificium ex proposito (quod in nullo casu licet); sed per accidens.

II. Si sacerdos non recordetur, se dixisse consecrationis verba, non turbetur, sed prosequatur; non enim qui multa dicit, recolit omnia quæ dicit. Quod si certo sciat se omisisse aliquid necessarii, resumat ipsam formam, et cetera prosequatur per ordinem. Si autem valde probabiliter dubitet, iteret formam saltem sub tacita conditione; si vero omissa non sunt de necessitate Sacramenti, non resumat, sed procedat ulterius.

III. Si hostia vel particula credatur certo et recenter consecrata, et inveniatur munda in altari vel alibi, reponatur in ciborio cum aliis; potest etiam a celebrante sumi ante ablutiones. Si non sit munda aut non recenter consecrata, nec velit sacerdos eam sumere, reponat seorsim in tabernaculo in vase mundo donec corrumpatur, et corrupta in piscinam seu sacrarium dejiciatur. Item in dubio an sit consecrata. Si laicus fragmenta inveniat, quam primum sacerdotem moneat.

IV. Si musca vel quid aliud ceciderit in calicem ante consecrationem, projiciat vinum in locum decentem, et aliud ponat cum solita aqua, offerat, etc. Si post, et fiat nausea sumendo, extrahat muscam et lavet cum vino: et finita Missa, comburat; et combustio, ac lotio in Sacrarium projiciatur.

V. Si aliquid de Sanguine ceciderit super terram, lingua lambatur si fieri commode possit et locus radatur; abrasio comburatur, et cinis in Sacrarium mittatur (secus locus bene abluatur). Si super linteum altaris, ter illud abluatur ubi stilla ceciderit, calice supposito: et aqua ablutionis in Sacrarium projiciatur. Idem est si stilla in corporale, vel

(1) Differt Patronus a Titulari: 1) Quia ecclesiæ titulus esse potest S. Trinitas, Crux etc: non vero patronus qui eligitur ut apud Deum intercedat. Porro Trinitas etc. non habet majorem a quo intercedat (*S. R. C.* 20 setp. 1681).

2) Quia Titularis eligitur a solo episcopo et adsignatur ecclesiæ sub cujus titulo erigitur. At patronus eligitur a populo et a clero (*S. R. C.* 25 mart. 1830).

3) Festum simplicis Titularis, ecclesiæ etiam parochialis non est de præcepto nec importat Missæ applicationem; etsi sit duplex primæ classis cum octava a clero celebrandum; *S. R. C.* 11 mar. 1791. Festum vero patroni principalis est de præcepto cum missæ applicatione, si tamen ejus electio facta sit a clero, et a populo simul accedente approbatione S. Rituum Congregationis; *S. R. C.* 23 mart. 1630. Hujus porro approbationis defectu festum patroni paræciarum non cadit sub præcepto, si agatur de patronis electis post annum 1630 sed ex devotione tantum ab incolis servatur. Ceterum Titularis Cathedralis, vel paræciæ plerumque est etiam patronus civitatis, diæcesis vel loci, et tunc si habeat supradicta requisita, erit de præcepto.

vestem sacerdotalem ceciderit. Quod si contigerit totum Sanguinem effundi, ut nihil remaneat, sacerdos ponat iterum vinum cum aqua et consecret incipiendo ab eo loco: *Simili modo*, etc.

VI. Si sacerdos advertat unam speciem, v. g. vinum deficere, quod amplius haberi non possit, si id sit ante consecrationem, ulterius ne procedat; si post, Missam absolvat prætermittendo verba et signa ad materiam deficientem pertinentia. At si expectando aliquandiu, species deficiens haberi potest, expectet, ne Sacrificium maneat imperfectum (per illud *aliquandiu* plerique intelligunt quadrantem, aut mediam horam). Si jam ad sacristiam reversus cognoscat aquam pro vino consecrasse, non amplius debet defectum supplere; quia Missa jam absoluta est. Imo dicunt, si sacerdos defectum cognovit post ultimam benedictionem, nihil supplendum; secus magis videretur iteratio Missæ, quam reparatio defectus. Ita *antiquum Missale Romanum* Venetiis impressum 1557.

VII. Si post verba consecrationis sacerdos advertat vinum non fuisse positum, sed aquam; deposita aqua in aliquod vas, iterum vinum cum aqua ponat in calice, et consecret incipiendo a *Simili modo*. Si hoc advertat post sumptionem Corporis vel hujusmodi aquæ, apponat aliam hostiam consecrandam et vinum cum aqua in calice, offerat utrumque et consecret, et sumat etsi non jejunus; quia sine simultanea utriusque speciei præsentia non perficitur Sacrificium: ita Rubrica. Verum plures hoc intelligunt de casu, quo non timeatur scandalum: quæ advertentia tempore Clementis VIII ipsi Rubricæ addita fuit. Unde tunc satis est vinum de novo apponere, et facta oblatione, consecrare; quia Jus naturale vitandi scandalum prævalet Juri divino positivo integrandi Sacrificium. In hoc tamen secundo casu, advertit Alasia sacerdos non potest retinere eleemosynam, quia Sacrificium non peregit.

VIII. Si hostia casu e manibus in calicem cadit, et commode aliqua pars abstrahi potest non madefacta, cum ipsa prosequatur sacerdos. Secus omissis signis et crucibus quæ cum hostia vel supra hostiam fieri solent, debet sacerdos una cum Corpore sumere Sanguinem signans se cum calice, et dicens: *Corpus et Sanguis D. N. I. C. custodiat animam meam in vitam æternam;* et prosequatur.

IX Si particula in terram decidat, locus panno lineo tergatur, dein abluatur. Si decidat intra clausuram, monialis communicanda particulam lingua sumat, et locus abluatur; et si nulla amplius sit communicanda, particula patena aut pala suscipiatur sacerdoti tradenda Si decidat in sinum mulieris, mulier eam quærat et ipsa per se sumat, ac communicet digitos postea abluendo: et si necesse sit, se recipiat in cubiculum Ecclesiæ. Si decidat in vultum, barbam aut vestes communicantis, omittenda erit purificatio, ad vitandam admirationem, aut turbationem populi.

X. Si sacerdos Sacrum faciens morbo vel morte sit correptus ante consecrationem, nihil supplendum est; quia sacrificium proprie non fuit incæptum. Si post consecrationem, alius sacerdos etiam non jejunus si jejunus desit, suppleat et sacrum perficiat; etiam sacerdos irregularis et excommunicatus supplere debet, si alii desint. Si autem celebrans deliquio vel alio morbo correptus perficere Sacrum valeat post unam circiter horam, melius ipse quam alius perficiet etsi non amplius jejunus (*S. Alph.*, l. VI, n. 355).

Si in Missa Præsanctificatorum feria VI in *Parasceve* sacerdos qui sacram functionem incæpit, subita morte corripiatur, et nemo alius adest sacerdos jejunus, cessat officium, et sacra Hostia reponatur in tabernaculo. S. R. C. 8 mart. 1825, confirmante Leone XII.

CAPUT TERTIUM

De valore, fructibus et applicatione Missæ Sacrificii.

572. **Missæ valor et fructus.** Missæ *valor* est illa efficacia, quam habet Sacrificium ad conferenda bona offerenti et iis, pro quibus offertur, tum ex dignitate principalis offerentis, qui Christus est; tum ex dignitate rei oblatæ, quæ iterum Christus est. Unde patet Missam in se spectatam esse infiniti valoris et pretii, ac per illam Deum infinite honorari.

Fructus vero sunt bona ipsa, quæ intuitu Sacrificii de facto Deus confert. Unde valor a fructu differt, veluti causa ab effectu. Missæ fructus uti communicatus non potest esse infinitus; quia illius creatura capax non est. Fructus autem tripliciter distinguitur: 1) Ex parte offerentis. 2) Ex parte efficaciæ. 3) Ex parte extensionis.

573. **Missæ fructus ex parte offerentis.** Cum duplex sit offerens, Christus et Sacerdos, hinc duplicis generis est fructus Missæ ex hoc capite. Prior pervenit ex ipso Christo offerente, et dicitur *ex opere operato*, quia recipitur intuitu meritorum Christi et ejus promissionis, independenter a probitate vel improbitate ministri. Alter provenit ex sacerdote offerente, quatenus recipitur intuitu meriti et devotionis ipcius sacerdotis celebrantis, et nuncupatur fructus *ex opere operantis.*

574. **Missæ fructus ex parte efficaciæ.** Missæ Sacrificium maximam habet efficaciam; nam est latreuticum, eucharisticum, impetratorium et propitiatorium (*S. Alph.*, l. VI, n. 311:

1) *Latreuticum;* offertur enim Deo ad testandum supremum in omnes creaturas dominium. — 2) *Eucharisticum;* nam offertur Deo in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis, præsertim pro Redemptionis beneficio. — 3) *Impetratorium;* nam habet vim impetrandi a Deo omnia bona spiritualia et etiam temporalia, si ad animæ salutem conferant; est enim actus Deo acceptissimus. — 4) *Propitiatorium;* nam et peccata dimittit quatenus impetrat donum pœnitentiæ, et pœnas peccatorum remittit justis, pro quibus offertur; cum hoc Sacrificium habeat vim satisfactivam. Hinc Tridentinum: *Si quis dixerit Missæ Sacrificium tantum esse laudis et gratiarum actionis, aut nudam commemorationem Sacrificii in Cruce peracti, non autem propitiatorum; vel soli prodesse sumenti, neque pro vivis et defunctis, pro peccatis, pœnis, satisfactionibus et aliis necessitatibus offerri debere, anathema sit* (Sess. 25 can. 1).

575. **Missæ fructus ex parte extensionis.** Triplex distinguitur: generalis, specialissimus et specialis.

Generalis est qui in totius Ecclesiæ utilitatem cedit. Hic alicui nominatim nequit applicari; cum sit fructus communis omnibus Ecclesiæ membris, vivis atque defunctis.

Specialissimus proprius est solius offerentis: neque offerens aliis videtur ipsum applicare posse; quia cum sit actio ipsius, impedire non potest, quominus sibi illa prosit.

Specialis (etiam *medius* et *ministerialis*) est qui aliis particulariter applicatur. Fit ad modum solis coram multitudine lucentis, qui illuminat singulos; sed sine aliorum præjudicio intensitas luminis ope artificiali respectu privatorum augeri potest (*S. Alph.*, l. VI, n. 312).

576. Q. *Pro quibus offerri potest Missæ Sacrificium?*

R. Certum est Missæ Sacrificium posse pro aliis offerri, etiam in particulari. Contraria propositio damnata fuit a Pio VI Bullæ *Auctorem fidei;* et jam pridem in Concilio Constantiensi.

Resolve: 1) Missæ sacrificium potest offerri pro omnibus fidelibus baptizatis *vivis*, et pro infantibus, ut Deus eos in timore suo ad adultam ætatem perducat. Pro *peccatoribus*, ut resipiscant. Pro *henergumenis*, ut a spiritu malo liberentur. Pro *hæreticis*, *excommunicatis toleratis*, sed tantum ad hoc ut Deus sacrificio placatus concedat donum pœnitentiæ et ad fidei unitatem eos reducat. At non liceret nomine Ecclesiæ Sacrificium offerre pro excommunicatis vitandis, cum id a jure prohibitum sit (etsi sacerdos, illud possit eis offerre nomine proprio) (1).

2) Potest offerri pro *catechumenis*, ut in fide confirmentur. Probabilius etiam pro infidelibus, ut ad fidem veniant: sic judæi sacrificabant pro Spartanis. Et christiani in more habebant a primis temporibus pro imperatoribus paganis orandi.

3) Potest offerri pro *animabus purgantibus*, ut definivit Tridentinum (Sess. 22, can. 3 *De Sacr.*). Et firmatur auctoritate Ecclesiæ quæ a primis sæculis hanc praxim perpetuo servavit, teste Tertulliano, Cypriano, Crysostomo aliisque. Et d. Augustinus sacrificium obtulit pro matre sua.

4) Etiam *Sanctis*, sed hoc tantum sensu sacrificium Missæ offerimus, tum ut demus gratias Deo pro beneficiis in ipsos collatis; tum, ut obtineamus ut penes Deum intercedant pro nobis. Idque Tridentinum definivit (Sess. 22, can. 5, *S. Alph.*, l. VI, n. 308).

(1) Utrum liceat sacerdotibus missam celebrare pro turcarum, aliorumque infidelium intentione, et ab iis eleemosynam pro Missæ applicatione recipere? S. Officii C. 12 jul. 1865 respondit: *Affirmative, modo non adsit scandalum, ac nihil in missa specialiter addatur, et quoad intentionem constet, nihil mali aut erroris aut superstitionis in infidelibus eleemosynam offerentibus subesse.*

Utrum possit aut debeat celebrari missa, ac percipi eleemosyna pro græco-schismatico qui enixe oret atque instet, ut missa applicetur pro ipso sive in Ecclesia adstante sive extra Ecclesiam manente? S. Officii C. probante Gregorio XVI re-

577. **Missæ applicatio.** Ut Missa pro aliquo particulari offeratur requiritur determinatio personæ, in cujus utilitatem sacerdos vult, ut Sacrificium specialiter cedat. Sacerdos enim, et quidem solus gerit Christi personam: ergo sicut ipse solus in persona Christi Sacrificium pro aliis offert, ita etiam solus fructum ejusdem specialem applicat. Si nulla fiat applicatio vel fiat incapaci, talis fructus remanet in thesauro Ecclesiæ; cum nihil pereat de donis Dei. Ideo quando dubitatur, an is pro quo specialiter offerimus, sit vel ne capax fructus, consultum est missas applicare vel nobis ipsis vel alteris ub conditione mentali: *Si persona cui applicatur, non sit capax.*

Resolve pro praxi.

I. Sacrificium quod vel ante vel in ipsa consecratione, saltem secundæ speciei non fuit specialiter applicatum, non amplius potest valide applicari (saltem adæquate et complete). Quia Sacrificium producit effectum quando existit; a consecratione vero incipit: ideo neque potest pro tali Missa eleemosyna acceptari (1).

II. Missæ applicatio non necessario debet esse actualis vel virtualis; sed sufficit habitualis, seu quæ semel habita non fuerit retractata. Hinc qui in principio mensis, hebdomadæ, etc., determinat Missas celebrandas vel legatum suscipit adimplendum, satisfacit, etsi ad intentionem non amplius attendat.

III. Ad arcendos scrupulos monet Bona cum Benedicto XIV, ut primo fructus specialis appplicetur pro quo est celebrandum. Dein *sine illius præjudicio* (quod mentaliter dici potest) pro sibi conjunctis, vel quovis nomine sibi commendatis. Expedit autem ut applicatio fiat in ipsa præparatione ad Missam; in *Memento* autem brevi illam ratam (ut ita dicam) habendo.

IV. Applicatio fructus specialis in Missa debet quidem ad aliquam personam determinari, cum nequeat remanere sespensus. Sed sufficit, si mediate tantum et implicite illa persona nota sit sacerdoti, ut esset si sacerdos suam intentionem conformet intentioni alterius sacerdotis vel sacristæ, ex cujus mandato celebrat.

V. Quamvis sacerdos unum idemque sacrificium pro pluribus diversis applicare possit; minime tamen unico sacrificio suæ obligationi

spondit: *Juxta exposita non licere, nisi constet expresse, eleemosynam a schismatico præberi ad impetrandam conversionem ad veram fidem* (v. Scavini, l. II, n. 958: *Practicæ resolutiones quoad missionarios præcipue*).

(1) Non videtur autem satisfacere qui accepto stipendio a decem personis pro decem Missis, applicat primas decem quas dicit, pro ipsis in confuso; quia deest determinatio personæ in singulis sacrificiis. Aliter esset si sic celebrando intendat, ut prima Missa sit pro primo qui dedit stipendium; secunda pro secundo et ita successive. Vel etiam si omnes decem Missas applicet pro illis decem personis unitis, nam singulis tunc dat quod debet; cum unicuique singulis diebus corrispondeat decima pars sacrificii, adeo ut in fine singuli singulam Missam habeant. Nec refert quod sic fructus dividatur: potest dividi (*S. Alph.* l. VI, n. 335).

satisfaceret, si plura stipendia per pluribus sacrificiis accepisset. Nam Alexander VII damnavit hanc propositionem: *Non est contra justitiam pro pluribus sacrificiis stipendium accipere, et unum sacrificium offerre* (*S. Alph.*, l. VI, n. 334 etc).

578. Q. 1. *An valeat applicatio pro primo qui sacrificium erit petiturus?*

R. Applicatio pro primo offerente est graviter illicita, et eam prohibuit Paulus V uti *periculosam, fidelium scandalis obnoxiam, et a vetusto Ecclesiæ more aberrantem.* Imo probabilius est etiam invalida, si causa applicationis hic et nunc non existat; nam Missæ effectus non potest suspendi (item est de conditione futura). Quod si causa de facto vere existat, applicatio esset valida: sic qui prævideret Missas pro tali defuncto postulandas fore, ante postulationem valide applicaret; quia subsistit causa et persona determinata est.

579. Q. 2. *Quomodo determinanda est applicatio, si stipendia a multis ignotis dentur, ut in piis peregrinationibus evenire solet?*

R. Cum Gury: intentio facienda est pro iis qui priora dederunt stipendia; quod facile succedit quando idem sacerdos omnibus obligationibus est sactisfacturus. Nec obest quod ipse partem stipendiorum aliis sacerdotibus distribuat, quia eodem quo accepit ordine distribuere potest, et sic sufficienter applicatio determinata videtur.

Major est difficultas, si Sanctuarium, sacristia vel alius multa stipendia a diversis collegerit, et pecuniam confusam pluribus sacerdotibus distribuat: quomodo tunc fit applicatio? Nihil aliud faciendum est neque aliud fieri posse videtur, quam ut applicatio fiat pro ratione ordinis temporis quo stipendia erogata sunt juxta illud: *Qui prior tempore, potior est jure.*

APPENDIX 1.ª

De missis votivis, et defunctorum.

580. **Missæ votivæ.** Sunt illæ quæ ex devotione dicuntur, quin concordent cum officio diei. Si aliquando celebrentur diebus vetitis, (id est in duplicibus) communiter docent non esse mortale, secluso scandalo atque contemptu; quia in hoc non videtur adesse notabilis perversio ritus; si tamen excipiantur festa solemnia (saltem si tunc diceretur Missa votiva pubblice, difficulter posset excusari a gravi).

Ceterum nullum est peccatum Missas votivas dicere etiam in diebus vetitis, si urgeat publica, gravis et insolita causa, v. g., necessitas pluviæ; vel sit in gratiarum actionem pro recuperatione salutis principis, episcopi; vel ob incoronationem miraculosi simulari B. V. vel ob publicam, solemnen et extraordinariam festivitatem, puta translationem centenariam reliquiæ alicujus Sancti. Sed infirmitas privati, professio religiosorum vel monialium aut electio abbatissæ non habetur uti causa gravis nec publica ex S. Rituum C. 24 jul. 1863. Item dicendum de festo alicujus Confraternitatis; vel ob missam quæ vel prima vice vel post annos quinquaginta solet soleminter decantari. — Imo ipsa votiva solemnis (in qua dici debet *Gloria* et *Credo*, et unica *Oratio*), etsi sit pro re gravi et publica, nequit celebrari in duplicibus primæ classis, Dominicis primæ classis (etsi de semiduplici), feriis Cinerum et Majoris hebdomadæ, vigiliis Pentecostes et Navitatis Domini, ex *S. C. R.* 27 martii 1779.

581. **Missæ defunctorum**. Sunt quæ celebrantur in paramentis nigris; quæ si legantur diebus vetitis a Rubrica, non excusatur a mortali qui eas legit; quia id districte prohibetur Decreto S. R. Congregationis 5 aug. 1662 approbato ab Alexandro VII. Missa autem *de requiem* diebus permissis potest applicari pro vivo, modo qui eleemosynam tribuit expresse oppositum non declaraverit: ex *S. R. C.* 29 nov. 1856 (*S. Alph.*, l. VI, n. 420; plurima vid. decreta quoad missas defunctorum et anniversaria apud *Scavini* l. IV, n. 59, Append. IX).

582. An vero defunctis magis prosit missa *de Requiem*, audiendus d. Thomas, (Suppl. 3. p. q. 71. a. 9): *Ex parte.... sacrificii oblati Missa æqualiter prodest defuncto de quocumque dicatur: et hoc est præcipuum, quod fit in Missa. Sed ex parte orationum magis prodest illa, in qua sunt orationes ad hoc determinatæ. Sed tamen iste defectus recompensari potest per majorem devotionem, vel ejus qui dicit Missam; vel ejus qui jubet dici; vel iterum per intercessionem Sancti, cujus suffragium in Missa imploratur.* Item per se magis prodest missa in cantu, quam lecta.

In Missis quotidianis *de requie* quæ decantantur, una tantum Oratio dicenda (excepta prima die mensis et feria secunda, si celebrentur cum diacono et subdiacono ex S. C. R. 16 apr. 1853), et in casu solum illa signata N. 2 vel 12 quae est pro pluribus defunctis. Si sit pro uno defuncto, erit dicenda Oratio conveniens personæ. *S. R. C.* 19 *jun.* 1875.

Orationes in quibus littera N. non invenitur tam in missa quam in Officio, sine nomine legendæ sunt. *S. R. C.* ut supra, et 7 *apr.* 1832; 22 *mart.* 1862,

APPENDIX II.

De altari privilegiato.

583. **Altare privilegiatum**. In eo consistit, quod et Indulgentiis, seu fructibus in thesauro Ecclesiæ existentibus statim liberari valeat e Purgatorio anima, pro qua Missa in illo altari applicatur (*S. Alph.* l. VI, n. 339).

Attamen quia Deus talem applicationem acceptare non tenetur et non acceptat aliquando ob inscrutabilia sapientiæ suæ judicia; ideo suffragia non semper effectum suum sortiuntur, unde merito anniversaria perpetua admittuntur ac sustinentur ab Ecclesia. Et Alexander VIII damnavit propositionem: *Annuum legatum pro anima relictum non durat plusquam decem annos.* Ideo per indulgentiam altaris privilegiati si spectetur mens concedentis et usus clavium potestatis, intelligenda est Indulgentia plenaria quæ animam statim liberat ab omnibus purgatorii pœnis. Si spectetur applicationis effectus intelligitur Indulgentia cujus mensura divinæ misericordiæ beneplacito et acceptationi respondit. *S. C. I.* 28 julii 1840.

Clemens XIII pro singulis Parœciis Orbis catholici concessit Al-

tare privilegiatum quotidianum, ubi asservatur Ss. Sacramentum, ad septennium: quo expirato recurrendum erit pro confirmatione. Idem indulsit, ut quælibet Missa in die Commemorationis omnium defunctorum gaudeat tali privilegio, ubicunque celebretur.

584. *Nota:* I. Status gratiæ non requiritur ad hoc, ut Indulgentia Altaris privilegiata valide applicetur; quia non a personalibus sacerdotis dispositionibus ea dependet, sed a divinæ Victimæ oblatione. Commune autem est etiam defunctis catechumenis qui in fide ac caritate mortui sunt, hanc posse Indulgentiam applicari; nam hæc applicatio ipsis tantum fit per modum suffragii.

II. Sacerdos qui Missam celebrat, v g., pro defuncto eique applicat Indulgentiam plenariam altaris privilegiati, potest etiam eodem die vi Communionis in Missa peractæ lucrari aliam indulgentiam plenariam vel sibi vel defunctis applicabilem, si ad eam lucrandam præscribatur Communio. *S. C. I.* 10 maj 1844.

III. Ad lucrandam Indulgentiam Altaris privilegiati Missa debet celebrari cum nigro colore, si rubricæ id permittant. At Decreto 11 apr. 1864, ea adhuc lucratur, cum sacerdos celebrans in altari privilegiato legit Missam de festo ratione expositionis Ss. Sacramenti, vel alterius solemnitatis.

IV. Privilegium manet, non obstante quod Altare sub eadem invocatione de novo ædificatum fuerit in alio loco: sed in eadem Ecclesia ex *S. C. Ind.* 13 sept. 1723.

V. Pro Altaris privilegio sufficit, Ecclesias, cappellas et oratoria publica esse benedicta; 17 apr. 1752 S. C. I.

VI. An Ecclesia, cappellæ, et oratoria publica nondum benedicta capacia sint Indulgentiis? Item capellæ et oratoria privata? Ad utrumque *affirmative, sed de stylo non concedi. S. C. I.* 20 martii 1747.

VII. An quando requiritur Missa pro Indulgentia lucranda, Missa possit offerri pro uno, et indulgentia altaris privilegiati applicari pro altero? Si indultum dicat: *Qui Missam pro defuncto in tali altari dixerit, liberat animam* etc. sacrificium et indulgentia sunt pro eo defuncto applicanda. Pariter si fundator aut stipem erogans imponat onus celebrandi in altari privilegiato; per impositionem talis oneris censetur etiam voluisse applicationem Indulgentiæ. — Si autem in indulto omissum fuerit, *pro defuncto;* sed tantum datum ordinario modo pro altaribus privilegiatis, dividi potest indulgentia, scilicet offerri sacrificium pro uno et applicari indulgentia pro altero; est cum sacerdos onus habet celebrandi, sed non in altari privilegiato. Verum de indulgentia aliquid percipere, simoniacum esset. *S. C. I.* 31 jan. 1848.

VIII. Sacerdos accepto stipendio pro celebrando in altari privilegiato, si habeat privilegium personale altaris privilegiati, hac ratione potest celebrare etiam in altari per se non privilegiato. *S. C. I.* 16 febr. 1852.

IX. An sacerdos gaudens privilegio personali altaris privilegiati possit in hebdomada, cum recurrit festum duplex, celebrare et lucrari indulgentias; an debeat expectare festa semiduplicia ad easdem lucrandas? *Affirmative, quatenus non occurrant festa semiduplicia in hebdomada.* S. Indulg. C. 29 feb. 1864.

TRACTATUS DECIMUS

De Pœnitentia et Extrema-Unctione

DISPUTATIO PRIMA

De Sacramento Poenitentiæ.

585. *Pœnitentia* generatim spectata idem est ac *dolor animi, quem quis experitur ob aliquod malum patratum.*

In sensu vero proprio *Pœnitentiæ* nomen, prout ad justificationem conducit, solet in Scholis sumi dupliciter: vel prout indicat virtutem moralem, et dicitur *virtus pœnitentiæ* (alio nomine *contritio).* Vel prout indicat Sacramentum novæ Legis, et appellari solet: *Sacramentum reconciliationis, Baptismus laboriosus, secunda post naufragium tabula, Pœnitentia, Confessio.*

586. **Pœnitentiæ virtus.** Pœnitentia uti virtus definitur: *Virtus moralis infusa, qua peccator movetur ad odium et detestationem de peccato commisso cum spe veniæ ac firmo proposito non peccandi de cetero, et justitiæ divinæ satisfaciendi* (S. Alph., l. VI, n. 434).

Dicitur: *Cum firmo proposito non peccandi de cetero;* neque dici potest illum vere pœnitere de aliquo qui animum habet illud iterum perpetrandi. Additur: *Justitiæ divinæ satisfaciendi;* pœnitentia enim utpote quædam species justitiæ est ad alterum, tenditque ad abolendam offensam ipsi illatam, et pro ea satisfaciendum.

Dupliciter autem peccator de sua culpa dolere potest; vel quia offendit Deum summe et per se dilectum; vel quia Deum offendit sui peccati vindicem. Si primo modo doleat, dolor perfectus est; imperfectus erit, si secundo modo ipsum pœniteat.

587. **Pœnitentiæ Sacramentum.** Pœnitentia ut Sacramentum definitur: *Sacramentum a Christo Domino institutum ad peccata post baptismum commissa remittenda per actus pœnitentis et absolutionem sacerdotis.* Quod Pœnitentia sit verum et proprie dictum Sacramentum de fide est contra Novatores. Verum Sacramentum etiam a Calvinistis et Lutheranis definitur: *Signum sensibile, divinitus institutum, et habens adnexam divinæ gratiæ promissionem.* Atqui ritus,

quem *Pœnitentiæ* nomine nuncupamus et quo Ecclesia peccata dimittit, talis est:

1) Est signum sensibile; occurrit enim et peccatorum confessio et absolutio: quæ sunt sensibilia.

2) Divinitus institutum, uti ostendunt illa Christi verba ad ministros suos: *Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt.*

3) Divinæ gratiæ collatio; gratia enim a peccatorum remissione disjungi nullimode potest. Hujus autem veritatis constantem habemus traditionem, cujus quidem testes sunt tum Patres, tum omnes rituales libri utriusque Ecclesiæ græcæ et latinæ — Et in Concilio Florentino, decreto ad Armenos habetur: *Quartum Sacramentum est Pœnitentia.* Merito ergo Tridentinum: *Si quis dixerit in catholica Ecclesia Pœnitentiam non esse vere et proprie Sacramentum pro fidelibus, quoties post Baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis, a Christo Domino Nostro institutum, anathema sit* (Sess. 14, can. 1).

588. **Institutio.** *Dominus* (habet Tridentinum, Sess. 14, c. 1 hic) *Sacramentum Pœnitentiæ tunc præcipue instituit, cum a mortuis excitatus insufflavit in Discipulos suos dicens*: Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt — Dictum est *tunc præcipue*; quia Christus jam quasi inchoaverat ejus institutionem ante passionem, quando potestatem ligandi ac solvendi Apostolis promisit his verbis: *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo*; *et quæcumque solveritis super terram erunt soluta et in cælo* (Matt. 18).

589. Q. *Quomodo differt virtus pœnitentiæ ab ipso Sacramento Pœnitentiæ?*

R. Differt præcipue: 1) Quod Pœnitentiæ virtus tota posita est in actibus Pœnitentis. Sacramentum vero requirit insuper ministerium sacerdotis absolventis.

2) Quod Pœnitentiæ virtus semper fuit necessaria homini lapso ad justificationem: *fuit autem* (ait Tridentinum, Sess. 14, c. 4) *quovis tempore ad impetrandam veniam peccatorum hic contritionis motus necessarius.* Sacramentum vero Pœnitentiæ a Christo institutum, non pertinet nisi ad eos qui post baptismum in mortale lapsi sunt, quibus ex eodem Tridentino (Sess. 14, c. 2) necessarium est necessitate medii vel in re vel in voto.

3) Ex dictis patet Pœnitentiam prout est virtus, idem omnino esse cum contritione, quam Christus evexit ad rationem Sacramenti.

CAPUT PRIMUM

De materia Sacramenti Pœnitentiæ.

Sicut in ceteris Sacramentis, ita et in Sacramento Pœnitentiæ duplex est materia, *remota* nempe et *proxima*.

590. **Materia remota Pœnitentiæ.** Materia remota (vel potius removenda) sacramenti Pœnitentiæ sunt peccata omnia post Baptismum commissa. Remota enim Sacramenti materia est id, circa quod versatur Sacramenti actio: atqui hujus Sacramenti actio versatur circa illa peccata, scilicet destruenda.

Dicitur *post Baptismum commissa*; nam originale et actualia quæ Baptisma præcesserunt, Baptismate delentur; cum nondum baptizatus Ecclesiæ clavibus non subjiciatur, et Baptisma cunctorum Sacramentorum sit janua.

Dicitur *peccata omnia*, ita tamen ut mortalia nondum directe remissa, constituant materiam remotam necessariam; cum ideo Pœnitentia instituta sit (1). Venialia autem post Baptismum patrata, constituunt materiam liberam ac sufficientem. *Liberam* quia ex Tridentino Deo sic volente, *taceri citra culpam, multisque aliis remediis expiari possunt* (Sess. 14 c. 5). Sed *sufficientem*, quia Christi verba: *Quæcumque solveritis*, etc., non distinguunt inter mortalia et venialia; aliunde etiam venialia vinculum inducunt. Et idem Concilium declaravit venialia *recte et utiliter in Confessione* declarari; et damnavit id negantes (Sess. 14, cap. 5 et can. 7).

591. Q. 1. *An mortalia rite confessa et remissa possint esse adhuc materia Sacramenti Pœnitentiæ?*

R. Affirm. Nempe sunt *materia libera*, quia quod semel remissum est, nequit amplius in culpam vocari. *Sufficiens*, quia licet remissa nunc; semper tamen per illa Deus offensus fuit: cum igitur hæc possint iterum esse materia Confessionis et Contritionis, nihil pugnat quominus adhuc esse queant materia absolutionis; qui enim aliquem offendit, potest iterum atque iterum de suo peccato dolere ac veniam petere. Hoc Benedictus XI expresse tradit et reputat *salubre*. Et Joannes XXII oppositum damnat ut *falsum* et *erroneum*. Idque probat etiam communis fidelium praxis.

(1) *Directe remissa* sunt mortalia, quæ fuerunt declarata in ipsa Confessione. Quæ autem mortalia per oblivionem inculpabilem non fuerunt declarata, remissa quidem sunt, cum unum mortale non possit auferri sine alio: et ideo *indirecte remissa* dicuntur. Sed remanet obligatio ea postea declarandi in alia Confessione quæ primo fiat, ad satisfaciendum præcepto divino integre confitendi, omniaque mortalia Ecclesiæ clavibus non subjecta, subjiciendi.

592. Q. 2. *An adultus si baptizandus sit sub conditione ob dubium baptismum, debeat peccata sua confiteri?*

R. Si peccata jam confessus est et ab illis absolutus, negative; quia illa peccata jam remissa sunt per Sacramentum Pœnitentiæ, si validus fuit prior baptismus. Si autem non fuit validus, non sunt materia confessionis, quæ ideo per secundum baptismum remittentur.

Si vero peccata nondum confessus est (vel agatur de peccatis ab ultima confessione commissis) affirmative. Ad postulatum enim Episcoporum Angliæ: *An debeat Confessio Sacramentalis a neoconversis in Anglia exigi, et an Confessio debeat esse integra*, S. C. Officii 17 dec. 1868 respondit ad utrumque; *Affirmative; et dandum esse decretum latum 14 jul. 1715*, In quo habetur: *Esse rebaptizandum sub conditione, et collato baptismo, ejus præteritæ vitæ peccata confiteatur, et ab iis sub conditione absolvatur* (V. Scavini, l. IV, n. 202).

593. Q. 3. *An Sacramentum Pœnitentiæ omnia peccata dimittat?*

R. Affirmative; ait Christus: *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo, et quæcunque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo.* Hæc nullam continent peccatorum exceptionem.

Accedit usus Ecclesiæ constantissimus concedendæ veniæ peccatoribus etiam perditissimis: sic Joannes Apostolus juvenem latronem et homicidam, post Pœnitentiam, Ecclesiæ restituit. Paulus incestuoso qui crimen tale patraverat, quod nec apud gentes audiebatur, veniam est elargitus. Quo exemplo sic d. Ambrosius Novatianos hanc veritatem negantes insectabatur: *Cum igitur Apostolus peccatum remiserit, qua vos auctoritate dimittendum negatis? Quis reverentior Christi? Novatianus an Paulus?*

594. **Materia proxima.** Tridentinum hac de re definivit: *Si quis negaverit ad integram, et perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in pœnitente, quasi materiam sacramenti Pœnitentiæ, videlicet contritionem, confessionem, satisfactionem, quæ tres pœnitentiæ partes dicuntur...., anathema sit* (Sess. 14, can. 4).

Attamen dissident Theologi, an in hisce tribus partibus sit constituenda essentia Sacramenti, seu proxima ejus materia. Post d. Thomam commune est, eam esse constituendam in tribus actibus simul, contritione, confessione et satisfactione. Quod conformius est Tridentino, a quo tres illi actus dicti sunt *quasi materia hujus Sacramenti*: ubi catechismus ejusdem Concilii animadvertit fuisse appellatos *quasi materiam, non quia veræ materiæ rationem non habeant: sed quia ejus generis materia non sunt, quæ extrinsecus adhibeatur, ut aqua in Baptismo, et Chrisma in Confirmatione.* Hoc ipsum docet Rituale. Nec obstat quod contritio de se non sit sensibilis; nam sensibilis fit per Confessionem, et alia exteriora pœnitentiæ signa (S. Alph. *Opera dogmat.*, Sess. 7).

Verum inter tres actus prædictos hoc intercedit discrimen, quod contritio et confessio sunt partes essentiales in actu; e contra satisfactio actualis seu quatenus actu imponenda aut actu implenda, non

est nisi pars integralis; quia effectus Pœnitentiæ, nempe gratia et remissio peccatorum quoad culpam et pœnam æternam, sine actuali satisfactione haberi potest. Attamen requiritur et supponitur animi dispositio seu propositum et intentio illam implendi. Neque enim illum vere pœnitet, qui potens satisfacere, voluntatem excluderet satisfaciendi justitiæ Dei.

Art. 1. — De contritione, et proposito.

595. **Contritio.** Contritio generatim accepta definitur a Tridentino: *Animi dolor ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero* (Sess. 14, c. 4). Ut autem definitio magis accomodetur statui novæ Legis, addi solet cum d. Thoma: *Cum voto seu proposito confitendi ac satisfaciendi* (*S. Alph.*, l. VI, n. 433).

Dicitur: *Animi dolor*, id est tristitia seu displicentia interna et spiritualis, non vero partis sensitivæ; contritio enim est actus voluntatis, ideo affectus rationalis prorsus.

Dicitur: *Ac detestatio;* etenim qui vere dolet de peccato, illud necessario detestatur et abominatur. Verum detestatio potest esse sine dolore, ut contingit in Beatis, qui peccatum aversantur, nec tamen dolent.

Dicitur: *Cum proposito non peccandi de cetero;* quia impossibile est ut quis vere doleat de peccato, quod adhuc committere vult. Additur: *Cum voto confitendi ac satisfaciendi;* cum confessio et sacramentalis satisfactio ex divina institutione hodie ad Pœnitentiam requiruntur. At non est necesse ut quis conteratur expresse intendens confiteri et satisfacere; eo enim, quo vere dolet de admissis et vult converti ad Dominum, jam habet voluntatem servandi omnia quæ ad id sunt præcepta. Quod innuit Tridentinum dicens: *Reconciliationem ipsi contritioni, sine Sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam* (S. Alph., l. VI, n. 447).

596. **Conditiones ad contritionem.** Dotes ad validitatem contritionis sunt:

Ut ea sit: 1) *Supernaturalis;* tum ratione principii, a quo procedit: et est gratia divina, sine qua ex Tridentino *neminem pœnitere potest sicut oportet* (Sess. 6, c. 3); tum ratione motivi, ex quo elicitur, nempe per fidem menti propositum. Unde si quis doleret de peccato, quia repugnat rationi, quia sibi attulit infamiam aut infirmitates, ejus contritio esset mere naturalis; nec haberet proportionem cum justificatione, quæ est ordinis supernaturalis (1).

(1) Hinc damnata est ab Innocentio XI propositio: *Probabile est sufficere contritionem naturalem, modo honestam.* Attamen distingue inter contritionis motivum et occasionem: *motivum* supernaturale esse debet; *occasio* naturalis esse

2) *Universalis*, se nempe extendens ad omnia mortalia. Nam nemo dixerit vere de peccatis illum dolere, qui unum mortale detestatur, aliud diligit; cum sciat quocumque amicitiam cum Deo extingui. Non requiruntur tamen singuli actus doloris ad singula peccata; sed satis est ut dolor ad omnia virtualiter extendatur etiam occulta, ex motivo universali, v. g., offensæ Dei vel pœnæ promeritæ.

3) *Appretiative summa*, id est summa quoad voluntatem, quatenus voluntas detestetur peccatum super omnia mala, et parata sit pœnam quamcunque potius subire, quam peccare mortaliter. Huc facit illud Christi: *Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus* (Matth. 10). Non vero *intensive summa*, id est quoad sensibilitatem, quasi suspiria aut lacrymæ doloris acerbitatem debeant indicare de necessitate; cum iste sensibilis dolor non sit in nostra potestate.

4) *Formalis* et *explicita*; quamvis ad justificationem extra Sacramentum obtinendam sufficere possit contritio virtualis quæ in actu perfectæ caritatis continetur; hæc tamen non sufficit in Sacramento; quia pars Sacramenti debet esse formalis et in se.

5) *Interna*, id est corde et animo vere concepta juxta illud Ioelis 2: *Scindite corda vestra.* Alioquin esset fictio doloris, non verus dolor. Et ideo etiam efficax sit oportet, id est conjuncta cum vera voluntate non peccandi de cetero (*S. Alph.*, l. VI, n. 438).

597. *Monendum pro praxi.* 1) Quamvis peccator magis dolere debeat de suo peccato, quam de alio malo quocunque; attamen urgendus non est, sed consolandus, si ita se dolere non sentiat. Uti si magis se sentiat dolere de morte patris, filii, etc., quam de offensa Dei; nam aliquando quoad sensum movemur vehementius e malo temporali.

2) Sunt ideo reprehendendi illi confessarii qui practice descendentes cum Pœnitente ad mala particularia, eundem tentant, utrum velit potius suspendi, capite obtruncari, comburi flammis, quam Deum offendere. (*S. Alph.*, l. VI, n. 433).

598. **Contritionis necessitas**. Contritio sive intra sive extra Sacramentum ad mortalium remissionem necessaria est necessitate medii et præcepti:

1) Necessitate *medii;* nam repugnat quod peccator Deo reconcilietur sine sincera cordis conversione ad Deum. *Si pœnitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis*, legitur in Scripturis.

2) Necessitate *præcepti;* quisque enim vel ipso jure naturæ tenetur arripere media ad salutem necessaria. Quæ quidem contritio vel in eo requiritur qui amore Dei super omnia accensus est, si

potest, potest enim peccator ex morbo aliove malo temporali occasionem nancisci ad Deum per veram contritionem redeundi.

Motiva autem idonea reduci possunt ad timorem pœnæ, ad spem præmii, ad peccati turpitudinem et Dei bonitatem.

suorum peccatorum memoriam habeat. Quis enim credat Deum super omnia ab eo diligi, qui non dolet de præteritis, quibus se eum offendisse meminerit? (*S. Alph.*, l. VI, n. 438).

599. *An* (quæres) *contritio requiratur ad venialia delenda?*

R. Affirm. certum est cum d. Thoma; *quia sicut peccatum mortale remitti non potest, quamdiu voluntas peccato adhæret, ita etiam neque peccatum veniale, quia manente causa, manet ipse effectus* (3. p. q. 87). Attamen ad delenda venialia contritio virtualis sufficit extra Pœnitentiæ Sacramentum.

1) Contritio virtualis, seu *virtualis quædam displicentia*, prout ait idem Angelicus; *puta cum aliquis hoc modo fertur secundum affectum in Deum et res divinas, ut quidquid sibi occurreret, quod eum ab hoc motu retardaret displiceret ei, et doleret se commisisse, etiamsi de illo actu non cogitaret.*

2) Extra Pœnitentiæ Sacramentum: nam in Sacramento sub gravi requiritur contritio formalis, etsi quis sola habeat venialia, ne Sacramentum sua materia frustretur; et quidem supernaturalis, summa, interna et efficax. Non tamen universalis; in confessione enim venialium satis est de uno dolere; cum unum sine alio remitti possit. (*S. Alph.*, l. VI, n. 439).

600. **Contritionis præceptum.** Certum est contritionem obligare peccatores per se in mortis periculo, aut amentiæ perpetuæ; quia quisque in mortali peccato existens tenetur curare, ne Deo perpetuo remaneat inimicus.

Per accidens vero obligat: 1) Quando quis est in peccato mortali et debet Sacramenta aliis ministrare, vel Sacramentum vivorum suscipere: sancta enim sancte tractanda sunt — 2) Quando quis tenetur caritatis actum erga Deum elicere: debet tunc peccatum detestari, cum Deo opponatur. Ceterum quando aliquod præceptum obligat ad aliquem actum solummodo *per accidens*, ejus omissio non constituit peccatum distinctum a peccato quod incurritur ob talem omissionem.

Sed per se loquendo contritio non statim obligat post mortale admissum ita ut ejus dilatio sit novum peccatum contra præceptum pœnitendi. Attamen per accidens peccator non excusabitur a mortali qui per notabile tempus contritionem differt; peccaret enim tum contra caritatem erga Deum, quæ obligat pluries saltem in anno; tum contra caritatem erga se, cum se exponat proximo relabendi periculo; quia sine gratia ex d. Thoma, quod homo *diu maneat absque peccato mortali, esse non potest* (1, 2, q. 109, a. 8).

Quale autem sit *notabile tempus*, alii dicunt hebdomadam; alii mensem unum. Quidquid sit, non est negandum peccatores, præsertim rudes, ab hoc peccato dilatæ pœnitentiæ ob inadvertentiam fere semper excusari (*S. Alph.*, l. VI, n. 437).

601. **Contritionis divisio.** Contritio (de qua hactenus disputa-

vimus) a Tridentino dividitur in *perfectam*, et in *imperfectam*. Perfecta est detestatio peccati orta ex motivo caritatis in Deum summe et per se dilectum. Imperfecta est detestatio peccati orta ex alio motivo supernaturali, quæ nempe ex eodem Concilio *vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennæ et pœnarum metu communiter concipitur*, excludens peccati voluntatem et veniæ spem includens (Sess. 14, c. 4). — Prima retinet vocabulum *contritionis ;* altera vocatur *attritio* vel *attritio formidulosa*.

Contritio et attritio specie differunt: 1) Ratione motivi; nam contritio oritur ex motivo caritatis in Deum: attritio ex motivo spei vel caritatis erga se ipsum, aut virtutis specialis, cui peccatum opponitur. 2) Ratione effectus, ut mox videbimus; nam prima justificat extra Sacramentum; non vero secunda.

602. Q. *Ex quo motivo elicitur contritio perfecta?*

R. Contendunt plures ac merito probabiliter, actum perfectæ contritionis elici posse ex motivo cujuscunque attributi divini per peccatum offensi, v. g., justitiæ, sapientiæ, misericordiæ: ille enim qui diligit divinam justitiam, sapientiam, misericordiam, Deum ipsum jam diligit; cum hæc attributa non aliud sint præter ipsum Deum.

Alii tamen communiter et probabilius tenent actum contritionis perfectæ procedere ex solo motivo caritatis divinæ, nempe ex motivo offensæ divinæ bonitatis, quatenus hæc complectitur omnes Dei perfectiones. Nam Tridentinum contritionem hanc *caritate perfectam* expresse dicit: at objectum caritatis est Deus, uti infinita bonitas, seu aggregatio omnium perfectionum (*S. Alph.*, l. VI, n. 436).

603. **Contritionis efficacia**. Contritio perfecta, orta nempe ex caritate prædominante, si conjuncta sit cum voto Sacramenti, semper justificat ante ejusdem Sacramenti susceptionem; nam contritio perfecta includit necessario caritatem erga Deum perfectam. Sed *caritas operit multitudinem peccatorum* (Petr. 4). Etenim Deum perfecte amare est cum ipso Deo conjungi, nam amor in unione consistit; sed conjunctio cum Deo necessario disjunctionem a peccato includit. Deinde damnata est hæc Baji propositio: *Per contritionem etiam cum caritate perfecta, et cum voto suscipiendi Sacramenti conjunctam, non remittitur crimen extra casum necessitatis aut martyrii, sine actuali susceptione Sacramenti.* Adde: si in Lege veteri contritio perfecta justificabat absque Sacramento; ergo etiam in Lege nova, cum ejus efficacia non sit imminuta. Hanc conclusionem fidei proximam vocat cl. Perrone (*S. Alph.*, l. VI, n. 441).

Diximus: *Si conjuncta sit cum voto Sacramenti*: nam idem Tridentinum docet *reconciliationem ipsi contritioni sine Sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam* (Sess. 14, c. 4). Non quod caritas accipiat justificandi vim a Sacramento; sed quia quando extra Sacramentum justificat, habet in se votum implicitum subjiciendi clavibus peccata mortalia, ad quod homo remanet obligatus etiam postquam justificatus est per contritionem; cum hoc sit medium a Christo specialiter institutum ad peccata delenda.

604. *Quid* (quæres) *si perfecta contritio sit tenuis et remissa?*

R. Etiam in hoc casu contritio justificat ante Sacramenti Pœnitentiæ susceptionem, si sit cum voto ejusdem. Oppositum est omnino improbabile et falsum. Constat ex Scriptura, ubi nulla facta gradus ac intensitatis distinctione, venia promittitur statim ac peccator ad Dèum toto corde convertitur: *Deus caritas est; et qui manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo.* Sed qui habet caritatem, etsi in gradu infimo, veram caritatem habet: ergo Deus in eo est, ideo nullo mortali peccato potest esse coinquinatus. Et quamvis sit in gradu infimo, semper caritas est; neque enim magis et minus in aliqua re diversificant ipsam speciem (*S. Alph.*, l. VI, n. 442).

605. **Attritionis virtus.** Attritio quamvis bona sit, a Deo et voluntatem peccandi excludat, tamen extra Sacramentum non justificat; justificatio enim consistit in perfecta conjunctione cum Deo. Sed attritus, licet a creaturis discedat primosque conversionis ad Deum gressus exordiatur, non adhuc est perfecte ad Deum conversus. Unde attritio non confert, sed præparat tantum ad gratiam consequendam, ut Tridentinum docet: sive est conditio prærequisita ad hoc, ut Sacramentum per gratiæ infusionem justificet (Sess. 14, c. 5).

Verum commune est et certum in ipso Pœnitentiæ Sacramento ad justificationem non requiri contritionem perfectam, sed sufficere attritionem modo non sit concepta ex timore serviliter servili, et modo conjuncta cum aliquo initio amoris. Hæc sententia post Tridentinum cum plausu ab omnibus Scholis fuit adoptata, ut asserit Benedictus XIV; et Alexander VII Decreto 5 maji 1657 ait, quod *hodie inter Scholasticos communis videtur.*

Probatur 1. Tridentinum postquam tradidit, contritionem *caritate perfectam* justificare ante Sacramentum actu susceptum, loquendo de attritione declarat: *Quamvis sine Sacramento Pœnitentiæ per se ad justificationem perducere peccatorem nequeat; tamen eum ad Dei gratiam in Sacramento Pœnitentiæ impetrandam disponit* (Sess. 14 c. 4). Verba hæc nimis decretoria sunt; vocabulum enim *disponit* idem sonat ac *sufficit:* hoc aperte deducitur ex iis verbis: *et quamvis sine Sacramento per se ad justificationem perducere nequeat*, etc.; quæ hanc exhibent consequentiam: *ergo cum Sacramento bene perducit.* Si enim Concilium aliter esset intelligendum, incongruenter sane fuisset locutum (1).

Probatur 2. Pœnitentia est Sacramentum mortuorum et valet per se ad conferendam gratiam primam; ita ut sacerdos pœnitentem absolvens illum non solum ostendat absolutum, sed revera absolvat. Atqui si attritio, de qua loquimur, non sufficeret ad Pœnitentiam

(1) Attamen confessarius curare debet ut excitet suos pœnitentes etiam ad contritionem ex dicendis n. 730. Quæstionem de attritione pluribus tuetur Scavini, l. III, n. 428, etc.

suscipiendam, sed caritas esset necessaria in nullo casu Pœnitentia esset Sacramentum mortuorum, cum omnes pœnitentes jam deberent accedere justificati. Siquidem omnis dolor proveniens ex caritate prædominante et super omnia, remittit peccatum etiam extra Sacramentum (*S. Alph.*, l. 440).

Diximus 1. *Modo non sit concepta ex timore servili*, quo nempe quis dolet et abstinet a peccato ob pœnas quas timet, sed cum tali animo ut adhuc peccaret, si non esset pœna. Qui ideo subjective malus est ob pravam illam animi dispositionem. Aliter dicendum de timore *simpliciter servili*, ut cum quis ob pœnarum timorem a peccato abstinet, nec tamen ita dispositus est ut vellet peccare si pœnæ illæ non essent. Hic timor bonus est, cum expellat peccatum; et a Deo inspiratur, nam attritio ex tali metu concepta a Tridentino donum Dei dicitur (Sess. 14, c. 4).

Diximus 2. *Modo conjuncta cum aliquo amoris initio.* Hoc autem amoris initium inclusum jam habetur in ipsa attritione: 1) Per timorem divinæ vindictæ juxta illud: *Timor Dei initium dilectionis ejus.* 2) Per spem veniæ, cum in ipso Tridentino dicatur quod bene se disponunt ad gratiam, qui Deum incipiunt *diligere tanquam omnis justitiæ fontem*, id est tanquam justificationis auctorem. 3) Per spem beatitudinis æternæ; docet enim S. Thomas (1.2. q. 40 a. 6) de spe theologica loquens, eam esse initium amoris erga Deum. Et sane, ait; *ex hoc quod per aliquem speramus nobis posse provenire bona, movemur in ipsum sicut in bonum nostrum, et sic incipimus amare;* ad Deum nempe nos convertendo per observantiam mandatorum ejus.

606. *An in confessione sufficiat attritio concepta ex solo metu pœnarum temporalium?*

R. Etsi pœnæ temporales considerentur prout a Deo infliguntur, tamen ad justificationem sufficere negant Canus et Concina; cum enim solo naturali lumine peccator cognoscere valeat illas a Deo infligi, dolor naturalis esset. Adde: Tridentinum sermonem habens de motivis attritionis copulative loquitur *gehennæ et pœnarum.*

Sed videtur probabilius cum Suarez et Lugo sufficere attritionem ex solo metu pœnarum hujus vitæ conceptum, si ea supernaturalis sit; fide enim edocti sumus etiam pœnas temporales Deum infligere peccatoribus ad eos absterrendos. Tridentinum autem disjunctive esse intelligendum patet, quia secus nimis probaret; probaret enim ad attritionem requiri præter metum gehennæ etiam metum malorum temporalium (1).

(1) Censeo, ait Lugo, posse concipi attritionem ex metu pestis vel alterius mali temporalis quo Deus solet punire peccata nostra in hac vita. Quod videtur esse juxta mentem Tridentini, nam adducitur ibi in exemplum pœnitentia Ninivitarum, quæ concepta fuit ob metum excidii suæ civitatis, quod Deus comminatus fuerat. Cum prima sententia (concludit *S. Alph.*, l. VI, n. 443) non careat sua probabilitate, saltem extrinseca, puto tutius eam in praxi servandam esse.

In omnium autem sensu sufficit ad vitanda venialia, attritio ex metu pœnarum Purgatorii concepta.

607. **Propositum.** Est *deliberata voluntas non peccandi de cætero.* Confessarius ultra verum propositum, caveat ne a pœnitente exigat rigorosam promissionem, juramentum, vel votum non amplius peccandi; quia cum hæc tria inducant specialem et distinctam obligationem, sæpius daretur ipsi pœnitenti occasio duplicandi peccatum, si relabatur.

Propositum duplex: aliud *explicitum* seu formale, quo quis de futuro cogitans statuit non amplius peccare. Aliud *implicitum* seu virtuale, quod in ipsa contritione includitur, quin futurum tempus præ oculis habeatur. Propositum saltem implicitum est de necessitate; cum propositum sit pars essentialis contritionis.

608. Q. *An ad validum Pœnitentiæ Sacramentum requiratur propositum explicitum?*

R. Tres sunt sententiæ. Prima absolute affirmat: quia licet dolor necessario includat propositum, tamen Tridentinum expresse requirit formale; cum dicat quod pars essentialis Pœnitentiæ sit *dolor cum proposito non peccandi de cetero.* At sicut dolor debet esse formalis et expressus, ita et propositum.

Secunda vero dicit, satis esse propositum virtuale, si dolor eliciatur ex motivo universali. Nam Tridentinum dicit, quod attritio si excludit voluntatem peccandi, jam disponit ad gratiam. Et eam tenet Benedictus XIII in Concilio Romano approbans Instructionem, ubi id ipsum traditur.

Tertia sententia docet, quod si pœnitens cogitat de vita futura, tunc debet formaliter proponere emendationem; neque enim videtur satis illum posse pœnitere qui cogitans de vita futura, expresse non proponit emendari. Secus vero si pœnitens nihil cogitet de futuro, v. g. si quis sit in extremo vitæ constitutus. Duæ ultimæ sententiæ sunt probabiliores; sed quia prima non caret sua probabilitate, in praxi sequenda est (1) (*S. Alph.*, l. VI, n. 450; Op. dog. sess. 14, n. 88).

609. **Conditiones ad propositum.** Propositum debet esse:

I. *Firmum*, id est requiritur, ut pœnitens habeat voluntatem deliberatam non relabendi ob quodcunque incommodum. Sed caveat confessarius ne comparationes adhibendo proponat pœnitenti difficul-

(1) Imo per se loquendo confessio esset reiteranda, si facta sine proposito explicito, licet in bona fide, nam agitur de valore Sacramenti; et tunc non valet axioma: *In dubio standum est pro valore actus;* sed valet illud: *Non satisfit obligationi certæ per dubiam satisfactionem.*

Dico *per se loquendo;* nam de proposito explicito in praxi non est dubitandum; cum vix ac ne vix quidem eveniat quod pœnitens vere contritus propositum etiam explicitum omittat; etsi ad hoc non reflectat, quod necesse non est. Ideo magis, quia doloris formulæ quibus passim utuntur fideles, explicitum propositum continent.

tates speciales, ut videat si firmus sit; hæc enim vividius movendo perturbant et constituunt in manifesto periculo pœnitentem non habendi propositum efficax (vid. supra n. 600).

II. *Universale*, id est ad omnia mortalia extensum; nam *quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus* (Jacob. 2). Dictum est *mortalia;* nam de venialibus sufficit, ut pœnitens proponat (si ea solummodo habeat), se abstinere ab aliquo in specie, cum venialia non excludant divinam amicitiam. Imo sufficit, si firmiter proponat illa minuere; quia tunc propositum cadit saltem in aliquod ex illis. Etsi in praxi melius sit elicere propositum circa aliqua venialia quæ ex habitu patrantur, vel de aliquo genere v. g. de mendaciis, dicendo: *propono non amplius mentiri* (*S. Alph.*, l. VI, n. 449).

III *Efficax*, id est aptum ad efficiendum quod proponitur. Ideo oportet, ut pœnitens non solum proponat peccatum vitare; sed etiam adhibere media ad illud vitandum, præsertim fugere occasiones proximas: alioquin nugatoria esset resipiscendi voluntas. Attamen non semper verum est tunc solum propositum esse efficax, quando efficitur quod proponitur; relapsus enim potest etiam esse signum dumtaxat voluntatis mutatæ: sic Petrus vere proposuerat mori potius quam Christum negare; tamen ad ancillæ vocem eum negavit (*S. Alph.*, l. VI, n. 451).

610. Q. Quid de illo, *qui asserit quidem se amplius nolle peccare; sed simul credit se* relapsurum?

R. Alii putant hoc propositum satis firmum; quia propositum voluntatis non relabendi consistere potest cum judicio intellectus de lapsu futuro ex cognita fragilitate. Verum oppositum sequendum puto; nam in praxi id præbet certam suspicionem propositum non esse satis firmum. Nemo enim sciens, quod Deus suam gratiam non denegat *facienti quantum in se est*, potest certo credere se ad peccata sua esse rediturum. Unde recte ait Croix, quod talis pœnitens priusquam absolvatur disponi debet, ut speret non per vires suas, sed per Dei auxilium a peccatis liberatum iri.

Aliter est si non ageretur nisi de timore relabendi; bene enim stare potest voluntas firma resipiscendi cum timore relapsus ex voluntatis mutatione (*S. Alph.*, l. VI, 451).

ART. 2. — De definitione et præcepto Confessionis.

611. **Confessio Sacramentalis.** Definitur: *Sacramentalis accusatio peccatorum suorum post baptismum commissorum facta legitimo ministro ad eorum veniam virtute clavium obtinendam*, id est vi potestatis a Christo suis ministris concessa.

Ducitur similitudo a clavibus, quia peccatorum remissione cœlum aperitur, et clauditur infernus.

De fide est confessionem sacramentalem omnium mortalium post baptismum commissorum esse divinæ institutionis. Christus enim a mortuis excitatus Apostolis eorumque successoribus potestatem remittendi ac retinendi peccata communicavit per ea verba : *Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt.* At hæc potestas nequit exerceri, nisi pœnitentium causa integre cognita sit: sed hæc integra causæ cognitio haberi nequit, nisi pœnitentes singillatim sua ipsi peccata confiteantur. Ergo quo jure tradita est peccata solvendi ac ligandi potestas, nempe divino, eodem jure instituta et præscripta fuit peccatorum Confessio. Hinc Tridentinum: *Si quis dixerit verba illa Domini Salvatoris : accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis ; et quorum retinueritis : retenta sunt, non esse intelligenda de potestate remittendi et retinendi peccata in Sacramento Pœnitentiæ, sicut Ecclesia catholica ab initio semper intellexit..., anathema sit* (Sess., 14, c. 8).

Confirmatur ex traditione et præscriptionis argumento. Confessio enim semper fuit in usu ab exordio Ecclesiæ ; testes sunt Patres, Concilia, liturgiæ omnes. Porro confessio peccatorum ardua et onerosa per tot sæcula tam perseveranter et universim observata non fuisset, si esset hominis inventum ; sed satis fuisset in corde peccatorem pœnitere — Ad rem. d. Augustinus: *Nemo sibi dicat*, occulte ago ; apud Deum ago, novit Deus qui mihi ignoscat quid apud Deum in corde meo ago. *Ergo sine causa dictum est:* Quæ solveris in terra soluta erunt in cœlo. *Ergo sine causa sunt claves datæ Ecclesiæ ; frustramus Evangelium Dei, frustramus verba Christi* (vid. *Scavini, ubi plurima hac de re* l. III, n. 294, et 433 etc.).

612. **Confessionis præceptum.** Confessio sacramentalis peccatorum necessaria est omnibus fidelibus qui graviter deliquerunt, præcepto divino et ecclesiastico.

1) Præceptum divinum eruitur ex divina institutione, et declaratur illis Tridentini verbis : *Si quis negaverit confessionem sacramentalem vel institutam, vel ad salutem necessariam esse jure divino, aut dixerit modum confitendi soli sacerdoti, quem Ecclesia catholica ab initio semper observavit et observat, alienum esse ab institutione et mandato Christi et inventum esse humanum, anathema sit* (Sess. 14, canone 6).

2) Præceptum Ecclesiæ in Lateranensi IV editum est: *Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti et injunctam poenitentiam studeat pro viribus implere ;.... alioquin et vivens ab ingressu Ecclesiæ arceatur, et moriens*

christiana careat sepultura. Et Tridentinum eos anathematizat, qui dicunt ad Confessionem non teneri *omnes et singulos utriusque sexus christisfideles juxta magni Concilii Lateranensis Constitutionem, semel in anno* (Sess., 15, c. 8; v. *S. Alph.*, l. vi, n. 662).

Nomine *proprii sacerdotis* intelligitur omnis confessarius adprobatus cui pœnitens confitetur, ut declararunt Alexander IV, Joannes XXII Clemens VII et X. Et pro locis Missionum Congregatio de propaganda fide 2 jul. 1827.

613. Q. I. *Quos et quoties obligat præceptum divinum Confessionis?*

R. Præceptum divinum Confessionis omnes graviter obligat, qui mortali peccato se macularunt; nam sine ista pœnitentia in re vel in voto non fit remissio.

Obligat autem tum per se, tum per accidens.

I. Obligat *per se:* in mortis articulo, et in gravi vitæ periculo, vel probabili non amplius confitendi, ne scilicet contingat præceptum hoc nunquam impleri, ac ne negligantur media ex præcepto divino ad salutem necessaria, inter quæ sacramentalis Confessio merito recensetur. Sic tenebuntur confiteri ingredientes periculosam navigationem vel conflictum: item mulieres non satis robustæ primum parituræ, vel quæ solent habere partus difficiles; item damnati pœna capitali, etc.

An extra illos casus præceptum divinum confitendi obliget per se aliquando in vita, alii negant cum possit peccator per contritionem Deo se conciliare. Sed communius affirmant, et videtur probabilius; nam illud Christus relinquit determinandum ab Ecclesia: Ecclesia porro in decreto Lateranensi determinavit illud obligare saltem semel in anno. Est tamen commune cum d. Thoma hoc præceptum per se non obligare statim post peccatum, cum sit affirmativum (in 4 d. 17. 9. 3).

II. Obligat *per accidens:* 1) Si sumpturus Eucharistiam versatur in mortali, ex divino præcepto. 2) Quoties necessarium sit ad gravem tentationem superandam; medium enim debet, qui debet finem. 3) Qui debeat esse in gratia et nequeat elicere perfectam contritionem.

614. Q. 2. *Quoties, et quosnam obligat præceptum ecclesiasticum sacramentalis Confessionis; et qualis Confessio requiratur?*

R. 1. Ex Lateranensi decreto præceptum Ecclesiasticum Confessionis obligat saltem semel in anno: qui spectata universali consuetudine, hodie computatur ab uno Paschate ad aliud Pascha. Dictum est: *saltem semel in anno*; unde qui prævidet sibi in posterum non fore commoditatem confitendi toto anno, debet prævenire, si peccavit mortaliter; quia obligationem jam contraxit.

R. 2 Obligat hoc præceptum omnes baptizatos peccatores, nisi eos impotentia excuset; ergo etiam impuberes; imo etiam pueros, qui nondum septennium compleverint, si jam ad annos discretionis per-

venerint. Quod si de discretione dubitetur, nec brevi possit dubium resolvi, docent communissime, pueros esse sub conditione absolvendos si non ex paschali præcepto, saltem ne forte diu maneant in peccato mortali (1). Graviter igitur errant confessarii, qui pueros numquam ante primæ Communionis ætatem absolvere volunt; alias est enim discretio quæ requiritur ad Confessionem, aliæ quæ ad Communionem. Talem usum alicubi vigentem aperte reprobavit Pius IX (*S. Alph.*, l. VI, n. 665; *Scavini*, l. III, n. 298) (2).

R. 3. Confessio pro satisfaciendo præcepto, debet esse valida; quia Confessio præscripta debet esse apta ad reconciliationem cum Deo. Ecclesia enim novum non condidit præceptum, sed tantum divinum determinavit; at divinum præceptum respicit Confessionem validam. Hinc proscripta est ab Alexandro VII contraria propositio.

615. *Quid* (quæres) *de illo, qui non habet, nisi venialia?*

R. Juxta quosdam sufficit, ut ille se sacerdoti repræsentet, et se ostendat absque conscientia mortalis esse; hoc ei pro Confessione reputatur. Verum communis sententia et verior cum d. Antonino ab onere tum confitendi, tum etiam se repræsentandi solutos docet omnes qui mortaliter non peccaverunt. Nam præceptum Lateranensis est tantum determinativum divini præcepti, ut tradit Tridentinum; atqui divinum præceptum non obligat ad Confessionem venialium. Quod si non tenentur ad confitendum, neque ad se confessario præsentandum; nullibi id præceptum est (*S. Alph.*, l. VI, nn. 432, 666).

616. Q. 3. *An qui præcepto ecclesiastico Confessionis annuæ non satisfecit quacumque de causa; teneatur satisfacere quamprimum?*

R. Sententia communior, quam sequor affirmat. Quia terminus non apponitur ad obligationem finiendam, ut in jejunio; sed ad eandem non differendam, ut in debiti solutione, uti patet ex verbis: *Saltem*

(1) Neque judicandum est quod non habeant sufficientem discretionem, eo quod pueri circa confessionale conspiciantur quædam puerilia agere, ludere, ridere, etc. atque ideo haberi debeant uti incapaces. Hæc pertinent ad pueriles inadvertentias quæ se produnt exterius, sicuti adulti circa confessionale quandoque patiuntur inadvertentias internas; gratia enim Dei non aufert omnes effectus puriles, sed operatur in pueris, ipsis linquendo eorum statum puerilem. Unde in illis non requiritur dispositio maturæ ætatis, sed tantummodo juxta eorum imbecillitatem. *Deus.*

(2) Ceterum ex d. Carolo optima est, retinenda et inducenda consuetudo puerulos, etsi nondum perfecte ad annos discretionis accesserint, ante confessarium adducere, ut incipiant paullatim instrui, ac manu quasi ad cognitionem et usum hujus Sacramenti transferri.

Continuator Tournely observat hac in re cum Navarro, Lugo et Sylvio, Parochos vel Confessarios, qui simul plures audiunt pueros doli capaces, aut de quibus dubium sit an doli capaces sint, graviter delinquere: 1) Quia pueros illos morali exponunt periculo peccata sociorum revelandi. 2) Quia canon *Omnis* præcipit, ut *solus soli* confiteatur. Quod magis tenet de puellulis, quæ si doli capaces, nonnisi ad crates audiendæ sunt.

semel in anno. An autem toties peccet qui confiteri differt, quoties negligit opportunam occasionem, affirmative si toties renovet positivam voluntatem; secus probabilius negative (*S. Alph.*, l. VI, n. 669).

§ I. — De requisitis ad confessionem, et præcipue de integritate.

617. **Conditiones Confessionis.** Sexdecim sunt ex Angelico:

Sit simplex, humilis Confessio, pura, fidelis,
Sit nudata, frequens, discreta, libens, verecunda,
Integra, secreta et lacrymabilis, accelerata,
Fortis et accusans, et sit parere parata.

1. *Simplex;* id est non artificiose composita; sed veritatem aperiens sine admixtione rerum, ad Confessionem non pertinentes.

2. *Humilis;* tam *interne*, ut malitiam sui peccati pœnitens tribuat sibi, non tentationibus vel gratiæ defectui; quam *externe*, ut Confessio fiat habitu decenti, genibus flexis, si potest.

3. *Pura*, id est cum fine recto, et primario obtinendi veniam peccatorum; cum ideo Confessio instituta sit.

4. *Fidelis* seu *verax*, id est peccatum exponens sine ullo mendacio et æquivocatione. Id de essentia requiritur quando agitur de materia substantiali et necessaria. Ideo graviter pecco: *a*) Si mortale quod teneor confiteri, et puto esse tale, negem vel tegam. *b*) Si mihi ipsi mortale aliquod falso imponam advertenter; est enim contra caritatem in me ipsum. *c*) Si negem vel mentiar circa peccata, etsi jam confessa et absoluta, quando confessarius de iis aliquid exquirit ut necessarium ad præsentem Confessionem (*S. Alphonsus*, n. 496).

5. *Nudata*, libera e verborum ambagibus, et inani circuitu. Agitur enim non de minuenda culpa; sed de venia obtinenda.

6. *Frequens*, nam qui non vult insordescere, necesse habet, ut frequenter pulverem excutiat.

7. *Discreta*, idest prudens tam in explicando peccato honestis verbis, quam in eligendo docto et pio confessario.

8. *Libens*, nempe voluntaria; ideo non coacta timore sive domini sive parentum, ut solet evenire in servis et filiis.

9. *Verecunda*, videlicet cum animi vultusque pudore; neque enim illum veraciter pœnitet qui peccata sua impudenter enarrat.

10. *Integra*, quoad peccata mortalia; peccata enim tegere est sinu serpentem fovere, qui nos lethaliter interficiat.

11. *Secreta*, id est soli sacerdoti facta, ad ejus aures; ideo *auricularis* dicitur. Id tamen non requiritur, de necessitate quasi non valeat si publica; sed ex usu rationabili Ecclesiæ.

12. *Lacrymabilis*, non quia fletum requirat, sed quia oportet ut sit cum vero animi dolore, ne sit sola historica narratio.

13. *Accelerata*, nempe non adeo dilata post peccatum; cum unum suo quasi pondere ad aliud trahat. Quæ dilatio magis timenda, si sit circa peccata sensus; nam et passionem acuit, et culpæ ruborem minuit, et emendationis desiderium extinguit et fidem ipsam vulnerat.

14. *Fortis*, in superando timore, quo Pœnitens sæpe concutitur in manifestandis culpis turpioribus. Consideret melius esse uni tantum peccata salutariter aperire, qui illa in æternum sepeliet; quam coram omnibus in ultima die maxime ac insalutifero rubore aperta eorum manifestatione perfundi. Quod si confusione suffunditur, o homo, *pro anima tua ne confundaris dicere verum; est enim confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam et gratiam* (Eccli.4). Monet d. Bonaventura plurimum conferre, si prima peccata aperiantur, quæ majori nos rubore afficiunt.

15. *Accusans;* non se excusans, ut faciunt qui peccata sua referunt in alios, filii in parentes; uxor in maritum, discipulus in condiscipulum; Confessio est sui accusatio, non aliorum.

16. *Parére parata* (confessario), ut in acceptanda Pœnitentia, in proxima occasione fugienda. Secus non esset sincera dispositio (1).

618. **Confessionis integritas.** Duplex est alia materialis, alia fomalis. Materialis est *accusatio omnium peccatorum mortalium nullo excepto.* Integritas formalis est *accusatio peccatorum quæ Pœnitens potest et tenetur hic et nunc confiteri.*

Integritatem materialem, et in ejus defectu formalem divino Jure esse necessariam ad Confessionem definivit Tridentinum: *Si quis dixerit in Sacramento Pœnitentiæ ad remissionem peccatorum necessariam non esse Jure divino confiteri omnia et singula peccata mortalia, quorum memoria cum debita, et diligenti præmeditatione habeatur: etiam occulta et quæ sunt contra duo ultima Decalogi præcepta: et circumstantias, quæ peccati speciem mutant; sed eam Confessionem tantum esse utilem ad erudiendum et consolandum pœnitentem, et olim observatam fuisse tantum ad satisfactionem canonicam imponendam..., anathema sit* (Sess. 14, can. 7). Ratio; quia sine tale integritate Confessarius rectum judicium de peccatis efformare non potest *(S. Alph.*, l. VI, n. 465 et 471).

Quod vero in defectu integritatis materialis sufficiat ad Confessionem integritas ipsa formalis, expressius declarat ipsum Tridentinum inquiens: *Reliqua autem peccata quæ diligenter cogitanti non occur-*

(1) Ex his conditionibus aliæ ad validitatem requiruntur, aliæ non; prout vel ad Confessionis essentiam pertinent, vel tantummodo ad perfectionem. Ad essentiam autem maxime pertinet integritas.

runt, in universum eadem Confessione inclusa esse intelliguntur, pro quibus fidenter cum Propheta dicimus: « ab occultis meis munda me, Domine » (Sess. 14, c. 5).

619. **Quæ aperienda in Confessione.** Ad Confessionis *necessariam integritatem* hæc sunt de necessitate aperienda:

I. *Numerus peccatorum*; ait enim Tridentinum confitenda esse *singula peccata.* Unde qui decies est fornicatus, decem distinctas fornicationes manifestare debet, nec satisfaceret, si diceret simpliciter se fornicatum. Qui non recordatur de numero certo, tenetur dicere numerum verosimilem, seu qui magis accedit ad veritatem dicendo *circiter.* Quod si neque hoc exhibere potest, sufficit si dicat num frequenter aut raro peccaverit, quoties circiter in mense, in hebdomada, in die, etc.

II. *Species peccatorum diversa*, alioquin non aperirentur peccata mortalia ut sunt, cum non omnia in uno genere malitiæ conveniant. Unde qui grave furtum et occisionem patravit, non satisfacit dicendo, se duo mortalia commisisse: sed furtum et occisionem distincte fateri debet. Qui autem non potest manifestare speciem infimam seu individualem peccati, tenetur patefacere speciem superiorem seu genericam. Ita si quis sciens se peccasse contra castitatem, non recordetur amplius quod sit hoc peccatum, tenetnr confiteri se contra castitatem graviter peccasse.

III. *Circumstantiæ* tum illæ quæ speciem mutant theologicam seu demeritoriam, nempe quæ peccatum de veniale in mortale transferant; cum sint omnia mortalia aperienda. Tum illæ, quæ *addunt novam speciem mortalem;* tunc enim sunt diversa peccata. Unde qui in Sacris constitutus voluntarie polluitur, non satisfacit si confitendo ignoto confessario dicat simpliciter, se pollutione reum esse; sed suam qualitatem illi manifestare debet; nam pollutio personæ consecratæ novam addit malitiam mortalem, nempe sacrilegium.

IV. *Actus externus effectusque malus* (si tamen prævisus) *ex mala actione secutus.* Unde qui copulam carnalem habuit cum Titia, ex quo præviderit gravia mala inde eventura in ejus familia, non satisfacit dicendo se peccasse contra castitatem; sed et externum actum, nempe tum copulam habitam, tum effectum inde secutum, nempe illa gravia mala aperire debet; cum sint totidem effectus graves prævisi, ideo et voliti.

620. **Conscientiæ examen.** Ad integritatem Confessionis necessario prærequiritur diligens examen de peccatis ab ultima valida Confessione patratis; neque enim *sine diligenti præmeditatione*, ut verbis utar Tridentini, omnes animi nostri sinus perscrutari possumus. Hæc tamen præmeditatio æstimanda est pro capacitate pœnitentis, temporis mora, et ceteris circumstantiis. Hinc in ægrotis non requiritur examen tam accuratum uti in sanis, imo quandoque fere nullum examen ab eis exigendum est.

Generalis regula est, ut pro omnibus illa inquisitio sufficiat quam viri prudentes in negotiis momentosis ordinarie solent adhibere, ut habet Catechismus Romanus. Non ideo requiritur summe diligens, etsi quis putet per hanc alia peccata se reperturum; id enim anxietates parere natum est. Quare ordinaria semel adhibita, non tenetur pœnitens de anteacta vita ulterius cogitare

Quilibet autem huic obligationi satisfacere poterit sine nimio labore si, Dei auxilio implorato, revocet in mentem præcepta Decalogi et Ecclesiæ, peccata capitalia, obligationes proprii status, videndo an circa hæc deliquerit cogitatione, omissione, verbo et opere. Et hoc facilius consequetur, si mente revolvat loca ubi fuit, personas cum quibus conversatus, negotia quæ tractavit, animi affectiones quibus indulgere solitus est. Attamen hæc subtilis inquisitio non est de necessitate; ideo neminem vexare debet. Sicuti neque tenetur scribere peccata qui timet ne a memoria excidant, tum ob periculum hujusmodi cartulas amittendi; tum quia est alienum a communi etiam timoratorum praxi, uti medium extraordinarium (*S. Alphonsus*, l. VI, n. 471).

621. Q. 1. *An officiat Confessionis integritati, si quis accuset venialia Confessario ordinario, mortalia alteri? Vel si simulet aliam vocem, ne a Confessario agnoscatur?*

R. Ad 1: Non est damnandus si id faciat aliquando ex pudore quo suffunderetur confitendo cognito confessario, et ideo ob periculum non rite confitendi. Sed prius debet absolvi a mortalibus ab alia confessario. Nam Confessio mortalium est de necessitate quoties quis confitetur. (*S. Alph.*, l. VI, n. 471).

R. Ad 2: Per se vocem Pœnitens simulando non facit contra integritatem Confessionis; nam necesse non est ut a Confessario pœnitens nominatim dignoscatur. Sed præstat animadvertere cum Gousset, quod clericus ad Ordinem sacrum accessurus debet suo directori graves exponere culpas; nam hæc personalis cognitio illi necessaria est, ut de vocatione judicium ferat, et de ejus proxima dispositione (1).

622. **Circumstantiæ notabiliter aggravantes.** An necessario sint accusandæ circumstantiæ notabiliter aggravantes malitiam peccatorum mortalium intra eandem speciem, affirma, si propter illas peccatis adnexa sit censura aut reservatio, puta si furtum reservetur quando pertingat ad talem quantitatem; vel si agatur de clerici percussione, ut cognoscatur an fuerit gravis aut enormis; et an percussus fuerit Episcopus, ut sciat Confessarius cui recurrendum

(1) Q. *Si quis confessus peccatum mortale, bona fide circumstantiam omiserit; an in eo casu sufficiat in sequenti Confessione exponere solam circumstantiam, non expresso principali peccato?*

R. Affirmative, si integra circumstantia integre possit explicari sine actu principali: ut si occidendo hominem conculcaverit graviter segetes alterius, poterit hanc circumstantiam omissam solam confiteri. Sed e contrario qui furatus est ad se inebriandum, non videtur satisfacere confitendo hodie: *furatus sum*, et eras *volui me inebriari*, quia non explicavit furtum fuisse in genere gulæ.

pro censuræ relaxatione. Item est si Confessarius interrogat ratione directionis; puta si interrogat de consuetudine, de occasione peccati vel de furti quantitate, ut sciat quomodo se gerere debeat circa absolutionem impertiendam et obligationem restitutionis imponendam. Sed si nulla ratio extrinseca accedat, an per se sint de necessitate aperiendæ circumstantiæ notabiliter aggravantes, hinc inde valde probabiliter disputant.

Alii cum Suarez, Sanchez affirmant; quia aliter non satis perciperetur status pœnitentis, nec Confessarius posset proportionatam pœnitentiam injungere. Alii tamen (mihi probabilius) cum sanctis Thoma, Antonino, Bernardo et Bonaventura negant:

1° Quia Tridentinum non alias memorat circumstantias aperiendas præter eas, quæ *peccati speciem mutant*. Ergo non obscure videtur innuere has satis esse ut confessarius sufficiens efformet judicium de gravitate criminum et pœna imponenda: neque enim hic omnimoda æqualitas requiritur.

2° Quia nemo debet obligari ad servandam legem dubiam (ut docet Benedictus XIV, in suis *Notificationibus*); atqui lex confitendi circumstantias notabiliter aggravantes est saltem dubia, cum hinc inde disputent gravissimi Doctores.

623. *Hinc resolve*:

I. Qui commisit furtum grave, satisfacit per se loquendo suæ obligationi, si grave furtum confiteatur, quin explicet an fuerit quadraginta vel centum libellarum; nam hic quantitas non mutat speciem peccati.

II. Qui incestum commisit, valide confitetur si dicat se incestum commisisse, quin gradum explicet, nisi agatur de illo gradu, qui revera speciem mutat (vid. t. I, n. 464; et *S. Alph.*, l. VI, n. 469).

III. Non est necessario declaranda (seclusa ratione scandali, aut officii) circumstantia dignitatis personæ, v. g. si ipse peccans sit superior, magistratus, etc.

IV. Neque probabilius circumstantia peccati confessarii cum Pœnitente commissi, modo nullam habeat relationem ad Confessionem. Nam Confessarius simplex stricte tantum tenetur ad rectam sui pœnitentis directionem in tribunali Pœnitentiæ. Esset tamen aperienda circumstantia Parochi, qui peccavit cum suis parochianis; ex justitia enim tenetur parochianorum suorum animas a peccato avertere et etiam in foro externo eorum curam spiritualem suscipere.

V. Nec circumstantia peccati domini cum ancilla per se aperienda est de necessitate; quia herus non tenetur ex rigoroso officio spiritualem ejus curam suscipere, speciali obligatione seclusa. Neque circumstantia temporis sacri et ratio est praxis universalis. Excipiunt plures nisi quædam specialiter prohibeantur ob reverentiam temporis, v. g. ne quis die Parasceves ludos publicos agat (*S. Alph.*, l. VI; n. 468) (1).

(1) Ceterum hortari (non tamen sub peccato obligari) possunt fideles ad tales circumstantias declarandas ad majorem animi tranquillitatem; si excipiatur materia sexti præcepti, circa quam nil ultra quod absolute necessarium est neque inquirendum neque permittendum ut pœnitens enarret.

624. **Mortalia dubia.** 1) Si peccatum est certo commissum, sed dubitatur an in Confessione fuerit declaratum, illud aperiendum est; quia obligatio Confessionis est certa, cui non fit satis per dubiam satisfactionem.

2) Qui confessus est aliquod mortale uti dubium, tenetur illud iterum confiteri quando uti certe commissum agnoscit juxta communem sententiam. Etsi enim jam fuerit directe remissum, attamen non fuit expositum ut est in conscientia, prout præcipit Tridentinum; neque fuit explicata tota substantia peccati, quia in accusatione dubia non includitur certa (1).

3) Si dubitetur, an mortale sit revera commissum, necne (vel an peccatum quod commissum est, sit mortale, an veniale), neque debita inquisitione adhibita, dubium vinci valeat, tunc per se non adest gravis obligatio peccatum illud confitendi. Tum quia non debet onus certum imponi ex lege dubia; tum quia ex Tridentino ea tantum mortalia sunt confitenda, *quorum quis conscientiam habeat, vel quibus se Deum mortaliter offendisse meminerit* (Sess. 4, c. 5). At talis non est qui dubitat (2).

625. *In praxi* tamen putamus ordinarie suadendam pœnitentibus Confessionem omnium mortalium, quocumque sensu dubia sint; id enim summopere prodest ad conscientiæ tranquillitatem (hinc non probamus qui aperte in Catechesibus, ac generatim vellet de hoc fideles deobligare, cum multi possint allucinari). Excipe non tantum scrupulosos, sed etiam illos qui diligentes fuerunt in suis peccatis confitendis: qui si postea dubitent an aliquod peccatum omiserint, si multum tempus elapsum sit quo illud patraverint, non tenentur ad confitendum, cum possint rationabiliter credere, et moraliter esse certi quod de illo jam sint confessi.

Item dic de illis qui post Confessionem generalem pro eorum capacitate rite peractam, dubitare incipiunt, num hoc vel illud peccatum declaraverint, vel peccati circumstantiam. Confessarius illis bis aut ter patienter auditis prohibeat ne recogitent quidem de præterita vita, nec quidquam addant, nisi certissimi omnino, quod aliquod grave revera nunquam sint confessi (*S. Alph.*, l. VI, n. 473).

626. **Mortalia oblita.** An sint de necessitate declaranda *in*

(1) Huc accedit S. Cong. Indicis auctoritas, quæ prohibuit *Manuale Regularium Fran-Pellizarii*, donec aliquæ opiniones deleantur, inter quas est illa, quod non datur obligatio denuo confitendi peccatum quod quis ut dubium confessus est, et postea uti certum agnoscit.

(2) Probabilissime ac communissime dicunt, quod si Pœnitens confessus sit peccatum, cujus ipse vel confessarius vel uterque nesciebat gravitatem, sed postea mortale esse cognovit, non est cur denuo confiteri teneatur. Quia nulla occurrit circumstantia necessaria quæ non fuerit expressa; nec opus est ut confessarius determinate sciat hoc vel illud peccatum quod audit, esse lethiferum necne.

Confessione, si in memoriam venerint, affirma; nam ex divino præcepto omnia mortalia declaranda sunt. Etsi autem jam sint remissa cum aliis, quæ declarata fuerunt (cum unum mortale remitti non possit sine alio); attamen non fuere uti talia clavibus Ecclesiæ submissa. Hinc Alexander VII hanc damnavit proprositionem: *Peccata in Confessione omissa seu oblita ob instantem periculum vitæ aut aliam causam, non tenemur in sequenti Confessione exprimere.*

627. Q. 1. *An qui mortale oblitum confitetur statim post absolutionem, teneatur novum elicere dolorem, ut de novo absolvatur?*

R. Alii communius negant cum Lugo; quia prior contritio si sit ex motivo generali, puta offensæ Dei elicita, fuit directa ad absolutionem obtinendam omnium etiam oblitorum. Sed probabilius est affirmandum: nam per absolutionem jam completum est judicium; unde si nova est danda absolutio, nova requiritur materia proxima. Et quamvis dolor perseveret moraliter; non ille perseverat in ordine ad aliam absolutionem. Quæ quidem opinio in praxi est saltem ut tutior consulenda.

Diximus: *Ut de novo absolvatur*; nam consultius est (nisi agatur de meticulosis qui iterum iterumque redire solent) novam absolutionem iterum impertire; pœnitentiam etiam imponendo, ne mutilum sit Sacramentum. Idque ad animæ tranquillitatem, ad pœnitentis solatium et ob novum fructum a Sacramento iterato percipiendum (*S. Alph.*, l. VI, n. 448).

628. Q. 2. *An accusatio peccatorum in genere tantum sit materia sufficiens ad validitatem et licitatem confessionis, ut si quis non habens mortale, dicat*: Me accuso de omnibus peccatis meis præteritæ vitæ?

R. Sunt qui affirmant, quibus tamen non facile subscribo; tum quia id communi praxi adversatur; tum quia quando agitur de valore Sacramenti quod est tutius, sequendum est; tum quia natura hujus Sacramenti quod per modum judicii exercetur, exigit distinctam peccati accusationem ut judex de illo cognoscat, et sententiam dicat.

Utique nulla est obligatio confitendi venialia in specie vel mortalia jam confessa et absoluta; et ideo qui ea tantum habet, potest etiam non confiteri. Sed si confiteri vult, necesse est ut ponat quæ ad Pœnitentiæ Sacramentum necessaria sunt, id est et animi dolorem, et peccatum aliquod determinatum super, quo directe cadere possit absolutio. Excipe casum necessitatis; quia integritas confessionis quoad numerum, speciem et circumstantias non est ita necessaria, ut justis de causis omitti non possit. Sed in præsenti nulla est causa necessitatis ut possit pœnitens se tantum in genere accusare; cum ponere valeat materiam specialem.

Curet ergo confessarius si peccatorem in genere tantum se accusantem vult absolvere aut eum disponere ad dolendum speciatim de aliqua levi culpa, a qua ille magis horreat; aut ei insinuare, ut con-

fiteatur de aliquo peccato graviori vitæ anteactæ contra aliquod præceptum (sufficit autem, ut confiteatur declarando aliquam materiam quoad genus, v. g.: *me accuso de peccatis superbiæ, luxuriæ,* etc.), ut habeat materiam certam ac determinatam, super qua inniti possit absolutio (1). Alioquin huic pœnitenti differri oportet absolutio — Hæc agendi ratio, aliquod certum peccatum vitæ anteactæ confitendi, in iis maxime est curanda, qui sola venialia habent, et in eadem sunt recidivi: quia merito potest de illorum dispositione dubitari (S. Alph., *Ho. Ap.*, tr. ult., n. 9).

629. Q. 3. *Quid de illo qui ita se accusat:* nihil scio, nisi quod sæpe debui peccare sicuti ceteri homines?

R. Iste examinetur ut puer examinari solet, inquirendo (si nihil ab ultima confessione conjici possit) de vita anteacta: an unquam sit mentitus, an aliquando parentes offenderit, an iratus fuerit, an proximo detraxerit, an parum reverenter in ecclesia, an voluntarie distractus in oratione, etc. Quod si nil certi haberi possit de quo ipsum determinate pæniteat, non potest absolvi; vel nonnisi in necessitate sub conditione, *si es capax.*

630. **Causæ ab integritate excusantes.** A materiali integritate duo excusant: impotentia physica et moralis.

Physica, quia impossibilium nulla est obligatio; *moralis*, nempe grave et extrinsecum damnum tam spirituale quam temporale imminens pœnitenti vel Confessario vel tertio; quia non censetur moraliter possibile, quod fieri nequit sine gravi incommodo. Dicitur *Extrinsecum damnum;* quia certe non excusat difficultas ipsi Confessioni intrinseca, etsi notabilis, v. g. magna repugnantia in se accusando; quia Confessio ex natura sua est essentialiter laboriosa. Si secus, plerunque ab accusandis mortalibus excusarentur fideles, ac inde rueret ex maxima parte hæc divina institutio (*S. Alph.*, l. VI, n. 479).

Ob *impotentiam physicam* excusantur:

I. *Moribundi*, quibus non suppetit tempus, vel si sint sensibus destituti; agitur enim de casu extremæ necessitatis.

II. *Muti* et *surdi simul*, quibus sufficit tam in morte quam in præcepto paschali, ut signis, modo quo possunt, explicent unum vel alterum peccatum. Si tamen muti scribere sciant, ex probabiliori et communiori sententia cum d. Thoma tenentur confiteri sua peccata scribendo, nisi subire debeant periculum revelationis, vel incommodum extraordinarium (2).

(1) Ceterum si confessarius plane agnoscat aliunde pœnitentem, ut ex recenti totius vitæ confessione, etc., et sciat illum intendere accusare de peccatis sibi jam notis, tunc satis erit si pœnitens dicat: *Me accuso de omnibus peccatis jam tibi notis*, vel simpliciter, *de omnibus peccatis vitæ præteritæ.*

(2) Muti (qui sciunt legere) librum qui specimen examinis præsefert, oculis percurrendo digito confessario indicare possunt, ubi et quoties deliquerint.

III. *Surdi*, qui utpote linguæ usum habentes tenentur ex parte sua confiteri peccata quæ memoriæ occurrunt; sed confessarius non tenetur speciatim interrogare ad procurandam integritatem ob nimiam interrogandi difficultatem et revelationis periculum. Hæc de omnino surdis; quia *surdastri* debent adduci in locum remotum, ut rite confiteantur, semper tamen sublato revelationis periculo. Sed quoad fœminas omnis cautela adhibenda et quoad tempus et quoad locum.

IV. *Ignari idiomatis*, qui possunt absolvi, si signis tantum manifestent peccatorum suorum dolorem, cum commode invenire nequeunt confessarium, a quo intelligi possint. Neque tenentur uti interprete, quia Lateranense ait: *solus peccata confiteatur*; et S. Concilii C. 28 febr. 1633, declaravit pœnitentem qui non vult uti interprete, *posse et debere absolvi*. Excipe, nisi agatur de infirmo in mortis articulo, qui in mortali existens dubius sit de contritione, quo in casu ad confessionem tenetur, ut cum attritione in Sacramento justificetur; sed sufficit tunc dicere unum veniale (*S. Alph.*, l. VI, n. 494) (1).

Ob *impotentiam moralem* excusatur pœnitens:

I. Si scrupulosus sit, qui jugiter præteritarum confessionum timore vexatur, quibus nunquam facit finem.

II. Si prudenter prævideatur quod confessarius sit abusurus tali manifestatione vel contra pœnitentem ipsum, eum, v. g. sollicitando ad turpia: vel contra tertium, v. g., ipsum postea infamando. Item si confessarius ad explicandum peccatum quod in confitendo commisit, debeat aliquid dicere, ex quo dignoscatur nomen pœnitentis.

III. Si grave damnum Confessario ipsi prudenter obventurum timeatur, v. g., si totam audiens Confessionem incurreret periculum pestis vel alterius gravis morbi. Tunc confessarius potest absolvere pœnitentem infectum, audito uno peccato; commune est.

IV. Si immineat naufragium aut prælium: quo in casu omnes possunt simul absolvi. Et sufficit, si unum audiatur peccatum etsi leve: vel etiam (juxta quosdam) si pœnitentes dicant in genere, se esse peccatores; neque enim tenentur se infamare publice de aliquo speciali accusando (*S. Alph.*, l. VI, n. 482).

Ceterum notandum; ut ratione impotentiæ possint reticeri peccata requiritur: — 1) Ut non desit alius confessarius, cui sine talis damni periculo pœnitens valeat confiteri. — 2) Ut Confessio nequeat differri sine satis gravi difficultate. Non autem est sufficiens causa ratio magni concursus pœnitentium; est enim periculum absolvendi indispositos; nec casus urget: et contrarium est damnatum ab Innocentio XI. — 3) Ut illa dumtaxat omittantur peccata, quorum Confessio periculum

(1) Tamen qui volunt per interpretem confiteri, non sunt prohibendi: *sed præcavendi abusus et scandala, et curandum ut interpretes admoneantur de obligatione ad observantiam secreti.* Ita C. de propaganda 19 jul. 1838.

continet: quæ quidem impedimento cessante aperiantur in alia proxima Confessione, ut omnia clavibus Ecclesiæ subjiciantur.

631. Q. *An absolvi possit qui antea confessario sua peccata in scriptis legenda dederit, et deinde eidem præsenti dicat:* de his me accuso?

R. Id generatim non est permittendum: etsi enim confessio non absolute præcipiatur ut fiat vocaliter; tamen cum in Ecclesia sit receptus modus sic confitendi, nunc obtinet vim præcepti. Et proinde sine gravi causa foret illicita confessio aliter facta; causa esset, si quis v. g. ob malum gutturis, impedimentum linguæ, vel si puella ultra modum verecunda in explicando voce sua peccata valde gravem difficultatem sentiat (*S. Alph.*, l. VI, n. 429).

§ 2. — De Confessionis iteratione ac Confessione generali.

632. **Iteratio Confessionis.** Confessio procul dubio iteranda est quando certo moraliter constat illam fuisse invalidam. Si vero dubitetur de ejus validitate, et dubium cadit circa existentiam alicujus requisiti confessioni essentialis, v. g., an confessarius posuerit formam, an pœnitens habuerit dolorem ac propositum, tunc est confessio iteranda; quia incerta positio rei præceptæ, sat non est pro implendo præcepto certo. Tunc valet illud: *Non satisfit præcepto certo per dubiam satisfactionem.*

Quod si posita fuerint essentialia confessioni; sed tantum dubitetur de modo, an scilicet rite et prout de jure posita fuerint: si dubitetur an peccata certe confessa quoad substantiam fuerint omnia satis declarata, tunc valet regula juris *in dubio standum pro valore actus;* neque enim integritas materialis est de absoluta necessitate. Ideo tunc confessio non est repetenda. Quod valet etiam de recidivis, si ante relapsum aliquam resistentiam adhibuerint; hæc enim dat præsumptionem favorabilem.

Quoad rudes vero et pueros qui semper in confuso confessi sunt sine specierum et numeri peccatorum distinctione; etsi id fecerint in bona fide, tenentur, cum advertunt, ad explicandas species et numerum omissum. Quia licet eorum Confessiones fuerint validæ, tamen semper remanet obbligatio supplendi omissa (*S. Alph.*, l. VI, n. 505).

633. **Confessio facta surdo.** Si Confessio surdo sit facta mala fide, est iteranda, quia pœnitens peccavit actu quo confitebatur. Si vero bona fide, probabilius docent absolutionem valuisse, modo aliqua peccata audita fuerint. Et ideo non sunt repetenda, nisi peccata quæ non fuerunt audita; etenim nimis durum esset pœnitentem qui non est in culpa, subjicere pœnæ iterandi totam Confessionem.

Idem fere est de casu, quo vix finita Confessione, pœnitens intelligat confessarium aliqua peccata non bene percepisse vel propter somnum vel propter distractionem. Si tamen pœnitens non cognoscit præcise peccata non satis percepta, tota confessio si brevis sit, est

repetenda, cum non importet multum gravamen. Aliter est, si Confessio sit generalis vel satis longa; non enim præsumendum voluisse Christum imponere præceptum integritatis materialis cum tanto onere; cum jam certum sit multa percepta fuisse. Tunc satis est ut pœnitens confiteatur, *se dubitare, an aliqua ex gravibus suis peccatis confessor perceperit* (*S. Alph.*, l. VI, n. 499, etc.).

634. Q. 1. *Quid si ipse pœnitens surdus sit, et jam Confessio cœpta sit, neque tamen ob circumstantes possit vox extolli?*

R. Si confessarius pœnitentis surditatem circa initium confessionis advertit, imponat ei, ut redeat alio tempore ac loco opportuno. Interim aliis surditatem patefaciat, si opus, ad auferendam omnem suspicionem, quæ concipi posset contra pœnitentem.

Si vero in progressu, ne illi imponat alta voce, ut redeat, quia magna daretur suspicio, quod in ea satis longa mora gravibus culpis sit innodatus. Sed tunc peccata intelligendo, quo potest meliori modo, pœnitentem absolvat: *absolute*, si prudenter dispositum judicat; *conditionate* (si es dispositus), si dubitat. Et pœnitentiam injungat levem, cum alii eam audituri sint (*S. Alph.*, l. VI, n. 644).

635. Q. 2. *An iteranda Confessio invalida si fit eidem confessario?*

R. Si confessarius memoriam non retinet de statu pœnitentis ne in confuso quidem, confessio iteranda erit ex integro; quia perinde est, ac si alteri fuisset facta.

Si vero memoriam retinet, alii probabiliter docent adhuc esse repetendam, si defuit in parte essentiali, v. g. in dolore; quia non fuisset Sacramentalis. Verum communis ac valde probabilis sententia cum s. Antonino docet sufficere, si Confessarius resumat notitiam ejus saltem in confuso, et pœnitens se accuset de sacrilegio patrato, ac defectu admisso in Confessione, atque in communi de omnibus prius declaratis. Nam licet prima Confessio fuerit sacrilega vel nulla, tamen ratificatio illius sufficiens reputatur, ut nunc Sacramentalis fiat (*S. Alph.*, l. VI, n. 502).

636. **Confessio generalis.** Hæc aliis necessaria est, aliis est utilis, aliis vero est noxia.

1) Est *necessaria* generatim illis qui invalide confessi sunt ex defectu vel proprio vel confessarii: quibus ideo est injungenda.

2) Est *utilis* iis, quibus causa esse potest vel majoris doloris ob tot peccata simul considerata, vel conscientiæ tranquillitatis, vel majoris cautionis: quibus propterea consulenda est.

3) Est *noxia* iis, qui scrupulis anguntur; quo enim magis præteritorum recordationem curant; eo magis eorum animus confunditur et conturbatur. Utique humaniter excipiendi, paterne consolandi, sed firmiter hortandi ac præcipiendi, ut confessarii judicio acquiescant. Hæc generatim; pro praxi retinendum est:

1. Confessionem generalem plurimum utilitatis conferre iis præ-

sertim, qui vel primam Communionem sunt suscepturi; vel multo abhinc tempore, aut nunquam generaliter sunt confessi, maximè si pluribus distracti. Item iis, qui stabilem vitæ statum ut clericalem, religiosum, aut matrimonialem sunt inituri; vel qui perfectioni studere cupiunt, quibus etiam valde confert Confessio annualis ac mensilis, saltem summatim circa defectus notabiliores.

2. Non raro evenire, ut quæ prius nonnisi utilis, postea necessaria dignoscatur generalis Confessio. Ideo confessarius, data occasione, maxime Exercitiorum tempore, prudenter et industrie investigando, cognoscat an pœnitens eo in casu sit positus. Neque perdat sustinentiam, sit multum temporis impendere debeat; neque enim si multos, sed si bene audierit rationem reddet Deo.

3. Etsi Confessio generalis utilis esse possit, ne tamen sit confessarius rigorosus in ea exigenda, maxime si pœnitens non inclinet. Sunt redarguendi illi confessarii qui ab omnibus novis pœnitentibus hanc exigunt sub prætextu directionis.

4. Gousset putat prudens non esse de generali Confessione pœnitentem alloqui, cujus præcedentes confessiones nullæ sunt, si ipse nullo circa earum validitatem dubio tenetur; ac sit metuendum, quod animo decidat, eum a bona fide abjiciendo. Supponit aliunde ipsum hic et nunc bene dispositum esse, nihilque confessarium prætermisisse ex iis quæ ei prudentia suggerebat, ut vitam transactam ei in mentem reduceret. In hoc casu ipse accipiet directe remissionem peccatorum quæ in præsenti confessione pœnitens confessus est; indirecte vero eorum quæ præcedenter commisit.

637. **Regulæ pro confessione generali:**

I. Ante omnia opus est, ut confessarius cognoscat statum, ætatem, conditionem pœnitentis, ut prudenter judicet de necessitate vel utilitate confessionis generalis, et rite possit illum interrogare.

II. Si pœnitens sit satis instructus, ipse sua peccata exponat, promittente confessario se illum adjuturum. Si pœnitens sit rudis, fere totum onus examinis confessarius assumere debebit. Interrogare poterit secundum ordinem mandatorum Dei, Ecclesiæ, et obligationum specialium pœnitentis; et post singula peccata inquirat ab eo, an aliquid addendum noverit. Ejusque animum erigat si forte pertimescat difficultatem detegendi peccata; ei dicat satis esse, si sincere interrogationibus suis respondeat.

III. Interroget deinde: an confessiones præcedentes fuerint sacrilegæ? an in tali statu communicaverit? an impleverit pœnitentiam? an præceptum paschale? Item circa *virtutes:* an sciat mysteria fidei? an fidem negaverit? an contra religionem sit locutus? an libros vetitos legerit? an desperaverit, vel præsumpserit? an ex humano respectu præcepta neglexerit? an proximo dederit scandalum, vel prava consilia? an occasiones peccandi quæsierit?

IV. Circa præcepta Dei (1 *præc.*). De superstitione; habitu orandi — (2 *præc.*). De juramento, voto, basphemia — (3 *præc.*). An violaverit festa? et cum scandalo? — (4 *præc.*). An deliquerit in parentes, dominos, Dei ministros? De murmuratione, de malo desiderio in proximum — (5 *præc.*). De damnis in corpore aut anima proximo illatis? de odio, vindicta, imprecatione, homicidio, duello, abortu; de matrimonii abusu, sed paucis et caste — (6 et 9 *præc.*). De pravis cogitationibus,

desideriis, cum quibus; de verbis inhonestis, jocis; de tactibus, pollutionibus, de turpi actu et cum quibus — (7 et 10 *præc.*). De damno illato, de furto, fraudibus, mala cooperatione — (8 *præc.*). De mendaciis perniciosis, judiciis temerariis, de detractione, calumnia, etc.

V. Circa præcepta Ecclesiæ. De jejunio, abstinentia a carne; de confessione, et communione paschali; de Missæ auditione, de solutione legatorum, decimarum. *Circa peccata capitalia;* de ebrietate, avaritia, superbia, acedia, invidia, ira, etc. Circa *officia proprii status;* videndum an sit uxor, maritus, herus, magistratus, ecclesiasticus, advocatus, mercator, opifex, etc.

(*Sed omnino consulendus Scavini*, l. IV, append. 65 et 63, *qui regulas tutissimas ac specimen exhibet confessionis generalis; agens etiam de præcipuis interrogationibus adhibendis cum pœnitentibus pro illorum statuum diversitate*).

Art. 3. — De Satisfactione, Indulgentiis et Jubilæo.

638. **Satisfactio Sacramentalis.** Definitur: *voluntaria pœnæ a confessario injunctæ susceptio tum ad reparandam injuriam Deo per peccatum illatam, tum ad pœnam temporalem redimendam.* Non enim remissa culpa quoad culpam æternam, tota semper remittitur pœna temporalis, ut Tridentinum definivit (Sess. 14, c. 8; et can. 12). Hæc igitur vel in hac vita sustinenda est, vel in altera in purgatorio luenda. Hinc etsi David peccati sui veniam plenissime fuerit consecutus, plures tamen temporales ærumnas debuit sustinere.

639. **Pœnitentiæ impositio.** Confessarius tenetur satisfactionem imponere; Tridentinum definivit: *Si quis dixerit claves Ecclesiæ esse datas tantum ad solvendum, non etiam ad ligandum; et propterea sacerdotes, dum imponunt pœnas confitentibus agere contra finem clarium et contra institutionem Christi.... anathema sit* (Sess. 14, c. 15). Idque requirit triplex Confessarii qualitas, ministri, judicis et medici. Qualitas *ministri* expostulat, ut Sacramenti integritati consulat; ad hanc autem satisfactio pertinet. Qualitas *judicis*, ut delinquentibus pœnas injungat. Qualitas *medici* ut præscribat pharmaca idonea tam ad sanandos morbos contractos, quam ad eosdem vitandos in posterum. Hinc Benedictus XIV reprobat ut laxiorem opinionem quæ docet quod impositio satisfactionis potest omitti tempore Jubilæi vel Indulgentiæ plenariæ. Indulgentiæ conceduntur ad infirmitatis auxilium, non in negligentiæ fomentum (*S. Alph.*, l. VI, n. 506).

Pœnitentiæ acceptatio. Si sub gravi tenetur confessarius satisfactionem convenientem injungere, tenetur pœnitens generatim loquendo sub gravi eundem acceptare et exequi. Obligatio imponendi satisfactionem et obligatio eandem acceptandi et exequendi sunt correlata uti argumentatur Benedictus XIV, Bulla *Inter præteritas.* Ideo peccat graviter qui recusat vel adimplere omittit pœnitentiam, vel ejus partem notabilem. — Attamen docet communiter omittere pœnitentiam levem impositam pro venialibus jam confessis, non esse nisi veniale; cum materia levis non sit capax gravis obligationis. Et Sacramentum jam completum sit essentialiter.

Non tenetur autem pœnitens pœnitentiam implere, si fuit invalida Confessio; quia nullum adest Sacramentum integrandum. Idem est de pœnitentia imposita sine absolutione; nisi illa sit medicinalis ad præcavendum; vel si pœnitens ad eandem Confessionem perficiendam pluries accedat, et confessarius pœnitentiam singulis vicibus imponat hac intentione mitiorem ultima vice imponendi (*S. Alph.*, l. VI, n. 516).

640. **Circumstantiæ Satisfactionis.** Qui sine causa omittit *circumstantias satisfactionis* pro mortalibus impositas, v. g., si recitet Rosarium, sed non flexis genibus, uti fuerat ei injunctum, peccat; cum sit in præcepto hæc circumstantia. An vero peccet mortaliter, id pendet a molestia gravi aut levi, quam affert illa circumstantia per se vel respective ad pœnitentem, prout significaverit confessarius.

Si injunctum sit orare flexis genibus, censet Croix non esse mortale, si omittatur genuflexio; si vero injunctum sit orare brachiis expansis, dicit mortale, hanc omittere circumstantiam. Quia non primum, sed secundum tantummodo in genere molestiæ grave est (*S. Alph.*, l. VI, n. 516).

641. R. **Quæ et quanta satisfactio imponenda.**

I. Quoad *qualitatem*, ea debet esse vindicativa et medicinalis; dicente Tridentino, satisfactiones esse imponendas *non solum ad novæ vitæ custodiam; sed etiam ad præteritorum vindictam et castigationem* (Sess. 14, c. 8).

Satisfactio *vindicativa* erit, v. g. jejunium (raro imponendum); subtractio aliqua cibi, abstinentia a vino vel liquore inebriante, subtractio aliqua somni ordinarii, orare flexis genibus, privatio honestæ recreationis, elemosynæ largitio, visitatio ecclesiæ, altaris. Ceterum satisfactio vindicativa seu pœnalis est quodcunque opus bonum injunctum in Sacramento; nam in statu naturæ lapsæ quæcunque virtuosa actio habet rationem pœnæ, quia amissa justitia originali, ad terrena proni sumus.

Satisfactiones vero *medicinales* sunt illæ quæ vitiosos habitus contrariis virtutum actionibus tollunt. Audiatur s. Alphonsus: *Imponantur opera carnem coercentia pro peccatis sensualibus, eleemosynæ pro peccatis avaritiæ, oratio pro blasphemiis, etc. Sed considerandum quid magis expediat, aut magis utile sit pœnitenti: quamvis autem maxime utile sit imponere Sacramentorum frequentiam, orationem mentalem et eleemosynas; nihilominus praxis habet, has reddi damnosas iis qui aut nihil aut parum habuerunt horum usum.* Imponi poterit generatim omnibus oratio vocalis, auditio Missæ, actus fidei, spei, caritatis, contritionis, lectio pia, tertia pars Rosarii, devotio erga B. Virginem mane saltem ac vespere recitando aliquas preces, item preces pro defunctis (*S. Alph.*, l. VI, n. 514).

II. Quod pertinet ad *quantitatem* ac *mensuram* satisfactionis, præ

oculis habendæ sunt tum criminum gravitas, tum facultas pœnitentium. Relate ad criminum gravitatem considerari debent eorum species, numerus et circumstantiæ. Relate ad facultatem pœnitentium satisfactio accommodanda est eorum statui, conditioni, sexui, ætati et dispositioni, ut habet Rituale. Monet autem Salesius, non esse gravandum pœnitentem multis rebus, maxime si diversis, ne confundatur et terrefiat (v. plura apud *Scavini*, l. III, nn. 444 et seqq.).

Resolves 1) Non sunt imponendæ pœnitentiæ perpetuæ; nam inducere solent periculum oblivionis et anxietates creant. Imo ordinarie expedit ut satisfactiones non imponantur ad longum tempus, v. g. ad annum, ad quinque menses.

2) Non sunt imponenda jejunia pueris, rusticis, opificibus labore defatigatis; nec filiisfamilias qui admirationem parentibus injicerent, aut etiam eos offenderent. Nec sunt injungendæ peregrinationes, aut prolixæ preces, aut eleemosynæ mulieribus sub potestate viri; nec pauperibus magno labore victum sibi comparantibus.

3) Non sunt imponenda quæ ludibrio exponere possunt pœnitentes, ut recitatio in medio ecclesiæ tot Pater brachiis extensis, etc. Neque ordinarie pœnitentiæ nimis naturæ repugnantes; v. g., signare crucem cum lingua in terra, invisere inimicos, etc. Imprudenter etiam generatim imponitur pueris ut veniam petant a parentibus, vel ab aliis ob inobedientiam, irreverentiam, aut furtula ipsis facta; quia sæpe odiosam reddunt Confessionem, et plerumque omittuntur.

4) Non est imponendus ingressus in religionem, neque matrimonium; quia hæc requirunt omnimodam libertatem. Præstat autem ut confessarius non imponat Missas celebrandas ad avertendum a se omnem suspicionem avaritiæ. Imo Benedictus XIV vult ut etiam sponte oblatæ non acceptentur.

5) Etsi possit imponi opus jam debitum, ipsum elevando ad meritum etiam sacramentalis satisfactionis; non tamen illud imponi potest, si jam eodem titulo satisfactionis Sacramentalis præceptum. Non enim potest denuo elevari ad sacramentalem satisfactionem quod jam elevatum est. Ceterum commune est, quod ubi confessarius expresse non sit locutus de opere alias debito aut præcepto, intelligatur impositum opus liberum seu supererogatorium.

6) Ait Rituale: *Pro peccatis occultis, quantumvis gravibus, manifestam pœnitentiam non imponat;* secus indirecte violaretur sigillum, uti ait d. Thomas. Si vero agitur de peccato publico, confessarius non solum potest sed aliquando tenetur publicam satisfactionem imponere, si nempe alia via occurri nequeat, v. g., scandalo dato, vel honori alicui detracto. Attamen non est adstringendus pœnitens (recte observant) si renuit et aliter possit damnum æquivalenter reparare. Tunc ex una parte infirmitati pœnitentis subvenitur, ex alio scandalum sufficienter alio modo tollitur, uti per publicam auditionem Missarum, Ecclesiarum visitationes, frequentiam Sacramentorum, ingressum in aliquam Congregationem, ubi publice pietatis opera exerceantur, etc. (*S. Alph.*, l. VI, n. 514 etc.).

642. **Quænam et pœnitentia gravis.** Censenda est per se gravis *pro uno vel altero mortali, saltem ex hodierno Ecclesiæ more quæ respondet operi, quod sub gravi ab Ecclesia injungitur, vel quod sub gravi ex se obligaret, si præciperetur. Hinc pœnitentia gravis erit.... Missam unam audire, uno die jejunare, recitare Rosarium*

(*etiam solam tertiam partem*), *Officium parvum B. Virginis*, *Litanias Sanctorum*, *Psalmos pœnitentiales*, *Viam Crucis agere*, *meditare per tertiam horæ partem et similia. Non autem erit gravis pœnitentia si Psalmus* Miserere *tantum imponatur*, *vel quinque* Pater *et* Ave *una vice tantum.* Gury.

Notat ad rem cl. Ballerini: Quod auctor adstruit pro uno vel altero peccato gravi sufficere Missam audire, rosarium recitare, etc., non ita intelligendum est, ut pro gravium peccatorum numero arithmetica proportione multiplicari debeant rosaria, missæ, etc.

643. **Pœnitentiæ Sacramentalis diminutio.** Aliquando confessarius levissimam satisfactionem imponere debet, uti est percutio pectoris, Crucis osculatio, invocatio Nominis Jesu.

Ac 1) Si jam pœnitentem satisfecisse advertat, vel eum inveniat vehementissime contritum; *contritio potest esse tanta*, ex Angelico, *quod tollat omnem culpam et pœnam*, *sicut patet in latrone et Magdalena.*

2) Si pœnitens sit morti proximus aut valde debilis. Tunc satis est ex Rituali indicare illam, quam si convaluerit, opportuno tempore peragat. Imo si infirmus sit in mortis articulo vel sensibus destitutus, absolvatur sine ulla pœnitentia.

Aliquando autem potest confessarius leviorem, licet non ita improportionatam injungere, id est talem, ut dici quidem possit esse gravem in se, licet non secundum omnem mensuram.

1)Non tantum tempore Jubilæi vel Indulgentiæ plenariæ, nam et hoc modo bene solvitur pœna vindicativa; sed etiam ob verba, quæ in forma absolutionis exprimuntur: *Quidquid boni feceris vel mali sustinueris*, *sit tibi in remissionem peccatorum*, etc. Sic enim omnia opera pœnitentis elevantur ad meritum sacramentalis satisfactionis prout docent longe probabilius et communius cum d. Thoma.

2) Ob prudentem timorem, ne pœnitens illam sit impleturus, uti ferme omnes affirmant; tum quia hoc Sacramentum non est forum iræ et pœnarum, sed veniæ et misericordiæ; tum quia satius est, quod pœnitens cum leviori pœna residuam luat in purgatorio, quam graviori pœna neglecta, damnetur in inferno. Idipsum docent Salesius ac Carolus addentes expedire, ut pœnitentes interrogentur, an talem pœnitentiam valeant exequi. Monendi tamen de insufficentia satisfactionis injunctæ, ut quoad possunt pœnitentiæ operibus vacent. Imo sapienter ageret confessarius ex s. Thoma de Villanova, *si facilem unam injunxerit*, *acriorem consuluerit* (*S. Alp.* l. VI, n. 507).

644. Q. 1. *An pro culpis gravibus possit imponi satisfactio quidem in se gravis*, *sed sub obligatione levi?*

R. Negant alii; nam confessarius non agit, nisi ut simplex minister, nomine nempe Dei, qui proinde debet obligationem materiæ proportionare. Sed communius affirmant: quia in hoc Sacramento sacerdos est verus judex ac legislator a Christo constitutus cum facultate et solvendi a peccatis et ligandi per pœnitentiam.

Hæc secunda sententia per se loquendo valde probabilis mihi videtur: sed non probarem, si confessarius vellet pro peccatis gravibus totam pœnitentiam imponere sub levi, excepto casu gravis ægritudinis aut intensissimæ contritionis vel alio casu rarissimo, in quo certo videretur expedire ad salutem pœnitentis. Censeo enim ex præcepto Tridentini (quod præcipit, ut satisfactiones *pro qualitate criminum* imponantur) teneri semper confessarium injungere aliquod grave sub obligatione gravi, licet sit leve respective ad numerum et gravitatem peccatorum (*S. Alph.*, l. VI, n. 518).

645. Q. 2. *Quid si pro venialibus, vel mortalibus jam confessis pœnitentia imposita sit gravis? an sit grave peccatum illam omittere?*

R. Probabiliter et communius affirmant; cum gravitas obligationis videatur desumenda non ex peccato, pro quo imponitur; sed ex materia quæ præcipitur.

Verum negant satis probabiliter alii; sicut enim confessarius non debebat illam imponere sub gravi, ita nec sub gravi illam tenentur acceptare pœnitentes; nisi peccata illa per accidens nimis disponant ad mortale, vel si a pœnitente nondum sit condigna pœnitentia peracta (*S. Alph.*, l. VI, n. 517).

646. Q. 3. *An possit imponi tota pœnitentia sacramentalis, sub casu tantum, quo pœnitens reincidat in peccata?*

R. Negative; si enim pœnitens non ceciderit, mutilum erit Sacramentum: adde tunc nulla esset satisfactio vindicativa. Aliqua tamen salutariter sic potest imponi pro evitando relapsu (*S. Alph.*, l. VI, n. 524).

647. **Mutatio satisfactionis.** Satisfactio semel imposita non potest valide mutari a pœnitente auctoritate propria ne in melius quidem: quia nulla satisfactio potest esse Sacramentalis, nisi imponatur a ministro Sacramenti. Sed potest tam a proprio confessario a quo pœnitentia imposita est, tam ab alio.

1. A proprio confessario, cum nihil obstet, ut judex reformet judicium suum in hoc indulgentiæ tribunali. Ut tamen fiat licite, causa requiritur, uti si pœnitens prævideatur non esse satisfacturus ob repugnantiam aut fragilitatem. Neque tunc de novo danda est absolutio, cum jam peccata sint remissa: imo neque opus est Confessionem repetere, si adhuc confessarius recordetur saltem in confuso de statu pœnitentis. Dicunt quod facta commutatione, pœnitens iterum potest primam eligere: quia commutatio est in illius favorem.

2. A quolibet alio confessario approbato, quia quilibet alius confessarius potest eandem causam cognoscere, si pœnitens illius tribunali se submittat. Debet tamen juxta plures pœnitens Confessionem repetere saltem in confuso, ut ejus status dignoscatur, et conveniens medicina et pœna ei injungatur. Verum multi alii item probabiliter contrarium docent, quia non agitur de novo conficiendo Sacramento; sed tantum de pœnitentia commutanda, ad quod sufficit prioris pœnitentiæ cognitio, ut nova æquivalenter medicinalis, atque vindicativa imponatur.

Quidquid sit, hoc certum est, quod pœnitentia valide commutari nequit ab alio confessario extra pœnitentiæ tribunal; quia confessa-

rius nullam habet potestatem, nisi in judicio sacramentali. Ab eodem autem confessario utique potest commutari, confessione expleta; at verius si fiat statim post absolutionem; quia tunc tantum censetur moraliter perseverare idem judicium (*S. Alph.*, l. VI, n. 529).

648. *An possit inferior confessarius commutare pœnitentiam a superiore impositam ob casus reservatos?*

R. Communius negant, nam inferior non potest reformare superioris judicium. Sed alii affirmant; nam reservatio afficit tantum peccata, quæ directe remissa remanent communia; ideo si pœnitens illa iterum subjiciat inferiori, potest hic de illis formare judicium. His tamen non obstantibus prima sententia mihi arridet; principium est, quod inferior nihil potest in legem superioris (*S. Alph.*, l. VI, n. 529) (1).

649. **Pœnitentiæ oblivio.** Oblitus satisfactionis an debeat iterum confiteri, alii cum d. Antonino affirmant; quia pœnitens curare debet si commode potest, ut Sacramentum fiat integrum. Alii communiter negant cum Concina; et hoc valere dicunt Lugo et Navarrus, etiamsi pœnitens oblitus sit culpabiliter. Nam pœnitens non amplius tenetur ex una parte ad illius implementum, cum impossibile ei factum sit; ex altera non videtur extare obligatio repetendi Confessionem, cum nemo videatur teneri repetere peccata sua jam directe remissa.

Attamen si pœnitentes putaret confessarium reminisci pœnitentiæ impositæ, teneretur eundem adire, si commode potest; cum ejus implementum adhuc sit moraliter possibile; et aliunde curandum est ne relinquatur mutilum Sacramentum (*S. Alph.*, l. VI, n. 520).

Quid (quæres) *si confessarius oblitus sit pœnitentiam imponere?*

R. Tenetur pœnitens confessarius adire, si commode possit. Ceterum observat Gousset quod personæ piæ, quando agitur de levi pœnitentia, non solent redire, sed aliquam sibi ipsæ imponunt ex præsumpto confessarii consensu. Nec incongrue, cum agatur de re levi; et aliunde omnia pœnitentis opera in absolutione elevata fuerint ad satisfactionis sacramentalis meritum.

650. **Quando Pœnitentia imponenda.** Etsi satisfactio etiam post absolutionem valide possit imponi ut communissime docent, cum non sit pars Sacramenti essentialis in re, et statim ei uniatur; tamen et ordo judicii et consuetudo postulant, ut ante absolutionem imponatur; ita vel ipsa pœnitentis dispositio melius dignoscitur.

(1) Pœnitens qui absoluta confessione et accepta pœnitentia ab uno Confessario apud alium Confessarium de re inscium Confessionem iterat, ut mitiorem satisfactionem sortiatur, non liberatur a priori pœnitentia; secus mutilum remaneret prius Sacramentum. Si vult ut commutetur pœnitentia, novus Confessarius certiorandus est, ut valeat priorem obligationem revocare, quin novam absolutionem impertiatur.

651. **Quando Pœnitentia adimplenda.** Quoad tempus satisfactionis implendæ dico: si tempus fuit a Confessario determinatum, patet tunc satisfactionem adimplendam esse. Secus debet impleri quamprimum commode poterit; satisfactio enim est solutio debiti, quæ diu differri non debet.

Quænam autem *notabilis dilatio*? Si pœnitentia sit levis, dilatio numquam erit gravis; cum vel ipsa pœnitentiæ omissio probabilius non esset mortalis. Si vero pœnitentia sit gravis, conveniunt omnes dilationem notabilem continere grave peccatum, ut esset eam differre per annum et etiam per sex menses. Sed graviter non delinquit qui per mensem differt, modo illam adhuc valeat adimplere; neque illa sit medicinalis, ad præcavenda peccata, et dilatio illorum periculum creet (*S. Alph.*, l. VI, n. 521) (1)..

652. Satisfactio autem sacramentalis per alium impleri nequit, nam materia Sacramenti sunt actus ipsius pœnitentis, nempe Contritio, Confessio et Satisfactio. Ergo sicuti unus non potest pro altero conteri vel confiteri, ita nec satisfacere: et contraria propositio damnata est ab Alexandro VII.

An vero pœnitentia impleri possit cum socio, alii absolute affirmant; quia hoc onus imitatur pondus Officii, quod utique potest recitari cum socio etiam ad illud non obligato. Alii tantum affirmant si imponantur preces quæ ex usu fidelium vel Ecclesiæ alterne recitari soleant, ut Rosarium. Alii tandem absolute negant negando paritates (et huic sententiæ consentanea est praxis), nam Officium et aliæ preces alternatim recitari solitæ non sunt pœna, ut eam peccator totam sustineat (*S. Alph.*, l. VI, n. 526).

Sed communissime docent quod pœnitentia bene potest impleri tempore, quo aliud impletur præceptum, puta in Missa de præcepto potest recitari Rosarium pro pœnitentia impositum; nam duobus præceptis potest simul satisfieri, nisi aliter statutum sit a Confessario. Et sane Missa est quidem in præcepto, non tamen peculiares preces; quæ igitur determinari poterunt a pœnitente.

653. **Satisfactionem implere in peccato.** Communis et probabilior sententia, docet illum substantialiter satisfacere, qui adhuc habeat affectum ad peccatum mortale. Nam ad implendum præceptum sufficit ponere opus præceptum.

Attamen non obtinebit meritum et effectum satisfactionis injunctæ, nempe remissionem pœnæ debitæ quæ haberi nequit sine caritate (et hoc sensu intelligitur d. Thomas, qui contra objicitur). Imo probabilius qui implet in mortali satisfactionem, peccat venialiter, siqui-

(1) Certum autem est satisfactionem non esse de necessitate implendam ante absolutionem vel Communionem, constat ex praxi Ecclesiæ, et Sixtus IV, Alexander VIII, Clemens XI, Pius VI contrarium errorem damnarunt.

dem indigne suscipit partem integralem, et ponit obicem effectui partiali Sacramenti, nempe remissioni pœnæ (*S. Alph.*, l. VI, n. 522).

654. **Indulgentia.** Ut vox ipsa sonat, idem est ac gratia, remissio, condonatio. Ex usu tamen Ecclesiæ sumitur pro condonatione pœnæ quam subire debet pœnitens etiam remissa culpa; et definitur : *Relaxatio pœnæ temporalis pro peccatis jam quoad culpam et pœnam æternam remissis Deo debitæ, extra Sacramentum a legitimo ministro facta fidelibus per applicationem thesauri Ecclesiæ.*

Dicitur : *Pœnæ temporalis*; nam pœna æterna remittitur cum ipsa culpa; etenim repugnat in æternum puniri, qui est Dei amicus.

Dicitur : *Jam quoad culpam remissis*, nam quandiu remanet culpa non potest tribui pœnæ ei debitæ condonatio. Unde cum aliquando dicitur per Indulgentiam peccata remitti, nomen *peccati* pro pœnæ reatu usurpatur.

Dicitur *Deo debitæ*, sic excluditur error illorum qui volunt Indulgentiam non remittere pœnam divinæ justitiæ debitam; sed tantum relaxare pœnitentiam a confessario impositam aut imponendam juxta antiquos canones pœnitentiales.

Dicitur : *Extra Sacramentum;* quia hic pœnæ remissio non fit virtute alicujus Sacramenti, sed fit nobis applicando satisfactiones Christi, B. Virginis et Sanctorum ipsis superabundantes, ex quibus conflatur thesaurus Ecclesiæ; et ideo additur : *Per applicationem thesauri Ec- clesiæ.*

Dicitur : *Fidelibus*, id est jam baptizatis; nam nondum baptizati Ecclesiæ bonis non gaudent (*S. Alph.*, l. VI, n. 533).

655. **Divisio.** Multiplex indulgentia: 1) Ratione *objecti*, cui inhæret, alia est *localis*, quæ conceditur loco immediato, tali Ecclesiæ. Alia *realis* quæ conceditur immediate rei, puta coronis (utraque mediate personis, v. g. talem Ecclesiam visitantibus, tale rosarium gestantibus). Alia *personalis* quæ personis conceditur independenter a loco et a re, v. g., communicantibus.

2) Ratione *effectuum*, quos producit: alia est *plenaria* (dicitur etiam *plena, plenior, plenissima*, juxta majorem vel minorem facultatem, quæ præter totalem pœnæ remissionem, tribuitur absolvendi a censuris, dispensandi in votis, etc.). Plenaria totam pœnam temporalem remittit ut verbum ipsum sonat, et juxta fidelium et Ecclesiæ sensum; si tamen pœnitens de omnibus culpis etiam venialibus doleat. Alia est *partialis*, quæ remittit aliquam pœnæ partem, prout fuerit a superiore declaratum.

3. Ratione *temporis* ad quod extenditur alia est *perpetua*, alia *temporanea* prout conceditur in perpetuum vel ad tempus.

656. *Quid intelligitur per indulgentias decem, vel quindecim dierum, annorum, quadragenarum*, etc.

R. Intelligitur ex communi sententia remissio tantæ pœnæ, quanta

olim remittebatur per pœnitentiam canonicam ejusdem temporis. Sic v. g. per indulgentiam septem annorum tanta remittitur pœna quanta remittebatur per pœnitentiam septem annorum injungi solitam juxta antiquos canones pœnitentiales (*de his* v. Scavini, l. VI, n. 460; append. 66).

657. **Principia.** I. Est in Ecclesia indulgentiarum thesaurus constans ex meritis Christi, B. Virginis et Sanctorum. Veritas est fidei proxima, ut constat ex Pio VI, qui propositionem 41 Synodi Pystoriensis contrarium innuentem damnavit. Pio VI præiverat tum Leo X contra Lutherum, tum Gregorius XIII contra Bajum. Et sane negari non potest, quod sit in Ecclesia cumulus satisfactionum seu superabundantia: siquidem superabundavit satisfactio Christi utpote infinita; satisfactio B. Virginis, quæ cum sine macula semper extiterit, nullam contraxit debitum pœnæ, tamen tot passa est; aliorumque sine numero Sanctorum, qui ab omni fere culpa immunes tot tantaque sustinuerunt. Et quamvis Sancti fuerint abundanter remunerati de operibus proprie meritoriis per visionem Dei, attamen utpote satisfactoria eorum opera exhausta non fuerunt. At nunquid istæ uti simpliciter satisfactoriæ remanent otiosæ? Dicendum potius eas in Ecclesiæ thesaurum ingredi, cujus ipsa administrationem habet: *ea autem, quæ sunt alicujus multitudinis communia, distribuuntur singulis de multitudine secundum arbitrium ejus qui multitudini præest*, ut ait d. Thomas (suppl. 3 p. q. 25).

II. Ecclesia habet potestatem indulgentias concedendi; de fide est contra protestantes. Patet ex illis Scripturæ verbis: *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo, et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo.* At si per verba *quæcumque alligaveritis*, Ecclesia potestatem accepit peccatoribus laboriosa opera injungendi, dicenda erit per verba *quæcumque solveritis*, potestatem accepisse ab illis operibus eosdem solvendi; quod quidem per Indulgentias operatur. Firmatur ex præscriptione: jam ab antiquis temporibus, nemine reclamante, Ecclesia Indulgentias elargita est longe ante protestantes. Accedit Tridentini definitio: Decreto enim de indulgentiis, ss. 25 anathemate damnantur qui *aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant* (*S. Alph.*, Opera dogmat., sess. 25, n. 50).

III. Indulgentiarum usus est *christiano populo maxime salutaris*, ut habet idem Tridentinum. In eo enim situs est (ex Clemente XI Constit. *Unigenitus*), *ut cunctorum fidelium augeatur devotio, fides splendeat, spes vigeat, caritas vehementius incalescat.* Quod si aliqui Indulgentiis abutuntur, est vitium hominis, non rei. Hinc parochi esse debet hortari fideles ad eas lucrandas, illis aperiendo virtutem, efficaciam ac conditiones requisitas.

IV. Indulgentia applicari potest *per modum suffragii* animabus

purgatorii. Hæc propositio saltem fidei proxima est; id enim probat tum Ecclesiæ usus, siquidem Indulgentias omni tempore sic concessas legimus; tum ex contrariis propositionibus damnatis a Sixto IV, Leone X et Pii VI.

Diximus: *Per modum suffragii;* nam cum animæ purgantes Ecclesiæ jurisdictioni non subdantur, ipsis Indulgentiæ applicari non possunt sicut vivis per modum absolutionis; sed per modum suffragii seu simplicis solutionis, quatenus rogatur Deus, ut eas acceptare dignetur (1). Ad hoc autem necesse est: 1) Ut eo fine sit concessa Indulgentia, ut nempe possit defunctis applicari: quæ concessio a solo Pontifice fit. 2) Ut intentio saltem interpretativa sit in lucrante eas defunctis applicandi. 3) Ut qui eam lucratur sit in statu gratiæ saltem in ultimo opere, ut verius videtur; neque enim quis potest alteri applicare Indulgentiam, nisi prius ipse eam fuerit lucratus; nemo autem illam lucrari potest nisi sit in gratia (*S. Alph.*, l. VI, n. 534). Attamen hac de re interrogata S. C. Indulgentiarum 20 aug. 1822 respondit: *Dilata.*

V. Cum Indulgentiæ sint bona communia Ecclesiæ, principium generale est, eas concedi non posse nisi ab illis, qui jure divino Ecclesiæ actu præsunt. Hinc nec Abbates religiosorum Ordinum, nec Vicarius generalis aut Capitularis, nec Parochi possunt, nisi jure delegato, Indulgentias elargiri. Nec etiam Episcopus qui sedem non habeat, cum jurisdictione careat. Ex quo principio sequitur Indulgentias concedi posse a Pontifice in toto orbe, ab Episcopis, etsi nondum consecrati, modo confirmati et jurisdictionem adepti, in propriis Diœcesibus ac suis subditis.

Pontifex concedere potest Indulgentias plenarias. Episcopi autem, ex Lateranensi IV, Indulgentias tantum unius anni in Dedicatione Ecclesiæ; quadraginta dierum in aliis causis. Et quidem in perpetuum; etiam extra propriam Diœcesim, modo cum suis subditis; cum hæc jurisdictio non sit contentiosa. Quod vero pertinet ad Archiepiscopos, Patriarchas ac Primates, eas omnes, quas possunt Episcopi, Indulgentias concedunt, et quidem per totam provinciam extra ipsam visitationem; cum hac de re jus indistincte loquatur. Cardinales ex usu 100 dierum Indulgentias concedunt Ecclesiæ cui

(1) Licet ergo effectus Indulgentiarum sit infallibilis pro vivis, non ita pro defunctis; cum pro hisce Deus eas acceptet tantum ad suam beneplacitum. Attamen non est dubitandum Indulgentias ipsis applicatas ut plurimum prodesse; ne dicamus Ecclesiam inutiliter agere, cum adeo frequenter eas illis applicat; quod absque impietate dici nequit.

Indulgentia autem applicari potest vel determinatis defunctis vel omnibus indiscriminatim; nam suffragia sunt divisibilia. Attamen si agatur de altari privilegiato Missa in eo celebrata valet pro uno tantum defuncto. S. C. Ind. 20 aug. 1840. Modus applicationis vid. apud *Scavini*, l. IV, n. 456.

tanquam Episcopi præsunt; imo in Ecclesiis suorum titulorum eas adhuc concedere possunt, etsi Episcopi non sint.

Ad validam Indulgentiam requiritur causa rationabilis; quia Papa et Episcopi sunt tantum dispensatores thesauri Ecclesiæ. Attamen non est subditorum de hac judicare; neque etiam supponendum Pontificem vel Episcopos inconsulto agere (*S. Alph.*, l. v, n. 532).

658. **Conditiones ad Indulgentia.** In omnibus Indulgentiis hæc requiruntur:

1) Ut eas lucraturus *intentionem* saltem virtualem habeat illas lucrandi: quod certum est, quoties Indulgentia concessa sit cum certa conditione, v. g., orandi pro felici Ecclesiæ statu. In ceteris casibus an ista intentio necessario requiratur, affirmant plures cum Billuart; nam secus opus præscriptum dirigi non potest in finem ab Ecclesia intentum. At plures cum Lugo negant; nam si Indulgentia concessa est facienti tale opus, si fiat, totum positum est quod ponendum erat. In praxi prima sententia est suadenda: ideo magis, quia in hac materia non major probabilitas, sed veritas effectum producit. Hinc laudanda piorum praxis, qui mane renovant propositum omnes per diem Indulgentias lucrandi.

II. Ut eas lucraturus sit *baptizatus;* illi enim, qui minime est de Ecclesia, Ecclesiæ thesauri non aperiuntur. In *statu gratiæ*, saltem quando præstat ultimum opus præscriptum; pœna enim non remittitur, nisi simul remittatur, vel jam remissa sit culpa. *Immunis ab excommunicatione;* quia hæc tollit communionem bonorum spiritualium. *Subditus* illius, qui indulgentiam elargitur: quia agitur de veræ jurisdictionis exercitio. Si tamen Indulgentia concessa sit tali altari, cruci vel Ecclesiæ, etiam non subditi talia visitantes, Indulgentias lucrabuntur: est commune.

III. Ut adimpleat singula opera injuncta tempore, modo et loco præscripto. Ita si præcipiantur speciales preces, ipsæ fieri debent juxta intentionem concedentis. Quæ si sint indeterminatæ, sufficit recitare quinque *Pater* et *Ave*, ut ait Mazzotta; vel sex cum *Gloria* et *Credo*, ut dicit Sporer; vel septem *Pater* et *Ave*, ut vult Holzman; vel alias similes orationes, sed vocales (nisi agatur de surdis et mutis quibus satis est quod orent mentaliter ex indulto Pii IX). Quæ preces etiam cum socio alternatim possunt recitari. Non tamen debent esse alio titulo obligatoriæ.

Non autem officit, si pars minima omittatur, quia adhuc censetur opus quoad substantiam perfici. Pars autem minima respective ad totum sumenda est: sic in Rosario omissio unius *Pater* et *Ave*, minima videtur. Secus si quinque *Pater* ad Indulgentiam requirantur, et unum omittatur (*S. Alph.*, l. vi, n. 533).

659. **Confessio et Communio ad Indulgentiam.** Confessio et Communio generatim requiritur ad lucrandam Indulgentiam plenariam, nisi aliud statuatur.

1) *Confessio* est necessaria, licet quis sola venialia habeat, et quamvis sit in gratia quando dicitur *contritis et confessis*. Attamen ex pluribus decretis S. Congregationis Indulgentiarum, qui singulis hebdomadis confiteri solent, omnes Indulgentias per hebdomadam lucrari possunt, ad quas Confessio ceteroquin requireretur, modo tamen mortali non sint gravati. Imo permissum est, ut Confessio etiam pro aliis sufficiat, qui singulis hebdomadis confiteri non solent, iis tamen in locis ubi adest inopia confessariorum, et quoad Indulgentias quæ occurrunt infra hebdomadam ab ultima Confessione. Imo Confessio ac Communio peragi possunt die qui immediate præcedit sequentem pro quo concessa est Indulgentia. Requiritur autem Confessio, non tamen absolutio pro iis qui sunt in gratia.

2) *Communio*, quæ tamen sacrilega non sit. An autem eodem die lucrari possimus plures plenarias Indulgentias etiam defunctis applicabiles, etsi pro unaquaque sit præscripta Communio, responsum fuit: *affirmative, servatis tamen aliis conditionibus appositis.*

660. Q. *An Indulgentia plenaria valeat ut partialis, si integra obtineri nequeat, v. g. propter affectum ad aliquod veniale?*

R. *Affirm.*; recte enim præsumitur quod Pontifex concedendo Indulgentiam plenariam, velit concedere juxta capacitatem subjecti, ita ut ei remittatur saltem pœna quæ remitti potest, si tota nequeat remitti; Indulgentia enim est divisibilis. Secus Indulgentia plenaria plerumque nihil prodesset, cum ordinarie fideles exuti non sint omni affectu ad aliquod veniale, vel sufficientem dolorem de omnibus venialibus non concipiant (*S. Alph.*, l. VI, n. 534)

661. **Jubilæum.** Definitur: *Indulgentia plenaria cum privilegiis adnexis a Pontifice concessa certa opera peragentibus.* Ad imitationem veteris Legis inductum est; in ea enim, definitis temporibus, gratiæ extraordinariæ dabantur.

Jubilæum aliud est *ordinarium*, quod Bonifacius VIII (1300) constituit, quolibet anno centesimo redeunte celebrandum; Clemens VI reduxit ad annum quinquagesimum; Gregorius XI ad trigesimum tertium; Paulus II et Sixtus IV illud revocaverunt ad annum vigesimumquintum. — Primitus Jubilæum nonnisi Romæ celebrabatur; at Bonifacius IX statuit ut anno quo illud currit, Romæ celebretur; anno vero subsequenti extra Romam in toto orbe. En Jubilæum *anni sancti*, vel *Jubilæum majus.*

Aliud est *extraordinarium* (seu *ad instar*), quod tribuitur ob aliquam causam peculiarem, et dicitur etiam *Jubilæum minus.*

Aliud est *generale* quod conceditur universo orbi. Aliud *particulare* quod conceditur tantum alicui loco (*S. Alph.*, l. VI, n. 537).

662. In Jubilæo *anni Sancti* suspenduntur (nisi aliud statuatur, prout in Jubilæo anni 1875) toto anno omnes aliæ Indulgentiæ concessæ pro vivis, non autem quæ sunt concessæ pro defunctis. Imo ex Benedicto

XIV omnes Indulgentiæ quæ alias non erunt defunctis applicabiles, iis eo anno applicari possunt. Non tamen remanent suspensæ : 1 Indulgentiæ pro moribundis. 2. Pro oratione *Angelus*. 3. Pro visitatione SS. Sacramenti solemniter expositi. 4. Pro comitantibus Viaticum. 5 Indulgentiæ quæ ab aliis quam a Papa conceduntur (1).

663 **Opera in Iubilæo præscripta.** Hac de re inspiciendæ sunt litteræ concessionis, variant enim; aliquando plura aliquando pauciora opera præcipiuntur; neque semper eodem modo exequenda, sed juxta mentem Pontificis concedentis. Nullus tamen ordo requiritur in iis operibus ponendis, modo ultimum opus ponatur in statu gratiæ.

Opera autem generatim præscripta sunt:

I. *Visitatio ecclesiarum.* Decreto tamen generali S. C. Indulg. 15 mart. 1852 tribuitur Ordinariis facultas unicam ecclesiam toties visitandi, si in loco una tantum sit. Sed istæ visitationes unicæ ecclesiæ ab invicem sunt distinguendæ, adeo ut singulis vicibus necesse sit in ecclesiam ingredi et egredi; ex S. Pœnitent. 25 jan. 1875.

II. *Confessio*, quæ pro Jubilæo semper requiritur etiam pro illis, qui a mortalibus sunt immunes et Confessionem frequentant: ideo dicitur *rite confessis*. Qui confitens, inculpabiliter obliviscitur peccati mortalis, non tenetur iterum confiteri ad lucrandum Jubilæum; quia illius Confessio fuit sacramentalis, et est in gratia. Tantum est illi obligatio suo tempore illud Ecclesiæ clavibus subjiciendi. *Bouvier.* — Si quis post Confessionem labitur in mortale, licet non teneatur iterare visitationes, tenetur tamen iterum confiteri, nec sufficit conteri, si velit lucrare Jubilæum. *Benedictus XIV.* — Qui rite confessus est tempore Jubilæi, sed oblitus est confiteri reservata, etiam eo tempore transacto, a quocumque confessario potest absolvi; quia vi Jubilæi acquisivit jus ea facultate gaudendi. Idem dicunt communius de votorum commutatione. *S. Alphonsus.*

III. *Communio*: non autem sufficeret sacrilega, ut patet. Imo neque communio paschalis; cum ex alio præcepto debita sit.

IV. *Jejunium*, quod alias non sit debitum, nisi sint a summo Pontifice nominati dies, in quibus jam jejunium alio titulo debeatur. Pueri, senes, operarii, infirmi et qui non obligantur jejunio, tenentur tamen jejunare, si velint lucrari Jubilæum; vel petant commutationem. Idem de aliis operibus. *Bouvier.*

V. *Eleemosyna*, quam probabilius etiam pauperes debent, cum nemo sit tam pauper, qui saltem unum obolum vel frustillum panis dare non possit. Tamen consultius est, ut hoc opus pro pauperibus in aliud mutetur: pro subjectis vero in temporalibus, eleemosyna fit a superioribus. Eleemosyna pro Jubilæo non debet esse jam debita, puta si quis ex legato jam teneatur dare pauperi eleemosynam. *Benedictus XIV.* — Nomine eleemosynæ in Jubilæo non intelligitur spiritualis, sed corporalis. Non autem necesse est, ut tribuatur pecunia, sed sufficit alia res appretiabilis, ut vestis, panis, etc. *S. Alphonsus.*

VI. *Orationes;* quae cum socio alternatim recitari possunt, ut praxis se habet. Ita *Resolutio casuum* sub auspicio Lambertini, postea *Benedicti XIV.*

664. **Facultates in Iubilæo concessæ.** Hæ ordinarie conceduntur facultates:

(1) Plures de Jubilæo traduntur regulæ a Benedicto XIV Bulla *Inter pœrteritos* quæ servandæ sunt quando non adversantur Jubilæis noviter indictis ex declaratione S. C. Indulg. 16 feb. 1852. Quas regulas refert S. Alph., l. VI, n. 535 etc.; et Scavini, l. VI, append. 63: *De Jubilæo.*

I. *Facultas in pœnitente sive sæculari sive regulari* eligendi confessarium quemcumque ab Ordinario loci approbatum, etsi ex propriis regulis habeat confiteri tantummodo confessario designato. Attamen Benedictus XIV Constitutione *Celebrationem*, declarat, quod hæc facultas quoad Moniales proprie dictas earumque novitias, intelligitur quidem de quocunque confessario, sed de approbato ad Moniales.

II. *Facultas in confessario absolvendi ab omnibus casibus reservatis atque censuris* sive publicis sive occultis, etiam nominatim excommunicatos, suspensos vel interdictos; sed una tantum vice. Non tamen potest absolvi externe et formaliter hæreticus; nec complex in peccato turpi; neque qui suum complicem absolvere ausus sit: nisi de his expressa fiat mentio, vel aliud a Papa declaretur. Quoad censuras vero nominatim inflictas *ab homine*, absolutio est tantum ad effectum Indulgentiæ consequendæ.

III. *Facultas dispensandi ab irregularitate occulta;* quæ tamen facultas est tantum dispensandi ab iis irregularitatibus, quæ ob censuræ violationem incursæ sunt, et quidem dispensandi in ipsa Confessione.

IV. *Facultas commutandi* (non dispensandi) *omnia vota simplicia*, intra Confessionem tamen, etsi jurata. Sed excipe tum vota quæ cederent in præjudicium tertii, tum vota sive castitatis perpetuæ sive ingressus in Religionem; tum vota pœnalia, quæ præservant a peccato (nisi commutatio non minus a peccato refrenet). Quando autem agitur de Jubilæo pro commutatione votorum non requiritur specialis causa, sed sufficit illa generalis, ob quam Pontifex Jubilæum concedit.

Visitatio ecclesiarum et jejunium commutari generatim possun a confessario in alia pia opera quoad impeditos vel impotentes. Item commutari potest communio pueris, si ad illam nondum admissi sunt. Opera autem injuncta commutari possunt etiam extra confessionem (*S. Alph.* l. vi. n. 534).

665. Iubilæum una tantum vice quoad absolutionem a casibus reservatis et censuris adquiri potest. Sed quoad indulgentiam pluries adquiri posse communiter affirmant ex Benedicto XIV, si opera injuncta pluries repetantur; et modo contrarium non si expressum in concessionis Bulla, ut expressum fuit in Iubilæo anni sancti 1875.

Constitutio *Apostolicæ Sedis* excommunicationi latæ sententiæ Papæ reservatæ eos subjcit, *qui quæstum facientes ex indulgentiis aliisque gratiis spiritualibus excommunicationis censura plectuntur Constitutione S. Pii* (*v. t. I. n.* 606).

APPENDIX I.

666. *Responsa S. Congreg. Indul. quoad Indulgentias.*

I. Indulgentiæ applicari possunt quibuslibet rebus solidis, ferro, ligno, etc. etiam coronæ vitro solido confectæ. Solæ res quæ facile frangi aut lacerari possunt, ut papyrus, vitrum tenue, etc. excipiuntur. *S. C. Ind.*

II. Indulgentiæ amittuntur si dominium rei mobilis benedictæ jam nobis appropriatæ in alium transferuntur; indulgentia enim conceditur personæ pro qua res fuit benedicta, vel quæ primo ea utitur. Aliter est si res tantum commodetur, modo commodans non intendat beneficium indulgentiæ concedere commodatario; 26 nov. 1714.

III. Ad benedicendas pro indulgentiis cruces, rosaria, etc. satis est signum crucis a sacerdote qui hanc facultatem accepit, factum. Sed pro coronis S. Dominici, et B. Virginis septem dolorum requiritur formula præscripta et aspersio aquæ benedictæ; 11 apr. 1864.

IV. Utrum anuli aurei vel argentei, decem nodis circumdati, quibus utuntur

quædam piæ personæ ad Rosarium recitandum, benedici possint cum appositis Indulgentiis? Respondit em. card. Castracane Pœnitentiarius major de mandato Sanctitatis Suæ Gregorii XVI, *negative.*

V. Indulgentia comitatur Crocifixum : qui potest de una in aliam crucem collocari sine Indulgentiæ præjudicio: 11 *apr.* 1840.

VI. Quæritur: 1) an coronæ Indulgentias amittant, si alicui donentur, 2) an post mortem domini, alter acquirat dominium earum, nempe Indulgentiarum 3) Quid si rumpatur coronarum filum sive voluntarie ut catenis nectantur; sive involuntarie et fortuito. 4) Quid si globuli quatuor vel quinque deperdantur. 5) Si amico commodentur sive ad coronam simpliciter recitandam, sive ad Indulgentias lucrandas?

S. C. I. 10 jan. 1839 respondit: ad 1um *Affirmative*, quoties non dentur immediate vel mediate a persona facultatem habente distribuendi. Ad 2um *negative*, quia Indulgentiæ non transeunt personas prioris dominii. Ad 3um *negative*, quia coronæ eædem perseverant quoad formam. Ad 4um *negative*, ex allata ratione. Ad 5um *negative in primo casu; affirmative in secundo;* ut enim pereant Indulgentiæ coronis aliisque rebus mobilibus affixæ, requiritur finis dandi vel præstandi pro communicatione Indulgentiarum.

VII. Quando Pontifex Indulgentiam quamlibet concedit Urbi et Orbi, ut fideles tamen indulgentiam in variis Diœcesibus lucrari possint, requiriturne ut illa a locorum Ordinariis promulgetur? An sufficit ut certi sint illam a S. Pontifice fuisse concessam? *Negative quoad primam partem; affirmative quoad secundam:* 1 jul. 1830.

VIII. Utrum quis frui possito btentis Indulgentiis seu gratiis absque licentia et recognitione Ordinarii sui? *Affirmative quoad usum et fruitionem; sed privata tantum iisdem valeat uti gratiis, modo in nullius gravamen cedant, aut scandali occasionem præbeant, et modo orator eas facultates sine licentia... typis mandare non præsumat;* 12 dec. 1840,

IX. Utrum qui obtinet facultates diversas ab apostolica Sede, scilicet Altaris privilegiati personalis, erigendi stationes *Viæ Crucis*, benedicendi cruces, numismata, debeat exhibere dictas facultates Ordinario, etiamsi nulla mentio facta sit in concessionum Rescriptis? *Affirmative quoad Viæ Crucis erectionem; negative relative ad alias facultates, nisi aliter dispositum in obtentis concessionibus;* 6 febr. 1844.

X. Ex concessione Pii IX christifideles qui in eo statu infirmitatis sunt, ut domo egredi non valeant (exceptis illis qui in communitate morantur), si rite confessi acquirere possunt omnes plenarias Indulgentias, quas acquirere possent in locis ubi vivunt recipiendo Communionem et visitando Ecclesiam, etsi nec communicent nec visitent Ecclesiam; modo alia præscripta impleant, et quæ a confessario injungenda erunt loco communionis et visitationis; 8 sept. 1862.

XI. Cum in Brevibus Indulgentiarum dicitur *præsentibus ad septennium duraturis*, septennium est computandum a die datæ, non a die publicationis; 18 maji 1771.

XII. Licet vertere in aliam linguam preces cum Indulgentiis, quin indulgentiæ amittantur, si fidelis est versio; 14 maji 1838.

XIII. An visitantes Ecclesias Ordinis S. Francisci die 2.^{a} augusti, lucrentur Indulgentiam plenariam toties (eodem die) quoties in eas ingrediuntur, ut parumper ibi orent? Et an requiratur, ut Communio fiat in eadem Ecclesia? Affirmative *ad primam partem;* negative *ad secundam;* 22 feb. 1847.

XIV. Ad consequendas indulgentias pro visitatione 14 stationum *Viæ Crucis* nihil aliud requiritur, quam Redemptoris passionem meditando ex una ad aliam stationem se conferre; in quantum multitudo visitantium vel capacitas loci permittunt. Hinc *Adoramus, Pater, Ave, Miserere nostri* laudabiliter tantum addun-

tur; 22 sept. 1829. In ejus autem erectione benedicendæ tantum sunt cruces, in quibus tantum stat indulgentia (V. *Scavini*, l. IV, [n. 386; et opus absolutissimum : *Historia, excellentia et ritomia Viæ crucis erigendæ, renovandæ visitandæque auct. Rogerio Abbranio;* Fulginæ, 1867).

XV. Quando enunciatur *plenaria Indulgentia quotidiana atque perpetua pro visitantibus determinatam Ecclesiam* etc. sensus est. quod quilibet fidelis illam lucrari poterit die quo vult quidem, sed tantum semel in anno.

XVI. Sanctitas Sua declaravit: *per Confessionem et Communionem die Paschatis peractam, et Indulgentiam plenariam Papali benedictioni adnexam lucrari, et satis præcepto Paschali fieri;* 12 martii 1847.

667. **Votum pro animabus Purgatorii.** Ut maximum quoad potest animabus Purgatorii procuraretur solatium, sedente Benedicto XIII, pia devotio, quam votum, seu oblationem appellant, instituta fuit, per quam fideles ipsam amplectentes omnia opera satisfactoria dum vivunt, et singula pro ipsis oblata suffragia post mortem, animabus jam in purgatorio degentibus offerunt, Hoc votum sive donatio animabus illis applicat totum fructum satisfactorium; non autem meritorium, propitiatorium et impetratorium, qui adhuc nobis prodest. Potest illud emitti solo voluntatis nutu; nec obligat sub peccato. Benedictus XIII et Pius VI illud Indulgentiis cumularunt, quas Pius IX 1852 confirmavit, declarando :

1) « Quod sacerdotes ipsum votum profitentes Indulto Altaris privilegiati « personalis gaudere possint singulis anni diebus. — 2) Quod omnes christifideles « qui idem votum amplexi sunt, Indulgentiam plenariam fidelibus tantum defunctis applicabilem lucrari queant, quocunque die ad sacram Communionem accesserint, et qualibet anni feria secunda sacrum Missæ sacrificium in suffragium « eorundem defunctorum Fidelium audierint; dummodo in utroque casu aliquam « Ecclesiam seu publicum Oratorium visitaverint, ibique per aliquod temporis « spatium juxta mentem Sanctitatis Suæ pie oraverint. — 3) Quod ipsis christi« fidelibus omnes et singulas Indulgentias quocunque modo concessas, vel con« cedendas quas lucrari possint, animabus pariter defunctorum applicare liceat. » Neque prohibentur sacerdotes tale votum emittentes celebrare et applicare pro iis, pro quibus debent, vel a quibus stipendium accipiunt, uti declaravit Benedictus XIII (*Plurimæ aliæ declarationes v. apud Scavini*, l. IV, n. 435; et *Append.* 62).

APPENDIX II.

668. *Responsa S. Cong. occurrente Jubilæo anni sancti* 1875. In quo datur facultas absolvendi usurpatores bonorum ecclesiæ, habita episcopi delegatione, et servatis servandis ex dictis t. I, n. 632.

I. « Inter Ecclesias visitandas recenseri possunt Oratoria publica; dummodo « ipsa Oratoria sint publico cultui dicata et in iis soleat Missa celebrari. » Quid si visitatio certæ Ecclesiæ vel Oratorii judicio Ordinarii sit moraliter impossibilis ? « R. Iis fidelibus qui ob aliquod peculiare impedimentum ea visitare non « valeant provisum per Litteras Apostolicas » (nempe per commutationem).

II. « Ad lucrandum Jubilæum requiritur Confessio et Communio a Confes« sione annuali et a Communione paschali omnino distincta. » Qui tamen præcepto annuæ Confessionis jam satisfecerit, opus non habet tempore Paschali duabus Confessionibus ad implendum præceptum et Jubilæum lucrandum, sed unica Confessio cum duabus Communionibus satis erit.

III. « Quætenus quatuor in die visitationes præscriptæ in Ecclesia eadem « peragi debeant, quæritur num ad hujusmodi visitationes inter se distinguendas « necesse sit post unamquamque Ecclesia egredi; an vero sufficiat in eadem « Ecclesia manendo de uno in alium locum transire, aut etiam tantummodo as« surgere uti pro stationibus Viæ Crucis vulgo usu venit ? Rep. Necesse est egredi « ab Ecclesia.

IV. « Indultum pro navigantibus et iter facientibus qui impediuntur, quo-

« minus currente anno Jubilæi opera injuncta pro lucrando Jubilæo exequi pos-
« sint, extenditur etiam ultra annum.

V. « Lucratur Jubilæum qui conditiones præscriptas adimplet in aliena Diœ-
« cesi, ubi non habet domicilium, si observet ordinationes Ordinarii loci ubi
« moratur.

VI. « Lucratur Jubilæum qui Confessionem et Communionem peragit in
« aliena Diœcesi ubi non habet domicilium, dum cetera opera injuncta in propria
« Diœcesi adimplevit vel adimplere intendit juxta modum a proprio Ordinario
« præscriptum.

VII. « Lucratur Jubilæum qui postquam partem visitationum peregit in Diœ-
« cesi sui domicilii, in aliam Diœcesim se transfert ibi novum acquisiturus do-
« micilium, si in ea numerum visitationum juxta præscriptum Ordinarii novi do-
« micilii complet?

VIII. « Facultates quas forte Confessarius sive a S. Pœnitentiaria obtinuit,
« sive a proprio Ordinario subdelegatas habet per modum habitus pro foro in-
« terno, et in actu sacramentalis Confessionis tantum, perdurant etiam tem-
« pore Jubilæi.

IX. « Opera incepta uno in loco impleri et perfici possunt in alio, ubi quis
« vitam degere debet ratione officii, servitii vel matrimonii.

X. In Litteris Apost. *Gravibus* (pro Jubilæo, an. 1875) quoad plenariam indulgentiam edicitur; « Annuentes etiam, ut hæc indulgentia animabus qua-
« Deo in caritate conjunctæ ex hac vita migraverint per modum suffragii appli-
« cari possit ac valeat. » Quær. An fidelis qui applicare cupiat plenariam indul-
gentiam pro alicujus anima defuncti, et ipse eodem tempore eandem consequatur
« Indulgentiam? Die 25 apr. 1875 Sanctitas sua benigne declaravit Jubilæi indul-
« gentiam cumulative pro se et defunctis lucrari posse. » S. Pœnitentiaria (apud Acta. S. Sedis, t. 8.)

XI. Fideles in processionibus extra januas Ecclesiæ aut Oratorii ob illius angustiam remanentes et cum aliis orantes, unum corpus moraliter efformant, et proinde visitationi pro lucrando Jubilæum satisfaciunt.

CAPUT SECUNDUM

De Pœnitentiæ forma et effectibus.

669. **Forma Sacramenti Pœnitentiæ.** Continetur illis verbis: *Ego te absolvo a peccatis tuis in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti. Amen.* Sic enim habet Tridentinum (Sess. 14, c. 3): *Docet sancta Synodus sacramenti Pœnitentiæ formam, in qua præcipue ipsius vis sita est, in illis ministri verbis positam esse:* ego te absolvo, etc. *quibus quidem de Ecclesiæ sanctæ more preces quædam laudabiliter adjunguntur.*

Methodum autem utendi prædicta forma sic confessario exhibet Rituale Romanum: « Cum pœnitentem absolvere voluerit, injuncta ei prius et ab eo acceptata salutari pœnitentia, primo dicit: *Misereatur tui omnipotens Deus, et dimissis peccatis tuis, perducat te ad vitam æternam. Amen.* Deinde dextera versus pœnitentem elevata dicit: *Indulgentiam, absolutionem et remissionem peccatorum tuorum tribuat tibi omnipotens et misericors Dominus. Amen. Dominus Noster Jesus*

Christus te absolvat; et ego auctoritate ipsius te absolvo ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis et interdicti, in quantum possum et tu indiges. **Deinde**: *ego te absolvo a peccatis tuis, in nomine Patris* † (efformet signum crucis) *et Filii et Spiritus Sancti. Amen. Passio D. N. J. C., merita B. M. Virginis et omnium Sanctorum, quidquid boni feceris et mali sustinueris, sit tibi in remissionem peccatorum, augmentum gratiæ et præmium vitæ æternæ. Amen.* »

Monet Rituale: 1) Vocem *suspensionis* omittendam cum eo qui non sit saltem tonsura insignitus; quia illius incapax est.

2) Urgente mortis periculo, breviter dici posse: *Ego te absolvo ab omnibus censuris et peccatis, in nomine Patris*, etc. Imo communiter affirmant sufficere quoad validitatem, si dicatur: *Te absolvo a peccatis.* Et confessarius dirigere potest intentionem suam ad absolutionem tum peccatorum tum censurarum etiam reservatarum. At merito dicunt id non excusari a veniali, cum sit contra usum Ecclesiæ.

3) Valida est absolutio, si confessarius prius absolvat a peccatis; postea a censuris pœnitentem, qui sit in bona fide, ignorans se esse excommunicatum; quia censura non obstat validitati Sacramenti, si pœnitens (ut supponitur) sit rite dispositus. Etsi graviter peccaret, quia est contra gravem Ecclesiæ prohibitionem, quæ facit illicitam censuratis susceptionem Sacramentorum (*S. Alph.*, l. VI, n. 430) (1).

670. Q. *An omnia verba formæ sint de essentia?*

R. Certum est: 1) Verba *te absolvo* esse de essentia; secus nec præsentia pœnitentis nec vis absolutionis indicaretur. Cum autem Pœnitentia sit instituta per modum judicii, probabilius non esset valida forma deprecatoria, v. g. *absolvat te Deus* (*S. Alph.*, l. VI, n. 430; et *Scavini*, l. III, n. 452).

2) Communissime ac probabilius negant cum d. Thoma et Catechismo Romano, ad essentiam pertinere verba *a peccatis tuis;* nam sufficienter verbo *te* materia determinatur et forma per præsentiam pœnitentis, qui confessus est. Ea tamen omittere mortale est; tum quia est contra usum; tum quia Tridentinum declarando formam esse *ego te absolvo*, etc., videtur ostendere aliquid aliud requiri; et revera Christus instituens Pœnitentiam dixit: *Quorum remiseritis peccata.* Unde vult Billuart absolutionem esse sub conditione repetendam, si ea verba fuerint omissa.

3) Verba: *In nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti; Amen*, verius negant esse de essentia; quia Christus non fecit mentionem de explicita Trinitatis institutione, sicut fecit in Baptismo; et orien-

(1) Pia est consuetudo, ut confessarius ante confessionem dum pœnitenti benedicit, dicat: *Dominus sit in corde tuo et in labiis tuis, ut digne ac competenter confitearis omnia peccata tua.* — Data autem absolutione, concludat: *Vade in pace et ora Deum etiam pro me*; vel ut habet Rituale Ambrosianum: *Vade in pace et noli amplius peccare.*

tales eam omittunt. Imo omissio communissime non habetur, nisi venialis. Item nec est essentiale pronomen *ego*.

4) Verba: *Misereatur*, *Indulgentiam* ad essentiam non pertinent: et dicunt communiter omitti posse sine ullo peccato. Idem est de verbis: *Dominus noster J. C.*, etc.; nam Tridentinum dicit, quod excepta forma, aliæ preces *laudabiliter adjunguntur* (Sess. 14, c. 3). Verum habet Rituale: *In Confessionibus frequentioribus omitti potest* Misereatur, etc.; *et satis erit dicere:* Dominus Noster *usque ad illud* Passio Domini, etc., exclusive. Usus tamen laudabiliter invaluit, ut nihil omittatur, nisi agatur de moribundo jam animam agente; maxime si sermo sit de illis: *Passio D. N. J. C.;* cum per eas ex Angelico omnia bona opera quæ pœnitens facturus erit, eleventur ad meritum satisfactionis sacramentalis, quæ quidem pœnam remittit ex opere operato.

5) Manus elevatio et formatio crucis in absolutione juxta graves auctores omitti possunt sine piaculo; etsi præstet servare Ritualis normam. Attamen alii docent nihil de præscripto omitti posse sine culpa (*S. Alph.*, l. VI, n. 425).

671. **Absolutio absentis**. Cum forma Pœnitentiæ consistat in verbis, ea non aliter exprimi potest, quam voce; idcirco semper moraliter præsenti danda est absolutio. Confirmatur ex propositione damnata a Clemente VIII 1602: *Licet per literas, seu internuntium confessario absenti sacramentaliter confiteri, et ab eodem absente absolutionem obtinere.* Imo prohibet Pontifex ne illa *tanquam aliquo casu probabilis defendatur, aut ad praxim quoquomodo deducatur.*

Ex quo recte inferunt, quod absolutio absenti in quocunque casu non solum datur illicite, sed etiam invalide; nam si Pontifex tantum illicitam eam intendisset declarare, ipsa, urgente necessitate, in praxim deduci posset; cum leges ecclesiasticæ non obligent cum gravissimo damno — Idque accipiendum est non modo *collective*, quando scilicet tum confessio tum absolutio facta et data fuerit in absentia; sed etiam *divisim*, quando nempe confessio fit absenti sacerdoti, absolutio autem datur a sacerdote præsente; aut e converso; ex Congregatione S. Officii, probante Paulo V (1).

672. **Præsentia requisita ad absolutionem**. Ad absolvendum sufficit præsentia moralis, quæ reputatur illa, intra quam homines communi voce, licet altiori, loqui possunt et solent. Eam idcirco extendunt usque ad viginti circiter passus, præsertim quando pœnitens nondum egressus est ab aspectu confessarii; non enim opus est, ut pœnitentes audiant, multo minus et intelligant verba absolu-

(1) Neque obstat, quod sententia in foro judiciali contra absentem valeat; judicium forense et sacramentale undequaque comparari nequeunt; cum unum sit primario ad reconciliationem, aliud ad punitionem; in uno tantum audiatur reus, non in alio (*S. Alph.*, l. VI, n. 429).

tionis. Imo consultum est, ut in præsentia aliorum illam confessarius submisse pronuntiet, ne si quis dimittatur sine absolutione, id alii facile percipiant.

673. **Resolve.** 1) Quando dubium est an pœnitens sit satis præsens, si potest vocari vocandus; secus sub conditione *si es capax*, absolvendus est.

2) Est absolvendus sub conditione qui aliqua ruina sepultus, clamat, petit misericordiam et auditur vel potest audire.

3) Qui ex arbore cadit, in mare submergitur, a flumine submersus trahitur, maxime si non procul a confessario distet, sub conditione absolvendus. Item qui e tectu ruit.

4) Si confessarius ob periculum infectionis, aut ob aliam causam, non possit cubiculum infirmi ingredi, illum ex janua absolvere debet.

5) Si pœnitens recederet a confessario non adhuc absolutus, se absolutum existimans, absolvendus esset, si parum distans aspiceretur, aut certo sciretur adesse intra vicinam turbam.

6) Ait Sporer: recte fecit sacerdos quidam oblitus absolutionem dare pœnitenti; postea intra Sacrum eundem communicaturus, dum porrigit Hostiam secreto dixit prius: *Ego te absolvo a peccatis tuis*, etc., et mox *Corpus Domini Nostri*, etc. (*S. Alph.*, l. VI, n. 429).

674. **Pœnitentiæ effectus.** Hujus Sacramenti effectus sunt:

I. *Remissio omnium peccatorum* tum quoad reatum et imputationem, tum quoad pœnam æternam; is enim est hujusce institutionis scopus.

II. *Collatio gratiæ* tum *Sanctificantis*, cum peccata remitti nequeant sine illius infusione, qua nempe efficimur amici Dei. Hinc Tridentinum: *Si quis dixerit homines justificari vel sola imputatione justitiæ Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia et caritate.... anathema sit* (Sess. 6, can. 2); tum *Sacramentalis*, propriæ huic Sacramento, quæ nempe nos roborat ad perseverandum.

III. *Reviviscentia virtutum et meritorum.* Ac primo certum est, virtutes infusas ob peccatum deperditas restitui per pœnitentiam; cum hæ sint proprietates gratiæ habitualis. Secundo certum pariter est, merita seu bona opera per peccatum mortificata (quæ nempe facta in gratia, desierunt meritoria esse post peccatum) per pœnitentiam reviviscere; legitur enim Ezec. 30: *Impietas impii non nocebit ei, in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua.* — At *opera mortua*, licet in se bona, non habeat meritum; cum hæc ea sint, quæ sunt facta in statu peccati. Porro cum nunquam vitam habuerint, nequeunt reviviscere (*Quanta sit efficacia confessionis quoad omnia ipsis adversariorum testimoniis solide probat Scavini* l. III, nn. 463 et seqq.).

ART. 1. — De absolutione concedenda, neganda, differenda.

675. **Absolutio cui danda.** Concedenda est absolutio generatim loquendo pœnitentibus bene dispositis. Id exigit ipsa ratio judicii reconciliativi, vi cujus judex, audita causa, debet absolvere reum, quem invenit absolutione dignum. Adde: negando absolutionem bene disposito, ipsum confessarius sine juxta causa exponeret periculo remanendi in peccato mortali, frauderet magno bono, ac exponeret relabendi periculo.

Diximus *generatim loquendo;* nam confessarius uti medicus ac pater differre potest ad breve tempus, v. g. ad tres, quinque vel octo dies absolutionem etiam disposito, si prudenter judicet dilationem notabiliter profuturam: et modo pœnitens sat facile acceptet, secus enim difficulter ipsi prodesset. Verum si pœnitens relapsus sit ob fragilitatem intrinsecam, ut accidit in peccato pollutionis, delectationis morosæ, odii, blasphemiæ, raro puto absolutionem differendam esse si sit vere dispositus; quia tali pœnitenti magis erit profutura gratia Sacramenti (*S. Alph.*, l. VI, n. 461).

676. Q. *Quænam in confessario requiritur certitudo circa pœnitentium dispositionem ad absolutionem impertiendam?*

R. Cum materia in hoc Sacramento sit moralis, posita nempe in actibus pœnitentis, sufficit idcirco in confessario certitudo moralis seu judicium prudens, innixum videlicet motivo gravi, licet adsit de indispositione quædam suspicio; alioquin vix ullus posset absolvi; nam quæcunque signa in hac re non præbent certitudinem omnino infallibilem. Quod congruit cum Catechismo Romano: *Si audita Confessione* (confessarius) *judicaverit neque in enumerandis peccatis diligentiam, nec in detestandis dolorem pœnitenti omnino defuisse, absolvi poterit:* nota illud *omnino* (*S. Alph.*, l. VI, n. 461).

Dispositionem pœnitentis ex ipso modo confitendi confessarius colligere potest. Adhuc dubium est? proponat et consulat magis ac magis detestationem peccati. Non adhuc apparent sufficientia signa? ipsum pœnitentem interroget, an ex animo detestetur peccata, et sincere proponat cavere in futurum. Cui affirmanti credere tenetur, et illum absolvere, nisi obstet ratio specialis vel restituendi, vel relinquendi aliquam occasionem. *Lugo.*

677. **Devotorum absolutio.** Curandum ut personæ devotæ semel aut bis in hebdomada absolvantur, ut sic robur acquirant ad alacriter in perfectione progrediendum. Sunt tamen pii confessarii, qui illis benedictionem dumtaxat impertiuntur cunctis aliis vicibus, quibus confitentur per hebdomadam, semel data absolutione in hebdomada ipsa; eas nihilominus ad Communionem admittentes, si videant naturales potius defectus, quam venialia peccata declarare.

Alii vero non minus pii eas semper absolvunt quoties confitentur, modo peccatum certum vitæ anteactæ (saltem in genere materiam determinando) confiteantur et vere doleant. Quidquid sit sciendum S. Episcoporum Congregationem 1839 respondisse: *Sacramentalem absolutionem rite dispositis non esse, præsertim per modum regulæ, differendam, ne Sacramenti gratia priventur: licet fortasse nec gravia nec nova habeant sed dumtaxat peccata jam per sacerdotis absolutionem deleta iterum confiteantur* (*S. Alph.*, l. VI, n. 432)

Sunt item fortiter increpandi confessarii qui devotos ac devotas ægre audiunt, parvifaciunt, vel forsan etiam irrident ac vexant; cum tamen Christi minister sit constitutus non tantum, ut evellat et dissipet, sed etiam ut ædificet et plantet (*Quoad directionem* istarum v. infra, n. 746).

678. **Absolutio cui deneganda.** Absolutio est neganda indispositis. Habentur autem præcipue indispositi ex Rituali:

1) Qui nulla dant signa doloris. Qui acceptam injuriam condonare recusant et odia deponere. Qui rem alienam, honorem aut famam læsam, quum valent, restituere renuunt. Qui irretiti sunt censura vel casu reservato. Qui filios suos, atque servos gravibus vitiis deditos corrigere negligunt.

2) Qui versantur in occasione proxima peccandi, quam possunt et nolunt dimittere; aut qui aliis occasionem illam præbent. Item qui ignorant res scitu necessarias necessitate medii ad salutem, ut patet ex propositione sub. n. 64 ab Innocentio XI damnata.

679. *An* (quæres) *possit denegari absolutio poenitenti qui non vult sequi opinionem sui confessarii?*

R. Negative, si agatur de opinionibus inter graves theologos disputatas. Nam confessarius non est judex opinionum, sed tantummodo dispositionis pœnitentis, an scilicet habeat verum dolorem et firmam voluntatem non amplius peccandi — In re disputabili confessarius non debet ægre ferre si ejus pœnitens ab eo diversimode sentiat, vel illum turbare aut in dubia quasi conscientia relinquere illum judicio Dei remittendo. In causis disputatis Ecclesia pœnitentem non remittit ad Dei tribunal, sed vult esse inquietandum; et Apostolus, *ut unusquisque in suo sensu abundet*, Rom. 14 (*S. Alph.*, l. VI, n. 604, et Scavini, l. III, n. 456).

Nota. Si pœnitens occurrat tibi sine absolutione ab alio confessario dimissus, ipsum paterne audi; sed nisi justissimas causas invenias, prius judicium non reformabis. Quod si deprehendas pœnitentem durius habitum esse, excusato quoad potest primo confessario, illum paterne absolve. *Schneider.*

680. **Absolutio cui differenda.** Generale principium est, quod absolutio differri debeat iis, quorum dispositio est dubia, nec urget casus absolvendi. Hinc etiam illis, qui venialia tantum habent, cum modo pendet a voluntate ut deseratur; uti si quis in carcere inclu-

nulla apparet emendatio; et hoc magis, si venialia proximius ad mortale disponant, ut sunt quædam affectiunculæ sensibiles, nimia tenacitas in proprio sensu, quotidianæ intemperantiæ, inobedientiæ, etc. Hæc generatim: sed præcipue absolutio est differenda:

1) Qui negligunt discere necessaria necessitate præcepti, vel ea a filiis ignorari patiuntur. Qui in addiscendis quæ sunt suæ professionis continuam exhibent negligentiam.

2) Qui solent parum curare conditiones ad Confessionem requisicas, v. g. non bene se examinando, aut sine nulla fere displicentia Confessionem exsolvendo.

3) Qui versantur in occasione proxima externa, nempe *occasionarii*; vel in easdem culpas post Confessionem ex interna fragilitate relapsi sunt, nempe *recidivi* (*S. Alph.*, l. VI, n. 606).

§ I. — De occasionariis, consuetudinariis seu habituatis et recidivis.

681. **Occasio peccati**. Est objectum externum, seu quasi rete quod ad peccatum trahit. Obligatio evitandi peccati occasionem oritur ex obligatione vitandi periculum peccandi.

682. *Divisio occasionis*. I. Alia est remota, alia proxima. *Remota*, est illa, in qua homines constituti ut plurimum non peccant; cum illa non afferat verum seu probabile peccandi periculum. Hanc non tenemur effugere, alioquin deberemus omnes de mundo exire, cum mundus laqueis undique sit plenus, ut legitur in Scripturis. Occasio *proxima* e contrario est illa, in qua homines ut plurimum deficiunt, seu frequenter peccant.

II. Occasio proxima alia dicitur proxima per se, alia per accidens. Proxima *per se* seu absolute est illa, in qua homines ut plurimum peccant (1). *Per accidens* sive relative est illa quæ licet per se respectu aliorum non sit proxima; tamen respectu alicujus proxima est vel quia hic in tali occasione frequenter est lapsus, vel quia prudenter timeri potest ne labatur propter cognitam suam fragilitatem.

III. Occasio proxima alia est *præsens*, alia *absens*. Occasio *præsens* et *in esse*, est quam homo semper secum habet, quin eam actu quærat: ut si quis domi suæ teneret concubinam. *Absens* et *non in esse* est quam homo non semper secum habet, sed eam debet inquirere; ut si quis cauponam ingrediatur, ubi solet inebriari. Item est de illo qui in ludo frequenter labitur in blasphemias, in rixas. Item de illo qui semper cum tali muliere peccat quoties accedit ad illius domum, etsi semel tantum in anno accedat.

IV. Occasio alia est voluntaria, alia necessaria. *Voluntaria* seu libera est illa quæ facile vitari potest. *Necessaria*, quæ vel physice vel moraliter non potest avelli. *Physice* necessaria est illa, quæ nullo

(1) Aliquando occasio quæ respectu aliorum communiter est proxima, respectu hominis valde pii et cauti, poterit esse remota. (*S. Alph.*, l. VI, n. 452).

sus sit cum muliere flagitiosa, cum concubina. *Moraliter* necessaria est illa quæ absolute loquendo pendet ab hominis voluntate, sed deseri nequit sine gravi damno temporali, ut esset militia respectu militis, qui frequenter in ea peccat; iste non potest eam deserere sine damno gravissimo sui status, bonorum, vitæ. Item est de filiis, qui in domo paterna in proxima peccandi occasione versantur. Idem fere est de collegialiter viventibus, qui consocium habent eos vehementer ad turpia impellentem (*S. Alph.*, l. VI, n. 452).

683. Q. 1. *An peccet qui se exponit proximo periculo peccandi?*

R. 1. *Affirm.* Si periculum illud sit formale, id est proxime conjunctum cum peccato, ita ut homo in eo constitutus probabiliter peccabit, vel periculum adsit consensus. Nam scriptum est: *Qui amat periculum in illo peribit*, qui porro illud non fugit, cum debeat et possit fugere, profecto vult et amat periculum illud.

R. 2. *Negat.* si ex formali et proximo periculum peccandi fiat materiale ac remotum ratione necessitatis ac mediorum quæ adhibentur ad peccatum vitandum. Tunc periculum non est amplius cum peccato proxime conjunctum, etsi adhuc occasio proxima de se esse possit. Uti evenire potest in chirurgo, qui in medendis partibus secretioribus puellæ utique esset in occasione proxima peccandi (si jam alias deliquit), sed ratione necessitatis et sui officii, si modo debitas adhibeat cautiones piarum cogitationum, precum, protestationis de non consentiendo, bene poterit a culpa excusari; quia tunc divina adjuvante gratia, periculum fiet materiale, et occasio remota (*S. Alph.*, l. VI, n. 452).

Etsi autem periculum proximus et occasio proxima promiscue usurpentur, differunt tamen. Nam primum potest oriri etiam ab intrinseco, v. g. a pravis cogitationibus; secunda non nisi ab objecto externo. Primum non necessario supponit peccata jam perpetrata fuisse; utique secunda.

684. Q. *Quid si periculum tale sit, ut qui in illo se exponit tam sit probabile quod peccabit, quam quod non peccabit?*

R. Non licet se illi exponere extra necessitatis casum, ut vera sententia docet; nam licet peccatum sit incertum, an sit vel ne committendum, certum tamen est periculum peccandi. Quod omnino est fugiendum quando occasio est voluntaria. Imo in Confessione explicanda est species peccati, cujus periculo se objecit pœnitens, etsi illud non admiserit; nam qui consentit in periculum proximum, consentit etiam in peccatum, de quo est periculum (*S. Alph.*, l. VI, n. 453).

685. **Occasio proxima voluntaria an dimittenda.** Certum est absolutionem esse denegandam ei, qui monitus non vult occasionem proximam voluntariam dimittere; Innocentius XI damnavit hanc propositionem: *Potest aliquando absolvi qui in proxima occasione peccandi versatur quam potest et non vult omittere; quia*

imo directe et ex proposito quærit, aut ei se ingerit. Neque enim concipi potest, quomodo quis velit efficaciter finem, negligendo voluntarie media ab ipsum. Ad rem d. Bernardus: *Judicium veræ compunctionis est subtractio occasionis.* Quod obtinet quamvis *causa aliqua utilis aut honesta non fugiendi occurrat*; vel si quis eam *quæreret directe pro bono spirituali vel temporali nostro, vel proximi.* Neque enim sub quacunque specie boni licet animæ periculo se exponere; uti constat ex aliis propositionibus ab eodem Innocentio damnatis (*S. Alph.*, l. VI, n. 452).

Neque obstat quod peccatum non intendatur, vel in ea occasione non fuerit commissum; nam in rebus moralibus exponere se gravi periculo, ac illud subire æquiparantur. Hinc non est absolvenda nutrix quæ retinet in lecto infantem cum gravi periculo illum suffocandi, quamvis suffocationem non intendat, neque usque adhuc evenerit. Pariter non possunt absolvi qui licet in occasione non peccent, aliis ideo scandalum præbent; quia unusquisque ex gravi lege caritatis tenetur a proximo offendiculum avertere.

686. Q. *An qui sincere promittit derelinquere occasionem voluntariam possit absolvi antequam illam dimittat?*

R. 1. Si agitur de occasione absenti et non in esse ex s. Carolo pœnitens absolvi potest antequam experimento probet se cavere ab illa occasione. Nam occasio, quæ absens est, non tantum difficultatis habet, ut ab ea abstineamus. Et ideo potest semel, aut bis et etiam ter absolutio dari. Quod si dein occasionem non aufert et eodem modo peccat, nequit amplius absolvi nisi prius illam removeat.

R. 2. Si agitur de occasione præsenti et in esse, pœnitens nisi prius occasionem reliquerit, ne prima quidem vice ordinarie loquendo etsi illam amovere promittat, est absolvendus, si illam possit statim dimittere. Nam ablatio occasionis hujusmodi est res ardua; cum enim statim pœnitens eam invisere debeat, difficulter (experientia teste) ei resistet ob suam propensionem. Quod maxime currit, si sermo sit de vitio turpi; ita enim solet excæcare hoc vitium, ut omnia bona proposita in fumum evanescant.

Diximus *ordinarie loquendo;* nam excipiendum est:

1. Si agitur de pœnitente, qui instructionis defectu nunquam adverterit ad occasionem periculosam. Tunc si dispositus, una vice statim absolvi potest.

2. Si pœnitens affert signa extraordinaria doloris, quæ indicent ipsum donatum uberiori gratia, qua in removenda occasione constantior erit. Si tamen potest commode differri absolutio, adhuc differrem usque dum sit ablata occasio; nam funiculus occasionis difficile rumpitur.

2. Si agitur de moribundo, cui non potest differri absolutio. Vel si pœnitens non amplius posset ad confessarium redire, aut nonnisi

post longum tempus. Tunc absolvendus si censeatur dispositus per sincerum propositum, nempe statim removendi occasionem (*S. Alph.* l. VI, n. 454).

687. **Qui est in occasione promixa necesssaria.** Docent communiter et probabilissime cum d. Basilio quod potest absolvi qui est in occasione proxima, quin eam dimittat, si aliter deberet pati notabile detrimentum in vita, in fortunis, aut in propria professione; modo tamen paratus interim sit uti mediis ad peccatum evitandum præscriptis, quæ sunt: *Major oratio, frequentior usus Sacramentorum, quotidiana ante Crucifixum renovatio promissionis de non amplius peccando, novissimorum meditatio, mente sibi fovere præsentiam Dei, fugere quoad potest ab aspectu et societate complicis,* etc, Sane occasio peccandi involuntaria neque est peccatum, neque affert necessitatem peccandi: ideo potest conciliari cum vera detestatione peccatorum et firmo proposito non peccandi de cetero.

Sic excusantur chirurgi, qui ratione proprii officii in proximo peccandi periculo sunt medendo partes pudendas fœminarum, etsi aliquoties lapsi sunt. Item Parochi qui excipiendis Confessionibus eandem miseriam fuerint experti. Item qui proprium officium, puta militis, cauponis, aut mercatoris, non possunt deserere sine gravi detrimento, etsi in tali peccandi periculo sint. Revera Scriptura non dixit: *Qui est in periculo;* sed *qui amat periculum, in illo peribit* (*S. Alph.*, l. VI, n. 454).

Hæc verissima sunt; sed in praxi omnes conveniunt expedire ut differatur absolutio, præsertim si occasio sit de materia turpi, et talis dilatio commode locum habere possit. Experientia teste, tales pœnitentes semel absoluti, ut plurimum negligunt media præscripta, et sic facillime relabuntur (*De occasionariis plura exempla habes apud Scavini*, t. III, nn. 458 et seqq.).

688 Q. *Quid de illo qui positus in occasione necessaria semper eodem modo peccat?*

R. Iste omni modo adjuvandus, hortandus, confortandus, ut alia atque alia opportuna remedia adhibeat, orationem, memoriam divinæ præsentiæ et æternæ damnationis, mortificationem, frequentem confessionem, etc. Quod si omnibus remediis adhibitis, semper eodem omnino modo relapsus est, et nullam præseferat spem emendationis (quæ hypothesis non est chimerica, si expertis credere est); in veriori sententia iste nequit absolvi. Tunc enim periculum fit formale et a peccato sejungi nequit; et ideo est vitandum cum quocumque damno temporali etiam vitæ; cum urgeat illud Christi: *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum et projice abs te* (Matt. 5.). Hoc sensu dico cum Dens:

1) Mulier debet eligere potius præ penuria perire, quam frequentare domum ubi largas recipit eleemosynas, sed quæ semper degenerant in stipendium meretricium.

2) Filia debet desercre confessarium licet utilem, si ex ejus alloquio soleat jugiter consentire in delectationem impuram (*S. Alph.*, l. vi, n. 456).

689. **Habituatus.** Consuetudinarius seu habituatus in peccato nuncupatur *qui satis frequenter (ex interna fragilitate) lapsus est in ejusdem generis peccata, de quibus nondum fuit confessus.*

Quandonam præcise censeatur contracta hæc prava consuetudo, una regula determinari non potest. Generatim loquendo peccatum sæpius repetitum brevi tempore facilius habitum inducit, quam si longioris temporis intervallo totidem vicibus repeteretur. Ordinarie sufficiunt quinque lapsus in mense, si sermo sit de peccato externo, modo inter unum et alterum intercedat aliquod intervallum; secus videretur potius unius peccati continuatio. Hinc qui quinquies in mense diversis et interpositis diebus marte suo tabernam ingreditur et toties inebriatur, dicitur habitum contraxisse. Sed in peccatis luxuriæ multo minor numerus potest habitum constituere, v. g., qui semel in mense fornicatur per annum, merito iste *habituatus* appellari potest.

Habituatus potest absolvi, quamvis non exhibeat signa extraordinaria, et nulla emendatio præcesserit, si eam serio proponat et velit serio adhibere remedia a confessario proposita, ut consuetudinem vincat; nam præsumitur dispositus, cum spontanea Confessio sit signum contritionis, nisi obstet positiva præsumptio in contrarium; dolor enim manifestatur per Confessionem.

Excipiunt tamen: 1) Si habitus sit valde radicatus; tunc poterit confessarius differre (ad breve tempus) absolutionem, si aliud non obstet, ut pœnitens majorem horrorem concipiat.

2) Et maxime si habituatus in peccato gravi sit clericus, qui brevi vult ad sacros Ordines promoveri, ratione positivæ bonitatis, quæ illi nunc deest. Ipsa experientia docet, hac in re difficilem se exhibere, idem esse ac causam tueri Ecclesiæ, fidelium, ipsius habituati: hic nulla cautela satis (v. dicta, t. i, n. 284 et *S. Alph.*, l. vi, nn. 459, 464, 658).

690. **Recidivus.** Est ille, *qui habitum alicujus peccati contraxit et post confessionem in idem ex intrinseca fragilitate relabitur.*

Porro alii docent recidivum qui non præbeat nisi ordinaria signa, bene posse absolvi usque ad tertiam vel quartam vicem. Nam ex una tantum Confessione non potest haberi gravis præsumptio de pœnitentis indispositione: etenim præsumptio in contrarium non desumitur ab uno vel altero actu, sed a communiter contingentibus. Et ideo non ab una vel alia confessione de invaliditate suspecta, sed a consuetudine malarum confessionum exurgere debet præsumptio de pœnitentis indispositione.

Alii vero communiter cum S. Alphonso docent, non esse absolven-

dum qui etiam prima vice admonitus eodem modo cecidit, nullo adhibito conatu et nullo impleto ex remediis a confessario præscriptis. Sed adferat sola signa ordinaria, nempe si tantum confiteatur asserendo se pœnitere et proponere emendationem. Nam habituatus qui post unam confessionem recidit sine emendatione, jam est verus recidivus, et habitus contractus et relapsus magnum fundamentum præbet suæ indispositionis. Firmatur ex damnatione propositionis ab Innocentio XI: *Pœnitenti habenti consuetudinem peccandi contra legem Dei, naturæ aut Ecclesiæ, etsi emendationis spes nulla appareat, non est neganda absolutio, dummodo ore proferat se dolere, et proponat emendationem.* Attamen hæc S. Alphonsi sententia quæ prima fronte rigida apparet, in praxi ab Ipso valde temperatur, ut scite observat cl. Berardi.

Nam I. S. Alphonsus multa signa extraordinaria adsignat non ita difficilia, ut ferme impossibile sit quod pœnitens aliquod non præsefert, si non sit omnino obduratus: quo interveniente ultro concedit toties posse pœnitentem absolvi. Ut est aliquod emendationis studium, specialis doloris manifestatio, minor numerus peccatorum, confessio spontanea; vel si pœnitens accedat ad Confessionem ductus motivo extraordinario, vel si ideo difficultates superare debuit, si prius restituerit, etc.

II. Vult ut confessarius non dimittat pœnitentem ea signa specialia non præseferentem. Sed sub rigorosa obligatione est disponendus exhortatione ferventi; et puto bene multos posse disponi, si confessarius sit animarum zelo succensus. Huc faciunt præclarissima verba Leonis Pp. XII Constit. *Caritate Christi* 1825; ait enim quod plures pœnitentes *persæpe ex imparatis parati fieri possint, si modo sacerdos viscera indutus misericordiæ Christi Jesu, qui non venit vocare justos, sed peccatores, sciat studiose, patienter, mansuete* (notentur singula verba) *cum ipsis agere.*

III. Docet quod recidivus qui nihilominus remanet dubie dispositus, adhuc potest absolvi; sub conditione tamen, si jure timendum sit, ne semel dimissus inabsolutus a Sacramentis alienetur, et in profundum veniat. Vel si amplius non habuerit opportunitatem confitendi. Maxime vero si agatur de moribundo, qui adjuvandus est omni quo potest modo (*S. Alph.*, l. VI, n. 460).

« *Ceterum* (concludit s. Alphonsus l. VI, n. 464) *unusquisque in hoc puncto impertiendæ vel differendæ absolutionis dirigere se debet juxta lumen a Deo sibi donatum.... Ut meæ conscientiæ dictamen exponam, sic concludo: Aliquando poterit alicui recidivo prodesse dilatio absolutionis; semper quidem proderit deterrere hujusmodi relapsos ex intrinseca fragilitate negationem absolutionis minando. Ordinarie vero loquendo magis proderit eis absolutionem impertiri, cum dispositi accedunt per signum extraordinarium doloris juxta illud d. Thomæ:* Dicendum quod majus remedium præbetur contra peccata vitanda ex gratia, quam ex assuetudine nostrorum operum (*Supp.* q. 25, a. 1).

Et huic doctrinæ alludit Rituale, *quod habet:* In peccatis facile recidentibus utilissimum fuerit consulere ut sæpe confiteantur, et si expediat communicent. *Et hoc remedio s. Philippus Nerius maxime et utiliter usus fuit quoad peccatum pollutionis. Utinam omnes confessarii absolverent recidivos cum solum signa extraordinaria illi afferunt! Sed quod dolendum est, maxima pars confessariorum undique, nullo prorsus signo extraordinario exhibito, indiscriminatim sine ulla admonitione, nulloque præstito remedio, hujusmodi relapsis semper absolutionem impertiuntur, et hoc est unde ruina tot animarum emanat* » (v. Scavini, l. IV, append. 49: *De praxi tenenda cum recidivis*).

691. Q. *Cur recidivus præseferens signa extraordinaria de facili est absolvendus; non ita tamen occasionarius?*

R. Ratio est, quia cum occasio utpote externa agat in animum pœnitentis per præsentiam objecti, vehementius movet sensus jam pronos ad peccandum, et affectum reddit in ipsum peccatum intensiorem. Igitur illa prius removenda est ne pœnitentis velimus relapsum.

E contrario recidivo sufficienter disposito per signum extraordinarium, ordinarie non est differenda absolutio; quia nonnisi ex intrinseca voluntatis infirmitate assentitur peccatis, nempe delectationis venereæ, pollutionis, odii, etc. Ideoque ejus infirmitas primario in voluntate consistit: at infirmitas voluntatis tollitur maxime per robur quod accipitur per gratiam Sacramenti. Et ideo raro expedit illi absolutionem differre, ut docent communissime (*S. Alph.*, l. VI, n. 463).

§ 2. — De absolutione conditionata, de confessione et absolutione moribundi.

692. **Absolutio sub conditione.** Conditio apposita in Pœnitentiæ administratione, v. g. *si es contritus*, *si es dispositus*, *si es capax*, valida est, supposita veritate conditionis; quia tunc omnia concurrunt ad validitatem, intentio, materia et forma, quæ conditione verificata, evadit absoluta. Verum id per se sub gravi prohibetur; nam est contra reverentiam Sacramenti debitam, contra praxim Ecclesiæ ac Ritualia omnia, et viam aperit perniciosæ laxitatis, quæ non curat dispositionem pœnitentis neque illum disponere.

Diximus *per se;* nam cum Sacramenta sint propter homines, commune est posse et debere absolvi sub conditione pœnitentem non solum in extrema necessitate, sed etiam quando secus notabile detrimentum ipsi imminet, et dubium facta diligenti inquisitione, vinci nequit (*S. Alph.*, l. IV, n. 432).

693. Hinc *resolve:* Fas est absolvere sub conditione in dubio, an materia sufficiens sit, et pœnitentes nequeant certam materiam ex anteacta vita præbere.

2) Item in dubio jurisdictionis, casu quo diu pœnitens carere deberet absolutione. Sed in hoc casu censeo teneri confessarium patefacere pœnitenti si ei confessus sit mortale, quod tantum sub conditione absolutus est, ut si postmodum forte notum fiat quod confes-

fessarius revera carebat neoessaria jurisdictione, pœnitens iterum confiteatur peccata illa.

3) Probabiliter etiam absolvi possunt sub conditione sponsi proxime matrimonium celebraturi, sed dubie dispositi; si secus Sacramentum sunt certo profanaturi, et inabsoluti dimissi non amplius redituri.

4) Item fas est dare absolutionem sub conditione in dubio an pœnitens fuerit absolutus, an habeat usum rationis, an sit vivus, an sit sensibus destitutus, christianus necne.

5) Item potest sub conditione absolvi puer vel semifatuus quando dubitatur de eorum dispositione, etiam extra mortis articulum et præceptum paschale, si brevi nequeunt disponi (vid. infra n. 742).

6) Item est de recidivo dubie disposito (post quam confessarius omne studium impenderit ad eum rite disponendum) si illum non absolsolvendo, timeatur grave damnum spirituale, v. g., relapsus in majora delicta ob pusillanimitatem, transitus ad hæreticos, a Sacramentis, ab Ecclesia, a bonis operibus alienatio. Vel si pœnitens sit magnæ auctoritatis, qui si absolvatur plures ad bonum, non absolutus plures ad malum trahet.

7) Item si agatur de milite ad bellum mox ituro, de viatore qui jamjam sit procellosum mare transfretaturus, de muliere cito paritura, cujus partus periculosi esse solent, etc. Neque obstat quod postea sic absoluti communicent; illorum communio non erit sacrilega; nam illos supponimus in bona fide versari. Imo juxta communem sententiam etsi communicans sit in statu mortalis culpæ, tamen si ad communionem accedat cum attritione et bona fide, in gratiam restituetur.

694. **Confessio et absolutio moribundi.** Si moribundus det aliqua signa pœnitentiæ sacerdoti præsenti, non est dubium, quin sit absolvendus absque ulla conditione. Imo expedit, ut toties absolvatur, quoties præstat hujusmodi signa; adest enim in hoc casu materia sufficiens uti sunt omnia peccata illius sub ratione generica peccati. Adest etiam cognitio causæ meliori quo potest modo, licet non plena.

Si vero jam sit sensibus destitutus, sed doloris signa dedit adstantibus, v. g., postulando sacerdotem, sententia communis et tenenda cum d. Thoma docet adhuc moribundum absolvendum, licet fuerit habituatus in peccatis, et confessus adhuc non sit. Per testationem enim factam ab aliis satis sensibilis fit confessio, saltem bona voluntas. An autem talis absolutio debeat dari absolute, alii communius affirmant cum Lugo; sed alii cum S. Antonino tenent dandam esse sub conditione, *si es capax*, ut sic etiam Sacramenti reverentiæ consulatur.

Quod si moribundus sensibus destitutus nulla dedit doloris signa, nec unus adsit testis de bona illius dispositione, probabilior ac hodie

communius recepta sententia docet cum d. Augustino debere (sub conditione) absolvi moribundum etsi non ita christiane vixerit. Semper enim prudens adest dubium, quod infirmus ante sensuum destitutionem, vel post in aliquo lucido intervallo advertens mortis periculum petat absolutionem signis vere sensibilibus, uti sunt suspiria, motus corporis, oculorum elevatio, etc.; licet non percipiantur. Finge ex centum moribundis unum hac ratione salvari; nonne id satis est pro hac sententia? quod sibi contigisse narrat Marcantius.

Imo etsi agatur de eo, qui sensibus destitutus sit in actu peccati, ut duelli, grassationis, adulterii, satis probabiliter eum ajunt adhuc absolvendum sub conditione, modo constet fuisse catholicum. Nam de quolibet potest præsumi, quod in illo extremo positus petat meliori quo potest modo Confessionem (*S. Alph.*, lib. VI, n. 480; *de moribundis adjuvandis plura ad praxim Scavini*, lib. IV, Append. 7).

695. *Quoties* (quæres) *moribundo absolutio renovanda est?*

R. Dum infirmus sensibus viget, absolutionem pluries ei conferre post brevem reconciliationem juvabit, ut ille magis circa statum gratiæ securus reddatur, si forsan præteritæ Confessiones invalidæ fuissent; aut saltem gratiæ augmentum recipiat, nec non Purgatorii pœna ei minuatur. Et si forte infirmus in lethale incidat peccatum, ne illum exterreat; sed moneat, ut Jesu ac Mariæ nomina invocet. Et si rursus tentatur, benigne ipsum confortet; curet ut contritionis actum eliciat, et statim absolvat.

Si tamen infirmus jam sensibus caret, et nullum doloris nec absolutionis desiderii signum ostendit, non expedit valde sæpius intra eundem diem absolutionem ei impertiri. Verum in hoc sacerdos ex ipsa conscientia (quam noverit infirmi) se dirigat; nam si ille habituatus fuit in pravis cogitationibus, si aliquo vulnere moritur, aut aliqua odii vel impuri amoris passione est irretitus; si infirmitas est nimis acerba, et ipse non libenti animo suffert, tunc sæpius absolutio dare potest. Sin autem, sufficit ut trium aut quatuor horarum spatium intercedat; frequentius tamen, si jam moriturus est (1). Ad dignoscendum instans mortis dat indicia *Summula* Raymundi:

His ægrum signis morientem nosce quaternis:
Fronte rubet primo, pedibus frigescit ab imo,
Albescit nasus, dexter lacrymatur ocellus.

(1) Non abs re erit ægrotum dum mente pollet monere, ut si loqui non possit, signum aliquod determinatum det dum absolutionem quærit, v. g. oculos claudat vel reserat, manum elevet, caput, inclinet, etc.

CAPUT TERTIUM

De Pœnitentiæ ministro ejusque approbatione et jurisdictione.

696. **Pœnitentiae minister.** Sacerdos non exercet nudum ministerium in Pœnitentiæ tribunali, ut definivit Tridentinum, sed vere peccata dimittit potestate propria, licet divinitus accepta, ipsius nempe Christi personam gerens. Hinc Apostolus ajebat 2 Corint. 5: *Dedit nobis ministerium reconciliationis.*

697. *Principia.* I. Solos sacerdotes esse Pœnitentiæ ministros de fide est contra protestantes. *Jus hoc*, ait d. Ambrosius, *solum permissum sacerdotibus* (de Pœnit., l. 1, c. 2). Christi enim verba, quibus hæc innititur facultas, ad solos Apostolos eorumque in Sacerdotio successores pertinere universa antiquitas semper agnovit. Et Tridentinum definivit (Sess. 14, can. 10).

II. De fide est definitum, pravitatem sacerdotum non officere, quominus ipsi valide absolvant penitentes. Nam Sacramentorum virtus est ex meritis solius Christi: quod iterum Tridentinum definivit (Sess. 14, c. 10).

III. Ut valide absolvat sacerdos præter potestatem Ordinis debet habere potestatem jurisdictionis a superiore tributam; nisi agatur de casu extremæ necessitatis. Hoc enim Sacramentum institutum est ad modum judicii; judex autem nonnisi in subditos potestatem suam exercet. Idque a Tridentino declaratum est (Sess. 14, c. 7).

IV. Jurisdictio tributa hodie includit etiam approbationem, nempe juridicum testimonium quo episcopus fidem facit se ad confessiones in sua Diœcesi audiendas talem sacerdotem idoneum approbasse et deputasse (Tridentinum, Sess. 23, c. 15 *de Ref.*). Potest autem etiam extraneum sacerdotem deputare.

V. Ubi viget disciplina Tridentini, nullus sacerdos potest sacramenti Pœnitentiæ ministerium valide exercere, nisi aut possideat Beneficium parochiale (vel Coadjutoriam Titularem in cura animarum) aut ab Episcopo, vel ab habente jurisdictionem episcopalem sit ad Confessionem approbatus. Approbatio petita et negata licet sine causa, non sufficit; sed requiritur, ut reapse concedatur. Quæ approbatio seu jurisdictio requiritur etiam pro Regularibus ad audiendas Confessiones sæcularium, nisi sint de eorum familia.

VI. Approbatio danda est ab Episcopo loci, in quo Confessiones excipiuntur; non ab Episcopo pœnitentis. Ita fert præsens Ecclesiæ disciplina, universalis praxis, et firmatur Bulla Innocentii XII, *Cum sicut*, et Benedicti XIV *Apostolica indulta.* Hanc autem approba-

tionem Episcopus etiam per alios potest tribuere ; cum non importet actum Ordinis.

VII. Episcopus potest jurisdictionem semel tributam ad libitum suum valide revocare vel restringere quoad tempus, locum et personas. Et etiam licite, si adsit causa, v. g., si major desideretur scientia in adprobato ; si timeatur ne semel habita perpetua approbatione, ipse studium negligat ; item ad experiendum quomodo se gerat in excipiendis confessionibus, etc. (*S. Alph.*, l. VI, n. 548).

698. **Quotuplex jurisdictio confessarii.** Duplex est confessarii jurisdictio, seu audiendæ Confessionis facultas : ordinaria, atque delegata.

Ordinaria est quæ alicui competit ratione officii, quod ei fuit demandatum, cuique adnexa est animarum cura : ut sunt Papa, Episcopi, sede vacante Vicarii capitulares ; Archiepiscopi cum visitant subditos suffraganeorum ; Prælati Religionum ac Parochi.

Delegata est quæ alicui legitime confertur ab habente ordinariam. Excipe Parochos, qui non possunt aliis conferre facultatem confessiones audiendi neque in ipsa Parœcia, etsi gaudeant potestate ordinaria ; tum quia eorum potestas limitatur ad nudam administrationem ; tum quia post Tridentinum hæc facultas nonnisi ab Episcopo vel ab ejus vices gerente tribui potest (1).

Qui non habet nisi delegatam jurisdictionem, ea uti non potest extra propriam Diœcesim. Sed qui gaudet ordinaria, proprios subditos absolvit etiam extra Diœcesim suam ; et sunt Episcopi, parochi, idem dicunt de Pœnitentiario ; cum ipse habeat a jure et a Tridentino jurisdictionem, et sit veluti Parochus totius Diœcesis. — Quod tamen non currit de Vicariis foraneis, licet Parochi sint ; quia exceptis propriis ovibus, in alias Vicariæ oves non habent nisi jurisdictionem delegatam ; ideo has non possunt extra Diœcesim audire.

699. Q. 1. *Quomodo jurisdictio delegata adquiritur?*

R. Delegata jurisdictio acquiritur tum ab homine, tum a jure. *Ab homine*, quando Ordinarius illam alteri committit, vel alteri licentiam concedit confessarium sibimet eligendi — *A jure*, quando jus vel legitima consuetudo certis personis permittit, ut absolvant ; aut ut ab electo confessario ubique absolvantur. Qui privilegio gaudent eligendi confessarium, non possunt eligere, nisi approbatum vel Parochum.

Hoc autem privilegium habent : 1) Ex *consuetudine* Reges et Principes ; sed pro se tantum, et modo supremo gaudeant dominio. Item

(1) Parochus per se loquendo pro suo tantummodo oppido esset approbatus, ut definitum refert Giraldi a S. C. C. (vide Bouix, *De parocho*, p. 4ª, c. 14). Attamen hodie fere ubique vel consuetudine legitima, vel ex concessione et Parochi et coadiutores titulares in cura animarum, et vice Parochi, quoadusque hoc munere funguntur, pro tota Diœcesi valent Confessiones excipere. At cessante illorum munere, facultas expirat ; et indigent Literis Patentibus uti simplices confessarii.

domestici Pontificis; et Cardinales, qui præterea Romæ degentes possunt etiam propriæ familiæ confessarium eligere. 2) Ex *jure* Episcopi, etsi sint tantum Titulares seu in partibus, et quamvis nondum consecrati, modo confirmati. Item Prælati minores exempti; et superiores regulares locales (*S. Alph.*, l. VI, nn. 544, 565).

700. Q. 2. *Quomodo amittitur potestas delegata?*

R. Amittitur: 1) Per *revocationem* superioris qui illam tribuit; per quas causas enim res nascitur, per easdem solvitur.

2) *Morte* delegantis (vel ejus cessatione ab officio), si tamen delegatio sit limitata, vel particularis, v. g., de audienda tantum alicujus personæ confessione, neque hæc confessio adhuc sit incæpta. Si enim delegatio sit generalis et a Papa, communis sententia et praxis est, eam non extingui per delegantis mortem; nam *decet concessum a Principe beneficium esse mansurum.*

Imo etsi ab Episcopo proveniat delegatio generalis nullisque terminis definita, adhuc ea non extinguitur, quamvis confessio nondum cœpta sit, nisi a successore revocetur. Quod firmatur tum a vulgari adagio: *Gratia facta non expirat per mortem concedentis;* tum a consuetudine universali (1).

701. Q. 3. *An Vicarius generalis Episcopi habeat jurisdictionem ordinariam etiam in foro sacramentali, ita ut possit audire Confessiones, et aliis eas audiendi potestatem concedere?*

R. Verior, communior et recepta sententia affirmat. Ratio quia Vicarius generalis, supposita nominatione Episcopi, jurisdictionem habet ordinariam tam in civilibus quam in spiritualibus, non jam ab Episcopo, sed a canone qui dicit illum facere unum tribunal cum ipso Episcopo; nisi ab ipso jure sit facta limitatio. Unde liberum est Episcopo Vicarium non eligere; non tamen ejus jurisdictionem, quam tenet a Jure communi, coarctare, semel ac ipsum elegerit.

Diximus *nisi ab ipso jure sit facta limitatio,* ut avvenire solet quoad casus sibi ab Episcopo reservatos, a quibus sine speciali commissione Vicarius nequit absolvere nec per se nec per alium, ut commune est (*S. Alph.*, l. VI, n. 558).

702. Q. 4. *Quotupliciter quis subditur alteri quoad Pœnitentiam?*

R. Quoad Pœnitentiæ Sacramentum quis alteri fit subditus:

I. Ratione *domicilii* vel *quasi-domicilii.* Sic qui in aliena Diœcesi in perpetuum vel majori anni parte habitare intendunt, cum fiant subditi, valide absolvuntur a confessariis illius Diœcesis.

(1) Item est si facultas concessa sit *ad beneplacitum Sedis*, quæ non moritur; vel *donec revocavero;* tunc enim requiritur actus revocationis. Ita communiter. Aliter vero dicendum si facultas concedatur cum clausula *usque ad beneplacitum nostrum*, vel *donec voluero*, vel *dum ferat nostra voluntas*, vel *ad arbitrium nostrum*, vel *dum nobis placuerit*; per mortem concedentis vel ejus cessationem ab officio jurisdictio extinguitur; cum voluntas *seu beneplacitum* personæ illam comitetur; ideo extincta persona et facultas quoque extinguitur (S. Alph., *Ho. Ap.*, tr. 16, n. 82).

Attamen S. Congr. Episc. et Regul. 19 jun. 1806 putat per formulam *ad beneplacitum nostrum*, morte concedentis jurisdictionem non extingui.

II. Ratione *privilegii status*. Hoc ex Constitutione *Superna* Clementis X, contingit novitiis et ipsis famulis regularium, etsi sæcularibus; si tamen sint veluti de familia, id est diu noctuque in domo maneant ibique nutriantur. Qui possunt a confessariis Regularibus absolvi, etiam sine Episcopi approbatione.

III. Ratione *consuetudinis legitimæ*. Hac ratione qui pergunt in alienam Diœcesim etiam sine animo contrahendi domicilii aut quasi-domicilii, a quolibet confessario ibidem approbato absolvi possunt a peccatis; nisi discessio a propria Diœcesi sit in faudem reservationis. Neque proprius episcopus illos potest prohibere; hodie enim isti non amplius absolvuntur ex voluntate suorum episcoporum; sed ex voluntate ipsius Ecclesiæ, quæ talem universalem consuetudinem approbat (*S. Alph.*, l. VI, n. 580).

IV. Ratione *erroris communis cum titulo colorato;* tunc jurisdictionem supplet Ecclesia ob bonum commune. Dictum est: 1) *Erroris communis*, id est omnium vel fere omnium in loco, ubi excipitur Confessio, si nempe credant talem sacerdotem habere jurisdictionem; alioquin non metuendum publicum damnum. 2) *Cum titulo colorato*, quod evenit, quando titulus est quidem nullus, sed vere existens coram hominibus, id est collatus a legitimo superiore, et ideo præseferens speciem veri tituli; sed ob aliquem latentem defectum invalidus, uti si quis obtinuerit titulum Parochi, sed invalide ob latentem simoniam (1).

V. Ratione *articuli mortis*, ne quis pereat hac occasione. Imo id valet (in sententia veriori et communissima) etiam quando agitur de solo mortis periculo; jura enim non distinguunt (2).

703. *Quid* (quæres) *si in mortis periculo adest confessarius adprobatus, potest adhuc valide absolvere simplex sacerdos?*

R. Communissime negant; nam habet Rituale: *Si periculum mortis immineat, approbatusque desit confessarius, quilibet sacerdos potest a quibuscumque censuris et peccatis absolvere.* Et sane tunc cessat tota ratio, ob quam ipsi facultas data est. Ab hac sententia per se lo-

(1) An autem Ecclesia suppleat jurisdictionem cum solo errore communi, sine titulo, alii non improbabiliter affirmant eadem ratione boni communis. Alii vero communius negant; nam sacerdotes impii tunc sumerent occasionem se confessarios simulandi et fideles seducendi. Quod probant ex S. C. Congr. (*S. Alph.*, l. VI, n. 572; *Scavini*, l. III, n. 479).

(2) « *Articulus mortis* (ait Stapf) ille dicitur, quo mors certo vel saltem probabilius proxime secutura prævidetur. *Periculum mortis* adesse censetur dum prdens timor, seu solidum dubium mortis proxime secuturæ occurrit, eo quod in ejusmodi casibus frequenter accidat, e. g. in gravi morbo, tempore pestis, difficili partu, in prælio, in longa navigatione, in operatione chirurgica ardua (idem dic de illo qui est in probabili periculo incidendi in amentiam; et de captivis apud infideles cum exigua spe libertatis, si credantur nullos alios sacerdotes habituros). »

quendo judico non recedendum, maxime ob auctoritatem Ritualis R. Hinc recte dicit Billuart (utcumque contraria sententia in se spectata probabilis sit) ex verbis Ritualis hanc *esse certam et ideo in praxi tenendam.* Confirmatur ex Catechismo Romano; imo sunt qui tenent id fuisse declaratum a Gregorio XIII (1). Excipe:

1. Si approbatus nollet, vel non posset facultate sua uti, vel non esset approbatus in illa Diœcesi. Vel approbatus sit nominatim excommunicatus aut suspensus vitandus. Vel si approbatus sit complex in peccato turpi cum pœnitente ex Benedicto XIV.

2. Si moribundus ita horreat manifestare sua crimina confessario adprobato, ut sit in periculo confitendi sacrilege, uti si sit suus inimicus, consanguineus: quod valde consonum esse benignitati matris Ecclesiæ docent cum d. Thoma. Item si infirmus nequeat confiteri approbato sine magno incommodo.

3. Si approbatus superveniat, Confessione incepta apud non approbatum; quia judicium semel inchoatum compleri debet. Item commune est, quod possit hodie simplex confessarius iterum excipere Confessionem infirmi, qui heri ob morbi gravitatem non potuit integre confiteri, etsi hodie jam expiraverit ejus facultas audiendi Confessiones: causa enim incepta, durat delegati potestas, donec terminetur (*S. Alph.*, l. VI, n. 562, etc.).

704. Q. 5. *An sacerdotes degradati aut ab Ecclesia abscissi, nempe hæretici, schismatici, excommunicati vitandi valide absolvant?*

R. Certum est, quod intrusus, hæreticus, schismaticus, excommunicatus, suspensus, vitandus, invalide absolvit extra necessitatis casum; cum ipso jure jurisdictione privetur.

At si agatur de moribundo absolvendo (alio sacerdote deficiente) indubitatum est ipsum (si sit verus sacerdos), etsi abscissum ab Ecclesiæ communione, absolvere posse valide et licite; semper enim urget ratio, ne hac occasione quis pereat. Hoc declaravit Pius VI. Et aperte tradit Rituale dicens, quod tunc absolvere potest *quilibet sacerdos* (*S. Alph.*, l. VI, n. 560).

705. **Jurisdictio probabilis tantum.** Quando est sub opinione, an confessarius habeat jurisdictionem quoad aliquem casum, nonnulli absolute negant ipsam posse valide absolvere; quia in sacramentis non licet uti opinione probabili. — Alii absolute affirmant; nam tunc ex universali consuetudine absolutio dari solet; porro consuetudo tribuit jurisdictionem. — Verum ego distinguendum puto: valet absolutio si adest causa gravis illam tribuendi; secus non. Ratio, quia etsi Ecclesia ob bonum animarum bene censeri possit supplere jurisdictionem; tamen id non

(1) Tridentinum utique ne aliquis pereat statuit, *ut nulla sit reservatio in mortis articulo; atque ideo omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt* (Sess. 14, c. 7). Sed prout patet ex contextu et ex S. Concilii Congregatione penes Fagnanum, Concilium loquitur de sacerdote qui etiam confessor est, sed non habet facultatem quoad peccata reservata; cui quidem in articulo mortis datur, ut ab illis quoque absolvat moribundum, etiam præsente confessario approbato pro ipsis reservatis; cum tunc omnis reservatio cesset ex antiqua consuetudine ac canonico jure.

præsumitur, nulla gravi causa accedente. Cum autem hic non omnes conveniant theologi, merito dubitatur an adsit talis consuetudo, quam innuunt, ita ut ea sola sufficiat sine causa gravi.

Causa vero gravis censetur: 1) Si urgeat præceptum annuæ Confessionis, nec alius adsit confessarius qui certa gaudeat jurisdictione. 2) Si pœnitentes indigeant auxilio talis confessarii. 3) Si pœnitens deberet complicem patefacere alium adeundo, vel secus remanere debeat in mortali. 4) Si confessarius, qui habet jurisdictionem probabilem tantum, timeat ne secus pœnitens apud alium sacrilege confiteatur (*S. Alph.*, l. VI, n. 573).

706. **Jurisdictio præsumpta.** Si præsumptio consensus illius qui jurisdictionem tribuere potest, fundatur in signis, quæ indicant consensum præsentem, v. g., si sacerdos, quem constat non habere jurisdictionem, confessiones excipiat, præsente et sciente nec contradicente Episcopo (qui facile valeat obsistere) sufficit; esset tacite concessa seu consensus expresso æquivalens.

Si vero indicant tantum consensum de futuro, non sufficit, v. g., si certo scias superiorem consensurum si resciret te Confessiones audire; quia consensus futurus non præbet jurisdictionem pro tempore præsenti. Neque illud potest postea ratum haberi; quia valor Sacramentorum nequit suspendi. Item neque sufficit solus internus consensus, cum jurisdictio sic communicari non possit hominibus; sed est manifestanda cui tribuitur (*S. Alph.*, l. III, n. 700; l. VI, n. 236).

707. **Navigantium absolutio.** Quæsivit Episcopus Nannetensis a C. S. Officii: « An sacerdotes iter transmarinum suscepturi, facultate ab Ordinario loci, unde naves solvunt, donari possent ad excipiendas fidelium confessiones tempore navigationis? Responsum fuit 17 mart. 1869: *Posse sacerdotes iter arripientes ab Ordinariis locorum unde naves solvunt adprobari, ita ut itinere perdurante fidelium secum navigantium confessiones valide et licite accipere valeant, usquedum perveniant ad locum ubi alius superior ecclesiasticus jurisdictione pollens constitutus sit. Cavendum tamen ab ipsis Ordinariis, ne ejusmodi facultatem tribuant sacerdotibus qui idonei non fuerint recogniti ad tramites Tridentini Sess.* 23 *de ref. cap.* 15. » Quæ resolutio fuit adprobata a Pio IX.

708. **Absolutio militum.** Cappellani militum, secluso Pontificis privilegio, indigent approbatione Episcopi loci ut milites absolvant. Excipiunt si milites sint in itinere et in castris, ex tacito consensu Episcoporum, ut habet consuetudo universalis. *Bouvier* et *Bouix*.

ART. 1. — De reservatione.

709. **Casuum reservatio.** Reservatio *est restrictio potestatis absolvendi a certis peccatis, facta tamen potestate absolvendi ab aliis.* Finis reservationis est ut atrociora crimina gravius puniantur, et facilitas ea committendi arceatur (*S. Alph.*, l. VI, n. 578).

710. *Principia.* I. Est in Ecclesia potestas casus reservandi; prout definivit Tridentinum (Sess. 14, can. 11): *Si quis dixerit Episcopos non habere jus reservandi sibi casus, nisi quoad externam politiam, atque ideo casuum reservationem non prohibere, quominus sacerdos a reservatis vere absolvat, anathema sit* (Sess. 14, c. 11). Adde damnationem thesis 44 Pseudosynodi Pistoriensis, quæ reservationem ha-

bebat ut *improvidum ligamen* pro sacerdotibus. Hæc autem reservatio antiquitate commendatur, cujus exempla suppeditant Martenius, Thomasinus, etc.

II. Habent autem hanc potestatem qui ordinariam habent jurisdictionem; qui quidem sicut illam conferre possunt, ita et eam limitare. Hinc Papa reservare potest casus pro tota Ecclesia; Episcopus pro sua Diœcesi, et alii qui jurisdictionem ordinariam habent erga proprios subditos (*Quoad Regulares vid.* t. I, n. 297).

III. Ne Sacramenti administratio nimis difficilis reddatur, et maxime ne parochorum potestas nimis coerceatur, limitari debet reservatio. Et ideo ordinarie non censentur reservata, nisi peccata *mortalia* ratione tum objecti tum malitiæ. *Consummata*, ideo non sufficit simplex attentatio. *Externa*, id est ut præter interioris voluntatis malitiam, adsit actio etiam exterior secundum se gravis. *Certa;* id est certo perpetrata, cum res sit odiosa.

IV. Cum reservatio confessarii jurisdictionem limitet, ipsum immediate afficit; et ideo nonnisi indirecte et per consequens attingit pœnitentes (*S. Alph.*, l. VI, n. 600).

711. *Resolve.* 1) Qui certus est se peccasse, et illud genus peccati quod commisit, esse reservatum; sed dubitat, an in eo committendo revera mortaliter peccaverit, puta defectu advertentiæ, aut causa gravis metus, reservationem non incurrit: quia hæc est res strictæ interpretationis. Imo docent communiter quod si pœnitens confessus sit simplici confessario tale peccatum, liberatur a reservatione, quamvis postea illud agnoscat uti mortale.

2) Si pœnitens certus est se mortaliter peccasse, sed dubium sit an tale cadat sub reservationem, communiter et probabilissime dicunt reservationem non adesse, nisi reservatio etiam hos casus expresse reservet. Ratio, quia reservatio est stricte interpretanda.

3) Si pœnitens commisit peccatum reservatum, sed invincibiliter reservationem ignorans, an ipsam incurrat, negandum est si agatur de casibus Papalibus, quia isti principaliter ac generatim reservantur propter censuram, a qua certe excusat ignorantia; ideo sublata semel censura ob ejus ignorantiam, peccatum non amplius remanet reservatum.

Si vero agatur de casibus episcopalibus qui reservantur principaliter ratione sui, non vero censuræ etsi forsan hæc illis adnectatur, quæstio est. Alii negant incurri reservationem; quia hæc habet rationem pœnæ, a qua excusat ignorantia. Verum sententia cui subscribo, communissima affirmat; nam reservatio casuum ratione sui respicit potius confessarios quos privat jurisdictione, quam pœnitentes. Et ideo non est pœna immediate pœnitentes ipsos respiciens; sed jurisdictionis restrictio directe respiciens confessarios (*S. Alphonsus*, l. VI, n. 597, etc.).

712. **Casus R. Pontifici reservati.** Casus Papæ reservati absque censura sunt duo: 1) Est in illum qui calumniose accusat vel denuntiat per se vel per alios de sollicitatione sacerdotem innocentem, ex Bulla *Sacramentum Pœnitentiæ* Benedicti XIV. 2) In eum qui recipit dona a Regularibus utriusque sexus in materia gravi, quousque Religioni non fiat restitutio, ex Clemente VIII et Urbano VIII. Hic tamen non veniunt quæ dantur ad devotionem, vel ob præstita servitia cum debita licentia; remunerare enim pertinet ad virtutem.

Casus autem cum censura latæ sententiæ Pontifici reservati duplicis sunt generis ex nova Constit. *Apostolicæ Sedis* Pii IX. Alii *speciali modo* reservantur Pontifici, a quibus nemo sine specialissima ac specifica quoad ipsos casus delegatione, quocumque privilegio sit donatus potest absolvere. Alii Papæ reservantur *simpliciter*, a quibus valent aliquando absolvere Episcopi vi juris communis (ex dictis de censuris t. I, n. 558, et seqq.).

713. **Casus Episcopis reservati.** Casus Episcopis reservati sive ratione sui sive ratione censuræ jure proprio seu Diœcesano habentur in peculiaribus Statutis cujuscunque Diœcesis.

Casus vero Episcopis Jure communi ratione censuræ reservati plures sunt. Nempe ipsi valent absolvere:

1) Clericos in sacris constitutos vel regulares aut moniales post votum solemne castitatis matrimonium contrahere præsumentes. Nec non omnes præsumentes cum aliqua ex prædictis personis matrimonium contrahere — 2) Procurantes abortum effectu secuto — 3) Literis — Apostolicis falsis scienter utentes; vel huic crimini cooperantes. 4) Episcopi facultatem habent ex cap. *Liceat* Tridentini Concilii absolvendi a casibus papalibus occultis, exceptis tamen speciali modo reservatis. Item probabiliter possunt absolvere ab omnibus censuris sive occultis sive notoriis eos qui Romam petere nequeunt, ut sunt senes, impuberes, infirmi, carcere detenti, etc. (vid. *de Censuris*).

714. **Absolutio a reservatis.** Generatim a reservatis non potest absolvere nisi ipse reservans, ejusque superior in jurisdictione spirituali, ac ille cui reservans vel ejus superior facultatem hanc delegaverit. Diximus *generatim;* nam confessarius simplex (qui scilicet non habet hanc absolvendi facultatem) aliquando valide absolvere potest.

Et 1° confessarius simplex, vel præsente superiore, potest omnes directe absolvere in periculo mortis. In eo enim, dicente Tridentino, *nulla est reservatio, atque ideo omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt.* Unde si infirmus ab inferiori sacerdote absolutus iterum convalescat, non amplius tenetur recurrere ad superiorem, ut iterum absolvatur.

2° Confessarius simplex ex communi sententia potest etiam ab-

solvere pœnitentem qui nequit adire superiorem vel alium qui hac facultate gaudet, si causa urgeat, v. g., ut vitet scandalum vel infamiam, ut satisfaciat præcepto paschali; ne diutius perseveret in mortali; vel si alias agere deberet longum iter: et hoc quamvis peccatum sit reservatum cum excommunicatione. Secus reservatio non esset *in ædificationem*, ut ait Tridentinum, sed *in destructionem*. Idque confirmat Benedictus XIV, ut refert Panzuti.

Quia tamen idem Concilium declaravit Confessarios simplices *extra articulum mortis nihil posse in reservatis;* ideo dicendum in hoc secundo casu absolutionem nonnisi *indirecte* tribui: quare cessante impedimento, tenetur pœnitens se præsentare superiori, ut directe absolvatur; secus reincidit (*S. Alph.*, l. VI, n. 585).

715. Q. 1. *An quilibet Confessarius possit absolvere peregrinum seu subditum alterius Diœcesis habentem peccatum reservatum in Diœcesi ipsius Confessarii, quod tamen reservatum non est in patria ipsius pœnitentis?*

R. Sunt qui affirmant; ratio quia confessarius ille absolvit hunc pœnitentem jurisdictione indirecte communicata ab ejus Episcopo (nam jurisdictio dari debet a superiore ejus, qui absolvendus est). Porro cum Episcopus pœnitentis peccatum sibi non reservaverit, non est cur Confessarius nequeat ab illo absolvere.

Attamen longe probabilior et communior sententia negat. Hodie enim peregrini non amplius absolvuntur ex voluntate suorum Episcoporum; sed ex voluntate Ecclesiæ, quæ generalem consuetudinem vigentem (quod nempe ipsi ubique a quocumque Confessario approbato absolvantur) approbando tribuit facultatem, ut ipsi habeantur quoad absolutionem a peccatis uti incolæ loci, ubi confitentur. Cum autem reservatio respiciat Confessarios, non pœnitentes, confessarius loci nequit eos absolvere a peccato, in quo sibi limitata est jurisdictio (*S. Alph.*, l. VI, n. 588) (1).

716. Q. 2. *An Confessarius quilibet possit absolvere peregrinum irretitum peccato quod reservatum est solummodo in patria peregrini; non in loco Confessionis?*

R. Affirmat verior et communissima sententia; reservatio enim ex

(I) Quæ sententia firmatur ex sequenti S. Sedis responso: « Titius sacerdos ad tribunal Pœnitentiæ accedens, peccata exponit partim simpliciter reservata, partim etiam cum censura episcopali in Diœcesi Confessarii. Dolet se hic et humaniter admonet fratrem, ut se sistat habenti facultatem. Sed ille instat pro absolutione et dicit: *Quod Confessor cum non sit judex opinionum, potest et debet absolvere pœnitentem qui vult sequi opinionem non solum probabilem, sed etiam communissimam inter theologos antiquos et viventes.* Confessor firmus in sua sententia non acquiescit, et inabsolutum dimittit pœnitentem.

Quæritur 1 *Utrum confessor bene se gessit?* 2 *Potest semper in casu ita se gerere?* S. Pœnitentiaria 21 nov. 1873 consideratis expositis respondit: *Ad utrumque affirmative.* » (vid. Vindiciæ Alph. Ed. 2, t. 2, pag. 151).

dictis directe afficit Confessarium. Ideo quando non est ligata Confessarii jurisdictio, illa uti valet quoad omnes qui coram se sistunt.

Excipe tamen 1) Ex Bulla *Suprema* Clementis X, si pœnitens a sua in aliena migraret Diœcesim *in fraudem reservationis*, nempe (uti probabilius ac communius explicant) si pœnitens eo unico fine principali proficiscatur, ut alibi facilius absolvatur, et proprii pastoris judicium aufugiat: tunc elusoria redditur lex. 2) Si casus sit innodatus censura reservata; nam facultas simplicis confessarii absolvendi a censuris est tantum quoad non reservatas (*S. Alph.*, l. VI, n. 589, etc.).

717. *An* (quæres) *peregrinus peccans in aliena Diœcesi, ubi casus est reservatus cum censura, utramque incurrat?*

R. Erit iste ligatus reservatione tantum, si ibi velit confiteri; cum reservatio afficiat confessarium. Quoad censuram adnexam non videtur per se loquendo eam incurrere; quia censura non potest ferri, nisi in subditos: et peregrini etsi constituantur subditi ratione Confessionis, non tamen constituuntur ratione censuræ incurrendæ (*S. Alphonsus*, l. VI, n. 534).

718. Q. 3. *An valide absolvatur qui bona fide accusat reservatum Confessario non habenti facultatem, aut illius sine culpa obliviscitur?*

R. Affirmative; si aliud peccatum non reservatum clavibus subjiciat; quia Confessarius non caret potestate in peccata non reservata. At cum unum peccatum sine alio, si mortale sit, remitti nequeat, ideo in hoc casu Confessarius directe absolvit a non reservatis et a reservatis indirecte tantum. Ex quo etiam deducitur, quod si pœnitens advertat peccatum illud fuisse reservatum, tenetur illud postea submittere habenti facultatem, ut etiam directe absolvatur (*S. Alph.* l. VI, n. 596).

719. Q. 4. *Si pœnitens confiteatur confessario adprobato pro reservatis, sed inculpate obliviscitur confiteri reservatum, potest postea absolvi directe a quocumque confessario, illud ei declarando?*

R. Affirmative in hisce casibus: 1) Si præsumi possit, voluisse superiorem auferre omnem reservationem, v. g., si expresserit se velle pœnitentem liberare a quocumque vinculo. 2) Si pœnitens confessus sit in Jubilæo; quia tunc pœnitens habet, ut possit absolvi a reservatis a quocumque confessario.

Hisce exceptis, probabilius negandum (etsi contrarium videatur etiam probabile) quod pœnitens possit deinde cuilibet illud confiteri et absolvi. Ratio: ad auferendam reservationem requiritur ut peccatum subjiciatur, judicio ac sententiæ superioris; ad hoc porro requiritur ut superior illud noscat (*S. Alph.*, l. VI, n. 597).

720. Q. 5. *Si pœnitens confessus quidem est confessario pro reservatis adprobato peccatum reservatum, sed illa confessio fuerit nulla tolliturne reservatio?*

R. Si confessio sit inculpabiliter nulla (in probabiliori sententia) affirmative. Nam ex una parte superior intendit absolute pœnitentem liberare tam a peccato, quam a reservatione; ex alia pœnitens subjecit superiori peccatum, et ab eo pœnitentiam recepit.

Si vero confessio sit culpabiliter nulla seu sacrilega, negant alii valde probabiliter cum Concina, reservationem tolli; neque enim præsumendus superior velle, ut pœnitens ex sua iniquitate commodum reportet, id est a reservatione liberetur. Alii vero cum Suarez communius et non improbabiliter affirmant; quia alius est finis confessionis, qui est remittere peccatum; alius finis directus reservationis qui est subjicere superiori vel delegato ad pœnitentiam et redarguitionem; subjicitur autem. Ideo si ob sacrilegium non remittitur peccatum, tollitur reservatio.

Excipiunt tamen casum quo pœnitens non habeat animum vitandi reservatum vel pœnitentiam ideo injunctam implendi; tunc directe fraudaretur primaria reservationis ratio. Item excipe si agatur de Jubilæo; qui enim sacrilege confitetur, non habet sinceram illud consequendi voluntatem uti præcipitur (*S. Alp.* l. VI, n. 597).

721. Q. 6. *Qui recursus pro obtinenda facultate absolvendi a reservatis?*

R. Litera ad Episcopum pro obtinenda facultate absolvendi a reservatis, mittitur hoc modo, vel alio simili:

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Titius (vel *Titia*) *incidit in casum reservatum in* Tabella Diœcesana *sub n... Facti ipsum* (vel *ipsam*) *pœnitet, et humiliter petit absolvi.*

Faveat Rescriptum dirigere ad me subscriptum confessarium,

Humilissimum Servum,
N. N.

Sub literis *N. N.* ponitur verum confessarii nomen et cognomen, addendo nomen loci quo Rescriptum mittendum; sed reticita persona pœnitentis, cujus nomen fingitur. Item sufficit nominare numerum *Tabellæ*, sub quo casus cadit, quin ille exprimatur.

Art. 2. — De absolutione complicis, de manifestante et requirente nomen complicis.

722. **Absolutio Complicis.** Etsi generatim dedeceat, ut quis judicis personam assumat quoad crimen, cujus ipse judex cum reo particeps fuit; attamen absolvere complicem in peccato extra luxuriæ materiam, non est invalidum, si adsint et in confessario et pœnitente requisita necessaria; siquidem nulla est lex prohibens.

Diximus *extra luxuriæ materiam;* nam confessarii absolventes complicem suum sive virum sive mulierem in peccato turpi, etiam in mortis articulo (si alius sacerdos licet non adprobatus ad confessionem sine gravi aliqua exoritura infamia et scandalo, possit excipere morientis confessionem) excommunicationem incurrunt specialissimo modo Pontifici reservatam ex Constit. *Apostolicæ Sedis* (v. l. I, n. 596).

Utrum vero valida sit hæc absolutio, distinguendum est: si absolutio data sit extra casum necessitatis, invalida prorsus est. Si vero data sit in mortis articulo, sed extra periculum infamiæ aut scandali, vel quin illud confessarius curaverit avertere, ex Constitutionibus *Sacramentum Pœnitentiæ*, et *Apostolici numeris* Benedicti XIV, erit adhuc valida absolutio; sed illicita: et ideo adhuc incurritur censura ex Const. *Apostolicæ Sedis.*

723. *Q. An confessarius possit absolvere complicem suum ab aliis peccatis, quorum ipse non fuit complex?*

R. Si complex de peccato turpi fuit jam ab alio confessario valide absolutus, et illud nunc iterum confiteatur confessario complici uti materiam tantum sufficientem, absolutio valet, si cetera necessaria non desint. Cessat tunc omnis indispositionis suspicio, ob quam Pontifex videtur jurisdictionem confessario abstulisse.

Si vero nondum fuerit de eo peccato valide absolutus, irrita est etiam quoad alia peccata; cum aut omnia aut nullum remittat oportet. Id inferimus ex Bulla Benedictina, quæ habet: *Atque ideo absolutio nulla atque irrita omnino est* (*S. Alph.* l. VI, n. 553; et *Scavini* l. III. n. 485, *qui plures alios casus ponit cum Alasia*).

724 **Complicis manifestatio**: Non debet aperiri peccatum, quando id nequit sine manifestatione complicis, si illud sit veniale vel mortale jam confessum: cum tunc nulla sit gravis causa famam proximi prodigendi.

Si vero agatur de mortali nondum confesso, non pauci cum Innocentio III tenent, quod pœnitens, deficiente alio confessario cui complex sit ignotus, debeat (donec alius confessarius inveniatur) omittere illam peccati circumstantiam, ex qua complex dignosceretur (1). Ratio est, quia præceptum de integritate Confessionis est positivum; ideo non est anteponendum gravi præcepto naturali de servanda proximi fama.

Attamen communis evasit sententia contraria, quam sequor cum sanctis Thoma, Bonaventura et Antonino, nempe pœnitentem teneri ad confitendum peccatum cum necessariis circumstantiis, etsi cum infamia complicis, si commode non potest quærere alium confessarium, cui sit complex ignotus. Nam manifestatio alieni criminis non est illicita, quando fit ex rationabili causa. Nonne licet puellæ ad consilium capiendum vel extra Confessionem manifestare dominum suum, qui eam ad inhonesta allicit? Si tamen ad criminis naturam aperiendam sufficit conditionem complicis in genere declarare, pœnitens non plus aperire debet (2).

Ceterum passim excusant pœnitentem ab alio quærendo confessario:

(1) Diximus peccati circumstantiam; non tamen peccatum si aperiri possit sine tali complicis manifestatione: v. g., si peccasti cum tua sorore confessario nota, debes confiteri copulam habitam cum muliere, tacendo circumstantiam sororis, etsi hæc addat malitiam mortalem incestus.

(2) Quod dictum est de infamia complicis, Alasia, Billuart, Lugo, aliique contra Suarez tradunt etiam de infamia non complicis, v. g. si pœnitens occideret innuptam sororem, ex occulto crimine gravidam, quo in caso ad totum peccatum aperiendum deberet etiam explicare circumstantiam graviditatis criminosæ utpote duplicis homicidii reus, etsi confessarius fuerit ignarus de criminoso statu sororis. Unde d. Bernardus generatim habet: *De nullo sinistre loquaris, nisi in Confessione, ubi non potes aliter manifestare peccatum tuum.*

1) Si urgeat periculum mortis, aut præceptum annualis Confessionis sive Communionis. Vel si pœnitens sit in peccato mortale, et debeat expectare per diem.

2) Si credatur complex suæ famæ cessisse, v. g., si frater peccasset cum sorore, quam sciat a matris comitatu separari non posse, ut alium inveniat confessarium.

3) Si alicui solito quotidie celebrare aut communicare, grave sit id omittere. Vel si alias privandus esset Indulgentia, aut difficulter alteri confessario conscientiam aperiat propter consilium aut firmiorem directionem, quam expectat a confessario, cui notus est complex. Et ideo sæpe excusantur matres ac uxores manifestantes peccata filiorum et virorum confessario, qui eos cognoscit. (*S. Alph.*, l. VI. n. 439).

725. **Nomen complicis inquirere.** Benedictus XIV tribus Constitutionibus ad vitandam proximi infamiam, Sacramenti injuriam, sigilli violationem, scandalum etc., sub gravi prohibuit confessariis nomen complicis peccati exquirere a pœnitentibus etiam ad finem ipsum corrigendi. Qui autem *ausus fuerit*, addit Pontifex, *docere licitam esse praxim exquirendi nomen complicis, denunciata, nisi revelarent, absolutionis sacramentalis negatione; vel scribere aut loqui præsumpserit in ejusdem damnatæ praxis defensionem* incidit ipso facto in excommunicationem Papæ reservatam.

Ut igitur iste eam incurrat oportet: 1) Ut doceat hanc praxim esse licitam. 2) Ut doceat utrumque simul licitum esse, et exquirere nomen complicis et reticenti absolutionem denegare. 3) Ut temerarie hæc doceat. Id porro confirmavit Pius IX Constit. *Apostolicæ Sedis* (vid. t. 1, n. 590).

Verum aliter est nomen complicis formaliter exquirere, aliter inquirere circumstantias necessarias ad integritatem Confessionis: etsi ideo complex dignoscatur. Tunc enim ex una parte nonnisi per accidens complex dignoscitur; ex alia vero ex communi sententia potest complex manifestari, si aliter nequeat totum mortale peccatum explicari. Imo aliquando ipse pœnitens tenetur complicem manifestare v. g., ad damnum innocentis vel publicum avertendum. — Attamen ob prohibitionem adeo rigorosam a Pontifice expressam, dico satis esse, si confessarius pœnitenti imponat obligationem manifestandi in foro externo socium superiori; qui damnum valeat impedire. Sed ordinarie non expedit ut ipse suscipiat in se hoc munus manifestandi vel corrigendi complicem etsi rogetur a pœnitente (*S. Alph.*, l. VI, n. 492).

Art. 3. — De dotibus Confessarii.

Habeantur boni Confessarii (aiebat S. Pius V) *et cito habebitur omnium christianorum omnimoda reformatio.* Præclara monita pro

confessarii habentur apud Scavini, l. VI, n. 3, et præstat ut ea perattente pervolvantur.

726. **Confessarii dotes.** Eo respiciunt, ut confessarius recte exerceat quadruplex munus quo præditus est, patris, medici, doctoris et judicis. *Pater* est, sit ergo caritate plenus, ut animos erigat pœnitentium. *Medicus* est, malis ergo congruo remedio occurrat. *Doctor* est, custodiat ergo scientiam, ac prudentia et exemplo præfulgeat, ne cæcis ducatum præstet. *Judex* est; causæ igitur momenta cognoscat et fortis sit, ut jus legitimum dicat — Ad hac munera digne complenda plurimum etiam conducit si locum, habitum, tempus et modum servet in Pœnitentiæ administratione.

I. *Locus* magis conveniens ordinarie est Ecclesia. Debitus autem ordo ac dependentia postulant ut Sacerdos approbatus priusquam audiat Confessiones in Ecclesia alteri subjecta, veniam petat ab illius rectore, nisi casus urgeat, vel ipse amicus sit illius Paroci, etc.

II. *Vestis* est cotta et stola (congruenter violacea). S. Rituum Congr. 31, aug. 1867 declaravit: Potest *Episcopus cogere sacerdotes sæculares, ut audiant confessiones cum cotta et stola, et regulares cum stola tantum.*

III. Quoad *tempus*, S. Congregatio Episcoporum statuit: *Confessarii sine necessitate audire non debent mulierum Confessiones post crepusculum vespertinum et ante auroram.* Necessitate autem urgente accendantur in Ecclesia lumina.

IV. Quoad *modum* ex d. Carolo et universali consuetudine confessiones audiendæ sunt non stando, sed sedendo; idque postulat dignitas ipsa judicis; nisi aliud obstet.

§ I. — De officio Patris et Medici.

727. **Officium Patris.** Confessarius, ut partes adimpleat boni patris debet esse patientia ac caritate plenus erga pœnitentes exemplo illius cujus personam gerit, nempe Christi qui non venit vocare justos sed peccatores.

1. Igitur magnam ostendat caritatem omnes benigne excipiendo sive pauperes sive divites, siquidem apud Dominum nulla est personarum exceptio. Addat animum timidulis: *Eja frater, bono animo esto, noli timere; peccata tua impavide confitere. Aperi omnia confidenter, nullius te pudeat; nihil refert si in omnes conscientiæ sinus non introspexeris; sufficit si ad interrogata respondeas. Age Deo gratias qui te hucusque expectavit. Lætare; Deus omnia peccata tua certe remittet, quantumvis ingentia si bonam habes voluntatem resipiscendi* etc.

2. Majorem caritatem præseferat in pœnitentem audiendo. Caveat ne se ostendat admiratione percelli de peccatis quæ narrantur, aut ne se exhibeat impatientem, quia pœnitentes sunt fastidiosi, scrupulosi, rudes, in narratione prolixi et recidivi, si eos lucrari velit.

3. Maximam adhibeat caritatem in bene disponendo pœnitentem: ad quod quidem tenetur ex rigorosa obligatione, cum illius curam susceperit. Ideo omni studio curet, ut pœnitens percipiat gravitatem peccatorum ac miseriam sui status, ipsum etiam adjuvando (si opus sit) ad verum dolorem efformandum (1); item curando quoad potest ut de attrito fiat contritus.

Quod quidem facile obtineri potest, ut exemplo probat S. Alphonsus. Et prius per attritionis actum eos præparet, v. g.: « Fili mi, ubi nunc « esse deberes et in æternum? in inferno! Ah in illo igne semper « cruciandus esses! Nec tibi ulla spes amplius restaret, ut te illinc eri- « pere posses! Ibi esses moraturus ab omnibus derelictus, a Deo rejec- « tus per totam æternitatem! Igitur te poenitet Deum offendisse, prop- « ter infernum quem meruisti? « (Advertendum est non fieri actum attritionis, si quis diceret; *se pœnitere peccati commissi, quia meruit infernum.* Sed opus habet, ut dicat: *Se pœnitere offendisse Deum, propter quod meruit infernum)* — Post curet, ut eliciatur actus contritionis hoc modo: « Fili mi, quid egisti? peccasti in Deum summum et infi- « nitum bonum. Nullam illius rationem habuisti. Avertisti faciem tuam « ab eo; projecisti eum post tergum tuum: contempsisti amicitiam ejus. « Eja ergo, quia offendisti Deum bonitatem infinitam, nunc ex toto corde « te poenitet? Detestare et hodie habe super omnia mala omnes injurias « quibus immerito Deum tam bonum affecisti. Nonne jam promptus es « millies mori, quam hæc in posterum committere? » (*Praxis Confess*).

Hisce omnibus rite peractis, si pœnitens dispositus sit, opportunis correctionibus adhibitis, remediis suppeditatis, ac data congruenti satisfactione, eum absolvat. Quod si omnino sit differenda absolutio illum blandissime tractet et humanissimis verbis dimittat, ei adsignans, quoad potest vicinum diem, quo regredi debeat (*S. Alphonsus, Praxis Confessarii;* et *Op. Mor.* l. VI, n. 608).

728. **Officium medici.** Ad rem Concilium Lateranense IV: *Sacerdos sit discretus et cautus, ut more periti medici superinfundat vinum et oleum vulneribus sauciatis; diligenter inquirens et peccatoris circumstantias et peccati, quibus prudenter intelligat quale debeat ei præbere consilium, et cujusmodi remedium adhibere.* Oportet ergo:

1) Ut confessarius *causas morbi agnoscat.* Nonnulli præter species et numerum peccatorum nihil aliud inquirunt, et si pœnitentem dispositum vident, statim eum absolvant; sin minus, quin ullum verbum impendant illico dimittunt, oculo retorto dicentes: *Discede quia te absolvere non possum.* Aliter procedunt boni confessarii, hi enim prius investigant morbi originem et gravitatem, interrogando de peccati consuetudine, de tempore, de loco, de personis cum quibus, quo rerum concursu etc. Sic enim poterunt melius pœnitentes curare, salutaria remedia injungere et ad absolutionem rite disponere.

(1) Si expertis credere est, non pauci vel ex ipsis qui frequenter confitentur, non satis id curant contenti, si aliquam doloris formulam materialiter et cursim recitent. Qui proinde excitandi sunt ad veram et formalem peccatorum suorum detestationem ac dolorem: sed hac in re plures deficiunt confessarii non sine maximo pœnitentis damno.

2) *Ut morbum sanet.* Cognita morbi origine et gravitate, confessarius procedat ad debitas animadversiones. Et quamvis debeat tanquam pater pœnitenti compati; tamen ut medicus tenetur, quantum opus est, eos monere et corrigere, eos præsertim qui multis mortalibus gravati ad sacramentum raro accedunt. Neque confessarius tunc debet attendere ad alios pœnitentes qui circumstant. Nam, ut ajebat S. Franciscus Saverius, melius est paucorum confessiones rite factas audire, quam multorum inordinatas et sine fructu (*S. Alph., Praxis Confessarii*).

3) *Ut relapsus præcaveat.* Quos præcavebit si pœnitentibus adsignet remedia morbo convenientia, inspecto eorum statu ac indole nam non omnibus omnia conveniunt. Porro remedia vel generalia sunt vel specialia.

Generalia sunt: 1) Pia oratio et amor erga Deum; invocatio frequens B. Virginis, Angeli custodis et Sancti protectoris. 2) Sacramentorum frequentia, et maxime confessio statim post mortale admissum. 3) Consideratio mortis et jugis recordatio Dei præsentis, maxime cum urget tentatio dicendo: *Deus me videt.* 4) Pia lectio, et vespertinum conscientiæ examen cum animi dolore ac proposito.

Remedia *particularia* adsignabuntur pro vitiorum diversitate, v. g. qui turbatur memoria injuriarum, recordabitur quot pro sua salute sustinuit Jesus. Illi qui in peccata turpia lapsus est, injungatur ut otium vitet, malos socios et etiam occasiones remotas quæ ad proximas illico facile adducunt; et maxime juvabit Communionis frequentia, quia Eucharistia est *vinum germinans virgines.* Illi qui solitus fuit blasphemias proferre, insinuet ut ipse devote et attente quotidie saltem dicat Orationem dominicam et Salutationem angelicam in honorem Sanctorum, in quos execratus fuit (hoc porro omnibus blasphemis cujuscunque conditionis potest imponi). Et quolibet mane dum e cubitu surgit, renovet propositum patienter ferendi occasiones indignationis, et ter dicat B. Virgini quolibet mane: *Domine mea, dona mihi patientiam* (*S. Alph., Praxis, Confessarii. It. vid. supra ubi de satisfactione*).

§ 2. — De officio Doctoris ac Judicis.

729. **Officium doctoris.** *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent de ore ejus.* Confessarius igitur ut doctoris officio rite fungatur, opus est ut bene sciat legem; qui enim eam ignorat non potest alios illam docere. Ideo graviter peccant, tum illi confessarii, qui sine sufficienti scientia huic ministerio se ingerunt: tum illi superiores, qui tales confessarios sine necessitate tolerant.

Studium autem hujus scientiæ nunquam est intermittendum; nam ex una parte valde necessarium est Reipublicæ christianæ, cum ab

ea pendeat bonum regimen animarum ; ex altera illud est valde extensum nec ita facile ; tum quia respicit notitiam saltem generalem aliarum scientiarum, officiorum et artium ; tum quia tot diversas materias complectitur ; tum quia magna ex parte constat legibus positivis ; tum demum quia innumeræ contingunt casuum circumstantiæ, ex quibus resolutionum pendet continua variatio (*S. Alph.*, Ho. Ap. t. 16, n. 100, l. VI, n. 628).

730. **Scientia confessario necessaria.** Requiritur ut confessarius tali scientia sit instructus, ut prudens possit ferre judicium circa ea quæ sunt de hoc foro. Debet ergo scire :

1) Quæ spectant ad valorem, substantiam et effectum sacramenti Pœnitentiæ ; quæ necessaria sunt ad ritam illius administrationem : quæ necessariæ dispositiones, et remedia opportuna. — 2) Communes statuum obligationes ; varias peccatorum species et circumstantias explicatu necessarias ; principia discernendi inter mortalia et venialia, et quænam sint mortalia et venialia in singulis præceptis juxta principia generatim admissa. Item præcipuas restitutionis causas. — 3) Casus reservatos ; item censuras quæ hodie ad paucas reductæ sunt. Item irregularitates et matrimonii impedimenta. Ceterum pro praxi, specialiter animadvertere juvat :

I. Sufficit, si confessarius prædictas res ita mediocriter sciat, ut valeat resolvere quæ frequentius contingunt (quæ tamen pauca non sunt), et de aliis sciat dubitare ; nam per dubitationem suspendit judicium et veritatem inquirit.

II. In dubiis magis implicatis non solum sunt consulendi alii viri docti et majoris experientiæ, debita venia. Sed maxime Episcopus si tempus suppetat, ut securius procedatur.

III. Non semper eadem scientia in omnibus requiritur ; sed major vel minor pro diversitate locorum et pœnitentium. Sic major requiritur pro Confessionibus in urbe, quam in pagis ; pro audiendis ecclesiasticis ac magistratibus, quam laicis et agricolis (*S. Alph.*, l. VI, n. 627 ; et *Scavini*, l. III, n. 494) (1).

731. Q. 2. *Quid de Confessione acta penes confessarium ignarum?*

R. Si mala fide, id est scienter quis ad confessarium omnino ignarum accedat, graviter peccat et sacrilegio maculatur ; cum scienter cooperetur confessario in mala administratione Sacramenti.

Si vero bona fide id egit, nesciens confessarium talem esse, confessio probabilissime valida est. Nam supposita materia legitima ac jurisdictione, ex parte ministri satis est quoad validitatem, ut peccata sub generali notione offensæ Dei cognoscat. Attamen, si agatur de

(1) Apud Scavini, l. IV, Append. 82 habentur præcipuæ interrogationes ad probandum an satis instructus sit studiosus ad confessiones excipiendas. Et Append. ultima plurimi casus ad studiosorum exercitium.

difficili aliquo casu, ut securius incedat pœnitens, præstat ut illum docto confessario iterum manifestet (*S. Alph.*, VI, n. 625).

732. **Monitio pœnitentis.** Si pœnitens obligationes suas ignorat ex ignorantia vincibili et mortaliter culpabili, confessarius tenetur eum edocere, alias nec Sacramento, nec pœnitenti consuleret; cum hic sit plane indispositus. — Idem est si pœnitens laboret ignorantia invincibili et ideo inculpabili, sed fructus speretur; tenetur enim confessarius illum de suis obligationibus instruere; cum etiam sit doctor; nec ex instructione inconveniens timeatur. Verum si ex monitione fructus certo non speretur, communis ac vera sententia cum d. Bernardo docet, confessarium per se loquendo teneri monitionem omittere et pœnitentem relinquere in sua bona fide. Ipsa ratio clamat de duobus malis minus esse permittendum, ut evitetur majus. Imo in nostro casu non permitteretur malum formale, sed materiale tantum, quod proprie malum non est, neque Deum offendit.

Resolve. 1) Si confessarius sciat pœnitentem invalide contraxisse matrimonium vel esse contracturum invalide ob impedimentum omnino occultum, quod facile non potest detegi, si omnino prævideat quod monitio non esset profutura, illum relinquere debet in sua bona fide, si in ea sit.

2) Omittenda est monitio de restitutione facienda, si confessarius prævideat quod pœnitens, qui est in bona fide, non parebit; nam monitio noceret pœnitenti sine ulla creditoris utilitate.

3) Si dubium est an monitio sit profutura necne, confessarius debet pensare gradum timoris et spei, et eligere quod judicat præponderare. Dubio autem perseverante, monitio videtur omittenda; nam mala formalia potius evitanda sunt, quam mala solum materialia (*S. Alph.*, l. VI, n. 610).

733. *An (quæres) semper omittenda monitio, si non speretur fructus?*

R. Negative; aliquando monitio fieri debet etsi non speretur fructus.

I. Quando ea omissa, damnum redundaret in bonum commune. Nec obstat quod hic inutiliter fieri videatur: nam talis pœnitens, cum videat se a nemine absolvi, emendabitur aliquando. Hinc monendi Principes, Gubernatores, Episcopi, Parochi, Confessarii, parentes. Ignorantia istorum difficulter erit invincibilis (cum versetur circa obvias proprii muneris obligationes): et si erit, semper damnum publicum afferret et scandalum, dum alii facile putant sibi licere, quod vident factitari a superioribus. Hac ratione docet Benedictus XIV Bulla *Apostolica* esse monendos, qui Sacramenta frequentant, ne alii ab iis pravum sumant exemplum. Item qui bona fide putaret se esse sacerdotem cum non sit, ob Sacramenta quæ invalide conferret. Item qui spargunt falsum dogma in populum. Idem dicunt de monetarum falsificatoribus.

II. Quando pœnitens interrogat: nam interrogando jam incipit

laborare ignorantia vincibili. Et ideo dissimulatio esset erroris approbatio; et pœnitens ex sententia confessarii amodo faciet, quod prius agebat ex suo judicio. Ceterum cum pœnitens interrogat, ordinarie confessarius non plus respondere debet quam ab ipso interrogetur. Et aliquando præstat fingere se non audivisse, vel oblitum fuisse respondere ad præcavenda majora mala.

III. Quando pœnitens, tacente confessario, relinquitur in periculosa et proxima occasione peccatorum. Hinc monendus juvenis qui incipit frequentare socios incredulos, sectarios, etc., cum periculo gravi amittendæ fidei. Item qui impia diaria et libros legunt.

IV. Quando pœnitens ignorat necessaria necessitate medii: nam iis licet invincibiliter ignoratis, non est absolutionis capax, uti tradit Benedictus XIV Constitutione *Etsi minime*. Item si ignoret quæ necessaria sunt ad validam sacramenti Pœnitentiæ susceptionem; ne frustra illud administretur (*S. Alph.*, l. VI, n. 617).

734. **Officium judicis.** Ut æquum judicium proferat confessarius debet certus fieri conscientiæ pœnitentis, et ejus peccata cognoscere. Ideo etsi non debeat esse nimis anxius interrogandi; si tamen advert pœnitentem non satis diligenter conscientiam suam discussisse, tenetur ipse eum interrogare prius de peccatis in quæ verisimiliter incidere poterat juxta suam conditionem; et postea de eorum specie, numero, et necessariis circumstantiis. Nam ex d. Thoma (4 Sent. d. 19) *quæ frequenter pœnitens taceret, interrogatus revelat*. Hinc monet Rituale: *Si pœnitens numerum et species et circumstantias peccatorum explicatu necessarias non expresserit, eum sacerdos prudenter interroget.*

Resolve. Si pœnitens videatur sufficienter instructus et diligens in confitendo peccata cum suis circumstantiis, juxta statum suum et capacitatem (alio enim modo tenetur se examinare doctus, et alio modo homo rudis), confessarius de alio non tenetur interrogare, et poterit illum absolvere.

2. Rustici, qui putantur non satis examinati, ne dimittantur ut melius se examinent; vix enim paratiores unquam redibunt. Imo difficultate conscientiæ examinandæ territi non amplius accedent. Ita agere Segneri dicit *errorem intolerabilem*.

3. Interrogationes si faciendæ videantur, aliæ ante Confessionem fiant, ut sunt quæ respiciunt tempus ultimæ Confessionis, satisfactionis implementum, pœnitentis conditionem, etc.: sed istæ *paucæ* sint, ne pœnitens vexetur. Aliæ in ipsa Confessione, singillatim examinando peccata statim ac ea pœnitens exponit, ne differendo confessarius iis obliviscatur; sed istæ *moderatæ* sint, ne confusio ingeneretur. Aliæ fiant, peracta Confessione, uti si dubitetur an aliquid essentiale fuerit omissum, vel an pœnitens sit rite dispositus. Sed *discretæ* sint, ne pœnitens offendatur.

4. Quoad peccata luxuriæ nonnisi parce, caste et caute interroget confessarius, ne se ipsum conjiciat in periculum malæ complacentiæ et pœnitentibus scandalum præbeat et ruinam. Ad rem Rituale: *Caveat ne curiosis aut inutilibus interrogationibus quemquam detineat; præsertim juniores utriusque sexus vel alios, de eo quod ignorant imprudenter interrogans, ne scandalum patiantur, ideoque peccare discant.* Quot ob incautam confessarii interrogationem aut explicationem innocentiam et animam prodiderunt! Unde in dubio an in aliquo casu circa hanc materiam interrogare possis vel debeas, melius est tacere ac permittere, ut aliquid integritati materiali desit.

Confessarius si opus sit, interrogabit primum de cogitationibus, dein de desideriis; postea de verbis. In omnibus semper caute: in quibus si pœnitentem deliquisse cognoscat, ultro inquirat de tactibus ac de opere consummato. Aliquando tamen cum rudibus ab externis actibus incipiendum, ut deveniatur facilius ad internos. Item juvat interrogare, an a sociis ad turpia fuerint sollicitati, an turpes tactus admiserint, etc. (S. Alph. *Praxis* et l. VI, nn. 466 e 478. *De præcipuis interrogationibus adhibendis*, vid. *Scavini*, l. IV, Append. 45 *ubi maxime de cautelis interrogandi circa sextum*, n. 467. *In Confessioni generali*, n. 472. *Quoad pueros*, n. 485, etc.).

735. **Numerus peccatorum exquirendus.** Si certus numerus neque diligentia pœnitentis neque inquisitione confessarii haberi queat, nitendum ut cum latitudine verosimiliore exprimatur. Ceterum quando pœnitens numerum certum ignorans, dicit se peccasse in hac vel illa materia *aliquoties*, vel *sæpius*, vel *circiter* ter vel quater, hæ clausulæ non comprehendunt quemlibet numerum et excessum.

Notat Voit, quod illud *aliquoties*, se tantum extendit ad duo vel tria. Illud *sæpius* ad quinque vel sex. Illud *circiter* diversimode sese extendit, habita relatione ad numerum certum: nempe relate ad tria excessus modicus est unum; relate ad decem, sunt duo: relate ad triginta, tria; relate ad centum, decem, juxta alios quinque. Unde siquis, v. g. confitetur se commisisse decem mortalia *circiter* vel *plus minus*, et postea certo recordetur ea fuisse duodecim, non ideo tenetur excessum hunc confiteri; nam omnia duodecim sunt directe remissa, quia in illo *circiter*, ex communi loquendi modo includitur etiam numerus duodecimus. Aliter esset, si numerus esset excessivus, ut si dixisti: peccavi decies *circiter*, et vicies peccaveris; tunc teneris excessum aperire (1).

Si vero agatur de consuetudinariis, confessarius non debet nimis anxius esse in peccatorum numero inquirendo, quia sæpe est impossibile. Adde: isti pœnitentes, plerique ad interrogationum importu-

(1) Qui vero notabiliter exaggeravit numerum suorum peccatorum, non tenetur errorem corrigere, si bona fide id egerit; nam integre satisfecit obligationi Confessionis et verus numerus in majori fuit comprehensus ac remissus.

nitatem declinandam solent divinando respondere, *centies*, *millies*. Quare cum non potest haberi numerus certus peccatorum eorum qui pravo habitu tenentur, curet confessarius statum pœnitentis cognoscere, nempe vivendi modum, applicationem quam impendit ad alia negotia, tempus consuetudinis cum complice, locum ubi potissimum moratus est, etc. Deinde inquirat de numero, interrogando pœnitentem quoties circiter peccaverit, in die, in hebdomada aut mense? proponens ei plures numeros, v. g., ter aut quater, octies vel decies, videat cui numero potius ille adhæreat. Et si pœnitens numero majori adhæreat, optimum factu erit, si iterum interrogetur de alio numero majori. Sed in hoc confessarius, ne formet de numero judicium certum: notet frequentiam in genere, et in confuso judicium faciat apprehendendo peccata quotquot sunt coram Deo (*S. Alph.*, l. VI, num. 478).

736. Q. *Quid agendum si confessarius certo sciat pœnitentem aliquod grave peccatum commisisse, quod tamen ipse sileat?*

R. Si confessarius peccatum novit extra Confessionem, sed ex certa scientia; ut si ipse furtum committentem aspexerit vel blasphemantem audierit, aut si id scierit ex certissima aliorum relatione qui sint omni fide digni, de illo peccato interrogabit etiam specialiter, neque absolutionem impertietur, si neget; modo non adsit prudens dubium, an alteri jam fuerit confessus, vel an justam habeat tacendi causam, vel an forsan in bona fide versetur. Neque obstat axioma: *Credendum est Pœnitenti tam pro se, quam contra se dicenti;* hoc enim valet in re dubia, non in re moraliter certa.

Quid (quæres) *si id cognoverit ex Sacramentali alterius confessione?*

R. In hoc casu confessarius non poterit specialiter pœnitentem de peccato illo interrogare sine expressa licentia alterius personæ, ob periculum revelationis. Sed poterit eas interrogationes facere, quæ communiter fieri soleant personis talis conditionis; sic sponsi speciatim interrogari possunt de tactibus inhonestis, cum non raro in id prolabantur (si non sint bene morali): semper tamen caveat, ne sit nimius in hisce interrogationibus ob dictum periculum.

Quod si videat obstinate peccatum negari, alii cum Lugo dicunt absolute dandam esse absolutionem; quia confessarius non potest uti alterius Confessionis notitia. Quod tamen non semper verum est, nam Confessionis uti notitia possumus quando fit sine ulla neque indirecta revelatione nec pœnitentis gravamine — Alii dicunt cum Elbel dandam esse sub conditione, ut servetur Sacramenti reverentia — Verum neque sub conditione absolutio dari potest, quando est certa indispositio — Ideo alii melius meo judicio cum Viva, sentiunt aliquam orationem usurpandam ad absolutionem occultandam. Sic nec revelatur peccatum alterius; nec pœnitenti fit injuria, qui utique sacrilegio non liberatur; sed neque Sacramentum temere usurpatur (*S. Alph.*, l. VI, n. 631).

§ 3. — De specialiter requisitis in Confessario.

737. **Specialia Confessariorum requisita.** Ut director animarum rite munus suum compleat se exhibendo ut patrem, medicum, doctorem et judicem, hæc speciatim debet. Sit nempe:

I. *Orationi deditus ac pius*, tum ut auxilium postulet a Deo, ne tot peccatorum ulcera tractando se deturpet; tum ut utiliter laboret; *nisi enim Dominus ædificaverit domum, in vanum laborat qui ædificat eam*; tum ut exemplo doceat quod verbis insinuat, et ne quid una manu ædificet, alia destruat. Hinc reprehendendi qui sine ullo pietatis sensu ac recollectione ad hoc tribunal accedunt. Hinc Rituale Ambrosianum vult ut confessarius prius genuflexus oret, ut tanto possit ministerio satisfacere, et preces pro opportunitate suggerit (v. *apud Scavini*, l. II, n. 163 *orationem specialem a Pio IX Indulgentiis ditatam).*

II. *Fortis*, adeo ut conculcato quolibet humano respectu, dicat cuicumque pœnitenti, si opus est, etiam Regi, cum Præcursore: *Non licet tibi*, memor quod agit causam Dei et animarum. Unde docent unanimiter, si nolit a fortitudine excidere confessarius, ne plausus sibi nobilium et matronarum exquirat; ne existimationem in populo aut pœnitentium copiam atque frequentiam appetat; ne munera a pœnitentibus oblata recipiat; quia *munera excœcant oculos sapientum* (Deut. 16).

III. *Cautus ac prudens*, maxime si res sit cum mulieribus. Non terat tempus ad inania et vana; videat ne dicteriis causam tribuat et quod pejus est, ne devotio quæ spiritu cœpit, desinat in carnalem. Caveat ne utatur cum illis locutione nimis familiari, ut esset adhibere pronomen *tu* (quod merito nonnulli Episcopi prohibuerunt). *Regulariter* (monet S. Alphonsus in Praxi) *in confessionario sit potius rigidus quam suavis cum mulieribus junioribus, nec permittat illas ante confessionarium accedere, ut sibi loquantur, et multo minus ut manus deosculentur. Extra confessionarium nec etiam immoretur ad colloquendum cum ipsis in Ecclesia, omnemque familiaritatem devitet. Abstineat a recipiendis munusculis, et præcipue ad illorum domus nunquam accedat, uno excepto casu gravis infirmitatis, et tunc nonnisi vocatus accedat* (De colloquiis spiritualibus, *conferenze*; de literis ad directionem v. Scavini, l. III, nn. 506 et seqq.).

IV. *Doctus et expertus;* in discernendo spiritus, in inspiciendo diversas personarum indoles ac conditiones, in industrie interrogando, in opportuna monita et remedia unicuique suppeditando; pro diversa enim pœnitentium ætate et statu, diversi sunt adhibendi modi.

Qua de re consulatur Scavini l. IV, n. 65, 67 et 68, *ubi monitis et exemplis totam directionem practice edocet quoad dirigendos scrupulosos, tribulatos, infestatos a dæmone, carcere detentos, ad mortem damnatos*, etc.

738. Q. *An in directione spirituali permittendum sit, ut etiam aliorum consilium pœnitens possit quærere?*

R. Sanctus Joannes a Cruce appellat tyrannum confessarium, qui licentiam alios confessarios consulendi denegat pœnitentibus; cum hæc et aliquando utilis et aliquando necessaria sit. Caveat ergo con-

fessarius ne suis pœnitentibus spiritualibus, præsertim fœminis, id prohibeat; et cum advertit ad alios accessisse, ostendat id sibi gratum fuisse. Imo aliquando præstat, ut confessarius ipse pœnitentes suos excitet ad consilium aliorum expostulandum, tum ut dubia, si quæ sint, omnino tollantur; tum ut in suscepta devotionis methodo fiant firmiores; tum ut forsan sacrilegas Confessiones emendent. Neque expectandum est, ut ipse pœnitens licentiam quærat; qui hoc indiget remedio, a suo confessario ordinarie illud expostulare sæpe verecundatur.

Quod monitum curare debent omnes superiores communitatum et Parochi, maxime si in locis remotis atque campestribus morantur. Non pauci enim suorum parochianorum erubescunt ipsis quædam graviora peccata aperire; cumque aliunde non eis sit facilis occasio alium confessarium inveniendi, ideo proprio Parocho confitentur, sed sacrilege, ea peccata reticentes. Præstat ergo, ut interdum aliquos confessarios ignotos accersant populum monentes, et curent ut omnes ad eos libere accedant: nec ipsi Confessiones tunc audiant, caute etiam matribus insinuando ut hac de re omnem filiis suis, et maxime filiabus libertatem linquant.

Extraordinarii autem confessarii pœnitentes, de quibus justa potest esse suspicio (uti sunt rudes, mulieres, pueri) paterne, industrie, sed prudenter interrogent, utrum anteactæ vitæ scrupulum habeant, eos animando ad omnia aperienda. Hac via solent liberari plures animæ a sacrilegiis, experientia teste (*S. Alph., Praxis;* et *Scavini*, l. III, n. 511).

739. **Directio puerorum ac puellarum.** Notantur præcipua. 1) Curet confessarius ut in principio a se ipsis confiteantur peccata quorum memores sunt; postea ipse interroget, sed caute, gradatim et habita ratione ætatis, discretionis ac necessitatis. Uti v. g. an sciant res fidei. An commiserint furtum; an damnum attulerint prædiis alienis, bestiis aut alio modo? an impleverint Confessionem paschalem? An carnes comederint diebus vetitis? An legant, vel habeant malos libros? An blasphemaverint, an juraverint cum mendacio? An omiserint in festis audire Missam, vel in ea audienda sermones habuerint, vel omnino distracti audierint personas intuendo, altari terga vertendo, Ecclesiæ quasi theatro interessendo, etc. Item an in festis laboraverint? An parentibus fuerint inobedientes vel arrogantes? An tacuerint aliquod peccatum? An turpe peccatum patraverint? Sed in hac materia confessarius sit valde cautus in interrogando: incipiat interrogare de longe et verbis generalibus. Etprius, an dixerint mala verba? an jocati fuerint cum aliis pueris aut puellis? et si jocos illos clam exercuerint? Deinde interroget, an commiserint res turpes? Multoties, etiamsi pueri negent, prodest uti cum eis interrogationibus suggestivis, v. g.: *et nunc dic mihi, quoties hæc fecisti? quinquies, decies?* Interroget, cum quo dormiant, et si in lecto manibus jocati fuerint? — Puellas interroget, si aliquem juvenem amore fuerint prosecutæ et an adfuerint pravæ cogitationes, verba aut tactus? Et a responsis procedat ad ulteriores interrogationes, sed prudentissime semper.

2) Aliquando pueri peccata reticent ex *malitia*, ne redarguantur; oportet igitur excitare eorum fidem, eos graviter alloqui de Deo, de anima quam perdunt, ut salutariter concutiantur. Aliquando ex *erubescentia*, maxime quoad peccata carnis: in quibus rebus ex dictis sit maxima cautela; si enim vobis non quærentibus, plerique sacrilege reticebunt, quærentibus intemperanter ediscent quod ignorare debuissent.

3) Adjuvandi sunt pueri, ad eliciendum *actum doloris* modo ipsi proprio. In hoc ipsi plerumque deficiunt tum ex *indolis improbitate*, et *levitate mentis*; et ideo excitandi per considerationem mali quod patrarunt, pœnæ quam meruerunt, boni quod sancta Confessione consequentur, amoris quo illos diligit Deus. Tum ex *defectu ætatis* vel *habitualis indevotionis;* et ipsis subveniendum est verba suggerendo: v. g., *Amasne Deum, qui est Dominus tuus tam magnus et tam bonus, qui te creavit, pro te est mortuus, etc.? Hunc Deum tu offendisti. Ipse tibi veniam dare vult et tu spera, quod propter Sanguinem Jesu Christi Filii sui tibi ignoscat. Sed oportet te pœnitere: quid dicis? Pœnitet te nunc eum offendisse, etc.? Istis injuriis, quas Deo irrogasti, scis infernum meruisti? displicet tibi quod ipsas commisisti?.... Deus meus, nunquam amplius volo te offendere, etc.*

4) Dein *Pœnitentiam* injungat. Quæ levis sit quantum fieri potest; et curandum, ut quantocitius impleatur, alioquin aut eam obliscentur aut omittent. Curet etiam Confessarius pueris insinuare devotionem erga Deiparam, utque recitent quotidie Rosarium et ter *Ave* mane et sero, hanc precem adjungendo: *Mater mea, libera me a peccato mortali.*

5) Si est rite dispositus puer, post salutaria sed pauciora monita absolvatur. Si vero est dubie dispositus (ut si in actu Confessionis non maneret compositus, manibus jocaretur, etc.), tunc absolvatur sub conditione, cum est in periculo mortis, aut in obligatione implendi præceptum paschale. Imo probabiliter plures dicunt, quod puer dubie dispositus vel semper absolvi potest (saltem post duos vel tres menses) sub conditione, ne careat diu gratia Sacramenti; et forte etiam gratia sanctificante, si forte aliquam gravem culpam habeat ipsi occultam: idque puto omnino dicendum etiam extra tempus paschale et præcepti. In tantum autem alii usu rationis præditi non debent absolvi cum de eorum dispositione dubitatur; quia adest via et spes, fore ut dilata absolutione brevi illi certo dispositi redeant et absolvantur. Quod non evenit de pueris ac semifatuis.

6) Nulli parcendum labori, ut puer ad Confessionem bene disponatur, maxima quoad illam quæ præmittitur primæ Comunioni, quæ quidem fieri deberet cum aliqua festivitate et apparatu. Et curandum ut identidem in anno puta in solemnioribus festis puer Sacramenta suscipiat, ut firmetur in bono (S. Alph. *Praxis*; et Scavini, l. IV, append. 60: *de prima puerorum ac puellarum Communione;* et app. 67: *de puerorum et puellarum directione*).

740 **Directio mulierum.** En præcipua: 1) Confessarius, ait S. Alphonsus, non adeo mulierum Confessionibus sit addictus, ut per hoc homines ad se venientes audire recuset: oh qualis miseria est cernere tot confessarios, qui impendunt bonam diei partem in audiendis religiosis aliquibus mulierculis et cum postea vident ad se accedere homines aut fœminas uxoratas, qui sunt pleni angustiis et molestiis, qui ægre domos et negotia sua relinquere potuerunt, dimittunt eos dicendo: *Habeo aliud, ite ad alios!* Unde fit ut isti, non invenientes cui peccata confiteantur, vivant per menses, et annos sine Sacramentis et sine Deo. Hoc non est audire Confessiones, ut Deo placeamus; sed potius ut nostro genio serviamus. Mercedem jam accepimus.

2) Summe cautus sit, et cum junioribus potius rigidus. In Confessione ne ostendat eas agnoscere; aliquæ enim quæ religiosæ haberi volunt, advertentes se a Confessario cognosci, non integre confitentur. Imprudentia quoque est conjicere oculos in pœnitentes, cum e Confessario recedunt.

3) Ne sit facilis permittere puellis, ut castitatem voveant ad longum tempus; vel sumant habitum religiosum. Sed curet, ut ipsæ prius per multum tempus in virtutibus fixius defigantur, ne contingat, ut postea habitum dimittentes nuptias ineant cum scandalo loci et malo exemplo aliarum.

4) Ne concedat fœminis juvenibus, ut vagent Ecclesias visitando. Item neque permittendum est, ut in Ecclesia morentur plusquam est necessarium, cum perturbatione parentum. Eas moneat, ut attendant eis parere, labores domesticos amplectendo; hoc placet Deo (S. Alph. *Praxis;* et Scavini, l. IV, n. 501).

741. **Sponsorum directio.** Maxime est curandum, ut matrimonium quantocius celebretur; sic enim impediuntur plurima peccata. Et ante celebrationem sponsi confiteantur ut ad gratiam Sacramenti utiliter disponantur et si quæ sunt impedimenta, opportune removeantur, sive Ecclesiastica sive civilia (v. n. 1142).

Sed quoad monita danda in ordine ab conjugium, multa prudentia opus habet Confessarius. Si puella (ad rem Gobat) nuptura habeat matrem superstitem bonis verbis jubeatur genitricem interrogare potiusquam Confessarium (aut alias fœminas consanguineas). Si careat matre, aut præ verecundia non audeat interrogare, dicatur ei, ut suo marito tanquam suo capiti obediat in illis rebus: qui si petat aliquid, de quo ipsa dubitet, an sit licitum, deprecetur verecunde; si maritus asserat, se jam nosse quid permittant leges connubiales, tunc obediat, certa se non offensurum Deum, dum in dubio credit et paret marito tanquam superiori; proxima deinde occasione quærat ipsa a Confessario utrum id in quo obedivit, licitum sit necne.

Igitur sponsæ (monet Stapf) *quando post nuptias redeunt, expressius, sed semper in omni castitate edocebuntur ea quæ licita vel illicita sunt inter conjuges. Non desunt qui a Confessario non edocti graviter peccent ex errore conscientiæ, facientes quod existimant peccatum, cum non sit; alii vero ex conscientia imprudenti credunt licita quæ gravia sunt peccata et ea committunt. Plures eorum talia non fecissent, si fuissent a Confessario edocti; et ideo dicebat s. Salesius, multos inter conjuges damnari, quod non curaverint edoceri sui status obligationes, vel moniti Confessariis non obedierint* (Scavini, l. IV, n. 502).

742. **Conjugum directio.** En præcipua: 1) Interrogentur si opus sit: An concorditer vitam agant inter se et cum aliis qui domi habitant. An scandalum præbuerint filiis facto vel verbis. An vir tempus et pecunias terat in cauponibus. An uxor expensas superfluas faciat. An curam filiorum et domesticorum habeant. Interrogetur uxor an, aliquid egerit contra matrimonium, etc.

2) Confessarius igitur, si res tulerit, sic interrogare poterit conjugem: *Habesne circa matrimonium aliquid contra conscientiam tuam?* Si dicat se nihil habere, et satis instructa ac timorata appareat, necesse non erit ulterius progredi. Si vero sit rudis, aut sinceritas ejus suspecta videatur, insistere debet confessarius; inquirens, an debitum comparti suæ denegaverit: si has voces non intelligeret, dicere posset confessarius: *denegastine actum, quod fit ad prolem habendam?* Si respondeat se denegasse, sciendum est ob quam rationem: et tunc judicabitur ex dictis, an peccatum sit mortale, veniale, vel nullum. Generatim exquiret,

an alia fecerit inhonesta contra sanctitatem matrimonii: si pœnitens fateatur se aliquid fecisse, expedit ut ipse dicat quid fecerit, ne forte doceatur quod ignorat; attamen nec statim nec leviter arguendus erit de peccato mortali.

S. Pœnitentiaria 9 jun. 1842 interrogata quomodo se habere debeat confessarius hac de re, illum remittit præcipue ad S. Doctorem Alphonsum, qui habet:

1) Interrogentur uxores, an viros debito matrimonii fraudaverint; plerunque de hoc interrogandæ; quia sæpe ob hoc solum damnantur: et in causa sunt cur etiam viri damnentur, qui cum videant sibi denegari quod debetur, ad mille scelera effrænati decidunt.

2) Nihilhominus in hac interrogatione verbis modestioribus, quantum fieri poterit, utatur v. g.: *Es obediens tuo viro etiam in rebus ad matrimonium spectantibus? aut habes forsan aliquem scrupulum qui te mordet circa matrimonium?*

3) Sed hæc interrogatio, ut plurimum, omittatur cum uxoribus quæ vitam spiritualem profitentur. *Homo Apost.*, tract. ult., n. 22 (*Scavini*, l. IV, n. 503).

743. **Devotarum directio.** Hæc præcipua notanda. Confessarius ducat pœnitentes ad perfectionem per gradus et ordinate, ut prius nempe discant actiones ordinarias rite peragere, quam alta concupiscere; prius levia patienter ferre quam gravia appetere; prius pati æquo animo, quam de adversis velint gaudere. Et maxime insinuet, veram perfectionem non tam sitam esse in multis operibus, quæ sint supererogationis quam in rite peragendo opera ordinaria, et quæ sunt status proprii, ac propriæ conditionis.

Ac primo *Orationi mentali* devotas assuescat; ab initio non plusquam mediæ horæ spatium adsignet; crescente vero spiritu plus minusque augebit; semper habita ratione conditionis personæ.

Secundo loco venit *mortificatio;* absolute asserere, ait s. Alphonsus, mortificationes externas nil aut parum prodesse, maximus error est. Director tamen curet, ut sit modus in illis concedendis, maxime in primo devotionis actu: generatim non concedat, nisi requisitus: et concedat minus quam postulatur. Ceterum (ut bene ait Gousset cum s. Alphonso): Præstat ut potius negativas mortificationes consulamus, ut abstinere a curiosis aspiciendis, parce loqui, etiam ingratis dapibus contentus esse, hyemis tempore ab igne abstinere, etc.

Tertio addatur *Sacramentorum frequentia:* quod spectat ad Confessionem, expedit ut devoti generaliter de suis peccatis confiteantur, si tamen adhuc id non fecerint, nec agatur de scrupulosis. Quoad Confessionem vero ordinariam, quædam animæ delicatioris conscientiæ consuevere quotidie confiteri; sed generatim sufficit personis spiritualibus, præsertim scrupulosis semel, ad summum bis confiteri in hebdomada. Et quando aliqua ex istis aliqua teneretur culpa levi, et non haberet opportunitatem confitendi, dicunt innixi d. Ambrosio et Salesio, quod non ideo omittere debet Communionem; nam ex Tridentino ad remissionem venialium sunt alia quoque media, ut est actus contritionis et amoris (S. Alphons. *Praxis Confessarii*). Quoad devotos absolvendos vid. supra n. 629; et *Scavini*, l. IV, n. 504.

Corollar. — De Confessione et directione Monialium.

744. Hæc præcipue notanda sunt generatim loquendo:

I. Monialium directio earumque conscientiæ manifestatio ex ho-

dierna praxi S. Congregationis Episcoporum et Regularium uni confessario reservata est. *Ob abusus qui irrepserant in præsens S. Congregatio minime solet approbare aperitionem conscientiæ Superiorissæ, sed tantum permittitur, ut sorores si velint, pandere possint defectus in regulæ observantia et progressu quoad virtutes; de aliis enim ab eis agendum est cum proprio confessario;* ita 10 mart. 1860.

II. Item judicium de Communione facienda vel non, et de communione frequenti prudentiæ confessario omnino commissum esse debet. Et ideo monasterii præses illud sibi ne arripiat.

Quando Communio administratur monialibus ad fenestrellam clausuræ, et muri crassitudo impedit quin sacerdos prope os communicantium pyxidem admovere possit: licet ne in hoc casu servare consuetudinem apponendi supra linteum ante communicantes extensam laminam argenteam deauratam seu bacile ejusdem materiæ ad fragmenta recipienda? S. R. C. 12 aug. 1854 respondit: *Affirmative.*

An de medio tolli debeat usus inter quasdam moniales inductus, ut communicaturæ et puellæ earum curæ commissæ propriis manibus accipiant patenam deauratam ne fragmenta decidant? S. R. C. 17 sept. 1853 respondit: *Permitti posse, dummodo non sit eadem patena quæ Missæ inservit, sed tantum communicandis tradatur.*

In Communione monialium habentium fenestrellam in parte Evangelii, sacerdos debet descendere, et reverti per gradus anteriores, non vero laterales Altaris. S. R. C. 15 sept. 1736.

Licita est praxis apud moniales recepta votorum renovationem ante Communionem immediate instituere. S. R. C. 12 sept. 1857.

III. Omnes Confessarii ut valide confiteri valeant Moniales, indigent speciali electione et approbatione Episcopi loci ubi est monasterium, etiam pro confessione venialium (S. Concilii C.) — Si vero agatur de monialibus exemptis (regulari nempe Prælato subjectis), confessarii præsentantur a proprio superiore, sed adhuc debent ab Episcopo loci de necessitate approbari. Et approbatus pro monialibus unius Monasterii non censetur approbatus pro monialibus alterius Monasterii.

IV. Generatim unus dumtaxat pro singulis monasteriis confessarius est deputandus, in quo sit ætatis maturitas, morum integritas et prudentiæ lumen. Caveat confessarius ne se tanquam superiorem monasterii gerat. — Confessarius ordinarius post elapsum triennium ab officio suspenditur (neque triennio cessante debet assumi uti extraordinarius); nisi confirmationem obtinuerit a Congregatione Episcoporum et Regularium. Neque ulla in contrarium adduci potest consuetudo, ut eruitur ex nuperrimis decretis, maxime 6 maji 1859 S. C. Episcoporum. Confirmatio autem difficulter conceditur ultra tertium triennium. Ceterum si adsit aliqua monialis quæ fiduciam non habeat erga confessarium confirmatum, episcopus eo in casu non omittat ei confessarium extraordinarium concedere.

V. Bis vel ter saltem in anno assignentur confessarii extraordinarii; et moniales omnes teneantur ad extraordinarios accedere vel pro Confessione facienda, vel pro accipiendis salutaribus monitis, ut etiam Tridentinum ait. Insuper monialibus facultatem fecit ad Pœnitentiariam recurrendi, si extraordinarios Episcopus non assignet. Monet quoque, ut Episcopus in hac ipsa re se facilem exhibeat, si monialis aliqua extraordinarium petat.

VI. Quo tempore extraordinarius officio suo fungitur, *confessor ordinarius* (ait Benedictus XIV Constit. *Pastoralis curæ*) *nullum ipsi impedimentum afferre audeat, multoque minus præsumat per id temporis ali-*

cujus monialis sive superiorissæ, sive novitiæ, sive conversæ, neque demum alterius cujuscumque personæ intra septa monasterii aut piæ domus commorantis sacramentalem Confessionem audire; et Episcopi invigilare debent contravenientes pœnis coercendo. Attamen et ipse extraordinarius, semel officio suo impleto, ulterius ad monasterium accedere non debet ullo prætextu spirituale commercium continuando (*S. Alph.*, l. VI, n. 577).

VII. Quæ hactenus de monialibus cum clausura constituta sunt, maxime quoad confessarium ordinarium et extraordinarium, valent etiam de illis quæ clausuram non servant, nec vota solemnia habent. Item de omnibus mulierum puellarumque communitatibus (ex S. C. episc. et regul. 27 sept. 1861). Quod locum habet etiam de fœminis in conservatoriis et monasteriis degentibus, quæ identidem (uti sorores caritatis hospitalibus inservientes) de una domo et loco in alium locum et domum transferuntur: ex S. C. 12 febr. 1839. Vid. *Methodus quæ a S. C. Epis. et Reg. servatur in approbandis novis Institutis votorum simplicium.*

VIII. S. Congregationi expositum fuit: *Alle volte le monache o per motivo di salute o per altra causa ottengono il permesso di uscire a breve tempo dal loro monastero*, retento habitu. *Si domanda se possono in tale circostanza confessarsi dai confessori approvati dall'Ordinario* pro utroque sexu *sebben non siano approvati* pro monialibus. *Resp.* affirmative durante mora extra monasterium; 27 aug. 1852 (v. apud Scavini, *Instructio ad moniales*, l. IV, n. 519).

Art. 4. — De Sigillo Sacramentali.

745. **Sigillum Sacramentale.** Est strictissima et indispensabilis obligatio servandi secretum circa ea quæ ex confessione sacramentali cognita sunt — Oritur: 1) Ex jure naturali quod vetat sub gravi infamare proximum et violare secretum sibi commissum. 2) Ex jure divino positivo; nam ex Concilio Senonensi *eodem jure prohibetur revelatio confessionis, quo jure præcipitur ipsa confessio;* sed confessio est de jure divino. 3) Ex jure ecclesiastico; nam in Lateranensi sub Innocentio III habetur: *Qui peccatum in pœnitentiali judicio sibi detectum præsumpserit revelare, non solum a sacerdotis officio deponendum decernimus; verum etiam ad agendam perpetuam pœnitentiam in arctum Monasterium detrudendum* (*S. Alph.*, l. IV, n. 251; l. VI, n. 615).

746. *Principia.* I. Obligatio sigilli Sacramentalis est strictissima in omni casu, et obligat sub gravi, licet ex non usu majus damnum pœnitenti sequatur. Licet manifestatio ad gubernationem exteriorem deserviret, quin ullo modo pœnitens advertat. Licet agatur de unius venialis revelatione: vel aliter integra Confessio fieri nequeat (puta si nequeat fieri, quin vox attollatur); vel agatur de vitanda morte nostra vel aliorum; et licet periclitaretur totius Regni salus. Imo licet pœnitens jam sit defunctus. Nam una semper ac suprema ratio urget, periculum homines a Confessione retrahendi, qui semper etiam post mortem volunt bene haberi. Nec refert quod violetur sigillum in re parva; cum materia etiam levissima hic includat totam præcepti rationem.

II. Obligatio sigilli sacramentalis oritur ex omni et sola Confessione sacramentali, quæ nempe dirigitur ad propria peccata submittenda sacerdoti ut iministro Dei in foro Sacramentali — Ex *omni*, quia tunc adest tota ratio præcepti. Et *sola*, quia sola Confessio Sacramentalis includit rationem hujus præcepti: idque valet, etsi non sequatur absolutio sive ex parte pœnitentis, quia est indispositus; sive ex parte confessarii, quia caret debita jurisdictione (quem tamen pœnitens credit approbatum). Item obtinet quamvis pœnitens, antequam confiteatur, suas culpas committat sacerdoti propter Confessionem in posterum ei faciendam; nam talis manifestatio est quasi inchoata Confessio. Item si quis confiteatur laico, quem putat confessarium; nam ex parte ejus Confessio est Sacramentalis.

Qui certo Confessionem ficte ageret, eamque dirigeret vel ad furandum vel ad sacerdotem illudendum aut seducendum, vel ad se conquerendum aut eleemosynam tantum extorquendam, cum ne inchoative quidem sacramentaliter confiteretur, hoc jus non acquirit; etsi adhuc ex prudentia tacendum esset. Diximus *certo;* in dubio enim semper præsumendum in favorem Confessionis, et semper quod est tutius sequendum est, ob periculum reddendi confessionem odiosam (*S. Alph.*, l. VI, n. 633).

III. Sigillum Sacramentale dupliciter violari potest, directe et indirecte. *Directe*, expresse propalando aliquid ad secretum confessionis pertinens. *Indirecte*, aliquid dicendo aut faciendo, ex quo quis cognoscere valeat vel suspicari peccatum pœnitentis ex confessione cognitum, vel aliud ex quo ipsi pœnitenti vel aliis (puta complicibus) pudor, molestia, dedecus aut gravamen quodcumque evenire possit.

Hac in re nulla cautela satis; ideo imprudenter agit qui peccata in specie nominans dicit: *Hæc ego audivi olim in Confessionibus;* etsi enim sigillum non violetur, laici tamen scandalizantur. Imo etiam periculum esse potest, ne ex circumstantiis peccati, personæ, loci, ipse pœnitens ab auditoribus dignoscatur, ut aliquando evenit non sine ingenti animarum detrimento ac scandalo (*S. Alph.*, l. VI, n. 638).

747. **Violatio directa sigilli sacramentalis.** Directe violatur, si expresse revelentur ea, quæ sub ipso cadunt; et sunt:

1) *Peccata omnia* pœnitentis etiam venialia, tam futura quam præterita, tam occulta quam manifesta, modo in Confessione sacramentali deposita sint.

2) Peccata commissa in ipsa confessione v. g. impatientiæ in confessarium, ordinarie cadunt sub sigillo. Hæc reddunt aliquo modo Confessionem odiosam: quatenus judicium probabile præbent quod ideo in illa erumpat pœnitens, quia confessarius severius cum illo egit (non tamen caderet sub sigillo furtum in damnum confessarii in ipsa Confessione commissum). Item sub sigillo cadunt *peccata complicis*, etsi imprudenter manifestata.

3) *Peccatorum circumstantiæ*, quas pœnitentium interest taceri, etiamsi dictæ sint post absolutionem; v. g. si spurius Ordines sacros susceperit. Item *peccatorum objecta*, si ea revelando adsit periculum revelationis vel gravaminis pœnitentis: v. g., si quis se confiteatur matrem suam odisse, quia adulterium commisit; adulterium cadit sub sigillo. Item scrupulositas pœnitentis; quia aliquo modo est materia Confessionis. Et aliunde ex ejus manifestatione gravamen pœnitentis haberetur.

4) *Pœnitentia imposita*. Excipiunt nisi sit minima, quæ imponitur pro veniali levissimo. Sunt tamen qui id non permittunt; quia pœnitens potuit confiteri ad petendum consilium.

5) *Omnia* quæ, attenta sæculi nequitia, pœnitentem irrisionibus exponunt, atque fideles a Sacramento avertere possunt. Hinc cadunt sub sigillo etiam defectus naturales, quorum manifestationem ægre fert pœnitens, ut esset dicere, quod sit hebes mente, natura iracundus, rudis. Non vero si agatur de defectibus quo rubori aut exprobrationi ei non sunt, ut est esse cœcus, surdus, mendicans et hujusmodi; cum jam communiter innotescunt (*S. Alph.*, l. VI, n. 642).

748. **Violatio indirecta sigilli sacramentalis.** Secretum Confessionis (ait *Gury*), indirecte violat:

1) Qui unum præ aliis quos audivit laudans, dicit eum sola venialia commisisse; quia alii inde facile de mortali suspicantur. Item si pœnitentem post absolutionem torvo oculo respiciat, nec ei alloquatur ut prius.

2) Qui de peccato pœnitentis, vel aliqua circumstantia per solam Confessionem cognita, loquitur cum aliis qui hoc aliunde norunt, etiamsi audientes non advertant illud ex Confessione acceptum esse. Item qui auditis paucorum confessionibus, dicit se tale audivisse peccatum, licet celet personam; singuli enim pœnitentes aliquid suspicionis contra se patiuntur.

3) Qui dicit se non absolvisse talem, eum remisisse ad tale tempus, vel nondum absolvisse. Quia longa Confessio denotat ordinarie multa peccata, aut indispositionem pœnitentis (nisi sciretur esse Confessionem generalem, aut a longo tempore resumptam, ita ut pœnitens hoc non ægre ferret). Item qui de Titio jam cognito uti fure, dicit eum sua furta cum contritione magna sibi confessum esse.

4) Qui alta voce aut alio modo a circumstantibus intelligibili, arguit pœnitentem (nisi constet manifeste pœnitentem alia de causa argui, v. g. ob importunitatem). Quia est gravamen pro tali pœnitente; et alii possunt suspicari illud gravia peccata confessum esse. A fortiori si nimis vocem extollendo repeteret peccata pœnitentis, aut de eorum circumstantiis interrogaret.

Hic etiam grave monitum sit pro confessariis, ne videlicet permittant, ut adstantes nimis ad confessionale accedant. Sunt malitiosi, qui

confessarii munus exercere vellent, cum tamen confessarii non sint. Quot inde scandala! (*S. Alph.*, l. VI, n. 655).

366. Q. 1. *An frangatur Sacramentale sigillum, si dicas, Titium tibi esse confessum?*

R. Regulariter negative; quisque enim confiteri solet. Hoc tamen nonnunquam periculosum esse potest. Quidquid sit confessarius ad secretum naturale teneretur, si quis clam ad confitendum accessiset vèl vellet servari secretum. Ut si pater iniquus nollet suam filiam confiteri, quæ ideo tenetur clam ad confessionem accedere.

Imo si pœnitens verbo vel facto, v. g., clam accedendo, significaverit se nolle sciri, quod sit confessus, recte volunt confessarium violare sigillum, si id diceret. Quia pœnitens confitendo confessario extraordinario de facili veniret in suspicionem gravioris criminis.

749. Q. 2. *Quid si confessarius noverit aliquem ex Confessione solitum esse multa peccata vel tenuem dispositionem afferre; poterit se celare vel excusari ab eo audiendo?*

R. Si non habeat causam externam et notam independentem a Confessione, negative: secus uteretur notitia Confessionis anteactæ, illamque pœnitenti redderet odiosam. Erga hunc pœnitentem se gerere debet uti erga alium cujus Confessionem nunquam excepisset.

750. *Casus.* Sisinius in collegio confessarius notitia in Confessione habita utitur superiores admonendo de majori vigilantia: *Vigilate, maxime in tali loco ac tempore.* Quid?

R. Violavit indirecte sigillum declarando specialiter tali loco et tempore esse vigilandum, cum hoc esse nequeat sine pœnitentium gravamine. Non ita autem potest stricte damnari, si tantum de generali vigilantia sit locutus; quamvis abstinere deberet et silere omnino perinde ac si nihil prorsus audivisset in Confessione (*S. Alph.*, l. VI, n. 657).

751. Q. 3. *Si confessarius requiratur de schedula Confessionis a studiosis, aulicis, etc., poteritne eam exhibere non absolutis?*

R. En verba s. Alphonsi (*Op. Mor.*, l. VI, n. 162, 639): Diversæ adsunt sententiæ, sed communior et probabilior distinguit: si schedula loquitur de sola Confessione, illa non debet negari; quia si negaretur, ex una parte revelaretur pœnitentis indispositio; ex alia si concederetur, non jam testificaretur absolutio data, sed tantum Confessio facta, quæ jam revera facta est.

Secus autem, si confessarius deberet scribere schedulam, quod pœnitens sit absolutus; quia tunc non obstat sigillum, sed mendacium quod juxta omnes intrinsece malum, et ideo in nullo casu dicendum. Unde talem schedulam non faciat; sed pro omnibus scribat: *audivi N;* vel *N. confessus est mihi.*

Attamen si schedulæ essent jam impressæ, et ibi assereretur jam absolutio data (quod a Prælatis permitti nunquam deberet), tunc mihi videtur probabile cum aliis, quos consului, licite posse eo in casu schedulam præberi etiam non absolutis, saltem cum palam eam petunt (etsi pœnitens se præsentet confessario, quin ei confiteatur). Quia tunc confessarius nec dicit nec scribit aliquod mendacium, sed tantum ponit illam actionem materialem præbendi schedulam, quam ceteroquin negare, non potest, quin ipsam pœnitentis indispositionem manifestet.

752. Q. 4. *Quid si confessarius actu quo Missam celebrat, interrogetur*

a serviente, an Particulam ponere debeat pro Communione pœnitentis vix antea confessi, quem confessarius scit dimisisse inabsolutum?

R. Ad declinandum quodcumque revelationis periculum respondere debet: *Interroga ipsum, an velit communicare.* Hoc generatim observandum est maxime, quando agitur de paucis confessis.

Hinc cappellanus qui infirmum in periculo invenit indispositum ad absolutionem, si aliud non sit subterfugium, potest Parocho respondere: nunc infirmum posse communicari, si ipse velit (vel nunc disponendum ad Communionem). Et talis infirmus poterit extra Confessionem interrogari, si velit Viaticum suscipere, et si affirmative respondeat, fiat; cum enim sit occultus peccator et publice ipse petat, jus habet, ut Communio ei publice ministretur.

753. Q. 5. *An violet sigillum confessarius qui asserit in aliquo loco gravia crimina committi?*

R. Communissime dicunt: si oppidum sit parvum, certe violat sigillum, etsi crimina sint publica; nec personam manifestet. Cum revelatio redundet in infamiam totius communitatis, redundat etiam in gravamen pœnitentis, qui illius communitatis est membrum; quique cum pauci sunt incolæ, de facili notatur.

Si vero oppidum sit amplum et crimina audita in Confessione etiam publica, sigillum non violat (modo non det intelligere se illa audivisse in Confessione); nam peccata jam omnibus aliunde sunt nota. Sic jure permittitur concionatoribus contra eadem publice insurgere, modo non dicant se ea scire ex Confessionibus, nec descendant ad circumstantias particulares (1).

Ita licet confessario alicujus communitatis concionando loqui in communi de defectibus, quæ communiter in similibus communitatibus committi solent, aut possunt. At non possunt Missionarii peccata graviora in Confessione audita in genere Parocho revelare, ut magis invigilet ex S. Congr. Concilii 18 nov. 1681 (*S. Alph.*, l. VI, n. 654).

754. **Qui obligantur sigillo sacramentali.** Ad illud tenentur omnes, ad quos pervenit quomodocunque sive mediate sive immediate, sive licite sive illicite notitia Confessionis sacramentalis. Tales autem sunt:

I. Non tantum confessarius, qui peccata pœnitentis audit; sed etiam superior, a quo petitur licentia a reservato absolvendi; nam id ordinatur ad absolutionem — Item interpres, si illo uti velit pœnitens, uti docent probabilius; nam hic actu concurrit ab Sacramentum. Item qui casu aliquid audit, nisi pœnitens ad majorem sui confu-

(1) « Dubium restat, quandonam oppidum dicatur parvum, et quandonam magnum? Ego sic dicerem, sicut aliorum etiam cœpi consilium: ut dici possit *hic regnat blasphemia*, requireretur ut oppidum constaret saltem tribus millibus personis circiter; sed minus, si tantum diceretur *hic committuntur multa peccata gravia*, quin nominentur in specie.

Ut nominetur autem aliquod peccatum afferens infamiam (quod tamen esset etiam publicum), meo judicio requiritur, ut oppidum sit valde populo frequens, v. g., sex aut septem millibus animarum. Si concionator vero haberet notitiam peccatorum extra Confessionem, potest majori libertate loqui; sed pariter cautione utendum est, ne suspicionem revelationis ingerat illis, qui ei confessi sunt. » Ita S. Alph., *Ho. Ap.*, tr. XIV, n. 158; et *Op. Mor.*, l. VI, n. 654.

sionem velit publice confiteri. Item quibus aliquid sacrilege revelatum est, qui de hoc neque possunt inter se verba facere. Item laicus, qui pro sacerdote a pœnitente habitus sit.

II. Doctor vel alius, qui cum venia pœnitentis a confessario consulitur quoad suam Confessionem, saltem in sententia probabiliori cum d. Thoma. Ratio est quia consensus pœnitentis de consilio petendo facit, quod consiliarius habeat talem notitiam ratione Confessionis — Si vero ante confessionem ab ipso pœnitente petitur consilium, tunc an qui consulitur teneatur ad sigillum, puto affirmandum si apud ipsum velit pœnitens confiteri; quia talis manifestatio est quædam inchoata confessio. Negandum probabilius, si consilium exquiratur circa confessionem alteri faciendam; consiliarius tunc non tenetur nisi ad secretum naturale arctissimum.

III. Qui rogatus, puta e rude, ejus Confessionem scripsit; nam proxime concurrit ad Confessionem. Item valet de confessario qui puerum ad confessionem sibi faciendam parat, si forte aliquod peccatum eidem manifestetur. Non tamen (ut probabilius ac comunissime docent) ad sigillum tenetur qui chartam legit, ubi pœnitens scripsit peccata (quamvis eam manifestando gravissime peccet proximum infamando); nam scriptura non est de se medium ordinatum ad Confessionem. Sed aliter est si scriptura actu legatur, quo quis per eam confitetur; quia tunc revera legens habet notitiam Confessionis ex Confessione ipsa. Item est si scriptura esset jam consignata sacerdoti, ut eam legat pro Confessione (*S. Alph.*, l. VI, n. 647).

755 Q. I. *An etiam pœnitens teneatur sigillo sacramentali?*

R. Pœnitens verius non tenetur, nisi secreto naturali relate ad res in Confessione sibi dictas a confessario, si earum revelatio possit confessario damnum quodcumque afferre. Sigillum enim sacramentale inductum est tantum in favorem pœnitentis.

Ceterum quamvis pœnitens non teneatur nisi secreto naturali, videtur tamen teneri strictius quam alii. Cum enim confessarius ne necessario obligetur ad dirigendum et adjuvandum pœnitentem hortationibus atque consiliis; ideo pœnitens rigorose tenetur cavere ne ille exponatur dicteriis et irrisionibus (*S. Alph.*, l. VI, n. 647).

756. Q. 2. *An confessarius possit aliquando uti notitia confessionis?*

R. Fatentur omnes confessario nefas esse de peccatis sibi in Confessione revelatis extra Confessionem loqui etiam cum ipso pœnitente ad quemcumque bonum finem, nisi de certa, expressa ac formali ejus licentia; quia id semper redderet Confessionem odiosam et pœnitenti ruborem afferret. Quare sacerdos post Confessionem ita se gerat cum pœnitente, ac si ille nunquam sibi fuisset confessus.

Diximus *extra Confessionem;* pœnitentis enim licentia non est necessaria, ut confessarius in actu Confessionis loqui possit cum ipso de culpis, quas in aliis Confessionibus ab eodem audivit. Nam ad munus

Judicis ac Medici, quo fungitur, pertinet recolere peccata Confessionum præcedentium ad pœnitentem ipsum melius corrigendum. Discreta tamen sit hæc confessarii locutio circa præterita pœnitentis, et quidem nonnisi cum gravi causa; nam grave est pœnitentibus renovare memoriam peccatorum quæ alias sunt confessa et absoluta.

757. *An* (quæres) *confessarius possit aliquando uti notitia Confessionis in sui favorem?*

R. Affirmative per se, ut docent communiter, v. g. ad cavendum ab insidiis, ad se cautiorem reddendum in re familiari, ad socordiam suam excutiendam, ad diligentius invigilandum super gregem suum, ad mores proprios reformandos, ad consulendos libros, ad rigorem temperandum, aut orandum pro pœnitente. Aliud est enim frangere sigillum quod nunquam licet; aliud uti notitia Confessionis sine ulla fractione sigilli. Sed requiritur omnino: 1) Ut nulla detur suspicio peccati auditi in Confessione. 2) Nullum gravamen pœnitenti sit obventurum. 3) Nullum odium nec irreverentiæ periculum Sacramento immineat (*S. Alph.*, l. VI, n. 659).

Quid (addes) *si confessarius opus habeat alterius consilii quoad peccatum auditum?*

R. Illud petere potest ex canone *Omnis utriusque de pœnitentia;* at caute omnino, ita ut nulla suspicio ingeratur de pœnitente. Imo casus tanquam hypoteticus exponatur, si nempe casu contingeret; idque privatim, et nonnisi quando aliter neque per libros facile difficultas solvi nequit. *S. Leonardus.*

758. Q. 3. *Quid confessarius agere debet rogatus de peccato audito in confessione?*

R. Respondere debet: 1) Indirecte objurgando interrogantem: *Quamnam interrogationem facis? Miror te sic me alloqui!* 2) — Poterit etiam respondere directe, et dicere absolute etiam cum juramento, se nescire. Ratio ex Angelico (in 4 d. 2. q. 8): *Homo non adducitur in testimonium, nisi ut homo; et ideo absque læsione conscientiæ potest jurare se nescire quod scit tantum ut Deus.*

Quod si confessarius interrogetur, an dederit absolutionem, respondere potest: *Functus sum officio meo.* Vel erit melius respondere exprobando: *Suntne interrogationes faciendæ?* Quod valet etsi agatur de publico peccatore (*S. Alph.*, l. VI, n. 646).

Art. 5. — De defectibus corrigendis in confessione commissis.

759. **Error Confessarii circa valorem Sacramenti.**

I. Si confessarius inculpabiliter erravit putans habere jurisdictionem cum non habuerit, videntur convenire, simplicem confessarium non teneri cum gravi suo incommodo honoris, famæ aut bonorum pœnitentem admonere de defecta. Non enim tenetur *vi muneris* suscepti;

quia in eo exercendo nullam culpam admisit, et nemo se obligat vel obligari potest ad evitandum quod evitare citra suam potestatem est. Non tenetur *ex quasi-contractu* cum pœnitente inito; quia ex contractu gratuito (qualem inire censetur confessarius qui non est in cura animarum) nemo ad damnum resarciendum tenetur quod sine sua culpa alteri parti acciderit. Ergo tenetur tantum *ex caritate*; sed caritas non obligat cum gravi incommodo. Excipe nisi pœnitens esset in periculo mortis, vel in periculo non amplius se confitendi; tunc caritatis urget, ut saluti æternæ proximi omnimode provideatur.

Diximus *simplicem confessarium;* aliter enim videtur dicendum de illo qui curam animarum tenet; nam iste tenetur ex justitia ratione sui officii ac stipendii (si adhuc facultas adest) ad reparandum grave damnum spirituale parochianis suis, etiam sine culpa illatum.

II. Si erravit culpabiliter, non desunt qui simplicem confessarium liberant ab onere defectum emendandi, si id nequeat sine gravi incommodo. Sententia tamen quam sequor affirmat eundem sicuti parochum teneri defectum corrigere, et quidem sub gravi, si defecerit graviter. Nam quamvis confessarius in hypothesi onus audiendæ Confessionis susceperit ex caritate; postquam audivit, tenetur ex officio, vel ex quasi-contractu cum pœnitente tacite inito rite eidem ministrare Sacramentum. Si ergo illud invalide administravit sua culpa: tenetur ex justitia de errore pœnitentem admonere (*S. Alph.*, l. VI, n. 619).

Verum videtur probabile, quod si pœnitens vel jam alteri confessus sit (cum tunc certo moraliter præsumatur justificatus); vel Eucharistiam susceperit; nam ex d. Thoma Eucharistia cum attritione et bona fide suscepta primam gratiam confert per accidens; non tenetur confessarius cum gravi incommodo eum monere de nullitate primæ Confessionis, etsi id evenerit confessarii ipsius culpa.

760. *Sed* (quæres) *an confessarius possit loqui cum pœnitente extra Confessionem de defectu admisso sine ejus licentia?*

R. Negative per se; nam licet monitio fiat ad reparandum defectum præteritæ Confessionis, attamen cum non sit conjuncta cum illa, utpote judicio jam completo, evadit prorsus illicita, eo quod esset quædam peccati exprobratio. Hinc etiam deducitur, quod si ex monitione gravis prævideretur offensio in pœnitente, probabilius confessarius monitionem debet omittere, ne sigillum quomodocunque lædat.

Hoc tamen volunt intelligendum, si confessarius judicium revera perfecerit absolutionem impertiendo. Nam si oblitus fuerit absolvere, valde probabiliter dicunt posse confessarium, non petita licentia, significare pœnitenti ipsum non absolvisse; tunc enim non habetur peccati exprobratio; si tamen supponi etiam possit, quod reapse gravis non sequatur offensio pœnitentis (*S. Alph.*, l. VI, nn. 619, 622).

761. **Error confessarii quoad Confessionis integritatem.** Si confessarius in hoc culpabiliter erravit, quod negative se habuit, id est neglexit interrogare de speciebus, numero ac necessariis circumstantiis peccatorum, non tenetur errorem reparare, nisi intra ipsam Confessionem, si pœnitens redierit. Nam obligatio faciendi Confessionem integram afficit directe pœnitentem, non vero confessarium, qui licet in Confessione teneatur de hisce interrogare ut efformet judicium rectum de statu causæ; finito tamen judicio, cessat hæc obligatio.

Si vero culpabiliter et positive pœnitentem deceperit, dicendo non esse necessariam talem explicationem, tenetur errorem reparare (etiam extra Confessionem, prævia pœnitentis licentia). Nam ex jure naturali quisque debet tollere causam mali, quam positive et voluntarie posuit. Excipe si id nequeat sine gravi suo damno (vel sine offensione pœnitentis); nam sicut gravis difficultas excusat pœnitentem a Confessionis integritate, ita etiam excusare debet confessarium.

Dicimus *culpabiliter;* si confessarius id fecerit fide bona, vel cum levi tantum negligentia non tenetur monere extra Confessionem; quia id sine incommodo nequit. Et aliunde hic error regulariter nulli nocet. Idem est si confessarius oblitus sit pœnitentiam impenere; nihil enim defuit valori Sacramenti (*S. Alph.,* l. VI, n. 626).

762. **Error confessarii circa restitutionem.** Si confessarius in hoc erravit, quod de restitutionis obligatione pœnitentem non monuerit; videndum erit, an inculpabiliter id egerit, an vero culpabiliter.

Si 1, non tenetur cum gravi incommodo pœnitentem monere, quia non est in culpa. Tenebitur tamen cum incommodo aliquali, petita licentia; quia caritas obligat quemcunque ad reparandum grave damnum proximi sui, si facile potest.

Si 2, patet confessarium ad monitionem teneri pro culpæ gravitate. Quod si monitionem omittat, sententia communissima docet ipsum non ideo ad restitutionem teneri. Nam confessarius non tenetur, nisi curare bonum spirituale suorum pœnitentium; et quidem si confessarius simplex, ex sola caritate; si in cura animarum, etiam ex justitia (*S. Alph.,* l. VI, n. 621).

Quid (quæres) *si confessarius in hoc erraverit, quod a gravi restitutione pœnitentem positive deobligaverit; vel obligaverit, cum ad id non teneretur?*

R. Si ita se gessit cum culpa gravi, omnes dicunt confessarium teneri ad monitionem pœnitenti faciendam etiam cum gravi incommodo, vel intra Confessionem, si brevi pœnitens sit rediturus; vel extra Confessionem (petita venia), si non redeat. Alias si id non agat; vel amplius agere nequeat, quia pœnitens mortuus est; vel agat tardius, postquam pœnitens factus sit impotens, restituere te-

nebitur ipse confessarius, in hypothesi, qua pœnitens si fuisset prius admonitus restituisset. In hoc enim casu confessarius suo consilio fuisset causa efficax et directa damni proximo illati.

Si vero confessarius ita se gessit ex levi negligentia, tenebitur monere pœnitentem cum incommodo levi; quia pro modo rei debet esse obligatio. Quod si admonere nequeat, vel pœnitentem inveniat inhabilem ad restituendum, non ipse tenebitur restituere; cum non deliquerit graviter. Et tanto minus, si non sit in culpa (*S. Alph.*, l. VI, n. 621).

Art. 6. — De sollicitatione.

763. **Sollicitatio.** Sollicitationis vocabulo in Sacramento Pœnitentiæ intelligitur: *Invitatio, incitatio, provocatio ad res venereas facta a confessario sub datis clausulis* (*S. Alph.*, l. VI, n. 687).

764. *Gravitas.* Sollicitatio est impium et nefandum scelus, quo confessarius et gravem Sacramento injuriam irrogat eo abutens ad rem adeo turpem, et lethale pœnitenti infert damnum, ei pro medicina venenum porrigens. Imo recte advertunt eum qui est in cura animarum in hoc delinquentem contra justitiam specialiter peccare; cum ex justitia vi officii sui graviter teneatur oves suas et verbo et exemplo pascere.

Gregorius XV Constit. *Universi* anno 1611, et Benedictus XIV Constit. *Sacramentum* anno 1741 mandant omnibus Inquisitoribus et locorum Ordinariis, ut procedant contra sollicitantes ad turpia in Pœnitentiæ sacramento (non ideo in aliis Sacramentis). Et præcipiunt monendos esse fideles de gravi obligatione denuntiandi omnes et singulos sacerdotes cujuscumque dignitatis qui aliquem pœnitentem quæcumque persona illa sit sive mulier sive vir, ad turpia sollicitare vel provocare tentaverint (non ergo si sollicitant ad alia crimina, v. g. furti, etc.); aut cum eis illicitos et inhonestos sermones vel tractatus habuerint, sive literis sive nutibus sive tactu, uti sunt oscula, amplexus impudici, aliaque signa libidinosa, quibus uti solent amantes, ut alios alliciant ad amorem inhonestum (*S. Alph.*, l. VI, n. 687).

Nec refert, quod multum temporis a sollicitatione effluxum sit; vel quod crimen sit occultum; vel quod jam ab alio sit facta denuntiatio; nam obligatio afficit unamquamque personam. Nec refert quod sacerdos in Confessione sollicitans non sit ad Confessionem adprobatus; vel quod pœnitens sollicitationi consenserit, quamvis statim dissentiat de turpi materia loqui; et illius complementum ad aliud tempus differat, nec præbeat absolutionem. S. Officii C. 20 feb. 1867 (*S. Alph.*, l. VII, n. 696).

765. **Pœnæ statutæ.** I) Contra sollicitantes ex Const. Gre-

gorii XV adest privatio beneficiorum, dignitatum, officiorum, et perpetua ad illa inhabilitas. Regulares insuper privantur voce activa et passiva. Omnes pœnæ ferendæ sententiæ.

II. Sollicitantes ex Decreto Benedicti XIV 5 aug. 1745 incurrunt perpetuam inhabilitatem ad Missæ celebrationem: at post sententiam criminis declaratoriam, cum nequeat hanc pœnam reus exequi sine gravi infamia.

III. Ex eodem Pontifice Bulla *Sacramentum Pœnitentiæ* sollicitans privatur jurisdictione quoad absolvendum complicem, excepto casu mortis. Quod si confessarius audeat absolvere, incidit ipso facto in excommunicationem Papæ specialissime reservatam, ex Const. *Apostolicæ Sedis* Pii IX (v. supra n. 725; et t. I, n. 576).

IV. Pœnitens sollicitatus, qui infra mensem a certa notitia temporis utilis præscripti ad denuntiationem, culpabiliter illam omittit, incurrit excommunicationem nemini reservatam. Sed ab ea poterit absolvi a confessario, si promittat se quamprimum denuntiaturum; nam in Constit. *Apostolicæ Sedis* Pii IX non legitur clausula: *donec non denuntiaverint.*

V. Qui confessarios impie calumniando denuntiat vel curat ut ab aliis id executioni mandetur, ex citata Bulla Benedicti XIV, incurrit in casum Pontifici reservatum, sine censura tamen.

VI. Execrandum hoc crimen, sicuti et obscæni actus inter confessarium et filiam spiritualem generatim cadunt sub episcopali reservatione. Aliæ autem pœnæ relinquuntur infligendæ arbitrio superioris (*S. Alph.*, l. VI, n. 687).

766. **Sollicitator denuntiandus.** Ex Bullis Pontificiis et S. Officii decretis denuntiandus est: 1) Qui alium tentat sive ad hoc, ut inducat alium ad secum peccandum; sive ut ipse cum alio peccet.

2) Item probabilius dicendum etsi sollicitans fuerit emendatus; nam hic non magis intendunt sollicitantis emendationem, quam ejus punitionem ad damnum Ecclesiæ reparandum et fidelium scandalum. Hinc constituerunt denuntiationem esse faciendam, nulla etiam præmissa correctione fraterna. Et quamvis sollicitator jam judicatus atque punitus fuit, ut est longe probabilius.

3) Item denuntiandus qui puellam sollicitavit, quæ adhuc in simplicitate constituta non habuerit notitiam inhonestatis. Quæ statim ac pravæ sollicitationis compos effecta fuerit, ad denuntiationem tenetur.

4. Item denuntiatio fieri debet etsi sollicitans sponte se denuntiaverit; vel sit vir bonæ famæ; agitur enim de bono publico (1).

5) Si sollicitator jam defunctus sit, negatur probabilius adesse

(1) Interpres qui sollicitet in Confessione pœnitentem; item mandans Confessario, ut in Confessione sollicitet; item laici ac simplices clerici sollicitantes, non sunt denuntiandi uti sollicitatores. Etsi isti ex decreto S. Inquisitionis si Confessionem audiant, sint denuntiandi tanquam de hæresi suspecti.

tale onus. Nam cessat omnino legis finis; nisi agatur de reparando damno aliis forte irrogato (*S. Alph.*, l. VI, nn. 686, 693, etc.).

767. Q. *Quinam tenentur ad denuntiationem?*

R. Præter ipsos sollicitatos (etiamsi impuberes, modo rationis sint compotes) tenentur omnes, qui sollicitationem certo sciunt a fide dignis, etsi nequeant illam juridice probare. Etsi agatur de denuntiandis consanguineis. Imo etsi crimen sciatur sub secreto naturali; cum agatur de reparando damno communi. Attamen excommunicatio quæ incurritur non denuntiando lata est tantum contra sollicitatum (*S. Alph.*, l. VI, n. 695).

Nemo autem tenetur se ipsum denuntiare; id natura refugit. Si tamen sollicitator sponte compareat, gaudebit beneficio sponte comparentium, id est salutaribus tantum monitis ac pœnitentiis punietur, nisi forte jam fuerit ab aliis denuntiatus: tunc pœna solum imminueretur (*S. Alph.*, l. VI, n. 681).

768. **Quomodo facienda denuntiatio.** Forma juridica et ordinaria pro denuntiationibus peragendis hæc est, ut ab ipsa persona sollicitata adeantur Ordinarii locorum vel Inquisitores. — Sed pro casibus peculiaribus, ut si persona sollicitata induci nequit ad denuntiationem personaliter peragendam, id agere debet per epistolam vel internuntium, proprium nomen et cognomen subscribendo; si enim fieret per literas anonymas esset insufficiens. Verum ex S. Inquisitione, annuente Pontifice, facta est facultas Episcopis et Inquisitoribus delegandi ad denuntiationes excipiendas quemcunque confessarium, qui bene instruatur de modo, et juramentum emittat *de silentio servando, et fideliter sibi munus commissum exercendo* (*S. Alph.*, l. VI, n. 699).

Quid (quæres) *si confessarius sollicitator sit diversæ Diœcesis.*

R. Ubi desunt Inquisitores, denuntiatio fit Episcopo loci, in quo confitetur pœnitens. Illius est excipere juratam denuntiationem eamque Episcopo ipsius sollicitantis transmittere, si tamen id necessarium judicaverit.

769. **Clausulæ ad sollicitationem.** Quoad sollicitationem ad turpia ex Pontificiis Constitutionibus, quatuor notantur modi, ut ea dicatur intervenisse. Nempe si fiat: 1) In actu Sacramentalis Confessionis. 2) Immediate ante Confessionem, vel immediate post. 3) Occasione vel prætextu Confessionis, etiam Confessione non secuta. 4) Extra occasionem Confessionis in confessionali, vel in loco ad audiendas Confessiones electo, simulando tamen ibidem Confessionem audire.

I. Sollicitatio ad turpia habet locum *in actu sacramentalis Confessionis*, quando confessarius incepta Confessione, apponit media, etsi prima fronte indifferentia, quibus postea sollicitat: uti si in Con-

fessione imponat mulieri, ut eum domi expectet; aut eam interroget ubi habitet, an sola moretur, et postea confessarius illuc se conferat, reapse et illam sollicitet.

Idem dicendum est, si confessarius det chartam pœnitenti in Confessione domi postea legendam, in quo ad venerem sollicitet. Item si confessarius et pœnitens sese invicem sollicitent (mulier tamen non tenetur suum consensum aperire, neque de hoc interroganda). Item si confessarius laudet mulierem confitentem de pulcritudine, si laus illa sit seria et pravam intentionem redoleat ex modo loquelæ; vel si hac ipsa intentione satis cognita, audiens Confessionem, det donum mulieri, quam postea sollicitet.

II. *Immediate ante vel immediate post;* hoc stricte intelligendum uti communius docent, ita ut nullum intervallum intercedat inter sollicitationem et Confessionem. Sic qui mulierem ante pedes genuflexam ad confitendum sollicitat (etsi nondum se crucis signo munierit), dicitur *sollicitare immediate ante;* licet Confessio postea non sequatur. Qui vero statim finita Confessione (alio non interposito negotio) ducit, v. g., puerum in cubiculum et eum sollicitat, dicitur sollicitare *immediate post.*

Attamen non censetur confessarius sollicitare *immediate post*, si sollicitatio transactu integro die accidat. Si tamen confessarius jam suum pravum animum in Confessione indicaverit, esset denuntiandus ex alia clausula; nam sollicitaret occasionem sumendo a Confessione.

III. *Occasione vel prætextu Confessionis, etiam Confessione non secuta.* Confessionis *occasio* intelligitur de Confessione vere petita, uti esset si confessarius rogatus a muliere ad ejus Confessionem audiendam, ad alia divertit, et differendo ad aliud tempus Confessionem, interim eam sollicitet; esto nondum ipse sederit pro tribunali. Item est probabilius, si ob fragilitatem in Confessione auditam, mulierem vel in via sollicitet, vel accedat domum ejus ad illam sollicitandam, vel literis ipsam sollicitet, etsi non statim fiat post Confessionem, si certis indiciis impulsus dignoscatur provenire ab ipsa Confessione: uti est si post audita turpia pœnitentis peccata, interroget ubi habitet, an sit solus, etc.

Prætextus vero *Confessionis* est de Confessione quæ fingitur. Hinc denuntiandus est confessarius qui ex pravo fine ficte incitat mulierem ad Confessionem et deinde illam sollicitat. Secus vero qui licentiam a superiore peteret, ut in domum mulieris se conferat prætextu Confessionis, sed finis esset simpliciter eundi ad eam tentandam; quia Confessionis prætextus non est respectu pœnitentis, sed superioris. Item probabilius non est denuntiandus qui cum pœnitente convenit, ut se infirmam simulet, et prætextu Confessionis ad se eum advocet. Quia sollicitatio non fit prætextu Confessionis, sed sub tali prætextu executioni mandatur indigna conventio; adeoque prætextus non inservit ad sollicitandum, sed ad domesticis illudendum.

IV. *Vel extra occasionem Confessionis in confessionali, sive in alio loco ad Confessiones audiendas destinato aut electo, cum simulatione ibidem Confessionem audiendi.* Ex Decreto Sacræ Inquisitionis colligitur, quod simulatio Confessionis, ut sit denuntiandus confessarius, debeat intervenire, etsi sollicitatio fiat in confessionali. Hinc denuntiandus est sacerdos qui rogatus a muliere ut ejus Confessionem audiat, eam sollicitat, a Confessione dissuadens, si id eveniat in confessionali seu in loco designato ad Confessionem, prout esset etiam cubiculum personæ vere vel ficte ægrotantis. — Secus vero si talis sollicitatio eveniat extra locum Confessionis et absque Confessionis prætextu. Neque est denuntiandus sacerdos qui sedens in confessionario sollicitat mulierem stantem ante illud, non tamen simulando Confessionem (*S. Alph.*, l. VI, n. 678).

770. A S. Officii Congr. quæsitum fuit: 1) An loca in quibus excipi solent Confessiones Monialium habenda sint ut loca destinata ad audiendas confessiones, vel ut vera confessionalia? 2) An idem dicendum sit de locis constructis ad formam eorum, in quibus excipi solent confessiones monialium claustralium, in quibus excipiuntur confessiones mulierum degentium in locis, quæ vulgo dicuntur *Conservatorii*, *Ritiri*? 3) Quatenus habenda sint ut vera confessionalia, utrum talia censenda sint solum quoad moniales et alios degentes in prædictis locis; an etiam quoad alias mulieres extraneas?

S. C. 25 nov. 1874 respondendum censuit: Ad tria dubia prout exponuntur; *Affirmative.*

771. **Dubiæ sollicitationes.** Non est imponendum onus denuntiationis in dubio sollicitationis; tum quia verba in partem meliorem accipienda sunt; tum quia in dubio nemo privandus est fama quam possidet. Excipe:

1. Si accedant indicia vehementia de vera sollicitatione, uti si confessarius in Confessione, aut immediate post, vel occasione Confessionis in confessionali; aut in alio loco ad Confessionem tamen audiendam electo et simulando Confessionem, dicat: *Tecum nuberem, si essem sæcularis. Hæc tua peccata me inducunt in pollutionem. Experirisne erga me tentationes quas ego sentio erga te? vellem te semper videre; si quis daret tibi pecuniam, peccaresne?* et postea pecuniam præberet. Hæc enim sunt impertinentia ad Confessionem, ac ex altera parte nata ad alliciendum ad amorem pravum.

2. Si verba in Confessione dicta sint aperte excitativa ad venerem, et solum dubitetur, an confessarius ad malum finem ea protulerit. Vel si confessarius dicat: *Veniam in domum tuam et promitte mihi facere quod voluero*, vel *expecta me hodie domi tuæ, quia habeo tecum loqui;* vel *veni sola in domum meam*, etc., et inde veniendo revera locum habeat sollicitatio. Nam esto quod ea verba de se sint indifferentia; at per actus subsequentes jam satis determinatur qua mente in Confessione fuerint pronuntiata.

3. Si confessarius dicat mulieri sibi confitenti nihil mali esse in

mutuis amoribus (*amoreggiamenti*) et post domum veniens eam sollicitet; nam per ea verba sat patefecit pravam intentionem (*S. Alph.*, l, vi, n. 702) (I).

772. In Instructione C. S. Officii 1867, 7 feb. inter cetera hæc leguntur. « Denuntiationis onus est personale et ab ipsa persona sollicitata adimplendum. Verum si gravissimis difficultatibus impediatur quominus hoc perficere ipsa possit, tunc vel per se, vel per epistolam vel per aliam personam sibi benevisam suum adeat Ordinarium vel S. Sedem per Sacram Poenitentiariam, vel etiam per hanc supremam Inquisitionem, expositis omnibus circumstantiis, et deinde se gerat juxta instructionem quam erit acceptura. Si vero necessitas urgeat, se gerat juxta consilia et monita sui confessarii. — Ac si nullo impedimento detenta denuntiationem omnino renuat, in hoc casu aliisque supra memoratis laudandus est confessarius qui operam suam poenitenti non denegaverit, et vel Ordinarium vel S. Sedem pro opportunis providentiis consuluerit, suppresso tamen poenitentis nomine. » (*Hanc Instr. lege apud Scavini*).

773. Aliæ Instructiones emanatæ fuerunt 11 feb. 1661 a Benedicto XIV confirmatæ Bulla *Sacramentum pœnitentiæ*; nempe:

1. An sit denuntiandus confessarius, qui dat poenitenti chartam in Confessione, postea domi legendam, in qua ad venerem sollicitabat? *Domini Qualificatores censuerunt esse denuntiandum, et negativam opinionem contrariam non esse probabilem.*

2. An confessarius consentiens sollicitationi, sed statim desistens de illa turpi materia loqui, differendo illius complementum ad aliud tempus, et non præbendo absolutionem poenitenti, incidat in poenas contentas in Bulla Gregorii, et sit denuntiandus? *Censuerunt incidere, et confessarium esse denuntiandum, rejecta opinione contraria, quam non esse probabilem censuerunt.*

3 An confessarius sollicitando, propter parvitatem materiæ sit denuntiandus? *Cum in rebus venereis non detur parvitas materiæ, et si daretur, in re præsenti non daretur, censuerunt esse denuntiandum, et opinionem contrariam non esse probabilem.*

4. An confessarius qui foeminam in Confessione dicentem se velle in crastinum confiteri, illam sollicitat et a Confessione dissuadet, sit denuntiandus? *Si sollicitatio fiat extra locum Confessionis, et absque praetextu Confessionis, censuerunt negativam opinionem esse probabilem: secus si in confessionario, seu in loco Confessionis.*

5. An sacerdos carens jurisdictione, si sollicitat in Confessione poenitentem sit denuntiandus? *Censuerunt esse denuntiandum et opinionem negativam non esse probabilem.*

6. An interpres, si sollicitet in Confessione pœnitentem, sit denuntiandus? *Censuerunt opinionem negativam non carere probabilitate.*

7. An mandans confessario, ut in Confessione sollicitet, sit denuntiandus? *Censuerunt opinionem negativam non carere probabilitate.*

8. An quando confessarius et pœnitens invicem se sollicitant, confessarius sit denuntiandus? *Affirmative responderunt, et opinionem negativam non esse probabilem.*

9. An confessarius sollicitatus, si metu inductus sollicitationi consentiat, sit denuntiandus? *Censuerunt esse denuntiandum, et negativam opinionem non esse probabilem.*

(1) Non facile fides est adhibenda omnibus mulieribus, quæ de sollicitatione confessarium accusant, cum aliquando aliquæ atrociter calumniatæ sint perverso fine. Omnia igitur mature sunt consideranda.

10. An confessarius incidat in pœnas Constitutionis Apostolicæ contra sollicitantes, si sollicitet mulierem in aliis Sacramentis, scilicet Baptismi, Matrimonii, et sit denuntiandus, et denuntiatus possit ab Inquisitoribus puniri? *Quoad utrumque articulum censuerunt opinionem negativam esse probabilem.*

11. An confessarius, qui sollicitat pœnitentem ad actus illicitos extra actus venereos sit denuntiandus? *Censuerunt opinionem negativam esse probabilem.*

12. An confessarius, si laudet pœnitentem de pulcritudine et venustate, dicatur illam sollicitare, et ideo sit denuntiandus? *Censuerunt, si laus illa sit seria et nihil pravæ intentionis redoleat, negativam opinionem esse probabilem. Si vero secus, non esse probabilem.*

14. An denuntiandus confessarius, qui propter sollicitationem alterius abjuravit: *Censuerunt opinionem negativam non esse probabilem, et ideo denuntiandum: quod etiam fuit resolutum 26 julii 1628.*

14. An quis teneatur denuntiare confessarium sollicitantem, si hoc audivit non a fide dignis, sed solum a levibus personis? *Censuerunt opinionem negativam non carere probabilitate.*

15. An sit denuntiandus confessarius, qui sedens in confessionario sollicitat mulierem stantem ante confessionarium, non simulando Confessionem? *Censuerunt opinionem negativam non carere sua probabilitate.*

16. An denuntiandus confessarius qui audiens Confessionem dat donum mulieri, ita ut hoc facto dicatur illam sollicitasse? *Idem responderunt quod ad duodecimum.* (v. Scavini, *quoad plures alias declarationes*, l. III, nn. 513 et seqq.).

DISPUTATIO SECUNDA

De Extrema Unctione.

674. **Extrema-Unctio.** Est *Sacramentum a Christo Domino institutum quo graviter infirmus per olei benedicti unctionem et sacerdotis orationem obtinet salutem animæ, et ipsa sanitas corporis si saluti animæ expediat.* Et ideo dicitur *Extrema Unctio, Unctio infirmorum, Oleum sanctum.*

Extremam Unctionem verum esse Novæ Legis Sacramentum de fide est. Jacobi c. 2, legitur: *Infirmatur quis in vobis inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini; et oratio fidei salvabit infirmum: et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit remittentur ei.* Jam vero in hac unctione habetur omnia requisita ad rationem Sacramenti: 1) Est ritus sensibilis; talis est unctio Olei et Oratio adjuncta. 2) Vim habet gratiæ conferendæ; quia remittit infirmo quod superest peccati. 3) A Christo est instituta; nam ipse solus potuit certis elementis et verbis alligare gratiæ vim. Firmatur perpetua et constanti Ecclesiæ praxi ac traditione, cujus testes sunt Patres et Ritualia omnium ecclesiarum.

Quod definivit Tridentinum Sess. 14, c. 1: *Si quis dixerit, Extremam Unctionem non esse vere et proprie Sacramentum a Christo Domino Nostro institutum et a beato Jacobo Apostolo promulgatum; sed ritum tantum receptum a Patribus, aut figmentum humanum, anathema sit* (*S. Alph.*, l. VI, n. 706).

775. Probabilius autem illa fuit instituta post Christi, resurrectionem, sicut Pœnitentia, quæ *consummativum* est sacramentum Extremæ Unctionis.

776. **Necessitas Extremæ Unctionis.** Si infirmus sacerdotis hortationibus qui eum suadet ad se muniendum hoc sacramento, non acquiesceret, et pergeret nolle ungi, plures docent eum lethaliter peccare saltem adversus caritatem erga se ipsum, cum ultro se privet tanto auxilio in tanta necessitate, et ideo magis si sacramentum nollet suscipere quia parvi illud ducit. Aliter est si recusaret ob quandam repugnantiam, timorem aut negligentiam, ut non raro evenit, vel quia non credit se in tanto periculo esse; et ideo sacerdos ne facile illi faciat conscientiam de mortali (*S. Alph.*, Ho. Ap. tr. XVII, n. 12).

Sed parochi esse debet crebrius populum instruere de efficacia hujus Sacramenti et quoad animam, et etiam quoad corpus si tempore debito suscipiatur; expellendo inanem formidinem qua multi putant, semel suscepta Extrema Unctione, actum esse de eorum corporali salute.

777. **Effectus.** In verbis Jacobi Apostoli continentur et a Tridentino sic recensentur (sess. 14, c. 15): *Si quis dixerit sacram infirmorum Unctionem non conferre gratiam, non remittere peccata, nec alleviare infirmum; sed iam cessasse, quasi olim tantum fuerit gratia curationum, anathema sit.* Est ergo:

I. *Gratia sacramentalis*, quæ infirmum roborat ad morbi incommoda sustinenda et ejus nonis tentationes superandas.

II. *Peccatorum remissio*, etiam mortalium in hypotesi status peccati, si nempe hoc infirmus invincibiler ignorat, habeatque attritionem qua auferatur peccati obex. Cum enim roborans gratia non compatiatur peccatum, ideo ex consequenti, si illud invenit aufert, ut ait d. Thomas.

III. *Abstersio reliquiarum peccati*, quæ sunt non solum pœnæ peccatis debitæ, sed etiam animi anxietates, torpor, imbecillitas, mortis timor, ad malum proclivitas etc., a quibus per hoc sacramentum mire alleviatur infirmus.

IV. *Sanitatis corporalis restitutio*, si tamen animæ expediat: id tamen non evenit per miraculum, sed quatenus hoc Sacramentum causas naturales adjuvat (*S. Alph.*, l. VI, nn. 707, 714).

CAPUT PRIMUM

De materia et forma Extremæ Unctionis.

778. **Materia remota Extremæ Unctionis**. Est *oleum ex olivis expressum*, *et speciali benedictione ab Episcopo consecratum.* Quod ex Clemente VIII singulis annis, in Cœna Domini sub gravi renovandum est, veteri exusto.

1. Quod sit *oleum*, constat ex Apostoli verbis: *Ungentes eum oleo*: et quidem de validitate Sacramenti *oleum ex olivis*; quia communi usu nomine *olei* hoc tantum intelligitur. Et Eugenius IV in *Decreto Fidei* expresse hoc *oleum* nominat.

2. Quod oleum debeat *ab Episcopo benedici*, probatur ex Tridentini verbis: *Intellexit Ecclesia materiam hujus Sacramenti esse oleum ab Episcopo benedictum;* et ita semper veneranda antiquitas tenuit Imo episcopalis benedictio est de necessitate Sacramenti uti declaratum fuit a Paulo V, a C. S. Officii, confirmante Gregorio XVI et a Pio IX. Ideo invalide vel in extrema necessitate Sacramentum administratur cum oleo a simplici sacerdote (sine pontificia delegatione) benedicto (v. *Acta S. Sedis*, t. 1) (1).

3. Quod oleum debeat ad validitatem ab Episcopo benedici *speciali benedictione*, id est in ordine ad Extremam Unctionem disputant. Negativa sententia non potest in praxim deduci, cum agatur de Sacramenti validitate, nisi in casu necessitatis, in qua Unctio est ministranda sub conditione, *si materia est valida*, etc., et postea repetenda item conditionate: *si nondum es hoc Sacramento refectus*, *indulgeat*, etc. si statim habeatur oleum infirmorum.

4. Si intra annum oleum benedictum deficiat, neque aliud haberi possit, ex Rituali fas erit eidem adjungere oleum non benedictum, *dummodo in minori quantitate quam vetus* (*S. Alph.*, l. VI n. 709).

779. **Materia proxima Extremæ Unctionis.** Est unctio. Quæ quidem ex Decreto Eugenii IV facienda est in septem corporis partibus, nempe in *oculis propter visum; in auribus propter auditum; in naribus propter odoratum; in ore* (compressis labiis *propter gustum vel locutionem; in manibus propter tactum; in pedibus* (in plantis) *propter gressum; in renibus propter delectationem ibi vigentem.* Ad renes autem quod attinet, ait Rituale: *Renum unctio in mu-*

(1) Ex speciali delegatione R. Pontificis ea benedictio fieri potest etiam a simplici sacerdote, ut sentiunt omnes ex Decreto Clementis VIII. Et in orientali Ecclesia mos viget a mille et amplius annis, ut presbyteri cum se accingunt ad infirmum inungendum oleum benedicant; idque ex certa praesumpta Pontificum concessione.

lieribus honestatis gratia semper omittitur: atque etiam in viris, quando infirmus commode moveri non patest (penes nos quoad omnes omitti solet).

Si quis careat aliqua parte, quæ inungi debeat, *pars loco illi proxima inungatur. Dum sacerdos paria membra inungit, caveat ne formam prius absolvat, quam ambo perunxerit. Manus, quæ aliis interius ungi debent, presbyteris exterius ungantur* (ob reverentiam consecrationis). *Si dum inungitur, infirmus moriatur, ne ultra procedat; si dubitat, inungat sub conditione:* Si vivis. Rituale.

780. Ex Rituali unctio fieri debet, intincto pollice in Oleo sancto in formam crucis, aptando crucem et verba in unctione cujuscumque partis a dextera incipiendo. Pars linita abstergi debet ab ipso sacerdote (vel alio ministro in Sacris) gossypio, quod postea comburendum est, ac cineres in sacrarium projiciendæ.

Certum est: 1) Non esse de validitate Sacramenti, quod unctio fiat per immediatum manus contactum. Ideo peste grassante vel alio contagioso morbo, nil vetat, quominus hoc Sacramentum administretur adhibendo oblungam virgam, cujus extremæ parti sit firmiter alligatus gosippii pugillus sacro imbutus oleo ad infirmum inungendum. Ratio quia ex necessitate Sacramenti non manus contactus, sed unctio simpliciter requiritur. *S. R. C.*, 9 mai. 1857.

2) Non esse de necessitate neque unctionem renum, neque pedum; et ideo dicunt in hoc servandam esse consuetudinem.

3) Neque necessariam esse geminam unctionem in geminis partibus. Unde urgente necessitate, vel si infirmus nequeat verti ad aliud latus, sufficit ungere unum oculum, unam aurem, etc.

4) Neque necesse esse ad validitatem Sacramenti ordinem Rituális servare in sensu inungendo; cum inversio non impediat Sacramenti significationem. Sed sub gravi, cum potest, ordo præscriptus est servandus (*S. Alph.*, l. VI, n. 710).

781. Q. *An unctio quinque sensuum (una videlicet pro quolibet sensu) sit de Sacramenti necessitate?*

R. Communior et tutior sententia (sub gravi in praxi tenenda) affirmat unctiones simplices quinque sensuum esse de Sacramenti necessitate. Id colligitur ex usu Ecclesiæ, et communi sensu Doctorum.

Et ideo nonnisi in necessitate ac sub conditione, *si es capax*, adhiberi debet una unctio in aliquo sensu magis obvio, et consultius in capite, id est in fronte, (nam omnium sensuum nervi descendunt e capite); dicendo: *Per istam sanctam Unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti per sensus, visum, auditum, odoratum, gustum et tactum;* præmittendo verbum *deliquisti*, quia si proferatur in fine, et interim æger moriatur, nullum est Sacramentum. Si autem moribundus supervivat, sub conditione, *si nondum es hoc Sacramento refectus,* repetendæ sunt unctiones

in singulis sensibus, addendo ipsas orationes omissas (*S. Alph.*, l. VI, n. 710).

782. **Forma Unctionis.** Formam (in latina Ecclesia) sic pronuntiare debet sacerdos actu, quo diversas peragit unctiones ex præscripto Ritualis: *Per istam sanctam Unctionem, et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti per visum*, dum unguntur oculi; per *auditum*, dum unguntur aures; et sic de ceteris sensibus, semper formam integre repetendo ad singulas partes ungendas.

783. 1) Verbum *deliquisti*, vel aliud simile communiter et merito dicunt esse de essentia; secus non exprimeretur unus ex effectibus hujus Sacramenti.

2) Item illud *unctionem*, quia aliter non exprimeretur actio ministri seu confectio Sacramenti. Est autem probabilius unam olei guttam sufficere; cum oleum plusquam alii liquores diffundatur. Attamen in praxi cum agatur de valore Sacramenti, curandum semper est, ut abundantius diffundatur.

3) Item verbum *Dominus* essentiale est; indicat enim causam principalem quæ per Sacramentum operatur. Item est de pronomine *tibi*, cum subjectum determinet; quanquam juxta alios id satis contineatur in verbo *deliquisti*. Item illud *indulgeat:* secus nullimode indicaretur ratio hujus Sacramenti.

4) Illud *sanctam* non est de essentia; cum in Tridentino et Florentino non exprimatur. Imo longe probabilius et communius nec ista alia: *Per suam piissimam misericordiam;* nam eo ipso quod dicit sacerdos *indulgeat tibi Dominus*, jam orat misericordiam. Sed ea omittere est mortale; cum sit contra usum Ecclesiæ in re omnino gravi (*S. Alphonsus*, l. VI, n. 711).

CAPUT SECUNDUM.

De ministro et subjecto Extremæ-Unctionis.

784. **Minister Extremæ Unctionis.** Solus ac quilibet sacerdos potest Unctionem valide conferre:

1) *Solus sacerdos;* nam s. Jacobus ait: *Inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum.* Atqui *presbyterorum Ecclesiæ* nomine non possunt intelligi nisi sacerdotes, ut probat constans et universalis Ecclesiæ doctrina; et Tridentinum definivit (Sess. XIV, can. 5) (1).

2) *Quilibet sacerdos valide conferre potest:* hinc etiam excommunicatus; quia sufficit ad ejus collationem potestas Ordinis. Attamen licite a proprio tantum Pastore ministratur: nisi parochus aut ejus Vicarius absit, vel licentiam tribuat, vel urgeat necessitas, ideo

(1) Apostolus per illud *præsbiteros* noluit significare ministrorum numerum, sed qualitatem, id est sacerdotes non laicos. Sicut cum Christus dixit Lucæ 17 leprosis: *Ostendite vos sacerdotibus;* satis enim erat se ostendere uni Sacerdoti. Idque definivit Alexander III, et Benedictus XIV.

et caritas. Qui vero secus audent Unctionem ministrare graviter peccant. Imo si regulares aliis præter suos hoc Sacramentum ministrare præsumserint, incidunt ipso facto in excommunicationem Papæ reservatam (v. t. I, n. 609; et *S. Alph.*, l. VI, n. 722).

785. Q. *An sit mortale Unctionem dare sine vestibus sacris, stola, superpelliceo, precibus, lumine, et ministro?*

R. 1) Si non urgeat necessitas, certum est vestes sacras, nempe stolam ac superpelliceum omittere grave esse; cum sit contra Sacramenti reverentiam. Omittere vero vel solam stolam, vel solum superpelliceum dicunt non excedere veniale: at veniale est; id enim prohibetur a S. R. C. 16 dec. 1826.

2) Omittere preces ministro præscriptas est grave; cum agatur de re gravi. Sed quæ essent ab adstantibus recitandæ probabilius sunt tantum de consilio.

3)Unctionem ministrare extra necessitatem sine lumine, vel sine ministro, vel omissis crucibus, est tantum veniale juxta plures (*S. Alphonsus*, l. VI, n. 726).

786. Hoc Sacramentum non potest solemniter deferri, uti Viaticum; sed neque subdole ac quasi furtim. Crux autem portatur sine hasta sicut in exequiis parvulorum. Omnia autem in cubiculo infirmi decentia siut, et adamussim serventur cuncta a Rituali præscripta.

787. **Subjectum Unctionis**. Est solus homo:

I. *Baptizatus;* quia Baptismus est janua omnium Sacramentorum; et potest recte statim a baptismo suscepto adulto administrari, si graviter infirmetur, ad ipsum roborandum contra tentationes, etc.

II. *Infirmus*, dicente s. Jacobo: *Infirmatur quis in vobis?* Et quidem infirmus graviter; vox enim græca, quam scriptor latinus vertit *infirmatur*, significat morbum gravem. Constat ex Conc. Florentino, cui consonat Tridentinum (Sess. 14, c. 3). Ideo nullum esset Sacramentum si conferatur infirmo morbo gravi non laboranti.

III. *Qui peccati capax aliquando fuerit;* alioquin frustra adhiberentur verba: *Indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti.* Hinc puero qui nondum sit rationis usu donatus, invalide ministratur (*S. Alph.*, l. VI, n. 713).

Secus esset, si puer habeat usum rationis, et ideo non recte ex Benedicto XIV ei negatur Extrema Unctio, tametsi Eucharistiam non accipiat; cum inde salus pueri dependere possit. — In dubio rationis usus, Parochus interrogabit parentes, ut dubium deponat: quo adhuc perseverante, probabilius docent ipsum ungendum esse sub conditione, *si es capax;* ne privetur fructu tam salutari, si forte indigeat (*S. Alph.*, l. VI, n. 718).

788. **Resolve**: 1) *Mulieri*, quæ in partu doloribus laboret ordinariis, non debet dari Unctio; tunc enim non laborat infirmitate periculosa. Secus esset, si laboret doloribus extraordinariis ita ut judicio medici infirmitas periculosa evadat.

2) *Amentes*, si perpetuo tales sint, judicantur incapaces Extremæ-Unctionis; cum æquiparentur pueris. Secus vero, si aut delirent tantummodo, aut lucida habuerint intervalla. In dubio ungendi erunt sub conditione. Idem est de *Phreneticis*; ac ubi resistant quoad potest tenendi ut tollatur irreverentiæ periculum.

3) *Infirmis sensibus destitutis* absolute Extrema-Unctio danda est, si christiane vixerint. Imo si æger fuerit sensibus destitutus in actu mortalis peccati, probabiliter dicunt saltem sub conditione, *si es capax*, illi adhuc esse administrandam. Item est dicendum de *ebriis* in extremis, nisi certissime constet, eos esse in mortali (*S. Alph.*, l. VI, n. 82, et 732).

4) *Impœnitentibus notoriis*, *et qui in manifesto peccato mortali moriuntur*, et *excommunicatis* (Unctio) *penitus denegetur*, ait Rituale; cum sint prorsus indigni. Idem est de *vulneratis in rixa*, nisi præsumantur conteri in illo extremo statu.

5) Qui sensu vel *videndi* vel *audiendi* vel *loquendi* semper caruerunt, ungendi sunt, ut commune est cum d. Carolo, et quidem in ipsa parte; peccare enim potuerunt per internas potentias, quibus ea membra respondent (*S. Alph.*, l. VI, n. 732.

6) *Capite plectendis*, vel *prælium* aut *periculosam navigationem inituris*, non est danda Unctio; nam actu non sunt infirmi. Ad differentiam illorum, qui difficilem chirurgi operationem sunt subituri; cum actu morbo intrinseco laborent ac periculoso.

7) Unctio est danda *senio deficientibus*, cum judicio medicorum virium debilitas sit vera infirmitas. Item *veneno infectis*; cum ipsi jam sint graviter infirmi (*S. Alph.*, l. VI, n. 712, etc.).

789. **Dispositio ad Extremam Unctionem.** Si infirmus rationis sit compos, ex generali Ecclesiæ consuetudine, Extremæ-Unctioni sacramenta Pœnitentiæ et Eucharistiæ præmittenda sunt. Imo si infirmus est in mortali et conscius peccati mortalis, si non confiteatur, de necessitate debet conteri; cum Unctio gratiam supponat. Si vero tempus vel infirmi conditio aliud requirat, poterit illa administrari etiam ante Viaticum.

Item requiritur intentio expressa vel tacita vel præsumpta Unctionem suscipiendi juxta infirmi statum. Ceteræ autem dispositiones uti vivæ fidei, firmæ spei, perfectæ subjectionis, etc., sunt ad uberiorem fructum percipiendum. Ad quos pios actus eliciendos infirmus adjuvandus est a parocho qui item eum doceat quæ virtus sanctæ Unctioni divinitus indita sit (*S. Alph.*, l. VI, n. 716).

790. **Quando ministranda Extrema Unctio.** Dari Extrema Unctio aliquando debet, aliquando potest.

1. *Dari debet* et quidem sub gravi, quando urget periculum mortis. Imo ex Catechismo R.: *Gravissime peccant qui illud tempus ægroti ungendi observare solent, cum jam omni salutis spe amissa*,

vita et sensibus carere incipiat. Nam privaretur infirmus uberiori fructu quem reciperet, si sui compos Sacramentum susciperet; item spiritualibus viribus ad resistendum dæmoni; et forte etiam corporis sanitate, si tempore congruo datum fuisset (1).

2. *Dari potest* valide et licite statim ac prudenter judicatur infirmitas periculosa, nempe quando ex ea timeri potest periculum mortis, etsi adhuc non proximæ. Id clarius firmat Benedictus XIV, dum Bulla *Ex quo,* ait: *Recte dicit Castropalaus: Quoties Viaticum infirmis ministratur, statim ei ministari Unctionem posse et expedire; quia jam censetur infirmitas grave periculum vitæ inducere.* Non jam quod post unum Sacramentum et aliud sit immediate conferendum; nam si casus non urgeat, præstat ut post Viaticum aliqua mora intercedat ad infirmum inungendum, ut rite, et apposite disponatur (*S. Alph.*, l. VI, n. 714).

791. **Quoties ministranda Extrema Unctio.** Si agitur de diversa infirmitate, illa iterum infirmo rite administratur; quia characterem non imprimit. Si vero sermo sit de eadem infirmitate, ex Rituali non debet Unctio dari, nisi *cum infirmus convaluerit, et iterum in periculum mortis inciderit.*

Unde deducitur quod in morbo diuturno, qualis solet esse ethica et hydropisis, si post Unctionem infirmus certo manserit in eodem periculo mortis, non poterit iterum ungi (*S. Alph.*, l. VI, n. 715).

792. *Quid* (quæres) *in dubio, an status morbi sit mutatus, uti si per mensem infirmus se melius habuerit?*

R. Cum Benedicto XIV: *Ne minium scrupulosi se gerant parochi, sed si dubitent, an revera status morbi sit immutatus, vel an nunc idem, an diversum adsit vitæ periculum, ad Sacramenti iterationem propendant; ea quod hæc iteratio conformior sit veteri consuetudini Ecclesiæ, et per eam novum spirituale subsidium infirmo obveniat* (*S. Alph.*, l. VI, n. 715).

793. Q. *An pro commoditate possit domi retineri S. Oleum?*

R. Excepta magna distantia ab ecclesia, negative. Et cum necessitas adest, servetur domi in loco decenti ac tuta custodia. *S. R. C.* 16 dec. 1826 (*S. Alph.*, l. VI, n. 730).

(1) Imo neque *ad* elargiendam infirmo *benedictionem papalem* cum plenaria indulgentia a Benedicto XIV Constit. *Pia Mater* concessam expectanda esset agonia vel delirium; etsi ipsa post Extremam-Unctionem tribuatur, quando nempe infirmus est in articulo mortis (v. *Scavini*, l. VI, n. 398 *de benedictione in articulo mortis.* Item l. VI; App. 7, n. 47 ubi modum practicum edocet adjuvandi infirmum in hujus sacramenti susceptione).

Benedictio Papalis ad validitatem juxta præscriptam formulam a Benedictio XIV ad validitatem tribuenda est. Non est tamen de absoluta necessitate ut adhibeatur cotta et stola.

TRACTATUS UNDECIMUS

De Sacramento Ordinis et de Beneficiis.

DISPUTATIO PRIMA

De Sacramento Ordinis.

794. Nomen *Ordinis* hic sumitur vel ad indicandum cætum ecclesiasticorum, prout a statu laicali distinguitur, et dicitur *Hierarchia ecclesiastica;* vel pro ritu, quo quis ad illum cætum clericalem sacratur, et dicitur simpliciter *Ordo*, vel potius *Ordinatio.*

795. **Ecclesiastica Hierarchia** sic dicta a græco nomine, quod significat *sacrum principatum* definiri potest: *Certus hominum status, in quo varii sunt distincti ac subordinati gradus, quibus Christus Dominus spiritualem potestatem tribuit, ut Ecclesiam suam regerent et divina religionis mysteria in ea celebrarent, ac distribuerent.* Hæc porro potestas cum Ecclesiæ regimen directe respiciat, tota repeti debet ab ipso Ecclesiæ fundatore Christo Domino, Apostolis primum data, a quibus manat in ceteros Ecclesiæ Prælatos ad finem mundi.

De fide est, quod in Ecclesia adsit Hierarchia divina ordinatione instituta, ita ut sacri ministri a laicis jure divino distinguantur. Id probat Apostolus, sumpta comparatione humani corporis: *Corpus non est unum membrum, sed multa.....; quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus?* Sane Christus providit Ecclesiæ suæ de variis ministrorum gradibus: *Quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia: primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores, etc.* Idque definivit Tridentinum (Sess. 23 c. 6): *Si quis dixerit in Ecclesia catholica non esse Hierarchiam divina ordinatione institutam, quæ constat ex Episcopis, Presbyteris et Ministris, anathema sit.* (*S. Alphonsus*, l. VI, n. 734).

Ecclesiastica hierarchia deplex est *Ordinis et Jurisdictionis.* Illa est facultas ex officio peragendi ritus sacros, sacrificium, sacramenta, benedicitones. Hæc autem est potestas regendi subditos, in ordinem ad Dei cultum.

796. **Resolve**: 1) Electio, missio ministrorum Ecclesiæ ad populum non pertinet; non ad reges, ad parlamenta, uno verbo non ad sæculores; sed ad ipsius Ecclesiæ præsules, quibus sacra ministeria demandata sunt. Non enim omnibus fidelibus dixit Christus: *Pasce oves meas; ego mitte vos; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; hoc facite in meam commemorationem*, etc. Sed hæc dicta sunt Apostolis tantum (ac primo summo Pontifici) et illorum successoribus. Idque firmatur ex apostolica consuetudine; nam Apostoli et Episcopi, non vero populus, constituebant per civitates presbyteros: *Reliqui te Cretæ*, ait Apostolus Paulus ad Titum, *ut constituas per civitates presbyteros, sicut ego disposui tibi.*

2) Nicænum II, can. 3 dicit: *Omnem electionem, quæ fit a magistratibus Episcopi vel presbyteri vel diaconi, irritam manere.* Unde si quid aliquando in hac re laicus potuit, id totum habuit ex conniventia vel concessione Pontificum et Episcoporum, qui tamen semper sibi retinuerant perversæ electionis rescindendæ auctoritatem (*v. plura hac de re apud Scavini*, l. III, nn. 666 e seqq.)

3) Qui se intrudunt in Ecclesiæ ministeria quin a legitimo ecclesiastico superiore mittantur, incurrunt (item auxilium aut favorem illis præbentes) ipso facto in excommunicationem specialiter Papæ reservatam. Iidemque fugiendi sunt a fidelibus *tamquam alieni aut fures, qui non veniunt, nisi ut furentur et perdant* (vid. t. I, nn. 569 et 588; et plura apud Scavini, l. II, n. 666).

797. **Sacra Ordinatio.** Ordo sacer seu sacra ordinatio definitur: *Sacramentum novæ Legis quo traditur spiritualis potestas et confertur gratia rite ecclesiastica munia obeundi.*

De fide est Ordinem esse verum Sacramentum. Nam 1) Est signum sensibile; confertur enim signo exteriori, uti manuum impositione. 2) Gratiam tribuit: hinc Apostolus Timotheum admonet ut resuscitet gratiam Dei quæ est in illo per ejus *manuum impositionem.* 3) Divina institutio, nam Christus ipse Apostolos eorumque successores dedit *in opus ministerii.* Id firmat constans ac perpetua traditio. Hinc Tridentinum definivit: *Si quis dixerit Ordinem seu sacram Ordinationem non esse vere et proprie Sacramentum a Christo Domino institutum, vel esse figmentum quoddam humanum excogitatum a viris rerum ecclesiasticarum imperitis, aut esse tantum ritum quemdam eligendi ministros Verbi Dei et Sacramentorum, anathema sit* (*Sess.* 22, can. 3).

798. Ordo autem fuit institutus in ultima Cæna; nam tunc Christus instituit Sacerdotes novæ Legis per verba: *Hoc facite in meam commemorationem.* Et post resurrectionem apostolis dedit potestatem remittendi peccata, mysteria dispensandi, regendi Ecclesiam et alios ministros instituendi; ut legitur in Scripturis Act. 22; Joan. 20; Matth. 28; I Corint. 2 c. II et 12 etc.

CAPUT PRIMUM

De Ordinum numero, materia, forma, et effectibus.

799. **Ordinum numerus.** Ordines dividuntur in majores qui dicuntur etiam sacri, et in minores. *Majores* tres sunt, Præsbyteratus, Diaconatus et Subdiaconatus; qui versantur circa Eucharistiam, habentque adnexam legem perpetuæ continentiæ et Horarum. — *Minores* autem quatuor numerantur, Acolytatus, Exorcistatus, Lectoratus et Ostiariatus, qui remote tantum versantur circa Eucharistiam, quin cœlibatus perpetui, vel Horarum obligationem importent (1).

Hos omnes memorat Tridentinum subdens ab ipso Ecclesiæ initio eos cognitos fuisse; et postea definit: *Si quis dixerit præter sacerdotium non esse in Ecclesia catholica alios Ordines et majores et minores, per quos veluti per gradus quosdam in Sacerdotium tendatur, anathema sit* (*Sess.* 22 cap. 2 et can. 2).

800. Q. *An singuli Ordines sint Sacramentum?*

R. De *Sacerdotio* nemo catholicorum potest dubitare, nam de fide est a Tridentino definitum. De *Diaconatu* licet non sit de fide expresse; certum est tamen, quod veram Sacramenti rationem participet, definiente Tridentino: *Si quis dixerit in Ecclesia catholica non esse Hierarchiam divina ordinatione institutam, quæ constat ex Episcopis, Presbyteris et Ministris, anathema sit.* Ubi nomine *ministris*, saltem diaconi sunt intelligendi.

Quod autem spectat ad *alios Ordines*, adhuc Sacramenta esse sunt qui probabiliter affirmant; cum unicuique Ordini sua sit assignata materia ac forma. In hac sententia omnes Ordines unum semper Sacramentum constituerent in ratione finis; cum singuli sint ordinati ad unum Missæ sacrificium. — Attamen mihi probabilius est aliis Ordinibus Sacramenti dignitatem non convenire. In illis enim tantum occurrit mentio potestatis tributæ, non gratiæ collationis. Ideo sunt tantum institutionis ecclesiasticæ, etiam subdiaconatus; cum apud græcos non habeatur ut ordo sacer.

Ergo tantum ab Ecclesia habent, ut tales Ordines (sicut et tonsura) non possint iterari (*S. Alph.*, l. VI, n. 739).

801. **Tonsura.** Tonsura non est Ordo, sed disponit seu est primus gradus ad Ordines; et ideo dicitur *prima Tonsura*. Est autem insti-

(1) In Ecclesia vero græca multis ab hinc sæculis quatuor tantum sunt Ordines, nempe *Presbyteratus, Diaconatus* majores; *Subdiaconatus et Lectoratus* minores Ordines. Attamen Subdiaconatus græco ritu collatus acolytatum et ostiariatum includit. Et ab aliquibus græcis exorcistatus traditur cum Diaconatu.

tutionis Ecclesiasticæ ; et definitur : *Ritus sacer ab Ecclesia institutus, quo laicus baptizatus et confirmatus tonsione capillorum in Clerum adsciscitur.*

Illius effectus sunt, quod candidatus clero adnumeratur, fit capax Ecclesiasticorum beneficiorum, et gaudeat privilegiis clericorum : nempe *fori*, quo a sæculari jurisdictione eximitur. *Immunitatis*, quo a tributis liberatur. *Competentiæ*, quo nequeat si obæratus in carcerem detrudi aut honesta sustentatione privari. *Canonis*, quo ipsum percutientes sint excommunicati (ferme tamen ubique hodie solum privilegium Canonis remanet ; si tamen illud remanet in hac temporum calamitate coram lege civili).

Cum novum statum assumant tonsurati, novos mores induere debent in melius. Hinc eos monet Pontificale, ut in posterum *habitu honesto, bonisque moribus atque operibus Deo placere studeant* (*S. Alph.*, l. VI, n. 734).

802. **Ordines minores.** Natura et proprietates.

Ostiariatus est *primus Ordo inter minores, quo ordinato confertur specialis potestas aperiendi et claudendi januas Ecclesiæ, dignos admittendi, et excludendi indignos.* Ejus materia remota sunt claves Ecclesiæ ; proxima est ipsa clavium a candidato tangendarum traditio. Forma sita est in verbis in tali traditione prolatis.

Lectoratus est *secundus Ordo inter minores, quo ordinato confertur specialis potestas legendi extra Missam, in Ecclesia tamen, Scripturas sanctas, et populum catechizandi seu instruendi in rebus fidei.* Liber sacrarum Scripturarum est materia remota ; illius traditio facta ab Ordinante, et a candidato tangenda, est proxima. In istius vero traditione verba prolata constituunt formam.

Exorcistatus est *tertius Ordo, quo ordinato specialis confertur potestas expellendi dæmones ab energumenis per exorcismos ab Ecclesia institutos.* Rituale ubi exorcismi scripti sunt, constituit (ex Constitutione *Sollicitudini* Benedicti XIV) materiam remotam ; ejus traditio, proximam ; verba traditionis, formam. — Exorcismi hodie solis reservantur sacerdotibus : imo neque ipsi sine speciali licentia Episcopi eos agere possunt intra Italiam et adjacentes Insulas. Imo neque regularis etsi in sua Ecclesia, inconsulto Episcopo, ex ejusdem Pontificis Constitutione *Magno* (*S. Alph.*, l. III, n. 193).

Acolytatus est *ultimus inter minores Ordines, quo ordinato confertur specialis potestas inter Missarum solemnia subdiacono inserviendi, accendendi cereos, præparandi ac porrigendi urceolos vini et aquæ.* Urceoli vacui, et candelabrum cum cereo extincto sunt materia remota. Proxima istorum traditio. Forma verba traditionis (*S. Alph.*, l. VI, n. 735 et 745).

803. Q. *Quid de Ordinibus majoribus ?*

R. **Subdiaconatus.** Est primus Ordo inter majores, *quo ordi-*

nato tribuitur specialis potestas præparandi et deferendi calicem vacuum cum patena, legendi Epistolam et inserviendi Diacono in solemni Missæ sacrificio. Materia apud Græcos est manuum impositio; et verba in ea impositione prolata sunt forma. Apud Latinos materia remota est calix vacuus cum patena vacua (consecrati), et liber Epistolarum. Traditio utriusque, *materia proxima: forma*, verba in traditione prolata — Disputant an utraque traditio sit de Sacramenti necessitate. In praxi utraque materia est adhibenda cum sua forma; et si quid omissum, supplendum est (*S. Alph.*, l. VI, n. 746).

Officia subdiaconorum propria præter gravissimam obligationem quotidie recitandi divinum Officium, ac perpetuam servandi castitatem, sunt ex Pontificali: 1) Vinum, panem, lintea et cetera ad Sacrificium præparare. 2) Epistolam in Missa solemni cum manipulo cantare; et Diacono in altaris ministerio ministrare. 3) Calicem et patenam ad aram deferre. Aquam in calicem fundere. Patenam elevatam tenere. Pacem in chorum deferre. Crucem in processionibus portare, etc.

804. **Diaconatus.** Est *Ordo, quo traditur ordinato specialis potestas in Missa solemni Sacerdoti immediate assistendi, Evangelium decantandi, prædicandi, et solemniter cum causa baptizandi.* Materia duplex habetur; impositio manuum Episcopi et traditio libri Evangeliorum, cum formis respectivis. Alii censent solam libri traditionem esse de essentia; alii probabilius solam manuum impositionem; alii requirunt utramque. Hæc in praxi est sequenda, cum res sit de valore Sacramenti, Unde quod est omissum, caute supplendum ex S. Rituum C. 16 junii 1836 et Jure canonico (*S. Alph.*, l. VI, n. 748).

Primis sæculis diaconi Episcopum comitabantur, ipsique assistebant dum prædicationis officio et ministerio fungebatur. Nunc ex Pontificali Diaconum oportet: 1) *Ministrare ad altare*; Evangelium solemniter canere. 2) Eucharistiam distribuere, extraordinarie tamen, et ex commissione. 3) *Baptizare* publice, sed ut minister extraordinarius. 4) *Prædicare*, sed intelligitur ex Episcopi tantum delegatione.

805. **Presbyteratus.** Presbyteratus seu Sacerdotium, est *Ordo, quo candidato traditur specialis potestas tum consecrandi et ministrandi Corpus et Sanguinem Christi, tum remittendi et retinendi peccata fidelium.* Apud Græcos sola materia Presbyteratus est manuum impositio; apud latinos est tum manuum impositio tum traditio instrumentorum cum formis repectivis. Quoad traditionem instrumentorum probabilius ipsa non est de essentia; quia in Scripturis nulla de ea mentio habetur; et non ante sæculum VIII invecta fuit.

Triplex autem habetur manuum impositio; *prima* fit ab Episcopo, et postea a Sacerdotibus, nil proferendo, et ideo non pertinet ad essentiam, cum nullam habeat formam adjunctam. *Secunda* est quando

tam Episcopus quam sacerdotes tenent manus dexteras super ordinandos extensas, solo orante Episcopo. *Tertia* quando solus Episcopus ambas manus super caput singulorum imponit dicens: *Accipe spiritum Sanctum*, etc. Secunda probabilius est de essentia. Patet ex Tridentino: *Ministri Extremæ-Unctionis sunt aut Episcopi aut sacerdotes ab ipsis rite ordinati per impositionem manuum Presbyterii*, hoc est quæ fit ab Episcopo cum presbyteris assistentibus (Sess. 14, c. 3). Non autem tertia impositio; tum quia non fuit in usu apud Latinos per XII priora sæcula; tum quia jam Sacerdotium collatum est, siquidem noviter ordinati presbyteri cum Episcopo jam concelebrarunt (pro qua Missa ex Benedicto XIV, possunt etiam stipendium accipere).

Verum in praxi (cum res sit de Sacramento) ordinatio facta sine secunda impositione tota sub conditione iteranda est, ut declaravit S. Concilii C. Si vero fuerit facta sine traditione instrumentorum vel sine tertia manuum impositione, hæc tantum supplenda (*S. Alph.*, l. VI, n. 749).

Officia Presbyterorum præcipua ex Pontificali sunt: *offerre*, *benedicere*, *præesse*, *prædicare et baptizare*. Quatuor tamen posteriora hodie ut legitime fiant, assignatio personarum vel superioris consensus requiritur.

806. **Episcopatus**. Episcopatus qui una cum Presbyteratu sub uno Sacerdotii nomine continetur, *est Ordo supremus, quo datur presbytero potestas specialis confirmandi, ordinandi, de fide judicandi, et consecrandi res ad divinum cultum pertinentes*. Hinc patet duplicem esse Episcopis potestatem: *Ordinis*, qua baptizatos confirmare possunt et ministros sacros ordinare. *Jurisdictionis*, qua sibi concreditam Ecclesiam gubernare valeant. Utraque a jure divino juxta illud: *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei* (Act. 20).

Episcopos qui in Apostolorum locum successerunt esse presbyteris superiores de fide est a Tridentino definitum (Sess. 23, c. 7).

Communior autem et recepta sententia docet Episcopatum esse Ordinem a Presbyteratu distinctum; cum in eo distinctus character tradatur seu specialis potestas; et distincta habeatur tum materia, tum forma. Et ideo ut valide consecretur Episcopus, requiritur ut valide presbyteratum susceperit.

Dubitari nequit, quin manuum impositio, quæ fit a consecrante Episcopo, cum dicit: *Accipe Spiritum Sanctum*, et quæ dein ab ipso continuatur post brevem orationem, necessariam materiam constituat; verbaque tunc ab eo prolata, necessariam formam. Patet tum exemplo Apostolorum; tum ex omnium Ecclesiarum antiquissima praxi. Ceteræ autem cæremoniæ etsi ad essentiam non pertineant, sine gravissima tamen culpa omitti nequeunt (*S. Alph.*, l. VI, n. 755).

807. Q. *An liceat Episcopatum appetere?*

R. Apostolus habet: *siquis Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat* (Tim. III): ubi animadvertere est, Apostolum non jam docere bonum esse hoc desiderium; sed opus quod desideratur, bonum esse in se. Et Angelicus ait (2, 2. q. 180): *Si aliquis appetat Episcopatum ratione bonorum temporalium, erit illicitum; si ob celsitudinem gradus, erit præsumptuosum. Sed appetere proximis prodesse, est laudabile secundum se. Verum quia prout est episcopalis actus, habet jam gradus celsitudinem, præsumptuosum videtur, quod aliquis præesse appetat ad hoc quod subditis prosit, nisi manifesta necessitate imminente* (De Episcopi dignitate, de Episcopo suffraganeo, auxiliario, coadjutore, titulari plura Scavini, l. I, n. 579, etc.).

808, **Effectus et obligationes Ordinationis.** *Effectus* sunt: 1) *Gratia habitualis* seu sanctificans, id est ejus augmentum; cum Ordo sit Sacramentum vivorum. 2) *Gratia Sacramentalis*, quæ auxilia suppeditant ad officia Ecclesiastica digne obeunda. 3) *Character*, ut definivit Tridentinum (Sess. 23, can. 4); ideo qui semel Sacerdos fuit, laicus amplius fieri nequit (*S. Alph.*, l. VI, n. 735).

Obligationes autem quibus tenentur ordinati, aliæ sunt omnibus clericis communes, ut vitæ probitas. Aliæ iis maxime propriæ qui majoribus Ordinibus sunt insigniti, ut est obligatio cælibatus perpetui, ac Horarum Canonicarum (*de quibus jam suis locis*; et *S. Alph.*, l. VI, n. 805).

CAPUT SECUNDUM.

De Ordinationis Ministro, et subjecto.

809. **Minister ordinarius Sacramenti Ordinis.** Solus Episcopus est ordinarius minister ad valide Ordines conferendos, independenter ab omni laicali potestate aut consensu. De fide est, et constat ex Scriptura, quæ non aliis quam Apostolis et Episcopis eorum successoribus jus tribuit Ordines conferendi (*Act.* 6 et 14; et 2 *Tim.* 1). Firmatur ex perpetua traditione et doctrina Ecclesiæ. Hinc merito definivit Sess. 23, can. 7 Tridentinum: *Si quis dixerit, Episcopos non esse presbyteris superiores; vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi; vel eam quam habent, illis esse cum presbyteris communem; vel Ordines ab ipsis collatos sine populi vel potestatis sæcularis consensu, aut vocatione, irritos esse, aut eos qui nec ab ecclesiastica et canonica potestate rite ordinati nec missi sunt, sed aliunde veniunt, legitimos esse verbi et Sacramentorum ministros, anathema sit* (*S. Alph.*, l. VI, n. 761) (1).

(1) Si Episcopus sit electus, confirmatus, sed nondum consecratus, possessione adepta, potest licite concedere licentiam subditis, ut ab alio Episcopo ordinentur; cum id sit de potestate jurisdictionis. Non potest vero ipse per se valide ordinare; quia ordinare est de sola ipsius Ordinis potestate.

Nec officit validitati, quod episcopus sit hæreticus, degradatus, simoniacus, censuratus et irregularis. Certum est ordinationes validas esse; nam Sacramenti valor a probitate ministri non pendet, et character episcopalis est indelebilis.

810. **Minister Ordinationis extraordinarius.** Hac de re statuitur: 1) Pontificem præbere posse simplici sacerdoti facultatem conferendi Tonsuram et Ordines minores: cum isti probabilius sint tantum ecclesiasticæ institutionis, vel certo nullam conferant directam circa Christi Corpus potestatem.

2) Non posse id agere relate ad Presbyteratum; cum sit ministerium excellentissimum, quod a solo Principe Ecclesiæ supremam facultatem habente, ut est Episcopus, potest proficisci. Ita communiter et recte.

3) Neque quoad Diaconatum probabiliter Pontificem posse licentiam concedere simplici presbytero, ut illum conferat; quia ejus ministerium est immediate ad Corpus Christi tangendum, illud fidelibus distribuendo. Affirmant vero quoad subdiaconatum; quia non habet relationem tam immediatam ad Christum (*S. Alph.*, l. VI, n. 756, etc.).

811. **Minister legitimus Ordinationis.** Est qui non solum valide, sed etiam licite Ordines confert. Ad quod requiritur, ut ordinationes (quod communiter intelligunt quoque de Tonsura) a proprio Episcopo (qui censura illum prohibente non sit irretitus) suscipiantur; vel ab alio de illius licentia. Idque sub censura R. Pontifici reservata præscribitur, tum ex Tridentino, tum ex Constit. *Apostolicæ Sedis* (vid. t. I, nn. 635, etc.).

Proprius autem Episcopus quoad Ordines licite suscipiendos ille est, cujus jurisdictioni quisque subjicitur. Idque contingere potest ratione vel *originis* vel *domicilii* vel *Beneficii*, vel *familiaritatis* seu *famulatus*. Hac de re maxime consulenda est Bulla *Speculatores* Innocenti XII (*S. Alph.*, l. VI, n. 769).

812. Q. 1. *Quid requiritur ut quis licite ordinetur ratione originis?*

R. Requiritur, ut naturaliter ortus sit in ea Diœcesi, in qua ad Ordines promoveri desiderat, dummodo ibi natus non fuerit ex accidenti, v. g., occasione mercaturæ parentum, rusticationis, legationis, officii, itineris, negotii, vel alterius temporalis moræ, etsi diuturnæ. Quo in casu non fortuita nativitas; sed erit attendendus verus et naturalis patris incolatus, id est locus, in quo pater domicilium habet (*S. Alph.*, l. V, n. 770).

813. Q. 2. *Quid requiritur ut quis licite ordinetur ratione domicilii?*

R. Requiritur vel decennalis habitatio, vel translatio majoris partis bonorum in eum locum, et successiva permanentia per aliquod tempus: quod alii volunt esse triennium; alii relinquunt arbitrio Ordinarii loci, in quem translata est majorum bonorum pars. Sed in utroque casu requiritur, ut ordinandus jurejurando affirmet, se vere habere animum perpetuo ibidem manendi.

Quoad adolescentes qui sunt in seminario alienæ Diœcesis studii causa, eos ordinat Episcopus proprius, nisi dimissorias concedat. Sed requirunt ur testimoniales loci in quo studiis vacarunt. S. C. 11 julii 1840 (*S. Alphonsus*, l. VI, nn. 771, 778).

814. Q. 3. *Quid requiritur ut quis licite ordinetur ratione beneficii?*

R. Requiritur: 1) Ut Beneficium ecclesiasticum sit, et pacifice possideatur. Et non fuerit obtentum in fraudem Episcopi originis vel domicilii. Item ut detractis oneribus, per se sufficiat ad congruam sustentationem. At non sufficeret titulus Missarum; nec pensio licet perpetua et ecclesiastica, nec cappellania laicalis. Quia hæc omnia non sunt vera ecclesiastica Beneficia.

2) Ut ante Ordinationem exhibeantur ordinanti literæ testimoniales Episcopi originis et domicilii super ordinandi natalibus, ætate et moribus.

3) Si quis plura habeat Beneficia in Diœcesibus diversis potest ordinari a quolibet illorum Episcoporum, modo adsint conditiones supra numeratæ. Ita communiter (*S. Alph.*, l. VI, n. 774).

815. Q. 4. *Quid requiritur, ut quis licite ordinetur ratione famulatus?*

R. Requiritur: 1) Ut per integrum moraliter triennium Episcopus eum in suo servitio retinuerit, ac suis sumptibus aluerit, quamvis triennium fuerit incæptum ante promotionem ad Episcopatum.

2) Ut ei Episcopus Beneficium ecclesiasticum ad sustentationem sufficiens, quacunque fraude amota saltem intra terminum unius mensis a die actæ Ordinationis, reipsa conferat. Non tamen illum posset ordinare titulo patrimonii, neque titulo pensionis.

3) Ut literæ testimoniales natalis, ætatis, etc., exhibeantur a proprio Prælato originis et domicilii.

Nomine autem *familiarium* Episcopi intelliguntur qui Episcopo famulantur et vivunt ejusdem expensis, etsi in ejus ædibus non habitent, modo degant in loco, ubi est Episcopus, vel prope (*S. Alph.*, l. VI, n. 780).

816. **Ordinationis subjectum.** I. *Ad validam ordinationem* præter baptisma januam omnium Sacramentorum, requiritur:

1) *Sexus masculinus;* ait enim Apostolus: *Docere autem mulieri non permitto; mulieres in Ecclesia taceant; non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse....; turpe est enim mulieri in ecclesia loqui* (1 *Tim.* 2; et 1 *Cor.* 2). At si mulieribus docere prohibetur, imo illis ne loqui quidem in Ecclesia permissum est, tanto minus poterunt valide Ordines suscipere et sacerdotalia munia exercere, sacrificare, absolvere, etc. Constat etiam ex consensu universalis Ecclesiæ.

2) *Intentio*, si de adultis sit sermo; neque gratia tribuenda est non petenti, si eam petere potest. Hinc Innocentius III: *Qui penitus contradicit, nec rem nec characterem suscipit Sacramenti.* Verius autem et communius docent cum d. Thoma *valide suscipi etiam ante usum rationis* omnia Sacramenta, quæ non requirunt actum suscipientis, sed solummodo in eis datur aliqua potestas spiritualis, ut sunt Baptismus, Confirmatio et Ordo (*S. Alph.*, l. VI, n. 781).

II. In subjecto autem ad ejus licitam ordinationem plures requiruntur conditiones nempe:

817. **Divina vocatio.** Vocationis necessitatem docet Apostolus: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron* (Heb. 5). Docet Christus, cum ita Apostolos alloquitur: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos* (Joan. 15) Imo et ipse Christus *non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret; sed qui locutus est ad eum, filius meus es tu* (Hebr. 5). Hinc Doctorum sensus est, non vocatum esse veluti membrum

e suo loco dimotum, quod adhuc servire potest; sed imperfecte nimis. Qui proinde magno damnationis periculo se exponit (*S. Alph.*, l. VI, n. 802).

818. **Recta Intentio**. Si nulla actio bona esse potest, quæ non fiat bono fine, id fortius dicendum, ubi agitur de re tam gravi, qualis sacri ministerii electio. Porro hic finis principalis et immediatus paucis ab Apostolo describitur: *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum* (Hebr 5). Mortaliter ergo peccat qui principaliter sacræ militiæ petit adscribi ob fines humanos (S. Alph., *Ho. Ap.*, app. 3, n. 45).

819. **Probitas vitæ**. Non solum requiritur in actuali Ordinis susceptione, cum sit Sacramentum vivorum; sed multo ante; nam status clericali est status virtutis, non vero pœnitentiæ. Unde ajebat d. Bernardus: *Nos in monasteriis omnes recipimus spe meliorandi; in Clero autem viros probatos deligi oportet, non probandos* (*S. Alph*, l. VI, n. 801 et t. I, n. 284).

820. **Animus Clericandi**. Cum status clericalis stabilis sit, qui eum suscipit, oportet, ut teneat permanenter; ideo, ut habeat animum clericandi. Hinc Tridentinum Sess. 23, c. 4, loquendo de tonsura (quod valet a fortiori de Ordinibus) requirit hunc animum.

Imo suscipiens Ordinem cum voluntate implendi quidem onera ei adnexa, sed non ascendendi ad superiorem, graviter peccat si possideat Beneficium Ordinem sacrum requirens; quia committeret gravem inordinationem, non curando se habilem reddere ad munus suum (*S. Alph.*, l. VI, n. 785).

821. **Confirmatio suscepta**. *Prima tonsura*, ait Tridentinum, *non initientur qui sacramentum Confirmationis non susceperint.* Communissime tamen docent, id obligare tantum sub levi; cum materia levis sit. Attamen nullus hodie ad Ordines admittitur ante Confirmationem: sed ad id probandum satis est, si in manibus Ordinarii juramentum præstiterit se reminisci collatam sibi fuisse Confirmationem. Ita S. C. C. 6 maji 1617 (*S. Alph.*, l. VI, n. 786).

822. **Exercitium Ordinis suscepti**. Id Tridentinum præscribit, et quidem ut in propria Ecclesia Ordo exerceatur (Sess. 23, c. 11 et 13). Attamen nisi strictum præceptum detur ab Episcopo, non erit lethalis culpa omissio hujusmodi exercitii. Imo nullum peccatum, si agatur de Ordinibus minoribus, quorum exercitium obsolevit; et de illo non amplius inquirunt Episcopi (*S. Alph.*, l. VI, n. 801).

823. **Ætas**. Pro *Tonsura* requiritur saltem septennium ex Benedicto XIV, Bulla *Inter sollicita* (ubi tamen viget § 15 Instructionis Benedictinæ requiruntur 13 anni completi, nisi agatur de arctatis). Pro *Minoribus* nulla est præscripta ætas; usus tamen est ut conferantur ab anno 7 ad 14. Pro *Subdiaconatu* statuitur annus 22. Pro *Diaconatu* 23; pro *Sacerdotio* 25 ex Tridentino. Pro *Episcopatu* requiritur annus 30 (si Galliam excipias, pro qua indultum est, ut sufficiat annus 27). Annus incæptus, si Episcopatum excipias, habetur pro completo ex S. C. C.

Est autem annus computandus non a Baptismate, sed a nativitate ex eadem Congregatione. Dispensare super ætate reservatur uni Pontifici, qui nonnisi pro Sacerdotio id indulgere solet (*S. Alph.*, l. VI, n. 799).

824. **Scientia**. Tridentinum pro initiandis ad Tonsuram requirit, ut *edocti fuerint rudimenta fidei, et sciant legere et scribere.* Pro initiandis ad Minores, *ut linguam latinam intelligant.* Pro Subdiaconis et Diaconis autem requirit, *ut sint literis, et in iis quæ ad Ordinem exercendum pertinent, instructi.*

Pro Sacerdotibus, *ut ipsi ad populum docendum ea quæ scire omnibus*

necessarium est ad salutem, ac administranda Sacramenta diligenti examine præcedente, idonei comprobentur. Ubi verba *ad administranda Sacramenta* non tantum indicant ea sciri debere, quæ ad Sacrificium et Eucharistiæ administrationem, Baptismum et Extremam Unctionem pertinent, quorum sunt ministri; sed etiam aliqualem scientiam requiri circa materias magis obvias quæ ad Pœnitentiam spectant. Ideo scire debent saltem universaliora principia moralia, quibus solvere valeant dubia occurrentia in necessitatis casu, ac specialiter qua ratione possint absolvi moribundi et quid imponere, si habeant censuras reservatas, siqua teneantur obligatione. Secus non videntur posse a gravi culpa excusari; est doctrina Angelici, S. Caroli ac Benedicti XIV (*S. Alph.*, l. VI, n. 790).

Tandem pro Episcopo requiritur ex Tridentino (Sess. 22, c. 2), quod *scientia hujusmodi polleat, ut muneris sibi injungendi necessitati possit satisfacere; ideoque antea in Universitate studiorum magister sive doctor, aut licentiatus in sacra Theologia vel Jure canonico merito sit promotus, aut publico alicujus Academiæ testimonio idoneus ad alios docendos ostendatur.* Episcopi Italiæ et Insularum adjacentium debent examen subire coram Pontifice nisi dispensentur: ceteri coram Nuntio apostolico.

825. **Titulus.** Definitur *jus percipiendi fructus annuos juxta taxam ab Episcopo determinatam, pro honesta clerici sustentatione.* Ubi viget § 14 Instructionis Benedictinæ (in Regno Pedemontano) ad Tonsuram requiritur titulus; aliis in locis necessarius est pro solis Ordinibus sacris. Quæ lex adeo firma est, ut clericum ordinatum sine titulo ex jure canonico teneatur Episcopus alere de propriis, donec titulum ei obtinuerit. Si vero Episcopus rem examinatoribus remiserit, qui mala fide titulum probaverint, ipsi pro rata graviter tenentur ad ordinati sustentationem (Quoad pœnas vid. t. I, n. 635).

Notandum, quod si titulus, quo quis suscepit unum ordinem, pereat etiam casu, is non potest ad superiorem Ordinem ascendere sine novo titulo. At si casu perierit titulus, sed non amplius ad alium Ordinem sit ascensurus ordinatus, qui aliunde certo ac firmiter habeat unde honeste vivere possit, non esset cur inquietari deberet (*S. Alph.*, l. VI, n. 813, etc.).

Titulus ad Ordines quadruplex distinguitur, nempe *Beneficii ecclesiastici, Cappellaniæ laicalis, Pensionis ecclesiasticæ* et *Patrimonii.*

1) Ut Beneficium ecclesiasticum inserviat pro titulo jure requiruntur: *a*) Ut canonice et pacifice possideatur. *b*) Ut sit perpetuum. *c*) Ut ejus reditus annuus sit ad taxam Synodalem, ut sufficiat ad honestam sustentationem.

2) Ut Cappellania laicalis (etsi mercenaria) ad titulum sufficiat, necesse est, ut a patrono legali forma in Curia episcopali recognita detur in titulum, obligatione illam non repetendi, donec clericus alium titulum consecutus sit.

3) Idem de pensione ecclesiastica currit, quod de laicali Cappellania. Quod autem de pensione ecclesiastica idem currit de legatis piis. Si vero Beneficium ecclesiasticum, pensio ecclesiastica, vel legatum pium non sufficiat, fieri potest supplementum aliis bonis, ut pertingat ad taxam præscriptam.

4) Quoad patrimonium, ex Tridentino ii solum hoc titulo ordinari possunt, *quos Episcopus judicaverit assumendos pro necessitate vel comoditate Ecclesiarum.* Patrimonium autem debet esse: 1) Perpetuum. 2) Fundatum in reditu certo, fixo ac libero, et hypotheca munitum. 3) In Curia propria episcopali approbatum, atque ad taxam synodalem conflatum.

Pensio laicalis (et patrimonium) potest constitui sub clausula *donec clericus consequatur alia bona*, sed prior titulus non extinguitur, donec novus ab Episcopo subrogetur. S. C. 12 julii 1687 (v. *Scavini*, l. III, n. 670, ubi plura de titulo).

826. **Exercitia spiritualia.** Innocentius XI per Congregationem Episcoporum et Regularium 3 octobris 1682 mandavit omnibus Episcopis Italiæ Insularumque adjacentium, ut singuli clerici quoties sunt Ordines suscepturi, per decem continuos dies spiritualibus Exercitiis vacent. Hoc confirmavit Innocentius XII 1700: qui insuper Indulgentiam plenariam concedit omnibus ecclesiasticis, qui id egerint in aliqua pia domo, diu noctuque ibidem morando per decem continuos dies, et Sacramentis refecti. *Lucidi.*

Huc referri potest etiam *jejunium* ab ipsa Apostolica traditione manans, quod generalibus Ordinationibus præmittitur.

827. **Ordinatio per gradum.** In eo consistit, ut quis legitimam Ordinum seriem in illorum susceptione servet; quod sub gravi præceptum est. Attamen unius Ordinis collatio ante alium est valida; cum tradantur distinctæ potestates; si excipias Episcopatum, qui absque Sacerdotio esset nullus (*S. Alph.*, l. VI, n. 793).

828. **Immunitas a censura et irregularitate.** Nam censura privat bonorum Ecclesiæ participatione: irregularitas inhabilem facit ad Ordinem: utraque ergo impedit Ordinationem.

Hinc ex Pontificali Episcopus, antequam ordinare incipiat, sub excommunicatione præcipit, ne alterutro impedimento ligatus accedat; sicut nec minime descriptus aut non approbatus aut extraneus, protestando se nolle tales ordinare. — Si nihilominus accederet, esset valide ordinatus; quia non est supponendum Episcopum revera voluisse alligare suam intentionem tali protestationi. Sed illa verba censentur dicta ad terrorem (*S. Alph.*, l. VI, n. 784).

829. **Interstitia.** Sunt *ea temporis intervalla, quæ inter unum et alium Ordinem excurrere debent.* Interstitia ex canonico jure diversa sunt pro Ordinum diversitate: ac

I. Tridentinum inter ipsos minores Ordines requirit aliquod spatium, *nisi Episcopo aliud expedire magis videatur;* latitudinem tamen non taxavit. Nihil autem impedit, ut cum Ordine minori una simul tonsura conferatur; cum hæc non sit Ordo: imo alicubi invaluit consuetudo ut duo vel etiam omnes minores ordines eodem die conferantur.

II. Ut a Minoribus ascendatur ad Subdiaconatum Tridentinum requirit annum, *nisi necessitas aut Ecclesiæ utilitas judicio Episcopi aliud exposcat.* Sub gravi tamen prohibetur in jure quatuor Minores simul cum Subdiaconatu eodem die dare ac suscipere. Et taliter ordinatus fieret irregularis quoad alios Ordines suscipiendos.

III. Ut ascendatur a Subdiaconatu ad Diaconatum, adhuc unum annum Tridentinum requirit, *nisi aliud Episcopo videatur.* Unde ad dispensandum quævis rationabilis causa sufficit. Qui porro non servat interstitia, peccat mortaliter; et si eodem die duos Ordines sacros sumit, fit etiam irregularis.

IV. A Diaconatu ad Sacerdotium Tridentinum requirit saltem anni intervallum, *nisi ob Ecclesiæ utilitatem ac necessitatem aliud Episcopo videatur.* Quæ verba S. Concilii C. declaravit intelligenda disjunctive; adeo ut vel sola utilitas (notabilis) satis sit, Episcopi judicio.

V. Quoad Episcopatum requirit Tridentinum, ut consecrandus Episcopus in sacro Ordine antea saltem sex mensibus sit constitutus (*S. Alph.*, l. VI, n. 795).

Notandum: 1) Dispensationem interstitiorum ad Episcopum pertinere etiam quoad regulares. Non potest tamen probabilius Episcopus dispensare subditum alterius sibi dimissum sine habita facultate. 2) Hanc potestatem esse etiam Vicarii generalis, si habeat mandatum generale. Item Capitularis, cum succedat in ordinaria jura Episcopi. Ita S. C. C.

830. **Tempus.** 1) Tonsura ex Pontificali Romano quocunque die, hora et loco potest licite conferri.

2) Ordines minores, si sit legitima consuetudo, feria VI aut IV ante generalem Ordinationem omnibus generatim dari possunt: secus sunt conferendi eo die, quo Ordines majores. Et conferri possunt, si non agatur de generali ordinatione etiam diebus festivis, licet suppressis, sed mane. *S. R. C.* 12 nov. 1831; et congruentius in Missa ex *S. R. C.* 16 mart. 1838.

3) Majores Ordines conferuntur tantum sabbatis quatuor Temporum, ante dominicam Passionis, et ante dominicam Paschatis.

4) Quod pertinet ad electum in Episcopum, dies illius est Natalitium Apostolorum; imo R. Pontifex indulgere solet, ut sit alia dies festiva. Conveniens autem est ut consecrator et consecrandus die præcedenti jejunent (*S. Alph.*, l. v, n. 797).

Facultas quoad tempus dispensandi solius est Pontificis. Mane autem semper Ordines majores sunt conferendi; imo in Missa: quod præceptum grave est ex Pontificali Romano et praxi.

831. **Locus.** Ex Tridentino Ordinationes sacrorum Ordinum publice celebrentur in Cathedrali, vel in digniori Ecclesia Diœcesis, si in ea Episcopus sit. *Scio tamen,* ait S. Alphonsus, *plures Episcopos etiam Ordines sacros solere in privato sacello conferre; forte hodie sic usus habet.* Hac de re censuit S. Episcop. C. si ordinatio sit aliquorum, non generalis, posse ubique eam haberi, et am in Cappella privata.

Nomine vero *loci* intelligitur item propria Diœcesis; nefas enim est in alieno territorio, sine illius Episcopi facultate, actum adeo solemnem exercere. Imo ex Tridentino sic ordinans incurrit suspensionem ab exercitio Ordinis suscepti. Excipiunt plures Tonsuram, cum hæc sine Pontificalibus possit conferri (*S. Alph.*, l, VI, n. 756).

832. **Communionis susceptio.** Hanc præscribit Pontificale omnibus ordinandis: quæ verius sub mortali præcepta est presbyteris, ut Sacrificium compleant; siquidem cum Episcopo concelebrant. At quoad diaconos et subdiaconos censet Croix, eam nonnisi sub levi esse præceptam; cum nihil habeat relationis ad eorum Ordinationem. Imo solum esse de consilio pro ordinandis in Minoribus; et sane minores Ordines passim dantur etiam extra Missam (*S. Alph.*, l. VI, n. 831).

833. **Episcopus proprius.** Est cui subditur ille qui ordinandus est, et dicitur *legitimus minister.* Hac de re habet Tridentinum (Sess. 25, c. 3): *Episcopi per semetipsos Ordines conferant; quod si ægritudine fuerint impediti, subditos suos non aliter quam probatos et examinatos, ad alium Episcopum ordinandos dimittant.* Ubi nomine *ægritudinis* ex jure intelligitur quæcunque justa causa.

Qui ordinat Episcopus, debet etiam celebrare; *secus divideretur mysterium unitatis*, uti ajunt Innocentius III ac Benedictus XIV. Adhuc tamen Ordinatio esset valida, licet unus celebret et alter ordinet, ut declaravit S. C. Concilii; cum Missa non sit de essentia ad Ordinum validitatem. Ad pœnas quod attinet, si ab alieno Episcopo sine debita licentia Ordinatio habeatur, vide supra t. I, n. 635 et 637 (*S. Alph.*, l. VI, n. 877).

834. Q. *Quid de missis et precibus impositis noviter ordinatis?*

R. Alii putant eas persolvendas esse sub mortali, quia materia est gravis. Alii dicunt probabiliter obligationem esse tantum decentiæ, non sub peccato; saltem tenet Croix non esse sub gravi illas omittere; nam Episcopi id non declarant.

Missæ autem impositæ bene possent pro aliis applicari cum stipendio, ut commune est; neque absolu tenecesse est ut servetur ordo in earum celebratione; et dicendæ quando rubricæ votivas permittunt. Nocturnum autem *talis diei* ut habet Pontificale est Nocturnum feriale respondens diei ordinationis cum suis antiphonis de tempore, nisi aliud expresserit Episcopus; ex S. R. C. 11 aug. 1860 (*S. Alph.*, l. vi, n. 833; v. *Scavini*, l. iii, n. 660, etc., ubi plura resolvuntur dubia quoad ordinationem).

CAPUT TERTIUM

De Ordinum impedimentis, seu Irregularitate.

835. **Irregularitas**. Est impedimentum canonicum, quo quis redditur inhabilis ad Ordines et Beneficia suscipienda et eorum functiones *exercendas*. — Qui violat irregularitatem pro se graviter peccat, cum ea inducta sit ad tuendum honorem et reverentiam sacri ministerii. Non tamen novam irregularitatem vel alium pœnam incurrit. Potest autem quis plures irregularitates contrahere, ut patet. Ceterum illam tantum contrahere possunt qui Ordinis capaces sunt; ideoque non mulieres (*S. Alph.*, l. vii, n. 341).

Differt a censuris, a depositione et degradatione præsertim quia istæ semper supponunt culpam et ideo habent rationem pœnæ. Irregularitas vero non semper culpam supponit; et si quando per modum pœnæ imponitur, id fit secundario; nam primario irregularitas inducta est a romanis Pontificibus ad indecentiam in sacro ministerio præcavendam.

836. *Divisio.* 1) Irregularitas alia est *ex defectu*, alia *ex delicto*; prout oritur a quibusdam defectibus, vel ex quibusdam delictis a jure canonico determinatis.

2) Alia *totalis*, quæ reddit inhabilem ad omne beneficium, ad omnem Ordinem suscipiendum, atque ad omne Ordinis jam suscepti exercitium. Alia *partialis*, quæ aliquo tantum Ordinis ministerio, aut solo ascensu ad Ordines superiores privat; v. g. si sacerdos est cæcus, non posset sine dispensatione celebrare, sed posset adhuc Confessiones excipere.

3) Alia est *perpetua*, alia *ad tempus*, prout vel semper durat, ut esset amissio oculorum; vel durat ad aliquod tempus et postea cessat, ut defectus ætatis præscriptæ, qua adveniente, cessat inhabilitas.

837. **Effectus Irregularitatis**. Effectus sunt:

1) *Inhabilitas ad licite suscipiendos Ordines*, etiam Tonsuram. Frustra enim ad Ordines præparatur, qui ab illis prohibetur.

2) *Inhabilitas ad Ordines susceptos exercendos*, ita ut irregularis illicite absolvat, etiamsi valide. *Illicite*, quia exercet Ordinem a quo prohibitus est; *valide*, quia absolvere est actus jurisdictionis, quam irregularitas per se non prohibet. Item neque prohibet actiones, quas etiam laici exercent, ut canere officia, recipere Sacramenta præter Ordinem, minores Ordines exercere, etc.

3) *Inhabilitas ad recipienda Beneficia;* Beneficium enim datur propter officium: atqui irregularis est inhabilis ad officium; ergo etiam ad Beneficia quibus officium sit adnexum. Unde communius (et videtur probabilius) ipso facto provisio nulla esset; cum irrita dicatur a Tridentino (*Sess.* 22. c. 4 de R.), nisi agatur de Beneficio simplici, quod nullum importet Ordinis sacri exercitium (*S. Alph.*, l. VII, n. 343).

838. Q. *An possit retineri Beneficium obtentum ante irregularitatem, si exercitium Ordinis sacri requirat?*

R. Affirm. si irregularitas provenit ex defectu infirmitatis, modo per alium onera impleantur. Nec judex debet irregularem privare, ne afflicto addatur affictio.

Si vero provenit ex delicto (nisi dispensatio obtineatur) privandus est per judicis sententiam. Etsi autem non privetur ipso facto, tenetur tamen petere dispensationem; quam si ipse non petit, vel non possit obtinere, tenetur statim Beneficia renuntiare. Quam tamen renuntiationem differre poterit, si laboret magna inopia, et alium jam delegaverit pro adimplendis Beneficii oneribus: sic communiter jus interpretantur (*S. Alph.*, l. VII, n. 342).

839. **Requisita ad incurrendam irregularitatem.** Requiritur ut irregularitas jure canonico sit expressa; ideo in dubio non incurritur, nisi agatur de homicidio secuto, et dubitem an mea actio illius fuerit causa. Si vero in jure clare expressa sit, irregularitas statim incurritur etiam ob defectum vel crimen occultum, in sententia veriori. Nec excusat pœnitentia patrati criminis, illo semel commisso.

Si tamen agatur de irregularitate *ex delicto*, requiritur insuper, ut culpa sit gravis, externa et consummata; versamur enim in odiosis. Item requiritur (prout communissime et probabilius docent) scientia prohibitionis ecclesiasticæ; nam irregularitas ex delicto habet rationem pœnæ. Excipiunt tamen valde probabiliter homicidium ob particularem indecentiam quam inducit.

Imo videtur satis etiam probabile (etsi contrarium sit valde probabile) ad hanc irregularitatem incurrendam requiri quoque ut non tantum quis sciat delictum esse ab Ecclesia prohibitum, sed insuper illi adnexam esse irregularitatem (semper excepto homicidio). Nam irregularitas ex delicto censetur vera et gravissima pœna imposita etiam in vindictam criminis (*S. Alph.* l. VII, n. 349, etc).

Art. I. — De Irregularitate ex delicto.

840. Quadruplici ex capite irregularitas ex delicto incurritur: 1) Ex mala susceptione baptismi. 2) Ex mala Ordinis susceptione et usurpatione. 3) Ex censuræ violatione. 4) Ex quorumdam criminum patratione. 5) Ex homicidio et mutilatione.

Quæ omnia hoc versiculo includuntur

Fonte reus, sacris, censura, crimine, letto.

841. **Mala susceptio Baptismi:** (*Fonte reus*). Est irregularis ex hoc capite: — 1) Qui sciens suscipit Baptismum ab hæretico declarato, extra casus necessitatis; ejus enim errori videtur communicare. — 2) Qui illud differt ad mortis usque periculum; nam infirmæ fidei signum est. — 3) Qui *publice* aut *solemniter* rebaptizat. Item assistens clericus. Item qui scienter rebaptizatur. Item probabilius cum Benedicto XIV, qui culpabiliter sub conditione rebaptizat. Probabiliter tamen eum excusant qui id agit ex metu (*S. Alph.*, l. VI, n. 121; et l. VII, n. 356).

842. **Exercitium Ordinis sacri non suscepti vel furtiva illius susceptio** (*reus sacris*).

Primo *ex Ordinis non suscepti exercitio* fit irregularis ecclesiasticus qui serio ac scienter in Ordine sacro non solemniter ministraret. Hinc irregularis est presbyter qui exercere solemniter præsumis sacras functiones exclusive reservatas Episcopo, v. g., consecrationem Ecclesiæ, calicis; Diaconus qui solemniter populo benedicit; Subdiaconus qui solemniter defert pyxidem continentem Eucharistiam, aut Evangelium cantat intra Missarum solemnia, more Diaconorum, etc. Sacerdos autem simplex excipiendo Confessiones non fit irregularis (licet gravissime peccet, et inutilier agat); quia exercet actum Ordinis quem habet, licet careat jurisdictione.

Secundo *ob furtivam Ordinis susceptionem* (fit irregularis): — 1) Qui recipit Ordinem sine approbatione Episcopi; seu eo inscio, ordinandis se immiscet. — 2) Qui sine Episcopi dispensatione recipit eodem die plures Ordines, quorum unus sit sacer. — 3) Qui suscipit Ordinem sacrum post matrimonium ratum, uxore invita. Qui vero fraude utuntur ad dissimulandum defectus, vel confictis falsis dimissorialibus, Episcopum decipiunt, non censentur furtive ordinati, etsi gravissime peccent (*S. Alph.*, l. VII, nn. 171, 358),

843. **Violatio Censuræ:** (*censura reus*). Id contingit, cum quis censura ligatus exercet *scienter, serio et solemniter Ordinem sacrum*, uti si Diaconus censuratus cantet Evangelium cum stola et manipulo; vel Canonicus fungens officium hebdomadarii, in choro cantet *Dominus vobiscum;* vel sacerdos Missam celebret, Sacramenta conficiat, etc.

Diximus 1) *Scienter* et *serio;* nam hæc irregularitas in verum et formalem contemptorem censuræ lata est.

2) *Solemniter*, quæ vox non indicat, quod res debeat fieri cum apparatu; sed quod fiat eo modo quo vi Ordinis nonnisi ab ordinatis ritus ille usurpetur, seu cum ornamentis Ordinis propriis: sic proprium subdiaconi ornamentum est manipulus. Unde si subdiaconus suspensus ministraret sine manipulo, non fieret irregularis; quia non solemniter exerecet in proprio officio.

3) *Ordinem sacrum*, unde non fit irregularis qui exercet Ordinem minorem. Qui exercet simplicem actum jurisdictionis. Item neque qui celebrat in Ecclesia polluta; quia non violat censuram, sed tantum directe violat prohibitionem Ecclesiæ.

844. **Enormium criminum commissio:** (*crimine reus*). Hic intelliguntur ea crimina quæ a jure habent adnexam infamiam: et ideo potius id videtur reducendem ad irregularitatem *ex defectu*, quam ad illam quæ est ex delicto (vid. infr. n. 859) — Neque obstat Clementem VIII facultatem fecisse Inquisitoribus dispensandi ab irregularitate ex hæresi occulta, ut refert Suarez; notum quippe est has facultates concedi ad cautelam (*S. Alph.*, l. VII, n, 362).

845. **Injusta mutilatio et homicidium:** (*leto reus*).

Per *mutilationem* fit irregularis ex delicto qui sibi vel alteri membrum per culpam gravem abscinderet, sive physice instrumentum adhibendo, sive moraliter abscissionem jubendo, consulendo, etc. Nomine autem *membri* communissime et probabilius venit pars, quæ habet officium per se distinctum, ut manus ad agendum, pes ad ambulandum, oculus ad videndum (*S. Alph.*, l. VII, n. 368).

Ob homicidium injustum volitum in se, vel in causa inseparabiliter cum homicidio conjuncta, uti esset in lethali vulneratione, incurritur irregularitas. Item incurrunt consulentes, mandantes ac quoquomodo efficaciter cooperantes. Item probabilius in rixa occidentes: nam occisio voluntaria est et ex proposito. Si vero unus aliquem mortifere vulneraverit, deinde alius maturius occiderit, primus non tenebitur ut homicida quoad incurrendam irregularitatem; utique secundum (*S. Alph.*, l. VII, n. 369).

Diximus 1: *Ob homicidium injustum.* Hæc enim irregularitas non incurritur, si non adsit gravis culpa. Hinc qui cum moderamine inculpatæ tutelæ alium occidit ad sui defensionem, irregularis non fit. Item dicunt communius et probabilius de illo, qui occidit ad defensionem suæ libertatis, pudicitiæ et bonorum; cum id jure licitum sit.

Diximus 2: *In se vel in causa volitum;* non enim incurritur irregularitas, si homicidium sequatur dando operam rei licitæ, adhibita debita diligentia ad illud præcavendum. Hinc non fit irregularis pater vel magister, qui filium vel discipulum verberant (attamen non excedendo), si postea casu accidat mors. Qui equitando in equo feroci puerum occideret extemplo transeuntem. Qui feram sive canem ferocem custodit in occulto, si casu ruptis vinculis hominem occiderit (secus si id evenerit ex domini incuria).

Imo neque incurritur irregularitas, quamvis homicidium sequatur dando operam rei illicitæ, si actio non est periculosa mortis; nam etsi actio peccaminosa sit, mors tamen non esset voluntaria. Hinc ex S. C. Concilii non est irregularis clericus, si ob ejus adulterium, a marito fuerit occisa adultera conjux (*S. Alph.*, l. VII, n. 372).

Art. 2. — De Irregularitate ex defectu.

846. Octo sunt defectus, quibus ex jure irregularitas adnexa est; nempe defectus natalium, animi, libertatis, corporis, ætatis, sacramenti, lenitatis et famæ. Qui omnes hisce versiculis continentur:

Natales, animus, libertas, corpus et ætas,
Non bigamus, lenis, nec mala fama notet.

847. **Defectus Natalium.** Sunt irregulares ex defectu natalium quos constat esse illegitimos, etsi occultos; habentur enim viles. Sunt autem qui nascuntur ex fornicatione, incestu, adulterio, ex matrimonio civiliter tantum contracto.

Non autem habentur uti illegitimi nati ex infidelibus, quamvis in gradibus ab Ecclesia prohibitis contraxerint. Item probabilius neque expositi et ex incertis parentibus nati, ut satis commune est. Neque filii nati de matrimonio publico, sed invalido ob impedimentum ab una parte saltem ignoratum (*S. Alph.*, l. VII, n. 420).

848. Q. *Quomodo tollitur irregularitas ex defectu natalium?*

R. Tollitur 1) *Per legitimationem*, sive ea fiat per Pontificis rescriptum (non autem principum sæcularium, quod nonnisi ad effectus civiles valet) sive per subsequens matrimonium, etiam ratum tantummodo. Necesse tamen est, quod inter parentes consistere potuerit matrimonium legitimum, cum filii concepti sunt aut nati. 2) Per *professionem religiosæ*, sed quoad Ordines; non quoad prælaturas aut dignitates. 3) *Per legitimam dispensationem:* hanc quoad omnes effectus concedere potest Pontifex. Episcopus autem tantum quoad primam Tonsuram, Ordines minores ac beneficium simplex ad annum *S. Alph.*, l. VII, n. 432).

849. **Defectus animi.** Ex hoc defectu sunt irregulares:

I. *Amentes:* talis defectus si oritur post Ordinationem, eo cessante per diuturnum tempus Ordinarii judicio, poterit qui Ordinem suscepit, iterum exercere — Si oriatur ante, tunc si defectus pendeat a causa permanente v. g. ab organorum læsione, non poterit promoveri ad Ordines. Si vero pendeat a causa accidentali, v. g., a febri vel vulnere, sanatus promoveri poterit (*S. Alph.*, l. VII, n. 398).

II. *Epileptici.* Sunt qui docent epilepticum posse ordinari si ante pubertatem illo morbo fuerit infectus, et convaluerit; nam Hippocrates tradit epilepsiam sæpe in pubertate perfecte tolli. Non autem si ea supervenerit in pubertate, præsertim post vigesimumquin-

tum annum. Si epilepticus jam sit ordinatus, et per anni spatium sit liber, poterit judicio Episcopi ad Ordinis suscepti exercitium reverti. Imo docet communiter, ubi mali aggressio raro contingat, v. g., semel in mense, posse epilepticum celebrare, sed privatim, et cum assistentia sacerdotis jejuni, et modo non consuescat in terram subito cadere, in clamores magnos erumpere et spumas evomere. Idem de lunaticis et dæmoniacis, quamvis convaluisse videantur.

III. *Illiterati*, qui sufficienti carent doctrina pro Ordinibus sive suscipiendis sive exercendis. Imo habentur probabilius ipso jure naturæ irregulares si adeo rudes, ut nesciant præstare quæ pertinent ad Ordinis exercitium.

IV. *Neophiti*, qui nempe in adulta ætate recens baptizati sunt; usquedum ab Episcopo digni judicentur (*S. Alph.*, l. VII, n. 402).

850. **Defectus libertatis**. Ex hoc defectu sunt irregulares:

1) *Servi proprie dicti*, donec plenam consequantur libertatem. Item *conjugati*, qui vel ad ipsam tonsuram admitti prohibentur.

2) *Curialistæ*, qui ex officio et juramento negotiis sæcularibus implicantur, ut judices, magistratus, advocati (1). Excipe nisi habeant specialem dispensationem a S. Sede, ut sunt quidam ecclesiastici in aulis principum, in causis civilibus occupati; vel nisi consuetudo, sciente Papa, id permittat (*S. Alph.*, l. VII, n. 456).

3) *Milites* et *reipublicæ administratores*, donec eidem officio consentiente Principe non valedixerint.

851. **Defectus Corporis.** Hæc irregularitas oritur dupliciter:

1) Si quis ideo fiat ineptus ad Ordinis exercitium. 2) Si defectus afferat notabilem indecentiam, aut notabilem horroris speciem (*S. Alphonsus*, l. VII, n. 403).

Ex primo capite erunt irregulares:

I. *Cæci*; possunt tamen dispensari a Pontifice ad celebrandum si jam sint Sacerdotio insigniti, et constet eos in celebratione non errare, et assistentem sacerdotem habeant. Qui caret oculo dextro non est irregularis, modo non nascatur specialis deformitas. Est autem irregularis qui caret oculo sinistro (*Scavini*, l. IV, n. 370).

II. *Surdi*, si nihil penitus audiant: si tamen surditas superveniat sacerdoti, ei non interdicitur Missæ celebratio; cum facilius tolerentur defectus in jam promoto. Surdaster etsi communiter non censeatur irregularis, attamen ad cautelam peti solet a S. Sede dispensatio, si agatur de eo qui nondum est ordinatus. *Acta S. Sedis*, t. 4.

(1) Si vero administratio suscipiatur post ordinationem, non incurritur irregularitas. Ut vero possit quis talia officia habens ordinari, sufficit, quod deposita administratione, idoneam fidejussionem de gestis præbeat.

Non autem irregularitatem incurrunt tutores, curatores viduarum aut miserabilium, et orphanorum; neque administratores bonorum ecclesiæ vel loci pii etc. (*S. Alph.*, l. III, n. 838).

III. *Muti*, qui loqui nequeunt, vel nonnisi cum magna difficultate *Balbutientes* vero, aut carentes dentibus sunt irregulares, si risum, vel contemptum populo afferant.

IV. *Claudi*, si nequeant absque baculo sustentari; qui vero baculo non indigent, aut habent tantum crura distorta, non sunt irregulares, nisi adsit in iis magna deformitas, quæ tegi nequeat. Uti si haberent pedem ligneum vel aridum; essent irregulares ob magnam, quam præseferunt coram populo indecentiam.

V. *Carentes manu* vel *digitis omnibus*, vel *pollice*: idem dicunt de eo, qui caret indice vel pollicis parte; vel si illi digiti sint adeo debiles, ut non possint Hostiam frangere. Vel si manus ita tremulas habent, ut grave sit periculum effundendi Sanguinem (*S. Alphonsus*, l. VII, n. 404, etc).

Ex secundo autem capite erunt irregulares:

I. *Carentes aliquo corporis membro*, si carentia vel indecentiam vel horrorem exhibeat: uti esset carentia nasi, aut auricularum nisi tegantur capillis.

II. *Leprosi*, aut qui habent faciem morbo deformiter maculatam. Qui tamen privatim celebrare poterunt, si jam ordinati.

III. *Monstruosi*: tales communiter habentur enormiter *gibbosi*. Item *pigmæi* et *gigantes*, quorum illi risum, hi terrorem quendam movent. *Ætiopes*, qui quendam horrorem excitarent, si apud nos habitualiter ministerium exercerent. *Hermaphroditæ*, licet virilis sexus prævaleat (1). *Eunuchus*, qui culpabiliter vel per se, vel per alios sibi amputaverit virile aut testiculos, licet zelo castitatis id fecerit (*S. Alph.*, l. VII, n. 410).

Circa corporis tamen defectus notandum est: In dubio, an defectus inducat irregularitatem, Episcopus potest pronunciare.

852. **Defectus ætatis.** Gravissime peccant qui ante ætatem canonicam ordinat vel ordinatur; habetur enim ut irregularis qui nondum ad illam pervenerit. Hæc tamen irregularitas cessat per se, semel adveniente ætate præscripta (*S. Alph.*, l. VI, n. 789).

853. **Defectus Sacramenti.** Cum matrimonium sit signum unionis Christi cum Ecclesia, erit irregularis ex defectu hujus sacramentalis significationis *bigamus*, idest vir bini conjugii. Nam iste non amplius valet significare unionem hanc unius Christi cum una Ecclesia ejus unica sponsa. Bigamia hic late accipitur. Et distinguitur:

I. *Vera;* est quando legitime cum duabus conjugium successive

(1) Sic dicuntur qui habent aliquid utriusque sexus vel utrumque. Quos adesse vel inter homines physici non dubitant, sed imperfectos. — His accedunt qui in alterum sexum mutantur; verum marem fœminam factum nullum exemplum; fœminæ in viros mutatæ, si quæ sunt, mares erant quibus virilis sexus (qui in utero matris ob defectum aliquem prodire nequivit) serius erupit. V. Moller, *De hermaphodritis.*

contrahitur et consummatur. Ex quà parte non est bigamus ille, qui cum pluribus est fornicatus.

II. *Interpretativa;* est quando quis fictione juris duas uxores habuisse censetur. Hoc contingit quadrupliciter: 1) Quando duxit viduam jam cognitam, etiamsi duxerit invalide. 2) Quando duxit mulierem jam corruptam ab alio, quamvis id ignoraverit. 3) Quando cognovit suam uxorem post illius adulterium, licet occultum, licet extortum aut ignoratum. 4) Quando duo contraxit et consummavit matrimonia, unum validum et aliud invalidum. Imo probabilius etsi duo illa matrimonia sint invalida; et quamvis illa sint in bona fide contracta.

III. *Similitudinaria;* quando attentatur matrimonium, cum nempe quis post sacri Ordinis susceptionem vel Religionis professionem contrahit (esto invalide) matrimonium, et consummat.

Hæc irregularitas eruitur ex toto *titulo de bigamis;* et ex Apostolo, qui ad Ordines *unius uxoris virum requirit* (I. Tim. 3). Hinc Pontifex raro dispensat ob reverentiam Apostolici præcepti (*S. Alph.*, l. VII, n. 435)

854. **Defectus lenitatis**. *Irregularitas incurritur ob occisionem aut mutilationem, quæ post Baptismum fit voluntarie et juste, vel a militibus in bello justo offensivo; vel a clericis medentibus cum adustione aut incisione extra necessitatem, licet sint in arte periti; vel a ministris publicis eorumque cooperatoribus, effectu tamen secuto.*

1. Irregularitatem incurrit *laicus, qui in bello justo offensivo* aliquem propria manu mutilat vel occidit. Diximus: *In bello justo*; etenim in bello injusto omnes fiunt irregulares ex delicto, si unus ex commilitonibus aliquem occiderit ex hostibus, ut docet signanter Benedictus XIV. *Offensivo*, qui enim alium occidit suam vitam defendendo, non fit irregularis. Idem est si bellum justum ad defendendam patriam vel Ecclesiam suscipiatur. Quod valet etiam de clerico, si justum bellum ineat, quando urgentia est, nec laici sufficiant (*S. Alph.*, l. VII, n. 458) (1).

2. Eam incurrunt *clerici in Sacris, aut monachi medentes cum adustione vel incisione, si inde mors vel mutilatio sequatur, licet sint in arte periti: modo tamen id egerint extra casum necessitatis.* Clerici in sacris (vel beneficiati, ut verius dicunt) hanc irregularitatem incurrunt; non tamen si in necessitate suam peritiam exerceant. Laici autem medici ac chirurgi eam non incurrunt, *quoties secundum artis suæ regulas operentur*, ut ait Benedictus XIV. Usus tamen est,

(1) Clericus qui militiæ nomen dedit sine necessitate et inter armatas copias versatus est, et gravis culpæ reus est, nam prohibetur propria manu pugnare; et irregularis evadit licet ipse neminem occiderit, sed alii tantum interfecerint: ex *S. Concilii*, C. 3 mart. 1805; 17 feb. 1816, etc.

ut *ad cautelam* etiam quoad istos petatur dispensatio, si forte culpabiliter deliquerint (*S. Alph.*, l. VII, n. 467).

3. Eam incurrunt *ministri publici et omnes qui cooperantur in judicio justo ad mortem vel mutilationem.* Hæc tamen cooperatio ut vere sit influxiva, debet esse activa, efficax, et proxima (*S. Alph.*, l. VII, n. 461).

Resolve: 1) Sunt irregulares carnifices, judices, assessores, scribæ sententiam sanguinis vel mutilationis scripto exarantes (non tamen transcriptores). Item testes voluntarii; quod item valet de accusatoribus, advocatis, etc.

2) Non sunt irregulares qui signa deferunt ut corpus occisi cremari debeat; neque qui gladios vendunt, quibus carnifex utitur.

3) Probabilius videtur non fieri irregulares *juratos;* quia etsi efficaciter influant in sententiam capitalem, eam tamen non proferunt, et coacti sunt a lege civili hoc munus exercere.

4) Nec duces, nec milites nec alii (etsi clerici) assistentes, consulentes, hortantes milites ad strenue pugnandum in bello justo.

5) Potest parochus a judice requisitus, audito prius Ordinario, transcribere ex libro parochiali fidem, quæ petitur in causa sanguinis, quin contrahat irregularitatem. S. Concilii C. 12 aug. 1843.

855. **Defectus bonæ famæ.** Sunt irregulares omnes infames sive tales sint ex infamia facti, sive ex infamia juris.

1) *Infamia juris* contrahitur tum ex judicis sententia, quæ aliquem declarat de enormi crimine convictum vel illum damnat ad pœnam infamantem, v. g. ad triremes; tum ob crimen parentum. Sic infames habentur filii damnatorum ob delictum lesæ majestatis, filii hæreticorum, filii nati ex meretrice; si tamen nati post parentum delictum.Non tamen filii carnificis, etsi conveniat, ut Ordines suscipiant in aliena diœcesi.

2) *Infamia facti* contrahitur vel ob notitiam publicam alicujus criminis enormis; vel ob exercitium artis ignominiosæ, ut est ars comica cum turpibus repræsentationibus (*S. Alph.*, l. VII, n. 363).

856. Q. 1. *Quænam sunt enormia crimina infamantia?*

R. Talia communiter habentur, si tamen notoria: homicidium, perjurium in judicio, hæresis, apostasia, simonia, crimen læsæ majestatis, proditio, rapina, lenocinium (turpis quæstus ex adulterio uxoris vel ex scortorum prostitutione); exercitium usurarum; invasio Episcoporum vel Cardinalium; raptus mulierum, duellum, armorum paratio in parentes: et cetera quæ, attentis circumstantiis, hominem vilis, et abjectæ æstimationis reddunt in humana societate (*S. Alp.*, l. VII, n. 454).

857. Q. 2. *Quomodo aufertur irregularitas ex infamia contracta?*

R. Hæc irregularitas, si sit ex infamia juris, per dispensationem aufertur, aut per aliam sententiam, qua reo sua fama restituatur.

Si vero sit ex infamia facti, aufertur per sinceram vitæ emendationem (ajunt ad id sufficere triennium). Item aufertur per Bapti-

smum. Et per loci mutationem, nempe eo veniendo, ubi infamia facti non est nota, neque potest facile pervenire (*S. Alph.*, l. VII, n. 364).

ART. 3. — De irregularitatis cessatione.

858. **Irregularitatis cessatio**. Tollitur irregularitas sequentibus modis præcipue:

1) Ordinarie cessat irregularitas *cessante causa*, ob quam est inducta, si ea sit ex defectu, v. g., ætatis; cum tota ratio illius deficiat. Sed si est ex delicto non cessat per delicti cessationem. Diximus *ordinarie*, nam sunt irregularitates, quæ non cessant per cessationem causæ: talis v. g. est irregularitas ex defectu lenitatis, vel Sacramenti.

2) Per *legitimam baptismi susceptionem* aufertur ea quæ est ex delicto. Hinc qui homicidium patravit ante Baptismum, post illum non manet amplius irregularis. Excipiunt tamen communiter cum d. Thoma *bigamiam*.

3) Per *religiosam professionem*, aut *legitimationem* aufertur ea quæ provenit ex defectu natalium. Item per *superioris dispensationem* tollitur quæ non est in jure naturæ fundata. Porro Papa in omni irregularitate dispensat ecclesiastici juris. Et fit recursus ad Datariam pro foro externo; ad Pœnitentiariam per interno foro (*S. Alph.*, l. VII, n. 352) (1).

859. Q. 1. *An Episcopus possit tollere irregularitatem?*

R. Episcopus: 1) Ex Tridentino Sess. 24, c. 6, dispensat per se vel per suum Vicarium specialiter ad id deputatum in irregularitatibus *ex delicto occulto provenientibus, excepta ea, quæ oritur ex homicidio voluntario, et exceptis aliis deductis ad forum contentiosum.*

2) In omnibus dubiis irregularitatibus; et in omnibus impedimentis occultis urgente magna necessitate, ad Ordines exercendos, si Papa facile adire nequeat (*S. Alp.*, l. VII, nn. 391, 400, etc.).

3) In irregularitatibus ex defectu potest dispensare cum infamis infamia facti ut in susceptis Ordinibus ministrent, si crimina sint minora adulterio et rei egerint pœnitentiam. Item in bigamia *similitudinaria* quoad Ordines suscipiendos et exercendos. Et cum illegitimis ad Tonsuram et minores Ordines atque ad obtinenda Beneficia simplicia ad annum; interim ad Pontificem fit recursus (*S. Alph.*, l. VII, n. 355).

(1) Ei qui pluries eandem irregularitatem contraxerit, ut puta quia suspensus celebravit, sat erit petere dispensationem *ab irregularitate contracta ob talem culpam v. g. violationem censuræ*. Nihilominus si obstrictus pluribus censuris exercuit Ordinem sacrum, etsi non incurrat duplicem irregularitatem, quia incurrit unam duplici æquivalentem, in petenda dispensatione id exprimere debet. Dispensatio autem potest dari re et etiam facto, uti si Episcopus irregularem ex delicto occulto scienter ordinet.

860. Q. 2. *An concessa facultate absolvendi a censuris reservatis, intelligenda sit etiam concessa quoad irregularitatem?*

R. Negative; irregularitas enim non est censura: et difficilior est irregularitatum, quam censurarum relaxatio. Imo nunquam censetur concessa facultas dispensandi super irregularitate, nisi fiat illius expressa mentio: neque ipso Jubilæi tempore, nisi ea proveniat ex censuræ violatione.

Quilibet autem confessarius absolvere potest a peccatis ob quæ est incursa irregularitas, seclusa peculiari reservatione. Irregularitas enim non impedit effectum absolutionis; quia non pugnat cum statu gratiæ, nec arcet a Sacramentis, excepto tamen Ordine (*S. Alph.*, l. VII, nn. 4 et 440) (1).

DISPUTATIO SECUNDA

De Beneficiis Ecclesiasticis.

861. **Beneficium Ecclesiasticum.** *Est jus perpetuum competens clerico percipiendi fructus ex bonis ecclesiasticis propter officium spirituale, autoritate Ecclesiæ constitutum.* Tria ergo maxime requiruntur ad naturam ecclesiastici beneficii: 1) Jus perpetuum percipiendi ructus ex Ecclesiæ bonis. 2) Officium spirituale eidem adnexum. 3) Ecclesiæ auctoritas seu erectio; quæ est potissima. Et ideo quandiu deest decretum erectionis ecclesiastici superioris, quæcumque facta pia dispositio habetur tantum ut pium legatum. *Lotterius.*

Lex civilis ad novam parœciam erigendam præter Papæ auctoritatem (etsi ex Tridentino sess. 21, c. 4 De Ref. satis sit Episcopi auctoritas tamquam Sedis Apostolicæ delegati, cum Capituli cathedralis consensu). exigit Regium placitum; itemque consensum Communitatis si debeat ad fexpensas concurrere (v. *Scavini*, l. III, nn. 674 et seqq),

862. *Divisio.* Beneficia multipliciter dividuntur:

1) Alia sunt *maiora* alia *minora.* Illis inhæret maximus in Ecclesia gradus: est Patriarchatus, Archiescopatus, Episcopatus, quibus addunt Abbatias; et suo nomine *Concistorialia* dicuntur. Hæc sunt cetera beneficia communia, quæ diversis adhuc donantur nominibus, nempe sunt;

(1) Confessarius qui facultatem obtinuit dispensandi super irregularitate, ex Rituali post datam absolutionem a peccatis hac uti debet forma: *Et eadem auctoritate dispenso tecum super irregularitate* (vel *irregularitatibus*) *in quam* (vel *in quas*) *ob talem causam* (vel *tales causas*) *incurristi*: *et habilem reddo, et restituo te executioni Ordinum et Officiorum tuorum. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sanctis. Amen.* Si careat absolvendus sacro dicat: *Habilem reddo te ad omnes Ordines suscipiendos.*

2) *Simplicia* vel *duplicia*; illa præter Officii recitationem vix aliud adnexum habent. Hæc insuper habent vel præeminentiam, vel jurisdictionem vel aliquam administrationem.

3) *Residentialia* et non *residentialia*, prout nempe obligant ad personalem residentiam in loco beneficii, vel non.

4) *Compatibilia* et *incompatibilia*; prout ab uno eodemque ecclesiastico simul possideri possunt vel non - Sunt autem incompatibilia. 1) Si requirant residentium personalem, ut beneficia curata, et dicuntur *titulo incompatibilia.* 2) Si sint uniformia sub eodem tecto, ut duo Canonicatus in eadem Ecclesia, et tunc dicuntur *retentione incompatibilia.*

5) *Sæcularia* et *Regularia.* Illa clericis sæcularibus; hæc vero Regularibus jam professis tribuuntur, uti est Prioratus, Guardianatus.

6 Tandem ratione modi quo conferuntur, alia dicuntur *electiva,* si clericus assumatur per simplicem electionem. Alia *patronata*, si conferantur per patroni præsentationem. *Collativa*, si obtineantur per collationem libere factam. Per *concursum,* si conferantur ei qui judicantur magis dignus ex aspirantibus. Tandem *reservata* et *affecta* si eorum collatio ad Pontificem pertineat (*S. Alph.*, l. IV, n. 85).

863. Ceterum quocumque modo beneficia conferantur, semper præ oculis habenda est hæc regula generalis: *Beneficia sine diminutione vacantia, dignioribus, gratis et sollicite conferantur* (De beneficii erectione, de beneficis impropriis, plura apud *Scavini*, l. III, nn. 671 et seqq. *De coadiutoribus* n. 685).

CAPUT PRIMUM

De Electione et Præsentatione, seu Jure patronatus.

864. **Electio ad beneficium.** Electio proprie dicta est *assumptio facta communibus suffragiis personæ idoneæ ad Ecclesiasticum beneficium vacans.* Ut evenit in Capitulis et piis laicorum confraternitatibus, ubi de eorum eligendo canonico vel capellano sit sermo.

Conditiones in electionibus servandæ sunt: 1) Ut omnes qui jus habent eligendi, juxta usus vigentes vocentur (modo canonico impedimento non prohibeantur ut sunt hæretici, schismatici, excommunicati). 2) Ut omnes eligentes in Cathedrali vel Collegiata sint saltem subdiaconi. 3) Ut electio sit libera. Et is eligatur in quo major numerus consentit.

Requiruntur autem majora vota respectu totius capituli præsentis, ita ut si sint duodecim qui vocem habent requiruntur saltem septem vota. Sufficit tamen quicunque excessus ultra medietatem, etsi forte

sit unius medii voti, v. g. si essent tredicim vocales, septem vota jam sufficerent. Si vota sunt paria electio renovanda (1).

865. **Electio.** Ex Lateranensi Concilio fieri potest: 1) Per *scrutinium*, est cum quilibet suum suffragium secreto tribuit, ut ordinarie fit. 2) Per *compromissum* est cum facultas eligendi in unum, vel plures designatos ex communi consensu transfertur. 3) Per *inspirationem*, est cum subito quodam motu omnes eligentes in unum conspirant. Id si accidat in Romano Pontifice eligendo, electio dicitur facta *per adorationem.*

Si electus non consentiat, aut non acceptat, aut post consensum renuntiat aut moriatur, vel electio sit cassata, ex jure eligentes adhuc eligere possunt ac si nondum elegissent. At infra terminum a canonibus constitutum.

866. **Iuspatronatus.** Est *facultas præsentandi idoneum clericum, ut ei conferatur ecclesiasticum beneficium vacans.* Et ideo ipsa præsentatio recte definitur: *Exhibitio personæ idoneæ facta coram Episcopo ab eo, qui habet juspatronatum, ut in Beneficio instituatur.* Iuspatronatus utpote jus spirituale aut spiritualibus adnexum tamquam suum fundamentum habere debet christianam communionem. Ideo jurispatronatus incapaces sunt judæi, infideles, hæretici, universim.

867. *Divisio.* Multiplex dividitur juspatronatus:

1. Aliud est *hæreditarium*, quod transit ad vocatos hæredes. Aliud *gentilitium* seu *familiare*, quod relictum est iis qui sunt de tali familia vel gente. Aliud *mixtum ex hæreditario et gentilitio*, quod competit eis qui sunt simul et hæredes et de tali familia.

2. Aliud est *activum*, aliud *passivum.* Primum est jus præsentandi aliquem ad Beneficium. Secundum est jus quod quis habet, ut Beneficio præsentetur.

3. Aliud est *personale* quod competit personæ patroni independenter a re vel loco. Aliud *reale* quod adnexum est rei vel loco, v. g. prædio et transit ad quemlibet, qui talem rem aut locum acquirit.

4. Aliud est *ecclesiasticum*, quod ex bonis ecclesiasticis fundatum fuit; vel si fundatum ex bonis laicalibus, fuit tamen v. g. testamento, donatione, translatum in Ecclesiam. Aliud *laicale* quod laico (vel etiam clerico, sed quia de tali familia) competit ut præsentet.

(1) « La regola di diritto canonico che vieta le elezioni per sorti, riguarda il caso di dignità o beneficii, ai quali sia annessa la giurisdizione o la cura d'anime; non il caso di canonicati, o altri beneficii non qualificati. In tal caso se la votazione abbia prodotto parità tra concorrenti riconosciuti idonei, la elezione può essere affidata alla sorte.

Ciò tanto più se la parità si sia rinvenuta in due o tre successivi esperimenti, se la deliberazione di procedere per sorte sia stata approvata dal superiore all'atto (p. e. dal Cardinale titolare nel caso di Capitolo patrono che procede alla nomina per un canonicato vacante), e se il risultato della sortizione sia stato applaudito da tutti. » (*Congr. del Concilio*, 2 maggio 1857).

Aliud *mixtum ex utroque* cujus præsentatio pertinet partim ad clericum ratione ejus Officii sacri, partim vero ad laicos. (*S. Alph.*, l. IV, n. 87).

868. **Jurispatronatus acquisitio**. Juspatronatus ex jure pluribus modis adquiritur; fundatione canonica; sufficienti dotatione Ecclesiæ jam constructæ; Pontificis privilegio. Item per donationem accedente Ordinarii consensu; per successionem, vel venditionem fundi, cui inhæret (quin tamen habeatur ratio jurispatronatus, cum non veniat in commercium). Item per præscriptionem.

869. **Præsentatio patroni**. Si patronatus est *laicalis*, præsentatio facienda est intra menses quatuor. Si *ecclesiasticus*, intra menses sex, computandos a die, quo Beneficii vacatio ad patroni notitiam potuit penvenire. Sed Episcopus potest ad alios sex menses tempus prorogare pro ecclesiasticis, et pro laicis ad alios menses quatuor. Si *mixtus* patronatus, sufficit præsentare intra semestre, etsi pars clericorum sit minor.

Non currit tempus, si facta præsentatione, præsentatus acceptare noluit, vel citra culpam præsentantis præsentatio effectum suum sortiri non potuit. Item non currit tempus, si lis vertatur vel inter Episcopum et patronos, vel inter patronos et præsentatos, vel inter ipsos præsentatos (*S. Alph.*, l. IV, n. 89).

870. Patronus præsentans indignum, si sit laicus, jubetur alium præsentare; si ecclesiasticus, ea vice jure præsentandi privatur. Patronus nequit seipsum præesentare; sed rogare potest Episcopum, ut si dignus est, sibi patrono Beneficium conferat. Potest item unus patronus præsentare alium compatronum; renuntiando videlicet illa vice suo juri præsentandi.

871. *Quid* (dices) *si multi præsententur ad Beneficium*?

R. 1. Si patronus, qui antea præsentavit Petrum, postea præsentet Paulum, et patronatus est ecclesiasticus vel mixtus, *qui prior est tempore, potior est jure*; et ideo primus est instituendus. Si vero patronatus est laicalis, poterit Prælatus eum instituere, quem maluerit; tunc præsentatio secunda non irritat primam, neque e contra.

2. Si ex duobus patronis alter unum, alter alterum præsentat, Prælatus Beneficium confert cui vult; si non sit parochiale.

3. Si multi patroni sunt discordes erit instituendus, in quem convenit eorum pluralitas, nisi sit indignus (*S. Alph.*, l. IV, n. 90).

872. **Amissito Jurispatronatus**. Multipliciter juspatronatus amittititur nempe:

1. *Rei interitu*, ut si quod constituit juspatronatus penitus pereat; cum amplius non habeat ubi consistat.

2. *Facto ipsius patroni*, ut si suo jure abdicet aut illud alteri concedat: vel prædium vendat, cui patronatus inhæret.

3. *Ejusdem patroni crimine*, si in hæresim inciderit, si Ecclesiæ

Rectorem aut clericum per se vel per alium occidere aut mutilare ausus fuerit. Si jura Ecclesiæ usurpaverit; vel separatim a fundo jus vendiderit, quasi res sit appretiabilis.

4. *Præscriptione*, si spatio annorum 40 (vel 30 juxta alios) patronus neglexerit Beneficium conferre non impeditus. Modo interea Ordinarius illud bis contulerit jure tamquam proprio (*De patronatu plurimæ practicæ habentur resolutiones apud* Scavini, l. III, nn. 887 et seqq.).

CAPUT SECUNDUM.

De libera Collatione, de Concursu, Reservatione et Devolutione.

873. **Libera Collatio.** Est *vacantis Beneficii ecclesiastici concessio spontanea facta ab eo qui facultatem habet.* Hæc evenit quando solo jure Prælati illud tribuitur juxta canonum regulas, quin aliquod jus alteri competat. In qualibet Diœcesi jure communi Episcopus est collator ordinarius Beneficiorum. Supremus autem et universalis collator est Romanus Pontifex.

Collatio seu institutio scripto fieri debet. Pontifex dat diplomata et *Bullæ* dicuntur quæ a pluribus Datariæ et Cancellariæ ministris obsignantur. — Episcopus id conficit publico istrumento a Cancellario obsignato; Episcopi autem potestas limitatur ratione concursus, reservationis ac devolutionis (*S. Alph.*, l. IV, n. 86) (1).

Dein remanet *possessio* seu corporalis immissio in beneficium (positio pedis), per quam demum habetur in illo quies; quæque fit per ingressum in Ecclesiam beneficii, per aditionem altaris, etc. Hæc possessio est maximi ponderis, cum ab ipsa hodie beneficiati jura præcipue incipiant (v. *Scavini*, l. III, n. 682).

874. **Concursus ad Beneficia.** Ecclesiastica Beneficia quæ post Tridentinum acquiri nequeunt, nisi per eam examinis speciem, quam Canonistæ *concursum* appellant, sunt Paræciæ, quæ curam animarum adnexam habent. Nimirum Tridentinum expresse jussit eas non posse conferri, nisi dignioribus inter eos, qui experimento instituendo coram Episcopo, vel eo impedito, ab ejus Vicario generali et examinatoribus (synodalibus vel prosynodalibus) non paucioribus quam tribus, fuerint approbati, declarans provisiones secus factas nullas ipso jure.

Adde Theologalem ac Pœnitentiariam quas item per concursum (cum

(1) Institutio canonica generatim sumitur pro quolibet modo Beneficium providendi; aliquando vero specialiter pro ea solummodo concessione beneficii quæ per superiorem fit cuipiam ad prævium præsentationem patroni. Et fieri solet per impositionem bireti, etc.

aliqua diversitate) conferendas ex Benedicto XIII, Bulla *Pastoralis* pro Italia et Insulis adjacientibus. Quod hodie obtinet fere ubique (v. *Scavini*, l. III, n. 690).

875. Q. *Quid si Beneficium parochiale sit jurispatronatus?*

R. 1) Si Parœcia sit patronatus laicalis vel mixti, et unus tantum præsentetur, nullus requiritur concursus. Sed præsentatus erit probandus a tribus examinatoribus synodalibus (vel prosynodalibus), et si idoneus, statim admittendus.

2) Si Parœcia sit patronatus ecclesiastici, patronus quem putat digniorem, eligere debet ex approbatis in concursu.

3) Si Beneficia parochialia sint Apostolicæ Sedi reservata ratione mensium, Episcopus (et sede vacante Vicarius capitularis) inter approbatos eligit magis idoneum et illum Datariæ significat; non tamen acta concursus transmittit, nisi requirantur. Si vero Beneficia ex alio capite sint reservata, attenta Benedicti XIV Constitutione *Cum illud*, peracto concursu, Episcopus abstinere debet a judicio, sed acta Datariæ exhibebit (*S. Alph.*, l. IV, n. 109).

876. **Examinatorum munus.** Peracto examine, ex Tridentino renuntiandi sunt ab examinatoribus *quotcunque idonei judicati fuerunt ætate, moribus, doctrina, prudentia et aliis rebus ad vacantem Ecclesiam gubernandam opportunis.* Sicut autem Episcopo et examinatoribus simul junctis Tridentinum committit examen scientiæ, sic etiam committit eisdem simul examen morum et prudentiæ, ita ut si examen morum, et prudentiæ factum fuerit a solo Episcopo, concursus sit nullus; ex S. Concilii C. referente Benedicto XIV 2 aug. 1607. (*De concursu et Examinatoribus* v. Scavini, l. III, nn. 691 et seqq.).

Probabilius et communius docent, teneri examinatores (nisi agatur de jurepatronatus) denuntiare non solum idoneos, sed etiam magis idoneos, cunctis ut supra pensatis. Est Tridentini mens, ut melius valeat Episcopus judicare, cujus est ultimam sententiam proferre; in qua se immiscere non debent examinatores, nisi Episcopus etiam hac in parte eorum consilium velit exquirere (*S. Alph.*, l. IV, n. 111).

877. **Reservatio.** Est jus quod Romanus Pontifex sibi adjudicat circa nonnulla Beneficia, ut ea ipse solus per Bullas conferre possit, quæ ceteroquin essent liberæ collationis. Beneficia hæc appellantur reservata vel affecta: *affecta*, si in iis conferendis manus apposuit Pontifex per aliquod speciale factum. *Reservata*, quorum collatio Pontifici expresse in jure jam est constituta (communi tamen usu primi et secundi generis Beneficia reservata dicuntur). Hic maxime veniunt *regulæ Cancellariæ Apostolicæ* (de quibus fuse ac singillatim apud Scavini, t. I, n. 347 et seqq.).

Sane æquum est, ut romanus Pontifex tanquam caput totius Ecclesiæ et supremus bonorum ecclesiasticorum dispensator certa Beneficia certis clericis conferat in omnibus Diœcesibus; cum id Ecclesiæ universæ necessitas vel utilitas postulat.

Hic maxime venit reservatio quæ obtinet ratione mensis, quo beneficia vacant; reservantur enim (Sede pontificia minime vacante) beneficia quæ vacant in mensibus januarii, februarii, aprilis, maji, julii, augusti, octobris et novembris. Excipiunt beneficia quæ vacant per permutationem vel renuntiationem in manu Ordinarii (nisi alia ratione reservata sint). Item in regno Pedemontano omnia beneficia simplicia excipiuntur ex immemorabili consuetudine, ut tradit Marenco (1).

878. **Jus devolutionis.** Si ii, ad quos pertinet, non provident tempore a jure definito, vel male provident de Beneficiis minoribus vacantibus, jus illa Beneficia conferendi pro ea vice ad alium devolvitur. Videlicet de patronis ad Episcopum; de Episcopo ad Metropolitam; de Metropolita ad Papam, in quo tamen jus sistit, quin ad alium fiat devolutio.

CAPUT TERTIUM

De beneficiatorum dotibus, juribus et oneribus, et de pensionibus.

879. **Dotes pro Beneficio obtinendo.** Ex sacris canonibus ad ecclesiasticum beneficium eligendus oportet, ut sit:

I. *Probus*, seu honestis moribus. Hinc repellitur facinorosus, irregularis, censuratus, simoniacus, infamis, hæreticus, etc.

II. *Doctus*, seu ut scientia polleat; juxta beneficii qualitatem aliquando requiritur etiam laureæ consecutio (v. *Scavini*, l. III, n. 701).

III. *Cœlebs;* nam ex jure canonico collatio facta ei qui matrimonio jam junctus est, est invalida.

IV. *Legitimis* ortus parentibus; secus nulla electio est. Cum illegitimo tamen Episcopus generatim potest dispensare ad obtinendum Beneficium simplex ad annum.

V. In præscripta *ætate* constitutus. Commune est, quod si ætas deficiat etiam quoad unam horam, Beneficii collatio sit nulla. Nempe pro Episcopatu requiruntur 30 anni completi (si excipias Galliæ Episcopos, pro quibus satis est annus 27 incæptus); 25 pro Parœcia; 40 pro Pœnitentiaria; 22 pro dignitate et personatu in Cathedrali; 21 pro Canonicatu item in Cathedrali; 14 pro ceteris Beneficiis (annus

(1) In gratiam et remunerationem Episcoporum qui in suis Ecclesiis assidui sunt, ipsis postulantibus conceditur ut alternis mensibus cum Pontifice beneficia conferant. In hac porro *alternativa* februarius, aprilis, junius, augustus, october et december assignantur ipsi Episcopo; ceteri menses Summo Pontifici. Alternativa conceditur tantum ad vitam concedentis Pontificis et quidem sub expressa conditione, ut Episcopus *vere et personaliter* resideat in Diœcesi (v. *Scavini*, l. I, n. 347: Regula IX).

incæptus pro completo habetur, nisi aliud exprimatur). Arctatis tamen, qui nempe ex fundatione ad Beneficium simplex vocantur, si septennio majores, tonsura insigniri possunt, et Beneficium acquirere.

VI. Saltem *tonsura* insignitus; secus non conferretur clerico. Sed etiam de laico nominatio fit, *sub spe* nempe *futuri clericatus.*

VII. *Habens veram intentionem perseverandi in ecclesiastico statu et sacrum Ordinem accipiendi tempore præscripto, si Beneficium id requirat;* secus in re gravi deesset muneri suo. Qui vero Beneficium simplex accepit animo lucrandi fructus et deinde uxorem ducendi, nonnisi venialiter peccat, si alias officio suo satisfaciat; cum id nullo jure vetetur. Imo Garcias illum ab omni culpa excusat (*S. Alph.*, l. IV, n. 113).

VIII. Non *alio Beneficio provisus*; Beneficiorum enim pluralitas in uno clerico prohibetur sub gravi. Excipe si primum Beneficium non sufficiat ad honestam sustentationem; tunc licet conferre aliud simplex, modo utrumque personalem residentiam non requirat. Non tamen potest tertium conferri, si neque secundum satis est; nisi Pontifice dispensante ob gravissimam causam (*S. Alph.*, l. IV, n. 116).

Si quis sine legitima causa et facultate obtinet secundum Beneficium incompatibile post bimestre ab hujus possessione, ipso jure amittit primum. Quod si ad sex menses illud retinere præsumpserit, privatur ipso jure utroque ex Tridentino (Sess. 7, c. 4).

880. **Indigni electio ad Beneficium.** Si indignitas respiciat carentiam earum qualitatum, quæ stricto jure requiruntur ad validam Beneficii consecutionem, uti est ætas, legitimitas, cœlibatus, clericatus, etc., patet electionem nullam esse — Si vero solam indicet ineptitudinem ad officia præstanda Beneficio inhærentia, electio non est in foro saltem externo ipso jure irrita; quia (saltem circa Beneficia non curata) nihil habetur definitum. Est tamen irritanda ex Tridentino (Sess. 7, c. 3 *de Ref.*)

Sed certum est mortaliter peccare tum eum qui se indignum promoveri, tum alium qui talem scienter promovere curat. Quia hoc cedit in grave Ecclesiæ damnum, cui proinde debetur etiam restitutio ex communi doctorum.

881. **Qui eligendus ad Beneficium.** Si agatur de Beneficiis majoribus, certum est eligentes sive laicos sive ecclesiasticos teneri sub mortali eligere quos, omnibus coram Deo pensatis, judicant digniores. Patet ex Tridentino (Sess. 13, c. 1 *de Ref.*). Et contraria propositio damnata fuit ab Innocentio XI. Id sane bonum commune Ecclesiæ postulat.

R. 2. Si agitur de Beneficiis minoribus, sed curam animarum habentibus, item certum est ex Tridentino, Episcopos et patronos ecclesiasticos teneri sub gravi eligere digniores. Imo vel ipsi laici patroni tenentur sub gravi præsentare digniorem; cum eadem urgeat ratio, seu bonum animarum.

R. 3. Si agitur de Beneficiis minoribus sine cura animarum, aliqui probabiliter putant eligentes sive ecclesiasticos sive laicos non teneri sub culpa eligere digniorem, modo eligant idoneum. Nam cum hæc Beneficia non habeant adnexam populorum curam, nullum vel modicum damnum ideo animabus infertur. Verum communius et probabilius docent etiam ad Beneficia simplicia digniores esse sub gravi eligendos; nam Ecclesiæ utilitas, ob quam instituta sunt, id exigit.

Excipe nisi dignitatis excessus sit parvus; vel si ex lege fundationis indicetur persona eligenda, modo indigna non sit. Vel si id postulet caritas, v. g., ad aliquem ab inopia levandum, ad aliquod speciale Ecclesiæ bonum curandum aut malum impediendum (*S. Alph.*, l. IV, nn. 91 et seqq.).

882. Q. 1. *An electio digni, digniori posthabito, sit nulla?*

R. Si electio est ad Beneficium sine cura animarum, commune est, eam validam esse; quia lex nulla irritans citari potest.

Si vero electio sit ad Beneficium cum cura animarum, adhuc ipsa valet, si Beneficium fuerit jurispatronatus laicorum; quia ex Tridentino ab iis præsentatus admitti debet, si idoneus repertus, etsi patroni delinquant in officio suo coram Deo. Item est probabilius si Beneficium curatum sit jurispatronatus ecclesiastici vel liberæ collationis. Nam ut ait d. Thomas (2, 2, q. 63): quod aliquis magis vel minus dignus judicetur, hoc pertinet ad internum eligentis judicium, a quo pendere non debet validitas actus (*S. Alph.*, l. IV, n. 102).

883. Q. 2. *An eligentes minus dignum teneantur restituere?*

R. Alii obligant ad restituendum tum digniori prætermisso, tum Ecclesiæ; cum damnum inde patiantur. Alii docent non digniori, sed Ecclesiæ restituendum, quæ quidem jus habet ad habendum digniorem. Verum probabilius neque digniori neque Ecclesiæ debetur restitutio. Non digniori; nam digniores jus strictum non habent ad Beneficia. Non Ecclesiæ, quia hæc non intendit electores ad aliud obligare, quam ad ministros non indignos eligendos. — Excipiunt tamen communiter et multo probabilius si electio fiat per concursum; tunc enim dignior acquirit jus in Beneficium ratione quasi pacti, quod inter electorem et concurrentes intercedit (*S. Alph.*, l. IV, n. 106).

884. Q. 3. *Quid de electo, si se digniori prælatum cognoscat?*

R. Videtur probabilius taliter electum non peccare, si Beneficium acceptet: modo non sit indignus. Nam Angelicus tradit, quod ille, qui debet assumere, *assumat meliorem ad regimen Ecclesiæ.* At pro eo qui assumitur, *non requiritur, ut reputet se aliis meliorem; sed sufficit, quod nihil in se inveniat per quod illicitum ei reddatur assumere prælationis officium.* Tanto magis, quia electus potest prudenter præsumere, quod Episcopus habeat latentem causam excludendi, quem putat digniorem. Adde: secus res semper scrupulis esset referta (*S. Alph.*, l. VI, n. 110).

885. **Jura Beneficiati.** Alia sunt spiritualia, alia temporalia.

Spiritualia respiciunt ipsum ministerium spirituale, et patet ex natura beneficii, et fundationis tabulis. *Temporalia*, in eo consistunt, quod beneficiatus Beneficium administret, et proventus inde percipiat uti usufructuarius. Ex lege civili 25 jun. 1871 hoc jus incipit a die quo

beneficiatus obtinuit *Regium lacitum*. Attamen necesse est ut possessio adepta sit; lege 15 mai 1871 (1).

886. Hic duo notanda: 1) Qui Beneficii ecclesiastici possessionem anni spatio retinuit, is inde dimoveri non potest, nisi primum lis petitorio judicio finita sit. En regula *de annuali possessione*. 2) Qui procul a vitio simoniæ triennii spatio Beneficium ecclesiasticum obtinuit, quovis titulo etiam colorato, is amplius dimoveri nequit. En regula *de triennali possessione* (supponitur bona fides).

887. **Onera beneficiati**. Onera beneficiatorum comitantur jura, et iccirco alia sunt *spiritualia*, alia *temporalia*.

Spiritualia desumi debent ex tabulis fundationis, vel ex natura Beneficii. Ubi notandum onus divini Officii recitandi aliunde haberi. Quare semel adepta possessione Beneficii, si ecclesiasticum sit, ex Ecclesiæ lege beneficiatus tenetur quotidie sub gravi et sub restitutionis onere Officii divini pensum persolvere.

Temporalia obligant beneficiatos præcipue: 1) Ut accepta bona pro viribus custodiant; amissa vindicent; atque locata videant ne deteriora fiant. 2) Ut documenta omnia caute custodiant, inventarium conficiendo; prædia redigant quoad possunt, ad statum semper meliorem, ædes Beneficii restaurent opportuno tempore. 3) Ut quæ honestam vitæ sustentationem excedunt, ea in usus pios sub gravi conferant (*de bonorum ecclesiæ administratione, distributione*, v. Scavini, l. III, n. 635).

888. **Pensio Ecclesiastica**. Est *jus percipiendi fructus ex beneficio alieno*. Triplex est: — 1ª *Temporalis*, quæ datur propter ministerium temporale, v. g., cantoris, æditui, defensoris Ecclesiæ — 2ª *Spiritualis*, quæ fundatur in titulo mere spirituali, v. g., concionatoris, coadjutoris — 3ª *Media*, quæ fundatur in statu clericali, non tamen in ipso officio, ut quæ datur clerico pauperi, vel Parocho seni, ad sustentationem. Si pensio est clericalis, ex S. Pio V tenetur pensionarius habitum ecclesiasticum ac tonsuram deferre et Officium B. Virginis quotidie (sub onere restitutionis) recitare, nisi jam ad Officium majus sit obligatus (*S. Alph.*, l. IV, n. 137).

889. Pensionem ex Tridentino possunt constituere Episcopi, si agatur de Vicario deputando imperitis, aut malis rectoribus. Utrum vero possint, alia causa interveniente, ad Parochum senem vel infirmum alendum, qui Beneficium ideo dimittit, ad compensandum inæqualitatem in Beneficiorum permutatione, ad succurrendum paupertati alicujus clerici, cujus opera fuit utilis Ecclesiæ, ad lites finiendas, sunt qui affirmant. Verum alii contendunt id esse solius Pontificis ex praxi Romanæ Curiæ (*S. Alph.*, l. IV, n. 138).

(1) Intra menses quatuor a possessione, beneficiatus quilibet tenetur sub pœna pecuniaria denuntiare ex lege civili omnia mobilia et immobilia beneficii, et intra duos successive menses solvere taxam successionis ærario.

Regium placitum requiritur etiam pro iis qui vices parochorum gerunt ad obtinendam congruam pensionem (v. *Scavini*, l. III, n. 681).

890. Pensio autem moderata sit oportet, ita ut beneficiatus adhuc habeat ut honeste vivat, juxta suam conditionem, et valeat omnibus oneribus satisfacere. Ideo redditibus imminutis vel ob onera imposita aut ob casus inopinatos, vel etiam amissis, habita proportione imminui etiam pro rata debent, aut cessare pensiones. Et notandum: pro Episcopatibus et Parœciis integra semper et incolumis esse debet congrua ad formam Tridentini (1). Ita *Instr. S. C. Episcoporum* 28 *jan.* 1871, quam refert Scavini, l. III, n. 713.

CAPUT QUARTUM

De modis Beneficii amittendi.

891. **Beneficiorum amissio.** Beneficia amittuntur:

1. *Juris canonici potestate, ac determinatione;* uti est si beneficiatus moriatur, quia ad hæredes transire non potest; si Religionem profiteatur; si uxorem ducat; si in Episcopum sit consecratus, si assequatur Beneficium novum cum primo incompatibile.

2. *Sententia judicis ecclesiastici.* Vel condemnatoria; vel tantum admissi criminis declaratoria, si jam a jure est privatio determinata. Privatio non obtinet nisi per gravia crimina, et servata forma juris (2).

3. *Facto ipsius beneficiati*, qui beneficium renuntiat, vel resignat in alterius favorem, vel permutat cum alio beneficio (*S. Alph.*, l. IV, n. 133; *et plura apud Scavini*, l. III, n. 709, etc.).

892. **Beneficii renuntiatio.** Est *Spontanea proprii Beneficii dimissio facta coram legitimo superiore eam acceptante.* Legitimus autem superior est ipse legitimus Beneficiorum collator. Quæ renuntiatio per alios etiam laicos fieri potest, modo de peculiari mandato constet scriptis exarato. Facta semel et a superiore approbata renuntiatione, frustra renuntiantem pœnitet.

893. Ad *validam* renuntiationem maxime requiritur, ut ea probetur seu acceptetur a superiore, et sit spontanea seu libera, id est non dolo extorta; si autem facta ex gravi metu, probabilius valet etsi rescindibilis. Item oportet ut publica fiat. Ad *licitam* autem requiritur causa; nemo enim agere debet sine ratione (*S. Alph.*, l. IV, n. 134).

894. Nota I. Spectata consuetudine Romanæ Ecclesiæ nequeunt acceptari renuntiationes beneficii in cura animarum sine Pontificis dispensatione, si beneficiatus saltem tribus annis beneficium illud non possederit. *Berardi, Garcias.*

(1) Tridentinum, sess. XXIV, c. 13 de R. statuit: Ut omnes cathedrales Ecclesiæ, quarum reditus summam ducatorum mille, et parochiales quæ summam ducatorum centum, secundum verum annuum valorem non excedant, nullis pensionibus aut reservationibus fructuum graventur (S. Alph., *Ho. Ap.*, tr. XIII, n. 59).

(2) Etiam lex civilis ob delicta sibi hoc jus arrogat (*v. Cod. Pœn.*).

895. II. Beneficium ab eo renuntiatum qui ingreditur religionem, non vacat nisi post ejus professionem. Quod si sit chorale, interim fructus spectant ad beneficiatum; distributiones ad præsentes. Ingrediens religionem potest etiam beneficium resignare, sed alteri nequit conferri, nisi post solemnem beneficiati ipsius professionem ex Benedicto XIV (v. *Scavini*, t. I, n. 583).

896. Q. *Quibusnam conferri possunt Beneficia simpliciter et sine ulla conditione renuntiata?*

R. Si agitur de Beneficiis liberæ collationis, ea conferri nequeunt personis, quæ sint consanguineæ vel affines vel familiares tum renuntiantis tum collatoris, ex Constitutione S. Pii V, *Quanta Ecclesiæ*. Idque tenet etiam pro Beneficiis parochialibus per concursum providendis, uti declaravit S. Congregatio Concilii.

Si vero agitur de Beneficiis jurispatronatus, ea conferri possunt (non exclusis parochialibus) personibus quibuscunque idoneis, etsi consanguineæ sint, affines aut familiares tum collatoris tum renuntiantis. Ratio quia Pius V in citata Constitutione non prohibet patronis ad Beneficia per renuntiationem vacantia præsentare suos consanguineos, affines et familiares. Ergo neque collatoribus dicendus est prohibuisse eadem iisdem conferre.

897. **Beneficii resignatio.** Est *beneficii in favorem alterius subjecti idonei renuntiatio;* fit etiam cum pensionis reservatione in favorem resignantis. Resignans sub gravi tenetur resignare in favorem subjecti digni, ita ut detrimentum non patiatur Ecclesia. Resignatio a solo R. Pontifice admitti potest. Ad validam autem requiritur:

1) Ut resignatio sit libera et acceptata a superiore.

2) Ut ille cui beneficium resignatur, acceptet et ei conferatur. Aliter resignans non perdit beneficium; cum illud cedat tantum sub ista conditione.

3) Ut adsit consensus patroni, si Beneficium resignandum sit patronale; aut electorum si electivum.

4) Ut Beneficium non sit litigiosum, quia tunc tantum in alterum litigantem conferri potest. Item ut Seminario unitum non fuerit pro tempore vacationis.

5) Ut Beneficium non possideatur in titulum; tunc ante omnia est alius titulus substituendus.

6) Ut Beneficiatus non sit privandus ipso jure Beneficio ob aliquod crimen; tunc enim vacat Beneficium, non renuntiatur.

7) Ut Beneficiatus infirmus Beneficium dimittens resignando, infra viginti dies a dimissione non moriatur. Secus Beneficium censetur vacare (quod ex stylo ac praxi Curiæ valet etiam de sano).

8) Ut dimissio Beneficii publicetur, si agatur de Beneficiis Episcopatu inferioribus. Publicatio fiat in loco Beneficii et in Cathedrali; et quidem intra sex menses, si beneficium intra montes fuerit (id est intra Italiam); et si ultra intra novem (*S. Alph.*, l. IV, n. 135).

898. **Beneficii permutatio.** Est *quædam species resignationis conditionatæ.* Fit cum duo beneficiati unum vel plura Beneficia (Pontifici non reservata) in manus Ordinarii resignant ea conditione, ut postea alteri Beneficium alterius conferatur. Licita est, si a legitima auctoritate perficiatur, et legitimæ sint causæ ac conditiones, et non fiat intuitu commodi temporalis.

899. Permutatio fit in Curia episcopali, servatis de jure servandis, quæ si deficiant, uterque permutantium absque nova collatione ad suum primum Beneficium regreditur. Omnia autem Beneficia generatim, etsi unum sit curatum, aliud non; unum pingue, aliud macilentum inter se ab Episcopo permutari possunt; quia in permutatione, ait Garcias, transfertur solum spiritualis titulus Beneficii, non attenta dignitate rei adnexa, vel reditibus illius (*S. Alph.*, l. IV, n. 136).

900. At permutatio beneficii pinguis facta ab ecclesiastico provectæ ætatis cum alio tenui quod spectet ad consanguineum, affinem, familiarem suum vel Episcopi sub cujus auctoritate fit permutatio, prohibita est ex Const. *Officium* S. Pii V.

901. Q. *An in permutatione Parochiæ requiratur examen?*

R. Si permutatur Beneficium simplex cum parochiali certum est examen requiri. Sufficiet autem examen instituere coram Episcopo vel ejus Vicario, et tribus examinatoribus synodalibus. Neque concursus requiritur, cum Parœcia vacare communiter non censeatur.

Si vero permutatur Beneficium parochiale cum alio parochiali, nullum examen requiritur; cum permutantes jam examinati sint et probati. Excipe nisi cohonestetur novum examen ex magna parochianorum inæqualitate. Ita S. C. C.

902. Huc revocari potest quoad rem beneficiariam *regressus*, *subrogatio* et *transactio.*

I. *Regressus* est jus resumendi beneficium resignatum vel permutatum, etiam jam legitime consummata resignatione vel permutatione. Hæc adversatur sacris canonibus.

II. *Subrogatio* est successio unius in jus et locum alterius. Obtinet tantum inter duos de beneficio litigantes; si unus interim moriatur, superstes in jus et locum defuncti sufficitur.

III. *Transactio* est pactio onerosa circa litem incertam, ad illam finiendam. Si onus aliquid solvendi imponatur sufficit auctoritas Episcopi; si vero fiat cessio rei jam ab Ecclesia possessæ, requiritur auctoritas Pontificis, cum sit vera alienatio (*S. Alph.*, l. VI, n. 187).

TRACTATUS DUODECIMUS

De Sacramento Matrimonii

CAPUT PRIMUM

De matrimonii natura, divisione, consensu.

903. **Matrimonium.** Dicitur a matris *munere;* quia in hac societate præcipuæ partes ad matrem pertinere videntur, cui infans est ante partum onerosus, dolorosus in partu, laboriosus post partum. Appellatur etiam *conjugium* a communi jugo, cui vir et mulier subduntur. Item *nuptiæ* vel *connubium* a verbo *nubere,* quia sponsæ olim velabantur, cum viris traderentur. Etiam *consortium,* quia vir et mulier communem habent sortem (*S. Alph.,* l. VI, n. 879).

904. *Definitio.* Matrimonium prout est in officium naturæ, id est ad humani generis propagationem ordinatum definitur: *Conventio, qua vir et mulier sibi invicem legitime tradunt dominium in corpora in ordine ad prolis generationem, et se obligant ad individuam vitæ societatem.*

Si vero matrimonium accipiatur uti Sacramentum novæ Legis, prout a christianis semper accipi debet (cum non sit nisi ipsa maritalis conjunctio elevata ad dignitatem Sacramenti pro omnibus baptizatis) communiter definitur: *Sacramentum novæ legis gratiam conferens ad legitimam viri et mulieris maritalem unionem sanctificandam, et ad prolem pie suscipiendam sancteque educandam.*

Matrimonium considerari potest *in fieri* et *in facto esse. In fieri,* sive in ejus causa efficienti, et sita est in ipso consensu quo vir et mulier inter se perpetuo junguntur ac legitimam sibi faciunt corporum potestatem. *In facto esse,* sive in connubio jam inito, seu in illa obligatione ac nexu, quo mutuo ac perpetuo conjuges adstringuntur.

905. De fide est matrimonium christianorum ritu ab Ecclesia præscripto celebratum esse verum Sacramentum a Christo institutum. Id clare innuunt Scripturæ illis Apostoli (Eph. 5) verbis: *Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesia.* Accedit constans et perpetua traditio utriusque Ecclesiæ orientalis et occiden-

talis; quam firmant omnia ritualia ac Patres unanimi consensu. Hinc d. Augustinus: *In nostrarum fœminarum nuptiis plus valet sanctitas sacramenti, quam fœcunditas uteri.* Et Tridentinum (Sess. 24, can. 1) definivit: *Si quis dixerit matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem Legis evangelicæ Sacramentis a Christo Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesia inventum neque gratiam conferre, anathema sit.*

906. Matrimonii contractus est ab ipso sacramento inseparabilis; adeo ut dari non possit matrimonium inter baptizatos, quin eo ipso sacramentum sit. Unde Pius IX repetitis vicibus damnat doctrinam quæ asserit *Matrimonii sacramentum non esse nisi quid contractui accessorium, ab eoque separabile; ipsumque Sacramentum in una tantum nuptiali benedictione situm esse* (Brevi, *Ad Apostolicæ*). Quare si dubitetur an voluerit christianus inire matrimonium et non Sacramentum, expendenda esset voluntas ejus prædominans; nam si fertur in contractum, implicite includeret quidquid ab eo inseparabile est, ideoque Sacramentum; contra si vellet præcise excludere Sacramentum, ne contractum efficeret, cum illum vellet sub conditione contraria et impossibili. *Antoine.*

907. *Institutio.* Quoad tempus institutionis sacramenti matrimonii, alii illud adsignant quo Christus ejus indissolubilitatem sancivit per ea verba: *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Alii illud tempus quo nuptias in Cana Galileæ præsentia sua cohonestavit.

908. *Effectus.* Hoc sacramentum sponsos sanctificat, eisque gratiam confert qua possint tum fidem conjugalem inviolate servare; tum communia conjugii onera patienter ferre; tum prolem pie educare et concupiscentiæ salutariter mederi.

909. *Divisio.* Multiplex distinguitur matrimonium.

I. Legitimum, ratum et consummatum. *Legitimum* est quod contrahitur inter personas a lege non prohibitas, quale etiam nunc est inter non baptizatos. *Ratum* est quod contrahitur a solis baptizatis nullo impedimento sive naturali sive ecclesiastico irretitis; inter quos tamen post contractum nondum intercessit commercium carnale (a Tridentino ratum vocatur etiam matrimonium validum). *Consummatum* est ipsum matrimonium legitimum, in quo carnalis copula intercessit ad generationem sufficiens.

II. Verum, præsumptum et putativum. *Verum* quod reapse valide contractum est, et uti tale probatur. *Præsumptum*, quod præsumitur adesse. *Putativum* quod legitime contractum existimatur, cum tamen ob latens impedimentum sit nullum.

III. Canonicum, et politicum seu civile. *Canonicum*, in quo omnia concurrunt quæ ad validum christianorum conjugium præscripta sunt. *Politicum*, si in eo concurrunt etiam quæ a civili lege præcipiuntur, sed quoad effectus civiles tantum; et ideo subsequenter ad illius validam celebrationem. Civile enim gubernium matrimonium non sta-

tuit, non determinat, non moderatur; sed ab altiori potestate celebratum, sancitum, constitutum debet reverenter accipere (1).

910. **Consensus ad matrimonium.** Ad ejus validitatem requiritur verus consensus utriusque contrahentis; est enim matrimonium mutua viri et mulieris conventio; consensus autem conventionis essentiam constituit. Qui quidem consensus oportet ut sit:

1. *Deliberatus ac plene voluntarius;* nam gravem et perpetuam obligationem inducit, et vinculum est electionis et amoris, quod quidem sine plena libertate concipi nequit.

2. *De præsenti*, quia si esset de futuro non matrimonium, sed tantum illius promissionem haberemus, seu sponsalia. Et quidem *mutuus;* consistit enim matrimonium in contractu, qui est essentialiter consensus duorum seu mutuus.

3. *Externe manifestatus*, si debeat cognosci et acceptari ab altera parte. Potest autem consensus etiam signis et nutibus manifestari, ut patet de mutis et surdis. Attamen ex consuetudine Ecclesiæ ac Rubrica id fieri debet verbis, si non obstet causa. Sed hoc probabilius obligat tantum sub levi (*S. Alph.*, l. VI, n. 887).

911. **Resolve.** 1) Qui asserit se matrimonio ficte consensisse peccavit mortaliter contra *veritatem* mentiendo in re adeo gravi; contra *Religionem* violando sanctitatem Sacramenti; contra *justitiam* alium decipiendo in re mutuo promissa. Et in foro externo parti affirmanti etiam cum juramento, se ficte consensisse nulla fides adhibetur, nisi ex circumstantiis certe constet illam aut dolo fuisse deceptam aut gravi metu inductam ad contrahendum. Alioquin nullus contractus firmus esset, si fictionis prætextu resilire liceret.

2) In *foro interno* qui asserit se ficte consensisse, obligandus est ad abstinendum a debito petendo et reddendo, donec verum consensum dederit. Quem quidem ordinarie sub gravi dare tenetur, ut illatam reparet injuriam; ideo magis, quia in foro externo non permittuntur aliæ nuptiæ, et illi habentur uti conjuges. Excipiunt si fraus ex altera etiam parte intercesserit, ut si falso se virginem jactaverit; si damnum alio modo compensari possit, et pars decepta id admittat; si contrahens manifesta dedit indicia ficti consensus, etc. (*S. Alph.*, l. VI, n. 908).

3) Si ponatur consensus conditionatus, et conditio apposita sit de præterito et extiterit; aut de præsenti et extet, quæcunque ea sit, matrimonium valide contrahit; nam consensus suspensus non est; cum jam verificata sit conditio.

4) Valet matrimonium si ponatur conditio quæ sit de futuro

(1) Matrimonium religione consecrandum esse vel ipsi gentiles et barbari cognoverunt; v. *Scavini*, l. III, nn. 884 et seqq.; et n. 889. Item de matrimonio conscientiæ, per litteras, ad morganaticam nn. 970 et seqq.

necessario; v. g., *te duco, si crastina die sol orietur;* jam enim conditio illa est præsens et determinata in sua causa naturali. Excipe nisi per ea verba intendant suspendere usque ad crastinum matrimonium celebrandum (*S. Alph.*, l. VI, n. 890).

5) Nullum est matrimonium si conditio de futuro contingenti serio ponatur, et matrimonii substantialibus adversetur. Id est si adversetur vel bono prolis, v. g. *contraho tecum, si prolem natam occidas.* Vel bono fidei, v. g.: *contraho tecum, si quæstu adulterandum te tradas.* Vel bono Sacramenti, v. g. *contraho tecum sub conditione quod per adulterium conjugium dissolvatur* (1). Quod item obtinet si sit impossibilis, v. g. *contraho tecum si cœlum digito tetigero.* Si vero conditio substantialibus matrimonii non adversetur sed sit turpis, v. g. *contraho tecum, modo victum furto compares*, in foro externo habetur pro non adjecta.

Si tandem « conditio » de futuro contingenti honesta sit certum est matrimonium non valere tempore, quo sic contrahitur; cum voluntas futuræ conditioni alligetur. Sed valet, semel illa conditione impleta; nam contractus conditionatus adimpleta conditione, evadit absolutum (*S. Alph.*, l. VI, n. 895).

Attamen contrahere sub conditione est graviter illicitum, præsertim si conditio sit de futuro, nisi adsit causa ab ecclesiastico superiore probanda. Cum id gravibus incommodis sit obnoxium, uti jurgiis, incertitudini (*S. Alph*, l. VI, n. 892) (2).

912. **Matrimonium per procuratorem.** Contrahi potest valide ex hodierna disciplina etiam in Rituali probata. Nam quilibet contractus per procuratorem potest fieri; porro matrimonium habet rationem contractus naturalis, quem Christus elevavit ad esse sacramenti. Neque obstat, quod postea a partibus renovetur consensus; id enim *majoris dumtaxat cautelæ gratia faciendum suaderi*, ait Benedictus XIV. Ut tamen procurator valeat pro alio contrahere, jure hæc requiruntur:

(1) Conditio exludens generationem prolis, turpis est si sponsi usum conjugii dumtaxat limitent; at expressa conditione vitandi generationem, matrimonium nullum est ex jure canonico. Turpis vero non est, si pactum sit de continentia servanda; et tunc validum certe est matrimonium, si conditio ponatur post ipsum conjugium; quia ejus usum tantum interdicit. Si vero contrahatur cum tali pacto, an validum sit matrimonium, disputant.

Conditio de educanda prole in idololatria, nullum facit conjugium, cum id repugnet bono prolis. Secus si sit de ea educanda in hæresi, cum non excludatur christiana religio; etsi conditio sit iniqua ac nullius roboris. *Dens.*

(2) *An cum errore vel dubio facti consistere possit consensus sufficiens ad matrimonium? Puta Titius certo credens vel dubitans primam conjugem adhuc vivere, contrahit cum alia; prima tamen conjux, ipso nesciente, revera mortua est.*

R. Si certo credit primam conjugem adhuc vivere, probabilius est invalidum secundum matrimonium; nam nemo velle potest sincere quod firmiter credit sibi esse impossibile, ut est aliud conjugium, vivente prima conjuge; cum intentio nunquam possit adesse in voluntate, nisi secundum quod præcessit in intellectu. Si vero sit cum dubio, valet matrimonium; quia tunc vult homo contrahere quantum potest, nec judicat se prorsus id non posse; etsi peccet exponens se periculo invalide contrahendi (*S. Alph.*, l. VI, n. 902).

1) Ut adsit mandatum speciale de matrimonio contrahendo, et quidem cum persona determinata. 2) Ut procurator mandatum exequatur per se ipsum, neque substantiales fines mandati excedat. 3) Ut mandatum non sit revocatum ante celebrationem. 4) Ut procurator cum comparte coram parocho et testibus matrimonium celebret.

Attamen Parochus graviter prohibetur inconsulto Episcopo tale matrimonium permittere; cum ex praxi Ecclesiæ vix inter alios quam inter principes vigeat (*S. Alph.*, l. VI, n. 885).

CAPUT SECUNDUM

De matrimonii unitate, indissolubilitate, et fine.

913. **Matrimonii unitas.** In eo sita est, ut unus vir nonnisi unam uxorem viventem, et una uxor unum dumtaxat viventem virum habeat.

I. Certum est *polyandriam*, seu biviratum simultaneum, cum nempe uxor plures eodem tempore viros habet, adversari ipsi legi naturali; quia opponitur præcipuis matrimonii finibus, id est generationi et certitudini prolis et ejus educationi.

III. Certum est, *polygamiam simultaneam*, cum nempe vir plures simul habet uxores viventes, esse in omni casu prohibitam saltem jure divino positivo, ut constat Lucæ 16: *Omnis qui dimittit uxorem suam et aliam ducit, mœchatur.* Idque a Tridentino definitum est (Sess. 24, canone 2).

III. Certum est secundas nuptias successivas et ulteriores licitas esse, dicente Apostolo 1 Corint. 7: *Mulier alligata est legi* (matrimonii) *quanto tempore vir ejus vivit. Quod si dormierit vir ejus, liberata est; cui vult nubat.* Idque paritate rationis valet de viro; et definitum est ab Eugenio IV, Decreto ad Armenos.

914. **Indissolubilitas matrimonii.** Definivit Tridentinum: *Matrimonii perpetuum indissolubilemque nexum primi humani generis parens divini Spiritus instinctu pronuntiavit* (Sess. 24). Quam indissolubilitatem Christus confirmans ait Matt. 19: *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Vox etiam naturæ id tuetur; semel enim admissa vinculi dissolutione, societas conjugalis concuteretur, et turbarentur familiæ. Excipe nonnullos casus ex dicendis (n. 1171).

Esto quod nonnunquam societas inter conjuges sit importabilis; at privata incommoda patienter sunt toleranda, ut bonum generale obtineatur. Adde: illis incommodis satis provideri per separationem corporis, habitationis et bonorum (*S. Alph.*, l. VI, n. 956) (1).

(1) « Perchè si dice che nella nuova legge il Sacramento del matrimonio è indissolubile di sua natura? Perchè Gesù Cristo avendo elevato il matrimonio alla dignità di Sacramento, lo portò alla sommità della sua perfezione; ed è proprio

Ideo acatholici qui in pactum deducunt matrimonii dissolutionem, invalide contrahunt, quia positive ponunt conditionem contra substantialia matrimonii. Aliter esset si tantum crederent matrimonium dissolvi posse juxta placita eorum sectæ id permittentis; nam error intellectus minime excludit primariam intentionem contrahendi juxta divinam legem per Christum confirmatam, ut ait Pius VI ad arch. Pragensem 11 jul. 1789 (V. *Scavini*, l. III, nn. 874 et seqq.).

915. **Matrimonii finis.** Triplex distinguitur.

1) Finis *essentialis*; et est tum mutua corporum traditio et radicalis obligatio ad conjugale debitum; tum vinculum indissolubile ex tali traditione exurgens.

2) *Accidentalis;* intrinsecus et primarius; et est tum prolis generatio tum mutuum vitæ adjutorium; tum concupiscientiæ refrænatio.

3) Finis *extraneus;* est voluptas, divitiæ, honor, pax inter consanguineos, etc.

Porro finis essentialis servandus est non solum ut matrimonium licite, sed etiam valide contrahatur. Alios autem fines intendere necessarium non est: veluti si quis senex nuberet sine spe procreandi prolem, nec intenderet remedium concupiscentiæ neque adjutorium (v. Scavini *De matrimonio B. M. Virginis*, l. III, n. 868).

916. Q. 1. *An remedium concupiscientiæ sit finis honestus ad contrahendum, seu an fas sit contrahere matrimonium ad solam vitandam fornicationem?*

R. Sunt qui putant id esse veniale, cum sit aliqua inordinatio postponere finem primarium secundario. Sed non minus communiter neque minus probabiliter docent alii nullum in hoc adesse peccatum modo contrahens non excludat expresse finem procreandæ prolis. Et idem asserunt de conjugibus, qui copulam habent principaliter ad concupiscentiam propriam sedandam. Nam matrimonium a Deo institutum est etiam in remedium concupiscentiæ, teste Apostolo (1 Cor. 7): *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat (S. Alph.*, l. VI, n. 882).

917. Q. 2. *Quid de illo, qui contrahit matrimonium ob solos fines extrinsecos?*

R. Si finis ille extrinsecus turpis sit v. g., pura voluptas, cupiditas divitiarum, tenent communiter non deesse peccatum, etiamsi finis primarius non excludatur: adest enim inordinatio in hoc, quod ad finem inhonestum dirigatur res sacra. Et peccatum erit mortale, si contrahentes in fine ipso inhonesto constituant finem suum ultimum. Veniale autem erit in casu contrario.

Si vero finis extrinsecus sit honestus ut pax populi, honesta col-

di ogni cosa che tocca l'apice della sua perfezione, il fermarsi là, e starvici fissa ed immobile. » La Motta, *Teorica dell'ist. del matr.*, p. 1.

locatio, etc., putamus probabilius sine peccato matrimonium principaliter ob illum finem contrahi posse, modo non excludatur finis primarius. Nulla enim videtur inordinatio, servato fine primario eligere aliquem ex finibus secundariis honestis sive intrinsecum sive extrinsecum (*S. Alph.*, l. VI, n. 883).

CAPUT TERTIUM

De ministro, et subjecto Matrimonii.

918. **Minister matrimonii.** Hodie non videtur amplius dubitandum ipsos contrahentes esse Sacramenti matrimonii ministros.

Prob. 1. Ex Tridentino definiente *clandestina matrimonia* (id est sine sacerdotis præsentia) *libero contrahentium consensu facta, rata et vera esse matrimonia, quamdiu Ecclesia ea irrita non fecit.* At matrimonium inter fideles non est ratum, et verum, nisi quatenus est Sacramentum, ut definivit Innocentius III. Adde recentem declarationem Pii IX, ex qua constat matrimonium inter fideles existere nunquam posse absque Sacramento. Porro si matrimonia etiam sine sacerdote celebrata, sunt vera Sacramenta, nec sacerdos nec parochus est illorum minister.

Prob. 2. Instruct. S. C. de Propaganda anno 1869 ad archiep. Fogarien. et Episcopos suffraganeos Rumeni ritus uniti legitur: « Si « quis mixta connubia cum passiva tantum parochi assistentia, quæ « S. Sedes pro validis habet, Sacramenti ratione destituta esse pro- « nuntiaverit, contractum in matrimonio christianorum a Sacramento « dividi posse supponeret, atque in hoc doctrinæ Ecclesiæ contradi- « ceret. » Porro qui passive assistit, non agit ut minister (1).

Prob. 3. Pluries S. Concilii Congregatio declaravit matrimonia valere etiam in facie Ecclesiæ, licet Parochus nulla verba proferat; licet affectet verba sponsorum non intelligere, oculos claudat, renuat, increpet, etc., modo quid agitur, revera intelligat. At si Parochus esset matrimonii minister, et active et principaliter ad actum concurrere deberet (*S. Alph.*, l. VI, n. 880).

Prob, 4. Christus Dominus matrimonium Sacramentum fecit (quin amplius unum ab alio separari valeat) non mutando, sed elevando ipsum contractum nuptialem ad esse Sacramenti. Sed omnis contractus humani causæ efficientes seu ministri sunt ipsi contrahentes; ergo etiam ipsi contrahentes esse debent ministri seu causæ efficientes

(1) Ad rem cl. P. Cretoni: « Hanc sententiam non tantum certam dixerim; sed etiam fidei proximam, licet expresse nondum ab Ecclesia definitam; id enim ex principiis a S. Sede solemniter traditis proxima atque immediata illatione evidenter eruitur. » (*Adnot. ad Gury*, t. 2, n. 222).

matrimonii Sacramenti, si illud legitime contrahant, id est juxta Christi institutionem et Ecclesiæ suæ præscriptionem.

Quando ergo Parochus, intellecto partium consensu, dicit: *Ego vos in matrimonio conjungo*, non proprie conjungit coram Deo, sed in faciem Ecclesiæ approbat et palam declarat legitimam eorum conjunctionem jam ab ipsis initam, ut habent plura Ritualia. Sic in Rituali Romano-Sangallensi de novo anno 1849 impresso, quo illa Diœcesis utitur, en forma quæ adhibetur: *matrimonium per vos contractum secundum ordinem S. Matris Ecclesiæ, ego auctoritate qua in hac parte fungor ratifico, confirmo et benedico in nomine Patris, etc.* Similia fere habentur in Rituali Curiensi (1).

919. **Materia et forma Sacramenti Matrimonii.** Juxta eos qui sacerdotem Sacramenti matrimonii ministrum esse docent, *materia remota* sunt contrahentium corpora; vel juxta alios dominium mutuum in corpora in ordine ad usum conjugalem. *Materia proxima* est mutuus consensus datus includens mutuam corporum traditionem et acceptationem. *Forma* sunt verba sacerdotis.

In sententia illorum qui tuentur ipos contrahentes esse ministros, probabilius *materia remota* sunt corpora contrahentium mutuo tradenda. *Proxima* actualis traditio juris in corpora facta per verba seu signa consensum exprimentia. *Forma* mutua acceptatio per verba vel signa (*S. Alph.*, l. VI, n. 880).

920. **Subjectum Matrimonii.** Subjectum sacramenti matrimonii est omnis homo baptizatus, nullo impedimento naturali, neque divino, neque canonico laborans. Non baptizatus est capax matrimonii uti contractus.

921. Q. 1. *An matrimonium cadat sub præcepto?*

R. Affirm.; Deus enim naturæ auctor vult profecto propagationem et conservationem generis humani: quæ haberi legitime nequeunt absque matrimonio. Hoc tamen præceptum obligat communitatem, cujus esset ad propriam conservationem curare, ut aliqui nubant, si ex se jam non nuberent homines.

Non vero obligat per se loquendo singulos homines; alioquin erasset Apostolus, invitando ad virginitatem: *Dico non nuptis et viduis: bonum est illis, si sic permaneant, sicut et ego* (1 Cor. 7). Attamen contingere posset per accidens, ut quis matrimonium contrahere teneatur, v. g. Principes ad impedienda bella civilia; vel quivis alius ad legitimandam prolem, damnum deflorationis reparandum;

(1) Id eruitur etiam ex Rituali ambrosiano, nam parochus antequam pronuntiet verba *Ego auctoritate S. Matris Ecclesiae qua fungor, conjungo vos in matrimonium*, jam supponit contractum matrimonium. Siquidem semel dato utriusque sponsi ad invicem consensu, statim parochus dicit: *Quod Deus conjunxit homo non separet.* « Interea (postea addit) sponsi genuflectunt, et parochus dextera sua sponsi dexteram prehendit, et ad significationem vinculi fideique conjugalis, imponit manu dexteræ sponsæ, summitatesque stolæ in modum crucis imponit ambabus sponsorum manibus, et aperte dicit: *Ego auctoritate S. Matris Ecclesiae*, etc. »

vel si nollet alia media adhibere ad continentiam servandam (*S. Alph.*, l. VI, n. 209: l. II, n, 70).

922. **Matrimonium filiorum-familias.** 1) Certe non requiritur consensus parentum ad validitatem matrimonii filiorum familias. Nam Tridentinum contra Lutheranos et Calvinistas, *eos anathemate damnat, qui falso affirmant matrimonia a filiis-familias sine consensu parentum contracta irrita, et parentes ea rata vel irrita facere posse* (Sess. 22, c. 1) Sane in talibus matrimoniis habetur id omne, quod ad eorum substantiam requiritur, independenter ab ipso parentum consensu.

2) Requiritur tamen parentum consensus ad matrimonii licitatem, adeo ut filii-familias, qui sine tali consensu contrahunt peccent mortaliter ex communiori sententia. Etenim honor et reverentia parentibus debita postulat, ne filii absque ipsorum consilio tam grave ac perpetuum negotium ineant: cum in eo illi experientia edocti sint, ac generatim valeant auxilium præbere opportunum. Hinc Ecclesia hæc matrimonia semper detestata est ac prohibuit; et ideo ne illis assistat parochus; tanto magis, quia leges civiles graviter quoad effectus suos animadvertunt in contravenientes sponsos.

Attamen interveniente causa, licitum est filiis matrimonium inire insciis et etiam invitis parentibus. Esset si filius in remotis versetur et ei offeratur matrimonium honestum et valde utile, quod ob graves circumstantias sit ineundum, neque possit expectari parentum consensus. Item si parentes essent irrationabiliter inviti; sed caute semper agendum hac de re, ut jurgia et offensiones et damna (maxime si obstet lex civilis) vitentur et ideo inconsulto Episcopo, ne assistat parochus (*S. Alph.*, l. VI, n. 849).

923. *An filii debeant sub gravi obedire parentibus, qui ipsis matrimonium præcipiunt?*

R. Audiatur Angelicus: *Pater non potest cogere filium ad matrimonium per præceptum, cum sit liberæ conditionis; sed potest eum inducere ex rationabili causa. Et tunc sicuti se habet ad causam illam; ita se habet ad præceptum patris: ut eum illa causa cogat* (in 4 d. 29). Porro non facit contra virtutem pietatis, si filius non obediat; quia vult meliorem statum eligere; quia aliis sponsalibus obstrictus est; quia nimis a tali muliere abhorret (*S. Alph.*, l. VI, n. 850).

924. **Matrimonium infidelium.** Si hoc matrimonium legitime contrahitur, nempe inter personas jure naturæ capaces, mutuo ac vero consensu, est verum ac firmum. Nam est validus contractus naturalis; non tamen Sacramentum est, cum non baptizati sint incapaces Sacramenti.

Q. 1. *Quid si fidelis contrahat cum infideli, Pontifice dispensante, ille Sacramentumne recipit?*

R. Alii negant; quia uterque contrahens ad modum unius concurrit

ad materiam Sacramenti; unde si materia ex parte unius non sit idonea, neque erit ex parte alterius. Alii probabilius affirmant; nam fidelis omne posuit quod ad Sacramentum requiritur: nec ulla est repugnantia, quod ex duobus contrahentibus alter ob ejus incapacitatem Sacramentum non recipiat; recipiat vero qui ad Sacramentum est idoneus.

Q. 2. *Si uterque conjux infidelis ad fidem convertatur, suscepto Baptismo, eorum conjugium fitne Sacramentum?*

R. Communius affirmant; tum quia conversi ad fidem non debent gratia sacramentali privari absque evidenti ratione; tum quia per Baptisma matrimonia infidelium evadunt etiam in facie Ecclesiæ rata et insolubilia; ergo evadunt etiam Sacramenta.

925. **Matrimonium hæreticorum inter se.** Hæretici et schismatici, qui leges Ecclesiæ ad rei substantiam pertinentes servant, valide contrahunt et Sacramento muniuntur; cum nihil sit, quod valori hujus Sacramenti obstare possit; per Baptismum enim susceptum fiunt capaces Sacramentorum. Hoc confirmat praxis Ecclesiæ, quæ eos non adigit sive ad renovandum consensum, sive ad benedictionem nuptialem recipiendam, si ad catholicæ Ecclesiæ unitatem redeant.

Quod si de validitate baptismi dubium sit, habemus S. Officii Congregationis decretum 5 febr. 1831: *Generatim qui convertuntur ad catholicam fidem, habendi sunt ex capite Baptismi tanquam valide conjugati, nisi forte certe et evidenter constat in aliquo particulari casu hæreticum de quo agitur, fuisse revera nulliter baptizatum. Sed orator, quoties occurrunt casus particulares hujus generis, recurrere debet cum expositione omnium omnino casus circumstantiarum ad S. Sedem; et detur decretum authenticum 17 nov. 1830 a Pio VIII approbatum.* In quo decernitur, quod etiam dubio persistente de valore Baptismi, illud est censendum validum in ordine ad matrimonii validitatem.

926. **Matrimonium hæreticorum cum catholicis.** Hoc matrimonium appellatur *mixtum;* est validum, sed illicitum.

Validum; quia nullum extat impedimentum dirimens, cum cultus disparitas non respiciat, nisi matrimonia baptizatorum cum non baptizatis. Imo erit etiam Sacramentum; nam ad contrahendum matrimonium, uti elevatum in dignitatem Sacramenti, requiritur paritas Baptismi, non fidei.

Sed per se prorsus *illicitum:* 1) Jure naturali; ob impendens catholico conjugi perversionis periculum, et pravam sobolis institutionem. 2) Jure divino, nam si ex Apostolo hæreticus homo vitandus est, tanto magis prohibitum erit cum ipso societatem conjugalem inire adeo strictam et perpetuam. 3) Jure ecclesiastico: patet ex pluribus Conciliis et Pontificum decretis. At sit tales nuptiæ illicitæ sunt, ergo et fides sponsalitia de iisdem nulla erit; quia quod vetitum est, nemo potest spondere.

Attamen Apostolica Sedes (ad quam unice spectat potestas dispensandi super hujusmodi mixtæ religionis impedimento) ægre quidem, sed gravibus de causis solet dispensare, ut licite contrahantur tales nuptiæ. Sed semper sub juratis conditionibus de perversionis periculo amovendo a conjuge catholico, de conversione acatholici conjugis a conjuge catholico pro viribus procuranda, deque universa utriusque sexus prole in catholica religione educanda (*S. Alph.*, l. VI, n. 56) (1).

CAPUT QUARTUM.

De matrimonii præparatione seu de Sponsalibus.

937. **Sponsalia.** Definiuntur sponsalia: *Futuri matrimonii promissio.* Quæ promissio ut valida sit, debet esse: vera, deliberata, mutua, signo sensibili expressa, et inter personas idoneas ac determinatas contracta.

1) *Vera promissio;* id est cum animo se obligandi. Unde ad sponsalia non sufficit simplex animi propositum.

2) *Deliberata*, scilicet cum tali mentis advertentia et libero voluntatis motu, qui sufficiat ad peccatum mortale; cum sponsalia obligent sub mortali et gravissimum ac perpetuum jugum inducant. Hinc sponsalia inita a furiosis, semifatuis nulla sunt.

3) *Mutua*, nempe cum reciproco consensu, adeo ut adsit repromissio et repromissionis acceptatio; nam contractus bilateralis est. Quare si Titius promittat nuptias Cajæ, quæ promissionem acceptat, quin repromittat, vi sponsalium in Titio non oritur obligatio.

4) *Signo sensibili expressa;* omnis enim contractus inter homines celebratur per aliquod signum externum: puta verbis, nutibus, literis, vel per procuratorem. Attamen taciturnitas (maxime ex usu regionum) potest esse signum sufficiens consensus; item subarrhatio annuli, id est illius in digitum immissio, manuum porrectio, vel missio et acceptatio munerum jocalium.

6) *Inter personas idoneas*, id est, quæ nullo detineantur impedi-

(1) Hæc autem matrimonia extra Ecclesiam et absque parochi benedictione (sed cum simplici parochi adsistentia) item remoto alio ecclesiastico ritu celebrentur; ideo neque annulus benedicendus, nec verba *ego vos conjungo* proferenda ex S. C. Officii 1 sept. 1841. — At si extra Ecclesiam, et absque parochi benedictione celebrari nequeant, quin graviora exinde oriantur damna ac mala, Pius IX permittit Ordinariis, ut tolerent morem adhibendi ritum in diœcesano Rituali legitime præscriptum, exclusa tamen semper Missæ celebratione.

Ceterum pro diversitate temporum ac locorum in matrimoniis mixtis diversæ habentur resolutiones, exceptiones et tolerantiæ (v. *Scavini*, l. III, n. 727; et l. IV, n. 535).

mento; sic generatim habentur inhabiles ex jure canonico qui nondum septennium compleverunt. Si tamen puer ante septennium perfecto usu rationis polleat et quod agit satis intelligat, probabilius valida sunt sponsalia et impedimentum publicæ honestatis inducunt.

7) *Determinatas:* sicut matrimonium debet esse unius cum una, ita et promissio illius. Hinc si quis duabus simul promitteret, se unam ex illis fore ducturum, promissio licet ab eis acceptata, induceret vinculum fidelitatis vel etiam justitiæ, non sponsalium.

In dubio verborum aut veræ promissionis, in foro interno videnda est intentio contrahentium. In foro externo standum est communi intelligentiæ inclinando in favorem libertatis; quia quisque præsumitur se minus obligare voluisse, quam potest. Ita S. C. Concilii 5 apr. 1851 (*S. Alph.*, l. VI, nn. 831, etc.).

928. *Divisio.* Sponsalia dividuntur: 1) In *Ecclesiastica* seu solemnia, quæ celebrantur coram sacerdote ad id deputato; hæc in desuetudinem abierunt. Et in *clandestina* seu melius privata, quæ ineuntur solo contrahentium consensu vel coram parentibus.

2) In *absoluta*, quæ a nulla pendent conditione. Et in *conditionata*, quibus nempe conditio adnexa est.

3) In *simplicia*, quæ pœnam in resilientem non important. Et in *pœnalia* quæ pœnam continent.

Art. 1. — De effectibus Sponsalium.

929. **Effectus Sponsalium.** Effectus sponsalium:

I. Alii sunt a *Jure naturæ:* et est gravis obligatio justitiæ contrahendi matrimonium promissum, et non transeundi ad alia sponsalia

II. Alii sunt a *Jure canonico:* et est impedimentum, ut vocant, *publicæ honestatis*, per quod sponsus in uxorem ducere nequit consanguineam sponsæ in primo gradu, et vicissim. Hic effectus durat etiam solutis sponsalibus, si validis et absolutis quamvis inita sint privatim et solis verbis (1). — Alter effectus ex jure canonico in eo consistit, ut sponsalia transeant in matrimonium ubi Tridentina lex de clandestinitate non fuit publicata, si inter sponsus copula intercesserit; non affectu libidinoso sed maritali.

III. Ex lege civili promissio mutua futuri matrimonii id unum tribuit, ut peti possit in judicio ab eo qui sine causa resilit, expensas ideo factas. Si tamen petitio fiat intra annum a die quo promissio suum effectum consequi debebat, et hæc inita fuerit actu publico vel scriptura privata. Quod si agatur de minore, obtinendus fuisset etiam consensus illorum, quorum erat matrimonium permittere (a. 53, 54).

(1) Attamen Benedictus XIV monet tutius esse, si sponsalia in tabulis publicis vel privatis exarentur, ut sic, ubi fuerit opus, melius valeant comprobari (*De Syn.*, l. XII). Et potest Episcopus id præcipere, adeo ut si fiant sine scriptura, illis vim non tribuat in suo foro judiciali. Sed in foro conscientiæ adhuc valerent, et impedimentum inducerent (*S. Alph.*, l. VI, n. 845).

930. Q. *An matrimonium mere civile contractum coram laico magistratu pariat effectus sponsalium?*

R. Si civiliter contrahentes intendant postea recurrere ad Ecclesiam pro matrimonio religioso, alii contra alios docent haberi vera sponsalia quæ pariunt impedimentum *publicæ honestatis* ad primum gradum; nam contrahentes obediendo præscripto legis civilis non intendunt verum ac legitimum matrimonium inire; et ideo saltem implicite se obligant ad rite postea contrahendum in faciem Ecclesiæ (1).

Si vero non habent intentionem recurrendi postea ad Ecclesiam, alii affirmant impedimentum *publicæ honestatis* oriri ad quartum gradum; nam publica honestas inducitur per quodcumque matrimonium ratum, licet nullum, modo nullum non sit ex defectu consensus. Porro matrimonium civile nullum quidem est, sed ex defectu præsentiæ parochi, non vero ex defectu consensus. — Verum alii negant forsan probabilius impedimentum oriri; quia publica honestas non oritur ex quacumque conjunctione, sed ex ea quæ fit in forma matrimonii, id est cum præsentia parochi et testium; etsi ex alio capite nullum. Hic ex Pio IX non habemus nisi turpem concubinatum; concubinatus autem per se nullum parit impedimentum.

931. **Sponsalia contracta a parentibus pro filiis.** Si parentes illa contrahant pro filiis præsentibus et tacentibus sive puberibus sive impuberibus, in foro externo sponsalia valida sunt, uti declaravit Bonifacius VIII. At si filius in animo suo dissentit, non tenent sponsalia.

Si vero filii sint absentes, qui tamen sponsalium sic initorum conscii facti sint (per nuntium vel epistolam) a parentibus, probabilius dicunt sufficere ad sponsalium validitatem filiorum taciturnitatem (S. Alph., *Ho. Ap.*, tr. 18, n. 5).

932. **Sponsalia sine parentum consensu.** Hæc sponsalia, nisi adsit rationabilis causa excusans, sunt illicita et peccaminosa; nam reverentia parentibus debita postulat, ut in re adeo momentosa filii eorum consilium expostulent. An autem sint etiam invalida, alii affirmant; nam ad illicita non datur obbligatio. Attamen alii sic melius distinguunt.

Si irrationabiliter parentes dissentiant, sunt valida sponsalia: nam in iis quæ pertinent ad matrimonium filii sunt sui juris. Qui nihilominus poterunt resilire, si parentes eis minentur malum grave non prævisum, puta exhæredationem, quia sponsalia etsi jurata intelliguntur contrahi sub conditione: *Quod non superveniat gravis rerum mutatio aut damnum.*

(1) Alii docent utique oriri impedimentum; at non ratione matrimonii civilis, cum in eo assensus sit de præsenti, non de futuro; sed ex sponsalibus jam antea initis; nam ad civile matrimonium accedentes jam mutuam fidem sponsalitiam sibi certo dederunt.

Si vero parentes rationabiliter dissentiant, nulla sunt sponsalia, casu quo justa dissentiendi causa sit perpetua, uti si matrimonium vergeret in dedecus familiæ; nam nemo potest obligari ad rem injustam exequendam: quod valet etsi accedat juramentum et sponsalia jungantur cum stupro, nam propter hoc non aufertur illicitas. At si justa dissentiendi causa sit temporanea, ut si timeantur minæ vel discordiæ, quæ tractu temporis (experientia teste) cessare solent, valent sponsalia; sed eorum executio differenda est ad talis causæ cessationem (*S. Alph.*, l. VI, n. 877).

933. **Sponsalia contracta ex metu.** Si metus gravis sit et injuste incussus ab extrinseca et libera causa, probabilius videtur sponsalia esse invalida; nam si matrimonium ex se irritum est si metu gravi initum, idem dicendum de sponsalibus quæ sunt via ad illud: *Connexorum enim idem debet esse judicium;* et in hoc contractus sponsalitius a ceteris distinguitur.

Diximus: 1) *Gravis;* si enim metus levis est, sponsalia tenent, ut docent communius ac probabilius; et impedimentum inducit publicæ honestatis. Metus enim levis nulla fit æstimatio. Quod valere dicunt licet metus causam dederit contractui; etsi tunc permittant innocenti, ut resiliat ob injuriam irrogatam. 2) *Injuste incussus;* si enim juste incutiatur, valent sponsalia: cum ea nonnisi irrationabiliter respuantur. 3) *Ab extrinseca et libera causa;* si enim sit ab intrinseco v. g., morbo; vel a naturali causa, v. g. in periculo naufragii, valent sponsalia. Quia nulla fit injuria metum passo, qui potius inter duo libere eligit matrimonium ad se tuendum (*S. Alph.*, l. VI, nn. 844 et 1056).

934. **Pœna in sponsalibus.** Si pœna conventionalis apposita sit solvendi pecuniæ summam sive juste sive injuste a sponsalibus resiliatur, est illicita et invalida etsi juramento firmata; cum lædat matrimonii libertatem.

Si vero apponatur solum contra eam partem, quæ injuste resiliat, probabilius pœna est valida et licita; nam rationabile est ut pœna imponatur injuste resilienti a contractu (*S. Alph.*, l. VI, n. 853).

935. **Arrhæ in sponsalibus.** Arrharum nomine venit quod in pignus matrimonii celebrandi traditur a sponsis vel a parentibus. Arrhæ juri naturali matrimonio non adversantur, cum tribuantur ut firmior evadat contractus (*S. Alph.*, l. VI, n. 852).

Ex jure canonico statutum est: 1) Secuto matrimonio, arrhæ redeunt ad tradentem, cum datæ sint ad securitatem matrimonii, et matrimonium sit contractum. 2) Qui arrhas dedit, si juste resiliat a sponsalibus, eas sibi recuperat; si vero injuste resiliat, illas amittit. 3) Si injuste resiliat qui arrhas accepit, reddet quantum accepit, si ætate sit minor; si vero major, restituet duplum, nempe restituet acceptas et amittet tant.

Ceterum hic inspiciendæ sunt locorum consuetudines. Lege autem ci-

vili sponsalia nullam præbent actionem in judicio pro exigenda poena, vel arrha. Imo neque legalem obbligationem inducunt ad matrimonium contrahendum.

Solent etiam fieri inter sponsos mutuæ ac manuales donationes, quæ sunt restituendæ si matrimonium non celebretur. Si tamen intervenerit tactus et oscula, sponsa (ut dicunt) poterit aliquid retinere in compensationem. *Bellacosa.*

936. **Quando implenda sponsalia.** Si terminus fuit præfixus eo adveniente, sponsalia sunt implenda; quia legitima pactio servanda est. Si nullum est præfixum tempus, et pars, quæ potest commode petere, tacet videtur dilationi assentire. Hæc quoad sponsos.

Quoad judicem vero ecclesiasticum recte docent quod non debet renuentem cogere ad matrimonium, si inde scandala aut rixæ timeantur. Et Bouvier hanc praxim tradit confessariis: *Adhortationibus premant executionem promissionis; et si eam obtinere nequeant, præcipiant reparationem damni aut liberam utriusque partis compositionem, quod ordinarie melius est. Eam per se vel per mediationem alicujus tertiæ personæ petant (S. Alph.* l. VI, n. 845).

937. **Sponsalia conditionata.** Conditio sponsalibus apposita per se loquendo illis non officit; cum modum, non eorum substantiam respiciat.

Alii porro docent eas resolvendas esse ad modum, quo accipitur conditio in ipso matrimonio apposita; nam sponsalia sunt via ad illud. Alii contendunt esse resolvendas sicuti resolvuntur conditiones aliorum contractuum; quia non currit eadem et adæquata ratio pro sponsalibus et matrimonio; quia hoc est insolubile, non illa. Unde in hac sententia, si conditio est de re possibili, tenent sponsalia: si de re impossibili vel turpi, nulla sunt.

Quid (quæres) *si sponsalia inita sint ab illis qui ad matrimonium impedimento ligantur; sed sub conditione*: Si Papa dispensaverit?

R. Certum est promissionem esse nullam, si Papa in eo impedimento non sit solitus dispensare; nam promisso habetur uti de re impossibile. Item est, si Papa soleat quidem dispensare, sed spondentes causam non habeant.

Tota quæstio est, quando Papa in tali gradu solitus est dispensare cum causa, et causa adest. Duæ sunt sententiæ principales; alii tuentur talem promissionem esse nullam; ideo requiri novum consensum; ut (post dispensationem) promissio convalescat. Et proinde licitum esse utrique contrahenti ante renovatum consensum, etiam altero invito, resilire. Nam impediti ad matrimonium sicut sunt inhabiles ad contrahendum, ita ad promittendum. Idque valere dicunt, etiamsi agatur de consanguinea violata, cui sit facta promissio dispensationis obtinendæ, eadem ratione. Quod si adsit obligatio petendi dispensationem, id non est ratione sponsalitiæ promissionis; sed ratione damnorum.

Alii verius docent quod etsi illa sponsalia ante dispensationem suspensa maneant, neque interim (nondum secuta dispensatione) inducant impedimentum publicæ honestatis; attamen tenentur sponsi ad expectandum conditionis eventum, et sponsalia cum alia persona inita essent nulla; fides enim data servanda est. Unde tunc contractus differtur ad tempus verificationis conditionis; quo veniente contractus validus fit et absolutus sine novo consensu et impedimentum inducit (*S. Alph.*, l. VI, n. 859).

938. **Sponsorum obligationes.** Hæc præcipua observanda :

I. Ut christianæ Religionis rudimentis, si opus sit bene instruantur. Parochus enim tum ex Rituali tum ex Benedicto XIV, ut ad ipsas proclamationes procedat, oportet ut sponsos in rebus fidei instructos inveniat, vel sciat. Secus quomodo possunt christiane prolem instituere.

II. Ut aliquo temporis spatio ante conjugium Confessionem faciant perito confessario; sponsi sunt caute interrogandi si aliquo detineantur impedimento; ne facta, instantibus nuptiis, Confessione, in graves incidant angustias, si forte illud detegatur.

III. *Ut ante benedictionem sacerdotalem in Templo suscipiendam in eadem domo non cohabitent*, prout habet Tridentinum: id enim esse non potest generatim sine animæ periculo (*Sess.* 14, c. 1). Ceterum curandum est, ne celebrationem matrimonii diu protrahant; quia ex dilatione solent non raro sequi peccata et scandala.

IV. Contendunt, non esse negandam absolutionem juveni et puellæ, qui sese invisunt animo matrimonium contrahendi; quia nemo tenetur ducere personam sibi ignotam. Hæc doctrina, quæ speculative videtur rationabilis, in praxi, teste experientia, valde periculosa est. Quia tamen ferme impossibile est exigere a sponso ne ad sponsam accedat, ideo dicimus quod nonnisi maxima cum cautela id permittendum est; in præsentia aliorum, ac nonnisi quando visitationes sunt juxta morem regionis probatum (*S. Alph.*, l. VI, n. 54 et 853).

Hac de re ad illos maxime pertinet invigilare qui sponsorum curam gerunt; cum parentibus ergo, præcipue cum matribus Parochus et confessarius severissime agat urgendo gravem quam ipsæ habent hujus vigilis custodiæ obligationem, ad quam impellere debet et conscientia et timor ne filiæ semel corruptæ in paterna domo dehonestatæ consenescant, ut rite monet cl. Ballerini.

Art. 2. — De sponsalium dissolutione.

939. Certum est sponsalia semel inita, quoad matrimonii promissionem dissolvi posse (non autem quoad dirimens impedimentum quod remanet quousque dispensetur) cum non pariant vinculum indissolubile, etsi jurata sint: quia juramentum contractui adnexum ejus naturam et conditiones sequitur. Causæ autem legitimæ solutionis plures sunt.

640. **Solutio sponsalium mutuo consensu.** Sicut mutuo consensu contracta sunt; ita mutuo consensu sponsalia dissolvi possunt. Attamen requiritur:

1) *Consensus liber* ex utraque parte: si enim adsit metus gravis vel dolus, sponsalia non dissolvuntur. 2) *Causa*, si sponsalia sint juramento firmata ob illius reverentiam. Verum id tantum de honestate requiritur et sub levi; cum juramentum sequatur contractus naturam. 3) Si *impuber* sponsalia contraxit, debet expectare pubertatem ad sponsalia solvenda: qua adepta, etiam altero renuente, ei resilire fas est, modo id agat intra triduum a die cognitionis tum pubertatis tum privilegii. 4. *Puber* qui cum impubere contraxit, non potest resilire sine alterius puberis facti consensu (*S. Alph.*, l. VI, n. 855).

941. **Solutio ob impedimentum superveniens.** Sed distingue impedimenta impedientia a dirimentibus.

I. Si impedimentum sit impediens, communissime et probabilius negant sponsalia dissolvi, nisi illud proveniat ex voto religionis, et valde probabiliter etiam ex voto castitatis. Nam loquendo *de tempore feriato* et *Ecclesiæ vetito*, hæc tantum suspendunt matrimonii celebrationem. Loquendo vero *de novis sponsalibus* post prima initis, ea nullius roboris sunt; cum sint promissio de re jam alteri obligata; ideo prima sponsalia solvere nequeunt.

II. Impedimenta dirimentia supervenientia certe sponsalia dissolvunt ex parte innocentis, cum matrimonium nequeat amplius locum habere, neque per ipsum stet quod fuerit impeditum — Verum affirmant probabilius, sponsalia non solvi ex parte nocentis, qui impedimentum posuit; quia æquum non est, ut commodum ex sua iniquitate reportet, et alteri fidem frangat. Unde tunc obligatio sponsalium suspenditur usque dum tollatur impedimentum (*S. Alph.*, l. VI, nn. 857, 875).

An (quæres) *ille qui impedimentum posuit, teneatur dispensationem obtinere?*

R. Negant probabilius, si requirantur magnæ expensæ et longa mora; quia obligatio sponsalium ad extraordinaria non obligat; excipe nisi damnum defloralionis aut famæ reparandum sit (*S. Alph.*, l. VI, n. 858).

942. **Solutio sponsalium ob sponsorum crimen.** Intelligitur crimen quod grave damnum vel infamiam pariat, uti furtum grave, homicidium, hæresis, fornicatio, etc.

Attamen quoad crimen fornicationis distinguere oportet virum a muliere; quoad sponsam certum est virum liberum fieri, si illa ab alio carnaliter fuerit cognita etsi invita, juxta communiorem et veriorem sententiam. Nam sponsa est facta notabiliter vilior; idque tenet, etsi fornicata sit ante sponsalia et compars id nesciverit. Sed

quoad sponsum sive ipse fornicatus sit ante sive post sponsalia, probabilius est ac communius sponsam non posse resilire; nam non ideo censetur vir factus notabiliter vilior. Excipe si ex fornicatione prolem suscepisset; vel huic crimini esset deditus (*S. Alph.*, l. VI, n. 847).

943. **Solutio sponsalium ob defectus notabiles.** Ob defectus notabiles de novo supervenientes. vel antecedentes, sed noviter detectos, sponsalia dissolvi posse certum est, licet jurata sint. Nam sponsalia semper inita censentur sub tacita conditione: *Nisi mutatio notabilis contingat.*

Qui defectus si occulti, sunt ex justitia aperiendi casu quo redderent nuptias perniciosas, vel a matrimonio desistendum; talis es est graviditas ex alio in sponsa, lepra aut alius morbus contagiosus in alterutro. Excipe nisi altera pars eosdem vel similes defectus haberet; tunc esset compensatio.

Si vero defectus reddat nuptias tantum minus appetibiles, uti si sponsa sit pauper quæ putabatur dives, deformis quæ putabatur pulcra, corrupta quæ putabatur virgo, non poterit quidem sponsa virum decipere fingendo se immunem a tali defectu. Non tenetur tamen illum manifestare, etsi altera pars, cognito defectu, possit a sponsalibus resilire (*S. Alph.*, l. VI, n. 865).

944. **Solutio sponsalitia ob notabilem mutationem.** Ea mutatio censetur notabilis ad sponsalia solvenda, quæ si nota fuisset sponsalia inita non fuissent. Et contingere potest in bonis tum *animi*, tum *corporis*, tum *fortunæ*.

945. I. Notabilis mutatio in bonis animi sponsalia rite dissolvens contingit, quando sponsus cognoscitur ebrietati, ludo, blasphemiis et impietati deditus; vel in eo deprehenditur gravis morum asperitas. Hæc quæ plerunque faciunt, ut matrimonium quoad habitationem solvatur, magis facere debent, ut impediatur contrahendum.

II. Mutationem in bonis corporis sic jus explicat: *Si post hujusmodi juramentum mulier fieret non solum leprosa, sed etiam paralytica; vel oculos vel nasum amitteret; vel quidquam ei turpius eveniret, nunquid vir tenetur eam ducere?* Idem valet de venustatis amissione in sponsa, si magna sit. Sed in sponso major requiritur deformitas; cum in eo non tanti venustas æstimetur. Idem valet, si sponsa clauda facta sit: ex S. Concilii C. 22 feb. 1698.

III. Mutatio in bonis fortunæ in sponsis contingit præsertim per supervenientem paupertatem in utroque sponso, vel si alteruter detegatur nimio ære alieno gravatus, quin habeat, ut solvat; vel si inde timeat ex hæredari, etc. —Verum ut dissolvantur legitima sponsalia ob talem mutationem videndum, num omnibus pensatis, nuptiæ reddantur non tantum minus appetibiles, sed etiam nimis gravosæ, quibus prævisis, sponsalia inita non fuissent. (*S. Alph.*, l. VI, n. 863).

946. Q. I. *An solvi possint sponsalia si sponso nova hæreditas superveniat; vel si ei offeratur conjugium cum alia ditiore?*

R. Ad I. Communissime negant per supervenientem hæreditatem solvi posse sponsalia; nam pars ditior facta servando primam fidem nihil amittit. Neque fuit decepta in conditione sponsæ, in qua nulla facta fuit mutatio.

R. Ad 2. Si qualitas secundæ sponsæ esset excendenter melior non auderem omnino damnare sponsum resilientem a prima; nam magno lucro renuntiare æquivalet magnæ jacturæ. Quamquam nec a contraria sententia abscedere numquam consulere auderem; quia in prima sponsa nulla intervenit mutatio (*S. Alph.*, l. VI, n. 876).

947. Q. 2. *Quid si sponsi sint notabiliter dispares conditione?*

R. Status disparitas videtur sufficiens ad sponsalia solvenda, si sponsi illam ignorabant; sponsalia semper inita censentur inter pares. Si autem disparitatem jam noverint, sed matrimonium non possit contrahi sine familiæ dedecore aut magno scandalo, adhuc promissio sponsalitia non obligat, utpote versans circa rem illicitam. At ista disparitas debet esse notabilis; puta si vir nobilis desponsaret filiam vilis mechanici vel agricolæ.

Quod si matrimonium contrahi possit sine familiæ dedecore, ut si disparitas sit tantum in divitiis, adhuc per se loquendo videtur dicendum sponsalia non obligare; quia illa promissio est nimis prodiga, ideoque illicita. Excipe, si fœmina peculiari prærogativa honestatis, nobilitatis, prudentiæ ac pulcritudinis præstaret, propter quam putet sponsus se cum ea quietam ducturum vitam; fieret enim compensatio. Et idem omnino est, si intercesserit defloratio; nam proditio virginitatis aut bonæ famæ saltem æquivalet excessui disparitatis sponsi, et ideo cessat prodigalitas (*S. Alph.*, l. VI, n. 851).

Quid (addes) *si adsit causa sic contrahendi, sed contradicant parentes, et inde ex conjugio timeantur damna et odia inter ipsos?*

R. Sanchez docet, abstinendum a matrimonio ex lege caritatis; imo nulla esse sponsalia; cum sint promissio de illicito. Sed considerando, quod sola caritas hic ruget, nescio quomodo obbligare postit sponsus cum suo gravi incommodo ad tale matrimonium non contrahendum, ut vitet odia parentum (ideo magis quod inito matrimonio, facile scandala evanescunt et animi conciliantur). Excipe nisi orituræ essent communes perturbationes, adeo ut posset judicari malum esse publicum (*S. Alph.*, Ho. Ap. tr. 18, n. 16).

948. **Solutio sponsalium ob sponsi discessum.** Si sponsus alio transferat domicilium, inscia vel invita sponsa, aut si abeat in longinquam regionem, etiam cum animo redeundi, poterit sponsa transire ad alias nuptias; nam censetur sponsus eo facto juri suo renuntiasse.

Si secus, vel expectandum donec redeat; vel invitandus ut solvat promissa. Quod si requisitus reditum ex justa causa distulerit, ex jure canonico causa remittenda erit arbitrio judicis ecclesiastici, cujus

erit admonere partem absentem, ut intra certum tempus contrahat; quo transacto, liberum erit alteri parti a sponsalibus resilire (*S. Alph.*, l. VI, n. 866).

949. **Solutio sponsalium ob moram positam.** Si nullus terminus sit præfixus ad sponsalia implenda, per moram ex neutra parte ea dissolvuntur. Id tamen cum grano salis accipiendum; si enim nimis differatur tempus (ad duos vel tres annos, vel melius ultra terminum a judice definiendum) sponsalia solvi possunt ex parte ejus, qui non est causa dilationis; nam altera pars sic videtur cedere juri suo.

Quod si terminus sit præfixus, videndum: an præfixus sit tantum ad obligationem non differendam: v. g., *contraho tecum, et volo, ut non protrahatur matrimonium ultra bimestre.* An vero ad obligationem extinguendam: v. g., *contraho tecum, dummodo intra bimestre matrimonium celebretur.*

Si 1, duplex est obligatio, una contrahendi, altera contrahendi intra bimestre: patet autem qui secundam obligationem neglexerit, eum priore adhuc esse devinctum: licere e contrario parti paratæ resilire, ob culpabilem alterius moram. Si 2, poterit pars per quam non stetit dilatio, resilire. Quod communiter et probabilius valere contendunt etiamsi terminus sine alterius culpa fuisset elapsus; nam tempus apponitur, ne pars parata diu maneat sine nuptiis. Quod si ex utraque parte stet culpa, utraque a sponsalibus liberatur; quia tempore præfixo non contrahendo, uterque implicite proprio juri cedit (*S. Alph.*, l. VI, n. 867).

950. **Solutio sponsalium, electo meliori statu.** Per se loquendo fas est post inita sponsalia Religionem eligere; quia promissio sponsalitia semper de jure censetur emissa sub conditione: *Nisi status perfectior eligatur.* Imo in sententia communissima (et veriori) hoc valet, etiamsi sponsalia sint jurata; quia juramentum contractui adnexum sequitur naturam ejusdem (1).

Diximus *per se loquendo*: nam si sponsus jam sponsam spe matrimonii deflorasset, et multo magis si proles inde nata esset (quam præstat legitimare); vel aliter scandalo aut sponsæ infamiæ occurri nequeat, teneretur a Religione abstinere, votique dispensationem petere, si eam vovisset. Nam ex ipso naturali jure scandalum, et aliud quodcunque grave damnum alteri illatum tollere cogimur (*S. Alph.*, l. VI, n. 870).

951. Q. 1. *An liceat viro jam desponsato Ordines sacros suscipere, inscia vel invita sua sponsa?*

(1) Attamen per solum ingressum in Religionem, vel solam habitus vestitionem, ex sententia communiori (quam absolute probabiliorem censeo) sponsalia solvuntur ex parte sponsæ in sæculo manentis; nam alter censetur cessisse juri suo; non tamen ex parte ingredientis vel habitum vestientis, quia per id ipse non redditur inhabilis ad matrimonium.

R. Prima sententia docet id non licere sine gravi peccato: nam nullo jure concessum est Ordini sacro sponsalia dirimere, sicuti est datum statui religioso. Secunda non minus probabilis affirmat id licitum esse. Nam in promissione sponsalium imbibita semper est conditio: *nisi melior status eligatur* (S. Alph., l. VI, n. 869).

952. Q. 2. *Quid de voto facto a sponso ingrediendi Religionem vel suscipiendi Ordines sacros vel castitatis perpetuæ servandæ?*

R. Si hæc vota ante sponsalia emissa fuerunt, certum est sponsalia nullius esse roboris, cum Deo jam sit facta perpetua obligatio. Si vero vota sponsalia subsequantur, hæc solvuntur ex parte non voventis; nam alter sic agendo censetur sponsalibus renuntiasse.

An vero solvantur etiam ex parte voventis, alii negant cum S. Antonino; quia Deus non acceptat promissionem rei alteri promissæ, et ab eo acceptatæ. Sed alii cum d. Thoma affirmant; tum quia ubi occurrunt duæ obligationes, potior est præferenda; tum quia promissio sponsalium censetur generatim facta sub conditione: *Nisi status melior eligatur; non enim propositum aut promissum infringit qui in melius illud commutat.* Excipiunt, si nuptiæ celebrandæ sint ad prolem legitimandam, scandalum reparandum vel honori sponsæ providendum, cum aliter his malis non potest occurri.

Si tamen votum sit tantum de suscipiendis Ordinibus minoribus, imo etsi minores Ordines jam suscepti sint, communius et verius ex neutra parte sponsalia solvuntur; quia status Ordinum minorum non reddit matrimonium incompossibile (*S. Alph.*, l. VI, nn. 870, etc.).

953. **Auctoritas ad sponsalia solvenda.** Si causa sponsalia dissolvendi est certa, non requiritur judicis auctoritas, nisi necessaria sit ad vitandum grave scandalum. Si vero causa dubia est, ne compars se periculo exponat privandi alterum jure suo, recurrendum ad judicem ecclesiasticum.

Si causa certa nequeat probari coram judice, pars innocens poterit per se a sponsalibus resilire, si caveat a scandalo; quia defectus externi judicii ipsi certum jus non adimit (*S. Alph.*, l. VI, n. 878).

CAPUT QUINTUM

De Matrimonii Impedimentis.

954. **Matrimonii impedimenta.** Sunt *ea obstacula, quæ ex Ecclesiæ præscriptione vetant ritam matrimonii celebrationem.*

Divisio. Sunt duplicis generis: alia reddunt matrimonium tantummodo illicitum; et *tecnice* in Scholis nuncupantur *impedientia*. Alia non solum illud faciunt illicitum, sed etiam nullum et invalidum; et dicuntur *dirimentia*, quæ nimirum matrimonium de jure dirimunt irritumque reddunt, ubi fortasse fuerit attentatum. Unde patet graviter peccare qui scienter matrimonium contrahit cum aliquo ex his impedimentis tum contra Ecclesiæ præceptum, tum con-

tra Sacramenti reverentiam; et aliquando etiam in censuram incidit (v. infra n. 977).

Effectus. Impedimenta ligant etiam ea invincibiliter ignorantes, quia proprie illa non sunt nisi inhabilitates, quæ per se obtinent, independenter a cognitione et voluntate nostra; idque sive ignoretur impedimentum in se, sive ignoretur ex tali actu aut persona illud oriri. Quod communissime ac verius dicendum, etsi agatur de illis impedimentis, quæ videntur habere naturam pœnæ, uti est impedimentum criminis; nam nonnisi secundario rationem pœnæ habent; sed primario et principaliter habent rationem vinculi (1).

955. **Impedimenta impedientia.** Præter peccatum mortale et excommunicationem, quæ duo prohibent Sacramentum vivorum utiliter suscipere; quatuor impedimenta enumerantur hisce versiculis:

Ecclesiæ vetitum, tempus, sponsalia, votum
Impediunt fieri, permittunt facta teneri.

I. *Ecclesiæ vetitum;* quo nomine intelligitur prohibitio Ecclesiæ, quæ quidem alia *generalis* est, nempe jure generali statuta, ut si fuerint omissæ sine causa proclamationes; si a sponsis rudimenta fidei ignorentur; si catholicus velit hæreticam ducere personam. Alia *particularis*, quæ respicit matrimonium hic et nunc contrahendum, ut si adsit impedimenti dirimentis suspicio: si unus sponsorum sit ligatus aliis sponsalibus; si ex conjugio exurgat vehemens timor gravis mali, puta scandali, rixarum.

II. *Tempus (feriatum)*: est illud, quo ab Ecclesia sub gravi vetantur nuptiarum solemnitates. Incipit ab Adventu Domini a primis vesperis, ad diem Epiphaniæ inclusive; et a die Cinerum ad Octavam Paschæ item inclusive ex Tridentino (Sess. 24, c. 10 *de Ref.*). Nomine *solemnitatis nuptiarum* non intelligitur ipsa matrimonii celebratio; sed benedictio solemnis, quæ fit una cum Missa pro sponso et sponsa, ut extat in Missali; item solemnis et publica traductio sponsæ in domum sponsi; item convivia splendidiora et similia profanæ lætitiæ signa. Attamen convivia et tripudia non prohibentur sub gravi, nisi excessus sit magnus; imo si fiant moderate, nulla erit culpa. — Verum ferme ubique prohibitum est sine licentia Episcopi etiam matrimonium tunc temporis contrahere.

(1) *Quid de hæreticis?* Inter varias sententias, hæc dicenda videntur: 1) Quædam sunt impedimenta, quæ hæreticos certe afficiunt: sic omnes docent irrita esse matrimonia inita a sacerdotibus, vel religiosis apostatis.

2) Si agatur de impedimentis, quæ solum post peractam hæreticorum separationem ab Ecclesia statuta sunt, communiter receptum est eos hujusmodi legibus ex ipsius Ecclesiæ benignitate, non teneri.

3) Quoad reliqua impedimenta hæretici iis subjacent; neque sane ab auctoritate et legibus Ecclesiæ ob eorum desertionem suo marte liberandi sunt. Quam quidem doctrinam inculcat ac late prosequitur Pius VII ad archiepiscopum Maguntinum Brevi 8 oct. 1803.

III. *Sponsalia* semel legitima inita, nec legitime dissoluta sub gravi impediunt conjugium cum alia; nam est contra justitiam uni tradere, quod jam alteri promissum est.

IV. *Votum;* hic intelligitur votum simplex sive castitatis, sîve Religionem ingrediendi, sive non nubendi vel suscipiendi Ordines sacros. Porro per tale votum corpus voventis promittitur Deo; ergo non potest amplius dari alteri, quin graviter violetur fides Deo data. (*S. Alph.*, l. VI, n. 982).

956. **Impedimenta dirimentia.** Ecclesiam proprio jure habere potestatem constituendi impedimenta dirimentia de fide est. Matrimonium enim est verum novæ legis Sacramentum; ergo omnia quæ illud respiciunt ad illam pertinere debet cui Christus spiritualia commisit, id est Ecclesiæ suæ sanctæ. Hinc Tridentinum definivit: *Si quis dixerit Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia; vel in iis constituendis errasse, anathema sit. Si quis dixerit causas matrimoniales non spectare ad judices ecclesiasticos, anathema sit* (Sess. IV, c. 4 et 12). — Et Pius IX Allocut. 27 sept. 1853 declaravit, *a conjugali fœdere Sacramentum separari nunquam posse, et omnino spectare ad Ecclesiæ potestatem ea omnia decernere, quæ ad idem matrimonium quovis modo possunt pertinere.* Et in Syllabo propositione 69 damnavit qui asserunt Ecclesiam hac potestate non potiri jure proprio et originario.

957. **Potestas impedimenta statuendi.** Habet hanc R. Pontifex ob plenitudinem jurisdictionis in Ecclesia universa. Item Concilium œcumenicum, cum totam repræsentet Ecclesiam. Idem dicendum de consuetudine legitime præscripta, quæ vim legis induit. At de potestate ordinaria ea constituere non potest Episcopus neque pro sua Diœcesi; tum quia res maximi momenti non decernuntur, nisi a suprema Sede; tum quia Urbanus VIII id expresse prohibuit.

Principes autem sæculares possunt leges condere quoad jura civilia et politica, quibus gaudere debent qui rite matrimonium in faciem Ecclesiæ celebrant; non vero ejus vinculum moderari. Ex quo Christus contractum matrimonii ad Sacramenti dignitatem evexit, et ita evexit, ut quoties personæ hunc contractum legitime efficerent, toties conficerent Sacramentum, matrimonium factum est quid unum et sacrum, atque ad forum ecclesiasticum pertransiit. Et ideo ab Ecclesiæ legibus *omnino pendet* (ut ait Gregorius XVI) *conjugii vis, robur, ac justa consociatio* (Id autem pluribus tuetur *Scavini*, l. III, nn. 766 et seqq.).

958. Quindecim autem enumerantur impedimenta dirimentia:

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas.
Ætas, affinis, si clandestinus et impos,
Raptave si mulier, parti nec reddita tutæ.
Hæc facienda vetant connubia, facta retractant.

Art. 1. — Error, Conditio, Votum, Cognatio.

959. **Erroris impedimentum.** Error est *inhabilitas ad contrahendum matrimonium orta ex errore circa personam.* Quadruplex distinguitur error: personæ, fortunæ, conditionis ac qualitatis. *Error personæ* est quando hic putatur Virgilius, et est Plato. *Error fortunæ*, quando v. g. hic putatur dives, et est pauper. *Error conditionis*, quando hic putatur liber, et est servus servitute vera seu stricta (de servitute stricte sumpta erit infra). *Error qualitatis*, quando hic putatur bonus, sed est malus.

I. Error circa *personam* dirimit matrimonium ipso jure naturæ; personæ enim contrahentium sunt ipsum substantiale objectum. Id tenet, etiamsi error sit concomitans, vincibilis et crassissimus; adest semper error circa substantiam. Hinc matrimonium Jacob cum Lia fuit nullum; quia ipse putabat eam esse Rachelem: quare nonnisi accedente postea consensu, validum evasit.

II. Error circa *fortunam* et *qualitatem* non irritat matrimonium, nisi aperte redundaret in substantiam. Nam hic error non afficit essentiam seu objectum contractus; cum objectum hic sit persona, non ejus qualitas vel fortuna. Et hoc currit juxta communem ac veriorem sententiam cum d. Thoma, etiamsi error dederit causam contractui. Nam adhuc habemus voluntarium simpliciter circa substantiam, quæ est persona.

Resolve. 1) Si quis ducat viduam putans se ducere virginem, etsi per fraudem in errorem inductus fuerit, valet matrimonium. Nam hic fraus non influit in rei substantiam.

2) Valide contrahit puella nobilis cum viro vago, qui falso se nobilem jactitat, quamvis (si id sciverit) non contractura. Nam de facto vere et absolute cum illo contraxit.

3) Invalide contrahit qui aperte diceret: *Volo ducere divitem, et ideo duco Titiam, quia talis est;* sed talis non sit. Tunc enim qualitas esset deducta in substantiam (*S. Alph.*, l. VI, n. 1013).

960. **Conditionis impedimentum.** Definitur: *Inhabilitas ad contrahendum matrimonium orta ex servitute stricte sumpta.* Hi non veniunt *famuli*, qui ad tempus locant operas suas, et dicuntur *domestici.* Neque *servi glebæ* seu *adscriptitii*, qui agro colendo in dominorum suorum utilitatem adscripti sunt. Neque *servi pœnæ* qui ob crimina damnati sunt ad pœnam licet perpetuam. Sed servi *stricte tales*, et nuncupantur *mancipia,* quia sunt in totali potestate domini qui eos vendere et locare valet, eorumque lucra semper eidem domino acquiruntur.

Porro si persona libera contrahit cum mancipio ejus servitutem ignorans, matrimonio jure canonico nullum est. Dicitur 1) *Si persona*

libera ; nam serva valide servam ducit, etsi eam liberam putet. 2) *Ejus servitutem ignorans ;* secus vero si sciat esse servam ; vel si cognita servitute, matrimonium ratificet; sed fieret irregularis (*S. Alph.*, l. VI, n. 1017).

961. **Impedimentum voti.** *Est inhabilitas ad contrahendum matrimonium orta ex voto solemni castitatis emisso in professione religiosa.* Hinc Tridentinum : *Si quis dixerit, clericos in sacris Ordinibus constitutos, vel regulares castitatem solemniter professos, posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege ecclesiastica vel voto, anathema sit* (Sess. 24, can. 9). An autem votum illud dirimat matrimonium etiam jure divino, disputant.

Diximus ex voto solemni; quia votum simplex quod emittitur in aliis religiosis congregationibus, est tantum impedimentum impediens ut ait Cœlestinus Pp. III. Si excipias: 1) Votum simplex castitatis, quod emittere debet uxor, quæ consentiat virum sacro Ordine initiari; viro e vivis erepto, mulier nequit ratione illius voti alio matrimonio valide copulari, ut docet ex jure communior et valde probabilis sententia. 2) Votum simplex castitatis in Societate Jesu emissum post biennium novitiatus. Hoc item dirimit matrimonium ex Bulla Gregorii XIII *Ascendente*, nisi Generalis illius Ordinis dispenset (*S. Alph.*, l. VI, n. 1025). De pœna v. t. I, n. 614.

962. **Cognationis impedimentum.** Cognatio est vinculum personarum; et alia est *naturalis*, quæ oritur a generatione carnali. Alia *spiritualis*, quæ oritur e Baptismo et Confirmatione. Alia *legalis*, quæ oritur ex civili adoptione. Et ideo impedimentum cognationis est *inhabilitas ad contrahendum matrimonium inter personas vel carnaliter, vel spiritualiter, vel legaliter propinquas.*

963. **Cognatio naturalis.** Quæ dicitur etiam *consanguinitas* (quasi *sanguinis unitas*) definitur: *Vinculum personarum ex eodem proximo stipite descendentium per carnalem generationem.*

Dicitur 1) *Ex eodem proximo stipite descendentium.* Quia stipitis remoti in linea transversali (obliqua etiam seu collaterali dicta) nulla habetur ratio ; alioquin omnes homines essent consanguinei, utpote omnes ab uno Adamo procedentes.

2) *Per carnalem generationem,* idest ex copula carnali, quæ nihil refert ad consanguinitatem utrum licita an illicita ; utrum ex patre et matre simul, an vero ab alterutro tantum generatio deducatur (*S. Alph.*, l. VI, n. 1029).

Tria autem in consanguinitate consideranda sunt: 1) *Stipes*, seu persona, ex qua aliæ originem ducunt. 2) *Gradus*, seu mensuram distantiæ unius personæ ab altera. 3) *Linea*, seu personarum series ab uno stipite descendentium. Linea autem duplex est: alia *recta*, et est series personarum, quarum una descendit ab alia, ut sunt pater et filius. Alia *collateralis*, et est series personarum, quæ licet stipitem

communem habeant; aliæ tamen ab aliis non descendunt, sed sunt quasi a latere juncti, ut sunt fratres. Ipsa linea collateralis est *æqualis* vel *inæqualis*, prout videlicet consanguinei æqualiter a communi stipite distant, vel distant inæqualiter.

964. Q. *Quomodo facile inveniri possunt gradus consanguinitatis?*

R. 1. *Prior methodus.* Si cognitus sit stipes, seu homo a quo personæ de quibus quæritur, descendunt, scribas illius nomen in charta, et infra generationes et nomina personarum hinc et inde descendentium referas, usque dum pervenias ad eas personas, quæ connubio jungendæ sunt: facile inde gradus computabis.

Si vero incognitus sit stipes, sic procedas: scribas in inferiori parte chartæ nomen sponsi ad unum latus et nomen sponsæ ad alterum. Dein adnotes supra nomen sponsi nomina eorum consanguineorum, a quibus ipse descendit; idem facito quoad sponsam. Qua facta adnotatione, ascendas ex una parte et videas utrum sponsi conveniant in communi stipite. Quod postquam inveneris, simulque animadverteris utrum ipsi sint in linea æquali, an inæquali, applica regulas sequentes:

Regula: 1. In *linea recta* tot numerantur gradus, quot personæ, dempto semper communi stipite, a quo elicitur computationis initium: v. g., pater, filius, nepos et pronepos quatuor sunt personæ, sed tres tantum gradus, quia tres tantum sunt generationes et tres personæ, dempto stipite, nempe patre. Ideo stipes non est gradus, sed ipse est unde fiunt gradus.

2. In *linea collaterali æquali* tot gradibus duo distant inter se, quot singuli distant a communi stipite: v. g., frater et soror sunt inter se in primo gradu: quia in una parte una tantum habetur persona.

3. In *linea collaterali inæquali*, tot sunt gradus quot personæ in parte remotiori inveniuntur. Hinc si unus distet a communi stipite tribus gradibus et ejus consanguinea quatuor, erunt inter se consanguinei in quarto gradu juxta effatum: *Gradus remotior trahit ad se propinquiorem.*

Porro Jure ecclesiastico certum est, consanguinitatem in quocumque lineæ rectæ gradu matrimonium dirimere. In linea autem collaterali inclusive usque ad quartum gradum (1). — Potest autem consanguinitas inter easdem personas oriri ex multiplici capite; et tunc est multiplex propinquitas seu impedimentum: v. g. si duo fratres duas fœminas sibi consanguineas ducant, liberi ex utroque conjugio provenientes, dupliciter erunt inter se consanguinei (*S. Alph.*, l. vi, n. 1029).

965. R. 2. *Methodus altera.* Ad gradus dignoscendos, scilicet cum arbore consanguinitatis, de qua hic ponitur exemplar. Si igitur scire cupis in quo consanguinitatis gradu distent inter se duæ personæ, colloca unam ex iis in cellula vacua N. ac dein attende an sint in linea recta vel transversa; si deprehendas, eas esse in *linea recta*, regulam pro linea recta datam applica, et numera generationes vel personas, una dempta, et habebis gradum. Si vero existant in transversa, ex cellula in qua posuimus N. ascende usque ad cellulam in qua reperitur stipes, seu commune utriusque principium proximum, sive in qua conveniunt ambæ personæ. Si *æqualiter* ab hoc principio distant, applica regulam pro linea transversa æquali, et numerando invenies gradum in quo distant inter se. Si vero *inequaliter* a communi stipite proximo distant, applica regulam de linea transversa inæquali, et prodibit distantia.

(1) In quonam gradu consanguinitas dirimat matrimonium jure naturæ vid. dicta t. I, n. 465.

966. **Cognatio spiritualis.** Est *propinquitas personarum jure ecclesiastico inducta proveniens ex sacramentis Baptismi vel Confirmationis.* Ex Tridentino cognationem contrahunt baptizans (vel confirmans) et patrini, cum baptizato (vel confirmato) ejusque patre et matre (Sess. 24, c. 2 *de Ref.; S. Alph.*, l. VI, n. 1028) (1).

967. Q. *Quidnam requiritur ad valide contrahendam cognationem spiritualem?*

R. 1. Quoad *baptismum* requiritur: 1) Ut patrini (idem valet de baptizantibus) sint baptizati; quia nequit spiritualis esse pater aut tutor qui spiritualiter nondum natus est.

2) Ut habeant usum rationis; alioquin humanitus capaces non forent illius muneris suscipiendi. Et gerant intentionem patrini obeundi officium. Non tamen necesse est, ut habeant intentionem contrahendi ipsam cognationem.

3) Ut infantem in actu ablutionis infantem physice tangant. Id eruitur ex declaratione S. Cong. de Propaganda fide 21 jan. 1856. In qua item dicitur quod patrinus vel matrina satis est si physico infantis contacto jungat se cum eo, cujus manibus puer defertur; nec opus esse, ut suas in manus infantem excipiens ministro exhibeat baptizandum.

4) Ut sint designati vel admissi a parentibus, aut a Parocho seu ministro baptizante, cujus est supplere parentes.

5) Ut Baptismum reapse administretur. Hinc non contrahitur cognatio, si tantum cæremoniæ suppleantur. Item patrini probabilius non contrahunt cognationem si, adhibeantur in baptismo privato. Utique tamen contrahit baptizans (*S. Alph.*, l. VI, n. 149).

R. 2. Ad valide cognationem in *Confirmatione* contrahendam non tantum oportet ut susceptores sint baptizati, designati, habeant usum rationis, et animum tale officium gerendi et de facto gerant in Confirmatione valida; sed requiritur insuper ut jam confirmati sint, ut docet probabilius Renzi afferens declarationem S. Concilii C.

968. **Cognatio legalis.** Est *propinquitas personarum proveniens ex adoptione*, quæ est assumptio personæ extraneæ in filium. A jure civili statuta fuit; sed tunc tantum evasit dirimens impedimentum canonicum, quando illam Ecclesia recepit. Ideo ab Ecclesia obtinenda dispensatio; verum quoad existentiam impedimenti, in dubio recurrendum ad leges civiles ex Benedicto XIV (*S. Alph.* l. VI, n. 1027).

Porro a lege civili apud nos quoad adoptionem statuitur: *Il matrimonio è proibito; tra l'adottante, l'adottato e i suoi discendenti;*

(1) Cognatio spiritualis multiplex esse potest, uti si duo invicem alter alterius filios tenuerit; vel si unus alium tenuerit in baptismo et confirmatione; non autem si plures filios ejusdem patris in baptismate tenuerit, vel in confirmatione tantum (v. *Scavini*, l. III, nn. 892 et seqq., *ubi plurimæ quæstiones resolvuntur*).

tra i figli adottivi della stessa persona; tra l'adottato ed i figli sopravvenuti all'adottante; tra l'adottato ed il conjuge dell'adottante, e tra l'adottante ed il conjuge dell'adottato (a. 601) (1).

Art. 2. — Crimen, Cultus disparitas, Vis, Ordo.

969. **Impedimentum criminis**. Definitur: *Inhabilitas canonica ad contrahendum matrimonium orta vel ex adulterio sive cum promissione sive cum attentatione matrimonii; vel ex conjugis homicidio; vel ex utroque simul, id est homicidio et adulterio.*

Primo. *Ut adulterium cum promissione matrimonii inducat impedimentum*, ex parte adulterii requiritur: 1) Ut illud sit *verum*, nimirum in matrimonio valido. Et *consummatum*, ut nempe intercesserit copula carnalis perfecta (in foro externo hæc semper præsumitur). 2) Ut sit *formale*, nempe ut uterque delinquens cognoscat alterutram partem esse conjugatam.

Ex parte vero promissionis requiritur: 1) Ut ea facta sit *vivente eodem conjuge*: quia non contrahitur impedimentum, si promissio in uno matrimonio facta sit, et adulterium in alio perpetratum. 2) Ut sit *acceptata* aliquo signo exteriori; sed probabilius non requiritur repromissio. 3) Ut promissio non fuerit *ficta*, uti probabilius docent; neque ante adulterium serio retractata.

Secundo. *Ut adulterium cum matrimonii attentatione inducat criminis impedimentum*, ex parte *adulterii* requiritur ut illud sit verum, consummatum et formale. Ex parte *attentationis* requiritur probabilius, ut attentatio et adulterium fiant durante eodem conjugio.

Tertio. *Ut homicidium solum inducat criminis impedimentum*, requiritur: 1) Ut occisio secuta sit communi consilio viri et mulieris; neque sufficit, quod quis audiens conjugis occisionem eam ratam habeat. 2) Ut fiat cum intentione matrimonii ineundi cum complice ho-

(1) Olim distinguebatur adoptio in perfectam et dicebatur *adrogatio*, et in imperfectam; sed hodie non amplius fit mentio hujus duplicis adoptionis speciei. An vero adoptio inita juxta normam quam moderni Codices civiles præscribunt, adhuc canonicum impedimentum inducat, sunt qui cum Gury et Andrè negant; nam Ecclesia non sancivit nisi adoptionem romani Juris: talis porro non est quæ nunc viget in pluribus regnis, quæ item nonnisi imperfecta adoptio est.

Verum cum Carriere et Bouvier (et quidem melius, uti ait Giovine) affirmant: nam adoptio inita juxta normam hodiernam, etsi in accidentali adoptionis forma discordet, convenit tamen substantialiter cum adoptione perfecta romani Juris; nam adhuc adoptio fit cum juris solemnitate, et adoptatus adinstar veri fili habetur, hujusque juribus gaudet, jungens etiam suo adoptantis cognonem.

Quod quidem S. Pœnitentiariæ auctoritate firmatur, quæ interrogata an adoptio in Gallia vigens in præsentiarum (quæ eadem est ac illa quæ obtinet in Italia et fere ubique) dirimat matrimonium, respondit 17 maji 1826 Vicario generali Petrocoriensi (di Perigæux) *affirmative, si res sit de adoptione legitima inita*, id est inita juxta normam ac solemnitates legis civilis.

DE MATRIMONIO

GRADUS CONSANGUINITATIS

PRIOR METHODUS.

Abavus

Proavia	*Proavus*
1. Julia Noel uxor Titii Pascal	1. Arthur Noel
Avus	*Avus*
2. Mævius Paschal	2. Maurus Noel
Pater	*Pater*
3. Paulus Paschal	3. Hector Noel
Sponsus	*Sponsa*
4. Petrus Paschal	4. Maria Noel

In quo exemplo Petrus Paschal et Maria Noel sunt consanguinei in quarto gradu æquali.

Del Vecchio, *Compendium*, T. II, n. 969.

Metodus Altera

Schemata ad gradus cognationis dignoscendos

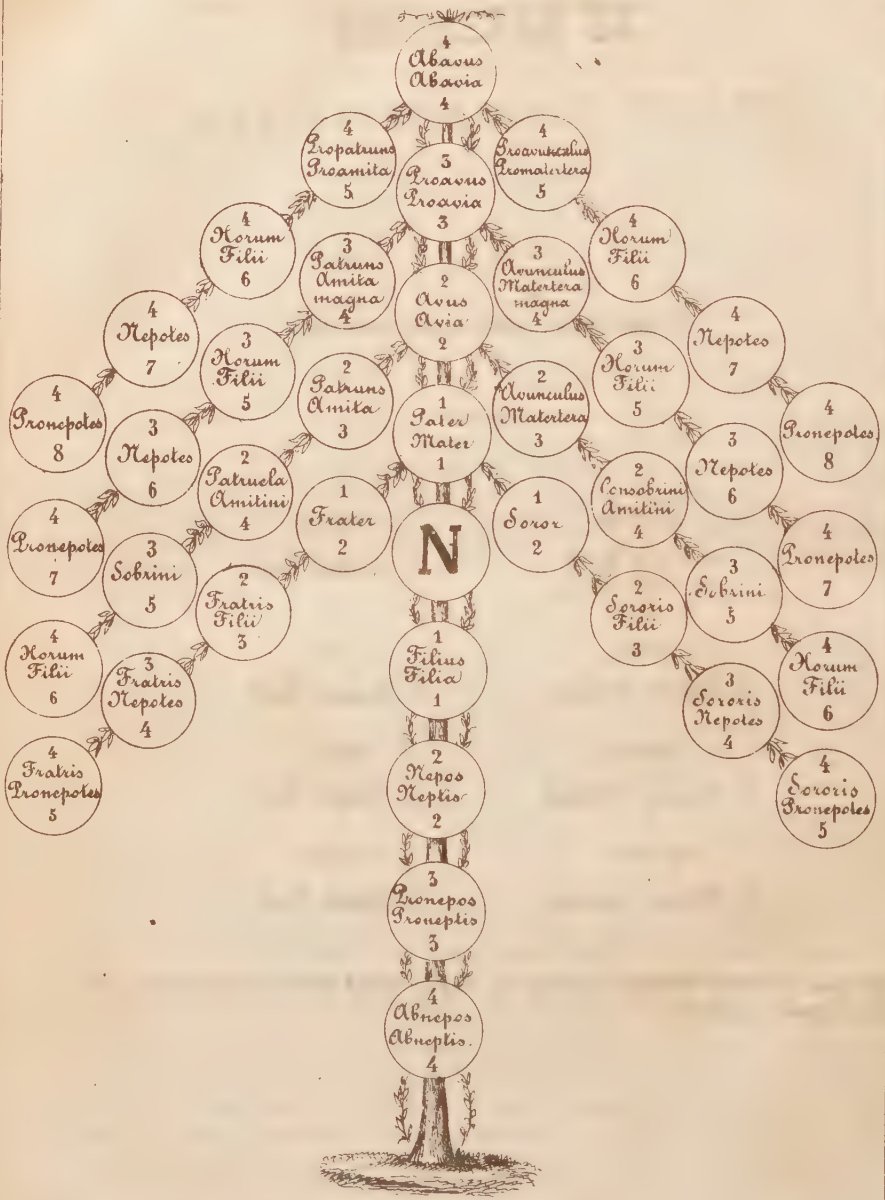

Nota 1ª Personæ quæ tractu conjunguntur, sunt inter se in linea recta, cum cæteris in linea collaterali.

2ª Ubi lineæ conjunguntur, ibi stipes habetur.

3ª Numerus superior in unoquoque circulo designat gradum secundum jus canonicum, inferior secundum jus civile.

micidii; ita communissime. Etsi autem sufficiat, ut hæc intentio sit ex parte unius; requiritur tamen probabilius, ut aliquo modo alteri manifestetur, uti esset si præcesserint indicia sufficientia, v. g., munera, familiaritates, etc.

Quarto. *Ad inducendum criminis impedimentum ex homicidio una cum adulterio,* ex parte *adulterii* requiritur, ut illud sit verum, consummatum et formale. Ex parte *homicidii* ut cum intentione matrimonii ineundi sit perpetratum; et probabilius ut hæc intentio sit comparti aliquo modo manifestata. Hinc infertur quod si vir uxorem occidat ut liberius adultera fruatur, etsi ista consenserit in homicidium, sed absque intentione matrimonii ineundi, impedimentum non contrahitur (*S. Alph.*, l. VI, nn. 1033, etc.) (1).

970. **Cultus disparitas.** Est *inhabilitas canonica ad contrahendum matrimonium inter personas, quarum una est baptizata, altera non.* Quare invalide contraheret baptizatus cum catechumeno, vel cum invalide baptizato, licet id ignoretur. Inductum est generali Ecclesiæ more, qui a sæculo XII vim legis obtinuit ex Benedicto XIV, Constit. *Singulari* (*S. Alph.*, l. VI, n. 1044).

971. **Vis** (seu metus). Hoc impedimentum definiri potest: *Inhabilitas ad contrahendum matrimonium orta ex vi, seu metu gravi injusto.* Requiritur autem ut metus gravis injuste incutiatur ab extrinseca et libera causa ad matrimonium extorquendum. Metu durante, jure saltem ecclesiastico, matrimonium dirimitur, licet ei accedat juramentum (*S. Alph.*, l. VI, nn. 1045, etc.).

I. *Metus gravis*, qui nempe talis sit respective ad personas; nulla enim lege levis metus invalidat matrimonium, cum non auferat sufficientem deliberationem. Idem dicendum cum communi de *metu reverentiali*, nisi sit conjunctus cum timore gravis damni, ut esset diuturni odii, etc.

II. *Injuste incussus;* si enim metus incutiatur justa de causa, et qui eum patitur, ipse de se matrimonium eligat ad damnum quod timet effugiendum, valebit matrimonium. Hinc, si quis contrahat ex metu gehennæ valide contrahit; quia nulla ei injuria infertur, sed liber ipse eligit conjugium.

III. *Ad matrimonium extorquendum;* secus dici nequit quod matrimonium contrahatur ex metu; sed sponte eligeretur ut medium ad declinandum malum, quod timetur; ideoque est satis voluntarium. Sic si pater inveniat stupratorem filiæ suæ, et minas mortis incutiat ad matrimonium extorquendum, illud erit invalidum; quia tunc directe extorqueretur matrimonium. Verum si minas incutiat ad ulci-

(1) Baptizati qui adhuc infideles hoc crimen patrarunt, impedimento non ligantur, et post baptismum possunt secum invicem criminosi contrahere. S. C. de Propag. 23 aug. 1852.

scendum tantum injuriam sibi irrogatam, et stuprator ad ejus iram sedandam nuptias offerat, valebit conjugium.

IV. *Jure saltem ecclesiastico.* Verum forsan probabilius etiam jure naturali; nam matrimonium est vinculum perpetui amoris; at repugnat ut amor a metu producatur (*S. Alph.*, l. VI, n. 1054).

Hæc tamen notanda: 1) Metum non ita facile probari posse; ideoque in dubio judicatur in favorem matrimonii. 2) Matrimonium in faciem Ecclesiæ rite semel celebratum, sed invalide per metum, convalescere per spontaneam cohabitationem vel copulam. Habentur enim hæc uti signa novi ac liberi consensus; quin ipse renovetur coram Parocho et testibus, si tamen impedimentum occultum fuerit.

972. **Impedimentum ordinis.** Est *inhabilitas ad contrahendum matrimonium orta ex susceptione sacrorum Ordinum.*

Imo clerici in Sacris constituti vel Regulares aut moniales post votum solemne castitatis matrimonium contrahere præsumentes; nec non omnes cum aliqua ex prædictis personis matrimonium contrahere præsumentes incurrunt ipso facto excommunicationem Ordinariis reservatam. Imo si quis pertinaciter contenderet tale matrimonium esse validum, non obstante Ecclesiæ prohibitione, esset hæreticus ex Tridentino; Sess. 24, can. 9 *de Ref. matr.* (de pœna v. t. I, n. 614).

Docet autem communior et probabilior sententia votum Ordini sacro adnexum dirimere matrimonium solo jure Ecclesiæ (ideoque dispensari posse). Nam continentia non est Ordini de necessitate naturæ conjuncta, sed tantum de Ecclesiæ ordinatione (*S. Alph.*, l. VI, n. 1059) (1).

Art. 3. — Ligamen, Honestas, Ætas, Affinis.

973. **Impedimentum ligaminis.** *Ligaminis* voce prout est impedimentum dirimens matrimonii, intelligitur: *Inhabilitas* seu *vinculum, vi cujus qui matrimonio legitime contracto ac eo durante ligatus est, non potest aliud inire.*

Unde qui bona fide contraxit secundum matrimonium, putans priorem conjugem esse mortuam, si postea certo sciat ipsam vivere, etsi id probare nequeat, debet a secunda conjuge separari. Si vero dubitat de vita prioris conjugis, tenetur ante diligentem veritatis iniquisitionem abstinere a debito conjugale petendo. — Ex his patet, certa indicia requiri solutionis prioris conjugii, ut aliud permittatur. Nec sufficit sola et lunga unius conjugis absentia; nam sola absentia non certo arguit mortem. Nec sola fama ex incerto rumore; quia dictum inane facile sequitur multitudo. Nec ordinarie unicus testis; cum vox unius sit vox nullius (*S. Alph.*, l. VI, n. 1060).

Ceterum matrimonium ob aliquod impedimentum nullum, si sit ab

(1) Ordo autem dirimit matrimonium contrahendum, non jam contractum licet ratum tantummodo. Sed votum castitatis in religiosa professione emissum dirimit matrimonium contrahendum; et potest etiam dirimere jam contractum, modo non sit consummatum (v. infra n. 1171).

una saltem parte bona fide contractum, non tantum jure canonico, sed civili lege (quoad suos respective effectus) habetur ut legitimum; si tamen fuerit præscriptis solemnitatibus celebratum (a. 116).

974. **Publica honestas.** Est propinquitas (seu quædam affinitas), quæ oritur ex conjunctione non corporum, sed animorum, id est tum ex sponsalibus tum ex matrimonio rato, seu non consummato. Ideo impedimentum publicæ honestatis est *inhabilitas canonica orta ex tali propinquitate, ad matrimonium.*

Regula 1. Si hæc honestas oriatur a sponsalibus, ex Tridentino dirimit matrimonium inter unum sponsum et consanguineos alterius sive legitimos sive illegitimos ad primum gradum tantummodo. Sed necesse est ut sponsalia sint : — 1) *Vera :* hinc non exurgit impedimentum ex sponsalibus fictis, vel alio vitio nullis. — 2) *Valida* ; hinc impedimentum non oritur ex sponsalibus initis inter eos qui aliquo dirimento impedimento detinentur nondum dispensato, utpote nondum habiles, ex S. C. C. 26 jan, 1709. — 3) *Absoluta*, vel si condionata, oportet, ut conditio jam verificata sit. Non tamen officit si sponsalia privatim inita fuerint, vel legitime soluta; modo valida fuerint (*S. Alph.*, l. VI, n. 1061).

Regula 2. Si publica honestas oriatur a matrimonio rato, ex S. Pio V ipsa extenditur ad quartum gradum inclusive, id est inter maritum et consanguineos uxoris ad quartum gradum, et vicissim. Neque obstat quod matrimonium fuerit invalidum.

Excipe 1. Si invaliditas matrimonii proveniat a priori impedimento publicæ honestatis orto ex sponsalibus valide contractis; tunc jure constitutum est, ut non oriatur impedimentum in præjudicium priorum sponsalium. Hinc si Cajus, initis sponsalibus cum Lucia, eaque velicta, ejus sororem ducat in matrimonium, ad Luciam redire potest (et debet ut satisfaciat promissis); quin indigeat dispensatione; nisi matrimonium etiam consummaverit. Ratio quia tale matrimonium invalide contractum non retroagit, nec ideo inducit impedimentum honestatis relate ad Luciam (1).

Excipe 2. Si matrimonii invaliditas oriatur ex defectu consensus, ut excipit jus. Hinc non oritur publica honestas, si matrimonium cum amente, ebrio, vel ex errore personæ, ex metu gravi vel ficto consensu contractum fuerit (*S. Alph.*, l. VI, n. 1064).

975. **Impedimentum ætatis.** Est *inhabilitas orta ex defectu ætatis sufficientis ad matrimonii officia.* Jure naturæ præter consensum ad validum matrimonii contractum non plus requiritur, quam corpora habilia, etsi non sint habilia proxime. — Sed ad matrimonii validitatem jure canonico requiritur, ut transacta sit impu-

(1) Aliter esset, si Cajus matrimonium cum sorore Luciæ consummaverit. Tunc neutram dicere potest sine dispensatione : non Luciam ob exortam affinitatem ex illo illicito commercio cum ejus sorore; non sororem, ob jam existens impedimentum honestatis.

bertas, seu adsit annus (completus) quartusdecimus in viro, duodecimus in fœmina. Si tamen malitia suppleat ætatem, nimirum si habeatur et doli capacitas, id est discretio ad intelligendam vim et naturam consensus, et potentia physica ad consummmandum conjugalem actum, etiam ante pubertatem ipso jure canonico valide contrahitur absque pontificia dispensatione.

Pubertate autem legali completa, etsi nondum advenerit potentia naturalis seu physica, valet matrimonium etiam jure ecclesiastico; tunc sufficit potentia, quæ possit aliquando expediri. Neque solet impotentia perpetua declarari ante annum 18 in viro, et 14 in fœmina (*S. Alph.*, l. VI, n. 1066 (1).

986. **Affinitatis impedimentum**. Affinitas est *propinquitas, quam una persona contrahit cum consanguineis illius, quacum copulam carnalem completam seu consummatam habuit, sive licitam* (hoc est ex conjugio) *sive illicitam* (puta ex fornicatione, incestu). Et ideo impedimentum affinitatis est inhabilitas ad contrahendum inter illos qui hanc propinquitatem contraxerunt (*S. Alph.*, l. VI, n. 1068).

Principia. 1) Affinitas in linea recta dirimit ad infinitum. In linea collaterali ex copula licita dirimit ad quartum gradum inclusive, ex copula autem illicita ad secundum tantum gradum inclusive. Evincitur ex Tridentino (Sess. 24, c. 4). Et impedimentum contrahitur inter virum et consanguineos mulieris, et vicissim.

2) Affinitas dirimit matrimonium solo jure Ecclesiæ in linea collaterali, et multo probabilius etiam in linea recta, si forte primum gradum excipias. Certo Ecclesia nunquam voluit dispensare in primo gradu lineæ rectæ pro affinitate orta ex commercio licito, seu ex conjugali (2).

3) Affinitas ex multiplici capite contrahi potest, si nempe quis plures consanguineos cognoverit; et quidem etiam in eodem gradu, ut si quis carnaliter cognovisset duas sorores suæ uxoris. Hanc vero contrahunt etiam infideles, qui ideo ad fidem conversi cum tali impedimento conjungi non possunt sine dispensatione. S. C. de. propaganda fide 23 aug. 1852.

4) Affinitas contrahi potest inter ipsos conjuges, si maritus rem habeat cum consanguineis suæ uxoris. Verum hæc non dirimit eorum matrimonium, cum jam sit indissolubiliter contractum; sed impedit tantum ejus usum.

(1) Huc potest revocari *amentia perpetua;* seu inhabilitas ad matrimonium orta ex perpetua amissione usus rationis. Tales amentes etsi habeant potentiam expeditam ad copulam; non tamen habent capacitatem contrahendi et se cum deliberatione obligandi; et ideo quoad hoc habentur uti pueri.

(2) Non raro tamen dispensat pro affinitate orta ex commercio illicito in primo lineæ rectæ gradu, saltem ut vir ducat mulierem cujus matrem cognovit; dummodo tamen copula cum matre non antecesserit nativitatem filiæ quam ducere vult; idque ob periculum ne contrahat cum propria filia.

5) Affinitas contrahitur etsi copula habita sit cum invita vel amente, si verificetur carnalis copula perfecta et consummata, seu talis ex qua generatio sequi potest.

6) Affinitas non parit affinitatem; id est affinitas quam vir contrahit cum consanguineis uxoris, non facit illum affinem cum affinibus eorundem consanguineorum. Unde duo fratres ducere possunt duàs sorores, pater et ejus filius ducere possunt matrem et hujus filiam (*S. Alph.*, l. VI, n. 1075).

977. **Affinitas ex invalido matrimonio.** Si matrimonium nullum contractum fuit in bona fide ex utraque parte affinitas ad quartum gradum extenditur. Si in mala fide, juxta alios affinitas extenditur ad secundum gradum. Verum plures illam ad quartum extendunt; nam adhuc conjugium habet figuram veri matrimonii.

978. *Quæ regula ad dignoscendos gradus affinitatis?*

R. Ad dignoscendum gradum, in quo quis cum alio est affinis, inservit regula notissima: *Quo gradu consanguinitatis quis est junctus viro, eodem gradu affinitatis junctus est mulieri.* Vicissim: *quo gradu consanguinitatis, quis junctus est mulieri, eodem gradu affinitatis junctus est viro.* Seu clarius: eo gradu una persona affinis est consanguineis alterius personæ quam cognovit, quo gradu isti personæ carnaliter cognitæ sunt consanguinei: v. g.. Petrus, qui Annam cognovit, est affinis cum matre et filia Annæ in primo lineæ rectæ gradu; cum sorore ejusdem in primo gradu lineæ collateralis.

ART. 4. — De Clandestinitate.

979. **Clandestinitas.** Impedimentum clandestinitatis est *inhabilitas canonica ad contrahendum matrimonium orta ex defectu præsentiæ parochi et duorum saltem testium.* Matrimonia sine hac præsentia contracta dicuntur *clandestina* id est *occulta*, opposita nempe huic publicitati, quam requirit Tridentinum.

In locis, ubi Tridentinum pubblicatum est, conjugia clandestine inita nulla sunt et invalida (imo neque in sponsalia transire possunt neque obligationem naturalem inducunt; etsi jurata et copula sit subsecuta, ut declaravit S. C. Congregatio). En verba Concilii: *Qui aliter quam præsente Parocho vel alio sacerdote de ipsius Parochi vel Ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus Matrimonium contrahere attentabunt, eos sancta Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit; et hujusmodi contractus irritos et nullos esse decernit, prout eos præsenti decreto irritos facit et annullat.. Declarat insuper, ut hujusmodi decretum in unaquaque parœcia suum robur post triginta dies habere incipiat, a die primæ pubblicationis in eadem parœcia factæ numerandos* (Sess. 24, c. de Ref. matr.) (1).

(1) Iis in locis ubi Tridentini decretum de clandestinitate non est publicatum.

Obligatio autem contrahendi coram Parocho et testibus est *localis* et *personalis*. Quatenus *localis* afficit territorium, et omnes qui ibi matrimonio jungendi sunt obligat. Unde catholici Angliæ, ubi non est promulgatum Concilium, in Italia nostra contrahentes, tenentur contrahere coram Parocho loci et testibus; etsi ibi non contraxerint domicilium vel quasi-domicilium; agitur enim de lege generali, cui omnes in loco ubi illa viget degentes, tenentur.

Quatenus *personalis* obligat qui domicilium vel quasi-domicilium habent in loco ubi Tridentinum est promulgatum; adeo ut isti sine præsentia parochi et testium contrahere valide nequeant in loco, ubi Tridentinum non est promulgatum. Obligatio enim personalis personam ubique seguitur. Hinc Itali in Angliam venientes ubi Concilii decretum non est promulgatum, inter se clandestine contrahere nequeunt. Attamen itali valide clandestine in Anglia contraherent, si ibi domicilium vel quasi domicilium adquirant. Neque obstat quod illud ideo adquirant, ut ibi valeant clandestine contrahere; hoc enim non est facere fraudem, sed conditionem ponere a Tridentino requisitam; ex Benedicto XIV Const. *Paucis ab hinc*. — Item si Italus cum Angla contraheret in Anglia valeret conjungium clandestinum; nam cum anglicanus exemptus sit ab ea lege, privilegium Italæ communicat ob contractus individuitatem; ex Clemente VIII ad archiep' Mechlinensem, anno 1767 (*S. Alph.*, l. VI, n. 1078).

980. **Testes ad matrimonium.** Cum Tridentinum qualitates testium non determinet, commune est sufficere quoscumque usum rationis habentes, etiam censuratos, infames, fœminas, parentes, servos, et infideles. Testes autem duo saltem esse debent et simultanee cum parocho presentes, quando datur sponsorum consensus; nam de illo testari debent.

Non autem refert si per vim adducti sint, vel affectent non intelligere, si tamen revera intelligant, et advertant ad id quod agitur; ex S. Concilii Congr.

981. **Parochi assistentia ad matrimonium.** Præsentia parochi debet esse moralis, ita ut advertat ad ea quæ fiunt. Sufficit autem si parochus aliquo sensu percipiat consensum; et ideo etsi non

matrimonium clandestinum etsi graviter prohibitum, tamen adhuc validum est, ut in Anglia, Scotia, Suecia, Dania et pluribus Germaniæ et Helvetiæ locis; item in Saxonia, Borussia.

Quæ tamen promulgatio ex declaratione S. Concilii Congregationis, referente Zallinger, satis censetur obtinere, etiam per solam observantiam et usum decreti: et ita etiam respondit cardinalis Zelanda nomine Pii VI ad Episcopum Lucionensem 28 maji 1793.

Probabilius autem sunt invalida matrimonia contracta ab hæreticis clandestine, etsi distinctas habeant a catholicis Ecclesias, si ibi fuit promulgata Tridentina lex; si excipias ex Benedicto XIV hæreticos Hollandiæ. Constat ex variis Romanis decisionibus apud Perrone (v. *Scavini*, l. III, n. 894).

AFFINITATIS EXEMPLA

Sylvius cupit nubere Cleliam, cujus tres consanguineas Amaliam, Elisabetham et Juliam cognoverat: primam extra figuram matrimonii, id est ex commercio fornicario; secundam in matrimonio valido; tertiam in matrimonio nullo. Porro conficiatur schema inter Cleliam et istius tres consanguineas;

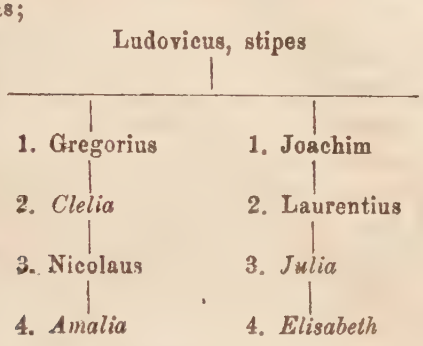

Hujusmodi schema dilucide ostendit: 1) Amaliam consanguineam esse Cleliæ in secundo gradu lineæ rectæ; 2) Juliam consanguineam esse ipsi Cleliæ in secundo et tertio gradibus lineæ transversæ inæqualis; 3) Elisabetham inter et Cleliam intercedere consanguinitatis vinculum in gradu secundo et quarto ejusdem lineæ obliquæ inæqualis. Quamobrem triplex affinitatis impedimentum obstat huic matrimonio.

Huic triplici affinitati accedit *publica honestas* in eodem tertio gradu proveniens ex matrimonio rato invalido, quod cum Julia iniit, dum obstabat affinitas orta ex prioribus nuptiis cum Elisabetha.

Exemplum affinitatis, quæ non parit affinitatem:

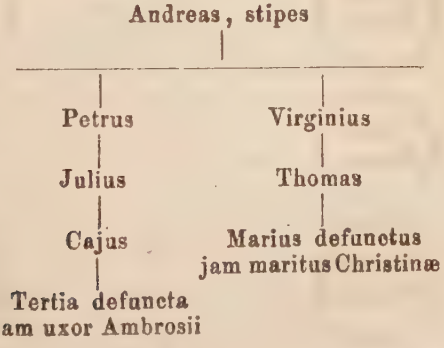

Nil vetat, quod Ambrosius viduus ducat Christinam item viduam; quia Ambrosius erat quidem affinis in quarto et tertio cum Mario, non autem cum ejus uxore Christina. Ratio est affinitas non parit affinitatem, nempe affinitas cum marito non producit affinitatem cum illius uxore; hæc enim affinitas sublata est a Lateranense V.

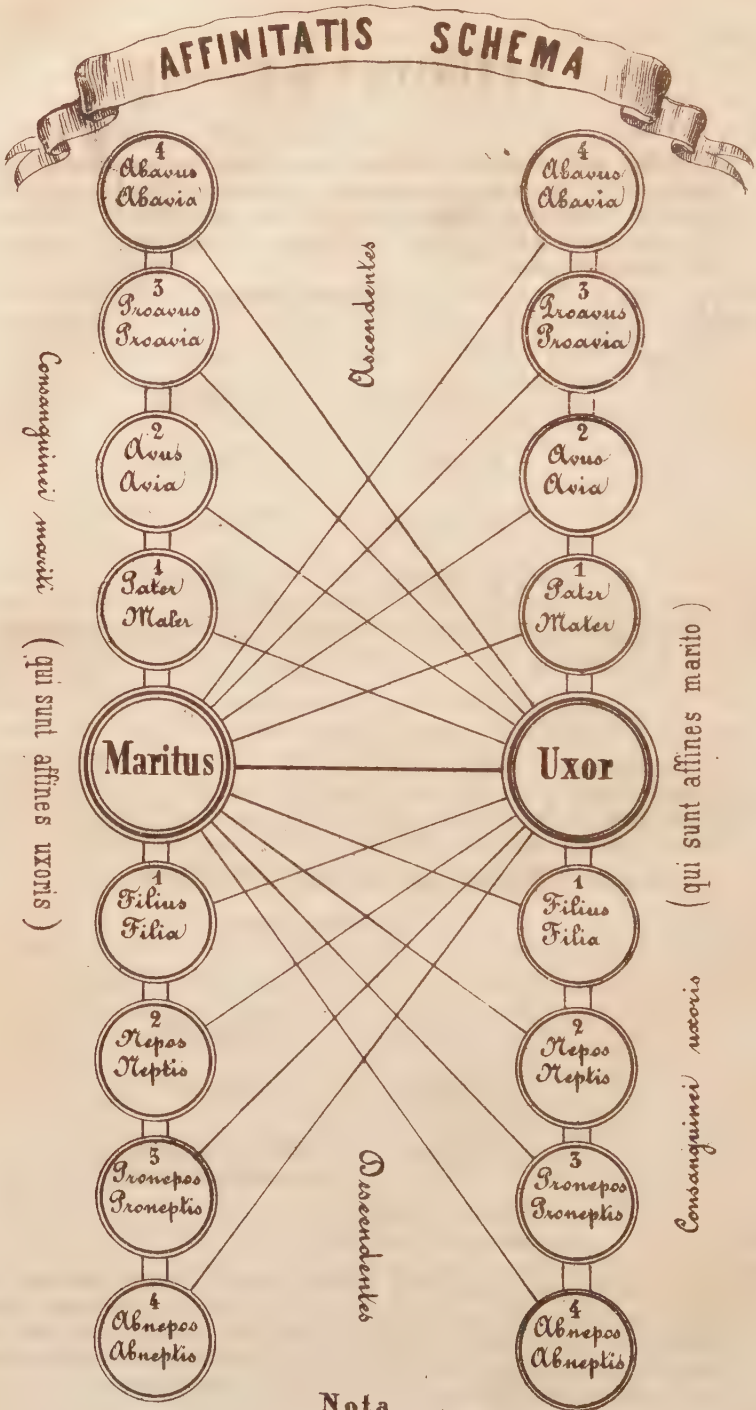

Nota

Hoc schema refert consanguineos in linea recta ad quartum gradum. Lineas collaterales, nempe fratres, consobrinos etc. facile adjicies.

DEL VECCHIO *Compendium*, T. II, n. 983

audit verba, videat tamen signa certa mutui consensus, ut evenit in mutis. Neque est necesse ut videat contrahentes, modo sine deceptione illorum consensum clare percipiat; ideo parochus cæcus valide assistit; non tamen si cæcus simul et surdus omnino. Quod si non valeat percipere sponsorum consensum, v. g. quia sunt diversi idiomatis, satis est, ut Parochus per interpretem de vero consensu certioretur.

Nec refert, etiamsi per dolum, metum aut injuriam detineatur Parochus; et ipse resistat, contradicat ac fugere tentat, oculos claudat, aures obturet affectando non intelligere. Prout sæpius fuit definitum a S. Congregatione Concilii, si nihilominus de re peracta testimonium reddere possit. Sed peccarent graviter contrahentes, si vi aut dolo casu transeuntem Parochum detinerent, ut matrimonium coram eo contraherent; gravis enim irrogaretur injuria tam Sacramento quam Ecclesiæ (*S. Alph.*, l. VI, n. 1092).

982. Q. 1. *Quid si neque ad Parochum, neque ad sacerdotem ab eo delegatum recurrere possint contrahentes?*

R. Si agatur de casu speciali, quo sit absens Parochus et urgeat matrimonium, puta moribundi ad legitimandam prolem, matrimonium non potest valide celebrari; lex adeo generalis et gravissima lata ob bonum publicum non respicit accidentia.

Si vero agatur de tota communitate, quæ non amplius Parochum vel ab eo delegatum habere possit, neque ullo modo ad ecclesiasticum superiorem fieri possit recursus, v. g. durante perburbatione aliqua politica et religiosa, tunc matrimonia contracta tantummodo coram testibus valida sunt; idque merito, secus Tridentina lex vergeret in ruinam societatis. Ita declaravit Pius VI 1793 ad Episcopum Lucionensem, occasione nempe perturbationis Gallicæ (*S. Alph.*, l. VI, n. 1079).

983. **Qualitas Parochi assistentis.** Ut valide assistat parochus vel facultatem adsistendi tribuat, satis est ut communiter habeatur uti *verus parochus*, seu ut habeat titulum provisionis etsi coloratum, talem nempe qui per se aptus sit ad parochiale beneficium conferendum, quamvis ob latens vitium, v. g. simoniam oculatam, illud non conferat. Hinc valide assistit, etsi ab Episcopo prohibeatur, per hoc enim non desinit esse parochus; sed graviter peccat. Valide assistit etiam nondum sacerdos; etsi sacerdos esse debeat qui ab ipso delegatur (1). Item est si sit irregularis, interdictus vel etiam nominatim et publice suspensus, excommunicatus ideoque vitandus; nam istæ consuræ per se non privant ipsa parœcia (*S. Alphonsus*, l. VI, n. 1082).

At invalide assisteret: 1) Si sit publicus et declaratus hæreticus; tunc enim est ipso jure privatus parochiali beneficio.

(1) Id est sacerdos verus vel putativus; vid. *Scavini*, l. IV, n. 667.

2) Si publice a paræcia depositus dignoscatur modis a canonico jure præscriptis; etsi forsan adhuc paræciam materialiter teneat ab iniquis protectus.

3) Item nec intrusus, id est sine legitima ecclesiastici superioris auctoritate ad paræciam electus, in eaque constitutus. Ex Instr. Pii VI ad Episcopos Galliæ 1791 (v. t. I, n. 588).

984. **Quis Parochus proprius sponsorum.** Parochus proprius, est parochus domicilii vel quasi-domicilii in quo contrahentes versantur. Potest autem parochus valide assistere etiam extra Ecclesiam; imo etiam extra suam diœcesim; cum simplex assistentia non importet actum contentiosæ jurisdictionis.

1) Ad *domicilium* acquirendum requiritur factum abitationis, cum animo hic et nunc illam perpetuo tenendi. Adquiritur autem ipso primo habitationis die.

2) *Quasi domicilium* contrahitur ab eo qui habitat alicubi non per tansitum, sed per majorem anni partem. Sed parochus ruralis non est proprius parochus, quando rusticatur causa recreationis vel valetudinis vel pro rusticanis negotiis, ex Benedicto XIV. Communiter autem sufficit habitatio per aliquam notabilem anni partem causa alicujus officii (1). Hinc ex pluribus decisionibus:

I. *Gubernatores, judices, medici, scholastici, publico munere fungentes* stabiliter, valide contrahunt in locis, ubi habitant ratione quasi-domicilii. Item *educandæ* coram Parocho Ecclesiæ parochialis, intra cujus limites situm est monasterium, ratione quasi-domicilii. Et valet etiam de *famulis* et *ancillis*, quæ penes dominos suos quasi-domicilium contraxerunt.

II. *Puellæ expositæ*, quæ sunt in hospitiis, contrahere debent coram Parocho, intra cujus Parochiam hospitia sita sunt (2). Item ex antiqua consuetudine, dicunt de *puellis, quæ vivunt in conservatoriis*, a quibus aluntur et dotantur.

III. *Vagus* (qui nullibi habitationem fixam habet, vel relicto corpore et animo domicilio suo, iter facit quærens ubi se collocet)

(1) Attamen ut quis valide contrahat ratione quasi-domicilii ex Const. Benedicti XIV *Paucis ab hinc* videtur requiri, ut habitaverit spatio saltem unius mensis in loco ubi matrimonium celebrat: mense elapso, potest libere matrimonium celebrari.

Sed quoad domicilium non sufficit simplex adscriptio inter loci municipes, quidquid super hoc statuant leges civiles. S. Concilii C. 28 aug. 1864 (*De domicilio, et quasi-domicilio de militum et hæretici* matrimonio plura disputat Scavini, l. III, nn. 892 et seqq.).

(2) Nota: etsi hospitia egenorum, infirmorum, amentium etc., ampla sint, semper subduntur parocho in cujus territorio erecta sunt; et S. Sedes sine maxima urgentique ratione parochialis districtus scindere non consuevit. Neque uti paræciæ haberi possunt, quia in illis curæ animarum opera datur; id enim illorum cappellanis competere potest ex privilegio, ex præscriptione vel ex conventione legitima inita, quin id veram parochialitatem necessario includat. *Rota in Valentina* 26 jun. 1754 *Figueroas*.

potest contrahere coram quocunque Parocho, in cujus nunc ditione versatur; licet tantum alter sponsorum sit vagus; quia sponsus habens domicilium fixum alterius privilegio potest uti. Sed ex Tridentino, id non sinant Parochi, *nisi prius diligentem inquisitionem fecerint, et re ad Ordinarium delata, ab eo licentiam id faciendi obtinuerint.* Quam licentiam Episcopus ex Instructione S. Sedis ne concedat, nisi ei de statu libero authentica fides Ordinarii originis exhibeatur (v. apud Scavini, l. III, n. 888 *Instructio S. C. nuperima*).

IV. *Exteri carceribus detenti* nequeunt ibi contrahere, si custodiæ tantum causa detineantur. Possunt, si ibi sit carcer ad debitum tempus eis assignatus, ut videantur contrahere quasi-domicilium.

V. *Infirmi extranei*, qui in hospitali recipiuntur, non possunt contrahere soram Parocho, in cujus loco hospitale situm est. At possunt si ibi quasi-domicilium contraxerint.

VI. *Milites* debent ad validitatem contrahere coram Parocho, in cujus Parœcia actu consistunt. Excipe nisi capellanus castrensis sit ad animarum curam deputatus, vel assistendi facultatem obtinuerit, quo in casu ejus potestas non est privativa, sed cumulativa cum Parocho, ita ut et loci Parochus et ipse æque possint assistere. Verum Parochus nihil agat hac in re, Episcopo inconsulto (*S. Alph.*, l. VI, n. 1089).

985. Q. *Quid si duo sint Parochi ejusdem Parœciæ? Vel sponsi duo habeant domicilia? Vel ad diversas parœcias pertineant?*

R. 1. Si duo sunt parochi, quem libuerit potest assumi, etiam invito altero; quia uterque est Parochus proprius: ita S. C. Concilii.

2. Si sponsi habeant duo domicilia, communissime et valde probabiliter docent contrahi posse in utraque Parœcia, mode in utraque habuerint sponsi habitationem, ita ut non habeatur ratio habitationis actualis, sed æqualis.

3. Si sponsi ad diversas Parœcias pertineant, ad validitatem potest assistere tam Parochus sponsi quam sponsæ. Verum ad lites et æmulationes auferendas hodie (in Italia præsertim) ex antiquissima consuetudine vim legis habente, matrimonium sub gravi est celebrandum a Parocho sponsæ *(S. Alph.*, l. VI, n. 1086).

986. **Qui præter Parochum matrimonio assistit.** Valide matrimonio assistit præter parochum:

I. R. Pontifex pro toto orbe, Legati et Nuntii quoad proprias provincias valide assistunt.

II. Episcopus pro tota Diœcesi; cum sit parochus respectu suorum diœcesanorum, qui ideo poterit alium delegare (sed non deberet sine gravi causa invito parocho). Hanc etiam facultatem assistendi et delegandi habet Vicarius episcopi generalis: neque eum potest prohibere Episcopus.

III. Vicarius capitularis, sede vacante. Abbates cum jurisdictione

quasi-episcopali. Archiepiscopi in Diœcesi Suffraganeorum tempore visitationis et appellationis : tunc enim in jurisdictione sunt.

IV. Quilibet sacerdos tam propriæ quam alienæ Diœcesis, qui ab Ordinario vel ejus Vicario, aut parocho licentiam obtinuerit, ut habet Tridentinum. Quæ licentia expressa sit oportet, et notificata : hinc ex S. C. Congr. matrimonium contractum coram sacerdote extraneo qui habet licentiam a proprio contrahentium parocho, sed ignorat se illam habere, est invalidum (1). — Sufficit autem licentia data et acceptata etsi metu extorta (modo non retractata) ; quia est satis voluntaria. Item licentia data assistendi matrimonio *præmissis denuntiationibus* habet suam efficaciam, etsi istæ fuerunt omissæ ; nam concessio censetur conformis juri (nisi certo aliud constet), ex quo matrimonium sine denuntiationibus est illicitum, sed validum.

Item ex S. Concilii Congr. sufficit generalis deputatio ad cuncta munia parochialia ; ita ut delegato dicat parochus : *Eris ut alter ego* (*S. Alph.*, l. vi, n. 1088).

987. Quæ porro licentia ita necessaria est, ut si quis vel parochus alienus vel alius sacerdos tam sæcularis, quam regularis audeat (ubi publicatum est decretum de clandestinitate) sine ipsa assistere vel benedicere ex Tridentino (Sess. 24, c. 1 *de Ref.*) incurrat ipso facto suspensionem tandiu duraturam quandiu ab Ordinario illius parochi qui matrimonium interesse deberet, absolvatur. Quam suspensionem censet probabilius Alasia cum Sanchez esse ab exercitio sacerdotali tantum ; nam juxta canonum intelligentiam ex subjecta materia determinatur pœna, ut in eo quis puniatur in quo deliquit.

988. *An* (quæres) *delegatus ad matrimonii celebrationem possit alium subdelegare ?*

R. 1. Si sacerdos sit ab Episcopo delegatus ad omnes parochi vices potest alium universim subdelegare (vid. t. i, n. 170). — 2. Si vero ipse parochus substituto generalissimam tribuat facultatem munia parochialia exercendi, ut si dicat : *In omnibus fac ut alter ergo*, poterit sic delegatus alium subdelegare ad aliquod munus speciale : ideoque ad assistendum alicui matrimonio in particulari. — 3. Si tandem agatur de delegato ad munus tantum speciale, subdelegare non poterit ex juris dispositione (*S. Alph.*, l. vi, n. 566).

(1) Excipe nisi ipse parochus præsens sit celebrationi, nec contradicat cum possit ; esset enim tacite approbare. Licentia enim tacita (ait Sanchez) quæ habetur ex ratihabitione de præsenti sufficit, ut alienus sacerdos possit interesse matrimonio ; uti quando videnti et sciente ac tacente Ordinario vel parocho potentique contradicere assistit. Ratihabitio enim de præsenti reputatur in jure et apud peritos vera licentia expresse concessa.

ART. 5. — Impos, Raptave si mulier.

989. **Impotentiæ impedimentum**. Est *inhabilitas ad contrahendum matrimonium orta ex incapacitate ad copulam maritalem.* Incapacitas oriri petest vel ex privatione membrorum ; vel ex eorum improportione ; vel ex frigiditate : vel ex maleficio. Dicimus *ex incapacitate ad copulam maritalem*, quia copulæ tantum capacitas ad essentiam matrimonii requiritur. Unde matrimonium validum est inter eos qui possunt copulari, esto per accidens nequeant generare. Hinc Ecclesia permittit conjugia inter senes et steriles, qui licet non ad generationem ; ad copulam sunt idonei (*S. Alph.*, l. VI, n. 1095).

990. *Divisio.* Multiplex est impotentia ad copulam :

1) Alia est *naturalis*, quæ provenit ex defectu naturali, puta ex nimia frigiditate in viro, vel nimia vasis coarctatione in fœmina. Alia *accidentalis*, quæ provenit ex vitio extrinseco eventuali, v. g., morbo : vel etiam maleficio, cujus casus perrarus est.

2) Alia est *perpetua*, quæ auferri nequit. Alia *temporanea*, quæ mediis licitis et ordinariis, v. g., chirurgorum operationibus aufertur.

3) Alia *absoluta*, quæ est cum personis quibuscunque : hac laborat vir utroque testiculo carens. Alia *respectiva* : sic mulier potest esse apta copulari cum uno, non cum alio.

4) Alia *antecedens*, quæ matrimonii celebrationem præcessit. Alia *subsequens*, quæ illam secuta est.

5) Alia *certa ;* alia *dubia*, prout est vel non est manifesta.

991. *Principia* I. Impotentia antecedens et perpetua, sive naturalis sive accidentalis, dirimit matrimonium respectu omnium, si sit absoluta : respectu vero illius personæ, quacum coiri non potest, si sit relativa. Idque omni jure ; contractus enim matrimonialis non existit, ubi copula est impossibilis.

II. Impotentia consequens matrimonium non dirimit. Ratio quia usus actualis matrimonii non pertinet ad ejus essentiam ; sed satis est quod fuerit possibilis tempore contractus (*S. Alph.*, l. VI, n. 1095).

992. *Resolve* 1) In dubio de impotentia *antecedenti* standum est pro valore jam contracti matrimonii, et conjugibus copulam experiri permittendum est. Imo a jure canonico triennium experientiæ tunc ipsis conceditur.

2) In dubio de impotentia *consequenti*, licitum est pariter conjugibus copulam experiri, usquedum certi sint, eam perfici nullimode posse ; nam possidet matrimonium (*S. Alph.*, l. VI, n. 1101).

3) Elapso triennio et adhuc perseverante impotentia post multa experimenta, judicatur perpetua : et ideo omne aliud experimentum interdictum est. Attamen caute omnino hic agat confessarius, si conjuges sint in bona fide. Sæpius præstat eos non admonere, ne a pec-

cato materiali in formale labantur; neque enim est facile supponendum quod moniti sint obtemperaturi.

4) Ne in re adeo gravi confessarius quidquam propria auctoritate decernat; sed casum rite examinatum deferat ad Ordinarium. Imo ut mihi videtur, confessarius prudens de impotentia conjuges non interrogabit proprio marte, neque eos quos credit impotentes, præmonebit; neque ipsis ea de re consulentibus ultimo respondebit, nisi prius consuluerit Episcopum. vel res clara omnino sit. *Gousset.*

993. **Impedimentum raptus.** Est *inhabilitas canonica ad contrahendum matrimonium orta ex violenta abductione mulieris matrimonii ineundi causa.* Ait enim Tridentinum (Sess. 24, c. 6 *de Ref.*) *Decernit sancta Synodus inter raptorem et raptam, quandiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium;* etiamsi puella libere consentiat ex S. C. Congr. Nihil autem refert, quod vir ad mulierem rapiendam utatur opera alterius; vel quod penes se, aut penes alios mulierem vi detineat (*quoad pœnas* vero vid. t. I, n. 630).

Dicitur I. *Violenta abductione*; etenim si desit vis, vel si adsit consensus mulieris, non habetur raptus, sed fuga: et fuga reputatur si tractatus de nuptiis seu sponsalia cum raptore præcesserint.

II Per *abductionem* intelligitur traductio de loco in locum, vel de domo in domum per aliquot inde passus distantem. Unde non sufficit, quod mulier transferatur de cubiculo in cubiculum ejusdem domus, etiamsi per vim ibi cognoscatur (esset vis, non abductio).

III. *Mulieris*; quia si rapiatur vir, non erit impedimentum raptus ex communi sententia; id enim raro accidit (lex autem non curat accidentia); nec vir ita facile vinci potest.

IV. *Matrimonii ineundi causa;* nam Concilium spectat raptum solummodo in ordine ad matrimonii libertatem tuendam.

Resolve. 1) Non adest probabilius impedimentum raptus, si mulier rapiatur ad eam tantummodo deflorandam.

2) Idem est si interveniat solum raptus seductionis, qui tunc locum habet, cum mulier blanditiis, muneribus, promissis, invitis iis a quibus ipsa dependet, raptorem voluntarie sequitur; ut patet ex Littera Pii VI 27 jan. 1805 ad Napoleonem Primum.

3) Cessat ex Tridentino impedimentum, si mulier sit *a raptore separata; et in loco tuto et libero constituta eum in virum habere consenserit* (S. Alph., l. VI, n. 1032).

994. Q. *An valeant sponsalia contracta dum mulier est sub potestate raptoris?*

R. Probabilius affirmant; quia sponsalia utpote rescindibilia, minorem libertatem, quam matrimonium requirunt (*S. Alph., Op. Mor.*, l. VI, n. 1107).

CAPUT SEXTUM

De matrimonii Denuntiationibus seu bannis.

995. **Matrimonii denuntiationes.** Fieri debent non de necessitate sacramenti, sed de necessitate præcepti gravis. Patet tum ex fine principali; fuerunt enim indictæ ut detegatur si forte aliquod obstet impedimentum, tum ex gravitatem pœnæ: nam si omittantur, 1) Ex jure canonico proles suscepta, illegitima habetur. 2) Tridentinum vult separandos esse conjuges, dispensationis spe ablata si postea detegatur impedimentum: vel nonnisi difficulter dispensatio obtinetur: et ideo omissio denuntiationum in ipsa supplicatione exprimenda est.

Hac porro lege omnes tenentur, cum ea generalis sit. Ex usu tamen excipiuntur principes, quia eorum genus satis omnibus notum est. Item excipe casum necessitatis, atque legitimæ dispensationis (*S. Alphonsus*, l. VI, n. 989).

996. **Principia.** Tridentinum præcipit, *ut antequam matrimonium contrahatur, ter a proprio contrahentium Parocho, tribus continuis diebus festivis, in Ecclesia, inter Missarum solemnia publicè denuntiatur, inter quos matrimonium sit contrahendum* (*Sess*, 14, c. 1, *de Reformatione*).

I. *Tribus continuis diebus festivis.* Quae continuitas ita est accipienda, ut nulli festi dies præsertim dominici inter unam alteramque denuntiationem intercedant; alioquin non excusaretur quis a veniali, quia jam contra præceptum faceret. Dies autem debent esse festivi sive ex lege generali, sive ex præcepto aut consuetudine speciali loci; nec officit si festa sint suppressa ex S. C. C. 8 apr. 1862. Episcopus tamen, urgente causa, potest dispensare, ut fiant etiam diebus ferialibus (ut declaravit S. Concilii Congregatio) si æque servetur finis intentus ob populi concursum.

II. *In Ecclesia*, id est in Ecclesia parochiali contrahentium; sed possunt fieri probabiliter etiam in *publico Oratorio*, cum aliqua causa (absolute autem liceret, si illuc generaliter veniant parochiani, et Missa parochialis ibi celebretur). Item ad *januam Ecclesiæ*: imo etiam extra ecclesiam, si aliqua sit causa, et confluente ad celebritatem magno pupolo.

III. *Inter Missarum solemnia*, idest in missa parochiali vel conventuali; S. C. Congregatio in Novariensi 1 jul. 1724. Quod si per oblivionem omittantur, ex justa causa (et cum licentia Episcopi, si tempus suppetat ad eam postulandam) fieri possunt etiam inter solemnes vesperas ex eadem S. Congregatione. Imo in necessitate pro-

babiliter possunt fieri in Ecclesia tempore processionis vel concionis, etsi non sit inter Missarum solemnia, si adest concursus.

IV. *A proprio contrahentium Parocho.* Quod si sponsi fuerint diversæ Parœciæ, etsi ejusdem Diœcesis, in utraque Parœcia fieri debent denuntiationes, ut dicit Rituale. Si vero alter sponsorum de brevi moretur in aliquo loco, longe probabilius denuntiationes sunt faciendæ in Parœcia, unde discessit, ubi nempe diutius est commoratus (1) — Quod si alter sponsorum ad aliam Diœcesim, a qua ætate jam nubili discessit, pertineat, eo in casu debebit etiam referre *statum*, ut vocant, *liberum*, exaratum ad normam Instructionis S. Concilii Congregationis (*S. Alph.*, l. VI, n. 991).

Notandum ex Rituali, quod si duo menses effluxerint a peractis denuntiationibus, quin matrimonium celebretur, illæ sunt omnes repetendæ, nisi aliud Episcopo videatur (v. *Scavini*, l. I II, nn. 899, etc.).

997. Q. *Quomodo fieri debent denuntiationes?*

R. Parochus si de utriusque contrahentis libero consensu sibi bene constet, inter Missarum solemnia vulgari sermone populo notificet, nempe quod N. vir, et N. mulier, ex tali et tali familia et parœcia intendunt, Deo adjuvante, inter se contrahere matrimonium. Item notare debent, si sint vidui, si ex diversa diœcesi. Insuper debet admonere de vice in vicem, an proclamatio, quam agit, sit prima an secunda an ultima. Et quando una vel altera peracta, speretur dispensatio in reliquis, pariter fidelibus indicandum est, ut si quod dignoscant impedimentum, apto tempore revelare possint.

Innuere demum debet gravem obligationem revelandi impedimentum, si quod fideles norint vel sibi vel suis ecclesiasticis superioribus. At quomodo denuntiabit, si quæ sint impedimenta populus ignoret? Hinc gravis in Parocho obligatio aperiendi non tantum sanctitatem, virtutem ac legitimum finem matrimonii; sed etiam impedimenta, ea præsertim quæ frequentius occurrunt, et speciatim impedimenta cognationis spiritualis et publicæ honestatis, quæ ut plurimum ignorantur, ut monet Catechismus Romanus.

998. **Omissio denuntiationum.** Parochus verius peccat graviter etsi certo sciat nullum esse impedimentum, si tres amittat denuntiationis, nisi adsit urgentissima necessitas, quæ moram non patiatur. Nam hæc lex in se gravis fundatur in præsumptione juris seu periculi; et ideo in omni casu quoad potest sub gravi servanda est.

Imo probabilius mortaliter peccat si duas omittat sine dispensatione et sine causa; quia ut pars gravis totius præcepti habenda est. An id sit etiam dicendum de omissione unius, alii affirmant; sed pro-

(1) Romæ post duos menses banna fieri solent in parœcia tantum actualis domicilii. Ante duos menses elapsos, fiunt in parœcia domicilii præcedentis, minime vero in parœcia domicilii actualis. Hæc pro norma esse potest, ubi aliud non est statutum.

babiliter alii negant, si Parochus revera sit certus nullum adesse impedimentum: quia respectu ad totum hæc omissio non videtur gravis (*S. Alph.*, l. VI, n. 990).

999. **Denuntiatio impedientorum.** Sive fiant sive etiam omittantur proclamationes omnes per se loquendo sub mortali si quod noverint impedimentum (quamvis secretum) denuntiare tenentur. Id præcipit non tantum lex Ecclesiæ, sed ipsius naturæ, ut prospiciatur dignitati ac validitati Sacramenti et bono proximi. Idque tenet etsi quis impedimentum sciat sub secreto confidentiæ etiam jurato. Imo etsi unus tantum sciat, sed a persona fide digna, quamvis illud nequeat probare: nam serviet ad indagandum (*S. Alph.*, l. VI, n. 998).

Diximus *per se loquendo*. Datur enim exceptio: sic excipiuntur:

1) Confessorii, quorum notitia non est hujus fori. Vel qui illud nequeant revelare absque gravi detrimento sui vel suorum, ut si impedimentum proveniat ex propria illicita copula.

2) Qui illud sciunt sub secreto consilii, ut sunt parochi, medici obstetrices, nam societati interest hæc secreta servari.

1000. Parochus autem cui impedimentum fuerit denuntiatum ab aliquo fide digno, tenetur interdicere nuptias; rem si opus sit Ordinario deferendo. Imo verius ad hoc adhuc tenetur, etsi solus impedimentum (extra confessionem tamen) sciat; tum ut validitati Sacramenti prospiciat, tum ut bono suarum ovium consulat.

Si tamen sponsi sint in bona fide, et ex monitione desperetur fructus (maxime si impedimentum non de facile contracto matrimonio a sponsis dignoscatur) erit omittenda monitio, donec obtineatur dispensatio, si facile obtineri valeat. Quia melius est interim permittere peccatum materiale, quam præbere occasionem peccati formalis (*S. Alph.* l. VI, n. 994).

1001. **Dispensatio a bannis seu denuntiationibus.** Ex Tridentino potest Episcopus ab illis ex justa causa dispensare jure ordinario. Item Capituli Vicarius sede vacante. Item Prælatus inferior si jurisdictione quasi episcopali polleat. Probabilius etiam Vicarius generalis Episcopi, quia unum cum ipso efficit tribunal in iis quæ de jure ordinario scripto competunt principalis; accedit ubique vigens consuetudo. Quæ facultas subdelegatur.

Omnes tamen id negant de Parocho, quia nullam in foro externo habet jurisdictionem. Id unum concedunt ut cum Episcopus dispensare tenetur et adiri nequit et urget causa gravissima, declaret præceptum non obligare: si nulla adsit suspicio impedimenti (*S. Alph.*, l. VI, n. 1003 et 1007).

1002. **Causæ ad dispensandum a bannis.** — Aliæ sunt, quibus extantibus, Episcopus tenetur dispensare; aliæ, ob quas non tenetur dispensare, sed potest.

I. Causæ, ob quas *tenetur Episcopus* dispensare sunt: 1) Si pro-

babilis adsit timor, ne matrimonium malitiose impediatur. Vel si illud sit illico celebrandum ad damnum vitandum in anima, corpore aut bonis. Vel ad scandalum impediendum, ad prolem a moribundo legitimandam. 2) Si sponsus statim debeat in longinquas regiones proficisci. Vel si parentes aut tutor prætendant, ut virgo nubat indigno. 3) Si matrimonio jam celebrato detegatur aliquod impedimentum, adeo ut per renovationem consensus illud debeat coram parocho et testibus validari. Ita passim.

II. Causæ vero, ob quas *Episcopus potest*, sed pon tenetur dispensare, sunt: 1) Si nuptiæ sint contrahendæ inter magnatos. 2) Si sponsi sint valde senes, vel valde dispares conditione aut ætate ne pudore perfundantur. 3) Imminente *tempore feriato*; sed tunc melius est dispensare a prohibitione nuptiarum quam a denuntiationibus.

Quod si non adeo sit impellens causa, sat erit dispensare ab una vel altera denuntiatione. Omnino enim dispensare Episcopis vetat Benedictus XIV Bulla *Nimiam*, nisi *urgente legitima, gravissima et ineluctabili causa, ut liquet ex Tridentino (S. Alph.*, l. VI, n. 1004).

1003. *Quid si sponsi sint diversæ Diœcesis?*

R. Alii docent non esse ab utroque Episcopo dispensationem obtinendam: nam cantrahentes censentur una persona; ideo dispensata una parte ab Episcopo in cujus diœcesi celebrandum est conjugium censetur etiam dispensata pars altera. Sed alii requirunt utriusque Episcopi dispensationem (ut praxis habet); nam si ex una parte non detegatur impedimentum, non sequitur non posse detegi ex altera. Ceterum in omni casu oportet ut habeatur Ordinarii alterius diœcesin de statu libero testimonium (*S. Alph.*, l, VI, n. 1006) (1).

CAPUT SEPTIMUM

De Dispensatione a Matrimonii impedimentis.

1004. **Potestas dispensandi ab impedimentis matrimonii.** Papa dispensare potest ab omnibus impedimentis juris ecclesiastici, et quidem valide in omni casu; quia est primarius supe-

(1) Episcopi provinciarum Pedemonti, Liguriæ et Vercellarum Litteris 25 nov. 1862 habent: « Quando uno degli sposi non appartiene alla Parrocchia dove intende contrarre matrimonio, dovrà presentare al Parroco, cui spetta benedirlo, una dichiarazione del Parroco di suo domicilio attestante la sua libertà da ogni vincolo conjugale anche solamente civile. — Se dopo la sovraindicata età (18 compiti pei giovani, 15 per le giovini) gli sposi, vigente il nuovo Codice, saranno stati assenti dalla loro Parrocchia per lo spazio di oltre sei mesi, si dovranno rimettere alla Curia diocesana affinchè colla testimonianza di due persone degne di fede comprovino la loro libertà. »

rior et totius Ecclesiæ caput; et etiam licite si adsit causa, prout recta gubernatio postulat.

Quæ tamen sunt juris divini directe relaxare nequit; etsi possit in aliquo casu declarare illud non obligare quisbdam circumstantiis intervenientibus (v. t, 1, n. 169).

1005. **Episcopi dispensatio ab impedimentis.** Distingue impedimenta:

I. Quoad impedimenta impedientia Episcopus nequit dispensare — 1) *A vetito* lato specialiter a Pontifice, vel ab Archiepiscopo in appellationis causa. Neque in matrimoniis mixtis. — 2) *A Sponsalibus*, quia agitur de jure tertii. Item neque a *voto absoluto* vel ingrediendæ Religionis vel perpetuæ castitatis servandæ; quia id sibi Pontifex reservavit — 3) *A tempore feriato*, quoad solemnitates nuptiarum, quas Episcopus permittere nequit ex S. R. C. 23 1853.

Sed quoad cætera Episcopus subditos universaliter dispensare potest ex consuetudine; imo et alteri dispensationem delegare. Item potest dispensare per se vel per alium in impedimentis, quæ impediunt debiti petitionem, uti in affinitate. Item quoad debitum conjugale dispensat conjuges a voto castitatis perpetuæ, sive ante matrimonium sive postea votum illud emissum fuerit; modo non fuerit emissum mutuo conjugum consensu (*S. Alph.*, l. VI, n. 1119).

1006. II. Episcopus dispensare nequit proprio jure in impedimentis dirimentibus; nam Episcopus nihil potest in communi Ecclesiæ lege. Potest tamen ex Papæ concessione saltem rationabiliter præsumpta, vel ex legitima consuetudine, et communi sensu:

1) Si agatur *de matrimonio jam inito*, sed nullo ob aliquod impedimentum, posse Episcopum dispensare (per se vel per Vicarium specialiter delegatum) affirmant communiter cum Benedicto XIV hisce intervenientibus conditionibus: 1) Ut matrimonium contractum sit cum ignorantia impedimenti, saltem ex una parte; et consummatum, quod supponitur, si ab aliquibus diebus initum. 2) Ut impedimentum sit occultum. 3) Ut non sit facilis ad Papam per epistolam recursus, uti si partes sint pauperes qui carent expensis pro supplicatione. 4) Ut matrimonium fuerit contractum in faciem Ecclesiæ, neque neglectæ proclamationes. 5) Ut immineat periculum infamiæ aut scandali, si separentur putati conjuges; vel incontinentiæ periculum si non separentur (quod fere semper imminet).

2) Si agatur de *matrimonio contrahendo* docent item Episcopum in aliquo particulari casu posse dispensare suos subditos, si urgeat gravissima necessitas, et agatur de impedimento occulto: v. g., si alias immineat periculum mortis; aut fœminæ infamia, ut si mulier jam jam debeat nuptias contrahere, jam amici invitati, et omnia parata; et in Confessione sacramentali manifestet impedimentum occultum ortum ex causa infamante, quin possit aliqua tergiversatione

conjugium suspenderc. In tali rerum angustia communissime et valde probabiliter cessat reservatio ; vel si Episcopus dispensat, id agit non jure ordinario, sed quia in eo casu præsumitur Papam consentire, maxime cum ipse sciat hanc sententiam communiter esse traditam. Cardenas hoc dicit *moraliter certum*. Benedictus XIV concedit id esse *fere commune*. Pyrrus Corradus testatur insuper id declarasse Sixtum V (*S. Alph.*, l. VI, n. 1123, etc.) (1).

1007. *Quid si neque ad Episcopum haberi possit recursus ; quia nuptiæ in crastinum celebrandæ sunt, et Episcopus longe distet ?*

R. Putarem, ait Roncaglia, quod si impedimentum sit occultum, salvo meliori judicio, Parochum vel Confessarium, prudenter utendo epicheja, posse declarare parti impedimento consciæ, talem legem humanam non obbligare in eo casu specialissim ; vel Papam ultro consentire, ut tollatur impedimentum illud. Quæ doctrina etsi audacior prima facie appareat : non tamen reprobari potest ut improbabilis et non tuta in praxi, si vere periculum subsit gravissimum infamiæ vel scandalorum, quod confessarius pro sua prudentia in Domino multum expendere debet. — Notant tamen merito cum Pignatelli, quantocius saltem pro majori securitate et etiam pro reverentia erga Ecclesiæ leges, recurrendum ad S. Pœnitentiariam, ut obtineatur dispensatio, vel potius declaratio, quo id probetur.

Hoc tamen valet tantum :

1) *Si impedimentum sit occultum ;* si enim tale impedimentum publicum sit, nihil potest Parochus. Non potest dispensare, quia nulla pollet jurisdictione in foro externo. Non declarare impedimentum non habere locum ; quia cum agatur de re nota, nullum adest scandalum si conjugium non contrahatur ; imo potius scandalum adesset contrahendo. Cetera autem incommoda, etiam prolis legitimandæ non sunt attendenda in lege adeo gravissima actum irritante, ac lata ob publicum bonum.

2) *Si impedimentum exurgat ex culpa ;* aliter enim dicendum si impedimentum sit a causa honesta ortum, ut si quis velit ducere consanguineam. Tunc nulla infamia, si impedimentum manifestetur (*S. Alph.*, l. VI, nn. 613 et 1131).

Art. 1. — Impetratio Dispensationis.

1008. **Dispensationis impetratio quoad matrimonium.** Ad obtinendas dispensationes a S. Sede duplex Romæ Tribunal erectum est, nempe *Dataria Apostolica*, et *Sacra Pœnitentiaria*.

(1) Item probabile est posse Episcopum dispensare in impedimentis dubiis juris ecclesiastici, nempe an casus indigeat dispensari ; nam licet dispensatio impedimentorum dirimentium sit Papæ reservata, attamen cum reservatio sit odiosa

I. A Dataria petuntur dispensationes pro foro externo tantum, et pro impedimentis publicis, vel quæ publica fieri prævidentur. A S. Pœnitentiaria autem pro ipso foro interno, et pro impedimentis occultis.

II. In Dataria solvenda est taxa pecuniaria major vel minor juxta gradus parentelæ ac personarum divitias. In praxi exponendus est status fortunæ (nisi agatur de personis quorum miserabilitas nota est) (1). — Taxa pecuniaria non vergit in dispensantis utilitatem, sed in opera pia Romæ impenditur. Sed Episcopi nihil exigere possunt etiam in piis rebus impendendum ; ex S. C. At nulla solvitur taxa in Pœnitentiaria, et juramentum præstant varii illius administri se nihil etiam sponte donatum esse accepturos (v. Scavini, *De taxæ justitia*, l. III, n. 917).

III. In præsenti tamen aliquando conceditur ut adeatur Pœnitentiaria etiam pro impedimentis notoriis et pro foro externo, si agatur de causa gravi, ac de vere pauperibus. Et tunc tenuis solvitur taxa ad Datariam transmittenda ; sed facto verbo Pontifici.

IV. Dataria ac Pœnitentiaria dispensationem non solent concedere in *forma gratiosa*, sed in *forma commissoria* ; id est actu non dispensant, sed committunt, seu alium delegant ut dispenset, si exposita vera sint.

V. Recursus ad Sacram *Pœnitentiariam* exibetur Em. cardinali Pœnitentiario majori. Exprimendo latino idiomate objectum dispensationis, taceri debent vera nomina, cognomina, patria, Diœcesis et similia, quæ ad personas dispensandas pertinent, si res sit de occultis impedimentis ; sed nomina finguntur, v. g. *Titius*, *Berta*. Additur ultimo tum nomen ac cognomen verum personæ ad quam rescriptum dirigendum est ; tum nomen loci, in quo ipsa moratur ; et hæc ad errorem vitandum exarantur idiomate vulgari. — Quilibet per epistolam recurrere potest sive Parochus sive confessarius : imo vel ipse qui dispensationem desiderat. Sed præstat, ut utatur opera experti, vel melius Curiæ episcopalis, ut vitetur omnis error.

VI. Quando recurritur ad *Datariam* epistola supplex foris ad Cardinalem Pro — Datarium, intus dirigitur ad ipsum Pontificem, et nomina vel cognomina non finguntur, sed scribuntur vera ; et indicandum etiam si oratores sint diversæ Diœcesis, quia solet rescriptum dirigi ad Ordinarium sponsæ.

VII. Quamvis quilibet per procuratorem Romæ existentem pos-

stricte est interpretanda ac restringenda ad casus certos. In praxi tamen solet ad S. Sedem recurri (*S. Alph.*, l. VI, n. 902 ; et *Scavini*, l. III, n. 904, ubi explicantur casus).

(1) Ambo sponsi actu pauperes sint oportet ; neque obstat si divites habeant parentes, si omnino recusant illis succurrere. Hoc accedente, taxa diminui solet etsi non adsit ullum crimen expiandum ; quod si adest, tunc dispensatio proprio nomine appellatur *in forma pauperum*.

sit recurrere; ad omne tamen erroris periculum declinandum, tutius est, ut res commitatur Officialibus Curiæ episcopalis, ut passim fit. Ideo Parochus, parentelæ albero confecto, remittat sponsos ad Vicarium foraneum, cujus sunt partes in statu oratarum indagando, in testium depositiones exquirendo, etc. (*S. Alphonsus*, l. VI, nn. 1131, 1144, etc.).

1009. Q. *Si sponsi sint diversæ Diœcesis, an ab utroque Episcopo sit obtinenda dispensatio, si uterque episcopus ex indulto speciali dispensandi facultatem habeat?*

R. En resolutio S. Officii 22 nov. 1865: Cum quidem Episcopus dubitasset, num suus subditus impedimento irretitus (cujus dispensandi speciali indulto idem prælatus gaudebat), et in aliam diœcesim profecturus ad contrahendum cum muliere ei non subdita, posset ante discessum ab eo dispensari; adeo ut impedimento solutus in loco dictæ mulieris eum valide cum eadem contraheret, S. Officii Congregatio, nulla facta impedimentorum distinctione aut mentione ab Ordinario loci mulieris obtinendæ, simpliciter respondit: *Affirmative, nisi obstet tenor Apostolicæ concessionis; impetrata tamen veniæ pro celebratione matrimonii ab Episcopo loci* (S. Alph., l. VI, n. 1142) (2).

1010. **Causæ ad obtinendas matrimoniales dispensationes.** Ex stylo romanæ Curiæ et communi usu en præcipua:

1) Est evitatio vel extinctio magnæ litis, aut odii. Item pacis confirmatio inter parentes aut propinquos; vel scandali ablatio.

2) Inæqualitas matrimonii vel defectus dotis competentis, nisi cum tali parente nubatur. Item conservatio bonorum in familia.

3) Merita petentis dispensationem erga Ecclesiam: vel si ejus parentes Ecclesiæ obsequia præstiterint: nam æquum est, illam se gratam præbere, ut alii ad talia excitentur.

4) Necessitas auxilii, v. g., si mulier defectu viri nequeat rebus suis satis consulere; vel filiis ex alio matrimonio providere.

5) Ætas innuptæ (non tamen viduæ) excedens annum vigesimumquartum, quæ virum non inveniat suæ conditionis. Hæc causa sola non facile admittitur pro gradibus propinquioribus.

6) Angustia loci, si nempe fœmina nequeat in loco originis vel domicilii invenire paris conditionis virum, nisi consanguineum vel affinem; etsi mulier non sit ibi mansura. Nomine loci non venit civitas quæ habeat Episcopum, nisi fortasse tercentum focolariorum numerum non excedat; nec suburbia, quæ una cum civitate computantur, nisi forsan miliare circiter distent a civitate.

7) Copula habita cum consanguinea vel affine, et per imprægnationem vel alio modo propalata. Item nimia partium familiaritas, ex qua scandalum timetur vel unius partis infamia.

(2) Metropolitanus non potest dispensare cum subditis suorum suffraganeorum etsi indulto dispensandi quoad suos gaudeat; cum non agatur de materiis ad forum contentiosum pertinentibus; ideo neque in bannis.

8) Matrimonium cum impedimento dirimente jam initum seu attentatum; et maxime vero susceptæ prolis legitimatio.

9) Timor ne oratores civiliter tantum contrahant cum publico scandalo iis in locis ubi matrimonium civile viget.

10) *Periculum vitæ*, dum mortem sponso minantur, nisi mulierem cum qua rem habuit ducat in uxorem.

Item *periculum hæresis*, iis in locis ubi multi sunt hæretici, ne cum hæretica pars catholica contrahat.

Item *periculum defectionis a fide*, si nempe prudenter timeatur ne quis ex denegata dispensatione ob cæcum impetum, etc. a catholica fide deficiat ad eam communionem confugiendo, in qua libere valeat genio suo indulgere (*S. Alph.*, l. VI, n. 1130). (1).

1011. **Quæ in supplicatione exponenda.** Reticentia licet inculpata, eorum quæ ex stylo Curiæ Romanæ aperienda essent, nullam facit dispensationem; ideo melius est abundare. Quo posito:

R. Si agitur de matrimonio *jam contracto* revalidando, exprimendum est: 1) An partes vel earum una contraxerit illud cum scientia impedimenti. Et an sub spe facilius dispensationem obtinendi. 2) An fuerit contractum cum debitis proclamationibus; et jam consummatum. 3) An jam contractum sit matrimonium civile, casu quo illud habitum fuerit (in contemptum matrimonii canonici) uti legitimum conjugium. Secus si initum fuit, ut tantum Civili legi pareatur; si vero cum intentione initum sit facilius obtinendi dispensationem, etsi circa hoc non conveniant Canonistæ; in praxi tamen satius erit id indicare, cum inde difficilior evadat dispensatio.

Si agatur de matrimonio *contrahendo* en præcipua explicanda.

I. *Causa* efficaciter movens ad impetrandam dispensationem; cum causarum expressio sit tota ratio dispensandi. In dubio an causa sit substantialis vel tantum impulsiva, vera vel falsa, valida habetur dispensatio; quia in dubio standum est pro actus validitate.

II. *Genus impedimenti.* Unde si consanguinitas pro affinitate exprimatur aut vicissim, nulla est dispensatio; nisi in concessione dispensationis etiam affinitas nominetur, ut aliquando fit.

III. *Species distincta ejusdem impedimenti:* v. g., si sit cognatio, spiritualis, an proveniat a Baptismo vel Confirmatione. Si sit affinitas, an proveniat a copula licita vel illicita. Si honestas, an a sponsalibus, vel matrimonio rato. Si crimen, an sit ex adulterio aut machinatione, an ex utroque simul, etc.

IV. *Numerus impedimentorum*: quod valet etsi plura impedimenta sint ejusdem speciei et gradus. Puta si quis duas ejus, quam ducere intendit, sorores cognovisset, tunc enim sunt duo impedi-

(1) Aliquando dispensatio si agatur de viris illustribus ex certis rationabilibus causis conceditur, quin causæ exprimantur.

menta; vel si duas sorores et matrem quoque sibi copulasset, quo in casu tria haberentur impedimenta, et ideo triplex illa copula exprimenda erit.

V. *Linea:* utrum sit recta an lateralis, si agatur de affinitate. Agendo enim de consanguinitate nihil refert si linea omittatur, semper enim intelligitur de linea transversa seu laterali.

VI. *Gradus:* in quo dispensandi conjuncti sunt, an sit primus, secundus, tertius vel quartus. Et si gradus sit inæqualis, debet exprimi sexus, qui est stipiti proximior. Si autem gradus propinquior reticitus fuit, adhuc valet dispensatio, modo gradus reticitus sive bona sive mala fide non sit primus; sed illicita est, adeo ut teneantur sub peccato oratores obtinere a S. Sede literas declaratorias super illo gradu reticito.

VII. *Copula* habita inter impedimento detentos; adeo ut nulla sit dispensatio, si copula incestuosa reticita sit, etsi occulta; vel si sit reticita malitiosa intentio in illa copula habita facilius obtinendi dispensationem; *ex S. Pœnitent. 20 jul. 1869.* Non est tamen exprimendum quot vicibus copula habita fuerit.

VIII. *Jam obtenta dispensatio*, si sit super eadem materia et quidem peccaminosa; quia ex repetitione delicti difficilius dispensatur. Secus si impedimentum non sit ex aliquo crimine, vel in crimine diverso, ut si quis ad contrahendum cum una jam fuerit dispensatus ab impedimento criminis, et nunc petat dispensari ab impedimento affinitatis ex copula illicita ad contrahendum cum alia, prima jam defuncta (*S. Alph.*, l. VI, nn. 1139, etc.)

1012. Q. 1. *An valeat dispensatio, si sponsi eam obtinuerint in forma pauperum, ideo nullam vel parvam omnino solvendo taxam, falso exponendo se pauperes esse, cum non sint?*

R. Alasia, Bouvier, Gousset negant dispensationem validam esse; nam verificatio causarum est de valore dispensationis; et Pontifex non intendit dispensare nisi sub illa forma, nisi eos qui vere pauperes sunt. Sed alii affirmant cum Gury et S. Alphonso (l. VI, n. 1129; *Ho. Ap.*, tr. 18, n. 87). Sane paupertas non est causa neque finalis neque impulsiva dispensationis; sed est tantum ratio, ob quam dispensatio ipsa conceditur gratis: unde semper aliunde adesse debet justa causa. Ad modum fere, quo valet dispensatio, si allegetur vera causa, sed ea probetur falsis testibus, cum veri haberi nequeant: quia dolus non est circa causam impulsivam vel finalem; sed preces revera veritate nituntur, ut ipse argumentatur Alasia.

S. Concilii C. interrogata, pluribus hinc inde disputatis, 18 apr. 1863 respondit *Dilata.* Iterum interrogata respondit 28 jul. 1873 *Nihil esse innovandum.* Attamen semper ageret illicite executor, si nondum verificata paupertate aut assertæ paupertatis falsitate detecta, dispensaret; quia faceret contra præscriptionem. Et illicite quoque Oratores matrimonium contraherent, si falso se pauperes affirmaverint; et in conscientia tenerentur ad compositionis solutionem in Dataria; ex S. Pœnitentiaria 3 dec. 1852 (vid. *Giovine*, et *Scavini*, l. III, n. 916).

1013. Q. 2. *Quomodo petenda dispensatio, si adsint duo impedimenta unum publicum, aliud occultum? Vel si impedimentum sit publicum, copula occulta?*

R. Ad 1. Si impedimenta sint omnino disparata, id est quorum unum non augetur ab altero, ut consanguinitas et votum, consanguinitas et crimen, recurrendum est ad Datariam pro pubblico, ad Pœnitentiariam pro occulto impedimento. Nec necessarium est ut apud unum tribunal fiat mentio de dispensatione ab altero tribunali postulata vel obtenta.

Si vero impedimenta non sint disparata, tunc petenda est a Dataria dispensatio impedimenti publici, reticito secreto. Utrumque autem est exponendum in Pœnitentiaria; ratio quia tunc difficilior redditur dispensatio, cum conjuncta adferant majorem repugnantiam ad matrimonium. Puta si quis velit ducere consanguineam cujus sororem turpiter cognovit, orator debet petere a Dataria dispensationem ab impedimento consanguinitatis, et a Pœnitentiaria dispensatio ab impedimento affinitatis ex copula illicita, simul exponendo dispensationem a Dataria obtentam vel obtinendam. Ita communiter (*S. Alph.*, l. VI n. 1139).

R. Ad 2. Ne quis infametur, ab impedimento publico petitur a Dataria dispensatio, reticita copula. In Pœnitentiaria vero exponitur copula secreta una simul cum impedimento publico, super quo ve, jam obtenta est, vel obtinenda erit dispensatio a Dataria (*S. Alph.*, l. VI, n. 1135).

1014. Q. 3. *Si quis post obtentam gratiam dispensationis super impedimentum occultum affinitatis ob copulam illicitam, iterum habuerit rem cum eadem consanguinea suæ sponsæ; antequam eam duxerit, an nova indigeat dispensatione pro illo novo incestu?*

R. Si dispensatio nondum sit fulminata seu executioni mandata a delegato, nempe si delegatus nondum protulit sententiam dispensationis, conveniunt non indigere. Nam tales dispensationes non sortiuntur effectum a die expeditionis; sed a die executionis. Imo probabilius dicunt non requiri novam dispensationem, etsi ista jam fuerit executa; quia illa affinitas jam sublata est per dispensationem quoad effectum contrahendi tale matrimonium. Ex S. Pœnitentiaria 21 septemb. 1752 (*S. Alph.*, l. VI, n. 1140).

Diximus: 1) *Cum eadem consanguinea*: quia si copulam haberet cum altera sponsæ consanguinea ante matrimonium, novam contraheret affinitatem et indigeret nova dispensatione.

2) *Antequam eam duxerit*, nam si contracto matrimonio, cum eadem suæ sponsæ consanguinea peccaret, privaretur tantum jure petendi debitum conjugale, ob novam illam affinitatem (*S. Alph.*, l. VI, n. 1140).

1015. *Quid* (dices) *si post obtentam dispensationem intercesserit copula inter ipsos sponsos; requiritur nova dispensatio?*

R. Negant plures; quia hæc copula nullum inducit impedimentum. Sed verius affirmandum, si nondum dispensatio sit a delegato executioni mandata; nam major tunc pœnitentia imponitur; ut declaravit S. C. Concilii (*S. Alph.*, l. VI, n. 1141) (1).

Art. 2. — De Dispensationis executione.

1016. **Dispensationum matrimonialium executio.** Dispensatio vel obtenta fuit a Dataria vel a S. Pœnitentiaria.

I. Dataria Breve dispensationis ordinarie mittere solet exequendum ad Vicarium, vel Episcopum oratricis, si oratores sint diversæ Diœcesis. Episcopi autem nomine, venit Episcopus originis; et Sede episcopali vacante, non ad Vicarium capitularem, sed ad viciniorem Episcopum committi solet. — Porro delegatus (antequam de facto dispenset, et dein mandet parocho, ut servatis servandis, nuptiis assistat) ex Constitutione Benedicti XIV *Ad Apostolicæ*, inquirere tenetur per se vel per alium an vera sint exposita. Imo (addunt) precum verificatio adeo necessaria est, ut si prætermittatur (quia jam notum est vera esse exposita), non competat delegato auctoritas dispensandi; nam sub illa conditione ea ipsi tribuitur (2).

Si delegatus videat preces veritate niti, ad dispensandum procedat, sed servatis, ut valide agat, clausulis omnibus in Brevi contentis, maxime si agatur de causa inhonesta, ob quam plures imponi solent, præcipue sponsorum separatio ad tempus, sacramentalis confessio (aliquando etiam bis), pœnitentia salutaris ac gravis, etc. Dispensatio autem semel executioni mandata accurate describatur in libro matrimoniorum, et servetur in archivio parochiali ad probandum matrimonii canonicitatem.

II. Ad exequendam dispensationem a S. Pœnitentieriæ obtentam eligi solet confessarius a pœnitente designandus, ex approbatis; et si confessarius designatur uti laurea donatus, talis esse debet. Ait autem Pichler, quod si electus dispensationem exequi recuset, vel nimis sit rigidus in pœnitentiæ impositione, potest orator seu pœnitens alium eligere confessarium, etsi jam literæ apertæ sint, sed nondum executioni mandatæ.

(1) Hujus autem sententiæ fundamentum non est, quod hæc copula incestuosa inducat aliquod matrimonii impedimentum; sed est stylus Curiæ, quæ tunc non intendit, ut vim habeat dispensatio. Ideo iterum recurrendum est ad Datariam, si copula sit manifesta; ad Pœnitentiariam, si copula occulta sit; nisi Episcopus hac facultate sit munitus.

(2) Alii volunt id verum esse si in rescripto dicatur: *Si preces veritate niti compereris.* Non autem si dicatur simpliciter: *Si preces veritate nitantur, si vera sint exposita;* tunc si jam aliunde delegatus sciat illa vera esse, non erit irrita dispensatio, si explorationem emiserit. Ita celebris *Summula Aretina* (De verificatione causarum, v. *Scavini*, l. III, n. 915).

Si impedimentum uni tantum parti notum sit, sufficit unica executio. Sed si utrique contrahenti sit notum et commune, uterque a respectivo confessario dispensandus est, si contrahentes diversum habeant; *ex S. Pœnitent.* 15 nov. 1748. Idem autem rescriptum duobus confessariis inservire potest; et dilacerandum est ab eo qui cum suo pœnitente illud ultimo exequitur.

Quæ autem in rescripto apponuntur conditiones, sedulo sunt attendendæ, utpote essentiales. Quarum aliæ sunt ad effectum contrahendi matrimonium, aliæ ad effectum remanendi in jam contracto.

1017. **Clausulæ Pœnitentiariæ, si jam contractum matrimonium.** Clausulæ in jam contracto matrimonio hæ sunt:

I. *Si separatio fieri nequeat absque scandalo, et ex cohabitatione de incontinentia probabiliter timeatur; inter se secreto* (id est sine præsentia parochi et testium) *contrahere valeant.* Quæ clausula agitare non debet confessarium, cum vix in praxi aliter res esse possit: unde rarissime erit necessarium experiri, an conjuges possint separari et honeste vivere uti frater et soror.

II. *Certiorata parte de nullitate prioris matrimonii* (ut de novo consensus emittatur); *sed ita caute, ut oratoris delictum nunquam cognoscatur.* Pro consensus autem renovatione, si nullum sit periculum infamiæ aut separationis, aperte dicat sponsa parti ignaræ: *nullum est matrimonium nostrum propter aliquod impedimentum*; vel *dixit mihi confessarius nullum esse, ideo renovemus consensum.* Quia tamen id raro fieri potest sine ullo periculo, ideo communiter adsignantur alii modi.

1) Ut sponsa dicat: *Quando nupsi tecum, non satis curavi de vero consensu; nunc verum præstare volo: vis prestare et tu?* id est sine mendacio; quia consensus invalide præstitus est nullus.

2) Ut hæc verba proferat: *Scrupulis angor de valore matrimonii nostri, ideoque renovemus consensum;* id satis est, ut altera pars ponat consensum novum independentem a primo.

3) Ut pars conscia nullitatis compartem primum blanditiis delineat et bene dispositam sic alloquatur: *ita te amo, ut si non esset inter nos matrimonium te in conjugem acciperem, et nunc ita te accipio; tu ne idem ex tua parte facis?* Si respondeat *facio* vel aliis modis similibus, valet matrimonium; non vero si dicat *vellem, facerem,* quia consensus non esset de præsenti.

Verum si prudens confessarius videat has conditiones non posse verificari, nec spem adesse obtinendi novum consensum, uti si in discordiis vivant conjuges, id ab initio Pœnitentiariæ exprimat; vel postea obtineat dispensationem *in radice.* Qua dispensatione Pontifex suprema sua potestate aufert impedimentum ascendendo ad radicem seu originem matrimonii. Sed id raro et nonnisi urgentissima causa conceditur (*vid. plura apud Scavini*, t. IV, n. 564).

1018. ***Clausulæ Pœnitentiariæ ad contrahendum.***

1ª Clausula sedulo attendenda hæc esse solet: *Si ita sit, ei preces veritate nitantur.* Quare executor investigare debet, num vera causa, aliaque necessaria adjuncta. Quæ omnia tamen satis est ut vera fuerint quando dispensationem delegatus exequitur si ipsi commissa sit executio (ut ordinarie contingit). In verificatione fides est adhibenda ipsi pœnitenti, nisi delegatus certo sciat contrarium extra sacramentalem Confessionem.

2ª *Audita prius sacramentali Confessione*: ideo necessaria est pœnitentis Confessio ad ipsum valide dispensandum, etsi jam prius alteri confessus fuerit. At non est necesse ut confessio valida sit, vel quod tribuatur absolutio.

3ª *Sublata occasione peccandi.* Idque ex Bouvier ad validitatem dispensationis; sed juxta alios hæc clausula ponitur tantum, ad monendum confessarium, quid ipsi agendum sit.

4ª *Dummodo impedimentum sit occultum;* id est non notorium. Si dicat *omnino occultum* (ut solet poni in impedimento criminis), non est amplius tale, si possit per duos testes probari. Si dicat simpliciter *occultum*, non obstat juxta Fagnanum si notum sit 4 aut 5 personis loci; vel juxta alios si cognitum sit 7 aut 8 personis in civitate, sex solis personis in oppido: quæ sint prudentes et impedidimentum non evulgaturæ; adeo ut non adsit prudens timor quod impedimentum ex occulto fiat publicum — Potest autem delegatus exequi rescriptum, si olim publicum nunc ex hominum memoria exciderit; sed exigunt decennii oblivionem. Non tamen potest dispensare, si impedimentum sit materialiter publicum, sed occultum formaliter, uti si notum sit aliquem, antequam matrimonio jungeretur, cum sorore uxoris suæ rem habuisse; ignoretur tamen inde exortum esse impedimentum dirimens. Ita Benedictus XIV, qui etiam docet, iterum recurrendum esse, si delictum in loco, in quo est contrahendum matrimonium, sit occultum; sed alibi sit publicum (1).

5ª *Injuncta gravi pœnitentia salutari*: id est juxta vires pœnitentis, habita ratione conditionis, ætatis, etc. Talis esset pro omnibus per sex menses jejunium semel in hebdomada, recitatio Rosarii ter in hebdomada, frequens Confessio saltem semel in mense, orationes, lectio spiritualis, eleemosyna, etc. Si autem pœnitens debitam pro peccato pœnitentiam jam egerit, poterit ea moderari; modo pœnitentia non sit injuncta tanquam commutatio — Aliquando præcipitur pœnitentia *gravis* et *longa* vel *diuturna:* recitatio Coronæ singulis

(1) In rescriptis aliquando ponitur clausula: *Dummodo res non fuerit deducta ad forum contentiosum.* Censetur autem aliquid deductum, si in judicio saltem unius testimonio probatum est; vel cum causa contestata fuerit, id est cum judex causam audire cæperit (*S. Alph.*, l. VII, n. 76).

hebdomadis per annum est pœnitentia gravis et longa; per tres annos, est diuturna, ut commune est.

6ª *Et aliis de jure injungendis; aliudque non obstet:* 1ᵐ Respicit obligationes, quas aliunde potest habere pœnitens, v. g., famæ restituendæ. 2ᵐ Præcipit inquirendum an aliud sit impedimentum.

7ª *Ut dispensatio in foro externo nullatenus suffragetur.* Unde si impedimentum post dispensationem fiat publicum, ad scandalum vitandum, conjuges separentur, donec pro externo foro a Dataria obtineatur dispensatio: attamen secreto uti conjuges haberi possunt; quia revera impedimentum sublatum est. Imo si fides seu testimonium confessarii (conjugibus petentibus) accedat de dispensatione obtenta, nullus amplius inferendæ molestiæ locus esset.

8ª *Præsentibus laceratis sub pœna excommunicationis latæ sententiæ* (non tamen nullitatis dispensationis); ne scilicet occultum pœnitentis peccatum in lucem veniat. Laceratio facienda est statim (moraliter), id est infra triduum ab executione dispensationis.

Si tamen matrimonium nondum sit contractum in faciem Ecclesiæ, etsi uti legitimum publice habeatur, tunc litteræ non lacerantur; sed coram testibus et parocho, ommissis denuntiationibus, ac secreto celebrato conjugio, dispensatio debet a parocho caute adnotari in libro qui non possit facile conspici; ut fides habeatur de matrimonii legitimitate (*S. Alph.*, l. VI, n. 1143).

APPENDIX I.

Formalæ ad dispensationes postulandas (1).

1019. A Pœnitentiaria obtinenda.

I. Pro matrimonio contrahendo: en formula:

EMINENTISSIME AC REVERENDISSIME DOMINE.

Titius cognovit Bertam: postea gnarus (vel *ignarus*) *impedimenti, tractatum habuit de matrimonio contrahendo cum sorore ejusdem. Cum autem dictum impedimentum sit occultum, tractatus vero sit publicus: et nisi matrimonium contrahatur, scandala timeantur, de præmissis, de quibus maxime dolet, cupit absolvi et secum dispensari.*

Umilissimum Servum
N. N.

II. Pro matrimonio contracto revalidando formula:

EMINENTISSIME AC REVERENDISSIME DOMINE.

Titius conscius (vel *ignarus*) *impedimenti contraxit in faciem Ecclesiæ matrimonium cum muliere, cujus sororem carnaliter cognoverat. Quare cum absque scan-*

(1) Plura exempla refert et explicat Scavini l. IV append. 71, ubi etiam de modo obtinendi diversas gratias et indulta a S. Sede; et de exequendis dispensationibus pro utroque foro, intern et externo.

dato separari non possint, et impedimentum sit occultum, humillime supplicat pro absolutionis et dispensationis remedio.

Dignetur, etc., ut supra.

III. Pro obtinenda dispensatione a voto simplici. Si agatur de voto castitatis, sic ejus relaxatio petitur (ubi notamus cum Pontas ac Continuatore Tournely, sufficere pro legitima causa, si quis propter gravem tentationem sit in probabili periculo unius lapsus, quia vel per unum lapsum castitas amittitur) a Sacra Pœnitentiaria:

EMINENTISSIME AC REVERENDISSIME DOMINE,

Titius annos viginti natus vovit castitatem perpetuam; cum autem in gravi incontinentiæ periculo versetur, supplicat pro commutatione aut dispensatione voti, ut inde valeat matrimonium inire.

Dignetur Eminentia Vestra responsum ad me dirigere,

Umilissimum Servum

(Foris)

All'Eminentissimo e Reverendissimo D. D.
Cardinal Pœnitenziere Maggiore
Roma.

1020. A Dararia obtinendæ dispensationes.

I. Dispensatio impedimenti consanguinitatis: formula.

BEATISSIME PATER.

Exponitur humiliter Sanctitati Vestræ pro parte devotorum Oratorum Petri Boschis *Diœcesis Astensis et* Chatarinæ Rodes *Diœcesis Taurinensis ex oppido Avilanæ, quod cum dicta oratrix dotem habeat minus competentem juxta status sui conditionem, cum qua virum sibi non consanguineum paris conditionis cui nubere possit, invenire nequeat, dictus orator cum dicta dote minus competente oratricem in uxorem ducere intendit.*

Sed quia tertio gradu æquali a communi stipite proveniente conjuncti sunt, desiderium suum hac in parte adimplere non possunt. Ideo supplicant, quatenus dignetur cum ipsis, ut impedimento hoc non obstante matrimonium inter se publice, servata forma Concilii Tridentini, contrahere, ac in eo postmodum remanere libere ac licite valeant, dispensare.

Datum N. die N. mensis N. anno N.

II. Dispensatio ex certis rationabilibus causis.

BEATISSIME PATER.

Exponitur humiliter Sanctitati Vestrae pro parte N. et N. ex loco N. Diœcesis Novariensis oratorum et in civitate Mediolani a triennio et ultra commorantium, ubi domicilium contrahere intendunt, quod ipsi, qui vere de nobili genere procreati existunt, ex certis rationabilibus causis animos eorum moventibus cupiunt invicem matrimonialiter copulari. Sed quia secundo et quarto consanguinitatis gradibus detinentur, desiderium eorum hac in parte adimplere nequeunt absque Sedis apostolicæ dispensatione. Iccirco supplicant humiliter S. V. oratores præfati, quatenus cum eisdem, impedimento talis consanguinatis gradus hujusmodi non obstante, matrimonium inter se publice, servata forma Tridentini, contrahere, et in eo po-

stmodum permanere libere et licite valeant, dispensare de gratia speciali. Et insuper mandare dignetur, quod Literæ conficiendæ Ordinario non originis, sed domicilii oratorum committantur.

III. Dispensatio ab interdicto ad nubendum:

BEATISSIME PATER.

Exponitur humiliter Sanctitati Vestræ pro parte devoti Oratoris N. laici Diœcesis N., quod alias ipse ejusque uxor prædefuncta a Sede apostolica dispensationem super impedimento tertii consanguinitatis gradus, quo invicem erant conjuncti, cum clausula: Quod alter eorum alteri supervivens, perpetuo absque spe conjugii remaneat, *obtinuerunt. Et quia deinde prædicta Oratoris uxor, sicut Domino placuit, ab humanis decessit, ipse Orator qui continenter vivere posse diffidit, ad secundas nuptias transire cupit. Supplicat igitur humiliter S. V., quatenus sibi specialem gratiam faciendo cum eodem, ut clausula in praedictis Literis apposita non obstante, matrimonium cum alia muliere nullo alias sibi jure prohibita, publice, servata forma Tridentini, contrahere, et in eo postmodum licite et libere permanere valeat, dispensare dignemini.*

NOTA: Si interdictum Papæ non habeat adnexum decretum quod irritet, est tantum impedimentum impediens. At adhuc a Pontifice petenda est dispensatio ut in præsenti causa.

IV. Pro dispensatione obtinenda *in forma pauperum.*

BEATISSIME PATER.

Exponitur Sanctitati Vestrae humiliter pro parte devotorum Oratorum (ponuntur nomina eorum, Diœcesis, Civitas, Parochia', ut supra), *quod dicti oratores orthodoxae fidei cultores vere pauperes ac miserabiles, et labore suo et industria tantum viventes, conscii se in tertio consanguinitatis gradu a communi stipite proveniente conjunctos esse, se invicem non quidem data opera, ut crimine admisso Sedem apostolicam ad misericordiam et gratiam erga ipsos faciliorem redderent sed solum vesana libidine victi carnaliter cognoverint prolemque susceperint.*

Cum autem, Sanctissime Pater, nisi matrimonium inter dictos Oratores contrahatur, dicta mulier diffamata innuptaque, et proles illegitima remaneret, graviaque inde scandala orirentur, cupiunt supradicti oratores matrimonialiter copulari. Sed quia obstante impedimento ejusmodi, desiderium suum hac in parte adimplere non possunt absque Sedis apostolicae dispensatione, ideo supplicant, etc., ut supra, etc.

(Foris)

All' Eminentissimo e Reverendissimo signor
il signor Cardinale Pro-Datario

Roma.

V. Exemplum de duobus impedimentis, publico et occulto: sic scribitur ad S. Pœnitentiariam:

EMINENTISSIME AC REVERENDISSIME DOMINE.

Iacobus et Berta, consenguinei in secundo gradu, vesana libidine victi, rem secum, habuerunt. Nunc vero Berta a Joanne fratre Jacobo in matrimonium requisita; ei nubere cupit: 1) *quia aetate jam est provecta, nempe triginta annorum nata,* 2) *quia sufficientem non habet dotem, ut alium virum sibi convenientem sperare*

valeat; 3) *quia ex hac unione rixae familiarum proinviliter cessabunt. Ambo supplicant Sanctissimo Domino nostro in Dataria, ut dignetur cum illis super dicto consanguinitatis impedimento dispensare.*

Eminentia autem Vestrae humiliter supplicat Oratrix, ut non obstante affinitatis ex copula illicita provenientis impedimento, dispensatione super consanguinitate prius obtenta, cum eodem Joanne licite ac valide matrimonium contrahere atque in eo conctracto manere valeat.

VI. Pro dispensatione matrimonii mixti. Si causæ adsunt hoc vel simili modo poterit recurrere ad Episcopum parochus, ut obtineat Literas commendatitias procobtinenda dispensatione a S. Sede:

ILLUSTRISSIME ET REVERENDISSIME DOMINE.

Constantia N. romano-catholica aetatis annorum 26 parochiana mea, matrimonium inire cupit cum Frederico N. ex N. sectae lutheranae addicto et in suis erroribus saltem huc usque persistenti.

Pars acatholica coram me, ut ex declaratione huic petitioni addita patet sub fide juramenti promisit, omnes utriusque sexus infantes ex illo matrimonio nascituros, in fide romano-catholica baptizandos et educandos esse, iisque aeque ac comparti prorsus liberum fore religionis romano-catholicae exercitium. Praeterea pars catholica spopondit se pro viribus curaturam, ut quantum in ipsa erit, vir ad veram fidem convertatur. Quare humillime supplicat Illustrissimae Dominationi Vestrae, ut ipsi super eo impedimento S. Sedis dispensatio procuretur. Causae sunt: 1) *vani conati ut Oratrix tali matrimonio renuntiet;* 2) *formae civiles certo brevi adimplendae;* 3) *spes fundata conversionis partis acatholicae, etc. Pars catholica 25 francos pro expensis faciendis apud me deposuit.*

Novariæ, N.

Umilissimo Servo
N. N. Parroco di N. N. (Diocesi di Novara)

Formula declarationis partis acatholicæ! *Io sottoscritto abitante in N. dichiaro con giuramento:* 1) *che i figli d'ambo i sessi nascituri dal mio matrimonio con N. N. sieno battezzati ed allevati nella Religione cattolico-romana;* 2) *che io permetterò sempre alla suddetta mia consorte ed a tutti i miei figli e figlie il libero esercizio del culto cattolico-romano.*

In fede — N. N.

APPENDIX II.

Formulæ ad exequendas Dispensationes.

1021. **Pro exequenda dispensatione in Foro interno:** quoad gratias a S. Pœnitentiaria obtentas hæc vel alia similis formula esse poterit. Nimirum post absolutionem a peccatis, confessarius dicat:

I. Pro matrimonio contrahendo: *et insuper auctoritate Apostolica mihi specialiter concessa, dispenso tecum super impedimento* (hic quale sit et unde proveniat exprimatur), *ut hoc non obstante, matrimonium cum illa contrahere possis, et prolem, si jam ex ea suscepisti, legitimam declaro. In nomine Patris,* etc.

II. Pro matrimonio jam contracto: *et insuper auctoritate Apostolica mihi specialiter concessa dispenso tecum super impedimento* (hic exprimatur, ut supra), *ut eo non obstante matrimonium cum illa, renovato consensu, rursus contrahere possis, et prolem* etc.

III. Pro dispensatione in radice : *et insuper auctoritate apostolica mihi concessa matrimonium a te conctractum cum N. in radice ejus sano et consolido, prolemque susceptam et suscipiendam legitimam declaro : in Nomine Patris* etc.

IV. Pro voto castitatis in contrahendo : *et insuper tibi votum castitatis, quod emisisti* (exprimatur quale) *Apostolica auctoritate mihi specialiter concessa, dispensando commuto, ita ut valeas matrimonium contrahere, et eo uti. In nomine Patris*, etc.

V. Pro voto castitatis in matrimonio contracto : *et insuper, non obstante castitatis voto, quod emisisti, ut in matrimonio remanere, et debitum conjugale exigere possis, Apostolica auctoritate tecum dispenso. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sanctus. Amen.* Vide Giovine.

S. Pœnitentiaria in concedendis matrimonialibus dispensationibus oratoribus pauperibus, si inter ipsos intercesserit incestus vel scandalosa familiaritas, committit delegato dispensandi facultatem hac clausula : *Interdicto prius oratoribus quocumque tractu per mensem aut per duos menses, aut per tempus Ordinario benevisum, et exhibita ab eis fides sacramentalis Confessionis.* Quæsitum fuit : 1) Quid intelligendum per vocem *tractu?* 2) Si interdicto per Ordinarium quocumque tractu, oratores nihilominus tempore interdicti habeaut in se tractum, an opus sit nova dispensatione seu revalidatione?

S. Pœnitentiaria die 15 febr. 1854 respondit : « Ad 1) Id omne vetari quod opponitur fini, qui in interdicendo quocumque tractu quæritur, nempe Oratorum resipiscentia aut dati scandali reparatio (*tractus, id est familiaris usus et consuetudo inter sponsos*). Ad 2) Cum clausula apposita det jurisdictionem sub conditione, sed non respiciat ipsam dispensationem, debere quidem conditionem appositam impleri, ut commissarius exequi valeat Rescriptum. Non vero novam petendam esse dispensationem, si oratores violata interdictione cujuscumque tractus, fideles abstineant per tempus præscriptum ; dummodo tamen violatio interdicti non pervenerit usque ad incestum. » *Acta S. Sedis* l. I.

Nota : Quoad executionem dispensationum Datariæ, res tota committitur Episcopo vel ejus Vicario (*S. Alph.*, l. VI, n. 1147).

CAPUT OCTAVUM

De Matrimonii celebratione et convalidatione,

1022. **Matrimonii celebratio.** Ad licitam matrimonii celebrationem ex parte contrahentium requiritur, ut sint in statu gratiæ ; cum suscipiant Sacramentum vivorum. Ideo præstat ut sponsi confiteantur et Communione se muniant.

Ex parte Parochi vero vel alterius legitimi assistentis necesse est ut ipse servet accurate quæ in Rituali præscripta sunt. Intellecto consensu, dicere debet : *Ego vos conjungo* etc., licet autem hæc verba non sint de essentia, ea tamen omittere vel alia similia, forte probabilius mortale est ; cum defectus sit circa materiam gravem (*S. Alph.*, l. VI, n. 1094).

1023. **Sponsorum benedictio.** Benedictionis nuptialis nomine venit Missa propria quæ legitur pro sponsa et sponsa ; vel eorum in Missa de die commemoratio ; non autem ipsa matrimonii celebratio

et annuli benedictio. Etsi benedictio nuptialis valde conferat ad uberiores fructus percipiendos, attamen ea non est sub gravi præcepta.

Imo hæc benedictio non est concedenda:

1) Si sponsa vidua sit, etsi illius vir nunquam nupserit. Quod si mulier nunquam nupserit, sed alias nupserit vir ejus, nuptiæ benedicantur, ubi talis adest (prout in Novariensi Diœcesi) consuetudo. Item benedicitur mulier etsi fuerit corrupta, si primo nubat, *ex S. Congreg. de Propag.* 11 jun. 1841.

2) Non est danda probabilius benedictio conjugibus jam benedictis, licet eorum conjugium sit renovandum utpote nullum, quia benedictio primario personas respicit.

3) Non est danda tempore feriato; et graviter peccaret parochus tunc illam dans et sponsi illam recipientes. Et Episcopus qui concedit ut eo tempore matrimonium celebretur, non potest item concedere facultatem celebrandi Missam de sponsis. S. Rit. C. 1858, 14 aug. Nihil autem vetat, ut sponsi tunc assistant Missæ de die.

4) Neque extra Ecclesiam, cum hæc benedictio sit tribuenda tantum in Missa. Ideo si ex causa matrimonium extra Ecclesiam fuerit celebratum, statim conjuges ex Rituali (si aliud non obstet) conveniant ad Ecclesiam benedictionem accepturi. Sed si ante benedictionem in eadem domo habitent, conjuges non sunt amplius benedicendi ex S. R. C. 14 aug. 1858.

5) Neque extra Parœciam, sine expresso consensu Parochi loci; quia esto quod valide et licite Parochus assistere possit matrimonio suorum parochianorum etiam extra Diœcesim, non tamen licite extra Parœciam nuptias benedicit; nam assistentia est actus quietus; sed benedictio nuptiarum est actus solemnitatis (*Plura alia decreta refert* Scavini, t. III, n. 920) (1).

1024. Q. 1. *Quid si matrimonium contracturus absolvi nequeat?*

R. Si pœnitens putat in bona fide se posse matrimonium licite contrahere, etsi non absolutus, et prævideatur monitioni non esse obtemperaturus, confessarius taceat de obligatione status gratiæ ne peccet sponsus formaliter. Dicat tamen: « si matrimonium ineas, contende, ut conteraris, ante celebrationem; et paulo post ad me revertere, ut Confessionem tuam perficere possis. »

(1) Missa propria pro sponsis dicenda est cum colore albo sine Gloria et Credo et cum commemoratione Sancti de quo factum est officium et aliis si imperatæ sint. Si pro pluribus sponsis una dicitur Missa, nihil immutetur. Non tenetur autem illam sacerdos applicare si non tribuatur eleemosyna. S. R. C.

Neque Missa de sponsis, neque illorum commemoratio seu orationes dici debent tempore Adventus ad Epiphaniam inclusive et Quadragesimæ; item infra octavas Epiphaniæ et Corporis Christi, si ea sit privilegiata, in vigilia et festo Pentecostes, in dominica Palmarum, in vigilia Nativitatis. — Fieri debet tantummodo commemoratio in Dominicis et festis de præcepto, duplicibus 1 e 2 classis. In aliis diebus ipsa Missa de sponsis dicenda est.

Quod si pœnitens cognoscit requiri statum gratiæ, confessarius debet pœnitentem e matrimonio contrahendo retrahere usquedum absolvi possit, fortiter loquendo de sacrilegio, quod alioquin committit. At si nihilominus matrimonium differre renuat, moneat ipsum confessarius, ut curet contritionem perfectam elicere.

1025. Q. 2. *An Parochus possit assistere matrimonio eorum, qui sunt publici peccatores, vel publice faciunt contra Ecclesiæ leges?*

R. Cum Benedicto XIV: *Quamvis, juxta communiorem magisque receptam sententiam, non sit* (Parochus) *matrimonii minister; tamen in multis comparatur ministro, nec licite sua præsentia firmare potest contractum, quem scit a contrahentibus sacrilege iniri.* Tum quia de jure naturali nemo potest cooperari peccato proximi, etiamsi alter peccatum jam interne consummaverit; tum quia Parochus tenetur ex justitia incumbere saluti spirituali suarum ovium eas avertendo a peccatis. Etiam testes obstare tenentur, sed tantum ex caritate; ideo non cum incommodo gravi.

Attamen parochus excusatur, si ad id cogeretur metu mortis, vel si imminerent gravia mala communitati aut contrahentibus, uti si sponsi jam sint conjuncti civiliter (qui ad meliorem frugem resipiscere nolint), ut ita liberentur a peccato concubinatus, eos legitimo matrimonio jungendo (*S. Alph.*, l. II, n. 54) (1).

1026. **Convalidatio Matrimonii.** Si matrimonii nullitas sit publica, ut scandalum auferatur, conjuges statim sunt quoad thorum et habitationem separandi. Dein urgendi ut dispensationem obtineant; qua obtenta, iterum in faciem Ecclesiæ contrahant, idest coram parocho et testibus; secus publice non constaret de matrimonii validitate. Si quæ difficultas oriatur, fiat ad Episcopum recursus.

Si nullitas matrimonii non sit publico nota, et matrimonium nullum sit, quia ex utraque contrahentium parte consensus defuit, utraque ipsum renovare debet; etenim sine mutuo consensu nullus contractus firmus est — Si vero consensus ex parte unius tantum conjugis defuerit, quia ficte vel ex errore consensit, communiter et verius satis est ut vere nunc consentiat, quin partem moneat. Nam si pars inscia verum consensum posuit, nec retractavit, adhuc perseverat, licet quodammodo suspensus per defectum consensus alterius. Attamen, si certiorando compartem mali exitus non timeantur, ex Benedicto XIV ipsa esset certioranda; nam agitur de valore Sacramenti; ideo quoad potest tutius sequendum.

(1) De hisce publicis peccatoribus interrogata S. Pœnitentiaria respondit curandum ut debito modo cum Ecclesia reconcilientur; *at si recusent et nisi matrimonium celebretur gravia damna imminere videantur, parochus Ordinarium consulat qui habita rerum et circumstantiarum ratione omnibusque perpensis quæ a probatis auctoribus et præsertim a S. Alphonso Ligorio* (l. VI, n. 54) *traduntur, ea declaret quæ magis expedire in Domino judicaverit, exclusa semper missæ celebratione* (10 dec. 1860).

1027. Q. 1. *Quid si matrimonium nullum sit non ex defectu consensus, sed ob aliud impendimentum dirimens, sed occultum?*

R. Si impedimentum *utrique parti* notum est, obtenta dispensatione, matrimonium erit de necessitate revalidandum per utriusque consensus renovationem. Interim conjuges (quoadusque obtineatur dispensatio) separandi sunt quoad thorum: et etiam quoad habitationem, si adsit incontinentiæ periculum; prudenter tamen, ne publicus id dignoscat. Poterit confessor vel Parochus consulere, ut sub prætextu mercaturæ, devotæ peregrinationis vel invisendi amicos, una pars alio eat ad tempus.

Si impedimentum dispensabile *uni parti* tantum notum est, pars conscia debet abstinere ab usu conjugii; et alteri parti erit nullitas manifestanda, ut obtenda dispensatione, consensu mutuo renovetur, si fierit possit; secus obtinenda dispensatio a certioranda parte.

Quod si impedimentum *neutri parti* notum sit, et in bona fide conjuges versentur, erunt monendi ubi sit certa spes fore, ut matrimonium convalidetur (quod non ita facile supponitur). Secus ex Innocentii III Rescripto, *dissimulare poteris, ut remaneat in copula sic contracta; cum ex separatione (sicut asseris) grave videas scandalum imminere.* Vel dispensatio *in radice* poterit obtineri.

1028. Q. 2. *Quid si impedimentum quo tenentur putati conjuges non sit dispensabile?*

R. 1. Si impedimentum publicum sit, parochus illico præcipiat separationem quoad thorum et habitationem ad scandalum avertendum et efflagitet sententiam judicis ecclesiastici de nullitate matrimonii.

R. 2. Si impedimentum sit occultum vel ipsis conjugibus, hi sunt relinquendi in bona fide, si non ita facile possit obtineri separatio.

Quod si *utrique parti* notum sit, Parochus conjugii usum interdicat, et nullo extante incontinentiæ periculo, permittere poterit, ut simul ad instar fratris et sororis cohabitent. Secus separationem jubeat, eos obligando ad providendum proli meliori modo quo potest.

Si tandem occultum impedimentum dirimens tantum *uni parti* notum est, pars inscia monenda, licet monitio non sit profutura. Quæ nolens recedere ab usu conjugii, erit dimittenda, si cum ea habitari nequeat absque gravi periculo fornicandi; et interea recurrendum ad superiorem ecclesiasticum.

Quid (quæris) *si apud judicem ecclesiasticum probari nequeat nullitas matrimonii?*

R. Qui nullitatem certo novit, quamvis per excommunicationem obligaretur ad reddendum alteri debitum, humiliter sustinere debebit potius hanc pœnam, quam Deum offendere. Quæ censura, utpote ex errore lata, coram Deo certe non ligat (*S. Alphonsus*, l. VI, nn. 1109 et seqq.).

Append. — De Matrimonio civili.

1029. **Regulæ pro praxi.** Si civile matrimonium obtineat, hæc præ oculis habere debet Parochus :

I. Pergat catholicam de matrimonio doctrinam populum docere, admonens eos qui non contrahunt juxta leges catholicæ Ecclesiæ, mortaliter delinquere, ac publico concubinatu reos esse coram Deo, et Ecclesia, et indignos fieri omnium spiritualium bonorum.

II. Quos cognoscunt civiliter tantum junctos, parochi, confessarii : omnes saltem lege caritatis, quoad possunt et privatim, quandiu spes est, in Domino curent, ut etiam religiose jungantur, ipsis aperiendo maximum in quo versantur periculum illico ad inferna descendendi, si eos subitanea mors percutiat.

III. Caveat Parochus, ne publice veritatem docendo quempiam offendat, vel contra civiles leges insurgat, nisi velit gravi discrimini se committere ; et sine fructu. Contentio enim ad nihil utilis est, nisi ad subversionem audientium.

IV. Parochus urgeat sponsos, ut etiam legibus civilibus se submittant, eorum matrimonium muniendo sanctione legali, qua solum ipsi et eorum filii civiles effectus et politicos potiri possunt.

V. Si timendum sit, ne fideles, si prius civiliter contrahant, subito maritaliter vivant, antequam uniantur etiam in faciem Ecclesiæ aut postmodum recusent contrahere coram Ecclesia, curandum est ut ecclesiasticum matrimonium præmittatur civili. Attamen (addit S. Pœnitentiaria) *si quæ coactio aut absoluta necessitas, quæ facile admittenda non est, ejusmodi ordini invertendi causa esset, tunc omni diligentia utendum erit, ut matrimonium coram Ecclesia quam primum contrahatur, atque interim contrahentes sejuncti consistant.* Quæ coactio et absoluta necessitas ordinem invectendi adesset, si lex civiles id præciperet sub pœna (*Instructio S. Pœnitentiariæ*, v. Scavini, l. IV, n. 554).

VI. Cum Parochus audit sponsos, non satis est investigare an aliquo canonico impedimento detineantur ; sed etiam inquirat an aliqua desit conditio ex parte legis civilis (et ideo in ea instrui curet). Et tunc differendum matrimonium quousque obstaculum illud civile auferatur ; quod si urgeat causa statim contrahendi coram Ecclesia inconsulto Episcopo, parochus ne permittat, ex S. Pœnitentiaria. Ne eveniat ut vir frigescente amore, relinquat uxorem ductam in faciem Ecclesiæ, et aliam ducat coram lege civile, quod quidem evenisse notum est.

VII. Parochus curet omni modo, ut ecclesiastica impedimenta prius auferantur, vel una simul cum civilibus, ne contingat ut sponsi

semel liberi ab impedimento legis, sed adhuc impedimento Ecclesiæ ligati coram officiali civili contrahant, et post modum negligant (maxime si aliquid difficultatis sit) curare dispensationem Ecclesiæ, et sic in perpetuo concubinatu vivant.

VIII. Ex his colligere est; quamvis verum matrimonium inter fideles dari nequeat quin uno eodemque tempore sit sacramentum et juxta Ecclesiæ leges initum; attamen præstat ut parochus penitus non ignoret impedimenta a civili potestate inducta aliasque hac de re præscriptiones, ne se aut alios descrimini committat (1).

1030. *a*) **Impedimenta impedientia**. 1) Est omissio duarum denuntiationum quæ fieri debent duabus dominicis successivis, et toto illo intervallo pubblicari. Matrimonium civile nequit celebrari ante quartum ab ultima publicatione diem; quod si illud non contrahatur inter 180 dies successivos, denuntiationes sunt repetendæ — 2) Est oppositio parentum, tutorum vel aliorum quorum jura sint læsa, si hoc jus a lege ipsis tribuatur — 3) Est status viduitatis, nempe vidua nequit ad novas nuptias transire nisi elapsis decem mensibus a solutione primi conjugii. Excipe si quoad istud conjugium ipsa laboraverit impotentia perpetua et antecedente. Item cessat prohibitio a die quo vidua parturit (*a.* 57, 90, 107, *etc.*)

b) **Impedimenta dirimentia ex jure civili.** Sunt:

I. *Amentia;* nempe semel ac amens interdictus est, non valet illius matrimonium, etsi habeat lucida intervalla (*a.* 61 *et* 112).

II. *Defectus parentum consensus* (vel eorum qui parentum vices sustinent), si filius nondum compleverit annum 25, et filia 21 (*a.* 63).

III. *Error et vis;* attamen: « Non è più ammissibile la domanda di nullità,... se vi fu coabitazione continuata per un mese dopo che lo sposo ha riacquistato la sua piena libertà, o conosciuto l'errore; (*a.* 105, 106). »

IV. *Cognatio naturalis* et *affinitas; a.* 58 statuit: « In linea retta il matrimonio è vietato tra tutti gli ascendenti e discendenti legittimi o naturali, e gli affini della medesima linea (*a.* 59): In linea collaterale il matrimonio è vietato: 1) Tra le sorelle e i fratelli legittimi o naturali. 2) Tra gli affini nel medesimo grado. 3) Tra lo zio e la nipote, la zia e il nipote. »

V. *Crimen:* « Chi fu in giudizio criminale convinto reo o complice di omicidio volontario commesso, mancato o tentato sulla persona di uno de' conjugi, non può unirsi in matrimonio coll'altro conjuge (*a.* 62). »

VI. *Ligamen: A.* 56 habet: Non può contrarre altre nozze chi è vincolato da un matrimonio precedente. »

VII. *Ætas*: *a.* 55: requiruntur anni 18 completi pro viro; 15 completi pro fœmina. Et *a.* 110: « Il matrimonio contratto da persone delle quali anche una sola non fosse pervenuta all'età fissata, non potrà più

(1) V. Scavini l. IV, Append. 74: *de matrimoniis religiosis ac civilibus ad confessarii et maxime parochi directionem.* Append. 75: *de civilibus praescriptionibus quoad matrimonium, de comparatione matrimonii religiosi cum civili et consectariis;* ubi de proclamationibus, dispensationibus etc. Append, 76: *De legis civilis silentio quoad ecclesiasticos et religiosos matrimoniam contrahere praesumentes.* Append. 77: *Resolutio casuum quoad civile matrimonium.* Quæ omnia nunc ab ecclesiasticis ignorari non possunt.

essere impugnato; 1) Quando siano trascorsi sei mesi dopo compiuta l'età richiesta. 2) Quando la sposa ancorchè non giunta a tale età, sia rimasta incinta. »

VIII. *Impotentia.* Legitur *a.* 107 : « L'impotenza manifesta e perpetua, quando sia anteriore al matrimonio, può essere proposta per causa di nullità dall'altro conjuge. »

Quoad *cognationem legalem* vid. supra n. 973.

c) **Dispensatio.** Rex quoad impedimenta impedientia, dispensare potest ab una et interveniente gravissima causa etiam a duabus denuntiationibus. Quoad impedimenta dirimentia dispensare valet urgente causa inter affines in eodem gradu; inter nepotem et avunculum, inter materteram et nepotem. Item in impedimento ætatis ut contrahere possit vir si annos 14, et fœmina si 12 compleverint. (*o.* 59, 69, 92 *etc.*) (1)

d) **Conjugum separatio.** Hæc peti potest ab uno conjuge ob adulterium compartis, ob sævitiam vel graves minas; ob condemnationem ad pœnam criminalem post initum matrimonium. Item ob voluntariam desertionem; vel si vir sedem stabilem sine causa non teneat. Facta judiciaria separatione, semper conjugibus liberum est propria auctoritate ad se ipsos reverti (*a.* 151 *etc. ubi etiam plura decernuntur quoad bona et filios si qui sunt. Et plures constitutæ habentur pœnæ contra harum civilium præscriptiones violatores*).

CAPUT NONUM

De debito conjugali,

1031. **Monitum.** Etsi officii ratio ecclesiasticis tribuat ut possint absque culpa ad periculosa se convertere; attamen ratio periculi jubet, ut mediis tutis se præmuniant. Quæ sunt præcipue:

I. Ut speciali modo ad Dei præsentiam se sistant ad ipsum frequenter cum Psalmisto Armando: *Eripe me, Domine, de luto ut non infigar* (*Psal.* 68).

II. Ut Aloysio castitatis exemplari præclarissimo, S. Alphonso nostro apud Deum patrono potentissimo, se commendent. Et maxime Immaculatæ B. V. Mariæ opem, implorent, ejus Nomen frequentius invocando, ejusque imaginem sub oculos habendo.

III. Ut nunquam materiam hanc evolvant curiositatis ergo; sed tantum officii ratione compulsi. Et nonnisi latine, parce et caste, si opus habeant consilii, cum expertis loquantur de hac lubrica materia. Item ut cum multa moderatione, decentia, ac prudentia ac nonnisi cum id necessarium sit, de hac materia conjuges interrogant.

Art. — De debiti honestate, obligatione et circumstantiis.

1032. *Ipse actus conjugalis licitus est et honestus;* dicente Apostolo: *Vir uxori debitum reddat, similiter et uxor viro*: at Apostolus non vult

(1) Plures tamen præscriptiones non respiciunt regem neque regis familiam. (*a.* 69, 92, 99).

præcipere quod malum est. Adde: actum conjugalem pertinere ad conservationem generis humani.

1033. *Conjuges per se loquendo non obligantur ad usum matrimonii;* sub gravi tamen ordinarie tenentur, et ex justitia sibi invicem reddere debitum. Ratio prioris est, quod nemo ex se tenetur jure suo uti. Ratio posterioris, quod id oriatur ex natura contractus mutui. Hinc peccaret graviter qui mediis etiam licitis impotentem se redderet, puta macerationibus: vel comparti serio et rationabiliter postulanti debitum sæpius negaret.

Diximus: *Si compars debitum negaret serio postulanti;* aliter enim esset, si precibus averti posset; amoto tamen periculo incontinentiæ, vel alio inconvenienti: quod tamen experti plerumque adesse testantur. Quare volunt fortiter esse reprehendendas uxores, quæ maritis suis absque gravissima causa debitum negant; vel quæ non cedunt nisi coactæ falso pietatis motu ductæ. Inde aversiones, jurgia in familia; idem etiam fit, ut maritus extra domum quærat quod domi suæ libenter obtinere nequit.

Diximus; *Si sæpius negaret;* si neget una aut altera vice, non conveniunt an sit mortale, secluso periculo incontinentiæ vel magni dissidii.

Diximus: *Si rationabiliter postulanti negaret.* Hac ratione docent non esse saltem mortale, post tertium accessum eadem nocte negare quartum. Attamen non approbamus qui putant fat esse potenti quinquies in mense negare semel.

Diximus: *Per se loquendo conjuges non obligantur ad petendum;* attamen commune est, ad hoc conjugem teneri per accidens: 1) *Quando percipit per aliqua signa, quod* (compars) *vellet sibi debitum reddi, sed propter verecumdiam tacet:* ita Angelicus; tunc adest petitio implicita. 2) Si proles est necessaria ad avertendum grave damna Reipublicæ, vel Religionis; ad odia vitanda, ad mutuum amorem fovendum, etc 3) Si alter cognoscit compartem versari in periculo incontinentiæ (*S. Alphonsus*, l. vi, n. 929).

1034. *Si uxor ex odio non vult accedere ad virum, quem invincibiliter credit esse suum, licet non sit, et quam non expedit monere de nullitate matrimonii;* confessarius qui conjugii nullitatem scit potest et debet illi suadere, imo et præcipere redditionem debiti ex Billuart; quia si non aeddat, peccat formaliter; si reddat, peccat tantum materialiter. Juxta alios dicat quod omnis uxor tenetur debitum reddere.

1035. *Ob filiorum multiplicitatem nequit debitum negari;* si sit in alterutro periculum incontinentiæ, vel aliud grave inconveniens, puta dissidiarum. Hoc secluso periculo alii affirmant juste debitum denegari; quia in omnibus debitis magna difficultas excusat a solutione. Sed alii quibus magis adhæreo, negant: nam prolis procreatio per se pertinet ad præcipuum matrimonii finem, cui iccirco postponendum est quodvis incommodum (*S. Alph.*, l. vi, n. 644).

1036 *Si mater jam experta sit, se filios mortuos parere*, alii adhuc obligant conjugem ad debitum reddendum; quia illa mors est per accidens; aliunde experientia constat, mulieres post plures abortus feliciter tandem peperisse. Sed præcluso periculo incontinentiæ, id communius negant nam est gravissimum damnum et spirituale et corporale afferre proli. Caveant tamen, quidquid sit, ne ideo viri male tractent uxores, ut aliquando lugere est; sed potius orationibus simul vacent, ut desuper benedictionem efflagitent (*S. Alph.*, l. iv, n. 954).

1037. Certum est conjugem non teneri ad reddendum *cum peccato proprio, neque veniali;* nemo enim potest obligari ad peccandum.

Si vero peccatum sit in ipso petente, et peccatum petentis sit mortale, quod se teneat ex parte modi actus ipsius, v. g., si petitio fiat in loco sacro contra reverentiam illi debitam, certum est non posse reddi petenti. Quia cum reddens poneret copulam sicut ipse petens, concurreret cum ipso ad eundem actum malum. Si vero culpa se teneat tantum ex parte personæ petentis, v. g., si hæc sit ligata voto; conciliantes diversas sententias, sic probabilius resolvo: si commode potest pars innocens, tenetur ex caritate admonere compartem, ut a petendo desistat. At si ex negatione gravia timeantur incommoda, iræ, indignationes, adulteria, etc. (uti sæpe evenire solet), compars innocens tenetur reddere; quia ex una parte petens adhuc retinet jus ad copulam: ex altera reddens, actui licito operam dat, peccato alterius se habens dumtaxat permissive.

Diximus: *Et peccatum petentis sit mortale;* nam si peccatum sit tantum veniale, distinguendum. Nempe si actus est leviter illicitus ex parte personæ petentis, v. g., si petat ob finem leviter malum, tenetur compars eidem reddere; quia agitur de actu per se honesto, et debito ex justitia. Si vero actus est leviter illicitus ex parte ipsius actus, v. g., si petatur situ innaturali, potest reddere cum adest causa, ne incurrat indignationem compartis (*S. Alph.*, l. VI, n. 947).

1038. Concedunt non esse illicitum accessum ad conjugem amentem vel perfecte ebrium, si non adsit periculum scandali vel abortus, aut alterius damni: quia usus conjugii per se licitus est. Verum probabilius ac communissime dicunt talem accessum non esse præceptum; quia tunc qui petit, non petit ut homo, sed ut bestia.

Quid de *excommunicato*? Certum est licere comparti innocenti petere debitum a tali conjuge: id expresse definivit Gregorius VII. An vero id liceat etiam eidem excommunicato, videtur communius et verius affirmandum: lex enim ecclesiastica non intendit obligare cum tanto periculo, in quo indesinenter ille versaretur.

1039. Qui ex debiti redditione timet grave damnum temporale vel in se vel in comparte, non potest nec petere nec reddere per se loquendo; quia nemo est dominus suæ vel alienæ salutis. Hinc nec potest petere nec reddere qui laborat morbo contagioso, gallico, peste, lepra etc. Dicunt item copulam esse notabiliter periculosam si habeatur statim post balneum, venæ sectionem, vel si conjux laboret gravi febri. Non autem post prandium, vel cœnam.

Item non tenetur reddere mulier si experta sit, non posse parere sine periculo mortis. Si tamen periculum sit diuturnum, probabilius mulier et petere et reddere potest; nam magnum esset detrimentum, si semper conjugata illa deberet abstinere, cum non modico propriæ continentiæ et alterius conjugis discrimine. Quare ut hoc detrimentum vitet, potest jure optimo vitam indirecte periculo illo exponere, eo vel maxime quod periculum absolute certum non sit, nec ipsa conceptio (*S. Alph.*, l. VI, n. 953).

1040. *Tempore prægnationis*, usus conjugii non est sub gravi prohibitus; cum periculum abortus aut morbi raro adsit. A levi autem culpa, levis causa excusat quæ facile et fere semper adest. Ideo abstineat confessarius ab interrogando conjuges; cum id non sit necessarium, et res lubrica sit.

An vero liceat usus conjugii tempore *fluxus menstrui* distingue: Fluxus menstruus in muliere duplicis est generis: alius ordinarius, qui proprie dicitur menstruus: quia singulis mensibus solet evenire et durat (ut plurimum) per duos vel tres dies. Alius extraordinarius seu

innaturalis, qui provenit ex morbo, et durat ad duodecim dies et amplius Si porro agatur de *menstruo extraordinario*, certum est licere petere et reddere; quia nullum dan num proli et conjugi imminet. Si sermo sit de *menstruo ordinario*, communissime et probabilius docent accessum ad conjugem non esse peccatum mortale; quia id nullo jure p.ohibetur. At volunt non excusari a veniali ob quandan deordinationem.

Quod dictum est de menstruo ordinario, idem probabilius et communius dicunt de tempore *purgationis post partum*.

Tempore autem lactationis licere uti conjugio communissime affirmant; tum quia lex nulla id vetat, tum quia periculum damni parrarum est. (*S. Alph.*, l. VI, nn. 921, etc.),

1041. Ad actum conjugalem *tempus nocturnum ac secretum* naturalis verecundia suadet. Hoc tamen non est in præcepto, sed tempore quocumque, alio inconveniente præcluso, ille haberi potest. Sed maxime cavendum a scandalo, si in eodem cubiculo alii sint.

Item ad actum conjugalem verecundia *locum remotum* requirit: neque omnia quæ licent, licent ubique. Unde illum publice habere, grave esset scandalum ac libidinis incentivum. Habere autem in loco sacro, gravis irreverentia: imo est sacrilegium, licet occulte exerceatur (extra necessitatem), ut docent probabilius; cum graviter Dei domum dedeceat.

Modus seu *situs naturalis* in usu conjugii est, ut mulier sit succuba et vir incubus; cum sit aptior ad effundendum et recipiendum semen. Est tamen commune cum d. Thoma, esse dumtaxat veniale per se loquendo, si actus alio modo fiat, si tamen semper fiat in vase naturali. Nam mutatio situs jacendi generationem non impedit; cum semen virile in matricem mulieris ex se et naturaliter attrahatur. Et ideo nullum etiam erit peccatum, si modus naturalis mutetur ob aliquam justam causam, v. g., ægritudinis, scandali, difficultatis, etc. (*S. Alph.*, l. VI, nn. 909, 924, etc.).

Art. 2. — De pravo fine, actibus turpibus et onanismo.

1042. **Pravus finis.** Finis totum inficit opus: unde si malus sit finis, et opus malum erit. Atque ideo jam patet uti matrimonio, v. g., ob solam voluptatem (quin alius finis honestus, v. g. concupiscentiæ remedium, nec victualiter intendatur) peccatum esse; quia non esset secundum rationem intendere voluptatem, uti finem, quæ a natura tantum uti medium intenta est. Id deducitur etiam ex hac n. 9, propositione proscripta ab Innocentio XI: *Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa ac defectu veniali.* Est tamen commune cum d. Thoma, id esse veniale, quia voluptas non quæritur extra matrimonium, et actus est natura sua ordinatus ad copulam licitam: unde non deest nisi circumstantia debiti finis in operante; qui quidem defectus nonnisi levis est deordinatio.

Diximus *ob solam voluptatem;* aliud est enim agere propter solam delectationem, et aliud agere cum delectatione. Primum inordinationem dicit, cum finem primarium excludat et ordinem pervertat. Secundum vero non ita, cum per se usus delectabilium non sit malus si moderatus in se bonus ac dirigatur saltem virtualiter ad finem honestum (*S. Alph.* l. VI, n. 913, etc.).

Quid de delectatione morosa in conjuge circa copulam habitam, vel habendam, quæ tamen hic et nunc haberi nequit quia abest conjux?

R. Inter varias sententias dico: Si delectatio habeatur non solum cum

commotione spirituum genitalium, sed etiam cum voluptate venerea, non potest excusari a mortali, quia est proxime conjuncta cum periculo pollutionis. Secus vero si absit illa venerea seu voluptuosa titillatio; quia tunc non est delectationi proxime annexum periculum pollutionis etiamsi adsit commotio spirituum (*S. Alph.*, l. VI, n. 937).

1043. **Actus turpes inter conjuges.** Si tactus, aspectus et verba turpia ordinantur ad copulam, et cum ea conjunguntur, conjugibus licent; cui enim licitus est finis, licita sunt etiam media ad ipsum. Excipe nisi sermo sit de quibusdam actibus enormiter turpibus, v. g., affectum sodomiticum præseferentibus; docent enim mortaliter eum peccare, qui iisdem utitur. Et quamvis aliis id adhuc forsan videatur veniale, semper tamen graviter increpandi sunt conjuges, ut se ab iis abstineant.

Si vero tactus, aspectus et verba turpia ad copulam non ordinentur, sed habeantur ad invicem causa voluptatis, secluso periculo pollutionis venialia tantum esse docent communius et verius. Alias cum tanta sit inter conjuges societas et multoties, v. g., ob morbum, non possint copulari, ipsi jugiter essent periculis expositi. Attamen si ex talibus actibus prævideatur (ut timendum est) secutura pollutio quamvis involuntaria, probabilius tunc sunt mortales; quia quisque tenetur cavere seminis dispersionem. Imo certe erunt mortales, si conjuges voto castitatis sint ligati; quia tale votum excludit omnem voluptatem veneream *(S. Alp.* l. VI, n. 934).

An (quæres) *sint mortales tactus et aspectus turpes unius conjugis cum se ipso, altero absente, ac secluso periculo pollutionis?*

R. Alii negant, quia tales actus cohonestat conjugalis status. Sed probabilior et suadenda sententia affirmat; nam conjuges non habent jus ad se tangendos, nisi in ordine ad copulam, quæ tunc est impossibilis (*S. Alph.*, l. VI, n. 934).

1044. **Onanismus.** In eo consistit quod vir post incæptam copulam ante seminationem in vase mulieris, se voluntarie retrahit et semen extra effundit, ut generationem impediat. Nomen sumit ab Onan qui huic libidini indulgebat.

1045. *Gravitas.* Talis onanismus est semper peccatum gravissimum contra naturam; pugnat enim contra finem primarium matrimonii, per se tendit ad societatis destructionem, naturalemque ordinem ideo subvertit. Patet etiam ex gravi punitione Onan: nam Gen. 38 habetur: *Percussit eum Dominus, quod rem detestabilem faceret.* Ideo tum vir qui hoc crimine se maculat, tum mulier quæ consentit, vel virum ad illud tacite inducit, v. g. conquerendo de numero prolis, de laboribus partus, etc., graviter peccant, nec absolvi possunt, nisi sincere doleant, et id vitare serio proponant.

Resolve. 1) Non peccat mulier si gaudeat non de opere malo in se; sed tantum de effectu inde secuto, seu de immunitate ab incommodis quæ gestationem, partum, etc. comitantur. Videat tamen ne ipsi peccato interne consentiat.

2) Officium uxoris est maritum blanditiis, precibus, hortationibus inducere ad actum conjugalem recte perficiendum. Experientia constat, ait Gury, plurimos viros onanistas ab uxoribus sic allectos ad meliorem frugem se recepisse.

3) Si gravis suspicio sit quod huic vitio dediti sint conjuges, caute caste et prudenter sunt a confessario interrogandi. Hinc propositio: *Nunquam expedit interrogare de hac materia* (onanismi) *utriusque sexus conjuges, etiamsi prudenter timeatur ne conjuges, sive vir sive mulier abu-*

tantur matrimonio, a S. Congr. Officii 21 maii 1851 *prout jacet* declarata fuit *falsa, nimis laxa et in praxi periculosa* (vid. supra n. 744).

1046. *An liceat uxori reddere debitum viro petenti, qui omnino vult seminare extra vas?* Habemus hac de re responsum S. Pœnitentiariæ 1 febr. 1823: *Cum tota actus inordinatio ex viri malitia procedat, qui loco consummandi retrahit se et extra vas effundit, ideo si mulier post debitas monitiones nihil proficiat, vir autem instet minando verbera aut mortem aut alia gravissima mala, poterit ipsa, ut probati Theologi docent, citra peccatum permissive se habere. Cum in his rerum adjunctis ipsa viri sui peccatum simpliciter permittat, idque ex gravi causa quæ eam excusat; quoniam caritas qua impedire tenetur cum tanto incommodo non obligat* (vid. alias decisiones apud *Scavini*, l. III, n. 921).

Item communiter habetur uti causa excusans, si uxor prudenter timeat, ne vir ad alias feminas accedat. Vel si ex repulsa iratus blasphemias et verba scandalosa coram famulis aut liberis sit pronuntiaturus. Neque tamen uxor tenetur singulis vicibus virum monere si certo cognoscit se nihil obtenturam; debet tamen aliquoties ostendere se ejus crimini non assentire. *Bouvier.*

1047. Uxor a viro onanista per se loquendo, debitum petere nequit; quia quantum est ex se tenetur ex caritate illius peccatum impedire. Excipe, si gravem haberet petendi causam, v. g., si est in periculo incontinentiæ, vel si deberet alias privari suo jure petendi plusquam semel vel bis cum perpetuo scrupulo, an ei sit satis grave incommodum vel ne se continere. Caritas enim non obligat cum tanto incommodo, et in hac materia abstinentia de facili fit onerosa et gravis (*S. Alph.*, l. VI, n. 947).

Neque peccat mulier consensum internum voluptati præbendo, etsi vir copulam non compleat; modo non assentiat peccato viri. Actus enim per se honestus est, et per eam non stat quominus debito modo perficiatur.

1048. Q. *An liceat incepta copula, se retrahere ante effusionem seminis?*

R. Si unus tantum se retrahit; altero repugnante, retrahens peccabit mortaliter; cum alium jure suo fraudet. Si vero ambo consentiant, et adsit periculum pollutionis, seu effundendi semen extra vas, peccatum erit mortale ex utraque parte. Hoc secluso periculo (per se loquendo) mortale non erit; cum in hoc casu illa vasis penetratio habeatur instar tactus verendorum. At illud periculum ordinarie adest, ideo conjuges videant ne huic se committant (*S. Alph.*, l. VI, n. 919).

Ceterum commune est licere se retrahere etiam cum periculo pollutionis, si conjuges desistant a copula ob periculum mortis irruente hoste, vel ad vitandum scandalum aliorum; tunc enim præter intentionem pollutio evenerit (*S. Alph.*, l. VI, n. 918).

1049. *Si vir se retrahat post seminationem, sed ante seminationem mulieris, an possit ipsa statim se tactibus excitare ut et ipsa seminet*, alii negant, quia illa mulieris effusio utpote separata non fit una caro cum viro. Sed communius affirmant, nam seminatio mulieris pertinet ad complementum actus conjugalis; unde sicut potest uxor tactibus se præparare ad copulam, et ita se excitare ante illam (maxime si frigidioris naturæ sunt); ita etiam potest actum copulæ perficere, semel illa incæpta (*S. Alph.*, l. VI, n. 919).

ART. 3. — De juris amissione ad debitum conjugale.

Quæstio instituitur de matrimonio dubio, de incestu, adulterio, et de baptizante propriam prolem.

1050. **Dubium de matrimonii validitate.** Si matrimonium sit contractum bona fide, ac postea de legitimitate illius superveniat dubium non quidem leve et scrupulosum (quod est contemnendum), sed verum et plausibile, tunc si uterque de hoc dubitet, neuter potest conjugio uti ante debitam diligentiam; quia esset se fornicationis discrimini committere.

Si una pars tantummodo dubitet, esto quod ista non possit petere; sed tenetur reddere alteri parti petenti in bona fide, ne se committat gravi discrimini alterius jus violandi.

Quod si debita diligentia adhibita non potest dubium vinci, probabilissime et communissime docent posse reddi et peti. Sane: qui contraxerunt bona fide, non debent privari jure suo, donec constet de impedimenti existentia (*S. Alph.*, l. VI, n. 901).

1051. *Quid* (quæres) *si matrimonium contractum sit cum dubia fide de ejus validitate; ideo in mala fide?*

R. Alii negant posse dubitantem etiam post adhibitam diligentiam petere debitum, si dubium non certioretur: quia nemo potest uti re, quam mala fide incæpit possidere: unde tunc satis est debitum reddere comparti, quæ contraxit in bona fide.

Attamen satis probabiliter affirmant alii; quia etsi dubitans nequeat deponere dubium titulo possessionis, potest ex alio principio, nempe quod in dubio standum est pro valore actus, præsertim matrimonii, in cujus favorem in foro tam interno, quam externo semper judicandum est. Casum excipe, quo dubitetur de morte prioris conjugis; tunc possidet primum conjugium quousque habeatur certitudo de ejus solutione, aut saltem tanta præsumptio quæ moralem certitudinem statuat (*S. Alph.*, l. VI, n. 902).

1052. **Conjugis incestus.** Incestus completus et formalis unius conjugis cum consanguineis alterius in primo vel secundo gradu ex lege ecclesiæ per se privat reum jure petendi debitum conjugale, quoadusque non restituatur in jure a legitimo superiore. Unde si incestuosus a debito petendo non abstinet, graviter delinquit; et toties, quoties petit.

Dictum est: 1) *Completus*, id est cum seminatione intra vas. Et *Formalis*, id est cum culpa perpetratus: ideo non incurreret pœnam mulier per vim oppressa; imo in sententia communiori et probabiliori, etiamsi fuisset inducta per metum gravem. Sicut enim hic metus generatim excusat a lege ecclesiastica, sic excusat etiam a pœna ab ipsa imposita.

2) *Cum consanguineis alterius conjugis in primo vel secundo gradu*: et ideo qui cognosceret consanguineam propriam, pœnam hanc non incurreret. Quod si uterque conjux incestum committit, uterque hoc jure privatur.

3) *Per se privat jure petendi;* sed commune est, conjugem impeditum vel voto vel affinitate, adhuc posse per accidens petere, tam si *mulier verecunda est, et vir sentit ejus voluntatem*, ut ait d. Thomas (nam esset interpretative reddere); tam si adsit periculum incontinentiæ in comparte; neque enim pars innocens hoc subsidio est privanda ob crimen vel factum alterius. Imo alii dicunt tunc adesse obligationem petendi.

4) *Quoadusque non restituatur in jure a legitimo superiore.* Quamvis autem hæc pœna sit imposita a Pontifice; tamen (saltem ex consuetudine generali) potest Episcopus dispensare etiam per delegatum. Quare si casus contingat, confessarius facultatem poterit postulare (quin recurrat ad Pœnitentiariam) supplicem libellum Episcopo exhibendo.

1053. *An* (quæres) *excusat ignorantia ab hac incurrenda pœna?*

R. Affirm. Excusat ignorantia etiam crassa (non tamen affectata) sive *juris*, uti docent probabilius et communius, nempe si vir accedat ad consanguineam uxoris, nesciens adesse legem ecclesiasticam id prohibentem. Sive *facti*, ut dicunt communiter, nempe si vir sciat legem prohibentem petitionem debiti, sed nesciat illam ad quam accedit, esse consanguineam suæ uxoris; semper deest culpa incestus. Sive *pœnæ*, ut satis probabiliter tuentur, nempe si quis habeat scientiam legis et facti, sed nesciat adesse pœnam non petendi. Hæc enim privatio imponitur tantum scienter peccanti et agitur de pœna extraordinaria (*S. Alph.*, l. VI, n. 930; l. VII, n. 48).

1054. *Notandum.* Incestus cadit etiam generatim sub episcopali reservatione. Qui porro facultatem habet a casibus reservatis, non ideo potest incestuosos conjuges restituere in integrum. Sunt enim duæ res disparatæ; una aliam non includit; et inductæ sunt a diversa auctoritate. Ideo facultas secunda distinctis vicibus est expretulanda, etsi quis gaudeat facultate absolvendi a reservatis.

1055. **Conjugis adulterium quoad debitum.** Adulter non sic privatur jure petendi, quod petendo peccet. Sed quod hæc pœna possit illi infligi, cum justum sit, ut illi fides non servetur qui fidem frangit (imo et divortium potest peti).

Unde adulter, licet non possit stricte etiam exigere debitum ab altero conjuge, potest benevole petere; et stricte etiam exigere, si conjux adulterium eidem remiserit: vel ipse in idem crimen prolapsus sit, quia adest compensatio injuriæ. Imo quandiu conjux innocens nihil excipiat, quia crimen ignorat, tamdiu poterit adulter licite exigere debitum. Quia nemo gravem tenetur sibi pœnam infligere, nemine excipiente; vel prodere turpitudinem suam.

1056. **Conjuges prolem baptizantes.** Certum: 1) Conjugem prolem suam legitimam baptizantem (aut in Baptismate vel Confirmatione suscipientem) non ideo privari jure debitum conjugale petendi, si id fecit in vera necessitate; nam *est inculpabile judicandum, quod necessitas intulit.* 2) Graviter peccare, si id egit sine necessitate; id enim sub gravi in jure canonico prohibitum est.

Tota quæstio est, an conjux qui ita egit culpabiliter, citra necessitatem, præter culpam incurrat etiam pœnam privationis debiti petendi. Alii negant; nam de hac pœna tacent canones; at nulla pœna incurritur, nisi a jure sit expressa. Sed plures affirmant ex generali regula: *affinitas quæ dirimit matrimonium contrahendum, impedit ejus usum, si jam contractum sit.* Et revera S. Pœnitentiaria nuper ab hoc impedimento dispensavit (v. *Scavini*, l. III, n. 850; *S. Alph.*, l. VI, n. 150).

CAPUT ULTIMUM

De Matrimonii dissolutione.

1057. Aliquando contingit dissolvi conjugia quoad vinculum, ut liceat conjugibus nuptias alias celebrare. Aliquando quoad habitationem et thorum, vinculo remanente. Aliquando quoad thorum dumtaxat. Istæ dissolutiones *divortii* nomine nuncupantur, quia conjuges tunc in partes diversas abeunt.

1058. **Matrimonii solutio quoad vinculum.** Certum est: 1) *Propter hæresim, aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam a conjuge, dissolvi non posse matrimonii vinculum*, ut Tridentinum definivit. Hæc constans fuit praxis et doctrina Ecclesiæ.

2) Vinculum Matrimonii non dissolvi per adulterium. Christus ait Luc. 10: *omnis qui dimittit uxorem suam et alteram ducit, mœchatur.* Hinc Tridentinum: *Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum docuit et docet, juxta Evangelicam et Apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum, matrimonii vinculum non posse dissolvi... anathema sit* (*Sess.*, 24. can. 7).

3) Matrimonii vinculum solvi tum per unius conjugis mortem juxta illud Apostoli: *Si dormierit vir ejus, liberata est: cui vult, nubat;* tum per religiosam professionem; tum per conversionem unius infidelis ad fidem, comparte manente infideli. Adde et per dispensationem R. Pontificis (*S. Alph.*, l. VI, n. 955).

1059. **Conjugii solutio per religiosam professionem.** Matrimonium si sit ratum tantummodo posse dissolvi per solemnem professionem religiosam de fide est a Tridentino definitum: *Si quis dixerit, matrimonium ratum et non consummatum per solemnem Reli-*

gionis professionem alterius conjugum non dirimi, anathema sit. Id jam declaraverat sæculo XII Alexander III, qui id probat exemplo Sanctorum; et Innocentius III asserens, se in hoc sequi vestigia suorum antecessorum.

Conjuges autem a jure duos menses habent post nuptias ad deliberandum, et eo tempore non tenentur reddere debitum. At peccat qui matrimonium contrahit cum intentione ingrediendi religionem, si compartem non moneat.

Dictum est: 1) *Matrimonium ratum*: id enim jura non tribuunt jam consummato; tunc enim significatio irrevocabiliter completa est, et conjuges facti sunt una caro. Si tamen sit per vim consummatum ante elapsum bimestre, adhuc pars innocens poterit eo jure uti, ne culpa alterius puniatur: sed tunc pars nocens non poterit de novo nubere; quia jam verificata est matrimonii consummatio ac perfectio.

3) *Per solemnem professionem:* unde solus non sufficit ingressus. Ceterum hoc jure non gaudent quoram matrimonium est necessarium ad reparandum scandalum, aut sponsæ infamiam (*S. Alphonsus*, l. VI, n. 956).

1060. **Conjugii dissolutio per unius conversionem ad fidem.** *Certum est infidelium conjugium, ex privilegio in fidei favorem a Christo Domino concesso, et per Apostolum Paulum* (I, Cor. VII) *promulgato, dissolvi, cum conjugum alter christianam fidem amplectitur, renuente altero (in sua infidelitate obdurato) cohabitare cum converso, aut cohabitare quidem volente, sed non sine contumelia Creatoris*: ita Benedictus XIV *(De Syn.* l. 13, c. 21). — Sic nempe ait Apostolus: *Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si quæ mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum.... Quod si infidelis discedit, discedat; non enim servituti subjectus est frater, aut soror in hujusmodi.* Qui discessus etiam de vinculi solutione est intelligendus, ut patet tum ex communi Interpretum expositione; tum ex ipso contextu. Adde Pontificum declarationes et constantem traditionem.

1061. Dictum est: 1) *Cum conjugum alter;* si enim ambo convertantur; per baptismum fit ratum, et firmatur illorum conjugium.

2) *Cohabitare quidem volente, sed non sine contumelia Creatoris;* hoc autem contingit vel si infidelis (qui necessario interpellandus est) nullimode cohabitare velit; vel si cohabitando Dei nomen blasphemet; vel sit periculum perversionis (*S. Alph.*, l. VI, n. 958).

1062. **Matrimonii solutio per Pontificem.** Certum est Romanum Pontificem non posse solvere fidelium matrimonium semel consummatum; quia tunc perfectissime completa est significatio conjunctionis Christi cum Ecclesia.

Si vero res sit de matrimonio rato, adhuc sunt qui negant; nam

matrimonium ratum est ejusdem naturæ ac consummatum. Verum communis est contraria sententia; nam Pontifex uti Christi Vicarius ob bonum commune ac gravissimum dispensare potest in his, quæ sunt juris divini, si hæc humanos actus respiciunt. Revera pluries Pontifices dispensarunt; at nunquid dicendum eos errasse in re tam gravi, totque adulteria permisisse? (*S. Alph.*, l. VI, n. 959).

1063. **Divortium quoad thorum et habitationem.** Hoc licitum de fide definit Tridentinum: *Si quis dixerit Ecclesiam errare cum ob multas causas separationem inter conjuges quoad thorum seu quoad cohabitationem, ad certum incertumve tempus, fieri posse decernit, anathema sit* (Sess. 24, c. 8). Causæ sunt:

I. *Hæresis* (multo magis apostasia). Quod valet etsi absit periculum perversionis; nam jus canonicum non distinguit (civile autem id præterit). Fundamentum habet in illo Apostoli: *hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita.* Ceterum (notat cl. Perrone) *habenda est ratio temporum, locorum et personarum; nam nunc receptum est ut matrimonia mixta celebrentur, et (si debitis servatis conditionibus id fiat), licite fit. Si igitur licite contrahi conjugium potest cum hæreticis, cum iisdem licite cohabitare conjuges catholici possunt post hæreseos crimen, prout revera in illis regionibus et alibi fieri consuevit, nemine repugnante* (S. Alph., l. VI, n. 974).

II. *Periculum damni gravis ex parte animæ vel corporis.* Ex parte *animæ*, ut si conjux incitetur ad graviora peccata, v. g., sodomiam, pollutionem: nam quisque spiritualem salutem omnibus præponere debet. Ex parte *corporis*, v. g., si altera pars sit sæva et procedat ad percussiones atroces; si amens, furiosa, malefica, ut grave timendum sit damnum. Item si sit morbo contagioso infecta, et illum contrahendi periculum sit (*S. Alph.*, l. VI, n. 971).

III. *Mutuus consensus.* Si separatio sit in perpetuum, ordinarie permitti non solet, nisi ambo ingrediantur Religionem; aut saltem nisi, altero Religionem profitente aut sacros Ordines suscipiente, compars ad minimum castitatem voveat. Est juxta illud Christi: *Omnis qui reliquerit uxorem... propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit.* Sed semper in casu quo absit omne incontinentiæ periculum, et proles non indigeat parentum cura, etc. (*S. Alph.*, l. VI, n. 975).

IV. *Adulterium*: Hæc causa a Christo ipso assignatur: *Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari.* Quod valet etiam de muliere, quia quoad debitum et vir et mulier sunt pares. Communius autem et probabilius (saltem extrinsice) docent cum d. Thoma hanc pœnam incurri etiam ob sodomiam ac bestialitatem.

Facta juridica separatione ob adulterium, pars innocens potest adulteram cogere, ut ad se redeat, si ejus status mutatus non sit;

scilicet ne cedat in ejus detrimentum quod in ejus favorem inductum est. Item potest innocens vel Religionem ingredi, vel sacros Ordines suscipere. Quod si id agere velit etiam pars adultera, consensus innocentis requiritur : qui tunc votum simplex castitatis emittere debet ad vitam adulteri duraturum (*S. Alph.*, l. VI, n. 962).

Ut tamen adulterium præbeat innocenti justam causam divortii requiritur : Ut sit *completum ; certum ; alterutrius* tantum (alioquin si reciprocum, fieret compensatio); *formale*, id est culpabile ; nec *remissum* neque etiam tacite, v. g. copula post cognitum adulterium sponte habita (*S. Alph.*, l. VI, n. 964).

1064. **Divortium quoad thorum**. Fieri utique potest mutuo consensu (remoto incontinentiæ periculo) et perfectionis gratia. Hinc illud Apostoli : *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi.*

Idem evenit in emissione voti : tamen confessarius regulariter ne conjugibus permittat, ut castatem voveant, maxime si cohabitent, ob incontinentiæ periculum. Item divortiam quoad thorum fieri potest ob crimen incestus, ob adulterium, quod in judicio sufficienter probari nequeat, si certe commissum est (*S. Alph.*, l. VI, n. 961).

1065. *Monita* : I. Ex divortiis plura oriuntur mala, tum quoad ipsos conjuges, qui forsam in grave incontinentiæ periculum conjiciuntur ; tum quoad filios si qui sint, qui nonnisi ægre ferre possunt parentum divisionem ; tum quoad ceteros qui sine gravi scandalo id accipere nequeunt. Et tamen non raro divortia a minimis incipiunt.

Hinc cura esse debet Parochorum et confessariorum sub initio animos conjugum reconciliare. Patienter illorum querelas audiant, eorumque iras sedare studeant, adducendo Sanctorum exemplum, Evangelicum præceptum, naturæ humanæ conditionem. Ostendant in qualibet societate bona et mala adesse, vitia et defectus ab umana conditione inseparabiles, et statutum esse ut alter alterius onera portet. Ac proinde matrimonii pondera nequaquam tolli posse per jurgia, dissidia et divortium ; sed patienter tolerando ea bene posse imminui, et ita in animæ lucrum verti quod est conditionis necessitas. Quod si nihlominus divortium facere contendant sine gravissima et probata causa, non sunt absolutione digni.

II. Ad rem cl. Rivarolo, *Il governo della parrocchia* : « Le leggi ecclesiastiche, come il Codice italiano riconoscono, le cause più comuni e più frequenti che sorgono ad intorbidare la società conjugale... Sotto questo aspetto troverà il parroco nella legge civile un appoggio di più per mantenere ferma la convivenza dei conjugi, e per impedire le capricciose separazioni, giacchè verificandosi uno di questi casi frequenti, in cui uno dei conjugi pretenda la separazione per motivi insussistenti contro la volontà dell' altro, se il matrimonio fu celebrato anche colle solennità legali, troverà un ostacolo ben serio nel dispositivo della legge e nelle decisioni dei magistrati. » Et ideo præstat ut in hac quoque lege parochus instructus sit (*Consulatur Scavini*, l. VI, nn. 549, et seqq.)

III. Quæres. *Quid agere debeat parochus aut confessarius quoad conjuges qui sejuncti vivunt, quin regularem petierint separationem ?*

R. 1) Non est a sacramentis prohibenda mulier quam publice con-

stat fuisse a suo viro depulsam; liceat ei in suo dolore confugere ad Deum totius consolationis. At maritus non est absolvendus, nisi probet suam causam esse rationabilem.

2) Non est inquiteandus qui a comparte secessit causa adulterii, quod sit ita notorium, ut nullimode denegari possit. Reus autem non est ad sacramenta admittendus, nisi crimen et scandalum pœnitentia reparaverit.

3) Absolutione indigni habendi sunt qui causa matrimonii infeliciter initi, vel discrepantiæ indolis, se privato consilio etsi mutuo consensu separaverint. At amoto scandalo, si sint in bona fide, nec moniti velint acquiescere, non sunt de hoc monendi. *Gousset.*

INDEX GENERALIS ALPHABETICUS

Numerus romanus tomum, arabicus numerum libri marginalem indicat.

A

Abbas. Quoad leges I, 109.
Abbatissa. Quæ, quid valeat I, 324. Quoad leges 110.
Abigeatus. II, 361.
Abominatio. I, 915.
Abortus. Pœnæ I, 620. Gravitas II, 320.
Abrogatio. Legis I, 178. Censuræ 512.
Absentia. Parochi I, 268. Absens an possit absolvi a censuris 515; a peccatis II, 673. A choro I, 263. Quoad hæreditatem II, 32.
Absolutio. A censuris I, 513. Ab excommunicatione, ib. A suspensione 550; ab interdicto 554. A pœnis ob simoniam 817. *Sacramentalis* II, 669; an possit dari absentibus 673. Cui danda 675; quoties devotis 677 Cui neganda 678; differenda 680. Qui est in occasione 685; recidivo 690 Sub conditione 692. An danda moribundo 694. Ei qui non vult sequi opinionem confessarii 679. Absolutio complicis 725.
Abstinentia. V. *Jejunium. Carnes.*
Acceptatio. Populi quoad legem I, 154. Hæreditatis II, 60.
Acessio. II, 40. Quotuplex *ib.* Per plantationem et ædificationem 41. Vi cursus aquarum 42. Per adjunctionem, specificationem etc. 43.
Acciuga. In jejunio, I, 227.
Accusatio. I, 344. An possit ecclesiasticus accusare 345.
Acedia. I, 491.
Acescens vinum. II, 507.
Acolitatus. II, 805.
Actio. Nullitatis et rescissionis II, 98.
Actiones. V. Actus — In festis quæ prohibitæ I, 754. Deo referendae 44.
Actus. Quid I, 5; quotuplex 6. Quæ principia 7. Etxernus an addat actui interno 42. Actus indifferens 43. Quid ut actus sit honestus et meritorius 44, 45. An liceat eum ponere si ideo prævideatur malum 434. Actus coniugalis II, 1145. Fidei I, 834. Spei 879. Caritatis. 888, etc.
Ad Dominum Secretarium etc. I, 187.
Adjunctio. II, 43.
Adjuratio. I, 748.
Ad mentem. I, 187.
Administratio. An sæcularis conveniat ecclesiasticis I, 258.
Admissio. Ad primam Communionem II, 497
Admonitio. V. Monitio.

Adolescens. V. Puer.
Adoptio. II, 973, 1143.
Adoratio. I. 698.
Adrogatio. II, 973.
Adulatio. II, 281.
Adulterium, Adulteri. Quid I, 465. Quoad restitutionem II, 333. Quoad prolem 333. Si exponant Hospitali 336. An adulter teneatur se prodere 335. Privat jure petendi 1167. An solvat matrimonium 1174.
Advena. Qui I, 136. Quoad leges 137.
Adventitia bona. II, 22.
Adventus. I, 201.
Advertentia. Ad peccatum I, 413. Ad legem 153. Ad votum 704. Ad sacramenta II, 389.
Advocatus. Obligationes I, 354. An clericus 258.
Ædificatio. Ecclesiasticorum I, 244. Accessio per ædificationem II, 41.
Æquivocatio. I, 744.
Ætas. Ad majorem ætatem I, 380. Ad legem 133; ad jejunium 221. Ad Ordines II, 826; Matrimonium 980. Sponsalia 932. Ad testandum 55. Ad Confessionem 616. Communionem 397. Confirmationem 480. Irregularitatem 855.
Affectio In beneficiis II, 881.
Affinitas. II, 981. Affines quid sibi invicem debent I, 379. Regulæ ad dignoscendos gradus II, 983. Schema affinitatis 983.
Affirmative et amplius. Quid I, 187.
Aggressor. Vitæ II, 323. Pudicitiæ 324. Honoris 325. Bonorum 326.
Agnus Dei. II, 415.
Alba. II, 565.
Aleæ. V. Ludus.
Alienatio. Bonorum Ecclesiæ sine facultate, pœnæ I, 625; requiritur licentia *ib.* Bonorum fabriceriæ, Confraternitatum, locorum piorum I, 626
Alibi. Quoad missas II, 554.
Alimenta. Debentur parentibus I, 378. Filiis 375; fratribus etc. 379.
Alluvio. II, 42.
Alternativa. II, 881.
Alphonsus (S.) Liquori. Ejus auctoritas *Præfat.* Ejus systema 76, 79. Quanti faciendum 80. Quæ vera ejus sententia 79.
Altare. II, 569. Privilegiatum 586; resolutiones 587.
Alvei mutatio. II, 42.
Ambitio. I, 440.
Ambrosianus ritus. In baptismo II, 321; confirmatione 484; matrimonio 923.
Amentes. Quoad leges I, 135. Matrimonium II, 980, 1143. Baptismum 389. Confirmationem 480. Ordinem 819. Sacramenta in genere 399. Dominium 14. Irregulares 852.
Amicitia. I, 934. Quotuplex *ib.*
Amictus. II, 565.
Amissæres. II, 39. Amissio beneficii 900.
Amore (far all') I, 456.
Amor. V. *Caritas.*
Amplexus. V. Aspectus.
Amphibologia I, 745.
Amuleta. I, 777.
Angelus Custos. Invocandus I, 664.
Angustia loci. II, 1124
Animæ purgantes. An invocandæ I, 664. An habeant fidem 826; spem 879. Applicatio Missæ II, 580 et indulgentiæ II, 659. Altare privilegiatum 583. Votum 669. Non possunt vocari hæredes II, 59. An illis Missa applicari 579.
Animalia. Capta cujus sunt II, 35. Qui ea commiscet I, 448. Qui cum illis peccat 477.
Animatio fœtus. II, 320.
Animi defectus. Quoad irregularitatem II, 852.

Annates feræ. In jejunio I, 228.
Animus clericandi. II, 825.
Annus. Ad professionem religiosi I, 293. Qui per annum insordescit in censura 522. Ad Ordines II, 826.
Anticipatio. Prandii in jejunio I, 216. Cænulæ 217. Matutini 677.
Anticresis. II, 154.
Anulus. Ejus subarratio II, 932. Ejus benedictio 1136.
Apes. II, 35.
Apostasia, Apostatæ. A religioso statu I. 321. Censura lata 564. A fide 858; si convertantur *ib.* Pœnæ 858.
Apparitio Mortuorum. I, 771.
Apparitor. I, 343.
Appellatio. Excusat a censura I, 511. Ad Concilium futurum 572.
Applicatio. Missæ II, 577.
Approbatio. Confessoris II, 696.
Aqua. In baptismate II, 420. Vino miscenda in Missa 508.
Arbiter. I, 341.
Argentarii. I, 367.
Aringa. In jejunio I, 228.
Arma. Ecclesiasticis prohibita I, 248. Deponit communicaturus II, 526.
Arrhæ. II, 940.
Ars notoria. I, 777.
Artes. Quoad ecclesiasticos I, 257. Excusantes a jejunio 221. Si artifex dives 222.
Articulus mortis. II, 702.
Artifices. Obligationes I, 366. Quoad jejunium 222.
Aspectus. Tactus, Oscula I, 450. In ecclesia 471. Inter coniuges II, 1156.
Assecuratio. II, 218.
Asservatio. Eucharistiæ II, 491.
Assistentia. Ad divina officia an possit excomunicatus I, 530. Moribundi II, 694. Matrimonii 987.
Associationes. V. Societates.
Asteriscus. Observandus I, 686.
Astrologia. I, 774.
Atheismus. I, 845.
Attentatio. Matrimonii II, 974.
Attentio. Ad Missam I, 1949. Ad Horas 691. Ad Sacramenta II, 387.
Attestationes. Pro ordinandis I, 641; II, 816 et seqq.
Attritio. II, 605. In baptizando adulto 432.
Auctarium. II, 171.
Auctor. Habet sui operis proprietatem II. 12 Sacramentorum 374 Auctor unus in re morali I, 75.
Auctoritas. In re morali, theologorum I, 75. Ad solvenda sponsalia II. 958.
Auditio. V. Missa, Concio, Horæ Canonicæ.
Augmentum. Rei furtivæ II, 246.
Aurifabri. I, 367.
Auriga. I, 368.
Aurora. Quoad Missam II, 547.
Avaritia. I, 441.
Aves. V. Occupatio — Observare an superstitiosum I, 779.
Avulsio. II, 42.
Azymus. II, 504.

B

Balbutiens. Irregularis II, 854.
Balsamum. II, 472.
Banna. V. Denuntiationes.
Baptismus. II, 418. Necessitas 419. Materia 420. Quæ pars corporis abluenda 420. Infans in utero matris 428. Forma 424. Minister 427. Quando ministrandus 432. Quo loco 433. Subjectum 434. Quoties datur 435. Probatio 435. Infans si mostruosus, vel abortivus vel expositus 438. Si filii sint hæreticorum 441; si infidelium 433. Effectus 445. Cœremoniæ 440. Collatus ab

hæretico 435. Si detur adulto ob dubium primi baptismi, an ille debeat confiteri 592. Mala susceptio 844.
Baptisterium. II, 464.
Baptismus Joannis. II, 446.
Baptismus Flaminis. II, 447.
Baptismus Sanguinis. II, 448.
Barbitonsor. Quoad jejunium I, 222. Festa 763.
Beati. An habeant fidem I, 826. Invocandi 664.
Bellum. Clericis prohibitum I, 248. Conditiones II, 310. Qui se substrahunt 313.
Benedictio. Paramentorum II, 566. Matrimonii 1136. De beneditionibus nonnullis, quæ superstionem fovent I, 779. In articulo mortis II, 793.
Beneficiatus. Quando tenetur ad Horas I, 673; etsi excommunicatus 528. Quoad Missas II, 557 et seqq. Dotes 883. Iura 889; Onera 890.
Beneficium. Privatur excommunicatus I, 532. Si per simoniam acquisitum 815, 813, 816. Quoad Ordines II, 817; titulus 828. Quid 865. Divisio 866. Electio 868. Libera collatio et possessio 877. Per concursum 878. Reservatum 881. Devolutum 882. Dotes 883. Electio indigni 844. Minus digni 886. Amissio 900. Resignatio 903. Renuntiatio 901. Permutatio 904. Regressio, subrogatio, transactio 906. Incompatibile 886, 883.
Bestialitas. I, 477.
Biblia. Qui edit sine licentia I, 628.
Biblismus. V. Societates.
Bigamia. Quoad irregularitatem II, 856. In matrimonio 917.
Binandi facultas. II, 560.
Biviratus. II, 917.
Blasphemia. I, 790. Divisio 791. Gravitas 793. Quæ explicanda 792. Qui consuetudine tenetur 794. Pœnæ 793. Variæ locutiones 795. Remedia 797.
Bona fides. Ad præscriptionem II, 81. Bonæ fidei possessor 238. In ea qui est ordinarie relinquendus 735.
Bona. Filiorum II, 22. Ecclesiastica qui usurpant, pœnæ I, 583, 587, 589; facultates tributæ 630, etc. Ecclesiasticorum quot II, 17; superflua 18. Uxoris 27. Derelicta, vacantia 38. Inventa 39. Ecclesiæ quoad præscriptionem 90. Aggressor bonorum II, 326.
Bonitas. Clericorum I, 280. Actuum humanorum 33. An duplex in uno actu 38. Bonum ex integro *ib.*
Brevia. Bullæ. I, 115.
Breviarium. I, 681. Qui amittit 696.
Brindisi prout in usu. I, 485.

C

Caducitas. Testamenti II, 71.
Cafeum. Quoad jejunium I, 213.
Calendarium. Ad Horas I, 681.
Calix. Quomodo execratur I, 802. Qui requiritur II, 565. Ejus usus laicis interdictus 519.
Calotta. Deferendo Viaticum II, 500. In Missa 569.
Calumnia. II, 343.
Cambium. II, 158. Ecclesiasticis prohibitum I, 255.
Cammarus. In jejunio I, 228.
Cancellericæ. Regulæ I, 118; II, 881.
Candelæ. Ad Missam II, 565.
Canonicus. Obligationes I, 262. Pœnæ si admittunt ad sedem episcopalem ante exhibitionem Bullarum 590. Excusatur a residentia 263.
Cantores. Quoad jejunium I, 226.

Cantus. Colendus I, 243.
Capilli. Abluti in baptismo II, 422.
Capite damnati. Comunicandi II, 517.
Capitulum. Cathedrale I, 109. Quoad electionem Vicarii *ib.* et 261.
Cappellania. Ad Ordines II, 828.
Cappellanus. Obligationes I, 280.
Carbonarii. V. Societates.
Carcere inclusi. An possint fugere I, 352. Quoad matrimonium II, 998. Quoad Pascha 497.
Carentia Breviarii. I, 696.
Caritas. I, 884, 888. Divisio 886. Objectum 887. Erga Deum 888; erga se 891; erga proximum 893; inimicos 894. Ordo 899. Officia 901. Vitia apposita 911.
Carnes. Abstinentia I, 200. Qui tribuit in die jejunii 212. Causa excusans 219.
Carnifex. An irregularis II, 858.
Carta-Moneta. II, 170.
Caseus. In jejunio I, 217.
Castitas. I, 936. V. Cœlibatus.
Castor. In die jejunii I, 228.
Castra. Deserere II, 312.
Castrare. An licitum II, 316.
Castrensia bona. II, 22.
Casula. II, 565.
Casus. Reservati II. Congregationes ad illos resolvendos I, 265. Occurrentes in Missa II, 571.
Catechizare. Tenetur parochus I, 274.
Caupo. Qui carnes tribuit die vetito I, 212.
Causa. Qui illam ponit I, 14. Excusans a lege 178. A Missa 195. A censura 506. Ab Horis 698. Qui se immiscet in causa sanguinis II, 857. Excusans a restitutione 296; famæ 350.
Celebratio Missæ. Quoad parochum I, 277. Matrimonii II, 1136.
Censura. Quid 1, 493. Divisio 494. Quis ferre potest 495. An possint hæretici, excomunicati, suspensi 499. Materia 503. Subjectum 500. Causæ excusantes 506. An excuset ignorantia, metus 508; an appellatio 511. Absolutio 513. Impediti Romam adire *ib.* Quæ species 516. Effectus 522. Ex Const. *Apostolicæ sedis* 558. An quis ligari pluribus censuris 515. Monitio præmissa 505.
Census II, 148.
Cera. In Missa. II, 565.
Certitudo. Requisita ad agendum I, 67. Fidei 830, spei 878.
Cervisia. Non frangit jejunium I, 213.
Cessatio Legis I, 178; dispensationis 177. *A divinis* 557.
Cessio bonorum: II, 296.
Character sacramentalis. II, 413. In baptismo 445.
Chartis ludere. Quoad ecclesiasticos I, 254. Quoad alios II, 214,
Charta-moneta. II, 170.
Chiromantia. I, 773.
Chirographa. Vendere II, 129.
Chirurgus. Obligationes I, 362.
Chocolatum. In jejunio I, 215.
Cholera. V. Pestis.
Chorèæ. Quoad ecclesiasticos I, 253. In genere 458.
Chorus. Canonici interessunt I, 262.
Chrisma II, 472.
Cibus. Ante Comunionem II, 529; sumere ob voluptatem I, 481.
Cingulum. II, 565.
Circumcisio. II, 374.
Circumstantia. Quid, quotuplex I, 40.
Clandestinitas. II, 984.
Claudus. Irregularis II, 854.
Clausura. Regularium I, 306, 608.
Clerici. V. Ecclesiastici.
Coadjutor. Obligationes I, 280.
Cœcus. Quoad Missam I, 191. Horas 697. Irregularis II, 854.

Codex. Civilis I, 124.
Cogitationes malæ. In ecclesia I, 472.
Cognatio. Quid, quotuplex II, 967. Cognatio naturalis dirimens matrimonium 968; spiritualis 971; legalis 973.
Cœlibatus. Ecclesiasticis I, 240.
Cœmeterium. Qui in sacro non sepeliendi I, 539. Si longe distet, *ib.*
Cœnula. V. *Collatiuncula.*
Cœremoniæ. Sacramentorum II, 414. Baptismi 450. Confirmationis 484. Missæ 567. In matrimonii celebratione 1136.
Cohabitatio Cum muliere I, 250.
Collatio. In hæreditatis divisione II, 63. Libera collatio 877.
Collatiuncula. In jejunio I, 217.
Color Paramentorum II, 565.
Columbæ. II, 36.
Coma adscititia, II, 569.
Commendatitia. I, 641; II, 816.
Comediæ. V. Theatra.
Commixtio. II, 43.
Commodatum. II, 202.
Communicatio. Cum excommunicatis I, 520, 535. Cum suspensis 545. Cum excomunicato a Papa 616. Cum hæreticis, 856; infidelibus 848
Communio bonorum. Inter conjuges II, 28. V. Societas.
Communio. Paschalis II, 494 et seqq. Quomodo distribuenda 514, Quibus 517. An statim expuere licet post communionem, bibere et manducare 529. Quoad reliquias cibi inter dentes 528. An dari possit non jejuno 532, 535. Quæ frequens 535; regulæ 538. Spiritualis 539. Ad Ordines suscipiendos 835. In Missa defunctorum 517.
Communismus. II, 8.
Commutatio. Voti I, 722. Pœnitentiæ II, 647.
Compatibilitas. Beneficii II, 866.
Compensatio. II, 297.
Compellere. Ad fidem I, 847.
Complacentia. Mala I, 430.
Complex. In peccato turpi qui absolvit, pœna I, 580. An valeat absolutio II, 725, 726. Ejus manifestatio 727. Ejus inquisitio 728.
Compositio II, 297.
Compromissum. I, 341.
Conceptio. B. Mariæ V. I, 397. Fœtus II, 320.
Computatio. Civilis, canonica II, 78.
Concilium. Tridentinum et Vaticanum I. 114. Errores damnati in Vaticano 964; et damnati in Tridentino 965.
Conciliatores. I, 341.
Concionator. V. Prædicator.
Concordia. Ecclesiasticorum I, 244.
Concubinatus. I. 461.
Concubinarii. An absolvendi I, 460.
Coucupiscentia. Quid, I, 22. Amor concupiscentiæ 885.
Concursus. Ad beneficia II, 878.
Conditionis impedimentum: II, 965.
Conditio. Ad legem I, 139; orationem 659; juramentum 735; ad votum 704; ad testamentum II, 72 ad præscriptionem 82; ad contractus 94; ad contritionem 560; confessionem 612; propositum 609. In sacramentis 380; in absolutione 692; apposita in matrimonio 915. Si turpis in conventione 94, 95. In sponsalibus 942, 952.
Condonatio. Debiti II, 297.
Conductio. V. Locatio.
Confessarius. Quoad jejunium, an dispenset 220. An dispensetur 226. Quoad regulares 300. *Dotes* II, 729; ut pater 730; ut medicus 731; ut doctor 732; ut judex 737. Debet disponere pœnitentem 730; morbi

causas agnoscere 731. Scientia pollere 732; si ignarus 734; docere 735; exquirere numerum peccatorum 738. Sit pius, fortis, cautus 740; cum pueris 742; mulieribus 743; sponsis 744; conjugibus 745; monialibus 747; devotis 746. Libertatem pœnitenti dare debet, ut aliis confiteatur 741. V. *Confessio*

Confessio. Quoad Regulares I, 300. Institutio II, 588; ejus præceptum 612; quoties et quos obligat 613; dotes 617. An omnia peccata sint confitenda 618; circumstantiæ 622; in dubio 627; si oblitum peccatum 626. Accusatio in genere 628. Excusantes causæ 630. Iteratio confessionis 632. Generalis 633. Effectus 674. Quoad vestem, locum, tempus, modum 729. Quoad sigillum 748. Errores corrigendi 262. Si interveniat sollicitatio 766.

Confessionale. Quoad sollicitationem II, 772, 773.

Confidentia. In simonia I, 805.

Confirmatio. II, 467. Materia 473. Forma 475. Minister 476. An episcopus debeat confirmare 478. Quando, quomodo 479. Subjectum 480. Effectus 483. Necessitas 472. Cæremoniæ 484. Ad Ordines 824.

Confraternitas. A parocho sustinenda I, 272. Eorum bona II, 626.

Confusio. II, 48. Quoad extinctionem obligationis 98.

Congregationes Romanæ. Quæ, quot I, 116. Auctoritas 112. Earum vocabula explicantur 187. Quare non semper concordes 189.

Congregationes Parochorum: I, 265.

Congregatianes. Sine votis solemnibus I, 328.

Conjuges. Obligationes I, 385. V. Maritus, Uxor, Mulier. Si castitatem voveant 729. Quoad hæreditatem 59, 72. Directio II, 745. Baptizantes prolem 1168.

Consanguinitas. II, 968.

Conscientia: I, 46. Obligatio 46. Divisio 47. Antecedens et consequens 48. Recta et erronea 49; an monendus pœnitens de erronea 50. Perplexa 51. Scrupulosa 52; signa, remedia scrupulosi 53. Laxa 56. Certa 59. Dubia 60; dubium practicum et speculativum 61. Probabilis 71.

Conscripti. II. 313.

Consecratio. Ecclesiæ II, 552. Vasorum sacrorum 566.

Consensus. Ad peccatum I, 412. Ad contractum II, 104; ad matrimonium II, 913. In solutione sponsalitia 945. Parentum ad sponsalia filiorum 937.

Consentiens. Ad damnum II, 278.

Consiliarius. Regis I, 331.

Consilium. Damnosum II, 271.

Constitutio Apostolicæ Sedis I, 558.

Consuetudinarii. II, 685.

Consuetudo. An habeat vim legis I, 183. An mala evellenda 186.

Consulat probatos auctores. I, 187.

Contemptus. Legis I, 144. Censuræ 503.

Contemplatio. I, 666.

Continentia. v. *Cœlibatus.*

Contractus. In genere II, 99. Requisita 101. Subiectum 102. Materia 103. Quæ adversantur 105. Error, metus 106. Si juramentum accedat 110. Absque solemnitate 111. Interpretatio 112. In specie 115. Aleatorius 211.

Contritio, II, 595. Conditiones 596. Necessitas 598. Divisio 601. Si perfecta 605. Ad baptismum sanguinis 448.

Contumacia. I, 503.
Contumelia. II. 351. Quomodo reparatur 533. Quomodo toleranda 334.
Convalidatio. Matrimonii II, 1139.
Conventio. V. Contractus.
Conventionalis. Pœna I, 148. Simoniaca 805.
Convicium. II, 351.
Cooperatio. Quid I, 928. Quæ materialis et formalis ib. Quando non licet, et quando licet, resolutiones 929. Damnosa II, 262.
Cooperatores. An teneantur in solidum II, 265.
Copula. Sponsi cum alio cujus speciei I, 459. An Ecclesiam polluat II, 553.
Coquus. Quoad jejunium I, 222.
Corporale. II, 565.
Corpora Moralia. II, 21.
Corpus. Juris canonici I, 112; civilis 124.
Corporis defectus. Quoad irregularitatem II, 854.
Correctio. A parocho facienda I, 276. Parentibus 376; dominorum 388; magistrorum 383. Omnium est fraterna 907; conditiones 911. Ordo, Regulæ 912.
Corvus marinus. In jejunio I, 227.
Credibilitas. Fidei I. 831.
Creditores. Ordo solvendi II, 288.
Creditum. Vendere II, 129.
Crimen. Quando deductum ad forum contentiosum I, 562: II, 1132. Quando occultum I, 562. Quoad irregularitatem II, 847. Ad solvenda sponsalia 947. Impedimentum criminis 974.
Crux, Crucifixus. Ad Missam II, 565.
Culpa. Ad censuram I, 503; restitutionem II, 251.
Cultus. A parocho curandus I, 272. Deo debitus 651. Sanctorum 697. Eucharistiæ II, 490. *Cultus disparitas* 698.
Cuniculi. II, 35.
Curator. I, 380.
Currus. Ducere in festo I, 755.
Cursus Aquarum. II, 42.
Custodes. I, 370.

D

Dæmon. Possessio, obsessio dæmonis I, 782. Tentat 399. Fidem an habeat 826. Ei maledicere 295. Concubitus cum dæmone 477.
Damnati. An habeant fidem I, 826. Spem 879.
Damnificator. V. *Damnum.*
Damnum. Qui illud causat II, 251. In mutuo II, 176. Excusans a restitutione 293, 296.
Dataria. I, 118. Circa dispensationes II, 1127, 1130.
Debita. Quo ordine, cui, quando solvenda II, 285 et seqq.
Debitum conjugale. An impediat communionem II, 537. Quid agendo de hac materia 1144. Honestas 1145. An præceptum 1146. An negandum ob multiplicatos filios, vel aliud damnum 1147 et seqq. Si petitio peccaminosa 1150. Si sponsus amens, ebrius, excommunicatus 1151. Tempore prægnationis, fluxus menstrui, purgationis, lactationis 1153. Finis pravus 1155. Locus, tempus, modus conveniens 1154. Actus turpes 1156. Amissio juris 1164, 1865, etc. 1175.
Decentia. Ad Communionem II, 526.
Deceptio. V. Simulatio.
Decimæ. I, 229. Qui non solvit 631.
Decisiones. V. Congregationes.
Decretales. I, 112.
Decretum Gratiani, I, 112, 113.

Dedicatio Ecclesiæ. V. Consecratio.
Defectus. In Missa occurrentes II, 571. In Confessione quomodo corrigendi 762 et seqq. Quoad irregularitatem II, 850 et seqq. Ad solvenda sponsalia 948.
Defensio. V. *Aggressor.*
Deflorator. V. *Stuprum.*
Deformitas. In sponsa II, 950; quoad irregularitatem 854.
Defunctus. Orare pro defunctis, I, 663. Illi detrahere II, 346. Apparitio I, 771. An utiliter invocetur 664. Missa pro illo II, 581.
Deismus. I, 846.
Delectatio. De malo I, 431. Venerea 445. Sensibilis 446.
Delegatus. An subdeleget I, 173. Ad matrimonium II, 1002.
Deliberatio. Ad peccatum, I, 412.
Delictum. II, 114.
Denudatio. V. Aspectus, Mulieres.
Denuntiatio. Pœnæ in eam qui omittit denuntiare massonos I, 605. Sollicitantis 628. Hæretici 855. Sollicitatoris II, 768 et seqq. Matrimonii 1009.
Depositum. II, 196.
Deputati. Electio, I, 332.
Desertores. A militia II, 312.
Derelicta bona. II, 38.
Derisio. II, 351.
Desiderium. Malum I, 428. Possidendi Deum an caritas 885. Bonum præmio dignum 42.
Desperatio. I, 881.
Desuetudo. I, 184.
Detractio. Detrahere in pluribus II, 338; coram pluribus 339. Quid II, 343. An aliquando liceat crimen revelare 345. Resolutiones 346. Audiens 347. Restitutio famæ 348.
Detur Decretum generale. Quid I, 187.
Devolutio. II, 882.
Devoti. Quoad absolutionem II, 677; directionem 746.
Devotio. I, 652.
Diabolus. vid. Dæmon.
Diaconatus. II, 807.
Diaconus. Quoad baptismum II, 429. Eucharistiæ distributionem 514.
Diaria. Mala I, 569, 865. Bona promovenda 870.
Difficultas. Quoad leges I, 142. Missam 198; jejunium 221; Officium 697.
Differentia. Peccatorum I, 406.
Digestum. I, 124.
Digitus. Adhibendus in Eucharistiæ distributione II, 517. Qui caret an irregularis 854. In Unctione 783.
Dignus. Quoad beneficia II, 885.
Dilata. Quid significat I, 187.
Dilatio. Absolutionis II, 680.
Dilectio. V. *Caritas.*
Delegatio: I, 173; II, 702.
Dimissoriæ. I, 641.
Diodati. Ejus Bibbia, I, 566.
Directio. V. Confessarius, Confessio.
Director. V. Confessarius, Confessio.
Discessus. Sponsi an solvat sponsalia II, 953.
Discipulus. Obligationes I, 384.
Discordia. Inter patronos II, 875.
Disparitas. Conditionis in sponsis II, 952; in stupro 230.
Dispensatio. In lege naturæ I, 99. Legis generatim 169. An dispensari possint peregrini 174. Si vitiosa 175. Quando cessat 177. A jejunio 280. A Missæ auditione 198. Ab Horis 695. Voto 718. Juramentio 747. In festis 766. *Impedimenti matrimonii* II, 1018; in impetratione, quid exponendum 1122; ejus executio 1129. Formulæ variæ 1133
Dispersio. Regularium I, 322.

Dispositio. Ad Communionem II, 516, 522.
Disputatio. Cum hæreticis I, 857.
Dissimulatio. II, 398.
Dissolutio. Sponsalium II, 944. Matrimonii 1169, et seqq.
Distantia. Excusans a Missa I, 198.
Distinctio. Peccatorum I, 406. etc.
Distractio. In Missæ auditione I, 194. In Horis 691. In oratione 659.
Distributio. Eucharistiæ II, 515 etc.
Distributiones. Canonicales I, 263. Superflua beneficii II, 19.
Divites. An laborando excusentur a jejunio, I, 221.
Divinatio. I, 769.
Divisio. Hæreditatis, II, 63.
Divortium. II, 1169; quoad vinculum 1171 et seqq. Quoad thorum et habitationem 1175.
Doctrina. An aliquid accipere liceat pro ea tradenda I, 812. Fidem probat 832.
Dolor. V. Contritio.
Dolus. In contractu II, 107.
Domicilium. Quoad leges I, 137. Quoad Ordines II, 816. Ad matrimonium 988.
Dominium. II, 5; divisio 6; origo 7; objectum 9; hominis in hominem 10. In ea quæ sunt proprii ingenii 12. Peccatorum 15; parvuli 14; Ecclesiæ 16; Ecclesiastici 17. Filii 22. Uxoris 27. Modi illud adquirendi 33.
Dominus. Obligationes I, 388. Si mandet famulis operari in festis 762. Quoad vota famuli 728.
Dona. Data judici I, 335.
Donatio. II, 183. Manualis 189. An liberet a debito 294, 295.
Dos. Quoad moniales I, 304.
Dotes. Ecclesiasticorum omnium I, 237. Clericorum 283. Confessarii II, 729 et seqq. Beneficiati 883.
Dubium. I, 61; conscientia dubia *ib.* Quotuplex *ib.* Si speculativum 62; si practicum 63; An satisfeceris obligationi 65. An consenseris 435. Circa Officii recitationem 675. De voto 711. Circa fidem 850. Possessor dubiæ fidei II, 244. In dubio prolis II, 333, 334. Dubia an in meliorem partem accipienda 341. In dubio vomitus quoad Communionem 501; in dubio an aliquid comederis post mediam noctem 533. An morbi status sit mutatus quoad Extremam Unctionem 795. De matrimonii validitate 1162, etc. In dubio usus rationis quoad leges I, 133; quoad absolutionem II, 695. An tunc possideat præceptum I, 64.
Dubitatio temeraria. II, 340.
Duellum. Pœnæ I, 598; quid II, 318.
Dulciola. In die jejunii, I, 214.
Duliæ cultus. I, 698.
Duratio. Prandii in jejunio I, 207. Missæ II, 557.
Durities. Avaritiæ filia I, 441.
Dux Exercitus. II, 311.

E

Ebrietas. Peccatum I, 482. Mala in ea admissa 484.
Ecclesia. Ad audiendam Missam I, 196. Si polluatur II, 551. Si execretur *ib.* Furtum in ea I, 800. An capax dominii II, 16. Reparatio 16.
Ecclesiæ vetitum. II, 960.
Ecclesiastici. Quoad studium Theologiæ moralis I, 3. Juris canonici 120. Civilis 125. An teneantur legibus civilibus 132. Quæ prohibentur illis 247. Quæ præscribuntur 237. Qui eos percutit, pœnæ 595. Capaces dominii II, 17. Qui indiscretis be-

nedictionibus superstitionem favent I, 777.
Educandæ. In monasterio I, 326. Quoad nuptias II, 989.
Effectus. Efficacia. Quando imputatur I, 13. Si ex causa sequatur duplex effectus 14. Peccati mortalis 436; venialis 437. Excommunicationis 522. Suspensionis 541. Originalis peccati I, 398. Sacramentorum II 400. Baptismi 445 Confirmationis 483. Eucharistiæ 540. Pœnitentiæ 674. Extremæ Unctionis 780. Sponsalium 934.
Ejectus. A religione I, 320. Pœna 643.
Electio. Deputati et Municipalis, I, 332 Ministrorum Ecclesiæ II, 799. Ad beneficium 868. Status melioris in sponsis 955 et seqq.
Electores. V. Deputati.
Electuaria. In die jejunii I, 214.
Eleemosyna. Facienda I, 902. Fictus pauper II, 250.
Emphytheusis, II, 146.
Emptio. V. Venditio.
Emptor. Obligationes II, 121. Rei furtivæ 241.
Energumeni. An communicandi II, 518. Irregulares 852.
Epikia. I, 164.
Epileptici. An communicandi II, 518. Irregulares 855.
Episcopatus. II, 809. An illud liceat appetere 810.
Episcopus. Leges fert I, 109. Quoad monasterii visitationem 325. Quoad censuras ferendas 497. Facultas ex cap. *Liceat* ei tributa 561. Dispensat a lege 169; a jejunio 219. A juramentis 747. In votis 717. Obligationes I, 259. Tenetur Missam applicare 277. Casus reservat II, 713. Et passim suis locis.
Error. In voto I, 705. In Horis 685. In matrimonio II, 964. In contractu 106. In Confessione an corrigendus a confessario II, 762. Contra fidem damnati I, 968, 965.
Eucharistia. II, 485. Uti Sacramentum 486. An sit unum vel duplex Sacramentum 488. Cultus 490. Necessitas 493. Per Viaticum 500. Materia 504. Panis *ib.* Vinum 507. Forma 512. Minister 515. Distributio 516. Subjectum 517; amens, delirans 518; surdus, mutus, capite damnatus, epilepticus, obsessus *ib.* An sumenda sub utraque specie 519. Dispositiones ad illam suscipiendam 520. Præparatio remota 521. Præparatio proxima 525. Jejunium requisitum 527. Frequens susceptio 536. Effectus 540. An pollutio illam impediat 524; an actus conjugalis 537. An prosit eam non sumentibus 541. Uti sacrificium 542.
Evictio. II, 117.
Eunuchus. II, 316; 854.
Evidentia. Fidei I, 831.
Examinatores. Si quid accipiunt I, 115. Eorum munus II, 880.
Excommunitatio. Quid I, 517. Quotuplex 518. Effectus 522. Ex Const. *Apostolicæ Sedis* 558.
Excomunicatus. Vitandus, non vitandus Privatur sacramentis I, 523; suffragiis 526; officiis divinis 527; beneficiis 537; communione forensi; civili; jurisdictione; sepultura ecclesiastica 435. An teneatur curare absolutionem ad implenda præcepta 541. Si velit esse patrinus II, 457.
Execratio. Calicis I, 802.
Executor. Testamenti II, 70. Dispensationis 1129.
Exhæredatio. II, 60.
Exemptio. Regularium I, 296.

Exorcismus. Exorcistatus II, 805.
Esercitia spiritualia. Pro professione in Institutis I, 329. Pro ordinandis II, 829. Pro ecclesiasticis I, 239.
Exercitium; Ordinis II, 825.
Expensæ. Ad restitutionem II, 291.
Experientia; triennalis. Quoad coniuges I, 84; II, 1006.
Expositio. Eucharistiæ II, 492.
Expositus. Qui prolem exponit I, 375; II, 346. An baptizandus 440. An irregularis 850. Ejus jura 76. Matrimonium 998.
Extrema Unctio. Regulares si præsumunt eam ministrare I, 614; II, 787. Quid II, 777. Necessitas 779; effectus 780. Materia 781. Quomodo unctio fit 783. Forma 285. Minister 787. Subjectum 789. Vestes et alia requisita 788. Dispositio infirmi 792. Quoties ministrari possit 794. Quando 793. In dubio an morbus sit mutatus 795. An Oleum possit domi retineri 796.

F

Fabrica S. Petri: I, 118.
Facto verbo cum Sanctissimo: I, 187.
Factum usurpationis. II, 8.
Falsificatio. Litterarum Apostolicarum I, 579. Illis utentes 622.
Famâ. II, 337. Restitutio 348. Causæ excusantes 350. Ejus defectus quoad irregularitatem II, 859. Quomodo aufertur 761.
Familiares. Ordinatio ratione famulatus II, 878.
Famuli. Obligationes I, 389. Si peccant cum hero 393. Si ægrotent 384. Si damnum afferant 390. Quoad cooperationem 929. Quoad compensationem II, 300. Furtum 369.
Famula. Ecclesiasticorum I, 250, 251. Si peccat cum domino 393.
Feniani. I, 603.
Feriæ autumnalis. Pro clericis I, 283.
Festa. Observatio I, 749. Institutio 750. Obligatio 751. Opera tunc prohibita; permissa 754. Materia gravis 761. Causæ excusantes 763.
Feudum. II, 146.
Fiber. Quoad jejunium I 227.
Fidejcommissum. II, 69.
Fidejussio. II, 194.
Fides. I, 820. Divisio 822. Objectum. Subjectum 823. An creverit 822. Præstantia 827. Obscuritas. Certitudo. Credibilitas 829. Necessitas 833. Actus fidei internus 834; externus 836. Negatio, occultatio 840. Quæ fidei opponuntur 845. An ad ad eam liceat compellere 847. Ad præscribendum II, 82. In ministro sacramentorum II, 390.
Fiduciarius hæres. II, 69.
Filius. Obligationes I, 378. Bona II, 22. Si extraordinarie laboret in domo patris 24. Quoad hæreditatem parentum 57. Si naturalis 59, 79. Legitimus, naturalis, adulterinus, incestuosus etc, adoptivus, agnitus, legitimatus 76. Capax dominii II, 14, 22. Quoad statum religiosum I, 376. Furtum II, 368. — Hæreticorum et infidelium an baptizandus 441. Quoad matrimonium 927.
Finis. Quid I, 36. Quotuplex ib. Dat actui moralitatem 38. In matrimonio II, 919; in usu conjugii 1155.
Fiscus. Quoad bona derelicta II, 38; vacantia 79.
Fœtus. Quoad baptismum II, 437. An expelli possit 320.
Fontes. Moralitatis I, 34.
Forma. Pro absolutione a censura I, 515. Sacramentorum II, 378.

Baptismi 424. Confirmationis 475. Eucharistiæ 511. Pœnitentiæ 669. Extremæ Unctionis 784.
Formulæ. Pro impetranda dispensatione matrimonii II, 1133; et ea exequenda 1134. Pro absolvendo a peccatis 669; ab irregularitate 864. A censuris I, 515.
Fornicatio. I, 459. Inter sponsos *ib.* An solvat sponsalia II, 947.
Fortitudo: Confessarii II, 740.
Forierismus. II, 8.
Fragmenta. Hostiæ consecratæ II, 532.
Fratres. Quid invicem sibi debent I, 376. Qui II, 77. Societas 164.
Fraudatio. V. Tributum.
Fraus. In contractu II, 107. In ludo 216. In venditione 120.
Fructus. Missæ II, 572, etc.
Fuga. A carcere I, 352; a Religione 321. Tempore persecutionis 839.
Funera. V. *Sepultura.*
Fulices. In jejunio I, 227.
Functiones. Curandæ a parocho I, 272. Si agantur in mortali II, 396.
Fungibiles res. II, 9.
Fur. V. *Possessor malæ fidei*; *Furtum.*
Furiosi. An communicandi II, 517. Ungendi 791.
Furtum. In ecclesia I, 800. Gravitas II, 362. Minuta furtula 364. In sylva 365. Uxoris 366. Filiorum 369. Excusans causa 370. Resolutiones 371.

G

Gabella. V. Tributum.
Gaudium. De malo I, 430.
Gaudeat impetratis. I, 187.
Gestio negotiorum. II, 113.
Glacies. Ad baptismum II, 420.
Gossipium. In paramentis II, 565.
Grando. Ad baptismum II, 420.
Gratia. Sacramentorum II, 410.
Graduales Psalmi. An præcepti I 678.
Gravitas. Peccatorum I, 408. In furto II, 362. In voto 709; in jejunio 211; in opere servili 761.
Gratiani Decretum. I, 112.
Graduatio. Creditorum. II, 288.
Grex. Ejus usufructus II, 230.
Gula. I, 480.
Gutta. Olei ad Untionem II, 786. Aquæ in calice 508.

H

Habitatio. Ecclesiastici cum muliere I, 250. Mariti et uxoris 385. Ex jure civili II, 233.
Habituatus. Clericus si Ordines petit I, 284. An absolvendus II, 690.
Habitus malus. Quid I, 25. Ecclesiastici habitus 245.
Hæreditas. Quid, quotuplex II, 44. Testamentaria, 45. Ab intestato 73. Acceptatio 61. Divisio 63. Superveniens an solvat sponsalia 951.
Hæres. Qui vocandus II, 58, 60. Qui incapaces 60. Iura et onera 62.
Hæresis. I, 848. Divisio 849. Gravitas 850. De illa judicare 851. Pœnæ 852, 560. Fautores, receptatores, etc. 852.
Hæreticus. An denuntiandus I, 855. Prohibetur cum illo comunicare 855. Hæresiarca et dogmatizans 561. An habeat jurisdictionem II, 704. Si baptizet 435. Quoad matrimonium 930.
Hasta. Venditio (sub). II, 135.
Heroismus. An possit imperari I, 127.
Hierarchia ecclesiastica. II, 798.
Historia. Probat fidem I, 1.
Holographum testamentum. II, 47.
Homicidium. Homicida. Ad quid tenetur II, 303. Si offensus omnia re-

miserit 305. Si homicidium imputetur innocenti 307. Quoad irregularitatem 848, 857.
Honestas. Publica quoad matrimonium II, 979.
Honor. II, 337. Læditur II,351; reparatur 359. Aggressor honoris 325.
Hora. Refectionis in jejunio I, 216. Officii divini 679; missæ II, 547.
Horæ Canonicæ. Quoad religiosos et moniales I, 295. Quænam 669. Obligatio 673. Dubitans an dixerit 675. Tempus recitationis 679. Locus. Ordo 680. Breviarium 682. Modus. Cum sociis. Qui mutilat 686. Interruptio 690. Intentio, attentio 691. Distractio 694. Causæ excusantes 995. Qui erravit 685. An recitans debeat se audire 687.
Horologia: Si variant II, 531.
Hospitale. Parentes qui exponunt prolem I, 375; II, 336. Parochus 989.
Hostia. II, 505.
Hypotheca. II, 155.

I

Idioma. In missa II, 568.
Idololatria. I, 765.
Ignorantia. Quid I, 21. Quotuplex *ib.* An detur in lege naturali 96. In obligationibus proprii status 98. An peccatum 400. Excusat a censura 507. In simonia 816.
Illegitimitas. Illegitimus II, 76. Irregularis 850.
Illusio. II, 351.
Immemor. Debiti si donet II, 295.
Immersio. In baptismo II, 421.
Immobilia. Quæ II, 9.
Immunitas. Congregatio I, 116. Qui eam violat 606. A censura et irregularitate ad Ordines II, 831.
Impediens. Exercitium jurisdictionis I, 574. A consecutione boni II, 258.
Impedimenta. Ad solvenda sponsalia II, 946. Matrimonii 959; impedientia et dirimentia, an incurrant ignorantes 959. Impedientia 960; dirimentia 961, et seqq. Eorum denuntiatio 1009. Dispensatio 1018. Rucursus pro dispensatione 1122; executio dispensationis 1129. — *Civilia* 1143; impedientia, dirimentia, dispensatio *ib.* — Quis potest constituere 962.
Impeditus adire Romam. I, 513.
Impensæ. Pro rei conservatione II, 243; translatione 291; pro rei venditæ traditione 118.
Impotentia. Excusat a missa I, 198; a jejunio 221; ab Horis 697. A restitutione II, 286, 298. *Impotentiæ* impedimentum II, 1003.
Imprecatio. V. *Blasphemia.*
Impressio librorum. Si mali I, 566.
Improperium. II, 351.
Impubes. Qui I, 380. Quoad censuras 500. Quoad sponsalia II, 932; matrimonium 980. Ordines 856.
Imputatio. Homicidii II, 307.
Inalphabetus. II, 49.
Incapacitas. Ad hæreditatem II, 60. Ad solvendum 296.
Incestus. Quid I, 466. Privat jure petendi II, 1164. Exprimendus est in dispensatione 1125.
Incisio matris. V. Operatio cæsarea.
Incola. Qui I, 135.
Incompatibilitas. Ecclesiastici Beneficii II, 805, 883.
Indifferens actus. I, 43.
Indifferentismus. I, 873.
Indignus. Quoad hæreditatem II, 60. Quoad Sacramenta II, 404. Quoad beneficia 884.
Indissolubilitas. Matrimonii II, 918.

Indulgentiæ. Pœnæ in quæstum de iis facientes I, 610. Quid II, 654. Principia 657. Per *modum suffragii* ib. Requisita 658. Decreta plura 666.
Industrialia bona. II, 17.
Infamatus. Irregularis II, 859.
Infans. Qui I, 380.
Infernus. Pœna peccati I, 436.
Infidelis. Si velit converti I, 849; cum illo communicatio 848. An cogi possit ad fidem 847. Quoad matrimonium 929; quando solvitur 1172.
Infidelitas. I, 845.
Infirmus. Infirmitas. Quoad jejunium I, 221. A parocho juvandus 279. An debeat parere medico 364. Quoad Horas 697.
Infirmitatis peccata. I, 401.
Infusio. In baptismo II, 421.
Informata conscientia. (ex) Censura I, 547.
Ingressus. In religionem I, 287. In claustra 308. Simoniacus 815.
Inhabilitas. Quoad bona II, 29.
In decisis, in decretis. I, 187.
Inimicus. Ejus dilectio I, 894. Signa danda 895. Regulæ 896. Non vindictam suscipienda de eo 897. Non malum ei optandum 898.
Innocens. An possit occidi II, 309.
Inquisitores. Qui eos lædunt I, 624.
Institutio. Beneficii II, 877. Hæredis 60.
Instrumenta. Conficere in festis an liceat I, 760.
Insula in flumine nata. II, 42.
Insurrectio. V. Revolutio.
Integritas. Confessionis II, 618
Intellectus. I, 8.
Intensio. Contritionis II, 604.
Intentio. Ad legis implementum I, 155. Ad Missam 194. In ministro Sacramentorum II, 384; in subjecto 401. Ad Ordines suscipiendos 819.
Interdicti. II, 28.
Interdictum. Quid I, 551. Effectus 553. Absolutio 554. Qui illud violant 555. Pœnæ *ib.* et 649. Ab ingressu Ecclesiæ 556.
Interesse. Quando legitimum II, 97. In mutuo 175. Interesse de ipso interesse 181.
Interpres. An adhibendus in confessione II, 630. Quoad sollicitationem 769. Quoad sigillum 757.
Interpretatio. Legis I, 163. Voti 713. Juramenti 746; contractus II, 112.
Interrogatio. Circa res fidei I, 843. Judicis 348. Fieri debet a confessario II, 738.
Interruptio. Refectionis in die jejunii I, 208. In Officio 690. Actuum ad multiplicationem 420. In præscriptione 1I, 88. In Missa 548.
Interstitia. II, 832.
Intrusus. Pœnæ et normæ I, 591, 592.
Inventio. II, 34. Res inventæ 39.
Invidia. I, 489.
Invocatio. Sanctorum I, 661.
Involuntarium. I, 15
Ira. I, 487.
Irregularitas. II, 838. Divisio 839. Effectus 840. Requisita 842. Ex delicto 843. Ex defectu 849. Quomodo anfertur 862. Quis tollit 863. Formula 864.
Irreligiositas. I, 764.
Irrisio. II, 351.
Irritatio. Legis I, 150. Voti 725; juramenti, 747.
Iter. Quoad jejunium I, 224. Quoad leges implendas 161. In festo 753.
Iteratio. Baptismi II, 435. Sacramentorum 382. Confessionis 632.

J

Jactantia. De peccato I, 430.
Jaculatoria. I, 668.
Jejunium. Ecclesiasticum I, 201. Dispensatio 220. Responsa 227. Ad Eucharistiæ sumptionem II, 527; an illud frangant reliquiæ cibi inter dentes si transglutiantur 528; an possit aliquando Communio dari non jejuno 535.
Jubens. V. *Mandans.*
Jubilæum. II, 661. Opera præscripta 663. Privilegia 664; decisiones 668.
Jubilatio. Canonici I, 264.
Judæus. Communicatio cum illo II, 848. An filii possint baptizari II, 443. Si velit converti I, 849. Iudaismus 845.
Judex. Obligationes I, 335. Quoad pœnas 336. An aliquando possit damnare innocentem 338. An sententia injusta obliget 338.
Judicium. In juramento I, 737. Temerarium II, 442.
Jura. Stolæ I, 231. Hæredis II, 62. Beneficiati 889. Naturalia, civilia, politica quæ II, 31.
Juramentum. I, 730. Locutiones *ib.* An licitum 732. Quomodo ab ecclesiasticis fit 734. Veritas in eo 736; judicium 737; justitia 738. Perjurium 739. Res promissa præstanda 741. Si ex metu. Si fictum 744. Cum restrictione 745. De juramentis politicis 743. Interpretatio 746. Estinctio, mutatio, commutatio, irritatio, dispensatio 747. An liceat illud petere a pejeraturo 740. Probat obligationem II, 96. In contractu 110.
Jurati. Obligationes I, 340.
Jurisdictio. Ea privatur excommunicatus I, 537. Qui ecclesiasticam impediunt 576, et seqq. Ad *absolvendum* II, 696; quotuplex 698; ordinaria, delegata 699; in mortis periculo 702; si probabilis tantum 705; præsumpta 706.
Jus Romanum. I, 124. Canonicum 111. Civile modernum 124. Jus quid, quotuplex II, 4. Jura quæ competunt in societate hominibus 31.
Jus Patronatus. II, 870. Acquisitio 872. Amissio 876. Præsentatio 874. Si patroni discordes 875.
Jusculum. In jejunio I, 202.
Justitia. In juramento I, 738. Virtus II, 1; divisio 2.
Juvenes. V. Puer.

L

Labor. Excusans a jejunio I, 222.
Lac. In jejunio I, 213.
Lacrimæ. Ad baptismum II, 420. Ad contritionem 596.
Lactatio. An ad eam teneatur mater I, 375. An excuset a jejunio 221.
Lacticinia. I, 205.
Læsio. In bonis supernaturalibus II, 301. In naturalibus 302.
Lana. Planeta ex lana II, 565.
Lanifices. I, 366.
Laridum. In die jejunii I, 203.
Latriæ cultus. I, 698.
Laudans. Quoad restitutionem II, 281.
Laudes. V. *Matutinum.*
Laudimium. II, 146.
Lectio. V. Libri.
Lectoratus. II, 805.
Lectores. V. Magister.
Lectum. Quid I, 184.
Legatum, Legatarius. Si desunt ad legatum pium solemnitates a lege requisitæ II, 53. Quid. 64. Quid potest legari 65. Qui legare pos-

sunt *ib.* Jura et onera 63. Reductio 67. Resolutiones. 68.
Legislator. V. *Lex.*
Legitima. Cui debetur II, 57.
Legitimatio. II, 76, 851.
Leonina societas. II, 163.
Lenitatis defectus. Quoad irregularitatem II, 857.
Leprosus. Irregularis II, 854.
Lex. Quid I, 89; differt a præcepto 90. *Naturalis æterna* 93. *Divina* 100. *Lex humana* 103. Auctor ecclesiasticæ 107; Auctor legis civilis 121. *Obiectum* 126; *Legis subjectum* 131; quoad pueros, ecclesiasticos 132. De excommunicatis, hæreticis 135; peregrinis 136. *Lex pœnalis* 145; irritans 150. Causæ a lege excusantes 160. Cessatio 177. An obliget cum gravi incommodo 142. Ad ejus implementum quid requiritur 155.
Libellus. Infamatorius II, 343.
Libera collatio. II, 877.
Liberum arbitrium. V. *Libertas.*
Liberi cogitatores. Privantur ecclesiastica sepultura I, 539. Veri apostatæ 858.
Libertas. Quid, quotuplex I, 28. In quo sita est 29. An admittenda 30, 31. Impedimenta 32.
Libertatis defectus. Quoad irregularitatem II, 853.
Libri. Pœna in legentes libros hæreticorum, et apostatarum I, 566. Qui sine licentia imprimunt si de rebus sacris tractant 628. Qui prohibet 860. Pœnæ 867. De romaniensibus 868. Qui habet libros prohibitos 870. Libri negotiatorum II, 96.
Licentia. Quoad libros prohibitos I, 864.
Ligamen. Quoad matrimonium II, 978.
Ligna. In sylva cædere II, 365.
Liquori (*S.*); vid. *S. Alphonsus*
Limacæ In die jejunii I, 227.
Linea. II, 75. Ascendentalis, descendentalis quoad hæreditatem *ib.* Quoad cognationem 968.
Lingua. In missa II, 568.
Linum. In paramentis II, 565.
Lis. Inter patronos II, 878.
Litaniæ. An præceptæ I, 675.
Litteræ. Qui legit alienas II, 357. Colligit laceratas 358.
Liturgia. V. *Cæremoniæ.*
Livello. II, 146.
Lixivium. Ad baptismum II, 420.
Locatio. Locare domum meretrici, usurario I, 930. Locatio-conductio II, 140; quomodo solvitur 145.
Locus. Ad præceptum missæ I, 196. Ad missæ celebrationem II, 549. Ad Ordines 834. Violatio loci sacri I, 799. Ad restitutionem II, 291. Ad Baptismum 433. Ad confessionem 729.
Locusta. In jejunio I, 227.
Lotio. Corporalium, pallæ, etc. II, 566.
Lotteria. Lotto. II, 217.
Lucra dotalia. II, 27.
Lucrum. An excuset a missa I, 199. A servilibus 763. In ludo II, 215.
Ludus. Quoad ecclesiasticos I, 254. Contractus II, 214. Lucrum ex ludo 215. Fraus 216.
Lumen. Ante sacramentum II, 490; ex quo *ib.* In missa 565.
Lunula Ostensorii. II, 565.
Lutria. In jejunio I, 227.
Luxuria. I, 442. Divisio 444. Gravitas, an in ea detur ignorantia 440. Filiæ 478. Remedia 479.

M

Macerationes. II, 317.
Magister. Obligationes 383.

Magnetismus. I, 783.
Magus, Magia. I, 780.
Mahumetismus. I, 845.
Major. Qui I, 380.
Maledicere. Defunctis I, 795. Mundo, rebus, diabolo *ib.*
Malefactores. Occidere an liceat II, 308.
Maleficium. I, 729.
Malitia. Peccata I, 399.
Malum. Optare sibi, aliis I, 793.
Mandans. Quoad restitutionem II, 268.
Mandatum. II, 206.
Manipulum. II, 565.
Manifestans (*non*) II, 284.
Manifestatio. Complicis in confessione II, 727.
Manuscripta. Religiosi I, 303. Aliorum quoad proprietatem II, 12. Hæretici I, 564. Qui aliena legit domino invito II, 354.
Manutentio. II, 556.
Mappæ Altaris. II, 565.
Mare. Navigantes quoad absolutionem II, 707.
Maria Vigo Exempta ab originali peccato I, 397. Invocanda 664.
Maritus. Obligationes I, 386.
Martyrium. Se exponere I, 789. Probat fidem 832.
Massonismus. V. Societates.
Mater. Obligationes I, 374. An debeat lactare filium 375.
Materialismus. I. 845.
Matrimonium. Religiosi et ecclesiastici qui illud attentant, pœnæ I, 619. Qui cogunt ad illud, pœnæ 634. Quid II, 907. Effectus 910. An sacramentum a contractu separari valeat 911. Divisio 913. Legitimum, ratum, consummatum, verum, canonicum, politicum 913. Consensus 914. Unitas 917. Per procuratorem 516. Indissolubilitas 918. Finis 919. Minister 922. Subjectum 925. Materia, forma 924. Filiorum 927. Infidelium 929; hæreticorum 930. Mixtum 931. An sit præceptum 925. Assistentia parochi et testium 985 et seqq. Si delegatio fiat 1002. Denuntiationes 1009. Celebratio 1135. Benedictio nuptiarum 1136. Si obstet impedimentum 1139; si sponsi sint in peccato 1137; si publici peccatores 1138. Dissolutio quoad vinculum 1170; quoad thorum et habitationem 1175; quoad thorum 1176. Quid princeps sæcularis hic valeat 962.
Matrimonium civile. Quid parochus si illud obtineat II, 1142. Quæ impedimenta 1143. Conjugum separatio *ib.* Dispensatio *ib.* An inducat aliquod canonicum impedimentum 935.
Matrina. II, 972, 465, 466.
Matutinum. An possit a Laudibus separari I, 683. An dicendum ante Missam 684. Quando 679.
Media. Ad peccatum I, 421.
Medicus. Obligationes I, 362.
Meditatio. I, 665.
Medium tempus. II, 531.
Mediums. I, 787.
Meliorationes. In usufructu II, 232.
Mendacium. Quid I, 932. In confessione II, 617.
Mendicare. An prohibitum I, 902.
Mentalis. Oratio I, 665. Simonia 805 Usura II, 172.
Mercatus. In festis I, 760.
Meretricium. I, 459. Locare meretrici domum 930. Pretium an retineri possit ideo acceptum II, 94.
Meritum. Quid ad ipsum I, 44. De congruo, de condigno 6.
Merx. Ultronea II, 126. Ad creditum 128.

Mesmerismus. V. *Magnetismus.*
Metus. Quid I, 17; quotuplex *ib.* Reverentialis 18. An tollat voluntatium 19; an excuset a peccato 20. A censura 509. In voto 706. In juramento 742. In contractu II, 108. In sponsalibus 938. In matrimonio 976.
Miles. Quoad jejunium I, 221.
Militia. V. Bellum.
Minister. Regis I, 331. Sacramentorum II, 384. Baptismi 427. Confirmationis 476. Eucharistiæ 514. Missæ 546; ejus inserviens 565. Pœnitentiæ v. *jurisdictio.* Extremæ Unctionis 787. Ministri ecclesiæ a quo eligendi 779. Matrimonii 922.
Minor. Qui I, 380.
Miracula. An liceat petere I, 789. Firmant fidem 832.
Misericordia. Officia I, 901.
Missa. Audienda I, 191. Quæ intentio 194. Locus 196. Causæ excusantes 198. An ejus obligatio præscribatur II, 90. Minister 546. Tempus 547. Interruptio 548. Locus 551. Duratio 557. An celebranda per se 555. Obligatio 554. Illam binare 558. Stipendium 562; an totum dandum 565. Reductio 564. Requisita 565. Cœremoniæ 567. Qua lingua est dicenda 568. Omissio rubricæ præscriptæ 569, etc. Casus occurrentes 571. Orationes dicendæ 570. Valor et fructus 572. Pro quibus offertur 576. Applicatio specialis 577. Votiva 580; defunctorum 581. Quoad altare privilegiatum; plures decisiones 586, 587. Inserviens 565. Est verum sacrificium 545. Impositæ ordinatis 837. Pro sponsis 1136.
Missale. II, 565.
Missiones. A parocho curandæ I, 275.
Mixta matrimonia. II, 931.
Mobilia. Quoad præscriptionem II, 87. Quæ sunt 9.
Modus. Diligendi Deum I, 888.
Mohatra. II, 134.
Molere. In festis I, 755.
Mollities. V. *Pollutio.*
Monachus. V. *Religiosus.*
Monialis. Qoad leges ferendas I, 110. Quoad novitiatum 290. Quoad paupertatem 304. Clausuram 306. Quoad monialium abbatissas 324. Quoad Officium 295. Directio II, 747.
Monitio. A parocho facienda I, 276. Delinquentis I, 907. An semper præstet monere I, 51; II, 736. Ad censuram I, 505.
Monitorium. I, 542.
Monopolium. II, 136.
Monstra. Quoad baptismum II, 438.
Montes Pietatis. II, 182.
Mora. In adimplendo vota I, 713. Ad sponsalia solvenda II, 954.
Moralitas. Quid I, 33. Species 34.
Moribundus. A parocho adjuvandus I, 279. Quoad confessionem et absolutionem II, 694.
Mortuus. V. Defunctus. *Civiliter* mortuus qui II, 31.
Mors. Eam sibi optare I, 892.
Mortale peccatum. I, 410. Regulæ pro illo dignoscendo 415.
Mortificatio. II, 317.
Motus. Concupiscentiæ quomodo vinciendi I, 27.
Mulcta. An debita I, 369.
Mulier. Quoad jejunium I, 221. Quoad habitationem cum ecclesiastico 250. Si compellatur ad religionem, vel injuste retrahatur 635. Qui vestit inhoneste 921. Directio II, 743.
Multiplicatio. Peccatorum I, 420.
Mundities. Ad Eucharistiam mini-

strandam II, 515; suscipiendam 520.
Munera. Ab amasio I, 479. A prætore accepta I, 335. Sponsalitia II, 940. In mutuo 172. In simonia I, 811.
Munus. A manu, a lingua, ab obsequio I, 809.
Murmuratio. V. Detractio.
Mustum. Ad Missam II, 507.
Mutatio. Alvei II, 42. Materiæ et formæ in Sacramentis 383. Satisfactionis 647. Ad solvenda sponsalia 950.
Mutilatio. Sui II, 315. Quoad irregularitatem 848.
Mutus. Quoad damnum II, 284. In testamentis 49.
Mutuum. II, 167. Quoad restitutionem rei mutuatæ 169. Si detur pecunia papiracea pro aurea 170. An ideo liceat aliquid exigere 171 Ob periculum sortis 178. Damnum emergens 177. Ob legem civilem 179.
Mysteria. Fidei II, 834 et seqq.

N

Natalium defectus. Quoad irregularitatem II, 850.
Natantes. I, 459.
Naturalismus. I, 845.
Naufragorum bona. II, 38.
Necessitas. Excusat a censura I, 510; a Festis 763. Necessitas fidei 833. Restitutionis II, 234. Excusans a restitutione 298. Sacramentorum 376; Baptismi 419. Confirmationis 470. Eucharistiæ 493. Pœnitentiæ 598. Unctionis 779.
Negatio. Fidei I, 840. Si Pœnitens neget peccatum II, 739.
Negative et amplius. Quid I, 187.
Negotiatio. I, 252.
Negotiorum gestio. II, 113.
Nihil. Quid I, 187.
Nigrorum commercium. II, 11.
Nix. Ad baptismum II, 420.
Nomen. In Baptismo II, 458. Complicis inquirere 728.
Non congruere, non expedire. I, 187.
Non impediens. Non manifestans. Non obstans II, 284.
Non proposita. I, 137.
Notarius. Obligationes I, 359.
Novatio. II, 98.
Novitiatus. I, 290.
Nuditas. In muliere I, 921.
Nullitatis actio. II, 98.
Numerus. Peccatorum I, 418. Exquirendus a confessario II, 730. Qui numeros somniat I, 778. Ordinum II, 805.
Nundinæ. In festis I, 758.
Nuntius. Si accipit a duobus I, 369. Sic facta restitutio II, 292.
Nuptiæ. V. *Matrimonium.*

O

Obedientia. Votum I, 313. Episcopo debita ab Ecclesiasticis 240. Scrupolosi 54. Filiorum 378.
Objectum. Quid I, 35. Et objectum. Dominii II, 9. Moralitatis I, 35.
Oblationes. I, 233.
Obligatio. Ecclesiasticorum in genere I, 232. In contractu II, 91; quotuplex 92; sub conditione inita 94; quomodo probatur 96; effectus 97; extinctio 98. Celebrandi II, 559. Ordinatorum 811. Sponsorum 943.
Obolom S. Petri. I, 234.
Obreptio. I, 175.
Obscuritas. Fidei I, 829.
Observantia. Sanitatum I, 777. Eventuum *ib.*
Obsessus. Obsessio. I, 782.

Obstaculum. Ponere legi I, 161.
Obstans. (Non). II, 284.
Obstetrix. Baptizans II, 435.
Occasio. Occasionarii. An liceat eam aliquando præbere 927. Quid II, 681. Divisio 682; an absolvendus qui in ea est 684 et seqq.
Occisio. V. Homicidium.
Occultatio. Fidei I, 840.
Occultum. I. 562; II, 1132.
Occupatio. Rerum II, 34.
Oculus. Qui caret II, 854.
Odium. I, 915. Extinctio 896.
Officia. Ecclesiasticis quæ prohibita I, 258. Privatur excommunicatus divinis Officiis 527. Caritatis 901.
Officium. Defunctorum. I, 678.
Officium B. M. V. I, 678.
Officium divinum. V. *Horæ Canonicæ.*
Oleum. Pro Extrema-Unctione II, 781. Ante SS. Sacramentum 490. In missa 565.
Omissio. I, 13. Peccata 423. Quæ ob scandalum omittenda 925.
Onanismus. II, 1157 et seqq.
Onera. Hæredis II, 62. Beneficiati 890.
Opera. Quæ in festis prohibita, permissa 753. An omittenda ob scandalum 925.
Operarius. Quoad cooperationem I, 929. V. Opera. Societates operariæ I, 273.
Operatio cæsarea. II, 465.
Operum susceptores. I, 367.
Opinio. I, 65. Ejus usus 66. Quotuplex 70. Temeraria II, 340.
Optare. Sibi mortem I, 892. Malum inimico 898. Plura mala I, 795.
Opus operatum, operantis. II, 409.
Oratio. I, 656. Necessitas 658. Conditiones. Pro quibus 663. Qui invocandi 664. Dominica 667. Jaculatoria 668. Orationes in Missæ dicendæ II, 567.
Orator rem deferat ad Ordinarium. I, 187.
Oratorium privatum. Quoad Missam de præcepto I, 196.
Ordinatio per gradum. II, 830.
Ordinandus. Ordinatio. Ordines. Qui male habituatus vult suscipere I, 281. Quoad Regulares 295. Qui ordinat sine titulo sub pacto etc. 635. Alienum subditum 636, 637. Qui ordines suscipit ab excommunicato nominatim 640 et 643.
Ordo sacer. II, 797. Ordinum numerus 802. Requisita 819. Minister 812 et seqq. Subjectum 820. Impedimenta 838. Effectus 811. Preces impositæ 837; suscipiens et exercens quando irregularis 845.
Ordo. Caritatis I, 899; correctionis 912; legis 158. Restitutione II, 287.
Ordinis impedimentum. II, 977.
Origo. Dominii II, 7.
Ornatus. V. Mulier.
Oscula. V. Aspectus.
Ostiariatus. II, 805.
Otium. Fugiendum I, 479.
Ova. In jejunio I, 202, 217.

P

Pactum. In simonia I, 811. Mutuo II, 177. In contractu 93.
Paganismus. I, 845.
Palla. II, 565.
Palpo. II, 281.
Panata. In collatincula I, 217.
Pandecta. I, 124.
Panis. Materiæ Eucharistiæ II, 504.
Pantheismus. I, 845.
Paramenta. II, 565.
Parapharnalia bona. II, 27.
Parentes. Obligationes I, 373. Quoad filiorum corpus 375; quoad ani-

mam 376. Qui prolem hospitali exponunt 373; II, 336. Jus in bona filiorum 22, 23. Quoad damna filiorum. Quoad sponsalia filiorum 936.

Parochus. Obligationes I, 266. Quæ prudentia 267. Residentia 268. Quoad cultum 272. Prædicationem 274. Missam 276. Pauperes, surdosmutos, infirmos 279. Quoad extraordinarias et civiles functiones 273. Quoad correctionem 276. Quoad sepulturam negandam 538. Quoad documenta custodienda 272. Quoad missiones 275. Quoad baptismum II, 463. Quoad matrimonium 985 et seqq. Si obtineat civile matrimonium 1142. Quoad societates operariorum I, 273. Novus parochus quoad R. placitum et beneficii denuntiationem II, 889.

Parrucca. II. 569.

Pars. Pars legis implenda si non potest tota I, 159. Item de Horis canonicis 697; de voto 709. Pars disponibilis in testamento II, 57.

Parsimonialia bona. II, 17.

Participans. Ad damnum II, 283.

Particulæ. Consecrandæ II, 510.

Parvitas materiæ. V. Materia.

Pascha. Communio in Pascha II, 497.

Patena. II, 565.

Pater noster. Præstantia I, 667.

Patientia. Confessarii II, 730.

Patres Ecclesiæ. I, 1; et 415.

Patria potestas. II, 26.

Patrimonium. Ad titulum II, 828. Conferendum in divisione 65.

Patrinus. In baptismate II, 454.

Patronus. Patronatus. II, 870.

Patronus ecclesiæ. II, 570.

Pauper. A parocho succurendus I, 279. Fictus II, 250.

Paupertas. Regularium I, 302.

Peccator. An capax dominii II, 15.

Peccatum. I, 392. Originale 395 Actuale 399. Ignorantiæ 400. Infirmitatis 401. Malitiæ 402. Gravitas 408. Commissionis et omissionis 423. Interna, externa 426. Effectus 436. Philosophicum 395.

Pectus. V. Aspectus.

Peculatus. II, 361.

Peculium. Filiorum II, 22.

Pecunia. Adulteratam an liceat expendere II, 160.

Pensio. An quæ superest danda pauperibus II, 20. Ad titulum 828. Quotuplex 892.

Percussio. Cardinalis, Episcopi etc. censura I, 533. Clericorum 595.

Peregrinus. Quoad leges I, 137; a quo ab iis dispensandus 175. Quoad Pœnitentiam II, 702. Quoad absolutionem a reservatis 719.

Perfectio. Regularis I, 301.

Periculum. In mutuo II, 178. peccandi II, 683.

Perjurium. I, 739.

Permutatio. II, 131. Beneficii 904.

Perplexus. I, 51.

Persecutio. V. *Fuga.*

Perseverantia. In peccatis II, 882.

Persona. Moralis quoad dominium II, 21. Sacræ violatio I, 799.

Pestis. Quid tunc Episcopi, parochi I, 268. Alii Ecclesiastici 282. Tunc conditum testamentum II, 51.

Pharmacopola. Obligatio I, 365.

Philosophia. Errores emendati I, 966.

Pictura. I, 453. Pingere in festis 757. An pictor excuset a jejunio 222.

Pietas. Excusans a missa I, 198. A jejunio 225. Quoad luborandum in festo 963.

Pignus. II, 153.

Pileolum. In missa II, 569. In deferendo Viaticum 500.

Piscatio. In festis I, 759. An clericis prohibita 249. Per eam adquisita cujus sunt 34, 35.
Pisces. Quoad jejunium I, 217.
Placitum R. V. Regium placitum.
Plagium. II, 22
Planeta. II, 565.
Plantatio. Accessio per illam II, 41.
Pluvialia. II, 565
Pœna. In lege I, 145. Conventionalis 148. Contra superstitiosos 766. In simoniacos 815. Hæreticos 854. In apostatas 859. In contractu II, 93. V. Constit. *Apostolicæ Sedis.* I, 558. In sponsalibus II, 939.
Pœnitentia. Virtus II, 586. Sacramentum 587, institutio 588. An omnia peccata dimittat 590. Ejus gravissimum præceptum 612. Forma 669. Effectus 674. Minister 696. Dotes ministri et directoris 729. De speciali directione 740; quoad moniales 747; quoad pueros 742; mulieres 743; sponsos 744; devotos 746; conjuges 745. De fidelitate secreti 748. De defectibus corrigendis 762, etc.
Pœnitentiaria. Auctoritas I, 118. Responsa quoad jejunium I, 227. Quoad matrimonium II, 1019.
Pollutio. I, 473. An liceat de ea gaudere 474. In somno 474. Quoad Communionem II, 524.
Polygamia. II, 917.
Polytheismus. I, 846.
Ponatur in folio: I, 187.
Ponens. Obligationes I. 356.
Possessio Dæmonis I, 782.
Possessio. Ad præscribendum II, 82. Quando stat pro lege et libertate 1, 64. Beneficii II, 877.
Possessor. Bonæ fidei II, 238. Dubiæ fidei 244. Malæ fidei 246. Cum quo damno debeat restituere 293.
Potiones. In die jejunii I, 213.
Præceptum. Dffert a lege I, 90. An uno actu pluribus fiat satis 156. An diversis actibus 157; qui non potest totum implere, debeat partem 159.
Preces. Impositæ ordinatis II, 837.
Præda. Qui simul capit II, 36. Qui de furtivis participat 283.
Prædicatio. Quoad jejunium I, 226. Quoad Parochum 274. An audienda in festis 752. Hæretici an possit andiri 856.
Præparatio. Ad Communionem II, 520. Ad Missam 557.
Præscriptio. II. 80. Capacitas 81. Conditiones 82. Generalis 83. Media 84. Particularis 85. Rerum mobilium 87. Interruptio 88; suspensio 89. Quoad bona ecclesiæ 90. Excusat a restitutione 297.
Præsentatio. V. Iuspatronatus.
Præsentia. In missa I, 192. Christi in Eucaristia II, 486; Confessarii ad absolutionem 673. Parochus ad matrimonium 985.
Præsumptio. Ex qua parte stat I, 64. Lex fundata in præsumptione 141. Præsumptio peccatum 881. Quoad obligationes II, 96.
Prætor. V Judex.
Prandium. Quando in die jejunii I, 206. Qui multum protrahit, 207; qui illud interrumpit 208. Si sæcularia frequentent clerici 273.
Precarium II, 205.
Presbyteratus. II, 808.
Pretium. Meretricii II. 94. Simuniacum 811. Qui accipit a duobus 369. In venditione II, 121; quotuplex 122. Acceptum pro re jam debita 249.
Primitiæ. Quæ I, 232.
Princeps. Obligationes I, 331. Quoad

matrimonii impedimenta 962. Bellum II, 310. A quo censurandus I, 500.
Principia. Actuum humanorum I, 7, Reflexa 64.
Privilegium. I, 179. Extinctio 182. Exemptionis 296.
Probabiliorismus: I, 73.
Probabilismus moderatus; I. 79.
Probabilismus purus: I, 78.
Probabilitas; I, 65. Ejus usus 67. Extrinseca 70. Systemata 74.
Probabiliter agere: I, 69.
Probatio. Obligationis, II, 96. Baptismi 435.
Probitas. Ecclesiasticorum I, 283, In ministro sacramentorum II, 391. Ad Ordines 822.
Processiones. II, 490 An permissæ *ib.*
Proclamationes. V. Denuntiationes.
Procurator I, 354. Matrimonium per procuratorem II, 916.
Prodigus. Prodigalitas 441.
Profectitia bona. II, 22.
Professio Religiosa. I, 293 Quoad sponsalia II, 955; matrimonium 1171. Irregularitatem 862.
Profanatio. Ecclesiæ II. 551.
Prohibitio librorum. V. *Libri.*
Proles. Si hospitali exsponatur I, 375; II, 336. Ex stupro II, 332.
Promissio. Sub juramento I, 741. Contractus II, 191.
Promulgati o. Legis I, 151.
Propaganda (de fide). V. Congregationes.
Pronuntiatio. In Officio I, 688. In consecratione II, 514.
Prophetia. Probat fidem I, 832.
Propositiones damnatæ. Qui eas defendunt I, 594. Quomodo damnantur 939. Quomodo accipiendæ 940. Quæ sub excommunicatione damnatæ 941. Propositiones Wiclephi 942. Huss 943. Petri Ozomensis 941. Lutheri 945. Baji 946. Damnatæ a Innocentio X, 947. Cornelii Iansenii 948. Damnatæ ab Alexandro VII, 949. Ab Innocentio XI, 950, 951. A Clemente VIII, 952, 953. De Molinos 954. Ab Alexandro VIII, 955, 956. Ab Innocentio XII, 957. A Clemente XI, 958. A Benedicto XIV, 959. A Pio VI, Const. *Auctorem fidei*, 960. A Pio IX errores de matrimonio damnati, 961. A Pio IX in *Syllabo* 992. Aliæ propositiones damnatæ a Pio IX Encycl. *Quanta cura*, 963. Errores contra fidem in Tridentino damnati 964; et in Vaticano concilio 965. Propositiones emendatæ 966; adprobatæ 967.
Propositum. II, 607. Quale requiratur 609. Conditiones 610.
Proprietas. V. Dominium.
Protestatio. Quando emittenda I, 928.
Protestantismus. I, 874. Non refert quod sit illi bene in hoc mundo I, 6.
Protestantes. V. Hæreticus.
Protutor. I, 381.
Providebitur in casibus particularibus: I, 187.
Proxeneta. I, 132.
Proximus. Diligendus 893. Juvandus 912. Corrigendus 907.
Prudentia. Parochi I, 267.
Pruina. Quoad baptismum II, 420.
Puber. V. Impuber.
Plublica honestas: II, 979.
Publicitas. Quoad delictum II, 346. Quoad Sacramenta deneganda 404.
Pudicitia. Ejus aggressor II, 324.
Puella. An prægnans inhoneste a Missa excusetur, vel item si non habet vestes convenientes, vel si promulgatur ejus matrimonium I, 198. Quoad matrimonium 998.

Puer. Quoad leges I, 133. Quoad jejunium 221. Dominium II, Confessionem 614. Viaticum 500. Extremam Unctionem 790. Ordinem 790. Absolutionem 696. An capax dominii 14. Ejus directio 742. De Communione Paschali 497.
Purgantes animæ. An pro iis orandum I, 663. An pro nobis orent 664, Votum pro illis II, 667. Applicatio Indulgentiæ 657.
Purificatorium. II, 565.
Pyxis. II, 565.

Q

Quadragesima. I, 201.
Quasi-Castrensia bona: II, 22.
Quasi-Contractus. II, 113.
Quasi-delictum. II, 114.
Quasi-domicilium. I, 137; II, 988.
Quasi-patrimonialia bona. II, 17.
Quatuor tempora. I, 201; II, 829.
Questua: I, 902.

R

Radicalismus. II, 8.
Radices restitutionis. II, 236. Dispensatio in radice 1131.
Rana. I, 227.
Rapina. II, 361.
Raptus. Quid I, 464. Pœnæ 634. Impedimentum matrimonii 1007.
Ratihabitio. II, 262.
Rationalismus. I, 845.
Ratum. Matrimonium II, 913. An dispensabile 1173.
Rebaptisans. V. Iteratio.
Receptator. II. 282
Recidivus. Qui, an absolvendus II, 690.
Reconciliatio. Inimicorum I, 895.
Recursus. II, 282.
Redemptio. Vexationis I, 812.
Reductio. Missarum II, 564. Legati 67. Donationis 190.
Refectio. In jejunio I, 206.
Referentes. Obligationes I, 357.
Reflexio. Principia reflexa I, 64.
Regium Placitum. I, 108. Pro parochis et viceparochis II, 889.
Regressus. I, 805, 906.
Regula. Religiosorum I. 316. Regulæ morum 33. Pro scrupulosis 55. Interpretationis legis 165. Pro recidivis II, 690. Pro absolutione conditionata 692.
Relatio. Actuum in Deum I, 43.
Relatum: Quid I, 187.
Religio. Status religiosus I, 285.
Religiosi. Novitii I, 290. Quoad officium 295. Quoad funera et sepulturam 294. Quoad Ordines 298. Quoad confessionem 300. Quoad profectionem 301. Quoad paupertatem 302; ex lege civili 305. Quoad clausuram et castitatem 306. Obedientia 313. Ejecti, apostatæ, sæcularizati etc. 318.
Religiosa professio. An solvat matrimonium II, 1171.
Religio. Virtus. I, 652. Quid adversatur 764.
Reliquiæ. Qui extrahunt e catecumbis I, 615. Declarationes 699.
Remedia. Scrupulosis 55. Contra ebrietatem 486. Blasphemias 797. luxuriam 479; superbiam 440. Iram 488. Acediam 491. Avartiam 441. Invidiam 489. A confessario suggerenda II, 731.
Remissio, Creditoris II, 297.
Remissoriæ. I, 641.
Renuntiatio. Legis I, 162. Beneficii II, 901.
Reportare rescriptum; 187.
Reponatur: Quid, I, 187.

Repudiatio. Hæreditatis II, 61.
Requisita. Ad missam II, 565. Ordinationem 815 et seqq.
Res. Inventa II, 39,
Resalutatio. I, 494.
Rescissio. II, 98.
Rescriptum. I, 114.
Reservatio. Casuum II, 709. Casus Pontifici reservati 715; episcopis 716; Regularibus I, 300. Qui absolvit II, 718. Quoad peregrinos 719. Quomodo recurrendum pro facultate absolvendi 724. Qui reservati obliviscitur 722. Quoad beneficia II, 881.
Residentia. Quoad episcopos I, 256. Canonicos 262. Parochos 268.
Resignatio. Beneficii II, 903. Quando simoniaca I, 805.
Responsa. S. Sedis. Quoad jejunium I, 227. Usuram II, 179. Obligationem celebrandi pro populo I, 277. Stipendia missarum II, 563. Bona ecclesiæ usurpata I, 630. Indulgentias II, 666. Jubilæum 668.
Restitutio. II, 234. Radices 236. An debeatur ex culpa juridica 254. An ex mala officii distributione 259. Ex damnosa cooperatione 262. Circumstantiæ 285. Excusantes causæ 296. De restitutione in specie 310.
Restrictio mentalis. I, 745.
Retrovenditio. II, 133.
Reus. Obligationes I, 351. An a carcere fugere possit 352.
Revalidatio. Matrimonii II, 1139.
Revelatio. Criminis I, 344. Secreti II, 355. Sigilli sacramentulis 749.
Revelationes. Privatæ I, 825.
Reverentia. Parentibus debita I, 378.
Reviviscentia. Meritorum II, 674.
Revocatio. Testamenti II, 71. Donationis 190.
Ricchezza mobile. An solvenda pro oblationibus, et missis I, 906.
Ritus. V. *Cæremoniæ.*
Rituum Congregatio. I, 117.
Rixa. I, 914.
Romanienses libri. I, 868.
Rubrica. In missa II, 567.

S

Sacerdos. V, Ecclesiasticus.
Sacerdotium. V. Presbyteratus.
Sacramentalia. II, 417.
Sacramentum. Privatur excomunicatus I, 523. Quid, quot II, 373. Veteris legis 374. An omnia paria 375. Materia et forma 378. Administrare cum probabili opinione 381. Iteratio 382. Mutatio materiæ, et formæ 383. Minister 384. Simulatio 398. Subjectum 399. Effectus 400. Cæremoniæ 414. Sub conditione 382. An administranda 397. An suscipi possit sine gratia 412. Defectus Sacramenti quoad irregularitatem 856.
Sacrarium. II, 453.
Sacrificium. II, 542. An missa sit verum sacrificium 544. V. Missa.
Sacrilegium. In re luxuriosa I, 469. In genere 798. Personale, locale, reale ib. Furtum in ecclesia 800. Pœnæ 803.
Sagimen. In jejunio I, 203.
Salarium. Debitum famuli I, 388.
Salutatio. Inimici I, 896.
Scandalum. I, 918. An ideo ommittenda opera, 925. An dans teneatur restituer II, 574.
Sanctificatio. Festorum. V. Festa.
Sartores. I, 366. Si fraudant II, 132.
Satisfactio. An uno actu satisfit pluribus praeceptis I, 156. Sacramentalis II, 638. Quæ imponenda 641.

Quæ gravis 647. An minui possit 643. Mutari 647. Oblivio 649. Quando implenda 650. An per alium 654; cum alio 641. Si fiat in mortali 653. Varia opera 641.
Scamna. I, 916. Pœna 571.
Schedula. Confessionis II, 754.
Schemata. Consanguinitatis II, 970. Affinitatis 983.
Schisma. Censura lata I, 567.
Scientia. Clericorum I, 283. Ordinandi II, 827. Confessarii, 733; ad casus reservatos 714; censuram I, 508; irregularitatem II, 842.
Scriba. Obligationes I, 358. Scribens sententiam sanguinis II, 858.
Scripta. V. Manuscripta.
Scriptura (S). In vulgari I, 872. Edens 628. Scriptura in contractu II, 96.
Scrupulus. I, 52. Signa 53. Remedia 55.
Secretarius. Obligationes I, 358.
Secretum. Quid II, 355. Violans 356.
Secta. V. Societates.
Seductio. V. Stuprum, Raptus.
Senex. Quoad jejunium I, 221.
Seminarium. Ab Episcopo curandum I, 259. Quoad clericos et ferias autumnales 283. An religiosæ sorores in illud sint introducendæ, ut curam habeant et administrationem temporalem I, 328.
Semi-rationalimus. I, 845.
Sententia. Si injusta I, 339. Quot circa probabile 74. An pœnitens teneatur sententiam confessarii sequi II, 679.
Sepultura. Quoad Regulares I, 297. Privatur excomunicatus et alii 538. Cautela in ea deneganda 539. Qui cogunt tradere, 620, 650.
Sequestrum. II, 201.
Serum lactis. I, 213.
Servi. Quoad matrimonium II, 965.
Servitus. II, 519. Prædialis, realis *ib.*
Sexagenarii. Quoad jejunium I, 221.
Sigillum. Sacramentale II, 748. Stricte obligat 749. Quomodo violatur 749 et seqq. Plures casus 366. et seqq. Qui ad illud tenetur 757. An etiam pœnitens ad illud teneatur 758. An aliquando licita sit notitia confessionis 759. Si confessarius rogetur 760, 761. Pœna in violatores 748.
Signa. Doloris estraordinaria II, 690.
Siligo. In Eucharistia II, 504.
Simonia. I, 804. Gravitas 807. Divisio 803. Quomodo committitur 806. Pœnæ 815. Si ignoretur 816. Simoniace accepta 818. Absolutio a pœnis 817.
Simulatio. Circa fidem I, 840. In sacramentis II, 398.
Socialismus. II, 7.
Societas. Societates. Massonica, pœnæ I, *ib.* Clerico-liberales 603. Biblicæ 872. Contractus 162; inter fratres 164. Operariorum I, 273.
Sæcularizatio. Regularis I, 319.
Sodalitas. V. Confraternitas.
Sodomia. I, 475.
Salemnitas. In testamentis II, 52. contractu 111. Donatione 188, 189.
Solidum. Solidaria obligatio. II, 266.
Sollicitatio. In Confessione II, 766. Gravitas 767. Pœnæ 768. Sollecitator denuntiandus 769. Clausulæ ad sollicitationem 772. Decreta quoad locum confessionis 773. Dubia sollicitatio 774. Instructio S. Officii 1867 data 775; aliæ plures decisiones 776; si difficilis denuntiatio 775.
Somnambolismus. V. *Magnatismus.*
Somnia. Ex his futura conjiere I, 778.
Sorbetti. In jejunio I, 213.

Sortes. An licitæ I, 776. V. Lottaria.
Specificatio. II, 43.
Spectacula. V. *Theatra.*
Spectare ad Episcopum. I, 187.
Spes. I, 875. Obiectum 877. An certa 878. Necessitas 879. Quæ sunt contraria 881.
Spirituali adnexum. I, 809.
Spiritismus. I, 787.
Sponsalia. II, 932. Divisio 933. Effectus 934; ex matrimonio civili 935. An parentes illa contrahant pro filiis 936. An sine consensu parentum 937. Per metum 938. Si apponatur pœna 939. Si arrhæ 940. Quando implenda 941. Si conditionata 942. Quando et quomodo dissolvantur 944 et seqq. Matrimonium impediunt 960. Honestatis impedimentum inducunt 979.
Sponsi. Directio II, 744.
Sponsio. II, 212.
Spontaneum. I, 11.
Spurius. V. *Illegitimus.*
Stearina. II, 565.
Stipendium. Famuli I, 392; quando præscribitur II, 85. Misæ, 560.
Stipes. Quoad hæreditatem II, 74.
Stola. Quæ jura I, 225.
Studium. Theologiæ I, 2. Juris canonici 120; juris civilis 125. An studiosi excusati a jejunio 226.
Stuprum. Quid I, 463. Quoad restitutionem II, 327 et prolem 332.
Suadere. Malum II, 271.
Subarrhatio anuli. II, 932.
Subdelegare. Quoad leges I, 173.
Subdiaconatus. Subdiaconus. II, 806.
Subrogatio. In Beneficio II, 906.
Subreptio. I, 175.
Substitutio. II, 69. Quotuplex *ib.*
Successio. Ab intestato II, 73. In capite, in stirpe *ib.* Ascendentium, descendentium, collateralium, filiorum naturalium, conjugis, fisci 79.
Succus. Pro baptismo II, 422.
Sudor. Pro baptismo II, 422.
Suffragia. Illis privatur excommunicatus I, 526. Mala II, 278.
Suicidium, II, 314.
Summaria precum; I, 187.
Superbia. I, 440. Filiæ, remedia *ib.*
Superflua. Ecclesiasticorum II, 18. Quoad eleemosynam I, 903.
Superstitio. I, 765. Quæ cautelæ in populo instruendo *ib.* Pœnæ 766. Variæ resolutiones 778.
Surdus, Surdaster. Quoad chorum I, 263; confessionem II, 630. An irregularis II, 854.
Surdus-Mutus. A parocho curandus I, 279. Quoad bonorum administrationem II, 30; testamentum 30; irregularitatem 354.
Susceptores Operum. I, 367.
Suspectus. De hæresi I, 855.
Suspensio. Quid I, 544. Effectus 545. Ad cautelam 546. Ex informata conscientia 547. Qui eam violat 548. Communicare cum suspensis 549. Absolutio 550. Quæ ex Const. *Apostolicæ Sedis* 637.
Suspicio. Temeraria II, 340.
Syllaba. Mutilans in Horis I, 689.
Syllabus. Pii IX, I, 962.
Sylva. Usus fructus II, 230. Qui in ea ligna cædunt 365.
Symbolum. Ejus scientia I, 843.
Synderesis. I, 45.
Systemata. In re morali I, 74.

T

Tabernaculum: II, 490.
Tabacum. Quoad ecclesiasticos I, 257. Ante Communionem II, 530.
Tabernæ. Quoad ecclesiasticos I, 252.

Tabulæ semoventes. I. 786.
Tactus. V. *Aspectus.* Vasorum sacrorum II, 566.
Tangere. Eucharistiam in mortali II, 396. Vasa sacra 566.
Tempus medium. II, 531.
Tentatio. Quomodo repellitur I, 26, 405. Dei 789.
Tepiditas I, 491.
Tertiarii: I, 330.
Tesseræ. Ad probationem II, 96.
Testamentum. II, 45, Quotuplex 46. Holographum 47. Publicum 48, Secretum 49. Speciale 51. Qui testes 50; quæ solemnitates 52. Testator 55. Executor 70. Caducitas 71. Conditionatum 72.
Testator. II, 55.
Testiculus. Qui amputat II, 854.
Testis. Obligationes I, 346. Quando legitime interrogatur 348. Qui falsum deponit, vel veritatem celat 352. In testamento II, 50. Probatio per testes 96. In matrimonio 985.
Testudines. In jejunio I, 227.
Theatra. Quod ecclesiasticos I, 253. In genere 457.
Theologia moralis. Notio I, 1; præstantia et necessitas 2.
Theologorum auctoritas. I. I. et 69.
Thesaurus. II, 37.
Theum. In jejurio I, 210.
Timor. Quetuplex II, 605. V. Metus.
Titularis ecclesiæ. II, 570.
Titulus. Ad præpscriptionem II, 82. autarium in mutuo 175; confessionem 705. Ordines II, 828.
Tolerantia. Vid. Indifferentismus.
Toleratus. V. Excommunicatus.
Tonsura. I, 246; II, 804.
Tractus. V. Aspectus. II, 1235.
Traditio. I, I, et 110.
Traditio. In contractu II, 117.
Transactio. II, 161. In beneficio, 906.
Transcriptio. In festis I, 756.
Transitus. Ad aliam religionem I, 318.
Tributa. An solvenda I, 334, 361.
Tridentinum. V. *Concilium.*
Triennalis experientia. Quid I, 84; II, 1005.
Trinitas. Ejus fides II, 841.
Trinus contractus, II, 166.
Tutela. I, 381.
Tutoris officium. Quoad clericos I, 381.
Tussis. Quoad Viaticum II, 500.
Tyrannus. I. 123.

U

Unctio. In Extrema Unctione II, 783 In Confirmatione 475.
Unitas. Matrimonii, II, 917.
Urina. Ad baptismum II, 422.
Usuarius. II, 224 et seqq.
Usufructuarius II, 224 et seqq.
Usura. II, 171. Divisio 172. An licita 173. Cooperatores 174. Qui tituli eam permittunt 175. Quid de lege civili 178. Responsiones S. Sedis *ib.* An possit exigi a paupere 180. An usura de usura 181.
Usurarius. Locare ei domun I, 927.
Usurpator. I, 122. Bonorum ecclesiæ 583, 623. Facultates tributæ 632 etc. quoad emptionem mobilium et immobilium, census redemptionem, conductionem, et enphyteisim.
Usus. Ususfructus. In bona filiorum II, 22; 224. Usufructus gregis, agri, sylvæ 230.
Uxor. Obbligationes I, 387, Bona II, 27 Furtum 366.

V

Vacantia bona. II, 38.
Vagus. Qui, quoad leges I, 137. Quoad matrimonium II, 988.
Valor. Missæ II, 572.
Vana observantia. I, 777.
Vanagloria. I, 440.
Variatio. Formæ et materiæ in sacramentis II, 383.
Vasa sacra. Convertine possunt in usum profanum I, 802. Benedictio et conservatio II, 566.
Vaticanum Conc. Vid. *Concilium.*
Vectigal. V. *Tributum.*
Vectores. I, 368.
Venatio. Quoad clericos I, 249. In festis 759. Venatione capta II, 36.
Vestis. Sacra an converti in usum profanum I, 801. In Missa II 565. (V. Habitus). Confessoris II, 729.
Venditio. I, 116. Obligationes venditoris 117. Variæ species 132. Resolutio 130. Pretium 121.
Verificatio Causarum. II. 1226.
Venenum. Qui clerico præbet I, 600.
Versiones. V. Biblismus.
Veniale peccatum. I, 416.
Verba turpia. I. 454.
Veritas in juramento. I, 736.
Veracitas I, 931.
Veteres catholici. I, 359, 564.
Vetitum Ecclesiæ. II, 960.
Vexatio. Redemptio ab illa I, 812.
Viaticum. Regularis si psæsumit administrare I, 614. Qui tenentur suscipere II, 500. Quomodo deferendum 501. Qui ministrat *ib.*
Viator. V. *Iter. Peregrinus.*
Vicarius Capitularis. Electio, facultates I, 261. Et passim suis locis. Non applicat missam pro populo 277. Fert censuras 497. Indulgentias non concedit II, 657. Dispensat in bannis, 1015. Quoad dimissorias I, 640. Interstitia II, 932. Quoad benedictiones paramentorum, Campanarum etc. 566.
Vicarius Foraneus. I, 262.
Vicarius Generalis Episcopi. Quæ ejus facultates I, 260. An approbet ad confessiones II, 701. Dispensat valeat in bannis 1015.
Vice-Parochus. Obligationes I, 266. Quoad Regium placitum II, 889.
Vidua. Si velit contrahere matrimonium II, 978. Ex lege civili 1143. Conditio de non nubendo 72.
Vigilia. Quoad jejunium I, 201.
Vindicta. De inimico suscipere I, 897.
Vinum. In jejunio I, 213. In Missa, 506. An dari sine mensura I, 485. In merce II, 120.
Violatio. Voti an sacrilegium I, 710. Censuræ facit irregularem II, 846.
Virginitas. Præstantia I, 938.
Virga divinatoria. I, 773.
Virtus. I, 649. Quot, 650. Moralis 653. Theologica 819. Pœnitentiæ II, 586.
Vis Violentia. I, 16. Dirimit matrimonium II, 976.
Visitatio. Diœcesis ab Episcopo I, 259. Monasterii 325.
Vita. An tuenda medicina I, 364. Quomodo II, 316. Aggressor 322.
Vitalitius. II, 152.
Vita. Vitia Capitalia I, 439. In merce II, 119.
Vocatio. Ad religionem I, 286. Ad Ordines II, 820.
Volitum. I, 11.
Voluntarium. Quid I, 10; quotuplex 12. Impedimenta 15.
Voluntas. I, 9. Efficacia *ib.*
Voluptas. Comedere ob illam I, 481.
Vomitus. Quoad Viaticum II, 500.

Votum. 1, 700, Regularium 1, 302 Divisio 703. Conditiones 704. Metus in voto 706. Si est impossibile ex parte 709. Obligatio 710. Violatio an sacrilega 708. Si dubium 711. Votum alienum an liget 712. Extinctio 715. Votum castitatis conjugum 727. Omnia peccata vitandi 704. Impedit matrimonium 961. Dirimit 966. Votum resevvatum I, 720.

Votum pro animabus Purgatorii 1, 667.

Z

Zelus. Fidei dilatandæ 1, 847.

Zingari. I, 773.

INDEX TOMI SECUNDI

TRACTATUS SEPTIMUS

De Justitia et Jure.

DISPUTAT. I. De justitia et jure . . . . . *Pag.* 5
CAP. I. De dominio proprietatis . . . . . » 6
» II. De dominii objecto et subjecto . . . . . » 8
ART. 1. De dominio parvulorum, infidelium, peccatorum, Ecclesiæ ecclesiasticorum et personarum moralium . . . . » 10
» 2. De dominio filiorum-familias et uxorum bonis . . . » 13
» 3. De interdicto, inhabilitato, surdo-muto, cœco, mortuo et absente . . . . . » 16
DISPUTAT. II. De dominii acquisitione . . . . . » 17
CAP. I. De occupatione et accessione . . . . . » *ivi*
» II. De hæreditate . . . . . » 23
ART. 1. De Testamento et hæreditate testamentaria . . . . . » 24
§ 1. De testatore, de legitima et hærede . . . . . » 28
§ 2. De legatis, substitutionibus, executore testamentario et testamenti caducitate . . . . . » 32
ART. 2. De hæreditate ab intestato, et jaciente . . . . . » 37
CAP. III. De præscriptione . . . . . » 41
DISPUTAT. III. De obligationibus e contractibus . . . . . » 46
CAP. I. De obbligationibus generatim erga alios . . . . . » *ivi*
» II. De contractibus in genere . . . . . » 50
ART. 1. De requisitis ad contrahendum . . . . . » 51
» 2. De contractus interpretatione, de quasi-contractu, delicto et quasi-delicto . . . . . » 55
CAP. III. De contractibus in specie . . . . . » 57
ART. 1. De venditione-emptione . . . . . » *ivi*
§ 1. De venditoris obligationibus . . . . . » 58
§ 2. De obligationibus emptoris . . . . . » 60
§ 3. De venditionis resolutione et permutatione . . . . . » 64

§ 4. De venditione per proxenetas, de retrovenditione, de mohatra, de venditione sub hasta et monopolio . . Pag. *ivi*
Art. 2. De locatione, emphyteusi, censu et vitalitio . . . . » 67
» 3. De pignore, anthicresi, hypotheca, cambio et transactione » 72
» 4. De societate et contractu trino . . . . . » 75
» 5. De mutuo et usura, ac montibus Pietatis . . . . . » 77
» 6. De donatione, promissione et fidejussione . . . . . » 85
» 7. De deposito, sequestro, commodato, precario et mandato » 69
» 8. De contractibus aleatoriis . . . . . » 93
Disputat. IV. De servitutibus realibus et personalibus . . . . . » 96

TRACTATUS OCTAVUS

De Restitutione.

Disputat. I. De restitutione in genere . . . . . » 101
Cap. I. De radicibus restitutionis . . . . . » 102
Art. 1. De acceptatione et retentione rei alienæ . . . . . » *ivi*
» 2. De damnificatione immediata . . . . . » 107
» 3. De damnificatione per alios seu de injusta cooperatione » 111
§ 1. De mandante et consulente . . . . . » 113
§ 2. De consentiente, palpone, receptatore et participante . » 116
§ 3. De cooperatoribus negativis, de muto, non obstante, non manifestante . . . . . » 118
Cap. II. De circumstantiis restitutionis . . . . . » *ivi*
» III. De causis a restitutione excusantibus . . . . . » 124
Disputat. II. De restitutione in genere . . . . . » 128
Cap. I. De læsione in bonis animæ et corporis . . . . . » *ivi*
Art. 1. De bello, suicidio, mutilatione, duello et abortu . . . » 132
» 2. De vitæ, pudicitiæ, honoris et bonorum aggressione . . 137
» 3. De restitutione propter stuprum et adulterium . . . . » 140
Cap. II. De læsione bonorum famæ et honoris . . . . . » 145
Art. I. De lœsione et reparatione famæ . . . . . » 146
» De lœsione et reparatione honoris, et secreti manifestatione » 152
Cap. III. De læsione in bonis fortunæ, seu de furto . . . . . » 155

TRACTATUS NONUS

De Sacramentis in genere, Baptismo, Confirmatione et Eucharistia.

Disputat. I. De Sacramentis in genere . . . . . » 163
Cap. I. De materia, forma et ministro Sacramentorum . . . . . » 165
Art. 1. De requisitis ad Sacramenti confectionem, seu de intentione, attentione, fide et probitate ministri . . . » 169
» 2. De Sacramentorum administratione . . . . . » 174
Cap. II. De Sacramentorum subjecto . . . . . » 175

» III. De Sacramentorum effectibus . . . . . *Pag.* 180
» IV. De Sacramentorum cœremoniis et Sacramentalibus . . . » 182
DISPUTAT. II. De Baptismo . . . . . » 183
CAP. I. De Baptismi materia et forma . . . . . » 185
» II. De Baptismi ministro . . . . . » 189
» III. De Baptismi subjecto . . . . . » 192
» IV. De Baptismi effectibus et Cæremoniis . . . . . » 195
APPEND. De Operatione cœsarea . . . . . » 196
DISPUTAT. III. De Sacramento Confirmationis . . . . . » 199
CAP. I. De materia, forma et ministro Confirmationis . . . . . » 202
» II. De subjecto, effectibus et cœremoniis Confirmationis . . » 203
DISPUTAT. IV. De Eucharistia . . . . . » 205
PARS PRIMA. De Eucharistia prout est Sacramentum . . . . . » *ivi*
CAP. I. De cultu, asservatione, et expositione SS. Eucharistiæ . . » 208
» II. De materia et forma Eucharistiæ. . . . . » 214
» III. De ministro et subjecto Eucharistiæ . . . . . » 220
ART. UNICUS. Dispositiones ad suscipiendam Eucharistiam » 222
CAP. IV. De Communione frequenti et spirituali et Eucharistiæ effectibus . . . . . » 229
PARS SECUNDA. De Eucharistia prout est Sacrificium . . . . . » 232
CAP. I. De Missæ sacrificio, essentia et ministro . . . . . » 233
» II. De tempore, loco et obligatione celebrandi . . . . . » 234
ART. 1. De Missæ stipendio . . . . . » 240
» 2. De Missæ requisitis, cœremoniis ac defectibus occurrentibus . . . . . » 244
CAP. III. De valore, fructibus et applicatione Missæ . . . . . » 251
APPENDIX I. De Missis votivis et defunctorum . . . . . » 254
APPENDIX I. De Altari privilegiato . . . . . » 255

TRACTATUS DECIMUS.

De Pœnitentia et Extrema Unctione.

DISPUTAT I. De Sacramento Pœnitentiæ 257
CAP. I. De materia Sacramenti Pœnitentiæ . . . . . » 259
ART. 1. De contritione et proposito . . . . . » 261
» 2. De definitione et præcepto Confessionis . . . . . » 268
§ 1. De requisitis ad confessionem et præcipue de integritate » 272
§ 2. De confessionis iteratione et confessione generali . . » 281
ART. 3. De satisfactione, indulgentiis et jubilæo . . . . . » 285
APPENDIX 1. Responsa S. Congr. Indulg. quoad indulgentias . . » 297
» Responsa S. Congr. occasione jubilæi anni sancti 1875 » 299
CAP. II. De Pœnitentiæ forma et effectibus . . . . . » 300
ART. 1. De absolutione concedenda, neganda, differenda . . . » 304

§ 1 De occasionariis, consuetudinariis seu habituatis et recidivis . . . . . *Pag.* 306
§ 2. De absolutione conditionata, de confessione et absolutione moribundi . . . . . » 312
Cap. III. De Pœnitentiæ ministro, ejusque approbatione et jurisdictione . . . . . » 315
Art. 1. De Reservatione . . . . . » 320
» 2. De absolutione complicis, de manifestante et requirente nomen complicis . . . . . » 325
» 3. De dotibus Confessarii . . . . . » 327
§ 1. De officio patris et medici . . . . . » 328
§ 2. De officio doctoris et judicis . . . . . » 330
§ 3. De specialiter requisitis in confessario . . . . . » 335
Corollarium. De Confessione et directione monialium . . . . . » 340
Art. 4. De sigillo sacramentali . . . . . » 342
» 5. De defectibus corrigendis in Confessione commissis . » 348
» 6. De sollicitatione . . . . . » 351
Disputat. II. De Extrema Unctione . . . . . » 357
Cap. I. De materia et forma . . . . . » 359
« II. De ministro et subjecto . . . . . » 861

TRACTATUS UNDECIMUS

De Sacramento Ordinis et de Beneficiis.

Disputat. I. De Sacramento Ordinis . . . . . » 365
Cap. I. De Ordinum, numero, materia, forma et effectibus . . . « 367
» II. De ordinationis ministro et subjecto . . . . . » 371
» III. De Ordinum impedimentis, seu de Irregularitate . . . » 378
Art. 1. De Irregularitate ex delicto . . . . . » 380
» 2. De Irreguleritate ex defectu . . . . . » 382
» 3. De Irregularitatis cassatione . . . . . » 387
Disputat. II. De Beneficiis Ecclesiasticis . . . . . » 388
Cap. I. De electione et praesentatione seu jurepatronatus. . . . » 389
Cap. II. De libera Collatione, de Concursu, Reservatione et Devolutione . . . . . » 392
» III. De beneficiatorum dotibus, juribus et oneribus: de pensionibus . . . . . » 394
» IV. De modis Beneficii amittendi . . . . . » 398

TRACTATUS DUODECIMUS.

De Sacramento Matrimonii.

Cap. I. De matrimonii natura, divisione et consensu . . . . . » 401
» II. De matrimonii unitate, indissolubilitate et fine. . . . . » 405

» III. De ministro et subjecto matrimonii . . . . . *Pag.* 401
» IV. De matrimonii præparatione seu de sponsalibus . . . . » 417
ART. 1. De effectibus sponsalium . . . . . » 412
» 2. De sponsalium dissolutione . . . . . » 416
CAP. V. De matrimonii impedimentis . . . . . » 421
ART. 1. Error, Conditio, Votum, Cognatio. . . . . » 426
APPENDIX Schema consanguinitatis . . . . . » 428
» 2. Crimen, Cultus disparitas, Vis, Ordo. . . . . » 430
» 3. Ligamen, Honestas, Ætas, Affinis. . . . . » 432
APPENDIX. Schema Affinitatis. . . . . » 433
» 4. De clandestinitate . . . . . » 433
» 5. Impos, Raptave si mulier. . . . . » 439
CAP. VI. De matrimonii denuntiationibus seu bannis . . . . . » 441
» VII. De dispensatione a matrimonii impedimentis . . . . . » 444
ART. 1. Impetratio dispensationis . . . . . » 446
» 2. De dispensationis executione . . . . . » 452
APPEND. 1. Formulæ ad postulandas dispensationes . . . . . » 455
» 2. Formulæ ad exequendas dispensationes . . . . . » 458
CAP. VIII. De matrimonii celebratione et convalidatione. . . . . » 459
APPEND. De matrimonio *civili*. . . . . » 462
CAP. IX. De debito conjugali. . . . . » 465
ART. 1. De debiti honestate, obligatione et circumstantiis . . » *ib.*
» 2. De pravo fine, actibus turpibus et onanismo . . . . » 468
» 3. De juris amissione ad debitum conjugale. . . . . » 471
CAP. ULTIMUM. De matrimonii dissolutione. . . . . » 473
Monita quoad divortia . . . . . » 476
INDEX GENERALIS ALPHABETICUS . . . . . » 477

FINIS TOMI SECUNDI ET ULTIMI

		ERRATA	CORRIGE
Pag. 81	linea 19	retinerisquod	retineri quod
» 133	» ult.	Viv.	vid.
» 194	» 31	incommodo	incommoda
» 208	» 17	illam in Sacrario	illam
» 216	» 21	vini	vino
» 230	» 15	honosta	honeste
» 237	» ult.	Antantonino	Antonino
» 245	» 31	celebrant	celebrans
» 307	» 27	proximus	proximum
» 309	» 5	promixa	proxima

Ad Compendium theologiæ mor. univ. P. Scavini
cura et studio J. A. Del Vecchio, can. ecc.,
Tomus secundus

Mediol., die 22 Octobr. 1875

Admittitur

Pro Reverendissimo D. D. Aloysio A. Calabiana
Archiepiscopo Mediolanensi
Presb. *Joannes Crivelli*, cens. eccl.

250.8
S288-2

Scavini, P.

Theologia Moralis

Vol. 2

DATE	ISSUED TO

GRADUATE THEOLOGICAL UNION
1962

Property of

CBF

Please return to
Graduate Theological
Union Library